

Dr. Herbert Sailer

KAPLITZ KAPLICE

Geschichte eines Städtchens im Böhmerwald
Dějiny jednoho městečka na Šumavě

1. TEIL – VON DEN ANFÄNGEN BIS 1848
1. DÍL – OD POČÁTKŮ PO ROK 1848

Dr. Herbert Sailer

KAPLITZ KAPLICE

Geschichte eines Städtchens im Böhmerwald

Dějiny jednoho městečka na Šumavě

Von den Anfängen bis zur Vertreibung seiner deutschen Einwohner

Od počátků až k vyhnání jeho německých obyvatel

1. Teil: Von den Anfängen bis 1848

1. Díl: Od počátků po rok 1848

Název / Buchtitel: Kaplice – Dějiny jednoho městečka na Šumavě (1. díl – Od počátků po rok 1848)
Kaplitz – Geschichte eines Städtchens im Böhmerwald (1. Teil – Von den Anfängen
bis 1848)

Autor: Dr. Herbert Sailer

Vydavatel / Herausgeber: Svazek měst a obcí regionu Pomalší

Sazba / Satz: Herbia s.r.o. České Budějovice

Tisk / Druck: Europrint a.s. Praha

Náklad / Auflage: 1500 ks / Stück

Neprodejné / unverkäuflich

Vydání první 2017 / erste Auflage 2017

PŘEDMLUVA K DVOJAZYČNÉMU VYDÁNÍ KAPLICKÝCH DĚJIN OD DR. HERBERTA SAILERA

Jsme rádi, že můžete konečně (autor vydal svou knihu na vlastní náklady už v roce 1997) držet v rukou toto dílo, které má pro Kaplici velký význam.

7. května 1937 mohl tehdy osmiletý Herbert Sailer spolu s Františkem Stejskalem ze Zubčic básní přivítat československého prezidenta Edvarda Beneše v našem městě. Dnes, z několika důvodů, na to ale být hrdý nedokáže.

Tehdy slíbil, že bude dobrým občanem svého státu. Mezitím však došlo k mnoha dějinným událostem, také i tragickým.

Střední školu absolvoval Herbert Sailer v době druhé světové války ve Freistadtu, který je nyní rakouským partnerským městem Kaplice. Obě města vytvořila ve dlouhých společných dějinách důležitou osu mezi Lincem a Prahou.

Na podzim roku 1944 bylo v rámci razie ve Freistadtu zatčeno více než 50 odpůrců nacismu a ještě v květnu 1945 bylo osm z nich popraveno. Mimo jiné také vedoucí kaplické mlékárny Josef Haunschmidt, který pocházel z Freistadtu. Tehdy chybělo jen málo, aby došlo ke spojení českého antinacistického odboje s rakouským.

Tím by se mohl, stejně jako v případě Schwarzenberského plavebního kanálu a koněspřežné drahy, rozhodně změnit život v našem středoevropském regionu.

Knihu, kterou právě čtete, napsal autor pro své krajany, kteří stejně jako on museli své rodné město opustit. Překlad jeho knihy a pokusu uchovat dějiny našeho města, které byly v pod-

VORWORT ZUR ZWEISPRACHIGEN AUSGABE VON DR. HERBERT SAILERS KAPLITZER GESCHICHTE

Wir freuen uns, dass Sie nun endlich (der Autor gab sein Buch im Eigenverlag bereits 1997 heraus) dieses Werk in Händen halten können, das für Kaplitz von großer Bedeutung ist.

Der damals achtjährige Herbert Sailer durfte zusammen mit František Stejskal aus Zubčice (Subsčitz) am 7. Mai 1937 den Tschechoslowakischen Staatspräsidenten Edvard Beneš mit einem Gedicht in unserer Stadt begrüßen. Stolz kann er heute darauf nicht mehr sein.

Er versprach damals, ein guter Bürger seines Staates werden zu wollen. In der Zwischenzeit haben sich viele historische und auch tragische Ereignisse abgespielt.

Die Mittelschule besuchte Herbert Sailer während des Zweiten Weltkriegs in Freistadt, der nunmehr österreichischen Partnerstadt von Kaplitz. Beide Städte bildeten in der Zeit der langen gemeinsamen Geschichte eine wichtige Achse zwischen Linz und Prag.

Im Herbst 1944, als in Freistadt im Rahmen einer Großrazzia über 50 Nazigegner verhaftet und noch im Mai 1945 acht davon hingerichtet wurden, darunter auch der aus Freistadt stammende Kaplitzer Molkereileiter Josef Haunschmidt, fehlte nur wenig dazu, dass sich der tschechische Nazi-Widerstand mit dem österreichischen verknüpf hätte.

Damit hätte sich, ähnlich wie mit dem Schwarzenberger Schwemmkanal und dann mit der Pferdeeisenbahn das Gesicht Mitteleuropas entscheidend verändert.

Das Buch, das Sie gerade lesen, schrieb der Autor für seine Landsleute, die, so wie er, ihre Heimatstadt verlassen mussten. Die Übersetzung seines Versuches, die im Prinzip zum

statě odsouzené k zapomnění, ho překvapil, ale zároveň mu udělá velkou radost.

Pan Sailer se snažil dodržet své slovo a našla se řada ochotných rukou, hlav a srdcí, které zdarma a s velkým nasazením pracovaly dál.

Jedním z důvodů, proč jsme vynaložili tolik úsilí, abyste nyní mohli držet v rukou tuto dvoj-
jazyčnou verzi knihy (zatím je to jen první díl včetně několika dodatečných textů), je přesvědčení, že nemůže být na škodu poznat lépe své dějiny.

V průběhu 20. století došlo v našem městě k výměně téměř celého obyvatelstva. Kapličtí obyvatelé německého původu si museli na základě válečných a poválečných událostí, až na několik výjimek, hledat nový domov.

Předtím podobný osud postihl část česky mluvících občanů našeho města, kteří se na rozdíl od našich židovských spoluobčanů mohli po válce většinou vrátit.

Nově příchozí osadníci měli o dějinách našeho města jen malé znalosti a často také neměli čas a možnost více se jimi zabývat.

Možná, že po četbě této knihy, začnete přemýšlet o tom, co můžeme my sami udělat pro to, abychom našemu městu s jeho minulostí, které se tak často dotýkaly události „velkého světa“, dali také pozitivní budoucnost.

Velký dík patří všem více než 50 lidem, kteří pracovali bez nároku na honorář a předkládají vám nyní toto dílo.

Vergessen verurteilte Geschichte unserer Stadt festzuhalten, hat ihn überrascht. Sie freut ihn aber sehr.

Herr Sailer bemühte sich, sein Wort zu halten. Und dann fanden sich wohlwollende Hände, Köpfe und Herzen, die ohne Geld und mit großem Einsatz weiterarbeiteten.

Ein Grund, warum wir uns so viel Mühe gegeben haben, damit Sie dieses nun in zweisprachiger Version vorliegende Buch (vorerst nur den ersten Band inklusive einiger Zusatztexte) in Händen halten können, ist die Überzeugung, dass es nicht schaden könne, die Geschichte unsere Heimat besser kennenzulernen.

Im Laufe des 20. Jahrhunderts wurde in unserer Stadt fast die gesamte Bevölkerung ausgetauscht. Die deutschstämmigen Kaplitzer mussten sich, bis auf wenige Ausnahmen, aufgrund der Kriegs- und Nachkriegsereignisse eine neue Heimat suchen.

Vorher bereits traf dieses Schicksal einen Teil der tschechischsprachigen Bewohner unserer Stadt, die, anders als unsere jüdischen Mitbürger, nach dem Krieg größtenteils wieder zurückkehren konnten.

Die neu angekommenen Siedler hatten über die Geschichte unserer Stadt wenige Kenntnisse und meist auch nicht die Zeit und Möglichkeit, sich intensiver damit zu beschäftigen.

Vielleicht werden Sie nach Lektüre dieses Buches anfangen zu überlegen, was wir selber tun können, um unserer Stadt mit ihrer modellhaften Vergangenheit auch eine positive Zukunft zu geben.

Es sei allen gut 50 oder mehr Menschen herzlichst gedankt, die in kollektiver Arbeit und unbezahlt Ihnen nun dieses Werk vorlegen.

Kdyby se stalo přeshraniční jazykovou učebnicí, mohl by to být pro lidi z Rakouska a Čech další hezký aspekt, který oba národy více sblíží.

I když jsme se opravdu snažili, je možné, že se kolem knihy vyskytnou ještě otázky nebo objeví historické nepřesnosti. Důvod pro to může být i fakt, že autor neměl v době, kdy knihu napsal, k dispozici ani internet, ani dnes možná už aktuálnější výsledky historického badání.

Kež by si Kaplice mohla vzít to nejlepší ze své minulosti i pro svou budoucnost.

A pokud máte zájem, staňte se i klidně vy, milé čtenářky a milí čtenáři, součástí tohoto procesu.

V rámci toho se může tato kniha stát mostem mezi minulostí a budoucností, mezi současnými obyvateli Kaplice a třeba skupinou bývalých spoluobčanů kolem Elfriede Weismannové (rozená Reich), která se už desítky let pravidelně setkává ve svém lineckém „exilu“.

PS.: Během překladu se objevily některé specifické obtíže. V případě pochybností bylo zvoleno takové řešení, které vykazuje nejbližší etymologickou souvislost mezi oběma jazyky. Rozhodli jsme se například překládat do češtiny výraz „Herzog“, který autor v německé verzi systematicky užívá, odpovídajícím slovem „vévoda“, ačkoli současný český jazykový úzus z různých důvodů užívá spíše slovo „kníže“ (Fürst) a definovat rozdíl samo o sobě není jednoduché. Podobně jsme užívali slovo „Gut“, které v přímém překladu znamená „zboží“, v současné české jazykové praxi se však v tomto smyslu téměř nepoužívá.

Wenn es zu einem grenzüberschreitenden Sprachlehrbuch würde und so die Menschen aus Österreich und Tschechien einander näherbrächte, wäre das ein weiterer schöner Aspekt.

Obwohl wir uns wirklich bemüht haben, werden möglicherweise zum Buch noch Fragen auftauchen oder im Text unpräzise Formulierungen entdeckt, die sich auch aufgrund der Tatsache ergeben können, dass dem Autor zur Zeit der Abfassung des Textes weder das Internet noch heute möglicherweise aktualisierte Ergebnisse der historischen Forschung zur Verfügung standen.

Möge Kaplitz aus seiner Vergangenheit das Beste für seine Zukunft mitnehmen.

Und werden Sie, liebe Leserin, lieber Leser, ruhig zu einem Teil dieses Prozesses.

Im Zuge dessen kann dieses Buch zu einer Brücke werden zwischen der Vergangenheit und der Zukunft, zwischen der gegenwärtigen Bevölkerung von Kaplitz und zum Beispiel der Gruppe der ehemaligen Kaplitzer rund um Elfriede Weismann (geb. Reich), die sich bereits seit Jahrzehnten regelmäßig in ihrem Linzer „Exil“ trifft.

PS.: Bei der Übersetzung tauchten einige spezifische Schwierigkeiten auf. Im Zweifelsfalle wurde eine Lösung gewählt, die am ehesten einen etymologischen Zusammenhang zwischen den beiden Sprachen erkennen lässt. So entschieden wir uns, den Begriff „Herzog“, den der Autor im Deutschen sehr systematisch verwendet, im Tschechischen mit dem an sich entsprechenden Wort „vévoda“ zu übersetzen, obwohl dafür im heutigen Sprachgebrauch aus verschiedenen Gründen im Tschechischen eher das Wort für „Fürst“ (kníže) üblich – und die Definition der Unterschiede per se nicht leicht ist. Ähnlich verfahren wir mit dem Wort „Gut“, das im direkt übersetzten „zboží“ leicht erkennbar ist, aber in der heutigen tschechischen Sprachpraxis kaum mehr in diesem Sinne verwendet wird.

V těchto a podobných bodech si dovoluujeme požádat vážené čtenáře o jistou shovívavost. Jsme jinak ale přesvědčeni, že množství předložených dat v této knize nabízí velmi solidní základ pro další bádání k dějiám města Kaplice. Nechte se tímto rádi inspirovat!

Herbert Sailer

*Bernhard Riepl
Milan Šmejkal
Pavla Opekarová
Pavel Taliř*

Zvláštní dík si zaslouží překladatelky a překladatelé, jejichž jména jsou vždy uvedena za konkrétním textem a navíc mj.:

Josef Schicho, Kurt Hamberger, Hadwig Vogl, Vladimír Fuchs, Vladimír Kratochvíl, Ivana Žáčková, Daniel Freitinger, Josef a Jana Bělikovi, Hana Musilová, Jana Vlčková, Daniela a Hubert Wimmerovi, Elfriede Weismann (Reich), Marie Blessbergerová, Ludmila Opelková, Pavel a Marie Mörtlovi, Tomáš Chromeček, Hanka Lüftnerová, Karel Mrzena, Marie Blažková, Martin Šanda, Jakub Šiška, Jaroslav Brychta, Tomáš Malina, Jolande Mynářová, Kristina Holá, Markéta Strnadová, Rosemarie Denk, Gertrude Riepl, Vít Grulich, Alena Vydrová, členové kulturní komise Kaplice, www.kohoutikriz.org ...

Bei diesen und ähnlichen Punkten ersuchen wir das geehrte Lesepublikum um eine gewisse Nachsicht. Wir sind ansonsten aber überzeugt, dass die Fülle der in diesem Buch vorgelegten Daten eine sehr solide Basis für weitere Forschungen zur Geschichte der Stadt Kaplitz bietet. Lassen Sie sich dazu gerne inspirieren!

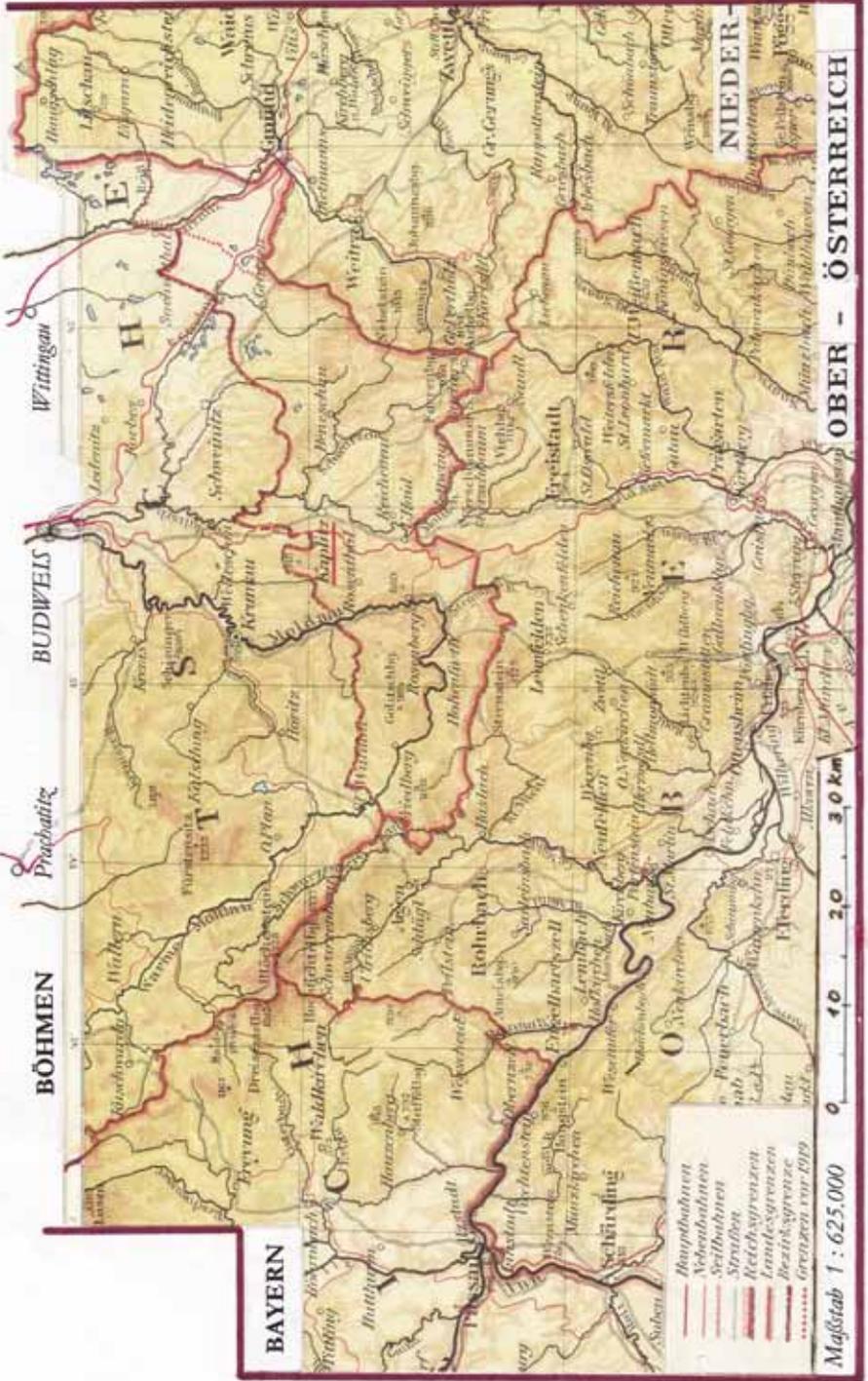
Herbert Sailer

*Bernhard Riepl
Milan Šmejkal
Pavla Opekarová
Pavel Taliř*

Besonderer Dank gebührt neben den Übersetzerinnen und Übersetzern, die bei den einzelnen Textteilen angeführt sind u.a.:

Josef Schicho, Kurt Hamberger, Hadwig Vogl, Vladimír Fuchs, Vladimír Kratochvíl, Ivana Žáčková, Daniel Freitinger, Josef a Jana Bělikovi, Hana Musilová, Jana Vlčková, Daniela und Hubert Wimmerovi, Elfriede Weismann (Reich), Marie Blessbergerová, Ludmila Opelková, Pavel und Marie Mörtl(ová), Tomáš Chromeček, Hanka Lüftnerová, Karel Mrzena, Marie Blažková, Martin Šanda, Jakub Šiška, Jaroslav Brychta, Tomáš Malina, Jolande Mynářová, Kristina Holá, Markéta Strnadová, Rosemarie Denk, Gertrude Riepl, Vít Grulich, Alena Vydrová, den Mitgliedern der Kaplitzer Kulturkommission, www.kohoutikriz.org ...

DER SÜDLICHE BÖHMERWALD UND DAS MÜHLVIERTEL

Dr. Herbert Sailer:
**Dějiny jednoho městečka
na Šumavě**

*(Od počátků až k vyhnání jeho
německých obyvatel)*

PŘEDMLUVA

Geografové se opakovaně pokoušeli určit střed Evropy. Na základě jednoho takového výpočtu by jím mohl být vrcholek hory Kohout (Hahnenberg) nedaleko Kaplice. Zde se také nachází odpovídající památník. Můžeme se nad tím pousmát nebo se o tom dohadovat. Ovšemže se v tomto jihočeském koutu neudálo nic, co by otřáslo světem. Jenže velké události ovlivňovaly i dění ve střední Evropě a často způsobovaly lidem velké trápení. Proto bych chtěl vyprávět o Kaplici – v hrubých rysech se dotknout historického vývoje, politicky zlomových okamžiků a filosofických směrů, které určovaly život obyvatel městečka.

Dr. Herbert Sailer:
**Geschichte eines Städtchens
im Böhmerwald**

*(Von den Anfängen bis zur Vertreibung seiner
deutschen Einwohner)*

VORWORT

Geographen haben immer wieder versucht, den Mittelpunkt Europas zu bestimmen. Nach einer solchen Berechnung wäre das der Gipfel des Hahnenbergs (Kohout) nahe Kaplitz. Dort befindet sich auch ein entsprechender Gedenkstein. Darüber kann man lächeln oder streiten. Sicher hat sich in diesem südböhmischen Winkel nichts Weltbewegendes ereignet. Aber die großen Ereignisse im mittleren Europa haben auch hierher gewirkt, und nur allzuoft mussten die Menschen darunter leiden. So will ich von Kaplitz berichten – und in groben Zügen auch von den geschichtlichen Entwicklungen, von politischen Umbrüchen und geistigen Strömungen, welche das Leben der Einwohner des Städtchens bestimmten.

OBSAH

STRUČNĚ K RANÝM DĚJINÁM ČECH 15

Keltové, Germáni, Slované – Franská říše – Feudalismus – Čechy a Velkomoravská říše – Vznik Svaté říše římské národa německého – Čeští vévodové a králové se stávají knížaty Svaté říše římské

OSÍDLENÍ ŠUMAVY 26

Německá kolonizace východu – Počátky Kaplice – Hraniční les řídne – Vítkovci – Práva a povinnosti německých osadníků – Král Přemysl Otakar II. na vrcholu své moci – Dostavba cesty z Budějovic do Freistadtu – Páni ze Strakonice staví hrad Pořešín – Kaplice se stává tržní osadou

OD PŘEMYSLOVCŮ AŽ K LUCEMBURKŮM 44

Konec krále Přemysla Otakara II. – Závěš z Falkenštejna – Páni z Michalovic – Český trůn připadá rodu Lucemburků – Zlatý věk Čech za vlády Karla IV.

KAPLICE ZA VLÁDY RYTÍŘŮ Z POŘEŠÍNA (1317–1420) 48

Jejich původ a jejich působení – Markvart I. uděluje Kaplici městské právo – Kaplická farnost ve středověku – Kaplice a potomci Markvarta I. – Hroch z Maršovic obnovuje městské právo

HUSITSKÉ VÁLKY 65

Čechy za krále Václava IV. – Jan Hus káže v Praze – Události nabírají dramatický spád – Kaplice za husitských bouří – Konec války a její důsledky – Čechy po husitských válkách.

INHALT

STREIFLICHTER ZUR FRÜHEN GESCHICHTE BÖHMENS 15

Kelten, Germanen, Slawen – Das Frankenreich – Das Feudalwesen – Böhmen und das Großmährische Reich – Das Heilige Römische Reich Deutscher Nation entsteht – Die böhmischen Herzöge und Könige werden Reichsfürsten im Heiligen Römischen Reich

DIE BESIEDLUNG DES BÖHMERWALDES 26

Die deutsche Ostkolonisation – Die Anfänge von Kaplitz – Der Grenzwald lichtet sich – Die Witigonen – Rechte und Pflichten der deutschen Siedler – König Ottokar II. auf der Höhe seiner Macht – Ausbau der Straße von Budweis nach Freistadt – Die Herren von Strakonitz bauen die Burg Poreschin – Der Markt Kaplitz wird angelegt

VON DEN PŘEMYSLOVCŮM ZU DEN LUXEMBURGERN 44

König Ottokars Ende – Zawisch von Falkenstein – Die Herren von Michelsberg – Der böhmische Thron geht an das Haus Luxemburg – Das Goldene Zeitalter Böhmens unter Karl IV.

KAPLITZ UNTER DEN RITTERN VON PORESCHIN (1317–1420) 48

Ihre Herkunft und ihr Wirken – Marquard I. verleiht Kaplitz das Stadtrecht – Die Kaplitzer Pfarre im Mittelalter – Kaplitz und die Nachkommen Marquards I. – Hroch von Marschowitz erneuert das Stadtrecht

DIE HUSSITENKRIEGE 65

Böhmen unter König Wenzel IV. – Jan Hus predigt in Prag – Das Verhängnis nimmt seinen Lauf – Kaplitz in den Hussitenwirren – Ende und Folgen des Krieges – Böhmen nach den Hussitenkriegen

KAPLICE ZA VLÁDY PÁNŮ

Z ROŽMBERKA (1434–1611) 72

Rožmberkové rozšiřují své panství – Začátky pivovarnictví v Kaplici – Stavební huť Rožmberků – Dva kostely v Kaplici – Vzestup rodu Habsburků – Reformace a protireformace – Rožmberkové za krále Ferdinanda I. (1526–1564) – Kaplice za časů Ferdinanda I. – Obnovení silnice z Budějovic k rakouské hranici – Obchod a řemeslo v Kaplici – Kaplice v Novohradském urbáři (Gratzner Urbar) z roku 1553 – Radnice a správa obce – Vilém z Rožmberka nabývá patronát nad kaplickou farou a zřizuje panský pivovar – Proti-reformace v Čechách – Vilém z Rožmberka těží z nových zdrojů příjmů – Petr Vok, poslední Rožmberk – Kaplice za vlády pánů ze Švamberka (1611–1620) – Protestantký kostel v Kaplici – Vzhled Kaplice na začátku 17. století.

TRICETILETÁ VÁLKA A JEJÍ NÁSLEDKY 109

Předvečer války – České povstání – Čechy se stávají dědičnou zemí rodu Habsburků – Válka a její následky pro Německo – Čechy po Tricetileté válce

HRABĚCÍ ROD BUQUOYŮ – NOVÍ PÁNI KAPLICE 116

Panství Gratzen (Nové Hradý) připadá Buquoyovým hrabatům:

Jejich původ – Maria Magdalena de Buquoy se pokouší zmírnit bídu – Spory o privilegia s Karlem Albertem de Buquoy – Soukeníci získávají zpět svoje trhy – Spor o právo várečné – Nový obecní pivovar – Smlouva ukončuje spor o várečné právo – Hraběcí rod Buquoyů se začleňuje mezi českou šlechtu

Kaplice v první polovině 18. století

Spor o příliš vysoké kontribuční poplatky –

KAPLITZ UNTER DEN HERREN

VON ROSENBERG (1434–1611) 72

Die Rosenberger bauen ihre Herrschaft aus – Die Anfänge der Bierbrauerei in Kaplitz – Die Bauhütte der Rosenberger – Die beiden Kirchen von Kaplitz – Der Aufstieg des Hauses Habsburg – Reformation und Gegenreformation – Die Rosenberger unter König Ferdinand I. (1526–1564) – Kaplitz in der Zeit Ferdinands I. – Erneuerung der Straße von Budweis zur österreichischen Grenze – Handel und Gewerbe in Kaplitz – Kaplitz im Gratzner Urbar von 1553 – Das Rathaus und die Gemeindeverwaltung – Wilhelm von Rosenberg erwirbt das Patronat über die Kaplitzer Pfarre und richtet das herrschaftliche Brauhaus ein – Gegenreformation in Böhmen – Wilhelm von Rosenberg erschließt neue Geldquellen – Peter Wok, der letzte Rosenberger – Kaplitz unter den Herren von Schwanberg (1611–1620) – Die protestantische Kirche in Kaplitz – Erscheinungsbild von Kaplitz zu Anfang des 17. Jhdts.

DER DREISSIGJÄHRIGE KRIEG UND SEINE FOLGEN 109

Am Vorabend des Krieges – Der böhmische Aufstand – Böhmen wird Erbland des Hauses Habsburg – Der Krieg und seine Folgen für Deutschland – Böhmen nach dem Dreißigjährigen Krieg.

DIE GRAFEN BUQUOY – DIE NEUEN HERREN VON KAPLITZ 116

Die Herrschaft Gratzen fällt an die Grafen Buquoy:

Ihre Herkunft – Maria Magdalena von Buquoy versucht die Not zu lindern – Streit um die Privilegien mit Karl Albert von Buquoy – Die Tuchmacher gewinnen ihre Märkte zurück – Der Streit um die Braurechte – Ein neues Gemeindebräuhaus – Ein Vertrag beendet den Streit um die Braurechte – Die Grafen Buquoy wachsen in den böhmischen Herrenstand

Kaplitz in der ersten Hälfte des 18. Jhdts.

Streit um zu hohe Kontributionsgelder – Wirt-

Hospodářské úspěchy – Ničivý požár v roce 1718 – Císař Karel VI. v Kaplici – Farář Benedikt Janouschek – Kaple svaté Barbory a nemocnice – Věž kostela získává svou dnešní podobu – Cechy – Cechy a tržní soud

KAPLICE V DOBĚ OSVÍCENSTVÍ

144

Myšlenky osvícenství – Reformy za vlády císařovny Marie Terezie a Josefa II. – Nové hranice farnosti Kaplice – Z kostela se stává děkanský kostel – Založení nového hřbitova – Rozšiřování obce – Ferdinand Kindermann a školní reforma – Kaplická škola v době po Kindermannovi – Péče o chudé v Kaplici a měšťanský špitál sv. Martina – Buquoyský chudobinec – Hospodářské reformy za Johanna z Buquoyů – Pastviny v Kaplici – Kaplice se stává sídlem vojenské posádky – Vojsko a místní (tržní) soud – Měšťanská garda a střelecká kumpanie – Kaplický obecní řád – Radniční věž dostává novou střechu

OD FRANCOUZSKÉ REVOLUCE K VÍDEŇSKÉMU KONGRESU

182

Od republiky k císařství – Kaplice za bědných časů napoleonských válek – Velká oslava míru v Kaplici

OD VÍDEŇSKÉHO KONGRESU AŽ DO REVOLUCE ROKU 1848

187

Předbřeznové období (1815–1848) – Kaplice v předbřeznovém období – Car Alexander v Kaplici – Černá kronika – Velký požár roku 1839 – Veřejné práce – Listina v kopuli kostelní věže – Radnice se přestavuje a rozšiřuje – Společenské a duchovní změny před rokem 1848 – Probouzení českého národního uvědomění.

DOSLOV

203

schaftliche Erfolge – Die Brandkatastrophe von 1718 – Kaiser Karl VI. in Kaplitz – Pfarrer Benedikt Janouschek – Die Barbarakapelle und das Krankenhaus – Der Kirchturm erhält seine heutige Gestalt – Die Zünfte – Die Zünfte und das Marktgericht

KAPLITZ IN DER ZEIT DER AUFKLÄRUNG

144

Die Ideen der Aufklärung – Reformen unter Kaiserin Maria Theresia und Kaiser Josef II. – Die neuen Grenzen der Pfarre Kaplitz – Die Pfarrkirche wird Dekanalkirche – Ein neuer Friedhof wird angelegt – Ortserweiterungen – Ferdinand Kindermann und die Schulreform – Die Kaplitzer Schule in den Jahren nach Kindermann – Armenfürsorge in Kaplitz – Das Bürgerspital Sankt Martin – Das Buquoysche Armeninstitut – Wirtschaftliche Reformen unter Johann von Buquoy – Viehweiden in Kaplitz – Kaplitz wird Militär-Standquartier – Das Militär und das Marktgericht – Das Bürgerkorps und die Schützenkompanie – Die Kaplitzer Gemeindeverfassung – Der Rathausturm erhält ein neues Dach

VON DER FRANZÖSISCHEN REVOLUTION BIS ZUM WIENER KONGRESS

182

Von der Republik zum Kaiserreich – Kaplitz in der Notzeit der Napoleonischen Kriege – Ein großes Friedensfest in Kaplitz

VOM WIENER KONGRESS BIS ZUR REVOLUTION VON 1848

187

Die Zeit des Vormärz (1815–1848) – Kaplitz im Vormärz – Zar Alexander in Kaplitz – Unglücksschronik – Der Großbrand von 1839 – Öffentliche Arbeiten – Eine Urkunde in der Kugel des Kirchturms – Das Rathaus wird umgebaut und erweitert – Gesellschaftliche Veränderungen und geistige Strömungen in der Zeit vor 1848 – Das tschechische Nationalbewusstsein erwacht

NACHWORT

203

SEZNAM PŘÍLOH

K erbů Kaplice	204
Faráři v Kaplici	205
Primátorové, představení obce a starostové v Kaplici	206
První zmínka o Kaplici	208
LISTINA z roku 1387 udělující budějovické městské právo	209
Hroch starší z Maršovic uděluje obyvatelům města privilegium	213
Ignaz Oberparleiter	217
P. Placidus Hall	222
Dr. J. Matthäus Klimesch Historik Šumavy	231
Vlastnictví premonstrátských klášterů Strahov, Milevsko a Schlägel v jižních Čechách (Dr. Matthäus Klimesch)	238
Dolnorakousko-české pohraničí a páni z Kuenringu (Dr. Matthäus Klimesch)	255
Horra, „v Horách“, nejstarší sídla rodu Harrachů (Dr. Matthäus Klimesch)	274
Město Kaplice	288
Spisy Dr. J. M. Klimesche k dějinám	290
Rodokmen rytířů z Pořešína	294
Zdroje autora	295
O autorovi	296

ANHÄNGE

Zum Wappen von Kaplitz	204
Die Pfarrer von Kaplitz	205
Primatoren, Ortsvorsteher und Bürgermeister von Kaplitz	206
Erste Nennung von Kaplitz	208
ORIGINAL-URKUNDE über die Verleihung des Budweiser Stadtrechts 1387 in altem Deutsch	209
Hroch der Ältere von Marschowitz erteilt der Kaplitzer Bevölkerung ein Privilegium	213
Ignaz Oberparleiter	217
P. Placidus Hall	222
Dr. J. Matthäus Klimesch Ein Historiker des Böhmerwaldes	231
Der Besitz der Prämonstratenserklöster Strahov, Mühlhausen und Schlägel in Südböhmen (Von Dr. Matthäus Klimesch)	238
Das niederösterreichisch-böhmische Grenzgebiet und die Herren von Kuenring (Von Dr. Matthäus Klimesch)	255
Zur Geschichte der Burg Waldenfels (Von Dr. Matthäus Klimesch)	274
Die Stadt Kaplitz	288
Arbeiten zur Geschichte von Dr. J. Matthäus Klimesch	290
Stammtafel der Ritter von Poreschin	294
Quellenverzeichnis	295
Informationen über den Autor	296

OBSAH DRUHÉHO DÍLU OD ROKU 1848 DO ROKU 1945

REVOLUCE ROKU 1848

Revoluce v Paříži zasahuje státy Německého spolku – Kaplice a revoluce – Palackého odmítnutí účasti ve Frankfurtském parlamentu – Slovanský kongres v Praze – Konzervativní síly se opět prosazují

DOBA VLÁDY CÍSAŘE FRANZE JOSEFA

První roky vlády 1849–1866

Změny ve správě – Nový status obce – Kaplice se stává sídlem okresního hejtmanství – „Město“ Kaplice – Další události v Kaplici před rokem 1866 – Výstavba školy v roce 1862 – Únorová neboli Schmerlingova ústava z roku 1861 – Prusko-rakouská válka roku 1866 a její následky

Rakousko–uherská monarchie vzniká

Vyrovnaní s Uherskem roku 1867 – Reformy německé liberální vlády v oblasti Předlitavska – Pokus o vyrovnaní roku 1871 – Český živel posiluje svou pozici v českých zemích – Německý živel je zatlačován do obrany – Taaffeho vláda se snaží národnostní a sociální konflikty uklidnit

Vývoj v Kaplici po roce 1867

Kaplická spořitelna – Obchod a řemesla – Hospodářské poměry v okrese Kaplice – Společenské změny – Měšťanská škola v Kaplici – Spolky v Kaplici – Divadlo – Katastrofální požár roku 1872 – Dobrovolní hasiči – Přestavba farního kostela – Pamětní deska Ferdinanda Kindermanna – Císařské manévry – Památník císaře Josefa II. – Rozšíření hřbitova – Zásobování užitkovou a pitnou vodou – Další události v Kaplici od roku 1883 do roku 1906

INHALT DES ZWEITEN BANDES VON 1848 BIS 1945

DIE REVOLUTION VON 1848

Die Revolution in Paris erfasst die Staaten des Deutschen Bundes – Kaplitz und die Revolution – Palackys Absage an das Frankfurter Parlament – Der Slawenkongress in Prag – Die konservativen Kräfte setzen sich wieder durch

DIE REGIERUNGSZEIT KAISER FRANZ JOSEPHS

Die ersten Regierungsjahre 1849–1866

Veränderungen in der Verwaltung – Das neue Gemeindestatut – Kaplitz wird Sitz einer Bezirkshauptmannschaft – „Stadtgemeinde“ Kaplitz – Sonstige Ereignisse in Kaplitz vor 1866 – Der Neubau der Schule im Jahre 1862 – Die Reichsverfassung vom Februar 1861 – Der preußisch-österreichische Krieg 1866 und seine Folgen

In der Doppelmonarchie: Österreich–Ungarn entsteht

Der Ausgleich mit Ungarn 1867 – Reformen der deutsch-liberalen Regierung in Zisleithanien – Der Ausgleichsversuch von 1871 – Das Tschechien stärkt seine Position in den böhmischen Ländern – Das Deutschtum wird in die Verteidigung gedrängt – Die Regierung Taaffe versucht die nationalen und sozialen Konflikte zu entschärfen

Entwicklungen in Kaplitz nach 1867

Die Kaplitzer Sparkasse – Handel und Gewerbe – Wirtschaftliche Verhältnisse im Bezirk Kaplitz – Gesellschaftliche Veränderungen – Die Bürgerschule in Kaplitz – Vereine in Kaplitz – Das Theater – Die Brandkatastrophe von 1872 – Die Freiwillige Feuerwehr – Die Restaurierung der Pfarrkirche – Die Ferdinand Kindermann-Gedenktafel – Kaisermanöver – Das Denkmal für Kaiser Josef II. – Der Friedhof wird vergrößert – Die Versorgung mit Nutz- und Trinkwasser – Sonstige Ereignisse in Kaplitz 1883 bis 1906

Národnostní spory rozděluji obyvatele Čech

Jazykový výnos z roku 1880 – Rozdělení Pražské univerzity – Vznikají nové politické strany – Pokus o vyrovnání z roku 1890 – Badeního jazyková reforma – Politická konstelace se mění – Nové snahy o vyrovnání – Česká menšina v Kaplici – Spor o český kostel v Kaplici

Poslední roky před první světovou válkou

Volby do Říšské rady roku 1907 – Z kaplické kroniky (1908–1913) – Založení městského parku

PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA A PŘEV RAT ROKU 1918

Jak Kaplice prožívala začátek války – Břímě války – Rozpad Rakousko-uherské monarchie – Vyhlášení Československé republiky – Vzniká republika Německé Rakousko – Převrat v Horním Rakousku – Šumavská župa (Der Gau Böhmerwald) vyhlašuje svoje připojení k Německému Rakousku (Deutsch-Österreich) – Vytvoření německé domobrany – Situace v Kaplici – České vojsko začíná obsazovat Šumavu – Pomoc z Rakouska nepřichází – Češi pokračují ve svých akcích – Boj o Kaplici – Nejistá budoucnost – bylo vše nadarmo?

V ČESKOSLOVENSKU V LETECH 1918–1938

Konec starých časů – 4. březen 1919 – První obecní volby – Aféra kolem lip svobody – Školy v Kaplici – Upevnění československého státu – Populační politika v ČSR – Strany v ČSR – Národní spolky – Hospodářská situace na Šumavě – Z kaplické kroniky (1920–1924) – Nové kostelní zvony – Listina z roku 1922 – Aktivisté a negativisté – Z kaplické kroniky (1925–1929) – Od konzervativního bloku k velké koalici – Z kaplické kroniky (1929–1933) – Stavba nového vodovodu – Veřejné práce – Následky převze-

Der Nationalitätenstreit trennt die Völker Böhmens

Die Sprachenverordnung von 1880 – Die Teilung der Prager Universität – Neue politische Parteien entstehen – Der Ausgleichsversuch von 1890 – Die Badenische Sprachenverordnung – Die Parteienlandschaft ändert sich – Neuerliche Bemühungen um einen Ausgleich – Die tschechische Minderheit in Kaplitz – Der Streit um die böhmische Kirche in Kaplitz

Die letzten Jahre vor dem ersten Weltkrieg

Die Reichsratswahlen von 1907 – Aus der Kaplitzer Chronik (1908–1913) – Der Stadtpark wird angelegt

DER ERSTE WELTKRIEG UND DER UMSTURZ VON 1918

Wie Kaplitz den Kriegsbeginn erlebte – Die Last des Krieges – Die österreich-ungarische Monarchie zerbricht – Die Tschechoslowakische Republik wird ausgerufen – Die Republik Deutsch-Österreich entsteht – Der Umsturz in Oberösterreich – Der Gau Böhmerwald erklärt seinen Anschluß an Deutsch-Österreich – Volkswehren werden aufgestellt – Die Lage in Kaplitz – Tschechisches Militär beginnt den Böhmerwald zu besetzen – Von Österreich kommt keine Hilfe – Die Tschechen setzen ihre Aktionen fort – Der Kampf um Kaplitz – Eine ungewisse Zukunft-war alles umsonst?

IN DER TSCHECHOSLOWAKEI 1918–1938

Vollendete Tatsachen – Der 4. März 1919 – Die ersten Gemeindewahlen – Die Affäre um die Freiheitslinden – Die Schulen in Kaplitz – Der tschechoslowakische Staat festigt sich – Bevölkerungspolitik in der ČSR – Die Parteien in der ČSR – Die nationalen Verbände – Die wirtschaftliche Lage im Böhmerwald – Aus der Kaplitzer Chronik (1920–1924) – Neue Kirchenglocken – Eine Urkunde aus dem Jahre 1922 – Aktivisten und Negativisten – Chronik (1925–1929) – Vom Bürgerblock zur großen Koalition – Chronik

tí moci Hitlerem (od SHF k SdP) – Z kaplické kroniky (1934–1937) – Kaplice a městské právo – Návštěva prezidenta – Národnostní napětí v ČSR vzrůstá – 1938 – Na cestě k Mnichovské dohodě

OD PŘIPOJENÍ K VELKONĚMECKÉ ŘÍŠI AŽ K VYHNÁNÍ

Domů do Říše („Heim ins Reich“) – 2. světová válka začíná – Tragédie bombardéru na konci roku 1944 – Poslední týdny a dny v Třetí říši – Konec

PŘÍLOHY

(1929–1933) – Der Bau der neuen Wasserleitung – Öffentliche Arbeiten – Folgen der Machtübernahme Hitlers (von der SHF zur SdP) – Chronik (1934–1937) – Kaplitz und das Stadtrecht – Besuch des Staatspräsidenten – Die nationalen Spannungen in der ČSR nehmen zu – 1938 – Auf dem Weg zum Münchner Abkommen

VOM ANSCHLUSS AN GROSSDEUTSCHLAND BIS ZUR VERTREIBUNG

Heim ins Reich – Der 2. Weltkrieg beginnt – Die Bombertragödie Ende 1944 – Die letzten Wochen und Tage im Dritten Reich – Das Ende

BEILAGEN

STRUČNĚ K RANÝM DĚJINÁM ČECH

Keltové, Germáni, Slované

Jak dokazují různé nálezy z budějovické pánve z doby neolitu a doby bronzové, žili lidé v jižních Čechách již ve velmi rané době. Do doby bronzové náleží možná také zbytky hradiště u Hradištěského vrchu východně od Kaplice.

Kaplice leží u jedné z nejdůležitějších zemských bran do Čech a snad již tehdy také existovala obchodní stezka podél Malše přes Kerschbaumské sedlo k řece Feldaist a k Dunaji.

Stezku zřejmě užívali i keltští Bójové, kteří sídlili v Čechách od 4. století před našim letopočtem a dali své zemi jméno. Připomínají je jména hor, řek a sídel.

Směňovali dobytek, kovové výrobky, zlato a svou umně zhotovenou keramiku za sůl z alpských zemí a za luxusní zboží z Itálie. Možná už od 2. století před našim letopočtem pronikaly na území Čech a Moravy germánské kmeny a postupně vytlačily Bóje. Markomané zde za svého krále Marobuda zřídili mocnou říši, která sahala až k Dunaji a odvážila se vzdorovat Římanům.

Nálezy mincí a předmětů denní potřeby v jižních Čechách ukazují, že se čile rozvíjel obchod. A tak se i mnohý římský obchodník vydal za obchodem po staré obchodní cestě směrem na sever.

Stěhování národů, vyvolané vpádem Hunů koncem 4. století našeho letopočtu, bylo katastrofou nejvyšší míry, jež rozvrátila vše, co

STREIFLICHTER ZUR FRÜHEN GESCHICHTE BÖHMENS

Kelten, Germanen, Slawen

Das südliche Böhmen ist sicher schon früh von Menschen besiedelt worden, wie verschiedene Funde aus der Jungsteinzeit und der nachfolgenden Bronzezeit im Budweiser Becken zeigen. Vielleicht gehören auch die Reste einer Fliehburg auf dem Radischberg östlich von Kaplitz in die Bronzezeit.

Kaplitz liegt an einer der wichtigsten Landesporten Böhmens, und vielleicht gab es auch damals schon einen Handelsweg entlang der Malsch über den Kerschbaumer Sattel zur Feldaist und zur Donau.

Den Weg benützten wohl auch die keltischen Bojer, die seit dem 4. Jhd. v. Chr. in Böhmen siedelten und dem Land seinen Namen gaben. Berg-, Fluss- und Siedlungsnamen erinnern an sie.

Sie tauschten Vieh, Eisenwaren, Gold und ihre kunstvollen Keramiken gegen Salz aus den Alpenländern und Luxusgüter aus Italien. Sie tauschten Vieh, Eisenwaren, Gold und ihre kunstvollen Keramiken gegen Salz aus den Alpenländern und Luxusgüter aus Italien. Vielleicht schon ab dem 2. Jhd. v. Chr. sickerten Germanenstämme in Böhmen und Mähren ein und verdrängten allmählich die Bojer. Die Markomannen errichteten hier unter ihrem König Marbod ein mächtiges Reich, das bis zur Donau reichte und den Römern zu trotzen wagte.

Funde von Münzen und Gebrauchsgegenständen in Südböhmen zeigen, dass auch ein reger Handel einsetzte. So mancher römische Händler wird auf dem alten Weg nach Norden gezogen sein.

Die Völkerwanderung, ausgelöst durch den Einfall der Hunnen gegen Ende des 4. Jhdts. n. Chr., war eine Katastrophe schlimmsten Ausmaßes,

existovalo. Pod náporom Germánů se rozpadla Západořímská říše. Po odchodu germánského obyvatelstva se české země staly téměř liduprázdnou pustinou. Gótové, Svébové a Vandaloové založili na jihu nové říše, které ovšem neměly dlouhého trvání.

Západogermánští Frankové, kteří se stali rozhodující silou v nové Evropě, založili v severní Francii a u Rýna říši a převzali kulturu, křesťanství a v západní části také řeč tamních romanizovaných Galů.

Zbytky různých germánských kmenů pak žily jižně od Dunaje mezi řekami Lech a Enže (Enns). Tyto kmeny se postupně sjednotily pod nadvládou kmene Bavorů, podle nichž se tento nový kmen také jmenuje. Je možné, že Bavoři přišli do oblasti kolem Řezna (Regensburg) z Čech. Zdá se, že jméno Baio-varii neznamená nic jiného než muži ze země Baia (Böhmen – Čechy).

Od 6. století začaly z východu do tehdy téměř liduprázdné východní části střední Evropy pronikat slovanské kmeny. Jejich postup byl zastaven Bavorsy, a to v oblasti východních Alp a v Podunají.

Slované se dostali přes Čechy až k hornímu toku řeky Mohanu, dále pak na sever k řece Sále a k Labi, kde se setkali s Duryňky a Sasy.

V Čechách a na Moravě splynuli nově příchozí Slované se zbytky starého obyvatelstva. Germáni a Slované žili však zřejmě ještě delší dobu vedle sebe, protože jen tak se mohla zachovat stará pojmenování krajiny a řek.

Slované, kteří přišli, byli zemědělci. Usídlili se tam, kde mohli se svými jednoduchými dře-

die alles Bestehende umstürzte. Das Weströmische Reich zerbrach unter dem Ansturm der Germanen. Böhmen wurde zu einer fast menschenleeren Wüstenei, als die Germanenvölker abwanderten. Goten, Sweben und Vandalen gründeten neue Reiche im Süden, die bald schon wieder zu Grunde gingen.

Zur stärksten Macht im neuen Europa sollten die westgermanischen Franken aufsteigen, die in Nordfrankreich und am Rhein ihr Reich begründeten und die Kultur, den christlichen Glauben und im westlichen Teil auch die Sprache der einheimischen, romanisierten Gallier annahmen.

Im Land südlich der Donau zwischen Lech und Enns siedelten Reste verschiedener Germanenvölker, die bald zum Stamm der Bajuwaren zusammewuchsen. Die stärkste Gruppe, die dem Stamm den Namen gab, dürfte aus Böhmen in den Raum um Regensburg eingewandert sein. Der Name Baio-varii scheint nichts anderes zu bedeuten als „Männer aus dem Lande Baia“ (= Böhmen).

Ab dem 6. Jhdt. drangen von Osten her Slawenstämme in das nun fast menschenleere östliche Mitteleuropa vor. In den Ostalpen und im Donaunraum brachten die Bajuwaren ihren Vorstoß zum Stehen.

Über Böhmen hinaus erreichten sie den oberen Main und nördlich davon Saale und Elbe, wo sie auf die Thüringer und die Sachsen stießen.

In Böhmen und Mähren trafen sie nur noch auf Reste der alten Bevölkerung, die im Laufe der Zeit im Slawentum aufgingen. Germanen und Slawen müssen aber noch eine Zeitlang nebeneinander gelebt haben, denn nur so können alte Landschafts- und Flussnamen überliefert worden sein.

Die eingewanderten Slawen waren Bauern. Sie siedelten sich dort an, wo sie mit ihren einfa-

věnými pluhu snadno obhospodařovat úrodnou půdu. Žili v malých nezávislých svazech v osadách, později také ve větších vsích. Časem dochází mezi Slovany k sociální diferenciaci. Vrstva válečníků se starala o ochranu rolníků a hradiště s valy a příkopy se stala sídlem drobných šlechticů. Jeden bavorský zeměpisec hovoří o patnácti slovanských kmenech v Čechách.

Kmen Čechů obsadil pahorkatinu západně od Prahy, ve východních Čechách sídlili Slavníkovci a v jižních Čechách, v rovinaté otevřené krajině, kterou se táhly jen malé lesy a nízké kopce, si zřídil své sídlo kmen Doudlebě.

V záhybu řeky Malše si Doudlebové postavili hrad Doudleby (něm. Teindles), kruhový val s dřevěnou palisádou a předhradím. Odtud na jih se hornatou krajinou táhl hustý hraniční les až k Rakousku. V polovině 6. století vpadly do Podunají mongolské kočovné kmeny Avarů, kteří rychle ovládli oblast od Sedmíhradska až po Čechy. Jejich vláda byla velmi krutá. Tíživé situace českých Slovanů využil kolem roku 630 franský kupec Sámó. Nechal se jimi zvolit za krále a byl schopn úspěšně obstát v několika válkách proti hordám nájezdníků na koních.

Po Sámově smrti se roku 659 jeho říše rozpadla a hrůzovláda Avarů pokračovala dál, dokud nebyli kolem roku 799 definitivně poraženi Franky pod vedením Karla Velikého.

chen Holzpflügen den fruchtbaren Boden leicht bewirtschaften konnten. Sie lebten in kleinen, selbständigen Verbänden in Weilern, später auch in größeren Dörfern. Allmählich bildeten sich auch bei ihnen Herrschaftsstrukturen heraus. Eine Kriegerschicht übernahm den Schutz der Bauern, und ihre Fluchtburgen mit Wall und Graben wurden zu Residenzen von Kleinfürsten. Ein bayrischer Geograph berichtet von 15 Slawenstämmen in Böhmen.

Der Stamm der Tschechen sicherte sich das Hügelland westlich von Prag, im östlichen Böhmen siedelten die Slawnikiden und in Südböhmen, im flachen, offenen Land, das nur von kleinen Wäldern und niedrigen Hügeln durchzogen war, schlug der Stamm der Doudleber seine Sitze auf.

An einer Schleife der Malsch bauten sie ihre Burg Doudleby (dt. Teindles), einen Ringwall mit Holzpalisaden und einer Vorburg. Südlich davon, im Bergland, dehnte sich Urwald aus, der dichte Grenzwald gegen Österreich. In der Mitte des 6. Jhdts. drangen die Awaren, ein mongolisches Reitervolk, in den Donaauraum ein und beherrschten bald den Bereich von Siebenbürgen bis Böhmen. Ihre Herrschaft war hart. Die Notlage der böhmischen Slawen machte sich um 630 der fränkische Wanderhändler Samo zunutze. Er ließ sich von ihnen zum König wählen und konnte in mehreren Kriegen gegen die Reiterhorden erfolgreich bestehen.

Doch nach seinem Tod 659 zerfiel sein Reich wieder, und die Schreckensherrschaft der Awaren dauerte an, bis sie von den Franken unter Karl dem Großen um 799 endgültig vernichtet wurden.

Franská říše

Za dynastie Karlovců se v 8. století Franská říše stala evropskou velmocí. Součástí říše se stali také germánští Alemanni, Burgundané či Durynkové. Putující irští mniši zakládali malé kláštery a šířili východně od Rýna křesťanství.

Karel Veliký, jenž vládl od roku 768 do roku 814 a jehož říše sahala od Pyrenejí po Severní moře, přinutil pohanské Sasy a bavorského vévodu, aby se mu podrobili, zmocnil se říše Langobardů v severní Itálii a přinutil platit Slované v Čechách tribut.

Na Boží hod roku 800 korunoval papež franského panovníka Karla Velikého císařem. Tím bylo obnoveno západoférické císařství a Karel se stal nejvyšším světským panovníkem západní křesťanské Evropy.

Duchovním základem nové říše se stalo jeho pojetí křesťanství. Ve všech biskupských sídlech a v kláštorech byly zřizovány školy a bylo pečováno o latinskou tradici. Kulturní a duchovní základy, které Karel položil, přetrvaly věky.

Feudalismus

Již před dobou stěhování národů se germánští králové obklopovali družinou. Její členové, vazalové (1), se zavazovali k poslušnosti vůči svému králi, který jim za to přislíbil ochranu a obživu; vzájemně si poskytovali věrnost.

Za válečné služby a pomoc přenechávali franští panovníci část dobyté půdy svým vazalům jakožto léno, tedy ji pouze propůjčovali. V případě smrti nebo porušení slibu věrnosti při-

(1) z galorománského slova „gwas“ = *vassus* = *sluha, pacholek, nevolník*

Das Frankenreich

war im 8. Jhd. unter den Karolingern zur Vormacht in Europa geworden. Die germanischen Alemannen, Burgunder und Thüringer wurden dem Reich eingegliedert. Irische Wandermönche gründeten kleine Klöster und verbreiteten östlich des Rheins das Christentum.

Karl der Große, der von 768 bis 814 regierte und dessen Reich von den Pyrenäen bis zur Nordsee reichte, zwang die heidnischen Sachsen und den Bayernherzog zur Unterwerfung, eroberte das Langobardenreich in Norditalien und machte die Slawenstämme in Böhmen tributpflichtig.

Als er am Weihnachtstag des Jahres 800 in Rom vom Papst zum Kaiser gekrönt wurde, war das weströmische Kaisertum wiederhergestellt und der Frankenkönig zum höchsten weltlichen Würdenträger im christlichen Abendland aufgestiegen.

Geistige Grundlage des neuen Reiches wurde seine Auffassung des Christentums. An allen Bischofssitzen und Klöstern wurden Schulen eingerichtet und die lateinische Tradition gepflegt. Die Grundlagen, die er schuf, haben die Zeiten überdauert.

Das Feudalwesen

Schon vor der Völkerwanderung umgaben sich die Könige der Germanen mit einem Gefolge. Die Gefolgsleute, die Vasallen (1), verpflichteten sich ihrem König gegenüber zum Gehorsam, der ihnen Schutz und Unterhalt versprach; gegenseitig leisteten sie sich den Treueeid.

Die fränkischen Könige überließen ihren Vasallen zum Lohn für ihre Kriegsdienste Teile des eroberten Landes als Lehen (also nur geliehen), das im Todesfall oder bei Untreue wieder an sie

(1) vom keltoromanischen Wort *gwas* = *vassus* = *Knecht*

padla půda zpět panovníkovi. Stejně tak půdu jako léno a základ existence obdrželi biskupové a kláštery, kteří ji nechávali obdělávat svými nevolníky. Germáni neznali peněžní hospodářství starých kultur. To, co potřebovali, směňovali nebo platili v naturáliích. Koncem karolínské doby přecházela půda často do vlastnictví šlechticů, což oslabovalo moc krále.

Původně vlastnili germánští rolníci svou půdu jako svobodný majetek, byli povinni vojenskou službou a měli právo nosit zbraně.

Aby unikli povinnosti válčit, podřídilo se mnoho sedláků šlechtici, který převzal jejich ochranu.

Za bezpečnost a ochranu zaplatili sedláci nejen ztrátou svého osobního majetku, které pak obhospodařovali jako nájemci, ale i ztrátou osobní svobody. Šlechta se stala jejich vrchností a oni se stali poddanými. Ještě nesvobodněji, takřka jako otroci, žili nevolníci, kteří museli obhospodařovat osobní vlastnictví svých pánů.

Tento hospodářský a společenský systém, feudalismus (1), který se vyvinul v raném středověku, zůstal v podstatě zachován až do poloviny minulého století.

Čechy a Velkomoravská říše

Po zániku říše Avarů v 9. století vznikla Velkomoravská říše, která sahala od Slezska až k Dunaji a Balatonu a významně ovlivňovala i dění v Čechách. Ve snaze o co největší nezávislost na Franské říši se obrátil moravský kníže (vévoda) na Byzanc a východní církvev. Byzantský císař vyslal na Moravu slovanské apoštoly Cyrila a Metoděje, kteří vytvořili slovanské pís-

(1) z „*Feudum*“ = léno, latinizované germánské slovo

zůstal. Auch die Bischöfe und die Klöster erhielten als Lebensgrundlage Land zugeteilt, das sie von ihren Eigenleuten bewirtschaften ließen. Die Germanen kannten die Geldwirtschaft der alten Kulturen nicht. Sie tauschten was sie brauchten oder zahlten mit Naturalien. Gegen Ende der Karolingerzeit ging der Boden vielfach in den Besitz der Adelligen über, was die Macht des Königs schwächte.

Die germanischen Bauern besaßen ursprünglich ihr Land als freies Eigentum, waren wehrpflichtig und hatten das Recht, Waffen zu tragen.

Um der Kriegspflicht zu entgehen, unterstellten sich viele Bauern einem Adelligen, der ihren Schutz übernahm.

Dafür mussten sie ihm ihren freien Besitz übergeben, den sie dann als Leihgut bewirtschafteten. Die Adelligen wurden zu Grundherren der Bauern, die ihre Sicherheit mit ihrer persönlichen Freiheit bezahlten und zu „Hörigen“ herabsanken. Noch unfreier, fast als Sklaven, lebten die Leibeigenen, welche die Eigengüter ihrer Herren bewirtschaften mussten.

Dieses wirtschaftliche und gesellschaftliche System, das Feudalwesen (1), das sich im frühen Mittelalter entwickelte, blieb im Wesentlichen bis in die Mitte des vorigen Jahrhunderts bestehen.

Böhmen und das Großmährische Reich

Das Großmährische Reich, das nach der Vernichtung der Awaren im 9. Jahrhundert entstand, reichte von Schlesien bis zur Donau und zum Plattensee und übte seinen Einfluss auch auf Böhmen aus. Um vom Frankenreich möglichst unabhängig zu sein, wandte sich der Herzog der Mährer Byzanz und der Ostkirche zu. Der byzantinische Kaiser entsandte die Sla-

(1) von *Feudum* – Lehen, einem latinisierten germanischen Wort

mo a slovanskou liturgii, které si našly cestu i do Čech.

Proti nátlaku Velkomoravské říše hledali čeští šlechtici – mezi nimi i Doudlebové – ochranu u bavorského vévody a v roce 845 se nechali v Řeznu pokřtít.

Český kníže (vévoda) Bořivoj z rodu Přemyslovců přijal v roce 882 nebo 883 křesťanství dle slovanské liturgie (od arcibiskupa Metoděje), později však připravil cestu pro latinsko-křesťanskou misi z Řezna a tím přispěl také politicky k užším kontaktům s Franskou říší.

Okolo roku 900 vtrhli do Panonské nížiny Maďaři, kočovný národ ze střední Asie. Roku 906 se pod jejich náporem rozpadla Velkomoravská říše. Roku 907 zničili u Bratislavy bavorské vojsko. Tím se jim otevřela cesta na západ. Při jejich opakovaných nájezdech vydrancovali Bavorsko a přes Čechy se dostali až do Durynska.

Vznik Svaté říše římské národa německého

Již roku 843 si vnukové Karla Velikého rozdělili říši. Ze západní části říše, kde převládala starofrancouzská řeč, se vyvinula Francie. Z východní části, kde se hovořilo „staroněmecky“, vznikla postupně Svatá říše římská národa německého. Toto označení se však prosadilo až na začátku 16. století.

Po smrti posledního východofranského Karlovice se kolem roku 911 dostávají do popředí znovu stará kmenová vévodství Bavorů, Švábů, Franků a Sasů. Roku 918 byl za prvního „německého“

wenapostel Kyrill und Method nach Mähren, welche eine slawische Schrift und eine slawische Liturgie entwickelten, die auch in Böhmen Eingang fanden.

Vor dem Druck des Großmährischen Reiches suchten böhmische Adelige – unter ihnen der Doudleber – Schutz beim Bayernherzog und ließen sich 845 in Regensburg taufen.

882 oder 883 empfing der Tschechenherzog, der Přemyslide Bořivoj, die Taufe nach slawischem Ritus von Erzbischof Methodius, ebnete aber später der lateinisch-christlichen Mission aus Regensburg den Weg, was auch politisch zu einer engeren Bindung an das Frankenreich führte.

Um 900 fielen die Ungarn, ein Reitervolk aus Innerasien, in die pannonische Tiefebene ein. 906 zerfiel unter ihrem Ansturm das Großmährische Reich. 907 vernichteten sie bei Pressburg ein bayrisches Heer. Damit stand ihnen der Weg nach Westen offen. Bei ihren wiederholten Vorstößen verwandelten sie Bayern beinahe in ein Trümmerfeld und drangen durch Böhmen bis Thüringen vor.

Das Heilige Römische Reich Deutscher Nation entsteht

Schon 843 hatten die Enkel Karls des Großen das Reich geteilt. Aus Westfranken, wo die „altfranzösische“ Sprache vorherrschte, entwickelte sich Frankreich. Aus dem ostfränkischen Reich, wo man „althochdeutsch“ sprach, wurde schrittweise das Heilige Römische Reich deutscher Nation. Diese Bezeichnung setzte sich aber erst Anfang des 16. Jahrhunderts durch.

Als um 911 der letzte ostfränkische Karolinger starb, hatten sich die alten Stammesherzogtümer der Bayern, Schwaben, Franken und Sachsen wieder stärker herausgebildet. 918 wurde

krále zvolen saský vévoda Jindřich. Roku 936 jej následoval jeho syn Ota I., kterého roku 962 korunoval papež v Římě císařem. Od té doby byli skoro všichni němečtí králové papežem korunováni za císaře. Jindřich I. a jeho následníci museli zajistit ohroženou východní hranici říše.

Poté, co byli Maďaři roku 955 Otou I. u Augsburgu definitivně poraženi, usadili se tito kočovníci v povodí Dunaje a Tisy a přijali křesťanství. Kolem roku 1001 propůjčil papež uherskému knížeti Štěpánovi královský titul.

Již Jindřich I. pronikl přes Labe k východu a donutil tamní Slovany platit tribut. Ota I. dosadil markrabí a založil nová biskupství, aby toto území christianizoval. Zároveň sem přicházeli i němečtí osadníci, a tak byla tato země stále více poněmčována.

Podobně probíhal vývoj v oblasti Alp a na Dunaji, kam Ota II. dosadil za markrabata Babenberky. I oni posouvali říšské hranice stále více na východ.

Čeští vévodové a králové se stávají knížaty Svaté říše římské

V Čechách a na Moravě si Slované uchovali svůj národní charakter. V 10. století pokračuje již dříve započatá sociální a politická diferenciaci obyvatelstva. Stejně jako v západní Evropě se také zde utvořily feudální vztahy. Raně středověký svět znal jen dvě společenské vrstvy: pány a nevolníky. Převážná část obyvatelstva se skládala z nesvobodných lidí, kteří byli ovládáni malou vládnoucí vrstvou. Také v Čechách byli rolníci na této vládnoucí vrstvě závislí, a to především z důvodu potřeby ochrany. Stejně tak otevřené násilí přispělo k vytvoření závislosti. Šlechta, která se stala součástí panovníkovy

der Sachsenherzog Heinrich zum ersten „deutschen“ König gewählt. 936 folgte ihm sein Sohn Otto I., den der Papst 962 in Rom zum Kaiser krönte. In der Folge wurden fast alle deutschen Könige vom Papst zum Kaiser gekrönt. Heinrich I. und seine Nachfolger mussten die gefährdeten Ostgrenzen des Reiches sichern.

Unter Otto I. erlitten um 955 die Ungarn bei Augsburg eine entscheidende Niederlage. Die Reiternomaden wurden in den Ebenen an Donau und Theiß sesshaft und nahmen das Christentum an. Um 1001 verlieh der Papst dem Ungarnfürsten Stefan die Königskrone.

Schon Heinrich I. war über die Elbe nach Osten vorgedrungen und hatte dort die Slawen tributpflichtig gemacht. Otto I. setzte Markgrafen ein und gründete neue Bistümer, um das Gebiet zu missionieren. Deutsche Siedler zogen ins Land, das immer mehr eingedeutscht wurde.

Ähnlich verlief die Entwicklung im Alpenraum und an der Donau, wo Otto II. die Babenberger als Markgrafen einsetzte. Auch sie schoben die Reichsgrenze immer weiter nach Osten vor.

Die böhmischen Herzöge und Könige werden Reichsfürsten im Heiligen Römischen Reich

In Böhmen und Mähren konnten die Slawen ihr Volkstum erhalten. Im 10. Jhd. schritt die schon früh begonnene soziale und politische Differenzierung der Bevölkerung fort. Wie im westlichen Europa hatten sich auch hier feudale Verhältnisse herausgebildet. Die frühmittelalterliche Welt kannte nur zwei Gesellschaftsschichten: Herren und Knechte. Der überwiegende Teil der Bevölkerung bestand aus Unfreien, die von einer kleinen Oberschicht beherrscht wurden. Auch in Böhmen hatte die Notwendigkeit, irgendwo Schutz zu finden, aber auch offene Gewalt, diese Abhän-

vojenské družiny, bydlela v hradištích. V podhradí sídlili kováři a jiní řemeslníci. Rolníci žili ve venkovských nechráněných osadách. Starali se o hospodářství, poskytovali vrchnosti různé služby a odváděli dávky.

Postupně se z kmenových svazů vytvářela knížectví. Ve středních Čechách, kde se nacházelo kmenové území Čechů, vládli Přemyslovci, nejmocnější mezi českými knížaty. Ti si za své sídlo zvolili Prahu, kde na Hradčanech vybudovali velký hradní komplex s kostely a jinými kamennými stavbami. Již v polovině 10. století došlo na druhém břehu Vltavy k založení kupecké osady, ze které vzniklo Staré Město pražské.

Roku 912 se českým knížetem (vévodou) stal Václav I., hluboce věřící křesťan, který se významem otcovskou starostlivostí, laskavostí a smyslem pro spravedlnost. Svou vládu orientoval na spolupráci s německou stranou, k níž ho táhlo i jeho srdce. Proti této politice se však postavil jeho bratr Boleslav (I.), který byl hlavou pohanské a protiněmecké opozice. Pravděpodobně roku 935 zabil Václava u kostelních dveří ve Staré Boleslavi, převzal vládu a vyhnal německé kněze.

Avšak již roku 950, když vytáhl německý panovník Ota I. na vojenské tažení proti Praze, se musel Boleslav podrobit. Upustil od poslední bitvy a uznal ho jako svého lenního pána. V rozhodující bitvě proti Maďarům v roce 955 bojovali Češi v říšském vojsku po boku německého krále a společně Maďary porazili. Český historik Palacký míní, že Boleslav dodatečně pochopil Václavovu poli-

gigkeitsverhältnisse der Bauern geschaffen. Die Adelsschicht, die zur Gefolgschaft und Kampf-gemeinschaft eines Fürsten aufstieg, wohnte in Burgstätten. In den Vorburgen siedelten Schmiede und andere Handwerker. Die Bauern lebten in offenen Landsiedlungen. Sie mussten für die wirtschaftlichen Lebensgrundlagen sorgen, mussten ihren Herren verschiedene Dienste leisten und Abgaben entrichten.

Aus den alten Stammesverbänden hatte sich eine Reihe von Fürstentümern herausgebildet. In Mittelböhmen, im Stammesgebiet der Tschechen, herrschten die Přemysliden, die mächtigsten unter den böhmischen Fürsten. Sie verlegten ihren Herrschersitz nach Prag, wo sie auf dem Hradschin eine große Burganlage errichteten, in der bald Kirchen und andere Steinbauten entstanden. Schon in der Mitte des 10. Jhdts. kam es am anderen Ufer der Moldau zur Gründung einer Kaufmannssiedlung, aus der sich in der Folge die Prager Altstadt entwickelte.

Wenzel I. (Václav), seit 912 Herzog, war ein von christlichem Glaubenseifer erfüllter Fürst, der sich durch väterliche Fürsorge, Milde und Gerechtigkeitssinn auszeichnete. Er neigte mit seinem Herzen dem Westen zu und war bestrebt, mit der deutschen Seite Frieden zu halten. Aber gegen diese Politik stand sein Bruder Boleslav (I.) als Haupt der heidnischen und antideutschen Opposition auf. Wahrscheinlich im Jahre 935 erschlug er Wenzel am Kirchentor von Altbunzlau, übernahm die Herrschaft und vertrieb deutsche Priester.

Aber schon 950, als Otto I. gegen Prag zog, musste sich Boleslav unterwerfen. Er verzichtete auf eine letzte Schlacht und anerkannte die Lehenspflicht Böhmens dem Reich gegenüber. Als 955 bei Augsburg die Entscheidungsschlacht gegen die Ungarn geschlagen wurde, kämpften die Böhmen im Reichsheer auf der Seite des deutschen Königs. Der tschechische Historiker Palacký meinte, Boleslav habe nach-

niku a vzdal se nezávislosti českých zemí, aby uchoval národní svébytnost českého lidu.

Českému lidu se dostalo v osobě Václava mučedníka a svědka víry v Krista a římskou církev. Později získaná královská koruna byla po něm nazvána koruna svatováclavská. Svatý Václav jako zemský patron Čech byl uctíván také Němci, křestní jméno Wenzel (Wenzl) bylo velmi rozšířené.

Čechy a brzy také Morava se tak staly součástí římsko-německé říše.

Spojení německé královské koruny s římskou císařskou korunou umožnilo splynutí národně rozdílných částí Říše k vyššímu zájmové společenství.

Sňatky mezi německými a českými knížecími rody byly od 10. století běžné, německá jména byla stále častější a také u Přemyslovců se podíl německých předků stále zvyšoval.

Roku 973 bylo založeno pražské biskupství, jež bylo podřízeno arcibiskupství mohučskému. Právo na dosazení (investituru) biskupů zůstalo však českým vládcům. Dětmar (Thietmar), první biskup, pocházel z Magdeburku. Ještě dlouhou dobu bylo pražské biskupství odkázáno na příliv německých duchovních. Tak se církev stala prvním prostředníkem německo-lateinské kultury v Čechách. Vedle toho však ještě do 12. století existovala slovanská liturgie.

Přemyslovcí postupně rozšiřovali svou moc na stále větší oblasti Čech. Jen Slavníkovci, kteří si na východě přivlastnili skoro dvě pětiny území od Lužice až k Šumavě, byli nebezpečnými rivaly. Také oni byli příbuzensky spřízněni s německým císařským rodem. V roce 995 přepadli Přemyslovcí jejich rodové sídlo Libici a přitom

tráglich den Sinn von Wenzels Haltung begriffen und die staatliche Selbständigkeit Böhmens aufgegeben, um die nationale Existenz des tschechischen Volkes zu retten.

Dem böhmischen Volk war in Wenzel ein Märtyrer und Glaubenszeuge für Christus und die römische Kirche erstanden. Die später erworbene Königskrone wurde nach ihm die St.Wenzelskrone genannt. Als Landespatron von Böhmen wurde der heilige Wenzel auch von den Deutschen verehrt; der Taufname Wenzel war weit verbreitet.

Böhmen und bald auch Mähren wuchsen organisch in das römisch-deutsche Reich.

Die Verbindung der deutschen Königskrone mit der römischen Kaiserkrone ermöglichte die Verschmelzung national verschiedener Teile des Reiches zu einer höheren Gemeinschaft.

Heiraten zwischen deutschen und böhmischen Fürstengeschlechtern waren seit dem 10.Jhdt. üblich, deutsche Namen wurden immer häufiger und auch bei den Přemysliden wurde der Anteil deutscher Vorfahren immer größer.

973 wurde das Bistum Prag gegründet und dem Erzbistum Mainz eingeordnet. Das Einsetzungsrecht für die Bischöfe blieb aber beim böhmischen Herrscher. Thietmar, der erste Bischof, kam aus Magdeburg. Noch lange Zeit war das Bistum Prag auf den Zuzug deutscher Geistlicher angewiesen. So war die Kirche erster Mittler deutsch-lateinischer Kultur in Böhmen. Daneben gab es aber bis ins 12. Jhdt. noch eine slawische Liturgie.

Schritt für Schritt hatten die Přemysliden ihren Machtbereich über den größeren Teil Böhmens ausgedehnt. Nur die Slawnikiden, die im Osten von der Lausitz bis zum Böhmerwald fast zwei Fünftel des Landes in ihren Besitz gebracht hatten, waren noch gefährliche Rivalen. Auch sie waren mit dem deutschen Kaiserhaus ver-

tento rod téměř vyhladili. Jen Vojtěch (Adalbert), druhý biskup pražský, unikl krveprolití, protože právě pobýval v Římě. (1) Tím byla zabezpečena nadvláda Přemyslovců a jméno Čechů se brzy prosadilo pro všechny Slované v Čechách a na Moravě.

Vědomé vymezení se Čechů vůči Němcům nelze v této době doložit. Čeští panovníci (vévodové) byli často odkázáni na podporu císaře, současně však i oni byli oporou císaře. Díky této vzájemné spolupráci upevňovali čeští vládcové své postavení uvnitř země.

Roku 1030 se stal kníže (vévoda) Břetislav vládcem i na Moravě.

Ve sporu o právech jmenovat biskupy (investituru) mezi císařem a papežem stál český panovník Vratislav II. na straně císaře Jindřicha IV., který mu za tuto pomoc v roce 1086 propůjčil královský titul. Za vojenskou pomoc císaři Fridrichu Barbarossovi obdržel královský titul roku 1158 též Vladislav II. (jako král Vladislav I.) Zároveň byl povýšen na říšského knížete.

Otakar I. dosáhl šikovným využitím sporu mezi Štaufy a Welfy dědičné královské hodnosti, která mu byla roku 1212 potvrzena císařem Fridrichem II. Od tohoto roku až do roku 1306, kdy Přemyslovci vymřeli po meči, byli říšskými knížaty a českými králi.

Čechy ale nikdy nebyly součástí říše stejným způsobem jako německá kmenová vévodství. Německý král neměl v Čechách říšské statky, ani

wand. Im Jahre 995 überfielen die Přemysliden ihre Stammburg Libice und rotteten dabei das Geschlecht fast ganz aus. Nur Adalbert, der zweite Bischof von Prag, entging dem Gemetzel, weil er gerade in Rom weilte. (1) Damit war die Vorherrschaft der Přemysliden gesichert, und der Name Tschechen setzt sich bald für alle Slawen in Böhmen und Mähren durch.

Eine bewusste Abgrenzung der Böhmen den Deutschen gegenüber lässt sich zu dieser Zeit nicht nachweisen. Die böhmischen Herzöge waren bei ihren inneren Konflikten vielfach auf die Unterstützung des Kaisers angewiesen, bildeten aber auch oft ihrerseits eine starke Stütze für ihn. Durch ihre Bindung an Kaiser und Reich konnten sie ihre Macht im Inneren festigen.

1030 erlangte Herzog Břetislav die Oberhoheit über Mähren.

Im Streit zwischen Kaiser und Papst um die Investitur der Bischöfe war Vratislav II. ein treuer Gefolgsmann Kaiser Heinrichs IV., der ihm dafür 1086 den Königstitel verlieh. 1158 wurde Wladislaw II. (als König Wladislav I.) von Kaiser Friedrich Barbarossa für seine Waffenhilfe mit derselben Auszeichnung belohnt und zum Reichsfürsten erhoben.

Ottokar I. erlangte unter geschickter Ausnutzung des Streits zwischen Staufern und Welfen die erbliche Königswürde, die ihm 1212 von Kaiser Friedrich II. bestätigt wurde. Nun waren die Přemysliden bis zu ihrem Aussterben in der männlichen Linie (1306) Reichsfürsten und Könige von Böhmen.

Böhmen war aber nie in derselben Weise Bestandteil des Reiches wie die deutschen Stammeshertzogtümer. Der deutsche König be-

(1) O dva roky později nalezl Vojtěch smrt při misijní cestě k pohanským Prusům. Již brzy poté byl uctíván jako světec a apoštol Prusů.

(1) Zwei Jahre später fand Albert (Vojtěch) bei einem Missionszug zu den heidnischen Pruzen den Tod. Schon bald wurde er als Heiliger und Apostel der Preußen verehrt.

neudržoval královskou jízdu (Königsumritt), se kterou se jinde ujal své královské moci.

Země byla tehdy rozdělena do žup. V čele každé župy stál župan, který měl správní a soudní výkonnou moc a sídlil na župním hradě. Jeho pomocníky byli rychtář a komoří, který měl za úkol vybírat daně. Ti byli podřízeni dvorním úředníkům v Praze. Jižní Čechy spadaly pod župní úřady v Doudlebech (Teindles) a Netolcích.

Čeští panovníci chtěli mít stejné rovnoprávné postavení v Říši jako ostatní knížata západního světa. Výsledkem této snahy, ke které se připojila i česká šlechta, byly úzké kulturní vztahy českých zemí s Říší.

Z věrných spolubojovníků a družiníků českých panovníků (vévodů) se postupně vytvořily v 11. století dvě společenské vrstvy, a to páni a méně zámožní rytíři. Během bojů o trůn, které neustávaly, se šlechta stala rozhodujícím faktorem. Šlechta mohla relativně svobodně spravovat své hrady a byla pánem svých poddaných. Opouštěla stará hradiště a začala budovat hrady, které byly nejen jejich sídlem, ale i vojenskou pevností sloužící k ochraně majetku. Svým hradům dávala mnohdy německá jména jako Rosenberg (Rožmberk), Landstein (Landštejn), Neuhaus (Jindřichův Hradec), Michelsberg nebo Schwanberg (Švamberk), která pak často přenášela na vlastní rodiny.

Překlad obsahu, předmluvy a kapitoly „Stručně k raným dějinám Čech“ do češtiny: Jaroslav Klůfa, Lukáš Koblížka, České Budějovice

saß in Böhmen weder Reichsgüter, noch hielt er im Lande den Königsumritt, womit er anderenorts die Königherrschaft antrat.

Das Land war damals in Župen (= Gaue) eingeteilt. Für Verwaltung und Rechtssprechung war der Župan (= Burggraf) zuständig, der auf einer Gauburg seinen Sitz hatte. Ihm zur Seite standen ein Richter und ein Kämmerer, der die Steuern einzutreiben hatte. Sie waren den Hofbeamten in Prag untergeordnet. Südböhmen unterstand den Župenämtern in Doudlebech (Teindles) und in Netolitz.

Die böhmischen Herrscher wollten unter den Fürsten des Abendlandes als Ebenbürtige angesehen werden. Eine Folge dieses Strebens, dem sich der Adel anschloss, war eine enge kulturelle Verbindung Böhmens und Mährens mit dem Reich.

Aus den bewährten Mitarbeitern und Mitstreitern der böhmischen Herzöge hatten sich seit dem 11. Jhdt. zwei Schichten von Adeligen herausgebildet, die Herren und die weniger begüterten Ritter. Während der Kämpfe um den Thron, die immer wieder aufflammten, wurden sie ein wichtiger Machtfaktor. Sie waren relativ unabhängige Verwalter ihres Burgbezirks und Herren der Bevölkerung, die dort wohnte. Sie gaben die veralteten Burgwälle auf und begannen mit dem Bau von Burgen als Wohnsitz und zum Schutz ihrer Güter. Ihren Burgen gaben sie vielfach deutsche Namen wie Rosenberg, Landstein, Neuhaus, Michelsberg oder Schwanberg, die sie dann häufig auf die eigene Familie übertrugen.

Übersetzung des Inhaltsverzeichnisses, des Vorwortes und des Kapitels „Streiflichter zur frühen Geschichte Böhmens“ ins Tschechische: Jaroslav Klůfa, Lukáš Koblížka, Budweis

OSÍDLENÍ ŠUMAVY

Německá kolonizace východu

Po ukončení zmatků ve sporu o investituru ve 12. století dochází ve střední Evropě k rychlému populačnímu růstu. Kácením lesů a zúrodnováním bažin, močálů a vřesovišť se získávala nová orná půda, která se mohla lépe obhospodařovat trojpolním hospodářstvím a vynálezem tažného pluhu (Räderpflug). Podkovy, koňský postroj a jařmo zvýšily výkon koní a volů čtyřikrát až pětkrát.

Také v Čechách a na Moravě ležely ještě rozlehlé části země ladem, byly pokryty lesy nebo byly bahnitě. Ke zvýšení výnosů svých statků začali šlechtici kolonizovat nové oblasti. Vnitřní ale také dálkový obchod se rozvíjel, a tak museli vévodové rozšířit síť různých cest a zakládat nové tržní osady. Protože slovanské obyvatelstvo bylo nepočetné a na všechny tyto záměry nedostačovalo, přicházelo od 12. století do země stále více německých osadníků.

Z pověření krále nebo šlechty najímali (verbovali) tzv. lokátoři (zakladatelé měst a vesnic) spolupracovníky a podle plánů stavěli města. Kolonizátorům bylo v prvních letech zapotřebí peněz, hlavně ale nářadí a potravin, aby se udrželi nad vodou. Teprve později, když se mohli jako sedláci sami uživit, začali vrchnosti odevzdávat výnosy a dávky.

Lákadlem bylo německé sídelní právo, které nově přichozímu obyvatelstvu (sedlákům) zaručovalo většinou několik volných let bez pachtovného, později byli zatíženi jenom mírnými daněmi a mnohokrát byli také osvobozeni od roboty a vojenské služby.

Migrace osadníků měla též náboženský podtext. Zatímco ve starověku byla práce námaha, kterou se opovrhovalo a která byla vhodná pou-

DIE BESIEDLUNG DES BÖHMERWALDES

Die deutsche Ostkolonisation

Im 12. Jhd., nach den Wirren des Investiturestreits, wuchs die Bevölkerung im mittleren Europa rasch an. Durch Roden von Wäldern, Urbarmachen von Sümpfen, Mooren und Heiden wurde neues Ackerland gewonnen, das mit der Dreifelderwirtschaft und durch die Erfindung des Räderpfluges besser bewirtschaftet werden konnte. Hufeisen, Pferdegeschirr und Stirnjoch steigerten die Leistung von Pferd und Ochse um das Vier- bis Fünffache.

Auch in Böhmen und Mähren lagen noch weite Teile des Landes brach, waren mit Wäldern bedeckt oder versumpft. Um die Erträge ihrer Güter zu steigern, begannen die Adeligen neue Gebiete zu kolonisieren. Der Binnenhandel und auch der Fernhandel entwickelten sich, so mussten die Herzöge das Straßennetz ausbauen und neue Märkte anlegen. Da die slawische Bevölkerung für alle diese Vorhaben nicht ausreichte, kamen ab dem 12. Jhd. immer mehr deutsche Rodungssiedler ins Land.

Locatoren (Gründer) warben im Auftrag des Königs oder des Adels die Leute an und leiteten die Ansiedlung planmäßig in die Wege. Geld, vor allem aber Werkzeuge und Lebensmittel waren ja notwendig, um die rodungswilligen Bauern die ersten Jahre über Wasser zu halten, bis sie sich selbst erhalten und für ihre Grundherren Erträge bringen konnten.

Anreiz dafür bot das deutsche Siedlerrecht, das den Bauern meist einige Freijahre gewährte, sie später nur mit mäßigem Zins belastete und vielfach auch von Fronarbeit und Heeresdienst befreite.

Die Siedlungsbewegung hatte auch eine religiöse Triebfeder. Während in der Antike die Arbeit als Mühsal verachtet und den Sklaven aufgebür-

ze pro otroky, ve středověku se práce stala důležitou křesťanskou hodnotou. Kácení, mýcení či žďáření bylo bohulibým dílem. Nejsilnější byla tato motivace v klášterech a církevních řádech. To vysvětluje také jejich vedoucí úlohu při kolonizaci krajiny. Kolem roku 1100 vznikly dva reformní církevní řády: cisterciáci a premonstráti. Oba časem získaly zvláštní význam.

Cisterciáckí mniši, kteří žili podle řehole svatého Benedikta a jeho odkaz, „ora et labora“ (modli se a pracuj), brali velmi vážně, příkládali manuální práci velký význam a velmi přispěli k rozvoji zemědělství a řemesel. Kněžský řád premonstrátů vznikl podle řehole svatého Augustina a získal velké zásluhy v christianizaci. Křesťanství totiž zasáhlo slovanské venkovy často jen povrchně. V Čechách bylo v této době ještě hojně rozšířeno pohanské náboženství, a to ve formě uctívání stromů a hájů, zvířecích obětí či pohanských pohřebních rituálů.

Během 12. a 13. století byla založena celá řada klášterů a většina německých řeholníků s sebou do Čech přivedla i německé osadníky.

Tak jako předtím převzali Němci mnoho kulturních vymožeností od Franků, žijících nalevo od řeky Rýn, předávali je nyní dále Slovanům. Rovněž právní stav závislého slovanského obyvatelstva se postupně zlepšoval.

Před začátkem kolonizace najdeme Němce hlavně mezi duchovními a mnichy nebo u dvora. Během kolonizace však začali přicházet i obchodníci a řemeslníci, a to nejen do Prahy, ale i do menších měst. Od českých panovníků získávali zvláštní výsady a zároveň jim panovníci poskytovali ochranu. Pro české panovníky pak toto nově přichozí obyvatelstvo znamenalo výraznou oporu.

det wurde, erhielt sie durch das Christentum eine neue Würde als Bewährung des Menschen vor Gott in der Welt. Der Kampf gegen Wald und Wildnis, die planmäßige Rodung, galt als gottgefälliges Werk. Und bei den Klostergemeinschaften war die religiöse Motivation am ursprünglichsten und am stärksten. Das erklärt ihre führende Rolle bei der Kolonisation. Zwei Reformorden, die beide ca. um 1100 entstanden waren, erlangten besondere Bedeutung: die Zisterzienser und die Prämonstratenser.

Die Zisterziensermönche, die nach der Regel des heiligen Benedikt lebten und dessen Auftrag, „ora et labora“ (bete und arbeite), sehr ernst nahmen, legten auf die Handarbeit großen Wert und trugen viel zur Entwicklung der Landwirtschaft und des Handwerks bei. Die Prämonstratenser, ein Priesterorden nach der Regel des hl. Augustinus, erwarben sich große Verdienste um die Seelsorge. Das Christentum hatte die slawische Landbevölkerung oft nur oberflächlich erreicht. Verehrung von Bäumen und Hainen, Tieropfer und heidnische Bestattungsriten waren in Böhmen noch lange weit verbreitet.

Im 12. und im 13. Jhdt. wurde eine ganze Reihe von Klöstern gegründet, und die meist deutschen Ordensleute brachten auch viele deutsche Siedler ins Land.

So wie die Deutschen zuvor viele kulturelle Fortschritte von den Franken links des Rheins übernommen hatten, gaben sie diese jetzt an die Slawen weiter. Auch der Rechtszustand der abhängigen slawischen Bevölkerung besserte sich allmählich.

Waren vor der Siedlungswelle Deutsche hauptsächlich am Hof und unter den Priestern und Mönchen zu finden, so kamen jetzt auch Kaufleute und Handwerker nach Prag und in die kleineren Städte. Sie erhielten besondere Rechte und Freiheiten und wurden zu treuen Stützen der Landesfürsten, die sie unter ihren besonderen Schutz stellten.

Počátky Kaplice

Také počátky Kaplice spadají do období kolonizace, tedy přibližně do doby kolem roku 1200 nebo brzy potom. Údolní niva podél řeky Malše byla osídlena Slovaný již dříve, jak dokazují staré slovanské názvy místopisných jmen. Postupovali na jih podél staré soumarské stezky. V blízkosti Malše a jejích přítoků, Černé, Dobečovského potoka a Kamenice, vznikaly menší osady, jejichž názvy jsou odvozené od osobních jmen, jak bylo zvykem u pohanských Slovanů. Jedná se například o tyto názvy:

Hodenice / Hodonice (Hodenitz), Skoronice (Gurenitz), Jaroměř (Jarmirn), Boly (Wolluben) nebo Pořešín (Poreschin). Také Dolní Stropnice (Strobnitz), Vitoraz (Weittra), nebo Světlá (Zwettl) jsou jména, která ukazují, že tato místa byla založena Slovaný. Pozemky byly majetkem českých králů. Ale jenom nepatrná část se mohla zemědělsky využívat, větší část byl prales nebo mokřady.

Na staré soumarské stezce, která vedla od Dunaje proti proudu Feldaist přes Kerschbaumské sedlo a dále podél Malše do českého vnitrozemí, byla postavena kaple panny Marie. O tom vypráví následující POVĚST:

„Před mnoha lety žil na hradě Pořešín rytíř, který velmi rád lovil. Jednou jel na koni hustým lesem jižně od svého hradu na lov. Tu spatřil statného jelena, který před ním prchnul do hustého křoví. Hnal se tam za ním. Náhle se jeho kůň lekl a shodil ho ze sedla. Stál před ním mohutný medvěd a chtěl se na něj vrhnout. Lovce rychle vyskočil, sáhl po ostrém šípu, napnul luk, ale luk se zlomil. A teď tam stál bezbranný. V nejvyšší nouzi slíbil, že na tomto místě postaví kapli, pokud mu nebesa pomohou. Ve stejný okamžik se objevil cizí rytíř, zabil medvěda a zase zmizel v temnotě lesa. Rytíř dodržel svůj slib, nechal les vymýtit a postavit kapli. Během času se kolem kostelíč-

Die Anfänge von Kaplitz

In diese Kolonisationszeit, bald nach 1200, fallen auch die Anfänge von Kaplitz. Die Talweitung an der Maltsch war schon länger von Slawen dünn besiedelt, wie die älteren Ortsnamen zeigen. Entlang des alten Saumpfadens waren sie nach Süden vorgedrungen. Nahe der Maltsch und an ihren Nebenbächen, der Schwarzau, dem Dobichauer und dem Zirnetschlagler Bach, entstanden kleinere Siedlungen, deren Namen auf Personennamen zurückgehen, wie sie bei den heidnischen Slawen in Gebrauch waren, wie etwa:

Hodenitz, Gurenitz, Jarmirn, Wolluben oder Poreschin. Auch Strobnitz, Weittra oder Zwettl sind Namen, die zeigen, dass diese Orte slawische Gründungen waren. Grund und Boden waren Eigentum der böhmischen Könige. Aber nur ein geringer Teil konnte landwirtschaftlich genützt werden, der größte Teil war Urwald oder Sumpfland.

Damals wurde hier an dem alten Saumpfad, der von der Donau, die Feldaist aufwärts über den Kerschbaumer Sattel und dann entlang der Maltsch ins Innere Böhmens führte, eine Kapelle zu Ehren der hl. Maria gebaut. Die SAGE weiß darüber zu berichten:

„Vor vielen Jahren lebte in der Burg Pořeschin ein Rittersmann, der die Jagd sehr liebte. Einst ritt er in dem dichten Wald südlich von seiner Burg zur Jagd. Da erblickte er einen stattlichen Hirsch, der vor ihm ins dichte Gebüsch flüchtete. Er jagte hinter ihm her. Plötzlich scheute sein Ross und warf ihn aus dem Sattel. Ein mächtiger Bär stand vor ihm und wollte sich auf ihn stürzen. Rasch sprang der Jäger auf, griff nach einem scharfen Pfeil, spannte seinen Bogen, aber der Bogen zerbrach. Und nun stand er ohne Wehr und Waffe da. In seiner höchsten Not gelobte er, an dieser Stelle eine Kapelle zu bauen, wenn ihm der Himmel beistehen würde. Im gleichen

ka usadili sedláci, řemeslníci a obchodníci a tak pozvolně vzniklo městečko, které dostalo název podle kaple.”

(podle Willibalda Böhma)

Ve jménu Kaplice je přece „kaple“, české slovo pro kapli (německy Kapelle). Kapli tehdy směl a mohl postavit pouze majitel pozemku.

Nikdo nedokáže říct, kdo to byl. Purkrabí z Doudleb nebo nějaký jiný šlechtic? Mezi lidmi se vyprávělo, že to byl nějaký rytíř z Pořešína, ačkoli jejich hrad vznikl až později. Pořešínský byl ovšem po celé století majiteli Kaplice.

Místo mělo výhodnou polohu. Ústila zde další stezka, která vedla od Dolního Rakouska podél Černé do Ličova a pak kolem Hradiště k Malši. Asi 6 km severně od Kaplice u obce Rozpoutí se soumarská stezka rozdělovala na dvě části. Jedna část stezky vedla k hradu Doudleby, druhá pak k sousednímu župnímu hradu Netolice.

První slovanská osada vznikla asi severně od kostela, kde ještě kolem roku 1900 byly domy postaveny těsně vedle sebe, jak ukazuje pohled na starý plán města (viz příloha ve druhém dílu).

V polovině 13. století byla Kaplice už velkou farou pod patronátem opata z Milevska.

Augenblick erschien ein fremder Ritter, tötete den Bären und verschwand wieder im Dunkel des Waldes. Der Ritter hielt sein Gelöbniß, ließ den Wald roden und eine Kapelle erbauen. Im Laufe der Zeit siedelten sich bei dem Kirchlein Bauern, Handwerker und Kaufleute an, und so entstand allmählich eine Ortschaft, welche nach der Kapelle ihren Namen erhielt.“

(nach Willibald Böhm)

Im Namen Kaplitz steckt ja „kaple“, das tschechische Wort für Kapelle. Eine Kapelle bauen konnte und durfte damals nur der Grundbesitzer.

Niemand wird uns sagen können, wer es war. Ein Burggraf von Teindles oder sonst ein Adliger? Im Volksmund war es ein Ritter von Poreschin, obwohl deren Burg erst später entstand. Aber die Poreschiner waren eben ein Jahrhundert lang die Grundherren von Kaplitz.

Der Ort lag günstig. Hier mündete ein weiterer Pfad ein, der von Niederösterreich die Schwarzau abwärts bis Litschau und dann am Radischberg entlang zur Maltsch führte. Etwa 6 km nördlich von Kaplitz, bei Rossboden (Rozpoutí = Trennung der Wege), teilte sich der Saumpfad. Der eine Zweig führte zur Burg von Teindles, der andere nach Netolitz, zur benachbarten Župenburg.

Die erste slawische Ansiedlung erfolgte wohl nördlich von der Kirche, wo noch bis gegen 1900 die Häuser eng verschachtelt standen, wie ein Blick auf den älteren Stadtplan (siehe Anhang im zweiten Band) zeigt.

Um die Mitte des 13. Jhdts. war Kaplitz schon eine große Pfarre unter dem Patronat des Abtes von Mühlhausen.

Premonstrátský klášter v Milevsku (1), ležící mezi Tábořem a Pískem, byl založen roku 1184 a osídlen z kláštera v Želivě. Jména prvních řádových kněží byla převážně německá (mniši přišli původně z kláštera Steinfeld v Porýní, pozn. překl.). Opat Jarloch (Gerlach) byl nejvýznamnější kronikář Čech za časů císaře Fridricha Barbarossy. Od 14. století pocházeli členové kláštera většinou z českých rodin nižší šlechty z okolí. Opat z Milevska byl zakládajícím opatem („otcovským opatem“) premonstrátského kláštera Schlägl v horním Mühlviertelu, založeného roku 1218.

V zakládací listině milevského kláštera z roku 1184 nebyla Kaplice ještě uvedena. Osada musela být ale založena brzy poté. Kdy proběhlo darování patronátu Kaplické farnosti, nevíme, neboť archiv kláštera byl později až na malé zbytky zničen. Z roku 1257 pak pochází první písemná zmínka o Kaplici. Tohoto roku totiž poslal opat posly do Říma, aby dosáhli jistých výhod pro některé kostely, které náležely klášteru.

V dopisu z 15. dubna 1257 milostivě uděluje papež Alexandr IV.: „všem, kteří zbožně, kajicně a s pokáním navštívili kostel panny Marie v „Caplitz“ ve svátek nanebevzetí Marie, apoštola Petra a Pavla nebo na svátek Všech svatých, čtyřicetidenní odpustek.“ (2)

Jedná se o nejstarší písemný pramen, kde se jméno „CAPLIZ“ objevuje. Podoba psaní názvu se mnohokrát změnila, až se nakonec ustálila na KAPLICE (něm. KAPLITZ).

(1) V latinsky psaných listinách se jmenuje klášter „monasterium de Mileuzk“, „in Milewsk“ nebo Milocensis. Německé jméno Mühlhausen se objeví v podkladech královské kanceláře teprve ke konci 16. století.

(2) Emler, Regesta II, str. 57; celý text včetně překladu se nachází v dodatku na konci knihy.

Das Prämonstratenserklöster Mühlhausen (1), zwischen Tabor und Pisek gelegen, wurde 1184 gegründet und vom Kloster Seelau (Želiv) aus besiedelt. Die Namen der ersten Patres waren überwiegend deutsch (die Mönche kamen ursprünglich aus dem Kloster Steinfeld im Rheinland, Anm.d.Ü.). Abt Gerlach war der bedeutendste Chronist Böhmens in der Zeit Kaiser Friedrich Barbarossas. Ab dem 14. Jhd. kamen die Mitglieder des Klosters meist aus den tschechischen Familien des niederen Adels der Umgebung. Der Abt von Mühlhausen war der „Vaterabt“ des Prämonstratenserstiftes Schlägl im oberen Mühlviertel, das 1218 gegründet wurde.

In der Gründungsurkunde des Klosters Mühlhausen (Milevsko) von 1184 wird Kaplitz noch nicht genannt. Der Ort muss aber bald danach entstanden sein. Wann die Schenkung des Patronats über die Kaplitzer Pfarre erfolgte, wissen wir nicht, da das Archiv des Klosters später bis auf kleine Überreste vernichtet wurde. 1257 wird Kaplitz erstmals urkundlich genannt. In diesem Jahr schickte der Abt eine Gesandtschaft nach Rom, um für einige Kirchen, die dem Kloster unterstanden, verschiedene Vergünstigungen zu erlangen.

Im Gnadenbrief vom 15. April 1257 gewährt Papst Alexander IV.: „allen, die die Kirche der heiligen Maria in „Caplitz“ an den Festtagen der Himmelfahrt Mariä, der Apostel Peter und Paul oder zu Allerheiligen andächtig, reumütig und bußtuend besuchten, einen vierzigtagigen Ablass.“ (2)

Das ist die älteste Urkunde, in der der Name CAPLIZ aufscheint. Die Schreibweise des Ortsnamens hat sich vielfach verändert, bis es bei KAPLITZ (tsch. KAPLICE) blieb.

(1) In den lateinischen Urkunden wird das Kloster monasterium de Mileuzk, in Milewsk, oder Milocensis genannt. Den deutschen Namen Mühlhausen findet man in Belegen der königl. Kanzlei erst am Ende des 16. Jhdts.

(2) Emler, Regesta II, S.57; der vollständige Text samt Übersetzung befindet sich im Anhang.

Hraniční les řídné

Menší raně slovanské osady existovaly už také podél Vltavy a Otavy a jejich přítoků. Ale půda kolem řek byla bahnitá a podmínky pro zemědělství nebyly dobré. Dál se pak rozkládal divoký les.

V druhé polovině 12. století začal hraniční les řídnout. V roce 1176 došlo pak ke sporům mezi českými zeměmi a Rakouskem o území, která byla v hraničním lese osídlena, jak nás o tom informuje opat Jarloch z Milevska.

Roku 1185 udělil český panovník (vévoda) Hadmarovi II. z Kuenringu v léno Vitorázsko a země mezi Stropnicí a Lužnicí, které tehdy ještě patřily k Čechám. Hadmar pak pozval do země německé osadníky ze svých držav v Dolním Rakousku. Když ve 13. století získali Přemyslovci možnost převzít rakouské državy Babenberků, začali prosekávat hraniční les a budovat spojení mezi českými zeměmi a Rakouskem.

Vzdali se starého župního zřízení a věnovali rozsáhlé oblasti lesů, které dosud byly korunním majetkem, šlechticům a klášterům. Ti měli hustý prales vymýtit a zkultivovat.

Pánové ze Strakonice získali državy na Otavě a Malši. Za kolonizaci Šumavy zodpovídali hlavně Vítkovci, kteří povolali především osadníky ze svých držav v Mühlviertelu.

Překlad kapitol „Německá kolonizace východu“, „Počátky Kaplice“ a „Hraniční les řídné“ do češtiny: Radek Janošťák, Kaplice.

Der Grenzwald lichtet sich

Auch entlang der Moldau und der Wotawa und ihrer Nebenbäche gab es schon früh kleinere slawische Siedlungen. Aber die Flussläufe waren auf weite Strecken versumpft und boten wenig Raum für Ackerland. Und dahinter dehnte sich der Urwald aus.

In der 2. Hälfte des 12. Jhdts. beginnt der Grenzwald sich zu lichten. Abt Gerlach von Mühlhausen berichtet von Grenzstreitigkeiten im Jahre 1176 zwischen Böhmen und Österreich über Gebiete, die im Grenzwald besiedelt wurden.

1185 wurde Hadmar II. von Kuenring vom böhmischen Herzog mit Weitra und Land zwischen Strobnitz und Lainsitz belehnt, das damals noch zu Böhmen gehörte. Er rief deutsche Ansiedler aus seinen Besitzungen in Niederösterreich. Als sich im 13. Jahrhundert für die Přemysliden die Möglichkeit eröffnete, in den Besitz der österreichischen Babenberger zu gelangen, gingen sie daran, den Grenzwald zu lichten und eine Landverbindung zwischen Böhmen und Österreich aufzubauen.

Sie gaben die alten Župenverwaltungen auf und vergaben weite Gebiete des Waldes, die bis dahin Krongut waren, an Adelige und Klöster. Sie sollten den dichten Urwald roden und kultivieren.

Die Herren von Strakonitz erhielten Besitzungen an der Wotawa und an der Maltsch. Ein Großteil der Kolonisationsarbeit im Böhmerwald lag in den Händen der Witigonen, die vorwiegend Siedler aus ihren Besitzungen im Mühlviertel riefen.

Übersetzung der Kapitel „Die deutsche Ostkolonisation“, „Die Anfänge von Kaplitz“ und „Der Grenzwald lichtet sich“ ins Tschechische: Radek Janošťák, Kaplice

Vítkovci

Zakladatel rodu Vítkovců Witko, česky Vítek, je poprvé zmíněn roku 1167, a to jako dvorní stolník. Jeho državy se rozkládaly ve středních Čechách severně od dnešního Tábora v blízkosti milevského kláštera. V roce 1179 je jako jeho hlavní sídlo uveden hrad Prčice (přibližně 20 km severozápadně od Tábora). Postupně získal také državy ve východních Čechách u dnešního Ústí nad Orlicí a Lanškrouna a v jižních Čechách okolo Jindřichova Hradce.

Roku 1172 došlo mezi králem Vladislavem I. (vévodou Vladislavem II.) a císařem ke sporům kvůli nástupnictví v Čechách. Do Norimberka bylo proto k říšskému sněmu vypraveno české poselstvo, které mělo spor urovnat. V čele tohoto poselstva stál pražský biskup Bedřich a právě Vítek z Prčice. Přesvědčivou výřečnost Vítky z Prčice zdůrazňoval nejen opat milevského kláštera Jarloch (Gerlach), ale i bavorský kronikář. Adalbert Stifter pak Vítkovy osobnosti postavil doslova nesmrtelný pomník ve svém románu „Vítek“ (Witiko).

Vítek zemřel v roce 1194. Říká se, že při tzv. dělení růží sám rozdělil veškerý majetek mezi své syny. Společným znakem je pětिलistá růže, kterou má každý rod ve svém erbů.

Vítek starší dal základ krumlovské větvi rodu, Vítek mladší z Prčice pak rožmberské. V jejich erbů byla zelená růže na zlatém pozadí, resp. červená pětिलistá růže na stříbrném poli.

Další syn Jindřich nechal vystavět hrad Neuhaus (Jindřichův Hradec – Heinrichsburg). Jeho potomci, páni z Hradce, pak měli ve znaku zlatou pětिलistou růží na modrém podkladu. Vládli na území kolem Jindřichova Hradce až do roku 1604.

Vítek z Klokot, který své jméno získal podle hradu nedaleko dnešního Tábora, nechal vystavět vodní hrad Wittingau, dnešní Třeboň.

Die Witigonen

Ihr Anherr Witigo ist erstmals 1167 als Truchseß Witko nachweisbar. Seine Besitzungen lagen in Mittelböhmen nördlich von Tabor in der Nachbarschaft des Klosters Mühlhausen. 1179 wird die Burg Prčitz (ca 20 km nordwestlich von Tabor) als sein Hauptsitz genannt. Besitzungen im östlichen Böhmen bei Wildenschwert und Landskron und in Südböhmen um Neuhaus kamen hinzu.

Als es 1172 zu Spannungen zwischen König Wladislaw I. (Herzog Wladislaw II.) und dem Kaiser wegen der Erbfolge in Böhmen kam, ging eine böhmische Gesandtschaft zum Reichstag nach Nürnberg und versuchte zu vermitteln: Bischof Friedrich von Prag und eben Witigo, dessen überzeugende Beredsamkeit Abt Gerlach von Mühlhausen und ein bayrischer Chronist hervorheben. Adalbert Stifter hat ihm in seinem Roman „Witiko“ ein bleibendes Denkmal gesetzt.

Witigo starb 1194. Er dürfte noch selbst den Besitz unter seinen Söhnen aufgeteilt haben. Ihr gemeinsames Wappen war die fünfblättrige Waldrose.

Auf Witigo den Älteren geht der Krumauer, auf Witigo den Jüngeren von Prčitz der Rosenberger Zweig der Witigonen zurück. Deren Wappen war die grüne Rose auf goldenem Grund bzw. die rote Rose auf silbernem Grund.

Heinrich baute die Burg Neuhaus (Jindřichův Hradec = Heinrichsburg). Seine Nachfahren, die Herren von Neuhaus, führten als Wappen eine goldene Rose auf blauem Grund. Sie herrschten im Gebiet von Neuhaus bis 1604.

Witigo von Klokot, benannt nach einer Burg nahe Tabor, erbaute die Wasserburg Wittingau (Třeboň).

Jeho následovníci pak nedaleko hranice s Dolními Rakousy založili hrad a město Gratzen, dnešní Nové Hradky. Když pak získali do svého vlastnictví hrad Landštejn, začali se nazývat přídomkem páni z Landštejna. V jejich erbu se skvěla stříbrná růže na červeném poli.

Smil ze Stráže získal do svého erbu modrou a Sezima z Ústí černou růži, obě na zlatém poli.

Odkud vlastně Vítkovci pocházeli? V roce 1220 daroval Vítek z Prčice milevskému klášteru ves Kojetín. V pamětní listině je uváděn pod jménem Witgo de Perchyc, na jeho pečeti je vyobrazena pětilistá růže s kruhovým nápisem Witkos de Planchinperc. (Písmena WITKOS DE PL.N..N.ERC jsou dobře čitelná, A je pouze nejasně rozlišitelné, ostatní písmena jsou silně setřena.)

Rod Plankenberků (Blankenberger) je původem bavorský a již kolem roku 1100 vlastnil majetky v oblasti Mühlviertelu mezi Dunajem a Vltavou, která až do 13. století tvořila hranici mezi Bavorskem a Čechami. Tyto majetky byly jako léno směněny kolem poloviny 12. století s pasovským biskupstvím. Poté co kolem roku 1192 vymřel rod Schönhering-Blankenbergů, přešlo toto léno na Vítkovce. Ze starých záznamů vyplývá, že v roce 1194 byl v Pasově přítomen urozený Vítek z Čech (der Edle Witego de Boemia), nejspíše aby požádal o obnovu lenního nároku od knížecího biskupství. V jedné z původních pasovských listin z roku 1209 se setkáváme s Vítkem – Witigo de Planchinperc – opět coby svědkem.

Podle lenního práva se při vyměření jedné větve rodu uvolnilo léno pro další přímou větev v pořadí. Vítkovci tak museli být vedlejší větví rodu Blankenbergů, a sice pokrevně příbuzní z otcovy strany.

Seine Nachfolger gründeten nahe der Grenze zu Niederösterreich die Burg und die Stadt Gratzen. Nachdem sie die Burg Landstein erworben hatten, nannten sie sich Herren von Landstein. Ihr Wappen war eine silberne Rose auf rotem Grund.

Smil von Platz führte als Wappen eine blaue Rose und Sezima von Austi eine schwarze Rose, jeweils auf goldenem Grund.

Woher stammten die Witigonen? 1220 schenkte Witigo von Prčitz dem Kloster Mühlhausen das Dorf Kojetín. In der Urkunde nennt er sich Witgo de Perchyc, sein Siegel zeigt die fünfblättrige Rose und die Umschrift Witkos de Planchinperc. (Die Buchstaben WITKOS DE PL.N..N.ERC sind gut zu lesen, das A ist nur unklar zu erkennen, die anderen sind zu stark verwischt.)

Die Blankenberger waren ein bayrisches Geschlecht. Schon um 1100 besaßen sie Güter im Mühlviertel zwischen Donau und Moldau, die bis ins 13. Jhd. die Grenze zwischen Böhmen und Bayern bildete. Diese Güter wurden um die Mitte des 12. Jhdts. in ein Lehen des Hochstifts Passau umgewandelt. Als die Schönhering-Blankenberger um 1192 ausstarben, ging das Lehen an die Witigonen über. 1194 war der Edle Witego de Boemia in Passau anwesend, wohl um die Lehenserneuerung vom Hochstift zu erlangen. 1209 begegnet uns Witigo de Planchinperc als Zeuge in einer Passauischen Urkunde.

Nach dem Lehensrecht wurde beim Aussterben des einen Zweiges einer Familie das Lehen für den nächststehenden Zweig ledig. Die Witigonen müssen somit ein Nebenweig, und zwar Blutsverwandte väterlicherseits der Blankenberger gewesen sein.

Ve 12. století pravděpodobně nabízí jeden zástupce rodu Blankenbergů, tak jako mnoho jiných Němců, své služby jistému českému vévodovi.

Osvědčuje se jako užitečný a spolehlivý, za což je odměněn pozemky ve středních Čechách. Odtud a z oblasti Mühlviertelu pak Vítkovci cíleně a plánovitě svou moc rozšiřují a upevňují.

Jméno Vítek – Witigo – je německého původu a v Bavorsku té doby bylo poměrně časté. V Čechách bylo toto jméno počeštěno, nejprve do podoby Witko, následně Witek/Vítek. (1)

Krumlovští a rožmberští Vítkovci stále více rozšiřovali svá území v Mühlviertelu na sever podél Vltavy.

Vok, syn mladšího Vítky z Prčice (Witigo de Perchyc), založil roku 1246 hrad Rožmberk nad osadou stejného jména. V pasovských listinách je uváděn jako Wokho de Rosenberch. Jeho potomci, páni z Růže, Rožmberkové, kteří se následně stali vůbec nejmočnějším rodem v Čechách, měli vždy úzké vazby k Pasovu.

Přibližně až do roku 1400 se u nich užívaly pasovské míry a platilo se pasovskými mincemi, zatímco v centrálních českých zemích a také v oblasti kolem dnešních Českých Budějovic se platilo pražskými groši. První písemná zmínka o Krumlově, Krummau (Krumbenowe) pochází z roku 1240. Roku 1253 hrad „Chrumbenowe“ je v majetku Vítkovců. (2)

(1) Julius Strnadt, *Das Land im Norden der Donau*, Archiv für österr. Geschichte, Wien 1907, sv. 94, str. 161 a násl.; Heinz Zatschek, *Die Witigonen und die Besiedelung Südböhmens*, Deutsches Archiv für Land- u. Volksforschung, Leipzig 1937
(2) V roce 1259 je poprvé zmíněn český název Crumlow, v psané formě se od 19. století používá většinou „Krummau“.

Im 12. Jhd. wird einer der Blankenberger wie so viele andere Deutsche einem Böhmenherzog seine Dienste angeboten haben.

Er wird sich als brauchbar und zuverlässig erwiesen haben und dafür mit Gütern in Mittelböhmen belohnt worden sein. Von dort und vom Mühlviertel aus haben die Witigonen ihre Machtstellung planmäßig ausgeweitet.

Der Name Witigo ist deutsch und war zu dieser Zeit in Bayern nicht selten. In Böhmen wurde er zu Witko und schließlich zu Witek (Vítek) tschechisiert. (1)

Die Krummauer und die Rosenberger Witigonen drangen von ihren Besitzungen im Mühlviertel aus entlang der Moldau nach Norden vor.

Wok, ein Sohn des jüngeren Witigo de Perchyc, gründete 1246 die Burg Rosenberg oberhalb des gleichnamigen Ortes. Wokho de Rosenberch wird er in Passauer Urkunden genannt. Seine Nachkommen, die Herren von Rosenberg, die in der Folge zum mächtigsten Geschlecht in Böhmen aufstiegen, hielten immer enge Verbindung zu Passau.

Bis gegen 1400 waren bei ihnen Passauer Maß und Passauer Münze in Gebrauch, während im Inneren Böhmens und auch um Budweis nach Prager Groschen gerechnet wurde. 1240 wird Krummau (Krumbenowe) erstmals genannt. 1253 ist die Burg „Chrumbenowe“ im Besitz der Witigonen. (2)

(1) Julius Strnadt, *Das Land im Norden der Donau*, Archiv für österr. Geschichte, Wien 1907, Bd. 94, S. 161 ff; Heinz Zatschek, *Die Witigonen und die Besiedelung Südböhmens*, Deutsches Archiv für Land- u. Volksforschung, Leipzig 1937
(2) 1259 taucht erstmals der tschechische Name Crumlow auf, ab dem 19. Jhd. wird meist die Schreibweise „Krummau“ verwendet.

Zatímco si Rožmberkové dokázali získat a upevnit své pozice na obou březích Vltavy, naráželi Krumlovští ze všech stran na majetek korunní či klášterní. Rozepře s králem pak nebraly kýženého konce.

Na místě, kde ústila stará soumarská stezka vedoucí přes Haselgraben do údolí Vltavy, založil v roce 1258 Vok z Rožmberka společně s krumlovskou větví rodu cisterciácký klášter HOHENFURTH (VYŠŠÍ BROD). První mniši sem přišli z kláštera Wilhering nedaleko Lince. Půda a statky, jimiž byl klášter vybaven, pocházely původně ze společného, kdysi Blankenberského majetku. V této době však již byla hranice Čech posunuta více jižním směrem, jak je tomu i dnes.

V roce 1263 založil král Přemysl Otakar II. jen několik kilometrů severně od Krumlova nad Vltavou jiný cisterciácký klášter GOLDENKRON – Zlatou Korunu a povolal sem mnichy z kláštera Heiligenkreuzu z Vídeňského lesa. Založením města Budějovice a kláštera ve Zlaté Koruně učinil král Přemysl Otakar II. konec expanzi krumlovské větve Vítkovců.

Pozemky, jež byly oběma klášterům uděleny, byly převážně ještě neosídlené původní lesy. Mniši se tak nevěnovali pouze misijní práci u zdejších obyvatel, přivedli si s sebou i křesťanské osadníky („kolonisty“) z Rakous.

Aby mohli obdělávat klášterní půdu, zakládali hospodářské dvorce, tzv. grangie, které se staly později základem jejich cisterciáckých farností.

Překlad kapitoly „Vítkovci“ do češtiny: Lucie Trnková, Prachatice

Während die Rosenberger beiderseits der Moldau festen Fuß fassen konnten, stießen die Krummauer rundherum auf Krongut oder Klosterbesitz. Auseinandersetzungen mit dem König konnten daher nicht ausbleiben.

1258 gründete Vok von Rosenberg zusammen mit dem Krummauer Zweig dort, wo der alte Saumweg durch den Haselgraben das Moldautal erreicht, das Zisterzienserkloster HOHENFURTH. Die ersten Mönche kamen aus dem Kloster Wilhering nahe Linz. Die Güter, mit denen das Kloster ausgestattet wurde, stammten aus dem gemeinsamen, ehemals Blankenbergischen Besitz. Um diese Zeit war aber die Grenze Böhmens schon nach Süden verlegt, dorthin wo sie heute verläuft.

1263 gründete König Ottokar II. einige Kilometer nördlich von Krummäu an der Moldau das Zisterzienserkloster GOLDENKRON und berief dazu Mönche aus Heiligenkreuz im Wienerwald. Ebenso wie die Stadt Budweis schob es dem Expansionsdrang des Krummauer Zweigs der Witigonen einen Riegel vor.

Die Landstriche, die den beiden Klöstern übertragen wurden, waren größtenteils noch unbesiedelter Urwald. Die Mönche widmeten sich nicht nur der Christianisierung der angetroffenen Bevölkerung, sie brachten auch christliche Siedler aus Österreich mit.

Um das Klosterland zu kultivieren, legten sie Wirtschaftshöfe (Grangien) an, die später die Grundlagen ihrer Pfarreien wurden.

Übersetzung des Kapitels „Die Witigonen“ ins Tschechische: Lucie Trnková, Prachatice

Práva a povinnosti německých osadníků

V sousedním Bavorsku a Rakousku postoupilo osídlení až na Šumavu. (1) Rodiny měly často hodně nezaopatřených dětí, na které čekalo jen místo sloužícího. V nově osidlované zemi se však mohly stát sedláky. Kromě toho osadníky lákaly i sliby:

Měli více práv než Slované, získali omezené vlastnictví na svém hospodářství a na několik let byli zproštěni závazku odvádění desátků a daní. Později museli vrchnosti a králi odvádět daně (berně), vykonávat robotu a církvi platit desátky. Vedle toho existovala daň z pozemků, daň z vody a daň z mlýnů, dále daň z mýcení, velký obilný desátek a malý desátek z drůbeže, vajec a vosku.

O umístování osadníků se staral tzv. LOKÁTOR. Ten rozděloval statky, polnosti a louky a určoval „občinu“ (Allmende), společné lesy a pastviny jedné vesnice. Pokud patřil lokátor ke šlechtickému stavu, bylo mu toto osídlování ponecháno na dobu několika let nebo doživotně. Pokud byl měšťanského nebo rolnického původu, získával v některých oblastech úřad rychtáře, který mohl odkázat až třem svým potomkům. U světských pánů řídili osídlování muži šlechtického stavu, tzv. „Dienstmannen“, ve vyšebrodském klášteře pak sami bratři. Již v druhé generaci se mohli noví osadníci podílet na novém zakládání osad.

Osídlenci získali omezené vlastnické právo ke své hospodářské usedlosti, kterou si koupili prostřednictvím „zákupného“ (Anleite), za zbytek ceny usedlosti platili „dědičný úrok“ (Erzbins)

(1) Dr. Valentin Schmidt, *Siedlungs-Geschichte des Böhmerwaldes, Oberplan 1922, strana 16 a další a strana 47 a další*

Rechte und Pflichten der deutschen Siedler

Im benachbarten Bayern und Österreich war die Besiedlung schon bis an den Böhmerwald vorgedrungen. (1) Unversorgte Kinder gab es in den Familien genug. Daheim wartete nur eine dienende Stellung auf sie. Im Rodungsland konnten sie selbständige Bauern werden. Dazu kamen Versprechungen, mit denen die Siedler angelockt wurden:

Sie hatten mehr Rechte als die Slawen, erwarben ein beschränktes Eigentum an ihrem Besitz und waren für einige Jahre zehent- und zinsfrei. Später mussten sie dem Grundherren Zins und Frondienste (Robot) leisten, an den König Steuern und an die Kirche den Zehent abliefern. Es gab den Grund-, den Wasser- und den Mühlenzins, sowie Zinse für das Holzungsrecht, den großen Getreidezehent und den kleinen Hühner-, Eier- und Wachszehent.

Für die Berufung der Siedler hatte ein LOKÁTOR zu sorgen. Er verteilte die Hofstätten, die Felder und Wiesen und bestimmte die „Allmende“ (den gemeinsamen Wald und die gemeinsame Weide einer Dorfschaft). War der Locator ein Adelige, so wurde ihm die Siedlung auf mehrere Jahre oder auf Lebenszeit überlassen. War er bürgerlicher oder bäuerlicher Herkunft, so erhielt er in manchen Gegenden das Richteramt, das er auf drei Nachkommen vererben konnte. Bei den weltlichen Grundherren leiteten Dienstmannen die Besiedlung, beim Kloster Hohenfurth die Brüder selber. Schon in der zweiten Generation konnten sich die neuen Ansiedler an Neugründungen beteiligen.

Die Ansiedler erwarben ein beschränktes Eigentum auf ihren Besitz, den sie durch eine „Anleite“ erkaufte, für den Rest des Preises leisteten sie einen Erzbins und persönliche Dienste und

(1) Dr. Valentin Schmidt, *Siedlungs-Geschichte des Böhmerwaldes, Oberplan 1922, S. 16 ff und S. 47 ff*

a konali jiné osobní služby a stali se tak „dědičným nájemcem“. Tento poddanský vztah se označoval pojmem „emfyteutická držba“ (dědičný nájem) nebo „německé právo“. Na Šumavě často vrchnost „zákupně“ nepožadovala, přesto jednala s novými osadníky jako s dědičnými nájemci. Dalším zvýhodněním, když byl nedostatek dřeva a pastvy, bylo právo kácení a právo pastvy na panské půdě. K jedné usedlosti patřilo vlastnictví dvou lánů. Jeden lán měl většinou velikost 30 jiter (*Poznámka překladatele: 1 jitra, tj. plocha, kterou rolník stačí zorat od jitra do večera, v českých zemích asi 0,5756 ha*). Rožmberkové nechali ještě dlouho vyměřovat pozemky podle „Pasovských lánů“, které měly 52 jiter, a přiváděli své osadníky z Mühlviertelu. Vlastnické právo bylo omezeno doživotně. Pokud hospodář zemřel bez závěti a potomků, připadla polovina jeho pozůstalosti správě panství (vrchnosti), druhá polovina připadla vdově. Pokud zesnulý hospodář potomky měl, ale jeho děti zemřely, připadla jejich část také správě panství. Pokud hospodář zemřel bezdětný a nezanechal ani vdovu, připadl celý jeho majetek panství. Správu vsí měl na starosti vrchností dosazený rychtář (soudce), který měl na pomoc porotce. Rychtář měl nižší soudní pravomoc, musel se starat ale například i o dodržování daňových termínů, o odvádění roboty atd. Právo vykonával podle starého zvykového práva. O zhářství, vraždách a zhanobení však rozhodoval stále ještě majitel panství (hejtman).

Místní názvy mnoha německých vsí, které tehdy na Šumavě vznikly, nesly často příponu –reit (vyklučená mýtina), –stift (fundace) nebo –schlag (mýtina).

Pozice českých poddaných byla v mnoha ohledech horší než u nových osadníků. Museli podávat větší výkony, především odvádět víc roboty. Neměli právo na svobodu stěhování, byli připoutáni k rodné půdě. Poměry jejich vlastnictví byly velmi nejisté. Leželo na nich břemeno „obecní záruky“, to znamená, že byli zodpovědní za všechny zločiny, ke kterým došlo na území jejich osady.

wurden so Erbpächter. Dieses Untertanenverhältnis wurde als „Erbpacht“ oder „deutsches Recht“ bezeichnet. Im Böhmerwald verlangte die Obrigkeit vielfach keine Anleite, behandelte die neuen Ansiedler aber dennoch als Erbpächter. Eine weitere Vergünstigung, wenn Holz und Weide fehlten, war das Holzungs- und Weiderecht auf den herrschaftlichen Gründen. Zu einem Hof gehörte ein Besitz von 2 Lahn. Ein Lahn betrug meist 30 Joch. Die Rosenberger ließen noch lange nach Passauer Lahnen à 52 Joch vermessen und holten ihre Ansiedler aus dem Mühlviertel. Das Eigentumsrecht war beschränkt durch die „Totenfälligkeit“. Wenn ein Bauer ohne Testament und ohne Erben starb, kam die Hälfte seiner Hinterlassenschaft an die Grundherrschaft, die andere an die Witwe; waren Leibeserben da und starben die Kinder, so kam deren Teil ebenfalls an die Herrschaft. Starb jemand kinderlos und ohne eine Witwe zu hinterlassen, so fiel das ganze Gut an die Herrschaft zurück. Die Verwaltung der Dorfschaften geschah durch den von der Obrigkeit eingesetzten Richter, dem Geschworene zur Seite standen. Der Richter hatte die niedere Gerichtsbarkeit inne, musste aber auch für die Einhaltung der Zinstermine, die Fronen usw. sorgen. Recht sprach er nach althergebrachtem Gewohnheitsrecht. Über Brandlegung, Mord und Schändung behielt sich der Grundherr das Urteil vor.

Die Ortsnamen der vielen deutschen Dörfer, die damals im Böhmerwald entstanden, trugen vielfach die Nachsilben =reit, =stift oder =schlag.

Die Lage der tschechischen Untertanen war in vieler Hinsicht schlechter als die der neuen Ansiedler. Sie mussten mehr Leistungen, vor allem mehr Roboten, erbringen. Sie hatten kein Recht auf Freizügigkeit, waren an die Scholle gebunden. Ihre Besitzverhältnisse waren unsicher. Auf ihnen lastet die Gemeinbürgschaft, d.h. sie waren für jedes Verbrechen, das in ihrer Gemarkung begangen wurde, verantwortlich.

Němci byli od toho oprostěni. Proto se snažili i čeští poddaní získat německá práva prostřednictvím „zákupného“ a „dědičného úroku“. Postupně se i u českých poddaných jejich právní stav zlepšoval.

Až do 14. století existovala pestře smíchaná mozaika českých a německých sídel. Lidé vedle sebe pokojně žili, často i v jedné obci.

Postupně byly v pohraničí poslední starší slovanské osady poněmčovány, ale jejich názvy zůstaly – s malou změnou některých hlásek – zachovány.

Příklady z okolí Kaplice jsou tak obce Strodau (Strádov, od osobního jména Stráda), Suchental (Suchdol = suchá dolina), Drochesdorf (Drochy = ves Drochů) nebo Schömersdorf (Všemír). (1)

Naopak ve vnitrozemí splynula německá osídlení se slovanskými.

Překlad kapitoly „Práva a povinnosti německých osadníků“ do češtiny: Gabi Reitingerová, České Budějovice

Král Přemysl Otakar II. na vrcholu své moci

Ottakar II., syn štaufské princezny a vnuk císaře Fridricha Barbarossy, byl pravděpodobně nejvýznamnější z rodu Přemyslovců. Do období jeho vládnutí (1253–1278) spadá interregnum, „děsivá doba bez císaře“, která nastala po smrti posledního z rodu Hohenstaufenů. Ottakar to období využil k posílení své moci. Roku 1246 skončil poslední člen rodu Babenberků. Roku 1251 získal Přemysl Otakar II. tehdejší Rakousko a Travenško ve Štýrsku (Traungau), roku 1260,

(1) Dr. M. Klimesch, *Ortsnamen im südl. und südwestl. Böhmen, MVGDB 1908. U českých názvů je vždy uvedena nejstarší varianta jmen.*

Die Deutschen waren davon frei. Daher versuchten auch die tschechischen Untertanen, das deutsche Recht durch Anleite und Erbzins zu erwerben. Allmählich verbesserte sich auch bei ihnen der allgemeine Rechtsstand.

Bis ins 14. Jhd. gab es eine mosaikartige Mischung tschechischer und deutscher Siedlungen. Die Menschen lebten friedlich nebeneinander, oft auch im selben Ort.

Allmählich wurden im Grenzland die wenigen älteren slawischen Siedlungen eingedeutscht, doch ihre Ortsnamen blieben – mit einigen lautlichen Änderungen – erhalten.

Beispiele aus der Umgebung von Kaplitz wären Strodau (Stradow, vom Personennamen Strada), Suchental (Suchdol = trockenes Tal), Drochesdorf (Drochy = Dorf des Droch) oder Schömersdorf (Dorf des Všemír). (1)

Umgekehrt gingen im Landesinneren deutsche Ansiedlungen im Slawentum auf.

Übersetzung des Kapitels „Rechte und Pflichten der deutschen Siedler“ ins Tschechische: Gabi Reitinger, Budweis

König Ottokar II. auf der Höhe seiner Macht

Ottokar II., der Sohn einer staufischen Prinzessin und Enkel Kaiser Friedrich Barbarossas, war wohl der bedeutendste unter den Přemysliden. In seine Regierungszeit (1253–1278) fiel das Interregnum, die „kaiserlose, die schreckliche Zeit“ nach dem Tod des letzten der Hohenstaufen. Ottokar nutzte sie, um seine Macht zu festigen. 1246 hatte der letzte Babenberger den Tod gefunden. 1251 konnte Ottokar das damalige Österreich und den Traungau (ursprünglich

(1) Dr. M. Klimesch, *Ortsnamen im südl. und südwestl. Böhmen, MVGDB 1908. Bei tschechischen Namen ist jeweils die früheste Schreibweise angeführt.*

po vítězství nad Uhry u Kressenbrunnu (Kroissenbrunn / Groissenbrunn), také Štýrsko, Korumana a Kraňsko a rozšířil tak svoji říši téměř k Jaderskému moři.

Vok z Rožmberka, maršálek Českého království, byl věrným stoupencem svého krále. V roce 1255 ho Otakar dosadil jako nejvyššího soudce v Horním Rakousku, které nově vytvořil z části země západně od řeky Enže, v roce 1260 se stal zemským hejtmánem Štýrska. Zde v roce 1262 ve Štýrském Hradci Rok z Rožmberka i zemřel. Němečtí osadníci přispěli k hospodářskému rozvoji země a Přemyslu Otakarovi II. byli oporou ve sporech s českou šlechtou. Města, která založil, vznikla často na základech starších slovanských hradních nebo řemeslnických sídel. Povolal do nich německé řemeslníky a obchodníky, kteří obvykle tvořili horní a střední třídu. V německých městských právech nebyla zakotvena pouze městská samospráva a sebeobrana, ale také majetková a vlastnická práva a svobodné užívání výnosů z práce.

Ve svých městech našel král politickou oporu v boji proti mocné šlechtě, jak dokazují i Budějovice v boji proti Vítkovcům.

Český kronikář Dalimil budoval, že Otakar vydával zemi Němcům a že jim štědře přiděloval města i vesnice.

Překlad kapitoly „Král Otakar II na vrcholu své moci“ do češtiny Viktor Weinstein, Vídeň

Dostavba cesty z Budějovic do Freistadtu

Území mezi Šumavou a Dunajem bylo ve 12. století většinou v církevním vlastnictví. Důležitá obchodní stezky od Dunaje do Čech – Zlatá stezka, tzv. via regia (cesta králů) od Ottensheimu do Rohrbachu a soumarská cesta z Lince

Teil der Steiermark), 1260, nach dem Sieg bei Kroissenbrunn (Groissenbrunn / Kressenbrunn) über die Ungarn, auch die Steiermark, Kärnten und Krain gewinnen und seine Herrschaft fast bis an die Adria ausdehnen.

Wok von Rosenberg, Marschall des Landes Böhmen, war ein treuer Gefolgsmann seines Königs. 1255 setzte ihn Ottokar im Lande ob der Enns, das er aus den Landesteilen westlich der Enns neu bildete, zum obersten Richter ein, 1260 wurde er Landeshauptmann der Steiermark, 1262 starb er in Graz. Ottokar förderte verstärkt den Landausbau in Böhmen mit Hilfe vorwiegend deutscher Bauern, im Wettstreit mit seinem Adel. Er gründete zahlreiche Städte, die vielfach auf ältere slawische Burg- oder Handwerkersiedlungen zurückzuführen sind. Er berief deutsche Handwerker und Kaufleute, welche meist die obere und mittlere Bürgerschicht bildeten. In den deutschen Stadtrechten waren nicht nur bürgerliche Selbstverwaltung und Selbstverteidigung verankert, sondern auch Eigentumsrechte am Besitz und freie Verfügung über den Ertrag der Arbeit.

In den Städten besaß der König einen politischen Rückhalt gegen die mächtigen Adligen, wie etwa mit Budweis gegen die Witigonen.

Der tschechische Chronist Dalimil klagte, er habe das Land den Deutschen ausgeliefert, denen er freigiebig Städte und Dörfer zuwies.

Übersetzung des Kapitels „König Ottakar II. auf der Höhe seiner Macht“ ins Tschechische: Viktor Weinstein, Wien

Ausbau der Straße von Budweis nach Freistadt

Das Land zwischen Böhmerwald und Donau war im 12. Jhd. größtenteils in geistlichem Besitz. Die wichtigen Handelswege von der Donau nach Böhmen, der Goldene Steig, die „via regia“ von Ottensheim nach Rohrbach, und der Saum-

přes údolí Haselgraben k Vltavě – byly ve vlastnictví biskupů města Pasov, jejichž diecéze sahala po obou stranách Dunaje až do Uher. Od počátku 13. století byl klášter Pasov (Hochstift Passau), ke kterému patřilo město a široký pás země mezi Dunajem a Šumavou, církevním knížectvím přímo podléhajícím říši. Biskupové usilovali o rozšíření své moci na východ.

Stezky do Čech si dávali hlídat hradními pány, kteří vybírali od kupců spoustu peněz – cla, mýta a stále se zvyšující poplatky za nutný doprovod. Kupci se jim proto často vyhýbali cestou, která vedla severně přes farnosti Gallneukirchen a Neumarkt, kde byli pod ochranou rakouských vévodů z rodu Babenberků. Tito získali kolem roku 1213 Freistadt a díky vzkvétajícímu obchodu rozšířili osadu na město a baštu proti Čechům a Pasovu. (1)

Starší cesty byly pouze soumarské stezky, vhodné jen pro soumarské koně nebo nosiče krosen. V močálech bylo možné projít mokrá místa po kamenech nasypávaných mezi postranními fošnami nebo pomocí hatí (po povalové cestě). Občas se používaly také přechodové můstky ze dřeva.

Lupiči číhali na obchodníky a ochránit je mohl pouze spolehlivý doprovod. Clo a mýto zdražily dopravu.

Přemysl Otakar II. nechal cestu, která vedla z Freistadtu přes sedlo Kerschbaumer Sattel a potom podél Malše do nitra Čech, vybudovat jako vojenskou cestu. Opakovaně po ní táhl do svých nových rakouských držav. Roku 1265 nechal nedaleko starší osady, kde Malše ústí do Vltavy, lokátorem Hirztem von Klingenberg

(1) Dr. Ignaz Maade, *Freistadts Handelsgeschichte, Jahresberichte des Gymn. Freistadt 1881, str. 14 a další*

weg von Linz durch den Haselgraben zur Moldau waren im Besitz der Bischöfe von Passau, deren Diözese beiderseits der Donau bis Ungarn reichte. Seit dem beginnenden 13. Jhd. war das Hochstift Passau, zu dem die Stadt und ein breiter Streifen Landes zwischen Donau und Böhmerwald gehörte, ein reichsunmittelbares, geistliches Fürstentum. Die Bischöfe waren bemüht, ihre Macht nach Osten auszudehnen.

Die Wege nach Böhmen ließen sie von Burgherren bewachen, welche den Kaufleuten durch Zölle und Mauten und durch immer höhere Gebühren für das notwendige Geleite viel Geld abknöpften. Die Kaufleute wichen daher vielfach auf den Weg aus, der über die Pfarrorte Gallneukirchen und Neumarkt nordwärts führte, wo sie unter dem Schutz der österreichischen Herzoge, der Babenberger, standen. Diese erwarben um 1213 Freistadt und bauten die Siedlung wegen des aufblühenden Handels zu einer Stadt und einem Bollwerk gegen Böhmen und gegen Passau aus. (1)

Die älteren Wege waren bloß Saumpfade, nur für Saumrosse oder Kraxenträger passierbar. In den Moorgründen wurden durch Seitenbohlen mit dazwischen aufgeschütteten Steinen oder durch Knüppelwege die feuchten Stellen gangbar gemacht. Hie und da gab es auch Holzstege.

Räuber lauerten den Händlern auf, nur ein sicheres Geleite konnte sie schützen. Zoll und Maut verteuerten den Transport.

Přemysl Ottokar II. ließ den Weg, der von Freistadt über den Kerschbaumer Sattel und dann die Maltsch entlang ins Innere Böhmens führte, zur Heerstraße ausbauen. Immer wieder zog er auf dieser Straße in seine neuen österreichischen Besitzungen. 1265 ließ er (unweit einer älteren Siedlung), wo die Maltsch in die

(1) Dr. Ignaz Maade, *Freistadts Handelsgeschichte, Jahresberichte des Gymn. Freistadt 1881, S. 14 ff*

zbudovat na zelené louce („z divokého kořene“) město Budějovice. Tento výhodně položený pozemek musel král směnít s Čěcem, kterému za to přenechal královský hrad Velešín, jenž však již roku 1276 připadl znovu koruně.

Budějovice, stejně jako Velešín (Welleschin), Kaplice (Kaplitz) a Dolní Dvořiště (Unterhaid), vděčily za svůj rozkvět této cestě. Právo skladu („Stapelrecht“), jež vlastnila města Freistadt a Budějovice, nutilo formany a kupce se soumarý, aby přivezli své zboží do města a sami tam zůstali alespoň na jednu noc, nebo po dobu tří dnů své zboží prodávali, protože skladovací místa měla současně právo předkupní a tím město a jeho obyvatelé také určitý užitek.

Kromě toho existovalo nařízení, že do měst, která vlastnila toto privilegium, se smělo přijíždět pouze po určených trasách. Používání všech postranních stezek bylo zakázáno.

Strážci stezek se starali o to, aby nikdo se zbožím nevstupoval na vedlejší cesty (Schliefweg). Kdo tam byl přistižen, kdo obešel zaplacení cla nebo mýtného, kdo se chtěl vyhnout skladištěm, tomu bylo zabaveno jeho zboží, koně a vozy.

Do jižních Čech (a dál do Prahy, Slezska atp.) byla dovážena především sůl a štyrské železo, k tomu koření z Orientu, oleje, pepř, víno, textil, jemné plátno, hedvábné šatstvo, pozlacené látky, závoje, zbraně, šperky, sklo a podobně.

Z jižních Čech se naproti tomu vyvážely místní produkty: koně, dobytek, vosk, kožešiny, později také obilí, máslo, sádlo, sýry, ryby, slad a pivo, textil, sklo, keramika a jiné další. (1)

Překlad kapitoly „Dostavba cesty z Budějovic do Freistattu“ do češtiny: Hana Sikorová, Bavorovice

(1) Dr. V. Schmidt, *Handelswege und Handelszentren in Südböhmen*, str. 5 a další

Moldau mündet, durch den Locator Hirzo von Klingenberg „aus wilder Wurzel“ die Stadt Budweis erbauen. Den so günstig gelegenen Grund musste der König von Čěc eintauschen, dem er dafür das Krongut Welleschin überließ, das aber schon 1276 wieder an die Krone zurückfiel.

Budweis verdankte sein Aufblühen dieser Straße ebenso wie die Märkte Welleschin, Kaplitz und Unterhaid. Das Stapelrecht, das Freistadt und Budweis besaßen, nötigte die Fuhrleute und Säumer, ihre Waren in die Stadt zu bringen und wenigstens über eine Nacht dort zu bleiben, oder sie drei Tage lang feilzubieten, weil die Stapelplätze zugleich das Vorkaufsrecht und damit die Stadt und deren Bevölkerung auch einen Nutzen hatten.

Obendrein gab es den Straßenzwang: Nur auf ganz bestimmten Routen durfte der Stapelplatz angefahren werden, alle Seitenwege waren verboten.

Steigwächter sorgten dafür, dass man keine „Schliefweg“ mit Waren betrat. Wer da angebrochen wurde, wer Zoll- oder Mautstellen umging, wer dem Stapelplatz auswich, verlor sein Gut, Pferde und Wagen wurden ihm gepfändet.

Nach Südböhmen (und weiter nach Prag, Schlesien usw.) wurden vor allem Salz und steirisches Eisen eingeführt; dazu kamen morgenländische Spezereien, Öle, Pfeffer, Weine, Tuche, feine Leinwand, seidene Gewänder, Goldstoffe, Schleier, Waffen, Schmucksache, Glaswaren u.a.

Südböhmen dagegen führte seine Landesprodukte aus: Pferde, Vieh, Wachs, Pelzwerk, später auch Getreide, Butter, Schmalz, Käse, Fische, Malz und Bier, Tuch, Glas, Keramik, und anderes mehr. (1)

Übersetzung des Kapitels „Ausbau der Straße von Budweis nach Freistadt“ ins Tschechische: Hana Sikorová, Bavorovice

(1) Dr. V. Schmidt, *Handelswege und Handelszentren in Südböhmen*, S. 5 ff

Páni ze Strakonice staví hrad Pořešín

Ochranu nové stezky svěřil Přemysl Otakar Bavoru II. ze Strakonice (ten měl za manželku královu dceru) a daroval mu velký majetek na levém břehu Malše, ke kterému patřila i Kaplice. Cesta vedla tehdy přes ves Pořešín, která leží asi hodinu chůze severně od Kaplice. Blízko odtud postavil Bavor nové sídlo, HRAD POŘEŠÍN.

Hrad ležel asi na 50 metrů vysokém skalnatém ostrohu na levém břehu Malše, který je na třech stranách příkrý, jen na západě přechází do náhorní plošiny, po které se dojde do vsi Pořešín. Přístup k hradu byl na třech místech přerušen umělými příkopy, což lze ještě dnes mezi hromadami sutě poznat.

Mezi prvním a druhým příkopem se nacházelo malé předhradí. Za druhým příkopem se zvedá druhé předhradí, které je skoro tak velké jako vlastní hrad, jenž trůnil za třetím příkopem na úplném vrcholu ostrohu. Byl obklopen mohutnými hradbami ve tvaru pětiúhelníku, jak je ještě dnes docela dobře vidět. Také zbytky zdí sálu s arkýři, komíny a s otvory pro okna a dveře ještě stojí. Před 100 lety byly vidět ještě i zbytky čtyřhranné věže, která se tyčila nad klenutým vjezdem. Horní patra byla dostupná pravděpodobně jen po dřevěných schodech, neboť se nedochovály žádné zbytky kamenného schodiště. (1)

Díky své poloze, mocným zdem, hlubokým příkopům a padacím mostům byl mohutný hrad dobře zajištěn.

(1) Dr. Joh. Matth. Klimesch, *Listiny a registry k dějinám statku Pořešín*, Praha 1889, S.VII a další, citované následně jako KR.

Die Herren von Strakonitz bauen die Burg Poreschin

Den Schutz der neuen Straße übertrug Ottokar an Bawor II. von Strakonitz (der eine natürliche Tochter des Königs zur Frau hatte) und gab ihm ein großes Gut am linken Ufer der Maltsch, zu dem auch Kaplitz gehörte, zu eigen. Die Straße führte damals durch das Dorf Poreschin, das eine Gehstunde nördlich von Kaplitz liegt. Nahe davon erbaute Bawor einen neuen Amtssitz, die BURG PORESCHIN.

Die Burg lag auf einer etwa 50 Meter hohen, felsigen Landzunge am linken Ufer der Maltsch, die nach drei Seiten steil abfällt und nur im Westen mit der Hochfläche zusammenhängt, auf der man zum Dorf Groß-Poreschin gelangt. Die Landzunge wurde an drei Stellen von künstlichen Quergräben durchbrochen, die heute noch zwischen Schutthügeln gut zu erkennen sind.

Zwischen dem ersten und dem zweiten Graben befand sich eine kleine Vorburg. Hinter dem zweiten Graben erhob sich eine zweite Vorburg, fast ebenso groß wie die eigentliche Burg, welche hinter dem dritten Graben am äußersten Ende der Bergzunge thronte. Sie war von einer mächtigen Ringmauer in Form eines Fünfecks umgeben, wie man noch gut erkennen kann. Auch die Mauerreste eines Saalbaues mit Erkern und Kaminen, mit Fenster- und Türhöhlen stehen noch. Vor hundert Jahren waren auch noch die Reste eines viereckigen Turmes zu sehen, der sich über einer gewölbten Einfahrt erhob. Die oberen Stockwerke waren wohl nur über Holzstiegen erreichbar, denn von Steintreppen haben sich keinerlei Reste erhalten. (1)

Durch ihre Lage, ihre mächtigen Mauern, die tiefen Gräben und die Zugbrücken war die trutzige Burg gut gesichert.

(1) Dr. Joh. Matth. Klimesch, *Urkunden und Regesten zur Geschichte des Gutes Poreschin*, Prag 1889, S.VII ff, in der Folge unter KR zitiert.

PÁNI ZE STRAKONIC, kteří patřili k nejváženějším šlechtickým rodům v Čechách, vlastnili bohatý majetek v povodí řeky Otavy a měli chránit obchod na Zlaté stezce. Byli příbuzní s celou řadou rytířských rodů, které stejně jako oni měly v erbu střelu. Jméno Bavor (Bayer) dává tušit, že rod měl úzké vztahy k Bavorsku. Jejich předek Bavor I. byl v letech 1254–1260 nejvyšším komořím v Čechách, jeho syn Bavor II. byl v letech 1277–1279 nejvyšším maršálkem, později byl purkrabím důležitého královského hradu Zvíkova. (KR S. VII)

Zboží (majetek) Pořešín nechali páni ze Strakonice spravovat purkrabími z rytířských rodů. 1312 prodal Bavor ze Strakonice svému purkrabímu Janovi z Vracova vesnice Vinici (Výnězdu) a Svinihlavy. (1) (Je to první zmínka o hradu. Už roku 1317 přitom Bavor hrad mění za Vitějovice. Noví majitelé se pak píšou „z Pořešína“, pozn. překladatele)

Možná existoval tenkrát už také **hrad Louzek**, (2) který leží cca hodinu chůze jižně od Kaplice na vysoké strmé skále nad Malší. Z cesty, která vedla kolem, nebyl hrad vidět, ale z hradu bylo možné dobře pozorovat kolemjdoucí.

Ve středověku byla dopravní cesta zlatým dolem pro toho, jehož majetkem vedla, mohl totiž vybrat odpovídající mýto.

Překlad kapitoly „Páni ze Strakonice staví hrad Pořešín“ do češtiny: Ludmila Opelková, Věžovatá Pláně

(1) V latinském textu, KR č. 1 je Jan z Vracova nazýván *purchravio nostro*.

(2) Louzek pochází z německého *luz* nebo *lauß*, což znamená číhaná a *ekka*, což je roh, úhel.

Die HERREN VON STRAKONITZ, die zu den angesehensten Adelsfamilien Böhmens zählten, waren im Flussgebiet der Wotawa reich begütert und hatten den Handel auf dem Goldenen Steig zu beschirmen. Sie waren mit einer Reihe von Rittergeschlechtern verwandt, die alle wie sie einen Pfeil im Wappen führten. Der Name Bawor (= Bayer) lässt vermuten, dass das Geschlecht enge Beziehungen zu Bayern hatte. Ihr Ahnherr Bawor I. war von 1254 bis 1260 Oberstlandeskämmerer von Böhmen, sein Sohn Bawor II. von 1277 bis 1279 Oberstlandmarschall, später Burggraf der wichtigen landesfürstlichen Feste Klingenberg (Zvíkov). (KR S. VII)

Das Gut Poreschin ließen die Herren von Strakonitz von Burggrafen aus dem Ritterstand verwalten. 1312 verkaufte Bawor II. seinem Burggrafen Johann von Wratzau die Dörfer Winitz und Zwinelag. (1) (Das ist die erste Erwähnung der Burg. Schon im Jahre 1317 tauschte dabei Bavor die Burg gegen Vitějovice ein. Die neuen Beitzer schrieben sich dann „von Poreschin“, Anm. d. Ü.)

Vielleicht bestand damals auch schon die **Burg Lauseck** (2), eine Gehstunde südlich von Kaplitz, auf einem hohen, schroffen Felsen über der Malsch gelegen. Von der nahe vorbeiführenden Straße her war die Burg nicht zu sehen, aber die Reisenden waren von ihr aus gut zu überwachen.

Im Mittelalter war eine Verkehrsstraße eine wahre Goldgrube für den, durch dessen Besitz sie führte, er konnte entsprechende Mauten einheben.

Übersetzung des Kapitels „Die Herren von Strakonitz bauen die Burg Poreschin“ ins Tschechische: Ludmila Opelková, Věžovatá Pláně

(1) Im lateinischen Text, KR Nr.1, wird er „Johanni de Wraczow, purchravio nostro“ genannt.

(2) Lauseck ist gebildet aus *luz* oder *lauß* (Versteck, Lauer) und *ekka* (Ecke, Winkel) – Laue-recke.

Kaplice se stává tržní osadou

Cesta vedla Kaplicí, která je na jeden den chůze vzdálená od Freistadtu i Budějovic (tedy cca 30 km od Freistadtu a 30 km od Budějovic). Zde také končila soumarská stezka, která vedla do Dolního Rakouska a dále k hornímu městu Jihlava. Dá se předpokládat, že pro pány ze Strakonice bylo důležité podpořit rozvoj zdejší osady.

Jak tehdy bylo v Čechách zvykem, zřejmě i zde takzvaný lokátor najal německé sedláky a řemeslníky a zřídil vedle starší slovanské osady tržní osadu stejného jména (podle pevného osidlovacího plánu): velkou pravouhlou tržnici, rovné ulice, které se téměř pravouhle křížily, za obytnými domy dlouhý dvůr se stáji a stodolami. Vždyť rozvoj měšťanské vrstvy sloužil majiteli statků k navyšování příjmů z daní.

Páni ze Strakonice začali s osidlováním kraje německými sedláky zřejmě i v ostatních částech pořešinského majetku.

Překlad kapitoly „Kaplice se stává tržní osadou“ do češtiny: Štěpán Doušek, Kaplice

OD PŘEMYSLOVCŮ AŽ K LUCEMBURKŮM

Konec krále Přemysla Otakara II.

Roku 1273 zvolila říšská knížata, která se začala obávat Otakarovy moci, hraběte Rudolfa Habsburského německým králem. A tím začala zapadat hvězda krále Otakara II. Podcenil prozíravou politiku Rudolfa, který krok za krokem omezoval moc českého krále.

Česká šlechta, především mocní Vítkovci v čele se Zvíšem z Falkenštejna z krumlovské větve,

Der Markt Kaplitz wird angelegt

Die Straße führte durch KAPLITZ, das je eine Tagesreise von Freistadt und Budweis entfernt lag. Hier mündete auch ein Saumpfad ein, der nach Niederösterreich und zur Bergwerksstadt Iglau führte. Man kann wohl annehmen, dass den Herren von Strakonitz daran gelegen war, die Entwicklung des Ortes zu fördern.

Wie damals in Böhmen üblich, wird auch hier ein Locator deutsche Bauern und Handwerker angeworben und neben der älteren slawischen Siedlung den Marktflecken gleichen Namens nach einem festen Siedlungsplan angelegt haben (siehe Stadtplan): Einen großen, rechteckigen Marktplatz, gerade Straßenzüge, die sich fast im rechten Winkel schneiden, hinter den Wohnhäusern einen langen Hof mit Stallungen und Scheunen. Die Entwicklung eines Bürgerstandes diente ja dem Grundherren dazu, das Steueraufkommen zu mehren.

Die Strakonitzer machten wohl auch mit der Ansiedlung deutscher Bauern im übrigen Porešiner Gut den Anfang.

Übersetzung des Kapitels „Der Markt Kaplitz wird angelegt“ ins Tschechische: Štěpán Doušek, Kaplice

VON DEN PREMYSLIDEN ZU DEN LUXEMBURGERN

König Ottokars Ende

1273 wählten die Reichsfürsten, die Ottokars Macht zu fürchten begannen, Graf Rudolf von Habsburg zum deutschen König, und damit begann der Stern Ottokars zu sinken. Er unterschätzte die umsichtige Politik Rudolfs, der Schritt für Schritt die Macht des Böhmenkönigs einschränkte.

Böhmische Adelige, vor allem die mächtig gewordenen Witigonen unter ihrem Senior Za-

se od něj odvrátila. Roku 1276 ho Rudolf donutil, aby své české dědičné země od něj přijal v léno a aby se vzdal všech ostatních držav. Když se Přemysl Otakar II. ještě jednou chystal k válce, nalezl v roce 1278 v bitvě na Moravském poli u vesnice Dürnkrut (Suché Kruty) smrt.

Rudolf mohl obsadit Moravu, aniž by narazil na odpor. V Čechách vypukla anarchie. Šlechta, které byla silná královská moc trnem v oku, se často zmocňovala korunních a církevních statků. Krumlovští Vítkovci vyplenili a vypálili klášter Zlatá koruna a zpusťovali město Budějovice.

Roku 1282 dal Rudolf svým synům Albrechtovi a Rudolfovi v léno Rakousko, Štýrsko a Kraňsko. Tím začala vláda Habsburků nad těmito zeměmi, která trvala až do roku 1918.

Záviš z Falkenštejna, který se oženil s Kunhutou, vdovou po králi Otakarovi II. a za jejího nezletilého syna, pozdějšího krále Václava II., vykonával správu země, byl v těchto letech vlastně pánem Čech. Někdy čas to vypadalo, jako by Vítkovci Přemyslům upírali vládu v Čechách. Závišovi se ale nepodařilo, aby zabránil sňatku mezi Václavem a Gutou (Jitkou) Habsburskou. Povstání Vítkovců proti mladému králi, které podpořily i Uhry, bylo potlačeno. Záviš byl nakonec obviněn z velezrady, uvězněn a roku 1290 pod hradem Hluboká byl popraven stětim.

Už roku 1283 předal čerstvě korunovaný král Václav II. na základě prosb nejzarputilejších odpůrců Vítkovců panství Velešín Janu z Michalovic. Tím bylo zabráněno spojení panství Rožmberků a Landštejnů.

Páni z Michalovic ze severočeského rodu Markvarticů byli dost silní na to, aby se ubrá-

wisch von Falkenstein von der Krumauer Linie, fielen von ihm ab. 1276 zwang ihn Rudolf, seine Erblände als Lehen anzunehmen und auf alle anderen Besitzungen zu verzichten. Als Ottokar nochmals zum Krieg rüstete, fand er 1278 in der Schlacht bei Dürnkrut im Marchfeld den Tod.

Rudolf konnte, ohne auf Widerstand zu stoßen, Mähren besetzen. In Böhmen brach die Anarchie aus. Die Adeligen, denen eine starke Königsmacht ein Dorn im Auge war, bemächtigten sich vielfach der Krongüter und der Kirchengüter. Die Krummauer Witigonen plünderten und brandschatzten das Kloster Goldenkron und verheerten die Stadt Budweis.

1282 belehnte Rudolf seine Söhne Albrecht und Rudolf mit Österreich, Steiermark und Krain. Damit begann die Herrschaft der Habsburger über diese Länder, die erst 1918 enden sollte.

Zawisch von Falkenstein, der Kunigunde, die Witwe Ottokars geheiratet hatte und für ihren noch unmündigen Sohn, den späteren König Wenzel II., die Regentschaft führte, war in diesen Jahren der eigentliche Herr Böhmens. Eine Zeitlang sah es so aus, als würden die Witigonen den Přemysliden die Herrschaft in Böhmen streitig machen. Es misslang Zawisch aber, die Ehe zwischen Wenzel und der Habsburgerin Jutta zu hintertreiben. Ein von den Ungarn unterstützter Aufstand der Witigonen gegen den jungen König wurde niedergeschlagen. Zawisch wurde schließlich des Hochverrats beschuldigt, gefangen genommen und 1290 vor Frauenberg enthauptet.

Schon 1283 übergab der eben gekrönte König Wenzel II. auf Bitten der schärfsten Gegner der Witigonen das Gut Welleschin an Johann von Michelsberg. Damit hatte man ein Zusammenschmelzen der Rosenbergschen und der Landsteinischen Güter verhindert.

Die Herren von Michelsberg aus dem nordböhmischem Geschlecht der Markwartizer wa-

nili Vítkovcům. Velešínské zboží leželo východně od Malše a sahalo od ústí říčky Stropnice až k rakouské hranici a na východ k Hojně Vodě. V severní části bylo mnoho slovanských osad a mlýnů, v jižní části byl prales. Jen na některých mýtinách u Malše a Černé byla slovanská sídliště, jako např. Ličov (Litschau/Liczow), Mostky (Pernlesdorf/Moskow), Dobečov (také Dobichov, Dobichau), Hodonice, Jaroměř (Jarmirn/Jermir) a Bukovsko (Buggaus/Bukowsk). Noví páni založili s německými novousedlíky Cetviny, Benešov, Tichou, Malonty, Klelní, Bělou, Radčice, Rapotice, Meziříčí a další. Založili také fary v Soběnově, Blansku, Benešově a Malontech. Na skále na břehu Černé vystavěli hrad Sokolčí („skalinský zámček“), který je už roku 1541 zmiňován jako zřícenina.

Český trůn připadá rodu Lucemburků

Král Václav II. dokázal svou vládu v Čechách zase upevnit a dokonce získat polskou korunu. Ale už jeho synem Václavem III., který byl r. 1306 zavražděn, vymřeli Přemyslovci po meči.

Jan Lucemburský, syn císaře Jindřicha VII., získal sňatkem se sestrou Václava III. nárok na český trůn a byl roku 1310 korunován českým králem. Tím připadl přemyslovský trůn na více než 100 let rodu Lucemburků.

Zlatý věk Čech za vlády Karla IV.

Karel IV., syn krále Jana, od roku 1333 spoluvládl, dokázal roku 1346 získat i německou korunu. Tak se stal poprvé český král zároveň i německým králem.

ren stark genug, sich der Witigonen zu erwehren. Das Gut Welleschin lag östlich der Maltzsch und reichte von der Einmündung des Strobnitzer Baches bis zur österreichischen Grenze und ostwärts bis Heilbrunn. Im nördlichen Teil gab es viele slawische Ortschaften und Mühlen, der südliche Teil war Urwald. Nur in einigen Lichungen an der Maltzsch und an der Schwarzau gab es slawische Siedlungen wie etwa Litschau (Liczow), Pernlesdorf (Moskow), Dobichau (Dobichow), Hodenitz, Jarmirn (Jermir) und Buggaus (Bukowsk). Die neuen Herren gründeten mit deutschen Siedlern Zettwing, Benschau, Oppolz, Meinetschlag, Gollnetschlag, Uretschlag und andere Orte. Auch die Pfarreien in Ömau (Sobienow), Pflanzon (Blansko), Beneschau und Meinetschlag sind ihre Gründungen. Auf einem Felsen am Ufer der Schwarzau bauten sie die Burg Sokolczie (=Falkenburg), das Galleiner Schloß, welches 1541 bereits eine Ruine war.

Der böhmische Thron geht an das Haus Luxemburg

König Wenzel II. konnte seine Herrschaft in Böhmen wieder festigen und sogar die Krone Polens gewinnen. Aber schon mit seinem Sohn Wenzel III., der 1306 ermordet wurde, starben die Přemysliden im Mannesstamm aus.

Johann von Luxemburg, der Sohn Kaiser Heinrichs VII., gewann durch seine Heirat mit der Schwester Wenzels III. die Anwartschaft auf den böhmischen Thron und wurde 1310 zum König von Böhmen gekrönt. Damit ging der böhmische Thron für über 100 Jahre an das Haus Luxemburg.

Das Goldene Zeitalter Böhmens unter Karl IV.

Karl IV., der Sohn König Johanns, seit 1333 Mitregent, konnte 1346 auch die deutsche Krone erringen. Damit war erstmals ein böhmischer König zugleich deutscher König.

Své panství rozšířil většinou mírovými prostředky, a to o území Braniborska a Lužice. Slezsko, které získal už král Jan, pevně připoutal k české koruně.

Prozíravě řídil státní finance a správu a staral se o právní řád ve svých zemích. Dokázal si získat podporu duchovenstva a královských měst a omezit vliv šlechty.

Karel IV. podporoval každý druh řemesel. Úpravou cel a mýtného a zajištěním cest usnadnil obchod. Nově otevřené doly zpřístupňovaly rudné bohatství země. Také na Šumavě se kutalo stříbro a zlato. Začala se využívat vodní síla. Vznikaly první sklářské hutě.

I KAPLICE se během několika desetiletí jeho vlády rozvinula v kvetoucí tržní obec. Roku 1344 byla Praha povýšena na sídlo arcibiskupství a byl položen základní kámen nového Svatovítského chrámu.

Působením Karla IV. se Praha na několik desetiletí stala duchovním a kulturním centrem Evropy. Zde založil r. 1348 první univerzitu v říši. Obzvláště moudře podporoval umění. Stavby Petra Parléře se staly rozhodujícími pro směřování umění pozdní gotiky. Rozkvétalo umění stříbrotepectví a zlatotepectví.

Malířství dosáhlo na jeho dvoře vrcholu a ovlivňovalo vývoj v okolních zemích. Desky Vyšebrodského a Třeboňského oltáře přežily husitské bouře, kterým padla za oběť mnohá jiná umělecká díla.

Karel IV. se staral i o uspořádané poměry v říši. Roku 1355 přijal v Římě císařskou korunu. Roku 1356 upravil „Zlatou bulou“ podstatné ústavní otázky „Svaté říše římské“ a zajistil českému

Meist mit friedlichen Mitteln vergrößerte er seine Hausmacht durch den Erwerb von Brandenburg und der Lausitz. Schlesien, das schon König Johann erworben hatte, band er fest an die Krone Böhmens.

Umsichtig ordnete er die Staatsfinanzen und die Verwaltung und sorgte für Rechtssicherheit in seinen Ländern. Er konnte die Unterstützung der Geistlichkeit und der königlichen Städte für sich gewinnen und den Einfluss des Hochadels zurückdrängen.

Karl IV. förderte jede Art von Gewerbe. Die Regelung der Zölle und Mauten, die Sicherung der Straßen erleichterten den Handel. Neue Bergwerke erschlossen den Erzreichtum des Landes. Auch im Böhmerwald wurde nach Silber und Gold geschürft. Die Wasserkräfte wurden nutzbar gemacht. Die ersten Glashütten entstanden.

Auch KAPLITZ entwickelte sich in den Jahrzehnten seiner Regierung zu einem blühenden Markt. 1344 wurde Prag zum Erzbistum erhoben und der Grundstein zum neuen St. Veitsdom gelegt.

Durch Karl IV. wurde Prag für einige Jahrzehnte zum geistigen und kulturellen Mittelpunkt Europas. Hier stiftete er 1348 die erste Universität im Deutschen Reich. Er förderte in besonderer Weise die Künste. Die Bauwerke Peter Parlers wurden wegweisend für die Kunst der späten Gotik. Die Gold- und Silberschmiedekunst blühte.

Die Malerei erreichte an seinem Hof einen Höhepunkt und strahlte weit aus. Die Tafeln des Hohenfurther und des Wittingauer Altares überlebten die Hussitenstürme, denen viele andere Kunstwerke zum Opfer fielen.

Karl IV. sorgte auch für geordnete Verhältnisse im Reich. 1355 ließ er sich in Rom zum Kaiser krönen. 1356 regelte er mit der „Goldenen Bulle“ wesentliche Verfassungsfragen des „Heiligen

králi nejpřednější postavení mezi čtyřmi světskými kurfiřty.

V císařské kanceláři v Praze vznikla z různých kmenových dialektů společná úřední němčina, ze které se vyvinula nová spisovná němčina. V době Karla IV. byla v Čechách téměř ve všech městech mezi šlechtou a duchovenstvem němčina běžnější než čeština.

Překlad kapitoly „Od Přemyslovců až k Luxemburkům“ včetně podkapitol do češtiny: Blanka Cvrková, Andreas Größinger, Freistadt

Römischen Reiches“ und sicherte dem König von Böhmen den ersten Rang unter den vier weltlichen Kurfürsten.

In der kaiserlichen Kanzlei in Prag entstand aus den verschiedenen Stammedialekten eine gemeinsame deutsche Kanzleisprache, aus der sich die neuhochdeutsche Schriftsprache entwickelte. Zur Zeit Karls war in Böhmen in fast allen Städten, beim Adel und bei der hohen Geistlichkeit die deutsche Sprache gebräuchlicher als die böhmische.

Übersetzung des Kapitels „Von den Přemysliden zu den Luxemburgern“ samt Unterkapitel ins Tschechische: Blanka Cvrková, Andreas Größinger, Freistadt

KAPLICE ZA VLÁDY RYTÍŘŮ Z POŘEŠÍNA (1317–1420)

Jejich původ a jejich působení

Bruno, praotec rytířů z Pořešína, získal roku 1292 od pánů z Michalovic statky (zboží) Vitějovice, které se rozkládaly mezi Prachaticemi a Netolicemi na Zlatém potoce. Tam vystavěl tvrz a přijal její jméno. Od té doby vystupuje jako pán z Vitějovic.

Jeho synové Werner, Přibík a Racek z Vitějovic se zúčastnili osídlování zlatokoronského a prachatického území. Podle jedné pasovské listiny z roku 1312 měl Werner z Vitějovic řídit zakládání nového města Prachatic. Spolu se Strako-

KAPLITZ UNTER DEN RITTERN VON PORESCHIN (1317–1420)

Ihre Herkunft und ihr Wirken

Bruno, der Ahnherr der Ritter von Poreschin, erwarb vor 1292 von den Michelsbergern das Gut Witiejitze, das zwischen Prachatitz und Netolitz am Goldbach (Zlatý potok) lag, baute dort eine Feste und benannte sich nach ihr.

Seine Söhne Wernher, Přibík und Ratzek von Witiejitze waren bei der Besiedlung des Goldenkroner und des Prachatitzer Gebietes tätig. Wernher muss nach einer Passauer Urkunde von 1312 die Gründung der Neustadt Prachatitz

níckými chránil na české straně Zlatou stezku. V roce 1312 nechal Přibík část vsi Dub u Blаницe přepsat na dominikány z Budějovic. (KR 2)

Vitějovičtí byli větví Strakonických, měli stejně jako oni v erbu střelu, přínáleželi ale stavu rytířskému. Ve 13. století panský stav nechával mnohdy své členy, kteří vlastnili jen malý majetek, padnout zpět do rytířského stavu.

Když v roce 1314 tři bratři svévolně založili v lesích u Zlatého potoka na zlatokorunském pozemku ves Frauental (Frantoly), došlo ke sporu s klášteřem. V roce 1317 vyměnil Bavor III. ze Strakonice zboží Vitějovice za zboží Pořešina a přenechal vesnici klášteřu. (1)

geleitet haben. Zusammen mit den Strakonitzern war er auf böhmischer Seite Schirmer des Goldenen Steiges. 1312 verschrieb Přibík den Dominikanern von Budweis einen Teil des Dorfes Dub bei Blanitz. (KR 2)

Die Witiejowitzter waren ein Zweig der Strakonitzer, führten wie diese einen Pfeil im Wappen, gehörten aber dem Ritterstand an. Im 13. Jh. ließ der Herrenstand vielfach seine Mitglieder, die nur ein kleines Vermögen besaßen, in den Ritterstand zurückfallen.

Als 1314 die drei Brüder in den Wäldern am Goldbach das Dorf Frauental eigenmächtig auf Goldenkroner Grund anlegten, kam es zu einem Streit mit dem Kloster. 1317 tauschte Bavor III. von Strakonitz das Gut Witiejitz gegen das Poreschiner Gut ein und überließ das Dorf dem Kloster. (1)

Wappen der Ritter von Poreschin
Erb rytířů z Pořešina

(1) V. Schmidt, *Siedlungsgesch.*, str.23; KR str. X a násl. Bavor III. byl jedním z největších dobrodinců Zlaté koruny. Pomohl při znovuvybudování klášteřa zpusťošeného Závišem z Falkenštejna a daroval mu řadu vsí. Ještě poslední opat klášteřa mu nechal v roce 1770 v presbyteriu kostela zřídít impozantní mauzoleum.

(1) V. Schmidt, *Siedlungsgesch.*, S. 23; KR S. X ff. Bavor III. war einer der größten Wohltäter von Goldenkron. Er half beim Wiederaufbau des Klosters nach den Verheerungen unter Zawisch von Falkenstein und schenkte ihm eine Reihe von Dörfern. Noch der letzte Abt des Klosters ließ ihm 1770 im Presbyterium der Kirche ein imposantes Mausoleum errichten.

Noví pánové na panství Pořešín, Werner, Přibík a Racek a jejich potomci, se od té doby nazývali rytíři z Pořešína. Jejich erbem byla zlatá střela na modrém pozadí. Ke zboží Pořešín patřilo na počátku 14. století vedle Kaplice kolem 50 osad.

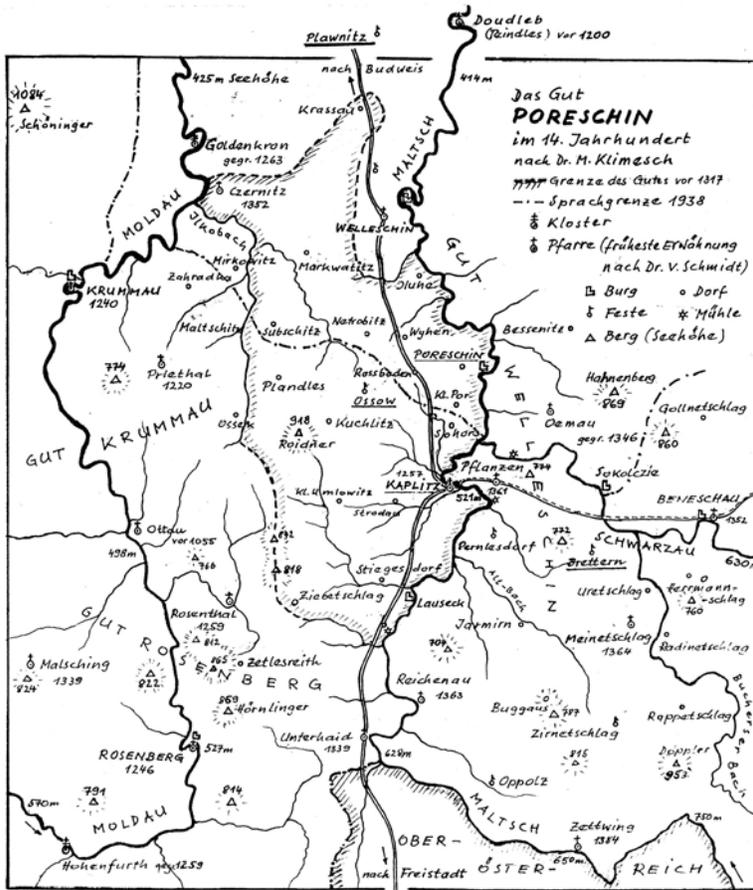
Hranici tvořila na východě Malše od Nažidel až k „Dluhe“ (dnes Dlouhá, zhruba 3 km před Velešínem). Poté pokračovala proti proudu potoka až po Zvíkov, odtamtud na sever až ke Krasejovce, pak jihozápadním směrem poblíž Černice k Vltavě, odtud podél Jíleckého potoka proti jeho proudu až k jeho pramenu, odtud po rozvodí mezi Vltavou a Malší až k potůčku, který ústí do Malše nad Nažidly. Mimo možná Přibyslavi (Ziebet-schlag) měly všechny zdejší osady slovanský původ, ač mnohá jména zní jako pravá německá, jako třeba Horšov (Horeschau/Horssow), Dobečov (Dobichau, od jména Dobek = Tobiáš) nebo Zdíky (Stiegesdorf, vesnice Zdíka, Zdíky). Počet osad byl přinejmenším právě tak vysoký jako v letech před rokem 1945. Ale vymyčené plochy byly ještě mnohem menší.

Toto zboží, s výjimkou rychty Černice, kterou Bavor III. zůstavil klášteru Zlatá koruna, přešlo tedy roku 1317 do majetku rytířů z Pořešína. Kromě tohoto zboží získali oni i jejich potomci později ještě sedm vsí, mezi nimi Plavnici, Desky a Blansko, vystavěli předhradí Pořešína, tvrze v Deskách a Plavnici jakož i panské dvorce v Osovu (Osovský dvůr), Věžovaté Pláni, Omleniče a Stucken (možná Plíškov/Stockern u Lipna, pozn. překladatelů). (KR S.V)

Die neuen Grundherren des Gutes Poreschin, Wernher, Přibík und Ratzek und ihre Nachkommen nannten sich seither Ritter von Poreschin. Ihr Wappen war ein goldener Pfeil auf blauem Grund. Zum Gut Poreschin gehörten zu Beginn des 14. Jhdts. neben Kaplitz rund 50 Ortschaften.

Die Grenze bildete im Osten die Maltsch von Einsiedeln an bis gegen Dluhe (ca. 3 km vor Welleschin). Dann ging sie ein Bächlein aufwärts bis gegen Zwickau, von dort nach Norden bis Krassau, dann südwestwärts nahe Černitz zur Moldau, von dort den Ilkobach aufwärts bis zu dessen Ursprung, von da entlang der Wasserscheide zwischen Moldau und Maltsch bis zu dem Bächlein, das oberhalb Einsiedeln in die Maltsch mündet. Mit Ausnahme von vielleicht Ziebet-schlag waren alle Orte in diesem Gebiet slawischen Ursprungs, wenn auch manche Namen recht deutsch klingen, wie etwa Horeschau (Horssow), Dobichau (Dibichov, von Dobek = Tobias) oder Stiegesdorf (= Dorf des Zdik; Zdíky). Die Zahl der Ortschaften war zumindest ebenso groß wie in den Jahren vor 1945. Aber die gerodeten Flächen waren noch viel kleiner.

Dieses Gut, mit Ausnahme des Gerichtes Černitz, das Bavor III. dem Kloster Goldenkron vermacht hatte, kam also 1317 in den Besitz der Ritter von Poreschin. Außerhalb des Gutes erwarben sie und ihre Nachfahren später noch sieben Dörfer, darunter Plawnitz, Brettern und Pflanz, erbauten die Vorburgen von Poreschin, die Festen in Brettern und Plawnitz sowie Edelhöfe in Osov (Osowskyhof), Turmplandles, Klein-Umlowitz und Stucken (möglicherweise „Stockern/Plíškov“ bei Lippen/Lipno, Anm. d. Ü). (KR S. V)

Racek zemřel brzy po roce 1317. Jeho oba bratři společné vlastnictví majetku („nedíl“) ukončili. Přibík I. zůstal na hradě Pořešín, Werner se usadil na Osově. Po smrti jeho tří synů (před rokem 1368) připadly jejich majetky dílem zpět pořešínské linii, dílem je získali Rožmberkové a klášter Vyšší Brod.

Ratzek starb bald nach 1317. Seine beiden Brüder lösten die Gütergemeinschaft. Přibík I. blieb auf der Burg Poreschin, Wernher nahm seinen Sitz in Osov. Nach dem Tod seiner drei Söhne (vor 1368) fielen ihre Besitzungen teils wieder an die Poreschiner Linie zurück, teils wurden sie von den Rosenbergnern und vom Stift Hohenfurth erworben.

Rytířům z Pořešina záleželo na tom, aby zvýšili výnosy z polního hospodářství. Založili vesnice Přibyslav (= mýtina Přibíkova) a Markvartice a nadále podporovali příliv osídlenců z Bavorska a Rakouska, takže v jižní části jejich území se na konci 14. století hovořilo převážně německy, kdežto okolí směrem na Krumlov zůstávalo slovanské.

Den Rittern von Poreschin lag daran, die Erträge des Ackerbaus zu heben. Sie gründeten die Dörfer Zibetschlag (= Rodung des Přibík) und Marquartzitz und förderten weiterhin den Zuzug von Siedlern aus Bayern und Österreich, sodass im südlichen Teil ihres Gebietes gegen Ende des 14. Jhdts. überwiegend Deutsch gesprochen wurde, während gegen Krummau zu das Slawische erhalten blieb.

Byli vlastníky pozemků a půdy, za jejichž využívání byli poddaní povinni odvádět určité odvody (nájemné, desátek, robota...). Sedláci tehdy pěstovali žito, ječmen, oves, mák, hrách, kapustu a len, chovali hovězí dobytek, prasata, husy a slepice. Pořešínští podporovali též chov včel a zakládali rybníky. Na Malši stavěli mlýny.

V roce 1358 se KAPLICE označuje v jedné latinské listině již jako oppidum (= městys, městečko). Svou obživu zde našli řezníci, pekaři, hrnčíři, ale také kováři, koláři, sedláři a řemenáři. Rozvinul se čilý obchodní ruch. V hostincích nacházeli formani přenocování a pro své koně ustájení. Odvody z Kaplice a z Blanska z různých živností a mýta přinášely Pořešínským bohaté příjmy. Brzy po roce 1348 zemřel Přibík I. a zanechal po sobě několik dětí. Následně se jeho potomci rozdělili do vícera větví, sídlili na hradech Pořešín a Louzek, tvrzích Desky a Plavnice a na dvorcích. Kaplice zůstávala stále větví, která měla své sídlo na Pořešíně.

MARKVART I., jeden z Přibíkových synů, byl nejvýznamnějším mezi rytíři z Pořešína. V mládí byl purkrabím na Rožmberku, v pokročilém věku hofmistrem královny Johany a jednou z vlivných osobností na dvoře krále Václava IV.

V roce 1358 Markvart uzavřel se svými bratry Přibíkem II. a Janem majetkovou unii („nedíl“), aby nedošlo k přílišnému rozdrobení otcovského dědictví. (KR 14) Později se Přibík II. zřekl svých bratrů (vystoupil z „nedílu“) a usadil se na tvrzi Desky.

V roce 1363 prodal v tísni svou ves Omleničku („ze Wenigem Omlenicz“ se nazývá to místo v německém textu listiny KR 23) Jeskenu (Ješkovi) Boderadovi, správnému úředníkovi ve služ-

Sie waren die Besitzer von Grund und Boden, für dessen Nutzung die Untertanen gewisse Abgaben (Zins, Zehent, Robot...) zu entrichten hatten. Damals bauten die Bauern Korn (Roggen), Gerste, Hafer, Mohn, Erbsen, Kohl und Flachs an, züchteten Rinder, Schweine, Gänse und Hühner. Die Poreschiner förderten auch die Bienenzucht und legten Fischteiche an. An der Maltsch bauten sie Mühlen.

1358 wird KAPLITZ in einer lateinischen Urkunde bereits als oppidum (= Markt) bezeichnet. Hier fanden Metzger, Bäcker, Töpfer, aber auch Schmiede, Wagner, Sattler und Rierner reiche Beschäftigung. Ein reger Handelsverkehr hatte sich entwickelt. In den Gasthöfen fanden die Fuhrleute für sich und ihre Pferde ein Nachtquartier. Die Abgaben der verschiedenen Gewerbe und die Mauten in Kaplitz und in Pflanzan brachten den Poreschinern reiche Einnahmen. Bald nach 1348 starb Přibík I. und hinterließ einige Kinder. In der Folge teilten sich seine Nachkommen in mehrere Linien, die auf den Burgen Poreschin und Lauseck, den Festen Brettern und Plawnitz und den Edelhöfen saßen. Kaplitz verblieb stets bei der Linie, die ihren Sitz auf Poreschin hatte.

MARQUARD I., einer der Söhne Přibíks, war der bedeutendste unter den Rittern von Poreschin. In jungen Jahren war er Burggraf zu Rosenberg, in vorgerücktem Alter Hofmeister der Königin Johanna und eine einflussreiche Persönlichkeit am Hofe Königs Wenzels IV.

1358 schloss Marquard, um das väterliche Erbe nicht allzusehr zu zersplittern, mit seinen Brüdern Přibík II. und Johann eine Güterunion. (KR 14) Später sagte sich Přibík II. von seinen Brüdern los und nahm seinen Sitz auf der Feste Brettern.

1363 verkaufte er notgedrungen sein Dorf Klein-Umlowitz („ze Wenigem Omlenicz“ heißt der Ort im deutschen Text der Urkunde KR 23) an Jesken Boderad, einen Ministerialen der Mi-

bách pánů z Michalovic. Přibíkovi potomci sídlili na Plavnici a Deskách.

Roku 1369 se Markvart zavázal vyplácet svému bratru Janovi jako právoplatnému spolujednateli statku Pořešín ročně 20 kop pražských grošů. (1) K duchovním institucím jižních Čech měl Markvart přátelské vztahy. Roku 1370 osvobodil klášter Vyšší Brod od povinnosti platit při vjezdu „do našeho městysu, který se jmenuje Kaplice – in vnssern markht der da heist Geblicz“ mýto. Roku 1396 osvobodil Markvart klášter Vyšší Brod také od povinnosti platit mýto v Blansku, které přešlo do jeho majetku před rokem 1386. (KR 43 a 97)

Stejně jako už jejich otec založili též Markvart a jeho bratr Přibík různé nadace dominikánům z Budějovic, v jejichž kostele se nacházela rodná hrobka rytířů z Pořešína. V roce 1381 přenechal Markvart kaplickému rychtáři Mikuláši, jeho choti Markétě a jejich synovi, knězi Johannovi, mlýn a dům s polovinou lánu jako svobodný majetek.

V té souvislosti se poprvé setkáváme v jedné listině se jménem kaplických občanů. (2)

Markvart I. uděluje Kaplici městské právo

28. září 1387 propůjčil Markvart občanům městyse Kaplice, za již zaplacených 36 a půl kopy velkých pražských feniků, stejné velké a malé MĚSTSKÉ PRÁVO, jaké se uplatňovalo ve městě Budějovice. V právním dopisu vystaveném v této věci se psalo:

(1) KR 38/ Groš byla stříbrná mince používaná v celé říši, která v závislosti na ražbě měla různou hodnotu. Český nebo pražský groš byl zaveden kolem roku 1300; jedna kopa = 7 feniků.

(2) Listina byla uložena v českém přepisu v novohradském zámeckém archivu; originál byl ale pravděpodobně německý. KR 65

chelsberger. Přibíks Nachkommen saßen auf Plawnitz und Brettern.

1369 verpflichtete sich Marquard, seinem Bruder Johann als rechtmäßigem Mitbesitzer des Gutes Poreschin jährlich 20 Schock Prager Groschen (1) zu zahlen. Zu den geistlichen Instituten Südböhmens stand Marquard in freundschaftlichen Beziehungen. 1370 befreite er das Stift Hohenfurth von allen Abgaben, die an der Maut „in vnssern markht der da heist Geblicz“ zu entrichten waren. 1396 bewilligte er dem Stift die Mautfreiheit auch in Pflanzungen, das vor 1386 in seinen Besitz gekommen war. (KR 43 u. 97)

Wie schon ihr Vater machten auch Marquard und sein Bruder Přibík verschiedene Stiftungen an die Dominikaner von Budweis, in deren Kirche sich die Familiengruft der Ritter von Poreschin befand. 1381 überließ Marquard dem Kaplitzer Richter Nikolaus, dessen Gemahlin Margarete und beider Sohn, dem Priester Johann, eine Mühle und ein Haus mit einer halben Lahne Grund als freies Eigentum.

Damit begegnen wir erstmals in einer Urkunde den Namen von Kaplitzer Bürgern. (2)

Marquard I. verleiht Kaplitz das Stadtrecht

Am 28. September 1387 verlieh Marquard den Bürgern des Marktes Kaplitz für bereits gezahlte 36 1/2 Schock großer Prager Pfennige dasselbe große und kleine STADTRECHT, welches in der Stadt Budweis in Gebrauch war. In dem darüber ausgestellten Rechtsbrief heißt es:

(1) KR 38/Der Groschen war eine im ganzen Reich gebräuchliche Silbermünze, die je nach der Prägung verschiedenen Wert hatte. Die böhmischen oder Prager Groschen wurden etwa um 1300 eingeführt; ein Schock = 7 Pfennige.

(2) Die Urkunde lag in einer tschechischen Abschrift im Gratzner Schlossarchiv auf; das Original war aber wahrscheinlich deutsch. KR 65

„Wir Margwarth zu Poressyn mit allen vnsern erben czu einer ewigen gedechnus tun wir ze wissen mit dem prif allen lewten, ... daz wir mit wolpedahten muet (*wohlbedachter Überlegung*) vnd rat und willen aller vnser frevnt, ... geben vnd verlihen vnd verchauft (*verkauft*) haben vmb sibenthalb vnd dreisk schok grosser phenning Prager muncz vnd czal (*Münzprägung und Zählung*), die wir von jn perait enphangen (*von ihnen bereits empfangen*) haben, ... dem markt Caplicz, allen purgern, armen vnd reichen, jren erben vnd allen, die nah in werden chumphtig (*allen ihren Nachkommen*), statrecht vnd gewanheit (*Rechtsgewohnheit*) chlain vnd groz, als die stat ze Budweis recht vnd gewanheit hat. ...“

„My Markvart z Pořešina se všemi našimi potomky dáváme touto listinou na věčnou paměť všem lidem ... že s rozvážnou úvahou a radou a vůlí všech našich přátel, ... jsme darovali a propůjčili a prodali za šest a půl a třicet kop velkých feniků (grošů, pozn. překl.) pražské ražby a počtu, které jsme od nich již přijali, ... městysu Kaplice, všem občanům, chudým i bohatým, jejich dědicům a všem potomkům, městské právo a právní zvyklost malé a velké, jako má právo a právní zvyklost město Budějovice. ...“

Poté jsou vyjmenována všechna práva a povinnosti. V závěru se říká:

„Vnd alles daz, daz an dem priffgeschriben stet, daz verhais (*versprechen*) wir vnd all vnser nachkommen fest vnd stet ze haben (*halten*) bei vnser er vnd christenleichen trewn. ... Der priff ist geben nach Christi gepurd tawsent jar vnd dre hundred jar vnd jn dem LXXXVII jar zu Poressyn auff dem haws an sant Wenceslai tag.“

„Wir Margwarth zu Poressyn mit allen vnsern erben czu einer ewigen gedechnus tun wir ze wissen mit dem prif allen lewten, ... daz wir mit wolpedahten muet (*wohlbedachter Überlegung*) vnd rat und willen aller vnser frevnt, ... geben vnd verlihen vnd verchauft (*verkauft*) haben vmb sibenthalb vnd dreisk schok grosser phenning Prager muncz vnd czal (*Münzprägung und Zählung*), die wir von jn perait enphangen (*von ihnen bereits empfangen*) haben, ... dem markt Caplicz, allen purgern, armen vnd reichen, jren erben vnd allen, die nah in werden chumphtig (*allen ihren Nachkommen*), statrecht vnd gewanheit (*Rechtsgewohnheit*) chlain vnd groz, als die stat ze Budweis recht vnd gewanheit hat. ...“

„Wir, Marquard von Poreschin mit all uns alle unsere Nachkommen, dies ewig auf Erben, tun zu ewiger Erinnerung kund mit diesem Rechtsbrief allen Leuten, ..., dass wir in reiflicher Überlegung und dem Rat und den Willenskündgebungen aller unserer Freunde folgend ... gegeben und verliehen und verkauft haben um sechseinhalb und dreißig Schock großer Pfenninge Prager Münzprägung und Zählung, die wir von ihnen bereits empfangen haben ... dem Markt Kaplitz, allen Bürgern, Armen und Reichen, ihren Erben und allen, die nach ihnen kommen werden, das Stadtrecht und die Rechtsgewohnheiten im Kleinen und Großen, wie es die Stadt Budweis als Recht und Rechtsgewohnheit hat...“

Dann werden alle Rechte und Pflichten aufgezählt. Am Schluss heißt es:

„Vnd alles daz, daz an dem priffgeschriben stet, daz verhais (*versprechen*) wir vnd all vnser nachkommen fest vnd stet ze haben (*halten*) bei vnser er vnd christenleichen trewn. ... Der priff ist geben nach Christi gepurd tawsent jar vnd dre hundred jar vnd jn dem LXXXVII jar zu Poressyn auff dem haws an sant Wenceslai tag.“

„A všechno to, co stojí napsáno v této listině, to pevně slibujeme my a všichni naši potomci a stojíme si za tím při naší cti a křesťanské věrnosti. ... Tato listina byla vydána po Kristově narození roku tisíc a tři sta a LXXXVII let v Pořešíně na zámku (hradě, pozn. překl.) na den svatého Václava.“

Listina (KR 8o) je psána v německém jazyce, nepochybně s ohledem na většinu tehdejšího obyvatelstva. (Úplný text včetně překladu do novodobého spisovného německého jazyka se nachází v příloze.)

Občané z Kaplice byli nyní svobodnými osobami, mohli ze svého středu volit rychtáře a šest přísedících, kteří se každé dva měsíce střídali ve funkci starosty. Ten stál v čele městských konšelů, kteří představovali obecní správu a měli v kompetenci též civilní soudnictví tak, jak to odpovídalo budějovickému městskému právu. Kaplický soud byl podřízen soudu v Budějovicích. K němu se mohly strany obracet v případech právní nejistoty.

Byla též zrušena odúmrtí, což znamená, že obyvatelé obdrželi právo disponovat svým majetkem v poslední vůli. Kromě toho bylo stanoveno, co se má stát s majetkem, jestliže někdo náhle zemřel, aniž zanechal zákonné dědice.

Kapličtí měšťané nyní měli řadu práv, zatímco obyvatelé vsí i nadále zůstávali téměř bez výjimky nevolníky, kteří neměli ani volný majetek, ani politická práva. Ale i oni dostávali od Markvarta mnohá privilegia, která je činila nezávislejšími, což bylo prospěšné pro polní hospodářství. Tak třeba v roce 1404 osvobodil obyvatele obcí Pořešín a Zubčice „navěky“ od robot poté, co za to zaplatili 40 kop grošů. (KR 113)

„Und alles das, das in diesem Rechtsbrief geschrieben steht, das versprechen wir und alle unsere Erben und unsere Nachkommen fest, dies ewig und aufrecht zuhalten bei unserer Ehre und christlichen Treue... Der Rechtsbrief wurde erlassen im Jahr 1387 nach Christi Geburt in Poreschin auf dem Schloss am Sankt Wenzelstag.“

Die Urkunde (KR 8o) ist in deutscher Sprache geschrieben, ohne Zweifel mit Rücksicht auf den Großteil der damaligen Bevölkerung. (Der vollständige Text samt Übertragung ins Neuhochdeutsche befindet sich im Anhang.)

Die Bürger von Kaplitz waren nun persönlich frei, konnten aus ihrer Mitte einen Richter und sechs Schöffen wählen, die sich in der Bürgermeisterwürde alle zwei Monate abwechselten. Sie standen als Rat an der Spitze der Gemeindeverwaltung und waren auch für die Zivilgerichtsbarkeit zuständig, wie es dem Budweiser Stadtrecht entsprach. Das Kaplitzer Schöffengericht war dem von Budweis untergeordnet. Dorthin konnten sich die Parteien bei einer Rechtsunsicherheit wenden.

Auch die „Totenfälligkeit“ wurde aufgehoben, das heißt, die Einwohner erhielten das Recht, über ihr Vermögen letztwillig zu verfügen. Außerdem wurde festgelegt, was mit dem Besitz zu geschehen habe, wenn jemand plötzlich starb, ohne gesetzliche Erben zu hinterlassen.

Die Kaplitzer Bürgerschaft besaß nun eine Reihe von Rechten, während die Bewohner der Dörfer weiterhin fast durchwegs Leibeigene blieben, die weder freien Besitz noch politische Rechte hatten. Aber auch sie erhielten von Markward vielfach Privilegien, die sie unabhängiger machten, was dem Ackerbau förderlich war. So befreite er 1404 die Dorfbewohner von Poreschin und Subschitz „auf ewige Zeiten“ von der Robot, nachdem sie 40 Schock Groschen dafür bezahlt hatten. (KR 113)

Městské právo, které bylo propůjčeno listinou z roku 1387, měla téměř všechna města a městyse v jižních Čechách.

Kaplice se tím stala městysem s městským uspořádáním. Takový městyse se jmenoval městečko.

Měšťané (civitas) měli ve středověku ještě o něco více práv než občané městyse (oppidum), především ale povinnost opevnit své město. Kaplice nikdy neměla žádné městské hradby.

Das Stadtrecht, das mit der Urkunde von 1387 verliehen wurde, besaßen fast alle Städte und Märkte in Südböhmen.

Kaplitze war damit zu einem Markt mit städtischen Einrichtungen geworden. Ein solcher Markt nannte sich „Städtchen“ (mėstečko).

Die Bürger einer Stadt (civitas) hatten in Mittelalter noch einige Rechte mehr als die eines Markts (oppidum), vor allem aber die Pflicht, ihre Stadt zu befestigen. Kaplitze hatte nie eine Stadtmauer.

*Klášter Milevsko, perokresba od Johanna Willenbergera z roku 1601
Kloster Muhlhausen, Federzeichnung von Johann Willenberger, 1601*

Mėstečko právně zůstávalo poddanským městysem a bylo povinováno poslušností stávajícímu majiteli pořešínského, později novohradského zboží, který však z jeho strany měl zastupovat občany navenek. Feudální pán měl i nadále velká práva. Kriminální nebo hrdelní soudnictví zůstávalo vyhrazeno jemu a v jeho pravomoci bylo též zbavovat úřadu volené rychtáře a přísedící a nechávat je nahrazovat novými. Byl skutečným majitelem pozemků a půdy, za jejichž využívání museli občané odvádět dávky (nájemné, desátky, atd.).

Významné příjmy, jichž bylo dosaženo mýtem, plynuly zcela do jeho pokladny, rovněž tak odvody, které bylo potřeba platit za vykonávání

Das Städtchen blieb rechtlich ein schutzuntertäniger Markt und war dem jeweiligen Besitzer des Poreschiner, später des Gatzner Gutes, zum Gehorsam verpflichtet, der seinerseits die Bürger nach außen zu vertreten hatte. Der Grundherr besaß weiterhin große Rechte. Die Kriminal- oder peinliche Gerichtsbarkeit blieb ihm vorbehalten, und es stand ihm auch frei, die gewählten Richter und Schöffen ihres Amtes zu entheben und durch neue ersetzen zu lassen. Er war im tatsächlichen Besitz von Grund und Boden, für deren Nutzung die Bürger Abgaben (Zins, Zehent, usw.) zu entrichten hatten.

Die bedeutenden Einnahmen, welche durch die Mauten erzielt wurden, flossen ganz in seine Kasse, ebenso die Abgaben, welche für

různých živností. A tyto odvody nebyly nevýznamné. Na pořešínském území se rozvinula čilá živnostenská činnost. Vaření piva a mlýny, hrnčíři, řezníci, pekaři a všichni další řemeslníci přinášeli bohaté výnosy. Vrchnost měla též výlučné právo myslivosti a rybařství. A to tak zůstalo až do roku 1848.

Kaplická farnost ve středověku

Kaplice byla již ve 14. století velkou farností pod patronátem opata z Milevska. Jako farář (plebanus) byl na návrh opata a konventu dosazen arcibiskupskou kurií v Praze vždy jeden z klášterních bratrů. Dva spolubratři zajišťovali jako pomocní kněží (vikáři) spolu s ním duchovní péči a starali se o farní školu.

Prvním farářem v Kaplici, jehož jméno je známo, byl bratr Filip. Po jeho smrti byl opatem Mikulášem dne 8. ledna 1360 navržen a dosazen jeho následník – farář bratr Konrád. Farář z Blanska byl určen, aby ho uvedl do úřadu. (KR 16) Takový akt byl vždy slavností pro celou farní obec.

Roku 1383 věnoval Markvart společně s občany Kaplice hospodářský základ pro čtvrtého duchovního pastýře. Listina byla vystavena dne 22. července 1383 v milevském klášteře v latinském jazyce. V německém překladu ze 17. století, který byl uložen v novohradském zámeckém archívu, se praví (tady český překlad):

„Ve jménu Božím. Amen. My, Markvart z Pořešína a celá obec občanstva v městyse Kaplice ... jsme pro sebe a spásu duše našich předků ... ustanovili a přijali v již popsané Kaplici pro tamější farní kostel, který jest odedávna ze zvyklosti spravován církevními bratry našich Milevských, a při této správě farář se dvěma bratřími nebo jinými příbuznými duchovními kněžími

die Ausübung der verschiedenen Gewerbe zu zahlen waren. Und diese Abgaben waren nicht unbedeutend. Im Poreschiner Gebiet hatte sich eine rege gewerbliche Tätigkeit entwickelt. Die Bierbrauerei und alle Mühlen, Töpfer, Metzger, Bäcker und alle weiteren Handwerker brachten reiche Erträge. Der Grundherr besaß auch das ausschließliche Jagd- und Fischereirecht. Und das blieb so bis 1848.

Die Kaplitzer Pfarre im Mittelalter

Kaplitz war schon im 14. Jahrhundert eine große Pfarrei unter dem Patronat des Abtes von Mühlhausen. Zum Pfarrer (Plebanus) wurde jeweils einer der Fratres des Klosters auf Vorschlag von Abt und Konvent von der erzbischöflichen Kurie in Prag eingesetzt. Zwei Mitbrüder versahen als Aushilfspriester (Vikare) mit ihm die Seelsorge und betreuten die Pfarrschule.

Der erste namentlich bekannte Pfarrer von Kaplitz hieß Frater Philipp. Nach seinem Tod wurde am 8. Jänner 1360 Fr. Conradus von Abt Nikolaus als Nachfolger vorgeschlagen und als Pfarrer eingesetzt. Der Pfarrer von Pflanzen wurde dazu bestimmt, ihn in sein Amt einzuführen. (KR 16) Ein solcher Akt wurde stets ein Fest für die ganze Pfarrgemeinde.

1383 stiftete Marquard zusammen mit den Bürgern von Kaplitz die wirtschaftlichen Grundlagen für einen vierten Seelsorger. Die Urkunde wurde am 22. Juli 1383 im Kloster Mühlhausen in lateinischer Sprache ausgestellt. In einer Übersetzung aus dem 17. Jahrhundert, die im Schlossarchiv zu Gratzen hinterlegt war, heißt es:

„Im Nahmen Gottes. Amen. Wür Marquart von Poreschin vnd ganze Gmain der Bürgerschaft im Markht Käpliz ... haben für vnns vnd vnser Vorfahren Seelenhayl ... verordnet und angestellet in vorbeschribenen Gápplitz dasebstiger Pfahrkkirchen, welche durch die Khirchenbrüeder vnnsrer Müllhausser von altersher zu verwalten in Gewonheit gewessen, vnd in

... měli svůj pobyt, ... též čtvrtého kněze nebo bratra mít a udržovat v našem kostele, který by po všechny dny sloužil ranní mši. ... a aby tento čtvrtý kněz, jak předem ohlášeno, měl též potřebnou potravu a za svou náležitou námahu, jsme ...“

Pak se vypočítávají všechny jeho příjmy, práva a povinnosti. Mezi jiným věnoval Markvart své „volné hospodářství v Berau“ svou „oconomia libera in Birkau“. (Hospodářství Biraou nebo Perau bylo ještě ve 20. století v majetku kaplického děkanátu.) Jako svědkové opatřili listinu pečeti Jan a Jindřich z Rožmberka a Jindřich z Jindřichova Hradce. (KR 70)

Kaplická fara patřila k děkanství Doudleby, nejnižší části pražské diecéze, a zaujímala tehdy mnohem větší obvod než dnes. Patřila k nejbohatším prebendám děkanátu, jak lze vysledovat z výše obnosu, který v závěru 14. století měly platit jednotlivé farnosti Čech pod názvem „papežský desátek“. Kaplice měla za povinnost každého půl roku vyplatit 45 popř. 47 grošů, zatímco z rožmberského kostela bylo zapláceno 24, z vyšebrodského a soběnovského po 18, z benešovského a blanského po 15, z novohradského 10 a z malontského jen 6 grošů. (KR 16)

Premonstráti z Milevska měli asi největší zásluhu o podporu kultury v Kaplici a jejím okolí. Kde stála fara, zda na svém dnešním místě nebo na náměstí, kde Rožmberkové zřídili později pivovar, nevíme.

Kaplická farní škola byla vedle městské školy v Krumlově nejslavnější v jižní části Šumavy. Řádoví kněží se vedle duchovní péče věnovali

solcher Verwaltung der Pfarrer mit zweyen Gebrüedern oder anderen vereinigten geistlichen Priestern alda ... sein Aufenthalt gehabt, ... auch den viertten Priester oder Bruder, vnserer Kirchen zu haben, und zu halten, der auf alle Tag die Fruehemehz zu lesen verbundten were. ... vnd damit dieser vierte Priester, wie vorgemeldet, auch sein Lebensmittel vnd vor seine gebiehrendte Mühe haben möchte, haben wür ...“

Dann werden alle seine Einkünfte, Rechte und Pflichten aufgezählt. Unter anderem stiftete Marquard seine „oconomia libera in Birkau“. (Die Ökonomie Biraou oder Perau war noch im 20. Jhd. im Besitz der Kaplitzer Dechantei.) Als Zeugen haben Johann und Heinrich von Rosenberg und Heinrich von Neuhaus die Urkunde gesiegelt. (KR 70)

Die Kaplitzer Pfarre gehörte zum Dekanat Teindles (Doudleb), dem südlichsten Teil der Prager Diözese, und hatte damals einen viel größeren Sprengel als heute. Sie zählte zu den reichsten Pfründen des Dekanats, wie man aus der Höhe des Betrages ersehen kann, den die einzelnen Pfarreien Böhmens unter dem Namen „Papstzehent“ im ausgehenden 14. Jahrhundert zu zahlen hatten. Kaplitz war jedes halbe Jahr zur Entrichtung von 45, bzw. 47 Groschen verpflichtet, während von der Rosenberger Kirche 24, von der Hohenfurther und der Ömauer je 18, von der Beneschauer und der Pflanzner je 15, von der Gratzner 10 und von der Meinetschläger nur 6 Groschen zu bezahlen waren. (KR 16)

Die Prämonstratenser von Mühlhausen haben sich wohl die meisten Verdienste um die Förderung der Kultur in Kaplitz und seiner Umgebung erworben. Wo das Pfarrhaus stand, an seiner heutigen Stelle oder am Ringplatz, wo später die Rosenberger das Bräuhaus errichteten, wissen wir nicht.

Die Kaplitzer Pfarrschule war neben der Stadtschule in Krummau die berühmteste im südlichen Böhmerwald. Die Patres widmeten sich

obzvlášť svědomitě výuce. Žáci se učili náboženské nauce, čtení, psaní a základům latiny. Tak zde prožívali svou první výuku asi i mnozí klerici.

Jména kaplických kleriků se v listinách vyskytují často: v roce 1375 byla knězi Mikuláši z Kaplice se souhlasem Rožmberků převedena fara Strašice.

V roce 1391 zakoupil Jakub z Kaplice společně s dalším knězem v Praze dům „U Černé růže“ na Příkopech pro mistry a studenty filosofie české národnosti. V roce 1400 byla dána přednost jinému knězi jako faráři v Ústí před klerikem Petrem, synem měšťana Mikuláše. V roce 1404 je Mikuláš, syn Ondřejův, kazatelem v Krumlově. V roce 1411 obdržel Jan, syn zesnulého Jakuba, důstojenství „clericus Pragensis diocesis“ (klerik pražský) a v roce 1419 byl dosazen jako farář v Lutové. Možná je identický s Johannem Kapliczarem, který se objevuje v roce 1459 jako farář v Miličíně a od roku 1465 jako tajemník Rožmberků. Roku 1416 byl přeložen Zikmund z Kaplice na farnost Slivenec (u Prahy). (KR 59, 91, 103, 112, 133, 137)

Sousední fara **Blansko** patřila původně k panství Velešín pánů z Michalovic, ti ji kolem poloviny 14. století postoupili jedné větví Šternberků.

Po úmrtí kněze Pavla (prvního jménem známého faráře vesnice) byl Petr z Divišova roku 1361 představen Zdeňkem Konopištským ze Šternberka z arcibiskupské kanceláře z Prahy a uveden děkanem z Doudleb do svého úřadu. (KR 20) Byl to zřejmě farář Pavel, kdo roku 1360 uvedl bratra Konráda do úřadu kaplického faráře.

Mezi lety 1379 a 1386 zakoupil Markvart z Pořešína ves Blansko a vykonával zde také patro-

neben der Seelsorge mit besonderer Sorgfalt dem Unterricht. Die Schüler lernten Religionslehre, Lesen, Schreiben und die Anfangsgründe des Lateinischen. So mancher Kleriker hat wohl hier seinen ersten Unterricht genossen.

Namen von Kaplitzer Klerikern tauchen immer wieder in den Urkunden auf: 1375 wurde dem Priester Nikolaus aus Kaplitz mit Zustimmung der Rosenberger die Pfarre Straschitz übertragen.

1391 kaufte Jakob aus Kaplitz zusammen mit einem zweiten Priester in Prag das Haus „zur schwarzen Rose“ am Graben für Magister und Studenten der Philosophie böhmischer Nation. 1400 wird dem Kleriker Peter, Sohn des Bürgers Nikolaus, ein anderer Priester als Pfarrer von Ousti vorgezogen. 1404 ist Nikolaus, Sohn des Andreas, Prediger in Krummau. 1411 erhielt Johann, Sohn des weiland Jakob, die Würde eines „clericus Pragensis diocesis“ und 1419 wurde er als Pfarrer in Luttaw eingesetzt. Vielleicht ist er identisch mit Johann Kapliczar, der 1459 als Pfarrer von Militschin und ab 1465 als Sekretär der Rosenberger aufscheint. 1416 wird Siegmund aus Kaplitz die Pfarre Sliwenetz (Prag) übertragen. (KR 59, 91, 103, 112, 133, 137)

Die Nachbarpfarre **Pflanzen** gehörte ursprünglich zum Gut Weleschin der Michelsberger, die sie um die Mitte des 14. Jhdts. an einen Zweig der Sternberger abtraten.

1361 wurde Peter aus Diwischow nach dem Tod von Pfarrer Paul (dem ersten namentlich bekannten Pfarrer des Dorfes) nach der Präsentation durch Zdenek von Konopischt-Sternberg von der erzbischöflichen Kurie in Prag zum Pfarrer von Pflanzen eingesetzt und vom Dekan von Teindles in sein Amt eingeführt. (KR 20) Pfarrer Paul war es wohl, der 1360 Fr. Conrad in sein Amt als Pfarrer von Kaplitz eingeführt hat.

Zwischen 1379 und 1386 kaufte Marquard von Poreschin das Dorf Pflanzen und übte auch das

nátní právo nad farou. (KR 76) Roku 1465 přešlo na pány z Rožmberka. V 17. století bylo Blansko spojeno s kaplickou farou a teprve v roce 1690 se znovu stalo samostatnou farou. Malý kostel ze 14. století, zasvěcený svatému Jiří, se po přístavbě lodi v roce 1735 stal presbytářem dnešního kostela. (1)

Kaplice a potomci Markvarta I.

Markvart z Pořešína a jeho choť Přibka měli čtyři syny a jednu nebo dvě dcery:

Přibík, který studoval práva v Praze a v Padově, se stal v roce 1380 kanovníkem v Praze a byl od roku 1381 do roku 1386 děkanem Pražské kapituly.

Jaroslav, doktor práv, byl souběžně kanovníkem v Pasově (1384), proboštem litoměřickým, od roku 1388 kanovníkem a arcibiskupským generálním vikářem v Praze a roku 1402 krátkodobě kancléřem arcibiskupství. V roce 1389 se objevuje též jako rektor právnické fakulty. Zemřel v roce 1403. (KR str. XIV) Roku 1397 musel Jaroslav z Pořešína urovnávat jako rozhodčí soudce spor, který se rozhořel kvůli výši církevního desátku mezi Markvartem z Pořešína a obyvateli Kaplice na straně jedné a jejich farářem Václavem na straně druhé. Kapličtí byli zavázáni dodávat do budoucna svému faráři z každého lánu pozemků jednu tinu (tunu, možná ale „dese-tina“, tedy desátek, pozn. překl.) pšenice a právě tolik ovsa, přičemž bylo určeno, že lán se má vyměřit tak, jako u dvora Ješkovského nebo Rybnického. (2)

(1) Anton Teichl, *Geschichte der Herrschaft Gratzen*, Gratzen 1899; str. 254; dále citováno jako TG.

(2) KR 98 / *Výměra jednoho lánu byla v Čechách většinou 30 jiter. Kolik litrů byla jedna tina, jsem nemohl zjistit.*

Patronatsrecht über die Pfarre aus. (KR 76) 1465 ging es an die Herren von Rosenberg über. Im 17. Jhd. war Pflanz mit der Kaplitzer Pfarre vereinigt und wurde erst 1690 wieder eigene Pfarre. Die kleine, dem hl. Georg geweihte Kirche aus dem 14. Jhd. wurde nach dem Zubau des Schiffs im Jahre 1735 zum Presbyterium der heutigen Kirche. (1)

Kaplitz und die Nachkommen Marquards I.

Marquard von Poreschin und seine Gemahlin Přibka hatten vier Söhne und eine oder zwei Töchter:

Přibík, der in Prag und Padua Jura studiert hatte, wurde 1380 Domherr in Prag und war von 1381 bis 1386 Dekan des Domkapitels.

Jaroslav, Doktor juris, war teils neben, teils nacheinander Domherr in Passau (1384), Propst in Leitmeritz, seit 1388 Domherr und erzbischöflicher Generalvikar in Prag und 1402 kurzzeitig Administrator des Erzbistums. 1389 scheint er auch als Rektor des juristischen Studiums an der Universität auf. Er starb 1403. (KR S. XIV) 1397 hatte Jaroslav von Poreschin als Schiedsrichter einen Streit zu schlichten, der wegen der Höhe des Kirchenzehents zwischen Marquard von Poreschin und den Bewohnern von Kaplitz einerseits und ihrem Pfarrer Wenzel andererseits, ausgebrochen war. Die Kaplitzer wurden verpflichtet, fortan von jedem Lahn Grundes eine Tina (Tonne, vielleicht aber von tsch. „dese-tina“, also „Zehent“, Anm. d. Ü.) Weizen und ebensoviel Hafer an ihren Pfarrer abzuliefern, wobei bestimmt wurde, dass der Lahn so ausgemessen werden sollte, wie beim Jeschkedorfer oder Rybniker Hof. (2)

(1) Anton Teichl, *Geschichte der Herrschaft Gratzen*, Gratzen 1899; S.254; in der Folge zitiert unter TG.

(2) KR 98 / *Das Ausmaß eines Lahn war in Böhmen meist 30 Joch. Wieviel Liter eine Tina hatte, konnte ich nicht eruieren.*

Markvartovi synové Racek a Petr byli ženatí, zemřeli ale ještě před ním.

Jedna dcera byla provdaná za rakouského šlechtice Jörga von Tirna. Jako věno dostala ves Blansko, která byla později jejímu manželovi zase odňata. Jedna z dcer (nebo sestřenice?), Markéta, zemřela v roce 1389 jako jeptiška v klášteře klarisek v Krumlově.

Hroch z Maršovic obnovuje městské právo

Po Markvartově smrti v roce 1406 připadlo pořešínské zboží tehdy ještě nezletilým dětem jeho syna Racka, Markvartu II. a jeho sourozencům. Hroch starší z Maršovic, příbuzný, který patřil rovněž k rytířskému stavu a měl v erbů pětistou růži, byl dosazen jako jejich poručník a správce dědictví.

10. srpna 1412 Hroch obnovil občanům Kaplice městské právo z roku 1387. Listina, napsaná na pergamentu, byla uložena v kaplickém městském archivu. Byla opatřena šesti pečetěmi velikosti zlatého z černého vosku. Text (KR 127) začíná (v českém překladu):

„Já Hroch z Maršovic, poručník a správce dětí a statků v Pořešíně, s mými syny Janem a Hrochem a se všemi mými potomky oznamujeme a dáváme na vědomí tímto listem všem lidem... že pro mne přišli počestní lidé – rychtář, starosta a rada a celá obec městysu Kaplice...“. Prosili ho jako „pocitivého a pravého správce“ („redleichen vnd rechten verweser“), aby jim potvrdil jejich práva, protože ten dopis, jímž jim rytíř Markvart dal „městské právo a některá zvláštní privilegia“ („statrecht vnd ettleiche besundere gnad“) – což bylo Hrochovi známo a co věděl – „shořel v požáru, ... tu tentýž městys docela vyhořel“ („verprunnen ist jn der prunste (*Feuersbrunst*), ... do derselb markt gancz und gar abgeprunnen ist“), čímž přišli nepřekonatelně a těžce ke škodě. Předložili mu opis onoho dopisu, který byl slo-

Marquards Söhne Ratzek und Peter waren verheiratet, starben aber noch vor ihm.

Eine Tochter war mit dem österreichischen Edelmann Jörg von Tirna verheiratet. Als Mitgift erhielt sie das Dorf Pflanzan, das später ihrem Gemahl wieder entzogen wurde. Eine weitere Tochter (oder Cousine?), Margareta, starb 1389 als Nonne im Clarissinenkloster zu Krummau.

Hroch von Marschowitz erneuert das Stadtrecht

Nach Marquards Tod im Jahre 1406 fiel das Poreschiner Gut an die noch minderjährigen Kinder seines Sohnes Ratzek, an Marquard II. und dessen Geschwister. Hroch der Ältere von Marschowitz, ein Verwandter, der ebenfalls dem Ritterstand angehörte und die fünfblättrige Rose im Wappen führte, wurde zu ihrem Vormund und zum Verwalter des Erbes eingesetzt.

Am 10. August 1412 erneuerte Hroch den Bürgern von Kaplitz das Stadtrecht von 1387. Die Urkunde, auf Pergament geschrieben, wurde im Kaplitzer Stadtarchiv aufbewahrt. Sie war mit sechs guldengroßen Siegeln in schwarzem Wachs versehen. Der Text (KR 127) beginnt:

„Ich Hroch von Marsowycz, ffuermund ynd verweser (Verwalter) der kynder vnd der gueter czu Poressyn, und mit meinem syn (Söhnen) Jan und Hrochen vnd mit allen meinen erben thuen chund vnd czu wissen mit disem prief (Rechtsbrief) allen lewten ...wy daz fuer mich chomen sein die erbern (ehrbaren) lewt richter, burgermeister vnd der rat vnd die gancz gemein des marchtes zu Caplicz...“ Sie baten ihn als einen „redleichen vnd rechten verweser“, ihnen ihre Rechte zu bestätigen, da der „prief“, mit dem ihnen der Ritter Marquart „statrecht vnd ettleiche besundere gnad“ (Privilegien) gegeben hatte – was Hroch bekannt war und was er wusste – „verprunnen ist jn der prunste (*Feuersbrunst*), ... do derselb markt gancz und gar abgeprunnen ist“, wodurch sie unüberwind-

vo od slova převzat do nového právního dopisu. (Tak zůstal zachován text listiny z roku 1387.) Hroch je poté ujišťuje, že je chce zanechat a udržet v klidu „při všech jejich právech a privilegiích“ („bey allen jren rechten vnd gnaden“), „zcela jak shora popsáno“ („gancz vnd gar als oben beschriben“), dokud on bude správcem. Až potom shora uvedené děti přijdou do svých let, chce je poučovat a nabádat, aby jim (Kaplickým) obnovily všechna práva a privilegia právním dopisem, jaký „měli od svých urozených pánů Markvartských zesnulých, jak je dříve napsáno“ („von jren edlen herren Marqwarten seligen gehabthaben, als oben geschriben ist,“), spíše lépe než hůře, zdarma a bez jakéhokoli odvodu.

„To slibuji se všemi mými dědici při věrnosti a při cti, všechno držet stále a nepřetržitě ... Dopis je dán po Kristově narození tisíc let a čtyřista let a potom ve dvanáctém roce na den svatého Vavřince“. Z této listiny jasně vyplývá, že již tehdy existovaly městské instituce, rychtář, starosta a rada. Kaplice brzy poté znovu úplně vyhořela. Lidé tak zchudli, že prosili o odpuštění daní, aby mohli zase vše vybudovat.

18. května 1415 proto Hroch z Maršovic městečku Kaplice (1) povolil úlevu v podobě povinnosti dodávat pouze 20 kop grošů jako všeobecnou berni. (Berna regalis byla daň, kterou bylo nutno platit králi.)

(1) miestiany z Caplickemy to zní v listině v českém jazyce; KR 131. Starší listiny se vztahem ke Kaplici jsou psány latinsky nebo německy, patrně s ohledem na většinu tehdejšího obyvatelstva. Od pozdních let vlády krále Václava IV. jsou listiny v rostoucí míře sepisovány česky. To se znovu mění teprve pod Habsburky.

lich und schwer zu Schaden gekommen seien. Sie legten ihm eine Abschrift von dem „prief“ vor, die Wort für Wort in den neuen Rechtsbrief übernommen wurde. (Dadurch ist der Text der Urkunde von 1387 erhalten geblieben.) Hroch sichert ihnen dann zu, dass er sie „bey allen jren rechten vnd gnaden“ in Ruhe bleiben lassen und erhalten wolle, „gancz vnd gar als oben beschriben“, solange er Verwalter ist. Wenn dann die obengenannten Kinder in ihre Jahre kommen, will er sie unterweisen und anhalten, ihnen (den Kaplitzern) alle Rechte und Privilegien zu erneuern mit einem Rechtsbrief, wie sie ihn „von jren edlen herren Marqwarten seligen gehabt haben, als oben geschriben ist,“ eher besser als schlechter, umsonst und ohne jede Abgabe.

„Daz verhaisse jch mit sampt allen meinen erben pei trewn vnd bey eren, alles stete vnd vn-czebrochen halden ... Der prif ist geben nach Christi gepurd tawsent jar vnd vierhunder jar vnd darnach jn dem czwelften jar an sant Laren-czen tag.“ Aus dieser Urkunde geht klar hervor, dass es damals schon städtische Einrichtungen, einen Volksrichter, einen Bürgermeister und einen Rat gegeben hat. Kaplitz ist bald danach abermals vollständig abgebrannt. Die Leute waren so verarmt, dass sie um Nachlass der Steuern baten, um wieder aufbauen zu können.

Am 18. Mai 1415 gewährte daher Hroch von Marchowitz dem Städtchen Kaplitz (1) die Erleichterung, nur 20 Schock Groschen zur allgemeinen Berna liefern zu müssen. (Berna regalis war die dem König zu zahlende Steuer.)

(1) miestiany z Caplickemy heißt es in der Urkunde in tschechischer Sprache; KR 131. Die älteren Urkunden mit Bezug auf Kaplitz sind in lateinischer oder in deutscher Sprache geschrieben, wohl mit Rücksicht auf den Großteil der damaligen Bevölkerung. Seit den späteren Regierungsjahren König Wenzel IV. werden die Urkunden zunehmend tschechisch abgefasst. Das ändert sich erst wieder unter den Habsburgern.

1. května 1418 se Markvart II. a jeho ručitelé Hroch starší z Maršovic a jeho syn Jan zavázali vyplatit v hotovosti věno, které dlužili. (KR 136)

6. prosince 1418 (?) obnovil Markvart II. Kaplickým městské právo a všechna privilegia. Listina, jejíž opis byl uchovávan v „Knize privilegií města Kaplice“, začíná (v českém překladu):

„My Markvart z Pořešina, Jan z Maršovic a mladý Hroch z Maršovic a se všemi našimi dědici...“ Text této listiny (KR 68) souhlasí v dlouhých úsecích s listinou z roku 1387, na některých místech je o něco rozsáhlejší. Dodatečně Markvart potvrzuje „občanům Kaplice“ („purgern zu caplicz“) privilegium, podle nějž pokud na ně přijde všeobecná královská daň, pak nemusí platit více než 20 kop grošů. Na konci listiny se píše:

„Datum zu Poressyn 1382 jahr, an sand Niklahztag.“ – Dáno na Pořešíně roku 1382, na den svatého Mikuláše.

Am 1. Mai 1418 verpflichteten sich Marquard II. und seine Bürgen, Hroch der Ältere von Marschowitz und dessen Sohn Jan, ein Heiratsgut, welches sie schuldig waren, bar zu bezahlen. (KR 136)

Am 6. Dezember 1418 (?) erneuerte Marquard II. den Kaplitzern das Stadtrecht und alle Privilegien. Die Urkunde, von der eine Abschrift im „Privilegienbuch der Stadt Kaplitz“ aufbewahrt wurde, beginnt:

„Wir Margwarth zu Poreschin, Jan von Marschowitz vnd der jung Hroch von Marschowitz vnd mit all vnsern erben ...“ Der Text dieser Urkunde (KR 68) stimmt auf weite Strecken mit dem von 1387 überein, an manchen Stellen ist er etwas ausführlicher. Zusätzlich bestätigt Marquard den „purgern zu caplicz“ das Privileg, wenn eine allgemeine königliche Steuer auf sie zukommt, so müssen sie nicht mehr als 20 Schock Groschen zahlen. Am Schluss der Urkunde steht:

„Datum zu Poressyn 1382 jahr, an sand Niklahztag.“

Patrně z toho pochází stará kaplická tradice, podle níž propůjčení městského práva Markvartem I. proběhlo již 6. prosince 1382. (1)

Brzy po roce 1418 propukly husitské bouře. Ani Maršovičtí, ani Markvart II. z Pořešína a jeho sourozenci nepřežili dobu plnou nebezpečí. Jejich jména po roce 1420 náhle mizí z historických pramenů.

Překlad kapitoly „KAPLICE ZA VLÁDY RYTÍŘŮ Z POŘEŠÍNA (1317–1420)“ do češtiny: Dalibor Stráský, Borovany

(1) K tomu napsal Dr. M. Klimesch I. Oberparleiterovi: „V této listině je třeba dosadit místo letopočtu 1382 zhruba rok 1418. Listina je totiž k dispozici ještě v originále, ale prvním písařem nebyla zcela dopsána; datum bylo vypuštěno ze zřetele. To kdosi doplnil potom v 16. století, a to zcela svévolně, jak to dokazuje písmo. S tímto svévolně nabytým datem byla listina vyvěšena na pražské zemské tabuli (14. 9. 1655). Ve skutečnosti ale byla vystavena nikoli Markvartem I. nýbrž Markvartem II. z Pořešína, jak lze seznat z přivěšené pečeti, a je vlastně jen obnovením listiny Markvarta I. z roku 1387.“ MVGDB svazek 48/1910, str. 65. K tomuto názoru se připojuje Antonín Haas v *Privilegiích nekrálovských měst I*, č. 221, Praha 1960.

Připojuje k tomu ještě dva další důvody:

1) 10. srpna 1412 potvrdil Hroch z Maršovic listinu z roku 1387 a žádnou jinou.

2) Privilegium, které se vztahuje na placení královské daně, dostává Kaplice teprve 18. května 1415.

Čtěl bych ještě doplnit, že „Jan z Maršovic a mladý Hroch z Maršovic“, kteří se objevují v listině z roku 1412, nemohli již o 30 let dříve propůjčit městské právo Kaplici společně s Markvartem I.

Wohl daraus ergab sich die alte Kaplitzer Tradition, nach der die Verleihung des Stadtrechts durch Marquard I. schon am 6. Dezember 1382 erfolgt sei. (1)

Bald nach 1418 brachen die Hussitenstürme herein. Weder die Marschowitzer, noch Marquard II. von Poreschin und seine Geschwister überlebten die gefährvolle Zeit. Ihre Namen verschwinden nach 1420 plötzlich aus den Geschichtsquellen.

Übersetzung des Kapitels „KAPLITZ UNTER DEN RITTERN VON PORESCHIN (1317–1420)“ ins Tschechische: Dalibor Stráský, Borovany (Forbes)

(1) Dazu schrieb Dr. M. Klimesch an I. Oberparleiter: „In dieser Urkunde ist statt der Jahreszahl 1382 ungefähr das Jahr 1418 einzusetzen. Die Urkunde ist nämlich noch im Original vorhanden, doch wurde sie vom ersten Schreiber nicht ganz ausgeschrieben; das Datum wurde außeracht gelassen. Dieses hat dann irgend jemand im 16. Jhd. zugefügt, u.zw.ganz willkürlich, wie die Schrift es beweist. Mit diesem willkürlich angenommenen Datum wurde die Urkunde (am 14. 9. 1655) in die Prager Landtafel aufgenommen. Tatsächlich wurde sie aber nicht von Marquard I., sondern von Marquard II. von Poreschin ausgestellt, wie man aus dem angehängten Siegel ersehen kann, und sie ist eigentlich nur eine Erneuerung der Urkunde Marquard des I. von 1387.“ MVGDB Bd.48/1910, S. 65. Dieser Meinung schließt sich Antonín Haas in *Privilegia nekrálovských měst I*, Nr. 221, Praha 1960 an. Er fügt noch zwei weitere Gründe hinzu: 1) Am 10. August 1412 bestätigte Hroch von Marschowitz die Urkunde von 1387 und keine andere. 2) Das Privileg, das sich auf die Bezahlung der königlichen Steuer bezieht, erhält Kaplitz erst am 18. Mai 1415.

Ich möchte noch ergänzen, dass „Jan von Marschowicz vnd der junge Hroch von Marschowitz“, die in der Urkunde von 1412 aufscheinen, nicht schon 30 Jahre früher zusammen mit Marquard I. den Kaplitzern das Stadtrecht verliehen haben können.

HUSITSKÉ VÁLKY

Čechy za krále Václava IV.

V posledních letech panování Karla IV. již bylo společenské, náboženské a národnostní napětí takřka hmatatelné. Praha se stala největším městem v říši. Nejen obchodníci a řemeslníci, ale také uprchlí nevolníci, rolníci a řemeslníci, většinou Češi, se hrnuli do města. Kazatelé horlili proti neřádům v církvi, proti jejímu bohatství a proti patricijům. Zámožnější občané a vyšší duchovenstvo bylo převážně německé.

V roce 1376 nastoupil Václav IV. jako český a německý král po svém otci Karlu IV. Na problémy, jimž musel čelit, ale nestačil. Jeho extravagantní životní styl a výbuchy prchlivosti mu odcizily duchovenstvo a šlechtu.

V roce 1393 vypukl otevřený konflikt mezi pražským arcibiskupem a králem, jenž pak nechal krutě mučit a posléze svrhnout do Vltavy generálního vikáře Johánka z Pomuku. Rok nato (1394) skupina šlechticů pod vedením Jindřicha z Rožmberka krále zajala a vláčela ho z hradu na hrad, dokud se nepřiblížilo říšské vojsko.

V roce 1397 zuřil mor. Ekonomická situace se zhoršovala.

Roku 1400 kurfiřti sesadili Václava z německého trůnu pro nezpůsobilost.

V roce 1404 byl král Václav zapleten do války s Habsburky.

Vojenské tlupy z Čech zneklidňovaly severní oblasti Rakouska. Ulrich, syn Nöderleina z Kaplice, zřejmě sloužil jako jejich zvěd. V roce 1405 byl správcem Freistadtu, Rudolfem von Scher-

DIE HUSSITENKRIEGE

Böhmen unter König Wenzel IV.

In den letzten Regierungsjahren Karls IV. waren soziale, religiöse und auch nationale Spannungen schon deutlich spürbar. Prag war zur größten Stadt im Reich angewachsen. Nicht nur Kaufleute und Handwerker, sondern auch entlaufene Leibeigene, verarmte Bauern und Tagelöhner, meist Tschechen, waren in die Stadt geströmt. Bußprediger wetterten gegen Missstände in der Kirche, gegen deren Reichtum und gegen die Patrizier. Die reicheren Bürger und die höheren Geistlichen waren fast durchwegs Deutsche.

1376 trat Wenzel IV. als böhmischer und auch als deutscher König die Nachfolge seines Vaters Karl IV. an. Den Problemen, die auf ihn zukamen, war er nicht gewachsen. Sein ausschweifender Lebenswandel, seine Ausbrüche des Jähzorns entfremdeten ihn dem Klerus und dem Adel.

1393 kam es zum offenen Konflikt zwischen dem Prager Erzbischof und dem König, der daraufhin den Generalvikar Johannes von Pomuk grausam foltern und in die Moldau stürzen ließ. 1394 nahm ein Herrenbund unter Heinrich von Rosenberg den König gefangen und schleppte ihn von Burg zu Burg, bis ein Reichsheer heranrückte.

1397 wütete die Pest. Wirtschaftlich ging es abwärts.

1400 setzten die Kurfürsten Wenzel wegen Unfähigkeit als deutschen König ab.

1404 wurde König Wenzel in einen Krieg mit den Habsburgern verwickelt.

Böhmische Kriegshorden beunruhigen die nördlichen Gebiete Österreichs. Ulrich, Nöderleins Sohn aus Kaplitz, hatte sich offenbar als ihr Kundschafter betätigt. 1405 wurde er durch

fenberg a tamním zemským soudcem „von des lants notturfft wegen“ („z nutnosti ochrany země“) ve Freistadtu zajat. Musel jim a obyvatelům Freistadtu odpřisáhnout tzv. „Urfehde“ („slib míru“ – středověké právo, pozn. překl.), to znamená, že se vzdává práva na pomstu. Jinými slovy, pod trestem smrti mu bylo navždy zapovězeno vstoupit do města. Ručiteli a pečtiteli listiny byli Marchart Nyematzko, měšťan kaplický a Frederick Pekch, městský soudce ve Freistadtu. (KR 116)

Nebezpečí v zemi a na cestách rostlo. V té době páchal v jižních Čechách své zlotřilosti loupeživý rytíř Beneš z Heršláku. Jakýsi zloduch Matyáš musel před rožmberskými soudními úředníky přiznat několik loupežných případů. Spolu s dalšími lupiči přepadl mezi Kaplicí a hranicemi kupce a bral jim peníze i zboží.

Také v jednom lese poblíž Rozpoutí oloupili kupce. Beneš často pobýval u jistého Welfa z Rozpoutí a vozil s jeho klisnou oves do Freistadtu, aby se poohlédl, kde by mohl provést další loupeže. (KR 123)

Jan Hus káže v Praze

V náboženských záležitostech stoupala mezi lidem nejistota. Je to doba velkého papežského schismatu v západní církvi: od roku 1378 byli dva papežové, jeden v Římě a jeden v Avignonu.

Mistr Jan Hus kázal v Praze od roku 1402. Inspirován učením Angličana Jana Viklefa popíral autoritu papeže, prosazoval apoštolskou chudobu duchovních, svobodný výklad Bible a přijímání pod obojí laiky.

Spojoval náboženské požadavky s národnostními a dokázal nadchnout své domácí posluchače.

den Pfleger von Freistadt, Rudolf von Scherfenberg, und dessen Landrichter „von des lants notturfft wegen“ in Freistadt gefangen gesetzt und musste ihnen und den Freistädtern Urfehde schwören, d.h. er durfte bei Todesstrafe den Ort nie mehr betreten. Bürgen und Siegler der Urkunde waren „Marchart der Nyematzko, Bürger von Gablitz“ und Friedrich der Pekch Stadtrichter zu Freistadt. (KR 116)

Die Unsicherheit im Lande und auf den Straßen nahm zu. Damals trieb in Südböhmen der Raubritter Benesch von Herschlag sein Unwesen. Ein Missetäter Matthias musste vor Rosenbergischen Gerichtsbeamten mehrere Raubüberfälle bekennen. Zusammen mit anderen Wegelagerern lauerte er in einem Wald zwischen Kaplitz und der Grenze Kaufleuten auf und nahm Ihnen Geld und Ware ab.

Auch in einem Wald nahe Rossboden raubten sie Kaufleute aus. Oft nahm er bei einem Welf in Rossboden Quartier und brachte wiederholt mit dessen Stute Hafer nach Freistadt, um sich dort umzusehen, wo er Diebstähle ausführen könnte. (KR 123)

Jan Hus predigt in Prag

In religiöser Hinsicht war das Volk verunsichert. Es war die Zeit des großen abendländischen Schismas: Seit 1378 gab es zwei Päpste, einen in Rom, einen in Avignon.

Seit 1402 trat Magister Jan Hus als Prediger in Prag auf. Den Ideen des Engländers John Wycliff folgend, bestritt er die Autorität des Papstes, forderte die apostolische Armut des Klerus, Freiheit der Predigt und auch für die Laien das Abendmahl in beiderlei Gestalt.

Er verknüpfte religiöse und nationale Anliegen und begeisterte seine tschechischen Zuhörer.

Slabého krále Václava přiměl k tomu, aby nechal v roce 1409 změnit univerzitní statut a zajistil tak Čechům většinu při rozhodování. Převažná část německých mistrů a studentů poté opustila Prahu.

Václavův mladší bratr ZIKMUND Uherský byl v roce 1411 korunován německým králem. Dosáhl toho, že v roce 1414 byl do Kostnice svolán koncil. Ten měl za úkol odstranit rozkol, zahájit „z gruntu“ reformu církve a vyjasnit náboženské otázky, které Hus zpochybnil.

Hus byl pro svoje kacířství předvolán na koncil. Jeho proces vedli dva francouzští kardinálové a rektor univerzity v Paříži. Hus prohlásil, že není s to své teze odvolat a i když mu Zikmundův glejt zaručoval bezpečí, byl v roce 1415 upálen jako kacíř.

Události nabírají dramatický spád

V Čechách zavládlo rozhořčení. Češi se cítili zrazeni císařem i papežem. Neklid se v těchto letech šířil celou Evropou. Prostí měšťané se bouřili proti patricijům. V Praze vzrostlo národnostní a sociální napětí.

V roce 1419 rozzlobený dav zaútočil na Novoměstskou radnici a vyhodil koňšely z oken. Král Václav zjistil příliš pozdě, že ztratil dědictví svého otce. Dva týdny po povstání zemřel na mrtvici.

Revoluce brzy zachvátila celou zemi. Strhla měšťany, rolníky, duchovenstvo a šlechtu. Kostely a kláštery byly vypleněny. Spolu s duchovními, kteří byli věrni Římu, byli vyhnáni i Němci.

Všechny pokusy krále Zikmunda ujmout se dědictví v Čechách a podmanit si Prahu silou

Den schwachen König Wenzel brachte er 1409 dazu, die Verfassung der Universität zu ändern und den Tschechen die Mehrheit zu sichern, worauf der Großteil der deutschen Magister und Studenten Prag verließ.

1411 wurde Wenzels jüngerer Bruder, König SIGISMUND von Ungarn, zum deutschen König gekrönt. Er erreichte, dass 1414 das Konzil von Konstanz zusammentrat. Es sollte das Schisma beseitigen, eine Reform der Kirche „an Haupt und Gliedern“ einleiten und die Glaubensfragen, die Hus aufgeworfen hatte, klären.

Hus wurde wegen seiner Irrlehren vor das Konzil zitiert. Zwei französische Kardinäle und der Rektor der Pariser Universität leiteten den Prozess gegen ihn. Hus erklärte sich außerstande, seine Thesen zu widerrufen, und obwohl ihm Sigismund freies Geleit zugesichert hatte, wurde er 1415 als Ketzler verbrannt.

Das Verhängnis nimmt seinen Lauf

In Böhmen flammte Empörung auf. Das tschechische Volk fühlte sich von Kaiser und Papst verraten. Überall in Europa gärte es in diesen Jahren. Das einfache Stadtvolk erhob sich gegen die Patrizier. In Prag kamen zu den sozialen Spannungen die nationalen hinzu.

1419 erstürmte eine aufgebrachte Volksmenge das Neustädter Rathaus und warf die Schöffen aus den Fenstern. Zu spät erkannte König Wenzel, dass er das Erbe seines Vaters verspielt hatte. Zwei Wochen nach dem Aufstand erlag er einem Schlaganfall.

Bald erfasste die Revolution das ganze Land. Bürger, Bauern, Kleriker und Adelige riss sie mit. Kirchen und Klöster wurden geplündert und mit den romtreuen Klerikern die Deutschen vertrieben.

Alle Versuche König Sigismunds sein Erbe in Böhmen anzutreten und Prag mit Waffenge-

zbraní ztroskotaly kvůli fanatickému bojovému odhodlání husitských houfů. Pod vedením Jana Žižky odrazily všechny říšské armády, které vtrhly do Čech.

Těžcí a nepohybliví rytíři na koních se nedokázali prosadit proti zkušeným českým pěšákům, kteří se dobře bránili za vozovou hradbou.

Husité nakonec přešli do ofenzívy, vpadli do sousedních zemí a všude šířili strach a hrůzu.

Kaplice za husitských bouří

Mezi největší odpůrce nového učení v jižních Čechách patřil Oldřich II. z Rožmberka, i když původně mu byl nakloněn. Město Prachatice a kláštery Milevsko a Zlatá Koruna padly za obět Žižkově pomstě. Oldřich nicméně dokázal dominium pomocí silné armády a peněz uchránit před většími škodami.

Jen málo obcí na Kaplicku nemá ve své kronice záznam o škodách způsobených husity. Husité v roce 1425 dobyli (Nové) Hrady a vypálili tamní hrad. Vyloučili všechny rybníky, které cestou míjeli. Vypálili faru v Žumberku a dvěma kněžím usekli ruce.

Také Kaplice trpěla vinou husitských band. Cesty byly stále nebezpečnější, duchovní uprchli. Rožmberští soudní úředníci zatkli v roce 1423 několik viníků. Krehant z Chmelné doznal na mučidlech, že byl u toho, když dav husitů upálil v kaplickém kostele faráře, přivlečeného ze Soběnova.

Z kořisti, kterou v Kaplici získali, dostal Krehant z Chmelné ornát. Farářovy dva koně a kuši získal

walt zu bezwingen, scheiterten an der fanatischen Kampfentschlossenheit der hussitischen Heerhaufen. Unter der Führung von Jan Žižka schlugen sie alle in Böhmen eingedrungenen Reichsheere.

Die schweren, unbeweglich auf ihren Pferden sitzenden Ritter konnten sich gegen das festgefügte tschechische Fußvolk, das sich in Wagenburgen geschickt verteidigte, nicht durchsetzen.

Schließlich gingen die Hussiten zum Angriff über, fielen in die Nachbarländer ein und verbreiteten überall Angst und Schrecken.

Kaplitz in den Hussitenwirren

In Südböhmen wurde Ulrich II. von Rosenberg, anfangs selbst ein Anhänger der neuen Lehren, ihr stärkster Gegner. Einem Rachefeldzug Žižkas fielen die Stadt Prachatitz und die Klöster Mühlhausen und Goldenkron zum Opfer. Ulrich konnte sein Territorium mit Hilfe seiner Streitmacht und mit seinem Geld vor größeren Verwüstungen retten.

Nur wenige Orte gab es im Kaplitzer Bezirk, deren Chronik von der Hussitennot nichts zu berichten wusste. 1425 eroberten die Hussiten Gratzen und brannten die Burg nieder. Alle Teiche, an denen sie vorbeizogen, fischten sie aus. Der Pfarrhof in Sonnberg wurde geplündert, zwei Priestern die Hände abgehackt.

Auch Kaplitz hatte unter hussitischen Banden zu leiden. Die Unsicherheit auf den Straßen nahm überhand, die Geistlichen ergriffen die Flucht. Rosenbergische Gerichtsbeamte konnten 1423 einige Missetäter fassen. Krehant von Chmelna bekannte unter der Folter, dass er mit dabei war, als eine Schar von Hussiten den herbeigeschleppten Pfarrer von Oemau in der Kaplitzer Kirche verbrannte.

Aus der Beute, die sie in Kaplitz machten, erhielt er einen Ornat, ein anderer zwei Pferde des

pak někdo další. Petr z Krasejovky vypověděl, že si husité vyhlídli dva lidi z Prachatic, kteří se zdržovali na hradě Pořešín už za Markvartova života, aby zrádným způsobem pomohli husitům dobýt hrad. Tento pokus se ale nezdařil. (KR 139 a 140)

Pokoutná chátra využívala času bezprávi. Jakýsi Tomáš z Kaplice musel v roce 1427 doznat rožmberským soudním úředníkům, že spolu se čtyřmi společníky z Hradiště loupil jednak u Kaplice, jednak u Budějovic. Dále prý také s dvěma Kapličany, řezníkem Bohunkem a duchovním Chlupáčkem, a ještě několika dalšími ukradli čtyřem ženám na cestě z Kaplice do Budějovic 18 kop grošů a mnoho dalších věcí. (KR 143)

Kaplický farář Johann, zvaný Kamenička dostal v roce 1428 od šlechtice Johanna Ktila z Velenova (= Welaun) 15 kop grošů z pozůstalosti kaplického faráře Ogera na obnovu vypálené fary. (KR 144)

Konec války a její důsledky

Aby mohla být po šesti neúspěšných křížových výpravách ukončena válka, museli císař s papežem vstoupit v jednání s husity. Umírnění utrakvisté (podle „sub utraque species“, tj. přijímání pod obojí), často šlechtici a měšťané, kteří nechťeli přijít o nově nabyté majetky, stáli o mír.

Naproti tomu radikálnější táborité, sedláci, kteří utekli svým pánům, nemajetní námezdní dělníci a zchudlí řemeslníci, chtěli ve městě Tábor, které založili, v „komunistickém“ společenství svého druhu, uskutečnit ideály křesťanské chudoby. Ti považovali jakékoliv jednání s Římem za zradu. To vedlo k otevřenému rozkolu.

Pfarrers und eine Armbrust. Peter aus Krassau bekannte, dass zwei Prachatitzer, die sich zu Lebzeiten Marquards auf der Burg Poreschin aufgehalten hatten, dazu ausersehen waren, den Hussiten in verräterischer Weise zur Einnahme der Burg zu verhelfen, was aber misslang. (KR 139 u. 140)

Lichtscheues Gesindel nutzte die rechtlose Zeit. Ein Thomas aus Kaplitz musste 1427 vor Rosenbergschen Gerichtsbeamten eingestehen, zusammen mit vier Kumpanen aus Radischen habe er um Kaplitz und auch um Budweis herum geraubt. Ferner habe er mit zwei Kaplitzern, dem Fleischer Bohunkon und dem Kleriker Chlupaczko und noch einigen anderen auf der Strecke zwischen Kaplitz und Budweis vier Weibern 18 Schock Groschen und viele andere Sachen weggenommen. (KR 143)

1428 bezeugt der Kaplitzer Pfarrer Johann, genannt Camenniczka vom Edelmann Johann Ktil von Welenow (= Welaun) 15 Schock Groschen aus dem Nachlass des Kaplitzer Pfarrers Oger für den Wiederaufbau des niedergebrannten Pfarrhofs erhalten zu haben. (KR 144)

Ende und Folgen des Krieges

Um den Krieg nach sechs gescheiterten Kreuzzügen zu beenden, mussten Kaiser und Papst mit den Hussiten in Verhandlungen treten. Die gemäßigten „Utraquisten“ (von „sub utraque species“, d. h. Kommunion unter beiderlei Gestalt), vielfach Adelige und Bürger, die um ihren neuerworbenen Besitz bangten, waren zu einem Frieden bereit.

Die radikaleren „Taboriten“, Bauern, die ihren Herren davongelaufen waren, besitzlose Tagelöhner und verarmte Handwerker, die in der von ihnen gegründeten Stadt Tabor in einer Art kommunistischer Gemeinschaft die Armutsideale des Christentums verwirklichen wollten, lehnten jede Versöhnung mit Rom als Verrat ab. So kam es zur offenen Feindschaft.

V roce 1434 připravila armáda umírněných pánů táboritům drtivou porážku u Lipan. Tak se starý společenský řád znovu prosadil.

V roce 1436 bylo utrakvistům slavnostně potvrzeno jednak přijímání kalicha laiky, jednak kázání v místním jazyce a Čechy byly znovu přijaty do lůna katolické církve. Císař Zikmund mohl vstoupit do Prahy poté, co slíbil, že nebude měnit poměry vytvořené revolucí.

Země byla zpustošená, mnoho měst pobořených a většina německého obyvatelstva zabita nebo vyhnána. Jen okrajové oblasti zůstaly německé. Tři stavy, totiž páni, rytíři a královská města, upevnily svou moc.

Spoluprací Němců a Čechů se staly Čechy silné a mocné. Oba národy se vhodně doplňovaly, z čehož povstala specificky česká (v zemském smyslu, „böhmisches“) kultura, jejíž vliv sahá daleko za hranice země. Husitská a národnostní revoluce toto nádherné období českých dějin ukončila.

Čechy po husitských válkách

V roce 1437 po smrti císaře Zikmunda získal německou korunu rod Habsburků. Ti ale své državy rozdělili a císař Fridrich III., který se nemohl opřít o silnou domácí podporu, jen bezmocně přihlížel sporům. Svazky Čech s říší se dále rozvolnily.

Český zemský sněm zvolil v roce 1458 českým králem utrakvistu JIŘÍHO z PODEBRAD. Lidé v Praze jásalí, že po dlouhé době se na český trůn dostal opět Čech. Král Jiří byl bystrý politik

1434 bereitete ein Heer der gemäßigten Adelsherren bei Lipan den Taboriten eine vernichtende Niederlage. Damit hatte sich die alte Gesellschaftsordnung wieder durchgesetzt.

1436 wurde den Utraquisten der Laienkelch und die freie Predigt in der Landessprache feierlich zugestanden und Böhmen wieder in die katholische Kirche aufgenommen. Kaiser Sigismund konnte in Prag Einzug halten, nachdem er sich verpflichtet hatte, die durch die Revolution geschaffenen Verhältnisse nicht zu ändern.

Das Land war verwüstet, viele Städte zerstört und der Großteil ihrer deutschen Bewohner getötet oder vertrieben. Nur die Randgebiete waren deutsch geblieben. Die drei Stände – Herren, Ritter und königliche Städte – hatten ihre Macht gefestigt.

Im Zusammenwirken von Deutschen und Tschechen war Böhmen groß und mächtig geworden. Beide Völker hatten sich glücklich ergänzt um eine eigenständige, spezifisch böhmische Kultur hervorzubringen, deren Einfluss sich weit über die Grenzen des Landes erstreckte. Dieser glanzvollen Periode der böhmischen Geschichte machte die national-hussitische Revolution ein Ende.

Böhmen nach den Hussitenkriegen

1437, nach dem Tod Kaiser Sigismunds, ging die deutsche Krone an das Haus Habsburg. Aber die Habsburger hatten ihren Besitz geteilt und Kaiser Friedrich III., der sich auf keine starke Hausmacht stützen konnte, musste den Fehden im Reich tatenlos zusehen. Die Bindungen Böhmens an das Reich lockerten sich weiter.

1458 wählte der böhmische Landtag den Utraquisten GEORG von PODIEBRAD zum König. Das Volk in Prag jubelte, weil nach langer Zeit wiederum ein Tscheche den böhmischen Thron

s velkými ideály. Plánoval vytvořit velké společenství Západu proti Turkům.

Roku 1350 dorazili TURCI na Balkánský poloostrov. V bitvě na Kosově poli v roce 1389 porazili srbskou říši, v roce 1453 dobyli Konstantinopol a poté začali stále více ohrožovat Uhry a celou střední Evropu.

Král Jiří chtěl zachovávat původní husitské učení, ale radikální táborité se opět ozvali. Král dobyl Tábor a porazil je. V této době vzniklo v Čechách a na Moravě nové společenství víry, Jednota bratrská. Její příznivci se striktně řídili Biblí. Odmítali nejen fanatismus a krvavé násilí husitů, ale i uctívání svatých, přísahu a vojenskou službu. Proto je pronásledovala (katolická) církev i světská vrchnost.

Konflikt mezi utrakvisty a katolíky dál doutnal. Když papež uvrhl krále Jiřího do klatby, Matyáš Korvín zabral Moravu, Slezsko a Lužici. Pod vedením Rožmberků posilovala v jižních Čechách katolická opozice. Rožmberkové byli brzy označováni jako „tajní čeští králové“.

Po smrti Jiřího z Poděbrad zvolili čeští stavové v roce 1471 králem polského prince Vladislava Jagelonského. Nárok na korunu ale vznesl i Matyáš Korvín. Povstání a boje znovu zachvátily zemi. V Praze byly celé čtvrti opuštěné.

Král VLADISLAV II. svou pozici v Čechách udržel jen s obtížemi. Vyšší šlechta ovšem využila složité situace k tomu, aby vylepšila svoje mocenské postavení a oslabil práva rytířů a krá-

bestiegen hatte. König Georg war ein kluger Politiker von hohen Idealen. Er plante eine große abendländische Allianz gegen die Türken.

Die TÜRKEN waren um 1350 auf dem Balkan gelandet 1389 hatten sie in der Schlacht auf dem Amselfeld das serbische Reich vernichtet, 1453 Konstantinopel erobert und nun wuchs die Gefahr für Ungarn und das mittlere Europa.

König Georg wollte die hussitische Lehre rein bewahren, aber die radikalen Taboriten regten sich wieder. Mit der Einnahme von Tabor konnte er sie niederzwingen. Um diese Zeit entstand in Böhmen und in Mähren eine neue Glaubensgemeinschaft, die Bruderunität. Ihre Anhänger wollten vom Fanatismus und der blutigen Gewalt der Hussiten nichts wissen, sie hielten sich streng an die Bibel und verwarfen Heiligenverehrung, Eid und Kriegsdienst. Das brachte ihnen die Verfolgung durch die Kirche, wie auch durch die weltlichen Herren ein.

Im Untergrund schwelte der Konflikt zwischen Utraquisten und Katholiken weiter. Als König Georg vom Papst gebannt wurde, brachte der Ungarnkönig Matthias Corvinus Mähren, Schlesien und die Lausitz in seine Gewalt. In Südböhmen konnte die katholische Opposition unter Führung der Rosenberger ihre Stellung ausbauen. Sie wurden bald „die geheimen Könige Böhmens“ genannt.

Nach dem Tod Georg von Podiebrads wählten die böhmischen Stände 1471 den polnischen Prinzen Wladislaw Jagiello zum König. Aber auch Matthias Corvinus erhob Anspruch auf die Krone. Aufstände und Kriege zerrütteten neuerdings das Land. In Prag waren ganze Stadtteile verödet.

König WLADISLAV II. gelang es nur mühsam, seine Stellung in Böhmen zu behaupten. Der Herrenstand nutzte die verworrene Lage, um seine Machtstellung auszubauen und die

lovských měst. Poddaní rolníci byli stále více závislí na pánově vůli.

V roce 1490 zemřel Matyáš Korvín. Poté si i Maďaři zvolili Vladislava za svého krále, protože hledali spojence v boji proti Turkům.

Vladislav pak většinou přebýval v nádherném zámku v Budíně, zatímco s Čechami nakládala tamní šlechta dále podle své vůle. V roce 1497 Vladislav nařídil Petru II. z Rožmberka, aby v jeho zastoupení spravoval Království české a vládl mu („an seiner statt das Königreich Behaimb zue verwalten vnnndt zue regieren“), načež se vrátil zpět do Uher. (podle N. Heermana, Rosenberg'sche Chronik)

Překlad kapitoly „Husitské války“ včetně podkapitol do češtiny: Jiří Guth, Borovany

KAPLICE ZA VLÁDY PÁNŮ Z ROŽMBERKA (1434–1611)

Rožmberkové rozšiřují své panství

V průběhu 14. století mohli páni z Rožmberka převzít do svého vlastnictví rozsáhlou část jižních Čech.

Po vyměření krumlovské linie Vítkovců kolem roku 1302 sloučil Jindřich I. z Rožmberka panství rožmberské a krumlovské a přeložil své hlavní sídlo na krumlovský hrad.

Páni z Landštejna prodali roku 1359 Rožmberkům hrad a město Nové Hradky a řadu vesnic v okolí. Spojením těchto nově nabytých území s již dříve získanými državami vzniklo zboží (panství) Nové Hradky.

Rechte der Ritter und der königlichen Städte zu beschneiden. Die bäuerlichen Untertanen wurden immer mehr zu Leibeigenen ihrer Grundherren.

1490 starb Matthias Corvinus. Nun wählten auch die Ungarn Wladislaw zu ihrem König, denn sie suchten Verbündete im Kampf gegen die Türken.

Wladislaw hielt sich nun meist im prächtigen Schloss zu Buda auf, und in Böhmen schalteten die adeligen Herren weiter nach ihrer Willkür. 1497 befahl König Wladislaw Peter II. von Rosenberg „an seiner statt das Königreich Behaimb zue verwalten vnnndt zue regieren“, während er selbst wieder nach Ungarn reiste. (Nach N. Heermann, Rosenberg'sche Chronik)

Übersetzung des Kapitels „Die Hussitenkriege“ samt Unterkapitel ins Tschechische: Jiří Guth, Borovany (Forbes)

KAPLITZ UNTER DEN HERREN VON ROSENBERG (1434–1611)

Die Rosenberger bauen ihre Herrschaft aus

Im Laufe des 14. Jhdts. konnten die Herren von Rosenberg weite Teile Südböhmens in ihren Besitz bringen:

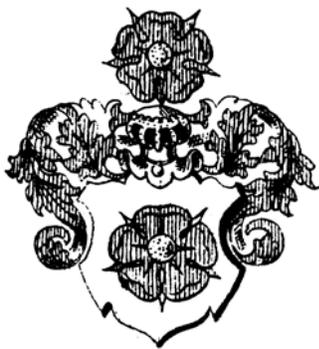
Nach dem Aussterben der Krummauer Linie der Witigonen um 1302 vereinigte Heinrich I. von Rosenberg die Herrschaften Rosenberg und Krummau und verlegte seinen Hauptsitz auf die Krummauer Burg.

1359 verkauften die Landsteiner den Rosenbergen Burg und Stadt Gratzen und eine Reihe von Dörfern in der Umgebung, die sie mit früher erworbenen Besitzungen zum Gut Gratzen zusammenfassten.

Roku 1366 získali od pánů z Landštejna také panství Třeboň.

Roku 1387 prodali páni z Michalovic hrad Velešín a velkou část k němu patřících statků Oldřichovi I. z Rožmberka, který ho sloučil se zbožím (s panstvím) novohradským. Hrad Velešín byl kolem roku 1500 opuštěn a zchátral.

OLDŘICH II. z Rožmberka získal během husitských válek zboží Pořešín do svého vlastnictví. Markvart II. z Pořešína a jeho bratři museli zahynout ještě před rokem 1423.

*Erb pánů z Rožmberka
Wappen der Herren von Rosenberg*

Oldřich si zabral jejich dědictví pro sebe a zničil hrad Pořešín pod záminkou, že převezme zároveň jejich dluhy, kterými bylo zboží (panství) zatíženo, a že se postará také o to, aby „nepřátelé boží církve“, tedy táborité, nezískali žádnou tvrz v jižních Čechách.

Aby také právníky získal nárok na zboží, nechal si ho 27. února 1434 prostřednictvím listiny císaře Zikmunda úředně převést na sebe jakožto „dědictví propadlé Koruně České“ („heimgefallene Erbschaft“ – odúmrtí). Tak se součástí jeho majetku stal i tento poslední klín mezi panstvím Nové Hradky a Rožmberk.

Pořešínské zboží bylo tehdy již značně rozlohou zmenšené. Některé jeho části se již dříve dostaly

1366 erwarben sie von den Landsteinern auch die Herrschaft Wittingau .

1387 verkauften die Michelsberger die Burg Welleschin und den Großteil des zugehörigen Gutes an Ulrich I. von Rosenberg, der es mit dem Gratzener Gut vereinigte. Die Burg Welleschin wurde gegen 1500 verlassen und verfiel zur Ruine.

ULRICH II. von Rosenberg brachte während der Hussitenkriege das Gut Poreschin in seinen Besitz. Marquard II. von Poreschin und seine Brüder müssen noch vor 1423 umgekommen sein.

*Ruina Pořešín kolem roku 1920
Ruine Poreschin um 1920*

Ulrich riss ihr Erbe an sich und zerstörte die Burg Poreschin unter dem Vorwand, er habe die Schulden, mit denen das Gut belastet war, auf sich genommen und er müsse auch dafür sorgen, dass die „Feinde der Kirche Gottes“, die Taboriten, keine Festung im südlichen Böhmen gewinnen.

Um auch ein Recht auf das Gut zu erlangen, ließ er es sich von Kaiser Sigismund am 27. Februar 1434 als „heimgefallene Erbschaft der böhmischen Krone“ urkundlich übertragen. Damit war der letzte Keil zwischen den Herrschaften Gratzten und Rosenberg in seinem Besitz.

Das Gut Poreschin war damals bereits beträchtlich zusammengeschrumpft. Teile davon waren

do vlastnictví Rožmberků nebo klášterů, některé patřily rytířům z Drochova nebo vedlejším liniím rytířů z Pořešína, které měly své sídlo v Deskách a Plavnici.

Hrad Louzek získal Jan z Malovic. Roku 1448 se dostal i tento hrad včetně příslušenství do vlastnictví Oldřicha. (KR 155) Brzy poté ho nechal stejně jako hrad Pořešín zničit. (Jeho působivé ruiny na skále vysoko nad Malší byly oblíbeným výletním místem.)

Nepopiratelnost vlastnictví Rožmberků ale ne všichni uznali. Zikmund z Pořešína, z větve, která měla sídlo v Deskách, protestoval proti Oldřichovu postupu a byla mu dne 14. března 1463 nejvyšším královským lenním soudem v Praze přiznána alespoň třetina zboží. Ale jeho syn a následovník Johann Weißkopf (Bielahlawa), částečně motivovaný sliby a také obavami před Rožmberky, se již 25. února 1465 zřekl všech práv svých i příbuzných. (KR 166 a 169) Nakonec panoval už jen na malém statku v Deskách a částečně v okolních vesnicích. S ním roku 1498 vymřel rod rytířů z Pořešína.

19. dubna 1465 bylo zapsáno celé vlastnictví v deskách dvorských. Zde jsou také uvedeni kapličtí měšťané povinni platit „činži“ (nájemné), kteří nesou dílem německá, dílem česká jména: Damlaso, obuvník Wenceslaus, Janko Fink, Strunarzo, mlynář Welflin, hrnčič Liendlo, mlynář Steflo, Slawczo starší a Zigo, bratr Janka. (KR 170).

Od roku 1465 už nepopíratelně vládli Rožmberkové kaplickým a pořešínským statkům, které začlenili k svému zboží Nové Hrady. K tomuto panství patřila Kaplice, jako pod ochranu spadající poddaný městys, až do roku 1848.

Roku 1466 potvrdil Jan II. z Rožmberka, syn Oldřicha II, kaplickým měšťanům privilegia,

schon früher in den Besitz der Rosenberger oder von Klöstern gelangt, gehörten den Rittern von Drochesdorf oder den Nebenlinien der Ritter von Poreschin, die ihren Sitz auf Brettern und Plawnitz hatten.

Die Burg Lauseck hatte Johann von Malowitz erworben. 1448 gelangte auch sie samt Zubehör in Ulrichs Besitz. (KR 155) Bald darauf ließ er sie ebenso wie die Burg Poreschin zerstören. (Ihre eindrucksvollen Reste auf einem Felsen hoch über der Maltsch waren ein beliebtes Ausflugsziel.)

Unbestritten blieb den Rosenbergern der Besitz aber nicht. Siegmund von Poreschin aus der Linie, die auf Brettern ihren Sitz hatte, protestierte gegen Ulrichs Vorgehen und erhielt vom obersten Hoflehensgericht in Prag am 14. März 1463 wenigstens den dritten Teil des Gutes zugesprochen. Aber sein Sohn und Nachfolger Johann Weißkopf (Bielahlawa) verzichtete schon am 25. Februar 1465, teils durch Versprechungen bewogen, teils aus Furcht vor den Rosenbergern, für sich und seine Anverwandten auf alle seine Rechte. (KR 166 u. 169) Zuletzt gebot er nur noch über das Gütchen Brettern und Teile einiger Nachbardörfer. Mit ihm erlosch 1498 das Geschlecht der Ritter von Poreschin.

Am 19. April 1465 wurde der ganze Besitz in der böhmischen Hoflehenstafel aufgelistet. Dabei scheinen auch zinspflichtige Kaplitzter Bürger auf, die teils deutsche, teils tschechische Namen tragen: Damlaso, der Schuster Wenceslaus, Janko Fink, Strunarzo, der Müller Welflin, der Töpfer Liendlo, der Müller Steflo, Slawczo der Alte und Zigo, der Bruder des Janko. (KR 170)

Seit 1465 geboten die Rosenberger unbestritten über Kaplitz und das Poreschiner Gut, das sie ihrer Herrschaft Grätzen eingliederten. Zu dieser Herrschaft gehörte Kaplitz als schutzuntertäniger Markt bis 1848.

1466 bestätigte Johann II. von Rosenberg, der Sohn Ulrichs II., den Bürgern von Kaplitz die

kteřá jejich předci získali od rytířů z Pořešína. (KR 173).

Koncem 15. století těžili Rožmberkové na Šumavě usilovně zlato a stříbro.

Také severně od Kaplice, u Rozpoutí, byla provozována těžba stříbra, ale brzy byla kvůli malé výnosnosti opět zastavena. Na tuto těžbu upomíná ještě dnes název rybníku Jamský (Grubenteich), který leží pod Rozpoutím. Šumava byla bohatá nejen na dřevo, ale i na sklářský písek, proto zde od poloviny 14. století vznikaly sklářské hutě, jejichž počet rok od roku stoupal.

Jako všude v celém rožmberském panství, byly také v blízkosti Kaplice zakládány chovné rybníky. Například pod rybníkem Pörauteich (či *Berauteich*, dnes *Pivovarský rybník na Novodomském potoce*) to bylo ještě několik rybníků, rovněž tak i na Jarmalském potoce a dva rybníky na místě, kde byl později založen městský park.

Překlad kapitoly „Kaplice za vlády pánů z Rožmberka 1434–1611“ do češtiny: Jiří Lán, Libnič u Českých Budějovic

Začátky pivovarnictví v Kaplici

Na žádost bratrů Voka a Petra z Rožmberka udělil král Vladislav II. občanům Kaplice 13. září roku 1482 MÍLOVÉ PŘÁVO. Kapličtí tak mohli jako jediní v okolí jedné míle (kolem 7,5 km)

Privilegien, die ihre Vorfahren von den Rittern von Poreschin erhalten hatten. (KR 173)

Gegen Ende des 15. Jahrhunderts schürften die Rosenberger im Böhmerwald eifrig nach Gold und Silber.

Auch nördlich von Kaplitz, bei Rossboden, wurde Silberbergbau betrieben, aber wegen geringer Ergiebigkeit bald wieder eingestellt.

Der Name des unterhalb von Rossboden gelegenen Teichs, Jamsky rybnik (Grubenteich), erinnert noch daran. Da im Böhmerwald neben dem Holzreichtum auch Kies (Sand) reichlich vorhanden war, entstanden ab der Mitte des 14. Jhdts. Glashütten, deren Zahl von Jahr zu Jahr anstieg.

Ruina Louzek / Ruine Lauseck

Wie überall im Herrschaftsbereich der Rosenberger wurden auch in der Nähe von Kaplitz Fischteiche angelegt. So gab es unterhalb des Pörauteiches (oder *Berauteich*, heute *Pivovarský rybník am Bach Novodomský potok*) noch

eine Reihe von Teichen, ebenso am Ermeleier Bach und zwei Teiche dort, wo später der Stadtpark angelegt wurde.

Übersetzung des Kapitels „Kaplitz unter den Herren von Rosenberg 1434–1611“ ins Tschechische: Jiří Lán, Libnič bei Budweis

Die Anfänge der Bierbrauerei in Kaplitz

Auf Bitten der Brüder Wok und Peter von Rosenberg erteilte König Wladislaw II. den Bürgern von Kaplitz am 13. September 1482 das MEILENRECHT. Damit besaßen sie einzig und

provozovat pivovarnictví, řeznictví, krejčířství a obuvnictví, stejně jako i všechna jiná řemesla. V listině, která byla k tomu vydána, bylo poprvé zmíněno VARNÉ PRÁVO Kaplice. (1)

Před rozmachem měst mohl vařit vlastní pivo každý, kdo si mohl dovolit drahé pivovarnické pánve. Také právo na výrobu obilného sladu bylo všeobecné. Již v roce 1384 se v Kaplici pěstoval chmel a pravděpodobně se zde také vařilo pivo.

Nyní tedy měli měšťané sami právo v omezeném okruhu jedné míle vařit pivo. V této oblasti nesměl také nikdo jiný provozovat šenk, ani vyrábět slad. Pivo vařily oprávněné osoby, střídající se v časově určeném pořadí. Po zaplacení pivní daně na radnici jim sdělil úředník, kdy na ně přijde řada.

V tomto pořadí byli měšťané zároveň oprávněni ve svých domech točit pivo. Dům, který byl na řadě, byl označen otepí z chvojí. O nedělích a svátcích před bohoslužbou nesmělo být pivo čepováno.

Večer o deváté hodině byla oznámena zvonem uzavírací hodina. Vařilo se červené pivo z ječného sladu a později také pivo bílé z pšeničného sladu. Jelikož příprava sladu vyžadovala mnoho zkušeností a zručnosti a speciální místnost pro sušení, bylo jen málo sládků, kteří slad jiným občanům prodávali nebo jim ho z přineseného obilí připravili.

(1) Kopie této listiny v češtině byla zahrnuta v knize privilegií města Kaplice. KR 187

allein das Recht, im Umkreis von einer Meile (rund 7,5 km) die Bierbrauerei, das Fleischer-Schneider- und Schusterhandwerk, sowie alle anderen Gewerbe auszuüben. In der Urkunde, die darüber ausgestellt wurde, wird erstmals das BRAURECHT von Kaplitz erwähnt. (1)

Vor der Ausbildung des Städtewesens konnte jedermann sein Bier selbst brauen, wenn er sich die teuren Braupfannen leisten konnte. Auch das Recht, aus Getreide Malz herzustellen, war allgemein. Schon um 1384 wurde bei Kaplitz Hopfen angebaut und wohl auch Bier gebraut.

Nun hatten also die Bürger allein das Recht innerhalb ihrer Bannmeile Bier zu brauen. In dem Umkreis durfte auch von anderen keine Schenke errichtet und kein Malz erzeugt werden. Das Brauen wurde von den Brauberechtigten reihum betrieben.

Nachdem sie im Rathaus ihre Biertaxe gezahlt hatten, wurde ihnen durch den Gemeindediener angesagt, wann sie an der Reihe waren. Sie waren auch berechtigt, reihum im eigenen Haus das Bier auszuschenken. Das gerade schankberechtigte Haus wurde durch einen Reisigbuschen kenntlich gemacht. An Sonn- und Feiertagen durfte kein Bier vor dem Gottesdienst ausgeschenkt werden.

Die Sperrstunde um 9 Uhr abends wurde durch ein Glockenzeichen angekündigt. Gebraut wurde Rotbier aus Gerstenmalz, später auch Weißbier aus Weizenmalz. Da die Malzbereitung viel Erfahrung und Geschicklichkeit und einen besonderen Raum für die Dörre erforderte, gab es nur wenige Mälzer, die den anderen Bürgern das Malz verkauften oder für sie aus mitgebrachtem Getreide zubereiteten.

(1) Eine Abschrift dieser Urkunde in tschechischer Sprache war im Privilegienbuch der Stadt Kaplitz enthalten. KR 187

Právovárečníci museli odvádět povarné (z vaření) a šenkovné (z čepování), dávky, které šly dílem královské berni, dílem do pokladny vrchnosti. Od roku 1481 byla panovníkem na každý sud uvalena daň („posudné“), kterou schvalovaly stavy vždy jen na několik let.

Měšťánský pivovar s větší varnou pánví existoval v Kaplici asi už před rokem 1482. Kde se nacházel, není známo. Kvůli nebezpečí požáru (mladinové pánve visely nad otevřeným ohněm) to zřejmě bylo mimo uzavřené osady.

Pivovarnické domy menších měst na jihu Čech měly várku 5 až 10 soudků, to záviselo na velikosti varné pánve. Až do 18. století platily následující míry: 1 vědro (cca 60 litrů) mělo 32 pint (cca 1,9 litrů), každý po 4 žejdlících (cca 0,47 litrů); jeden věrtel neboli „sud“ měl 4 vědra (cca 240 litrů).

Vlastní správce pivovarnického domu byl sladovník. Jeho podřízení byli starší tovaryš, pomocníci, učni a bednáři. Později to byl kromě sladovníka (Mälzer) také sládek (Braumeister). Každý pivovar měl ještě i svého písaře, který měl na starosti vedení účetnictví. V kaplickém obecním pivovaru byl v roce 1551 písařem Johann. Další byli Andreas Ticzky (1553), Wondra (1564), pak Blaha, Mörtl, Georg, Peter a Wytt (Vítek).

Krčmy (lat. Tabernae, něm. Schenken), které kupovaly od městského pivovaru pivo, byly privilegované hospody, které vždy směly čepovat pivo. Kolem roku 1553 bylo v Kaplici deset krčem, k tomu po jedné v Blansku, Hradišti, Soběnově, Zdikách, Pořešíně a Pořešinci. (1)

Von den Brauberechtigten musste ein Bräugeld und ein Schenkgeld entrichtet werden, das teils in die königliche Berna, teils in die Kasse der Obrigkeit floss. Seit 1481 wurde vom König auf jedes Fass Bier eine Taxe (das Fassgeld) geschlagen, welche von den Ständen nach vielem Drängen und stets nur für ein paar Jahre bewilligt wurde.

Ein bürgerliches Bräuhaus mit einer größeren Braupfanne wird es in Kaplitz schon vor 1482 gegeben haben. Wo es lag, ist nicht überliefert, wegen der Brandgefahr (der Sudkessel hing über einem offenen Feuer) wohl außerhalb der geschlossenen Siedlung.

Die Brauhäuser der Märkte in Südböhmen hatten einen Guss von 5 bis 10 Fass; das hing von der Größe der Sudpfanne ab. Bis ins 18. Jh. galten folgende Maße: 1 Eimer (rund 60 Liter) hatte 32 Pinten (ca 1,9 l) zu je 4 Seidel (ca 0,47 l); 1 Viertel oder „Fassl“ hatte 4 Eimer (ca 240 l)

Der eigentliche Leiter eines Brauhauses war der Mälzer. Ihm unterstanden der Altgesell, die Helfer, die Lehrbuben und die Binder. Später gab es neben dem Mälzer auch einen Braumeister. Jedes Brauhaus hatte auch einen Bierschreiber, der die finanzielle Leitung besorgte. Im Kaplitzer Gemeindebräuhaus gab es 1551 den Bierschreiber Johann. Weitere Namen sind Andreas Ticzky (1553), Wondra (1564), dann Blaha, Mörtl, Georg, Peter und Wytt (Veit).

Die Schenken (lat. Tabernae, tsch. krčmy), die ihr Bier vom Gemeindebräuhaus bezogen, waren privilegierte Gasthäuser, die immer auschenken konnten. Um 1553 gab es in Kaplitz 10 Schenken, dazu je eine in Pflanzon, Radischen, Oemau, Stiegesdorf, Groß- und Kleinporetschin. (1)

(1) Dr. V. Schmidt, *Braubetriebe und Braustätten in Südböhmen*, Prag 1900

(1) Dr. V. Schmidt, *Braubetriebe und Braustätten in Südböhmen*, Prag 1900

Obchodníci projíždějící Kaplicí, formani a také měšťané pravděpodobně po práci nebo o nedělich sedávali spolu v krčmách. A přitom zajisté vyprázdnili ne jeden sud. Vaření piva byl vždy dobrý zdroj příjmů také pro obec, vrchnost a krále.

Překlad kapitoly „Začátky pivovarnictví v Kaplicí“ do češtiny: Hana Jedličková, Malonty; Miroslav Křížek, Kaplice; Martin Baumann, České Budějovice.

Stavební huť Rožmberků

Rožmberkové se jako vůdci katolického tábora v Čechách snažili potlačit husitský element a pro katolickou církev získat novou oporu mezi lidmi. Stejně jako v bavorské a v rakouské oblasti kolem Dunaje vznikaly také na jihu Čech v poslední třetině 15. století četné chrámové stavby. Ve vnitrozemí, které bylo silně ovlivněno husitským hnutím, se témeř nestavělo.

Rožmberkové provozovali již brzy vlastní stavební huť, která zpracovávala podněty parléřské školy v Praze a stethaimerské školy z Landshutu. Díky této rožmberské huti má mnoho pozdně gotických kostelů na jihu Čech pěknou klenbu.

Petr II. z Rožmberka potvrdil v roce 1497 HUTNÍ ŘÁD (1) pro všechny „stavby v našem panství při kláštorech, kostelech a zámcích, jakož i ve městech a městysech... v rozměrech a vzhledu, jaké jsou užité u téhož kamenného díla u slavné přední huti kláštera pasovského...“ (český překlad).

(1) Johanna Baronin Herzogenberg, *Zwischen Donau und Moldau*, München 1973, str. 275

Die durchreisenden Kaufleute und die Fuhrknechte, und auch die Bürger werden nach Feierabend oder an einem Sonntag gerne in einer Schenke beisammengessen sein. Und da ist bestimmt so manches Fass Bier leer getrunken worden. Das Bierbrauen war immer schon eine gute Einnahmequelle, auch für die Gemeinde, die Obrigkeit und den König.

Übersetzung des Kapitels „Die Anfänge der Bierbrauerei in Kaplitz“ ins Tschechische: Hana Jedličková, Malonty; Miroslav Křížek, Kaplice; Martin Baumann, Budweis.

Die Bauhütte der Rosenberger

Die Rosenberger waren als führende Mitglieder der katholischen Partei in Böhmen bestrebt, das hussitische Element zurückzudrängen und der katholischen Kirche neuen Rückhalt im Volk zu verschaffen. Wie im bayrischen und im österreichischen Donauraum entstanden auch in Südböhmen ab dem letzten Drittel des 15. Jhdts. zahlreiche Kirchenbauten, während im utraquistisch bestimmten Landesinneren kaum gebaut wurde.

Die Rosenberger unterhielten schon früh eine eigene Bauhütte, die Anregungen der Parlerschule in Prag und der Stethaimerschule in Landshut verarbeitete. Ihr verdanken viele Kirchen der Spätgotik in Südböhmen ihre schönen Gewölbe.

Peter II. von Rosenberg bestätigte 1497 die HÜTTENORDNUNG (1) für alle „Gepey in unser Herrschaft bey den Khlostern, Khirchen, Geschlossern, auch in Städten und Markhten... in der Masz vnnd Gestalt, als die bey der löblichen Hauhthudten (Hauptthütte) des Stifts zw Passaw desselben Stainwerks hallber gebraucht werden...“.

(1) Johanna Baronin Herzogenberg, *Zwischen Donau und Moldau*, München 1973, S. 275

Práci vykonávali většinou dělníci, kteří předtím pracovali na jih od Šumavy. Úzká souvislost mezi stavbami v blízkém Bavorsku a Horních Rakousích, tedy v oblastech, které tehdy patřily k pasovskému biskupství, je patrná dodnes.

Překlad kapitoly „Stavební huť Rožmberků“ do češtiny: Otakar Honsa, České Budějovice

Dva kostely v Kaplici

Kde stála původní kaple, která dala obci jméno, nevíme. Existuje domněnka, že nad jejím základovým zdívem stojí presbytář kostela sv. Floriána. Ale během práce restaurátorů v nedávné době se tu žádná indicie o předchozí stavbě nenašla. A v církevně-historických pramenech ze středověku (konfirmační knihy, záznamy papežského desátku, a jiné) není nikde zmíněn druhý kostel. (1)

Mariánský kostel, farní kostel ještě malé vesnice, zmíněný v listině z roku 1257, byla pravděpodobně tato kaple. Poté, co se Kaplice rozvinula ve větší obchodní místo, musel se pravděpodobně také zvětšit farní kostel. Z mariánského kostela se stal kostel zasvěcený apoštolům Petru a Pavlovi. Kdy změna patrociniátu nastala, o tom skrovné zdroje nic nevyprávějí.

Překlad kapitoly „Dva kostely v Kaplici“ do češtiny: Jakub Novotný, Kaplice

KOSTEL SVATÉHO FLORIÁNA byl postaven asi koncem 15. století. Podle jednoho starého záznamu z farního archivu mělo zpočátku

(1) Dr. Johann Matthäus Klimesch, *Zur älteren Geschichte von Kaplitz, Budweiser Kreisblatt, Jahrgang 37 (1888) Nr. 34 und 35*

In der Mehrzahl wurden die Arbeiten von Werksleuten ausgeführt, die zuvor südlich des Böhmerwaldkammes tätig waren. Der enge Zusammenhang mit Bauten im nahen Bayern und in Oberösterreich, in Gebieten die damals zum Bistum Passau gehörten, wird immer wieder sichtbar.

Übersetzung des Kapitels „Die Bauhütte der Rosenberger“ ins Tschechische: Otakar Honsa, Budweis

Die beiden Kirchen von Kaplitz

Wo die Kapelle stand, die dem Ort den Namen gab, wissen wir nicht. Man vermutete, dass über ihren Grundmauern der Altarraum der Florianikirche steht. Aber bei Restaurierungsarbeiten in jüngster Zeit fand man dort keinerlei Hinweise auf einen Vorgängerbau. Und in den kirchengeschichtlichen Quellen aus dem Mittelalter (Konfirmationsbücher, Register des Papstzehents, u. a.) wird nirgends eine zweite Kirche erwähnt. (1)

Die in der Urkunde von 1257 genannte Marienkirche, die Pfarrkirche des noch kleinen Dorfes, war wohl diese Kapelle. Nachdem sich Kaplitz zu einem größeren Markt entwickelt hatte, muss auch die Pfarrkirche vergrößert worden sein. Aus der Marienkirche wurde eine den Aposteln Petrus und Paulus geweihte Kirche. Wann der Patroziniumswechsel erfolgte, darüber sagen die spärlichen Quellen nichts.

Übersetzung des Kapitels „Die beiden Kirchen von Kaplitz“ ins Tschechische: Jakub Novotný, Kaplitz

Die FLORIANIKIRCHE dürfte gegen Ende des 15. Jhdts. gebaut worden sein. Nach einer alten Aufzeichnung im Pfarrarchiv soll zuerst nur der

(1) Dr. Johann Matthäus Klimesch, *Zur älteren Geschichte von Kaplitz, Budweiser Kreisblatt, Jahrgang 37 (1888) Nr. 34 und 35*

existovat jen kněžiště. (1) Jeho síťová klenba je kopií chórové klenby starého farního kostela sv. Jiljí (Ägidia) v Milevsku, který vznikl koncem 14. století. Vzorem mu byla klenba od Petra Parlěře z Malostranské mostní věže v Praze. Tuto bohatě zdobenou formu klenby najdeme také v Krumlově, v kůru kostela sv. Víta, jenž byl vysvěcen roku 1439.

Vysvěcení floriánského kostela světicím biskupem Benediktem von Waldstein proběhlo roku 1481. Kostelní loď je možná o něco mladší. Její síťová žebrová klenba a pěkně tesané nástěnné pilíře jsou určitě dílem rožmberské stavební hutě, protože na zdech se opakovaně najde pětistá růže.

Důvod, proč byl u farního kostela postaven další kostel, není znám. Měšťané možná chtěli sv. Floriánovi, ochránci před nebezpečím ohně, postavit vlastní kostel.

O roce 1507 informuje Norbert Heermann v rožmberské kronice: „Dieses Jahr ist der Margt Kaplicz ausgebrunnen.“; v překladu „Tento rok vyhořelo městečko Kaplice“. Také FARNÍ KOSTEL se stal obětí plamenů. Obnova kostela byla vlastně novostavbou. Zachovala se jen spodní část vnějších zdí. Když v roce 1875 byla při přestavbě zvětšena okna, ukázalo se, že zdivo je ze dvou druhů materiálu. Spodní část byla vyzděna až do zhruba 2/3 výšky z malých kamenů často jen o velikosti pěsti a vykazovala zřetelné stopy požáru. Horní díl je vystavěn z cihel a velmi kvalitní vápenné malty. V oltářním prostoru je zdivo až na úroveň země ze stejně dobrého odolného materiálu. Určitě musel být od základu nově vystavěn. (IO, str. 55)

Tři pilíře ze žuly rozdělují kostelní prostor na dvě lodě. Z pilířů a nástěnných přípor bez hlavic na vnějších zdech vyrůstají žebra síťové klenby,

(1) Ignaz Oberparleiter, pamětní kniha města Kaplice 1911, str. 66 dále citovaný jako IO.

Altarraum bestanden haben. (1) Sein Netzgewölbe ist eine Nachbildung des Gewölbes vom Chor der alten St. Ägidiuspfarrkirche von Mühlhausen, das gegen Ende des 14. Jhdts. entstanden ist. Vorbild war Peter Parlers Gewölbe im Kleinseitner Brückenturm in Prag. Diese reichgestaltete Gewölbeform finden wir auch im Chor der St. Veitskirche in Krummau, die 1439 geweiht wurde.

Die Weihe der Florianikirche durch Weihbischof Benedikt von Waldstein erfolgte 1481. Das Schiff ist vielleicht etwas jünger. Sein Netzrippengewölbe und die schön gemeißelten Wanddienste sind sicher ein Werk der Rosenberger Bauhütte, denn wiederholt findet man an den Wänden die fünfblättrige Rose.

Warum neben der Pfarrkirche eine zweite Kirche erbaut wurde, ist nicht bekannt. Vielleicht wollten die Bürger dem hl. Florian, dem Schutzpatron gegen Feuersgefahr eine eigene Kirche errichten?

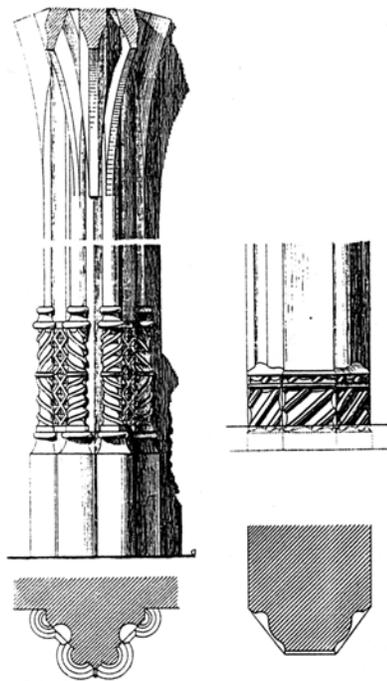
Auch die PFARRKIRCHE wurde ein Raub der Flammen. Der Wiederaufbau war eigentlich ein Neubau. Nur der untere Teil der Außenmauern blieb erhalten. Als 1875 bei Umbauten die Fenster vergrößert wurden, zeigte sich, dass das Mauerwerk aus zweierlei Materialien besteht. Der untere Teil bis ca. 2/3 der Höhe ist aus kleinen, oft nur faustgroßen Steinen aufgemauert. Er zeigte deutliche Brandspuren. Der obere Teil ist mit vorzüglichem Kalk und Ziegeln gebaut. Im Altarraum besteht das Gemäuer bis zur ebenen Erde aus dem selben guten und widerstandsfähigen Material. Er muss vom Grund auf neu gebaut worden sein. (IO S. 55)

Drei Pfeiler aus Granit teilen den Kirchenraum in zwei Schiffe. Aus den Pfeilern und aus den Diensten an den Außenmauern wachsen ohne

(1) Ignaz Oberparleiter, Gedenkbuch der Stadt Kaplitz, 1911, S. 66; in der Folge zitiert unter IO.

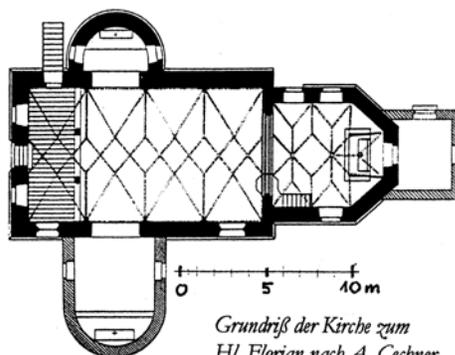
která se mnohonásobně splétají a ve výši 9,1 m se spojují vrcholovými klenáky nebo oblými průzory.

Kapitelle die Rippen des Netzgewölbes, die sich vielfach kreuzen und in 9,1 m Höhe in Schlusssteinen oder runden Öffnungen zusammenlaufen.

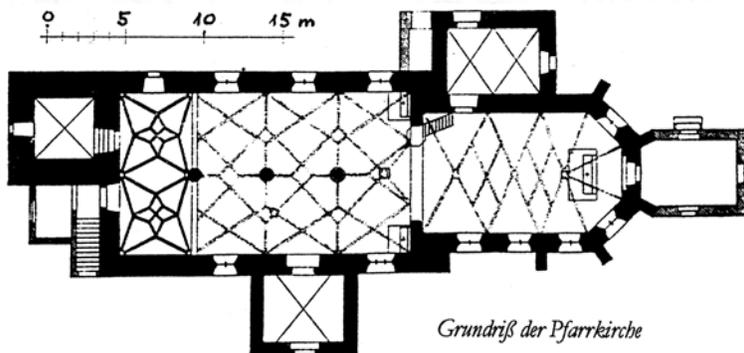
Wanddienste im Schiff und am Triumphbogen

Nástěnné pilíře v lodi a triumfální oblouk

Grundriß der Kirche zum Hl. Florian nach A. Cechner

Půdorys kostela sv. Floriana podle A. Cechnera

Grundriß der Pfarrkirche

Půdorys farního kostela

Prostor dvou klenebních polí pod kůrem s překonou hvězdicovou klenbou se otvírá směrem k lodi dvěma široce nataženými lomenými oblouky.

Z dvoulodí, které je 18,3 m dlouhé a 10,2 m široké, se díváme 6 m širokým lomeným triumfálním obloukem do kněžiště o dvou klenebních polích, které se uzavírá pěti boky osmiúhelníku. Celý prostor kněžiště je 12,8 m dlouhý, a 7,6 m široký. Ve dvou klenebních polích se táhnou žebra klenby od jedné zdi ke druhé, vytvářejí velká kosočtverečná pole, která jsou ještě dalšími protínajícími se žebry rozdělena do menších kosočtverců. Ukončení je paprskovitě překlenuto, přičemž daleko dolů tažená žebra tvoří úzký baldachýn lomených oblouků. Tato hezká klenba sahá až do výšky 12,5 m. Na severní straně směřuje pozdně gotický portál do staré sakristie. Vně podpírá klenbu kněžiště pět podpěrných pilířů. Také za tento krásný kostelní prostor vděčíme rožmberské stavební huti. V období pozdní gotiky není dvojlodní kostel v jižních Čechách žádnou zvláštností.

Tento typ kostelů nalézáme v Třeboni, Kájově a Malontech, ale také v Podunají a dokonce na Slovensku. Vzorem zřejmě byly dvoulodní síňové kostely dominikánských mnichů postavené na jihu Francie ve 13. století. (1)

Věž je nesporně starší. Podlaha v její dolní části se nachází totiž o pět schodů níže než dlažba v kostelní lodi. Také do kostela sv. Floriána se musí sejít pět schodů dolů. Pravděpodobně byla

(1) Anton Cechner: *Topographie der historischen und Kunst-Denkmäler. Der politische Bezirk Kaplitz, Prag 1929*

Margarete Gräfin von Buquoy: *Dekanalkirche St. Peter und Paul, in: Deutsche Kulturlandschaft an Moldau und Maltsch, München 1986, str. 116 a další*

Der zweijochige Raum unter dem Musikchor mit seinem schönen Sternengewölbe öffnet sich zum Schiff mit zwei weitgespannten Spitzbögen.

Vom Doppelschiff aus, das 18,3 m lang und 10,2 m breit ist, blickt man durch den 6 m breiten, spitzbogigen Triumphbogen in den zweijochigen Altarraum, der von fünf Seiten eines Achtecks abgeschlossen wird. Er ist 12,8 m lang und 7,6 m breit. In den zwei Jochen schwingen die Rippen des Gewölbes von einer Wand zur anderen, bilden große Rautenfelder, die von weiteren, sich kreuzenden Rippen in kleinere Rauten unterteilt werden. Der Abschluss ist strahlenförmig überwölbt, wobei die weit heruntergezogenen Rippen schmale Spitzbogenbaldachine ergeben. Dieses schöne Gewölbe reicht bis in eine Höhe von 12,5 m. Auf der Nordseite führt ein Portal mit spätgotischen Formen in die alte Sakristei. Außen stützen fünf Strebepfeiler das Gewölbe des Altarraums. Auch diesen schönen Kirchenraum verdanken wir der Rosenberger Bauhütte.

In Südböhmen ist in der Spätgotik eine zweischiffige Halle kein Einzelfall. In Wittingau, in Gojau, in Meinetschlag etwa, aber auch im Donauraum und bis in die Slowakei finden wir diesen Typus. Vorbilder könnten die zweischiffigen Hallenkirchen der Dominikanermönche in Südfrankreich aus dem 13. Jhd. gewesen sein. (1)

Der Turm ist sicher älter. Der Boden im unteren Raum liegt nämlich um fünf Stufen tiefer als das Pflaster im Kirchenschiff. Auch in die Florianikirche muss man fünf Stufen hinuntersteigen.

(1) Anton Cechner: *Topographie der historischen und Kunst-Denkmäler. Der politische Bezirk Kaplitz, Prag 1929*

Margarete Gräfin von Buquoy: *Dekanalkirche St. Peter und Paul, in: Deutsche Kulturlandschaft an Moldau und Maltsch, München 1986, S. 116 ff*

v kostelní lodi po požáru v roce 1507 nasypaná zem. Jižní vestibul je pozdější přístavba.

**Překlad kapitoly „KOSTEL SVATÉHO FLO-
RIÁNA“ do češtiny: Miroslav Beneš, České
Budějovice**

Vzestup rodu Habsburků

Díky třem významným sňatkům se Habsburkové stávají celoevropskou velmocí.

Císař MAXIMILIÁN I., syn císaře Fridricha III., se v mladém věku oženil s Marií Burgundskou, dědičkou Karla Smělého. Burgundské dědictví, zahrnující bohatá území Flander a Nizozemí, mu však samo do klína nespadlo. Musel si je nejdříve vydobýt v těžkých bojích s Francií.

Maxmilián (1493–1519) vládl v době velkých změn. V Evropě nastalo období renesance. Humanisté se vraceli k antice, četli řecké a latinské spisovatele, přebírali nové vnímání života a umění vycházející z Itálie. Byly objeveny námořní cesty do Indie a do Ameriky. Španělsko a Portugalsko si mezi sebou rozdělily svět.

Maxmilián znovu spojil všechny habsburské země pod svou vládou a zasadil se o řadu reforem ve své říši. Byl odvážným panovníkem s velkou fantazií, byl označován jako „poslední rytíř“, ale také jako „otec žoldnéřů“.

Ve středověku byli vévodové, hrabata a baroni vazalové králů a zavázáni lenní přísahou. V případě války byli povinni bojovat za svého krále po určitý čas a s určitým počtem rytířů a pěchoty. Po objevení palných zbraní v pozdním středověku přestala být rytířská vojska z válečného

Wahrscheinlich ist nach dem Brand von 1507 der Boden aufgeschüttet worden. Die südliche Vorhalle ist ein späterer Zubau.

**Übersetzung des Kapitels „DIE FLORIANI-
KIRCHE“ ins Tschechische: Miroslav Beneš,
Budweis**

Der Aufstieg des Hauses Habsburg

Drei folgenreiche Eheschließungen begründeten den Aufstieg der Habsburger zur europäischen Großmacht.

Kaiser MAXIMILIAN I., der Sohn Kaiser Friedrichs III., heiratete in jungen Jahren Maria von Burgund, die Erbtöchter Karls des Kühnen. Aber das burgundische Erbe, welches die reichen Gebiete von Flandern und den Niederlanden einschloss, fiel ihm nicht in den Schoß. Er musste es in heftigen Kämpfen gegen Frankreich erst erobern.

Maximilian (1493–1519) war der Herrscher an einer Zeitenwende. Die Humanisten hatten die Antike wiederentdeckt, studierten griechische und lateinische Schriftsteller, von Italien ausgehend erfassten das neue Lebensgefühl und die Kunst der Renaissance Europa. Die Seewege nach Indien und Amerika wurden entdeckt, Spanien und Portugal teilten die Welt unter sich auf.

Maximilian vereinigte wieder alle habsburgischen Länder in seiner Hand und trat im Reich für viele Reformen ein. Er war ein phantasievoller und kühner Herrscher, wurde „der letzte Ritter“, aber auch „Vater der Landsknechte“ genannt.

Im Mittelalter waren die Vasallen der Könige, die Herzöge, Grafen und Barone, durch ihren Lehenseid verpflichtet, im Kriegsfall dem König mit einer bestimmten Zahl von Rittern und Fußvolk für eine begrenzte Zeit Gefolgschaft zu leisten. Als aber im späten Mittelalter nach Er-

hlediska rozhodující. Byli naverbováni žoldněři, kteří nahradili původní leníky.

Roku 1496 oženil Maxmilián svého syna Filipa Sličného s Johannou Kastilskou, která po smrti svých sourozenců přinesla Habsburkům bohaté dědictví: Španělsko, jižní Itálii a koloniální vlastnictví v Novém světě. Když byl jejich syn Karel, vnuk Maxmiliána, roku 1516 korunován na krále španělského a roku 1519 jako KAREL V. na císaře římského, mohl říci: „Nad mou říší slunce nezapadá.“

Pro jednoho panovníka se však říše stala příliš velkou, a proto převedl svému mladšímu bratrovi FERDINANDOVÍ roku 1522 rakouské dědičné habsburské země.

Předchozího roku se Ferdinand oženil s Annou Českou a Uherskou. Manželství, jakož i dědičnou posloupnost dohodl ještě císař Maxmilián s jejím otcem králem Vladislavem II.

V roce 1516 se Annin bratr, král Ludvík Jagellonský, ujal dědictví po svém otci Vladislavovi v Čechách a Uhrách. V roce 1526 našel smrt v osudové bitvě s Turky u Moháče. Uhrové a také čeští stavové si zvolili nyní za krále Ferdinanda.

Téměř po 400 let zůstaly Rakousko, Uhry a české země spojené pod vládou Habsburků. Více než 150 let bylo jejich úkolem bránit Západ před Turky. Už v roce 1529, tři roky po bitvě u Moháče, obléhalo turecké vojsko Vídeň. Pouze velmi brzy nastoupivší zima přinutila vojsko k ústupu.

Turci, kteří se teď usadili na centrálním území Uher, neuzavřeli s Habsburky žádný pevný mír, uzavírali jen opakovaně klid zbraní, za který si

findung der Feuerwaffen die Ritterheere nicht mehr kriegsentscheidend waren, wurden Söldnerheere, Landsknechte, angeworben, die das Lehensaufgebot ersetzten.

1496 vermählte Maximilian seinen Sohn Philipp den Schönen mit Johanna von Spanien, die nach dem Tod ihrer Geschwister den Habsburgern ein reiches Erbe zuführte: Spanien, Süditalien und den Kolonialbesitz in der Neuen Welt. Als ihr Sohn Karl, der Enkel Maximilians, 1516 zum König von Spanien und 1519 als KARL V. zum römisch-deutschen Kaiser gekrönt wurde, konnte er sagen: „In meinem Reiche geht die Sonne nicht unter.“

Da aber das Reich für einen Herrscher zu groß geworden war, übertrug er 1522 seinem jüngeren Bruder FERDINAND die österreichischen Erblande.

Im Jahr zuvor hatte Ferdinand Anna von Böhmen und Ungarn geheiratet. Die Ehe sowie eine Erbfolge hatte noch Kaiser Maximilian mit ihrem Vater König Wladislaw II. vereinbart.

1526 fand Annas Bruder König Ludwig Jagiello, der 1516 in Böhmen und Ungarn das Erbe seines Vaters Wladislaw angetreten hatte, in der schicksalhaften Schlacht bei Mohacs gegen die Türken den Tod. Die Ungarn und auch die böhmischen Stände wählten nun Ferdinand zum König.

Fast 400 Jahre hindurch blieben Österreich, Ungarn und die böhmischen Länder unter der Herrschaft der Habsburger vereinigt. Durch mehr als 150 Jahre war die Verteidigung des Abendlandes gegen die Türken ihre Aufgabe. Schon 1529, drei Jahre nach Mohacs, belagerte ein türkisches Heer Wien. Nur der zu früh hereinbrechende Winter zwang es zum Rückzug.

Die Türken, die nun im Zentralraum Ungarns saßen, schlossen keinen festen Frieden mit den Habsburgern, nur immer wieder einen Waffen-

prostřednictvím „darů“ nechávali draze zaplatit. Jejich tlupy přesto vpadávaly do okolních zemí a přitom loupily, vraždily a vypalovaly.

Překlad kapitoly „Vzestup rodu Habsburků“ do češtiny: Daniela Bromová, České Budějovice

Reformace a protireformace

Konec 15. století byl dobou náboženského rozmachu. Lidé se hluboce zajímali o otázku věčného spasení. Kromě toho pravou zbožnost zatěžovala pověrčivost, touha po zázraku, strach z utrpení a z ďábla. Volání po celkové reformě církve bylo stále silnější.

Ale reformace, která začala v roce 1517 Martinem LUTHEREM, vedla k odluce od katolické církve. Luther byl přesvědčen, že člověk získá víru a božskou milost výlučně skrze písmo svaté, že víra v Boha stačí, aby mohl být spasen. Uznal jenom dvě svátosti, křest a večeři Páně, neschvaloval povinnost celibátu pro kněží, mnišský slib, uctívání světců a relikvií ani primát papeže.

Učení Martina Luthera se rychle rozšířilo po celém Německu i skandinávských zemích. Mnoho mnichů a jeptisek opustilo své kláštery. Mnozí místní vladaři se stali luterány. Měli pro to také velmi silné ekonomické důvody. Konfiskovali církevní statky, rušili kláštery, zabavovali jejich majetek a zakládali ve svých zemích vlastní církve.

Pro KALVÍNA, který v Ženevě roku 1540 zřídil přísný teokratický systém městské správy („stát“), byla víra člověka volný dar od Boha, znak božího vyvolení. Každý člověk byl dle jeho názoru již předurčen k věčnému životu či zatracení. Kalvínovo puritánské učení, které

stillstand, den sie sich durch „Geschenke“ teuer bezahlen ließen. Trotzdem fielen ihre Streifscharen raubend, mordend und sengend in die umliegenden Länder ein.

Übersetzung des Kapitels „Der Aufstieg des Hauses Habsburg“ ins Tschechische: Daniela Bromová, Budweis

Reformation und Gegenreformation

Das ausgehende 15. Jhd. war eine Zeit religiösen Aufbruchs. Die Frage nach dem ewigen Heil hat die Menschen zutiefst bewegt. Daneben belasteten Aberglauben, Wundersucht, Höllen- und Teufelsangst die Frömmigkeit. Der Ruf nach einer Reform der Kirche an Haupt und Gliedern wurde immer lauter.

Aber die Reformation, die 1517 mit Martin LUTHER einsetzte, führte zum Bruch mit der katholischen Kirche. Luther war überzeugt, aus der Heiligen Schrift allein empfangen werde der Mensch Glauben und Gnade, im Glauben allein werde der Mensch vor Gott gerecht. Nur zwei Sakramente, die Taufe und das Abendmahl, ließ er gelten, er verwarf die vorgeschriebene Ehelosigkeit der Priester, die Mönchsgelübde, die Heiligen- und Reliquienverehrung, sowie den Primat des Papstes.

Rasch breitete sich seine Lehre über ganz Deutschland und die skandinavischen Länder aus. Mönche und Nonnen verließen ihre Klöster. Viele Landesherrn wurden lutherisch, wofür es auch handfeste wirtschaftliche Gründe gab. Sie zogen das Kirchengut ein, hoben die Klöster auf, beschlagnahmten deren Vermögen und gründeten eigene Landeskirchen.

Für CALVIN, der um 1540 in Genf einen straff organisierten Gottesstaat errichtete, war der Glaube eines Menschen das freie Geschenk Gottes, ein Zeichen seiner Erwählung. Jeder Mensch sei zur ewigen Seligkeit oder zur Verdammnis vorherbestimmt (praedestiniert).

bylo nezřídka radikálnější než učení samotného Luthera, pojímalo věrouku katolické církve jako dílo ďáblovo a muselo být tedy zničeno. Největšího rozšíření dosáhlo ve Švýcarsku, mnohých zemích západní Evropy a také v Uhrách.

Císař Karel V. chtěl zachovat svou říši politicky i nábožensky jednotnou, proto vyzval k uspořádání církevního koncilu. Ale války s Francií, s Osmanskou říší a také s papežem ho nutily ke značným ústupkům k novým náboženským hnutím. Protestanti, jak se nyní nazývali Lutherovi příznivci, předložili na říšském sněmu v Augsburgu v roce 1530 shrnutí svého učení, tzv. augsburské vyznání. To katolická strana zamítla, avšak protestanti se nehodlali vzdát. Veškeré pokusy o znovusjednocení ztroskotaly na rozdílném pojetí svátostí a církvi.

Nakonec došlo k ozbrojenému konfliktu. V roce 1547 Karel V. uštědřil protestantským říšským stavům zdrcující porážku v bitvě u saského Mühlbergu. Ale už za pět let následoval s podporou francouzského krále protiúder protestantských stavů.

Moc císaře nestačila na prosazení jednoty a smíru mezi křesťanskými národy. Roku 1555 pověřil svého bratra Ferdinanda, aby uzavřel tzv. augsburský náboženský mír. Augsburgské vyznání víry bylo uznáno jako rovnocenné a volba vyznání byla přenechána říšským stavům. Knížata určovala vyznání ve svých zemích dle zásady „Čí země, toho náboženství“ (cuis regio, eius religio).

Pakliže se obyvatelé nepodřídili konfesi svého knížete, měli právo svůj majetek prodat a vycestovat. Pouze v říšských městech se různá vyznání měla tolerovat. Tímto bylo definitivně ustanoveno náboženské rozdělení Německa.

Seine puritanische Lehre, mit der er noch über Luther hinausging (für ihn war die katholische Kirche ein Teufelswerk, das vernichtet werden muss), fand seine Anhänger in der Schweiz, im westlichen Europa und in Ungarn.

Kaiser Karl V. wollte die Einheit des Reiches und der Religion wahren und drängte auf das Zustandekommen eines Konzils, jedoch Kriege mit Frankreich und den Türken, aber auch mit dem Papst, zwangen ihn immer wieder, den neuen Glaubensbewegungen Zugeständnisse zu machen. Am Reichstag zu Augsburg 1530 legten die Protestanten, wie sich nun die Anhänger Luthers nannten, eine Zusammenfassung ihrer Glaubenslehre vor, das „Augsburger Bekenntnis“. Die katholischen Theologen lehnten es ab, und die Protestanten dachten nicht daran, sich zu unterwerfen. Alle Einigungsversuche zerbrachen an der unterschiedlichen Lehre von den Sakramenten und der Kirche.

Schließlich kam es zum Krieg. 1547 bereitete Karl V. den protestantischen Reichsständen in der Schlacht bei Mühlberg in Sachsen eine schwere Niederlage. Aber schon fünf Jahre später erfolgte der Gegenschlag im Bund mit dem König von Frankreich.

Die Macht des Kaisers hatte nicht ausgereicht, um Einheit und Frieden unter den christlichen Völkern wiederherzustellen. 1555 überließ er es seinem Bruder Ferdinand, mit den protestantischen Ständen den Augsburger Religionsfrieden zu schließen. Die Augsburger Konfession wurde als gleichberechtigt anerkannt, die Wahl der Konfession den Reichsständen freigestellt. Die Fürsten bestimmten die Konfession ihres Landes nach der Formel „cuis regio, eius religio“ (= wessen Land, dessen Glaube).

Den Andersgläubigen blieb das Recht, Hab und Gut zu verkaufen und auszuwandern. Nur in den Reichsstädten sollten die Konfessionen einander dulden. Die religiöse Spaltung Deutschlands war damit endgültig vollzogen.

Roku 1556 předal Karel V. Španělsko a Nizozemí svému synu Filipovi II., zatímco svému bratrovi Ferdinandovi přenechal císařskou korunu a s ní také osud císařství.

Karel V. stále naléhal na římského papeže, aby svolal všeobecný **Koncil**. K tomu došlo teprve roku 1545 v **Tridentu**. Několikrát přerušená jednání na něm trvala až do roku 1563. Koncil odstranil nešvary v církvi a přinesl jasné vymezení katolické věrouky vůči věrouce protestantské, tedy opravdovou vnitřní reformu círke. Papežové, biskupové a řeholníci zahájili nyní vnitřní obnovu.

Řád jezuitů se stal hlavní silou při obnově katolické víry. Jezuité usilovali o přímý kontakt s lidmi. Uplatnili se jako duchovní, zpovědníci a lidoví kazatelé, čímž se podařilo mnohé přivést zpět ke katolické církvi. Zakládali školy a učili na univerzitách, působili jako misionáři ve východní Asii a v Americe.

Katolická protireformace byla silně podporována panovnickými rody, které zůstaly věrné katolické církvi, především bavorskými Wittelsbachi a Habsburky. Katolíci opět upevnili svoji víru a posílili svůj vliv.

Nový umělecký směr baroko, vycházející z Říma, tuto radost odráží. Staré obyčeje zase ožily a tradiční svátky byly slaveny s barokní nádherou.

Překlad kapitoly „Reformace a protireformace“ do češtiny: Marie Heřmanová, Trhové Sviny; Libor Drahoňovský, Lomnice nad Popelkou

1556 übergab Karl V. Spanien und die Niederlande seinem Sohn Philipp II., seinem Bruder Ferdinand überließ er die Kaiserkrone und das Schicksal des Reiches.

Karl V. hatte die Pápste immer wieder gedrängt, ein allgemeines Konzil einzuberufen. 1545 konnte endlich **das Konzil von Trient** eröffnet werden, das mit Unterbrechungen bis 1563 tagte. Es schaffte Missstände in der Kirche ab, brachte eine klare Abgrenzung der katholischen Glaubenslehre von den reformatorischen Lehren, also eine echte innerkirchliche Reform. Nun setze die innere Erneuerung ein, getragen von Pápsten, Bischöfen und Ordensleuten.

Zur stärksten Kraft der Erneuerung wurde der Orden der Jesuiten. Sie suchten den unmittelbaren Kontakt zu den Menschen. Als Seelsorger und Beichtväter und durch ihre volkstümlichen Predigten gelang es ihnen, viele Menschen zum katholischen Glauben zurückzuführen. Sie gründeten Schulen und lehrten an den Universitäten, wirkten als Missionare in Ostasien und Amerika.

Von den katholisch gebliebenen Herrscherhäusern, vor allem den bayrischen Wittelsbachern und den Habsburgern, wurde die Gegenreformation tatkräftig unterstützt. Die Katholiken wurden ihres Glaubens wieder froh.

Die neue Kunstbewegung, die von Rom ausging, der Barock, spiegelt diese Freude wieder. Die alten Bräuche lebten wieder auf und die alten Feste wurden in barocker Prachtentfaltung gefeiert.

Übersetzung des Kapitels „Reformation und Gegenreformation“ ins Tschechische: Maria Heřmanová, Trhové Sviny und Libor Drahoňovský, Lomnice nad Popelkou

Rožmberkové za krále Ferdinanda I. (1526 – 1564)

Když se Ferdinand I. v roce 1526 ujal vlády v českých zemích, byla královská autorita těžce poškozena. V té době měly všechny tři stavy silné pozice. Vládl panský stav, který považoval krále jen za svého nejvyššího představitele. Ale energický Ferdinand byl cílevědomý a navzdory politickým a náboženským snahám stavů v touze po svobodě dokázal v těžkém zápase svou politickou moc rozšířit.

Páni z Rožmberka zůstali katolíky. Stáli věrně při králi Ferdinandovi a podporovali ho v boji proti Turkům. Ferdinand jim v roce 1528 propůjčil na patnáct let právo razit stříbrné mince.

Jošť III. z Rožmberka, který byl od roku 1532 vladařem dynastie, podvkrát vyslal do císařské armády dobře vyzbrojené vojsko proti Turkům. Když roku 1539 zemřel, nemohl nikdo tušit, že jeho tenkrát ještě nezletilí synové Vilém a Petr Vok (nar. 1535, resp. 1539) budou poslední z rodu Rožmberků.

Jošťův mladší bratr, Petr Kulhavý, převzal vládu. Dal rovněž dohromady početný vojenský oddíl pro boj proti Turkům. Když zemřel v roce 1545 bezdětný, převzali správu poručníci, než Vilém vyroste v silného mladého muže a v roce 1550 se sám stane vladařem.

Ferdinand I. otevřel české země opět více západním a jižním vlivům. Za jeho vlády se stala Praha centrem vývoje samostatné renesanční kultury podle italského vzoru. Po velkém požáru v roce 1541 byly na Pražském hradě a na Malé Straně celé řady domů a čtvrti obnoveny italskými staviteli. Šlechtické rodiny nechaly své paláce stavět v novém renesančním stylu.

Die Rosenberger unter König Ferdinand I. (1526 – 1564)

Als Ferdinand I. 1526 die Herrschaft in den böhmischen Ländern antrat, war die königliche Autorität schwer angeschlagen. Die drei Stände hatten ihre Macht gefestigt. Die Regierung führten die Herren, welche den König nur als ihren vornehmsten Repräsentanten betrachteten. Aber Ferdinand verfügte über viel zielstrebige Energie und konnte entgegen dem politischen und religiösen Freiheitsstreben der Stände in einem zähen Ringen seine Königsmacht ausbauen.

Die Herren von Rosenberg waren katholisch geblieben, standen loyal zu König Ferdinand und unterstützten ihn im Kampf gegen die Türken. 1528 erteilte ihnen Ferdinand auf 15 Jahre das Recht, Silbermünzen zu prägen.

Jost III. von Rosenberg, der seit 1532 Regent des Hauses war, sandte zweimal eine gut ausgerüstete Truppe zur kaiserlichen Armee gegen die Türken. Als er 1539 starb, konnte niemand ahnen, dass seine damals noch minderjährigen Söhne Wilhelm und Peter Wok (geb. 1535 bzw. 1539) die letzten ihres Stammes sein sollten.

Josts jüngerer Bruder, Peter der Hinkende, übernahm die Regentschaft. Er stellte ebenfalls eine ansehnliche Streitmacht für den Kampf gegen die Türken. Als er 1545 kinderlos starb, übernahmen Vormünder die Verwaltung, bis Wilhelm, der zu einem kräftigen jungen Mann herangewachsen war, 1550 selbst die Regentschaft antreten konnte.

Ferdinand I. öffnete die böhmischen Länder wieder stärker westlichen und südlichen Einflüssen. Unter ihm wurde Prag zu einem Zentrum der Entwicklung einer eigenständigen Renaissancekultur nach italienischem Vorbild. Nach dem großen Brand von 1541 wurden auf der Prager Burg und auf der Kleinseite ganze Häuserzeilen und Viertel von italienischen Bauleuten erneuert. Die Adelsfamilien ließen ihre Paläste im neuen Renaissancestil bauen.

Rožmberský palác na Hradčanech (byl bohužel zničen v 18. století) svou novou architekturou ovlivňoval veřejné stavby a měšťanské domy.

Za Viléma z Rožmberka se rozvinula čilá stavební činnost také v jižních Čechách. Fasády se sgrafity a ozdobnými štíty utváří podobu měst Krumlova, Prachatic a Třeboně dodnes.

Kaplice za časů Ferdinanda I.

Roku 1529 král Ferdinand I. potvrdil kaplickým měšťanům všechna jejich privilegia.

V roce 1530 koupila obec od bratrů Adama, Petra a Heinricha Sudkových z Dlouhé za 500 kop míšeňských grošů dva statky, statek Kubo v osadě Zahradka a statek Girouva v Horšově. Jeden statek musel každoročně vždy ke svátku sv. Jiří a sv. Havla (1) zaplatit 38 grošů a k druhé platbě přidat navrch dvě slepice. Druhý statek pokaždé odváděl 40 grošů a na podzim šest slepic navrch. (Před rokem 1780 obec oba statky zase prodala.)

V této době byl zřejmě také zřízen první VODOVOD. Otevřeným korytem tekla voda ze Stradovského potoka k nádrži pod pozdější požární zbrojnicí a odtud vyzděným a dřevem zakrytým korytem do dřevěné kašny (čtyřhranné nádrže) na náměstí. Existovaly také domácí studny. Jestli byla voda vždy čistá? Vždyť přece hromada hnoje nebyla často moc daleko.

Brzy po roce 1526 byla zřízena **poštovní trasa** z Prahy do Linze a dále do Benátek, která vedla též přes Kaplici. Poštáči na koních doručovali dopisy. Koně museli být ale často vyměňováni.

(1) *Dávky musely být obvykle odvedeny vždy k svátku sv. Jiří (23. dubna) a k svátku sv. Havla (16. října).*

Der Palast der Rosenberger am Hradtschin (er wurde leider im 18. Jhd. zerstört), beeinflusste mit seiner neuen Architektur öffentliche Bauten und Bürgerhäuser.

Auch in Südböhmen entwickelte sich unter Wilhelm von Rosenberg eine rege Bautätigkeit. Die Fassaden mit ihren Sgraffitos und ihren Ziergiebeln prägen bis heute die Stadtbilder von Krummau, Prachatitz und Wittingau.

Kaplitz in der Zeit Ferdinands I.

1529 bestätigte König Ferdinand I. den Bürgern von Kaplitz alle ihre Privilegien.

1530 kaufte die Gemeinde von den Brüdern Adam, Peter und Heinrich Sudko aus Dluhu um 500 Schock Meißner Groschen zwei Höfe, Kubo in Zahradka und Girouva in Horeschau. Der eine hatte als jährliche Zahlung jeweils zu Georgi und Galli (1) 38 Groschen zu entrichten und zu Galli zwei Hühner abzuliefern, der andere je 40 Groschen und sechs Hühner. (Die Gemeinde verkaufte vor 1780 diese beiden Höfe wieder.)

Um diese Zeit dürfte auch die erste WASSERLEITUNG angelegt worden sein. In einem offenen Graben floss das Wasser vom Strodauerbach zu einem Reservoir unterhalb des späteren Feuerwehrdepots und von dort in einem ausgemauerten und mit Holz abgedeckten Graben zu einem hölzernen Wasserchor (einem vier-eckiger Wasserbehälter) am Ringplatz. Daneben gab es Hausbrunnen. Ob das Wasser immer sehr rein war? Der Misthaufen war ja oft nicht allzuweit weg.

Schon bald nach 1526 wurde eine **Postlinie** von Prag nach Linz und weiter nach Venedig eingerichtet, die auch durch Kaplitz führte. Postreiter beförderten die Briefe. Die Pferde mussten

(1) *Zu St. Georg, am 23. April, und zu St. Gallus, am 16. Oktober, waren üblicherweise die Abgaben zu entrichten.*

Tak vznikaly poštovní stanice. Měšťané, kteří měli k dispozici vhodné prostory a potřebné koně, se časem stali poštmistry. V Kaplici zůstávala tato funkce po několika generacích v rodině Schoberů. Dědiční poštmistři převzali během času na sebe povinnost přepravovat zdarma dopisy. Za to získali právo na poštovní trasu ve vlastní režii urychleně přepravit osoby pomocí vyměňovaných koní. Jejich viditelným symbolem byla poštovní trubka, která je odlišovala od ostatních možností dopravy.

V Kaplici existovala již před rokem 1551 také měšťanská garda.

Obnova silnice z Budějovic k rakouské hranici

Ferdinand I. slíbil na počátku své vlády, že chce postavit na nohy obchod a dopravu, zřídí dobré cesty, zastaví přepadávání. Benátský vyslanec pak již v roce 1543 mohl napsat, že se Čechy nyní zcivilizovaly, kdežto dříve by býval cestování nedoporučoval a hodně nebezpečné bylo předtím i obchodování.

Když bylo v roce 1549 převáženo několik děl přes Čechy do Rakouska, pomáhal kaplický rychtář Wolfgang Scheplack vylepšit cestu k hranicím. Od pražského místodržitele dostal rok poté příkaz, aby cestu z Budějovic k rakouské hranici pro formany vezoucí sůl do Čech opravil a prodjednal to s obyvateli z okolí. Je potřeba, aby silnice byla vybudována co nejrychleji. Zasloužená odměna na sebe nenechá dlouho čekat.

Scheplack stavěl cestu na vlastní náklady. Do června 1551 postavil dva kamenné klenuté mosty a práce na cestě se mu dařila tak, že mohla být hotová do 3 až 4 měsíců. V tom ho potkalo

aber immer wieder gewechselt werden. So entstanden Poststationen. Bürger, welche geeignete Räumlichkeiten und die nötigen Pferde besaßen, wurden nach und nach Postmeister. In Kaplitz verblieb diese Funktion durch mehrere Generationen in einer Familie namens Schober. Die erblichen Postmeister übernahmen im Laufe der Zeit die Verpflichtung, die Briefpost unentgeltlich zu befördern. Dafür erhielten sie das Recht, auf eigene Rechnung Personen mittels gewechselter Pferde auf der Poststraße beschleunigt zu befördern. Ihr äußeres Zeichen war das Posthorn, das sie von anderen Transportgelegenheiten unterschied.

Schon vor 1551 hat in Kaplitz auch ein Bürgerkorps bestanden.

Erneuerung der Straße von Budweis zur österreichischen Grenze

Ferdinand I. hatte bei seinem Regierungsantritt versprochen, er wolle dem Handel und Verkehr aufhelfen, gute Verkehrswege herstellen und die Wegelagerer abstellen. Schon 1543 konnte der Gesandte Venedigs schreiben, Böhmen sei jetzt ganz gesittet, früher jedoch sei das Reisen nicht geraten und Handel zu treiben höchst gefährlich gewesen.

Als 1549 einige Geschütze durch Böhmen nach Österreich geführt wurden, hatte der Kaplitzer Richter Wolfgang Scheplack mitgeholfen, die Straße zur Grenze auszubessern. Im Jahr darauf erhielt er vom Statthalter in Prag den Befehl, die Straße von Budweis zur österreichischen Grenze für die Fuhrleute, die mit Salz nach Böhmen fahren, auszubessern und mit den Bewohnern der Umgebung zu verhandeln. Die Straße müsse so schnell wie möglich hergestellt werden, die gebührende Bezahlung werde nicht ausbleiben.

Scheplack, der in eigener Regie baute, hatte bis Juni 1551 zwei steinerne, gewölbte Brücken gebaut, und die Arbeit an der Straße war soweit gediehen, dass sie in 3 bis 4 Monaten fertig

neštěstí. Zničující požár v Kaplici, kterému padl za obětí celý jeho majetek, mu vzal prostředky na vyplacení asi 150 dělníků. A protože mu příslušná odměna ještě nedorazila, nebyl schopen ve stavbě pokračovat.

V žádosti českému sněmu (Kammer) navrhl, aby jmenoval místo něj zástupce a prosil snažně o úhradu svých výloh. Žádost, ze které se lze hodně dovědět o tehdejší dialektu, je zde zčásti reprodukována: je tu silně patrná tehdejší mluva, která zní v přibližném překladu takto:

„Římská, uherská a česká vážená rado, vyslyšte, prosím, moji současnou obtížnou situaci. 30. května v jednu odpoledne vzplanul v Kaplici obrovský požár, takže celá obec shořela do základů, jen 21 domů zůstalo. Během 14 dnů hořelo pětkrát. Celý můj majetek je zničený. Na mém domě nezbyl ani jeden šindel. Zbyly pouze dvě klenby, jedna komora a dva sklepy. Vedle toho mi shořely mimo obec také tři velké stodoly. Nyní opět to vše mám postavit, ale nemám peníze ani obilí. Tuze Vaše Milosti, a to obzvlášť nyní v božské prozřetelnosti, prosím Vaši Milost o přimluvu za moji mzdu tak, jak přislíbil rychtář Petr za přítomnosti ušlechtilého a dobrého Jana Visknětenského (Wisknyttenského).

Dne 12. 6. v Kaplici 1551
Váš nejpoddanější a poslušný
Wolfgang Scheplack, zdejší rychtář“

(„Actum zue Gaplytz den 12 Tag Juny Anno 1551. Euren Genoden unterthanygister und gehorsomer Wolffgong Scheplack Richter doselbs.“)

sein konnte. Da traf ihn das Unglück. Ein verheerender Brand in Kaplitz, dem sein Hab und Gut zum Opfer fielen, raubte ihm die Mittel, die rund 150 Arbeiter zu bezahlen. Und weil die ihm zustehende Bezahlung auch noch nicht eingetroffen war, sah er sich außer Stande, den Straßenbau fortzusetzen.

In einer Eingabe an die böhmische Kammer machte er sich erbötig, einen Stellvertreter zu nennen, und bat dringend, ihm seine Auslagen zu ersetzen. Diese Eingabe, aus der man die damalige Mundart stark heraushören kann, sei hier teilweise wiedergegeben:

„Roemischer ungrischer auch bemischer khu (niglicher) M(ajestät) Khammer Ratt in Khungraych Bem mainer genadigen gepietunden Herren E(uer) G(naden) wolt main yetz obligunde Nott genayklychen vernemen. ...on dem 30. Tag May umb eins noch Myttog ist ein gewaltig Feur pey unß auffgongen, das der gontz Morckh in Grundt verbrunnen ist, daß nur 21 Hauß synd yberpeyliben, daß in 14 Tagen 5 Fuir sind gebest (gewesen). Do ist mier alle mein Hob und Guett verprunnen... Mier war nycht ein Schindel on mainer Pehaussung pellyben (geblieben) den nur 21 Gewelb, 1 Khoemer und 2 Khelder. Dorneben synd mier ausserholb des Morckt auch grosser drey Shtodel verprunnen. Das ich nu wyderum paun solt, so hob ych khein Geldtin meiner Geboltt (Gewalt) nicht, noch khein Khorn. Derholben ych E. G. pitt ollzumol und einem yetzlychen ynsunderhoyt (und jetzt besonders) umb Gottes willen, E. G. wolt mier meiner Peseldung (Besoldung) verhelpen, dwe (die) mier der Petter Rychter sayliger zuegesogt hot in Paybessen (Beiwesen = Beisein) des edlen und vesten Jene Wisknyttensky..

Actum zue Gaplytz den 12 Tag Juny Anno 1551. Euren Genoden unterthanygister und gehorsomer Wolffgong Scheplack Richter doselbs.“

S touto žádostí se jeho syn vydal na cestu do Prahy. Nese kancelářské označení z 20. července 1551. Když se nic nedělo, směřoval koncem září 1551 ještě jednu žádost k místodržícímu, ta poté byla vyřízena v prosinci. Nakonec se musel Scheplack ke svým penězům přece dostat, jelikož komorní dlužní výkazy potom už žádné dluhy neevidovaly. (1)

Překlad kapitoly „Rožmberkové za krále Ferdinanda I. (1526–1564)“ a „Kaplice za času Ferdinanda I.“ a „Obnovení silnice z Budějovic k rakouské hranici“ do češtiny: Vít Pechlát, Prachatice

Obchod a řemeslo v Kaplici

Také v Kaplici se řemeslníci se stejnou živností spojili do cechů. Díky privilegiím Rožmberků obdrželi zvláštní pravomoci: r. 1481 soukeníci, r. 1561 krejčí, r. 1577 koželuhové, r. 1583 kováři a koláři, r. 1585 hrnčíři, r. 1587 kamnáři a pekaři, mlynáři a perníkáři, r. 1603 kožešníci, kameníci a zedníci, r. 1607 řezníci. (TG str. 229)

Řemesla uživila jejich pána, uspokojila potřeby obyvatelstva a bylo také možné provozovat obchod i za hranicemi panství.

Přitom se mnohý obchodník cestou dostal do nesnázi. Tak musel v roce 1496 Petr z Rožmberka požádat zástupce Freistadtu o vrácení dvou vozů se železem, které byly kaplickému soudci „odebrané“. (TG, str. 232)

Jednou z nejdůležitějších živností v Kaplici bylo od nepaměti hrnčířství, také proto, že zde byla

(1) A.Schmidt, *Straßenbau von Budweis an die österreichische Grenze*, „Waldheimat“, 1926, Nr. 4

Mit dieser Eingabe machte sich sein Sohn auf den Weg nach Prag. Sie trägt den Kanzleivermerk 20. Juli 1551. Da sich nichts rührte, richtete Scheplack Ende September 1551 nochmals ein Gesuch an den Statthalter, das dann im Dezember erledigt wurde. Er muss doch noch zu seinem Geld gekommen sein, denn die „Kammerschulden-Bücher“ verzeichnen danach den Ausstand nicht mehr. (1)

Übersetzung der Kapitel „Die Rosenberger unter König Ferdinand I.“, „Kaplitz in der Zeit Ferdinand I.“ und „Erneuerung der Straße von Budweis zur österreichischen Grenze“ ins Tschechische: Vít Pechlát, Prachatice

Handel und Gewerbe in Kaplitz

Auch in Kaplitz hatten sich die Handwerker mit gleichem Gewerbe zu Zünften zusammengeschlossen. Durch Privilegien der Herren von Rosenberg erhielten sie besondere Befugnisse: 1481 die Tuchmacher, 1561 die Schneider, 1577 die Lederer, 1583 Schmiede und Wagner, 1585 die Töpfer, 1587 Hafner, Bäcker, Müller und Lebzelter, 1603 Kürschner, Steinmetze und Maurer, 1607 die Fleischauer. (TG S. 229)

Die Gewerbe ernährten ihren Mann, befriedigten die Bedürfnisse der Bevölkerung, und es war auch möglich, über die Herrschaftsgrenzen hinaus Handel zu treiben.

Dabei geriet mancher Handelsreisende in Schwierigkeiten. So musste 1496 Peter von Rosenberg die Freistädter ersuchen, dem Richter zu Kaplitz die ihm abgenommenen 2 Wagen mit Eisen zurückzugeben. (TG S. 232)

Eines der wichtigsten Gewerbe des Ortes war von jeher die Töpferei, nicht zuletzt weil hier

(1) A.Schmidt, *Straßenbau von Budweis an die österreichische Grenze*, „Waldheimat“, 1926, Nr. 4

k dispozici vynikající surovina. Zboží mohlo být prodáváno široko daleko až do Tyrolska. Také soukenictví bylo hodně provozováno. Staré privilegium, na veřejných církevních poutích a jarmarcích v Mühlviertelu sukno „podle lokte uříznout a prodávat“ bylo kaplickým soukeníkům roku 1604 potvrzeno zemským hejtnanem z Horních Rakous. (IO, str. 127)

Od roku 1470 byly v Čechách jako měna běžné míšeňské groše. Byly jen zpola tak hodnotné jako české groše. Kopa míšeňských grošů měla kolem roku 1550 hodnotu 2 zlatých 36 krejcarů rakouské měny, která od dob Ferdinanda I. přicházela v Čechách stále více do užívání. (1 zlatý/ Gulden (fl) = 60 krejcarů (kr))

Kaplice v Novohradském urbáři (Gratzner Urbar) z roku 1553

V roce 1553 byl zřízen v Nových Hradech urbář (pozemková kniha), ve kterém bylo zapsáno, jaké dávky od obyvatel usedlých ve stovce obcí novohradského panství musely být vrchnosti placeny.

Podle něho bylo v Kaplici 154 obyvatel. Na svatého Jiří a Havla museli zaplatit mezi 1 až 5 groši „Hauszins“ (poplatek za používání domu). Tento poplatek přinesl ročně zhruba 80 kop grošů. V pozemkové knize je dále zaznamenána: radnice, kostel, fara, 10 nálevení a dva mlýny na Malši, mlýn Stefana Taubera (Lackstampfu) a Gangelův mlýn na Valše.

6 řezníků městyse muselo odevzdat ročně 5 liber (hovézího) loje. Jeden válečný vůz (Rüstwagen), dva vyzbrojené jezdce a pět vyzbrojených pěšáků museli měšťané dát během války.

ein vorzügliches Rohmaterial zur Verfügung stand. Die Erzeugnisse konnten weit herum bis nach Tirol abgesetzt werden. Schwunghaft betrieben wurde auch die Tuchmacherei. Das alte Privileg, auf öffentlichen Kirchtagen und Jahrmärkten im Mühlviertel das Tuch „nach der Ellen auszuschneiden und zu verkaufen“, wurde den Kaplitzer Tuchmachern 1604 vom Landeshauptmann in Österreich ob der Enns bestätigt. (IO S. 127)

Seit 1470 waren in Böhmen vorwiegend die Meißner Groschen als Währung üblich. Sie waren nur halb so viel wert wie die böhmischen Groschen. Ein Schock Meißner Groschen hatte um 1550 den Wert von 2 Gulden 36 Kreuzer (1 Gulden (fl) = 60 Kreuzer (kr)) österreichischer Währung, die seit Ferdinand I. in Böhmen immer mehr in Verwendung kam.

Kaplitz im Gratzner Urbar von 1553

Im Jahre 1553 wurde in Gratzen ein Urbar (Grundbuch) angelegt, in dem verzeichnet war, welche Abgaben von den Ansässigen in den 100 Ortschaften der Herrschaft zu entrichten waren.

Demnach gab es in Kaplitz 154 Ansässige. Sie hatten zu Georgi und Galli einen Hauszins zwischen 1 und 5 Groschen zu zahlen. Die Maut erbrachte jährlich rund 80 Schock Groschen. Vermerkt sind im Urbar weiters ein Rathaus, Kirche, Pfarre, 10 Schenken und zwei Mühlen an der Maltsch, die Mühle des Stefan Tauber im Lackstampf und die Gangelmühle in der Walch.

Die 6 Fleischhauer des Markts hatten im Jahr 5 Pfund Inslich abzuliefern. In Kriegszeiten mussten die Bürger einen Rüstwagen, zwei ausgerüstete Reiter und fünf Mann ausgerüstetes Fußvolk stellen.

Mezi usedlými se vyskytovala jména jako Breitschopf, Gangl, Klement, Pascher, Schauer, Schmidt, Waschenpolz a Zicha, jména, která zůstala v Kaplici až do našeho století. (TG str. 222 – 224)

Překlad kapitoly „Obchod a živnost v Kaplici“ do češtiny: Miroslav Zemánek, České Budějovice

Radnice a správa obce

Budova soudu existovala již v roce 1387, první zmínka o městském špitálu sv. Martina je z roku 1504. Kdy byla postavena radnice, není známo. Byla menší než ta dnešní, dosahovala jen od Kostelní ulice k věži a měla otevřené podloubí. Ze strany ulice v ní byly masné krámy. Nad podloubím byla v roce 1555 postavena radniční věž, která během staletí zakusila mnohé změny. V roce 1557 zadali kapličtí Italovi jménem Clement zakázku, aby střechu radnice pokryl taškami a na obou stranách budovy postavil štítové zdi, za což obdržel 15 kop mišeňských grošů. (TG str. 228)

Roku 1555 byl jmenován též městský magistrát. V čele správy bylo sedm měšťanů volených mužů, první mezi nimi primátor. Patřilo mu právo svolávat radu. Radní se ve vedení úřadu střídali po řadě za sebou vždy po čtyřech týdnech, během té doby měli titul starosta. Mimo to zde byl i obecní písař.

Pro výkon nižšího soudu byl volen obecní soudce (Marktrichter). Výklad práva byl prováděn podle starých dochovaných záznamů, traduje se třeba z Dolního Dvořiště. (V. Schmidt, Siedl. Gesch. str. 53)

Unter den Ansässigen tauchen die Namen Breitschopf, Gangl, Klement, Pascher, Schauer, Schmidt, Waschenpolz und Zicha auf, Namen, die es bis in unser Jahrhundert in Kaplitz gab. (TG S. 222 – 244)

Übersetzung des Kapitels „Handel und Gewerbe in Kaplitz“ ins Tschechische: Miroslav Zemánek, Budweis

Das Rathaus und die Gemeindeverwaltung

Ein Gerichtshaus existierte schon 1387, das Bürgerspital St. Martin wird 1504 erstmals genannt. Wann das Rathaus gebaut wurde, ist nicht überliefert. Es war kleiner als das heutige, reichte nur von der Kirchengasse bis zum Turm und hatte offene Lauben. Auf der Gasseseite waren Fleischbänke eingebaut. 1555 wurde über einer Laube der Rathaustrurm errichtet, der im Laufe der Jahrhunderte manche Änderung erfahren hat. 1557 gaben die Kaplitzer einem Italiener namens Clement den Auftrag, das Rathaus mit Ziegeln zu decken und auf beiden Seiten mit Schildmauern zu versehen, wofür dieser 15 Schock Groschen meissn. erhielt. (TG S. 228)

1555 wird auch der Magistrat von Kaplitz genannt. Sieben von den Bürgern gewählte Ratsmänner standen an der Spitze der Verwaltung, der erste unter ihnen führte den Namen Primator. Ihm stand das Recht zu, die Ratssitzungen einzuberufen. Die Ratsherren wechselten einander reihum alle vier Wochen in der Amtsführung ab und führten in dieser Zeit den Titel „Bürgermeister“. Außerdem gab es einen Marktschreiber.

Für den Vollzug der niederen Gerichtsbarkeit wurde ein Marktrichter gewählt. Die Rechtsprechung erfolgte nach alten Aufzeichnungen, wie sie etwa von Unterhaid überliefert sind. (V. Schmidt, Siedl. Gesch. S. 53)

Účinným trestem byl až do konce 18. století pranýř či sloup hanby, který byl postavený uprostřed náměstí. Odsouzený zde byl kratší či delší dobu, podle výše svého provinění, vystaven výsměchu kolemjdoucích. Měl na sobě pověšenou ceduli, kde bylo napsáno, za jaký přestupek musí pykat.

Pro pekaře existoval košový trest: pokud jejich pečivo mělo malou váhu nebo nebylo požitelné, museli po určitý čas stát před pranýřem v prázdném koši.

Kriminální soudní pravomoc zůstala ale vyhrazena vrchnosti. Například primátor George Svarasky, soudce Toman Beránek a písař Basil s dalšími z Kaplice byli uvězněni v roce 1605 v třeboňské radnici, protože neoznámili vraždu.

Překlad kapitoly „Radnice a správa obce“ do češtiny: Pavla Opekárová, Hubert a Daniela Wimmerovi, Kaplice

Wilém z Rožmberka nabývá patronát nad kaplickou farou a zřizuje panský pivovar

Již od 13. století spadala kaplická farnost pod správu milevských premonstrátů, kteří zde vlastnili patronátní právo. Když na začátku husitských válek kolem roku 1420 byl také jejich klášter vyplněn a zrušen, našli mniši útočiště poblíž hradu Zvíkova. Opat kláštera Svatomír zemřel roku 1423. V roce 1434 byl opatem v Milevsku kaplický farář Jan. Jeho nástupcem v kaplické farnosti se stal bratr Petr, zvaný Cipín, který zemřel roku 1459. Po roce 1438 se mohli přeživší mniši vrátit zpět do kláštera. Náboženský rozkol pro klášterní život nebyl zrov-

Ein wirksames Strafmittel war bis gegen Ende des 18. Jhdts. der Pranger oder Schandpfahl, eine in der Mitte des Ringplatzes aufgestellte Säule, vor welcher der Verurteilte sich je nach der Größe seines Vergehens kürzere oder längere Zeit dem Gespött der Vorübergehenden aussetzen musste. Eine Tafel wurde ihm umgehängt, auf der zu lesen war, für welches Vergehen er zu büßen hatte.

Für die Bäcker gab es die Korbstrafe: Wenn das von ihnen verkaufte Gebäck zu geringes Gewicht hatte oder nicht genießbar war, mussten sie sich für eine bestimmte Zeit vor dem Pranger in einen leeren Korb stellen.

Die Kriminalgerichtsbarkeit blieb aber der Obrigkeit vorbehalten. So wurden 1605 der Primator Georg Svarasky, der Richter Toman Beránek und der Schreiber Basil mit anderen Kaplitzern im Wittingauer Rathaus eingesperrt, weil sie einen Mord nicht angezeigt hatten.

Übersetzung des Kapitels „Das Rathaus und die Gemeindeverwaltung“ ins Tschechische: Pavla Opekárová, Hubert und Daniela Wimmer/ová, Kaplitz

Wilhelm von Rosenberg erwirbt das Patronat über die Kaplitzer Pfarre und richtet das herrschaftliche Bräuhaus ein

Seit dem 13. Jhd. hatten die Prämonstratenser von Mühlhausen die Kaplitzer Pfarre betreut und das Patronatsrecht ausgeübt. Zu Beginn der Hussitenkriege um 1420 wurde auch ihr Kloster verwüstet, die Patres konnten in die nahe Burg Klingenberg (Zvíkov) an der Moldau flüchten, Abt Svatomir starb 1423. 1434 wurde der Kaplitzer Pfarrer Fr. Johann Abt von Mühlhausen. Sein Nachfolger in Kaplitz wurde Fr. Petrus, genannt Czypyn, der 1459 starb. Nach 1438 konnten die Überlebenden in ihr Kloster zurückkehren. Die Glaubensspaltung war dem klösterlichen Leben

na prospěšný. Počet kněží se snížil, takže opat už nemohl obsadit všechny farnosti. (1)

V roce 1492 Petr Vok z Rožmberka doporučil, aby byla kaplická fara obsazena diecézním knězem. Opat navrhl kněze Tomáše z Krumlova, kterého v úřadě potvrdili administrátoři pražského arcibiskupství. Ve čtyřicátých letech 16. století převzal úřad duchovního správce v kaplické farnosti sám opat, prohýřil ale vše a potom nechal faru osiřelou. Třebaže byl povinný dosadit německého kazatele, žádného po celý rok nedosadil. Pražská konsistoř ho nabádala, aby dosadil faráře, protože přeci kolátor (Collator) nemůže sám sebe ustanovit farářem, a aby se postaral o německého kazatele, „aby lidé nepropadli pikhartským bludům“ (míněna je husitská hereze). Roku 1546 byl kaplickým farářem probošt augustiniánského kláštera v Borovanech (jihovýchodně od Českých Budějovic).

Avšak již roku 1548 byla Kaplice opět bez duchovního. Opat neměl k dispozici žádného kněze, který by mohl převzít farnost. Dne 12. prosince 1552 odprodal opat Jan za milevský klášter patronátní právo nad kaplickou farou Vilémovi z Rožmberka a jeho dědicům za 60 kop grošů míšeňských, které byly ihned vyplaceny. Kromě toho měl farář dostat zpět finanční obnos, který vynaložil na stavbu (?). Opat si vyžádal dobytek a koně.

Listinu o smlouvě v českém jazyce stvrdili svou pečeti karlštejnský purkrabí Jáchym z Hradce, Vilém z Rožmberka a opat milevského kláštera. (KR 196)

(1) Podle dopisu Dr. Karla Dolisty, ze dne 6. 8. 96. Bratr Metoděj, se kterým jsem mluvil v milevském klášteře, o něm řekl, že je to nejlepší znalec dějin premonstrátů v Čechách.

nicht gerade förderlich. Die Zahl der Patres ging zurück, der Abt konnte nicht mehr alle Pfarren besetzen. (1)

1492 empfahl Wok von Rosenberg, die Pfarre Kaplitz mit einem Weltpriester zu besetzen. Der Abt präsentierte den Priester Thomas aus Krummau, der von den Administratoren des Prager Erzbistums bestätigt wurde. In den Vierzigerjahren des 16. Jhdts. übernahm der Abt selbst auch die Kaplitzer Pfarre, verschwendete dort alles und ließ dann die Pfarre verwaist. Obwohl er verpflichtet war, einen deutschen Prediger zu stellen, hielt er ein ganzes Jahr keinen. Das kath. Konsistorium in Prag mahnte ihn, einen Pfarrer zu stellen, da sich doch der Collator nicht selbst zum Pfarrer ernennen könne, und für einen deutschen Prediger zu sorgen, „damit das Volk nicht in die Pikharti (gemeint ist die hussitische Ketzerei) und den Irrthum verfall.“ 1546 war der Probst des Augustinerchorherrenstifts Forbes (Borovany; südöstl. von Budweis) Pfarrer in Kaplitz.

Aber schon 1548 war Kaplitz wieder ohne Seelsorger. Der Abt hatte keinen Priester zur Verfügung, der die Pfarre übernehmen konnte. Am 12. Dezember 1552 verkauften Abt Johann und der Konvent von Mühlhausen das Patronat über die Kaplitzer Pfarre an Wilhelm von Rosenberg und dessen Erben um 60 Schock Meissner Groschen, die sofort ausbezahlt wurden. Außerdem sollte dem Pfarrer alles, was er für den Bau (?) ausgegeben hatte, rückerstattet werden. Der Abt hatte sich Vieh und Pferde ausbedungen.

Die Vertragsurkunde in tschechischer Sprache wurde von Joachim von Neuhaus, Burggraf auf dem Karlstein, Wilhelm von Rosenberg und dem Abt von Mühlhausen besiegelt. (KR 196)

(1) Nach einem Brief von Dr. Karel Dolista, Prag, vom 6. 8. 96. P. Methodius, mit dem ich im Kloster Milevsko (Mühlhausen) sprach, nannte ihn den besten Kenner der Geschichte der Prämonstratenser in Böhmen.

Od této doby působilo v kaplické farnosti světské duchovenstvo. Občas zaskakovali cisterciáci z kláštera ve Vyšším Brodě. O situaci fary ve středověku neexistují žádné doklady. Kdy byla postavena dnešní fara, není rovněž známo.

Ignaz Oberparleiter se domnívá, že pivovar a budova spořitelny na náměstí byly původně klášterní budovou a tvořily jednotnou stavební skupinu, protože pivovarský sklep sahá až pod budovu spořitelny.

Když byla v minulém století jedna část pivovaru adaptována pro školní účely, objevily se ve zbytcích klenby v několika výklencích freskové malby – okřídlené andělské hlavy a svatí, zčásti obkroužené ornamenty, jak je lze najít ve starých klášterech.

Velká místnost v budově spořitelny byla možná někdejší refektář, kterému se ještě dlouho říkalo „Pfaffenstube“. (IO, str. 17)

Anton Teichl naopak píše: „Nelze zjistit, k čemu kdysi městský pivovar sloužil... O kláštře, jak si někteří myslí, zde nemůže být vůbec řeč... nelze z této doby existenci kláštera v Kaplici doložit.“ (TG, str. 229)

V listině z roku 1552 se také nikde nevyskytuje zmínka o předání budov.

V budově spořitelny se stále ještě dochovaly kamenné dveřní a okenní zárubně zdobené pozdně gotickými ornamenty. Do jedné dveřní zárubně v prvním patře je vytesána pětistá růže a letopočet „Anno Domini 1577“. Dům sloužil snad již tehdy jako panský zájezdni hostinec.

Von da an wirkten Weltgeistliche in der Kaplitzer Pfarre, manchmal mussten Zisterzienser aus Hohenfurth einspringen. Über die Lage des Pfarrhofs im Mittelalter gibt es keine Belege. Und wann der heutige Pfarrhof gebaut wurde, ist ebenfalls nicht bekannt.

Ignaz Oberparleiter meint, dass das Brauhaus und das Sparkassengebäude am Ringplatz ursprünglich Klostergebäude waren und eine einheitliche Baugruppe bildeten, denn der Bräuhauskeller reicht bis unter das Sparkassengebäude.

Als im vorigen Jahrhundert ein Teil des Bräuhauses für Schulzwecke adaptiert wurde, zeigten sich beim Abbruch von Gewölben in mehreren Nischen Fresko-Malereien – geflügelte Engelsköpfe und Heilige, zum Teil reich mit Ornamenten umgeben – wie sie in alten Klöstern zu finden sind.

Ein großer Raum im Sparkassengebäude, vielleicht das einstige Refektorium, führte noch den Namen „Pfaffenstube“. (IO S. 17)

Anton Teichl dagegen schreibt: „Welchem Zweck das Stadtbräuhaus einst diente, ist nicht zu ermitteln gewesen... Von einem Kloster, wie manche meinen, kann keine Rede sein, ... aus dieser Zeit kann der Bestand eines Klosters in Kaplitz nicht nachgewiesen werden.“ (TG S. 229)

In der Urkunde von 1552 ist auch nirgends von der Übergabe von Gebäuden die Rede.

Im Sparkassengebäude gibt es noch steinerne Tür- und Fenststöcke mit Verzierungen aus der späten Gotik. In einem der Türstöcke im ersten Stock ist die fünfblättrige Rose und die Jahreszahl „Anno Domini 1577“ eingemeißelt. Das Haus war wohl damals schon ein herrschaftliches Absteigequartier.

Vedle v budově s mohutným renesančním portálem nechal Vilém z Rožmberka zřídit panský pivovar. Budova sahala jenom do poloviny Pivovarské ulice, neboť v později vybudované varně se dá ještě poznat staré zdívo s kamennými okenními zárubněmi. Varna byla zařízena na vaření 20 věrtelů světlého piva (pšeničného) a 52 věder ječného piva a měla přiděleno 13 šenků. Pivo se zde vařilo od roku 1559. (IO, str. 174).

V letech 1609–1618 působil v pivovaru jako písař Tobiáš Aleš. Roku 1609 slavil v Třeboni svatbu s Turkyní Annou, která pocházela z Bělehradu. (TG, str. 233)

Překlad kapitoly „Vilém z Rožmberka nabyvá patronát nad kaplickou farou a zřizuje panský pivovar“ do češtiny: Miroslava Smišková, Borovany

Protireformace v Čechách

Po augspurském náboženském míru z roku 1555 byl v Německu po dobu několika desetiletí klid. Zatímco se kalvinisté a luteráni pro teologické spory rozdělili, katolicismus se upevňoval, z velké části díky horlivému působení jezuitů.

Císař Ferdinand I. musel ve svých zemích postupovat opatrně, protože potřeboval pomoc stavů v boji proti Turkům. Stavby byly v Čechách často podobojí, ale také učení Martina Luthera tu našlo své stoupence. Roku 1556 Ferdinand I. povolal do Prahy jezuitu. Ti měli posílit pozici několika málo zbývajících katolíků.

V oblasti výchovy brzo předčili protestanty. Na panstvích Rožmberků našla víra husitů a protestantů jen málo přívrženců. O to se často postarali Rožmberkové drakonickými (přísnými) prostředky.

Im Gebäude nebenan mit dem mächtigen Renaissanceportal ließ Wilhelm von Rosenberg das herrschaftliche Bräuhaus einrichten. Es reichte nur bis zur halben Bräuhausgasse, denn vom später errichteten Sudhaus aus konnte man noch die alte Mauer mit steinernen Fensterstöcken erkennen. Es war auf 20 Viertel Weißbier und 52 Eimer Gerstenbier eingerichtet und hatte 13 Schenken zugewiesen. Ab 1559 wurde hier gebraut. (IO S. 174)

1609–1618 war Tobias Alesch Bierschreiber. 1609 feierte er in Wittingau seine Hochzeit mit der Türkin Anna aus Belgrad. (TG S. 233)

Übersetzung des Kapitels „Wilhelm von Rosenberg erwirbt das Patronat über die Kaplitzer Pfarre und richtet das herrschaftliche Bräuhaus ein“ ins Tschechische: Miroslava Smišková, Borovany (Forbes)

Gegenreformation in Böhmen

Nach dem Augsburger Religionsfrieden von 1555 war für ein paar Jahrzehnte in Deutschland Frieden. Während sich Lutheraner und Calvinisten durch theologische Streitigkeiten entzweiten, festigte sich der Katholizismus, nicht zuletzt durch das eifrige Wirken der Jesuiten.

Kaiser Ferdinand I. musste in seinen Ländern behutsam vorgehen, denn er brauchte die Hilfe der Stände im Kampf gegen die Türken. Die Stände waren in Böhmen vielfach utraquistisch, und auch die Lehre Luthers hatte ihre Anhänger gefunden. 1556 berief er die Jesuiten nach Prag. Sie sollten die Stellung der wenigen verbliebenen Katholiken stärken.

Auf dem Gebiet der Erziehung waren sie den Protestanten schon bald überlegen. In den Herrschaften der Rosenberger hatte der Glaube der Hussiten und der Protestanten nur wenige Anhänger gefunden. Dafür sorgten sie oft mit drakonischen Maßnahmen.

Hradčany v Praze za vlády císaře Rudolfa II. Z „Civitas orbis terrarum“. (1572–1618 od Brauna a Hogenberga). Rožmberský palác (vpravo před bazilikou sv. Jiří se dvěma špičatými věžemi) dominuje svým mohutným průčelím směrem k městu celé hradní siluetě.

Der Hradschin in Prag zur Zeit Kaiser Rudolfs II. Aus „Civitas Orbis Terrarum“ (1572–1618 von Braun und Hogenberg) Das Palais Rosenberg (rechts vor der St. Georgs-Basilika mit den zwei spitzen Türmen) dominiert mit seiner mächtigen, der Stadt zugewandten Front die gesamte Burgsilhouette.

Například na květnou neděli v roce 1555 byli členové magistrátu Kaplice zavřeni ve věži v Krumlově, protože povolili sedláckému chlapci z Bavorska kázání na veřejném místě.

So wurden am Palmsonntag 1555 Mitglieder des Magistrats von Kaplitz im Turm von Krummau eingesperrt, weil sie einem Bauernburschen aus Bayern erlaubt hatten, auf öffentlichem Platz zu predigen.

Také Vilém z Rožmberka, který jako chlapec studoval v letech 1544–1549 na biskupské škole v Pasově, zůstal věrný katolickému vyznání. Aby upevnil své poddané v této staré víře, pozval roku 1584 jezuitu do svého rezidenčního města Český Krumlov a zbudoval zde pro ně katolickou kolej.

Auch Wilhelm von Rosenberg, der als Knaube 1544–1549 an der bischöflichen Schule in Passau studiert hatte, blieb dem katholischen Glauben treu. Um seine Untertanen im alten Glauben zu festigen, holte er 1584 die Jesuiten in seine Residenzstadt Krummau und baute ihnen ein großes Kolleg.

Císař MAXMILIÁN II., který se v roce 1564 stal následníkem svého otce Ferdinanda, byl k protestantům naopak velmi tolerantní a dovolil jim ve svých dědičných zemích svobodu náboženského vyznání. Roku 1575 se spojili utrakvisté (kališníci), Jednota bratrská a luteráni do České konfese (vyznání víry), aby se práva utrakvistů rozšířila také na ostatní.

Kaiser MAXIMILIAN II., der 1564 die Nachfolge seines Vaters Ferdinand antrat, war den Protestanten gegenüber sehr tolerant und gestattete ihnen in seinen Erbländern freie Religionsausübung. 1575 schlossen sich die Utraquisten, die Brüderunität und die Lutheraner zur Böhmisches Konfession zusammen, um die Rechte der Utraquisten auch auf die anderen auszudehnen.

RUDOLF II., který byl korunován na císaře a českého krále v roce 1576 a který přeložil své sídlo do Prahy, dokázal svou politikou lavírová-

RUDOLF II., der 1576 zum Kaiser und zum böhmischen König gekrönt wurde und seine Residenz nach Prag verlegte, konnte mit sei-

ni a odkládání důležitých rozhodnutí zabránit novým náboženským konfliktům.

Žil více pro umění a vědu, zval na svůj dvůr významné učence, jako byli astronomové Tycho Brahe a Johannes Kepler, založil cenné sbírky a vytvořil z Hradčan prvotřídní kabinet umění a kuriozit. Našli se však i šarlatáni a hodně peněz promarnil v alchymii.

Překlad kapitoly „Protireformace v Čechách“ do češtiny: Kristiana Holá, Velešín

Vilém z Rožmberka těží z nových zdrojů příjmů

Vilém stál po boku císaři Rudolfovi jako nejvyšší královský purkrabí. Také on byl nakloněn krásnému umění. Nechal zvelebit svůj palác na Pražském hradě a nechal se klamat stejnými šarlatány. Hodně jeho majetku vyletělo komínem při pokusech vyrábět zlato.

Výnosná byla ale jistě výroba skla. Novohradský urbář z roku 1553 uvádí čtyři sklárny: Rappetschlag (Rapotice), Piberschlag (Veveří), Zirnetschlag (Bělá) a Wilhelmsberg (Vilémova hora), která byla později pro své léčivé prameny nazvána Heilbrunn (Hojná Voda).

Vilém byl čtyřikrát ženatý. Jeho první tři manželky, Kateřina z Braunschweigu, Žofie Braniborská a Anna Maria Bádenská, pocházely všechny z vládnoucích rodů. Poslední, Polyxena z Pernštejna, pocházela z respektované zemské rodiny. Pokaždé byla svatba slavena s velkou pompou, ale manželství zůstala bezdětná.

Vilém, který byl neustále ve finanční tísní, nařídil v roce 1553, že v šencích jeho panství smí

ner Politik des Lavierens und Hinausschiebens wichtiger Entscheidungen neue Glaubenskämpfe verhindern.

Er lebte mehr den Künsten und den Wissenschaften, holte große Gelehrte, wie die Astronomen Tycho Brahe und Johannes Kepler, an seinen Hof, legte wertvolle Sammlungen an und machte den Hradschin zu einer „Kunst- und Wunderkammer“ ersten Ranges. Aber auch Scharlatane fanden sich ein, und viel Geld vergebnete er mit der Alchemie.

Übersetzung des Kapitels „Gegenreformation in Böhmen“ ins Tschechische: Kristiana Holá, Velešín

Wilhelm von Rosenberg erschließt neue Geldquellen

Wilhelm stand Kaiser Rudolf als Oberstburggraf zur Seite. Auch er war den schönen Künsten zugetan, ließ seinen Palast auf der Prager Burg ausbauen und ist denselben Scharlatanen aufgesessen. Viel von seinem Vermögen ist bei der Goldmacherei zum Schornstein hinausgeflogen.

Gewinnbringend war sicher die Glaserzeugung. Das Gratzner Urbar von 1553 nennt vier Glashütten: Rappetschlag, Piberschlag, Zirnetschlag und Wilhelmsberg, das später wegen seiner Heilquellen Heilbrunn genannt wurde.

Wilhelm war viermal verheiratet. Seine ersten drei Frauen, Katharina von Braunschweig, Sophie von Brandenburg und Anna Maria von Baden, stammten aus regierenden Häusern, die letzte, Polyxena von Pernstein, aus einer angesehenen Familie des Landes. Die Hochzeit wurde jedesmal mit großem Prunk gefeiert, aber die Ehen blieben kinderlos.

Wilhelm, der stets in Geldnöten war, hatte 1553 angeordnet, dass in den Schenken seiner Herr-

být čepováno jen panské pivo. To těžce postihlo jeho poddané, kteří dosud pivo sami vařili. Ale už v roce 1555 povolil městům a městyšům znovu vařit pivo. Za to ale museli za každý věrtel (cca 250 litů) platit čtyři groše knížecí komoře. Od roku 1564 bylo postaveno mnoho knížecích pivovarů. Okolní osady musely odebírat panské pivo.

Aby naplnil svou prázdnu pokladnu, nechal kolem roku 1590 uzavřít pivovary svých poddaných. Také kaplický magistrát přiměl k tomu, aby odstoupil od práva vařit pivo. Dál se smělo čepovat ve všech hostincích už jen pivo panské. (V. Schmidt, Braustätten, str. 19) K tomu zavedl ještě

Mühlenzwang, což znamenalo povinnost mlít jen v určených (panských) mlýnech. V roce 1591 nechal postavit jen na panství Nové Hradky 12 nových mlýnů. 71 mlýnů, které nebyly panské, ukončil provoz. Mlýnáři byli bídne odškodněni a nezničené mlýny byly pronajaty. Také oba kaplické mlýny, tzv. Taubermühle a Gangelmühle, byly zabaveny a za obnos 20 kop grošů za každé mletí pronajaty mlynářům. Sedláci se museli této povinnosti podřít („Mühlenzwang“). Měli povoleno nechat mlít už jen ve mlýně, který jim byl přidělen. Tam museli plnit i tzv. mlýnský robot, což bývala dodávka stavebního a truhlářského dřeva na údržbu mlýna. (TG, str. 14 a 230)

Preklad kapitoly „Vilém z Rožmberka objevuje nové zdroje příjmů“ do češtiny: Marie Blessbergerová, Kaplice

schaft nur Herrenbier ausgeschenkt werden darf, was seine brauenden Untertanen schwer traf. Aber schon 1555 erlaubte er den Städten und Märkten neuerdings das Brauen, dafür

mussten sie aber für jedes Viertel (ca.250 l) 4 Groschen an die fürstliche Kammer zahlen. Ab 1564 wurde dann eine Reihe von fürstl. Brauhäusern gebaut. Die umliegenden Ortschaften mussten dort ihr Bier beziehen.

Um seine leeren Kassen zu füllen, ließ er um 1590 die Bräuhäuser seiner Untertanen schließen. Auch den Kaplitzer Magistrat bewog er, vom Braurecht abzustehen. Nun durfte in allen Wirtshäusern nur mehr herrschaftliches Bier ausgeschenkt werden. (V. Schmidt, Braustätten,

S. 19) Dazu führte er noch den Mühlenzwang ein. 1591 ließ er allein in der Herrschaft Gratzen 12 neue Mühlen bauen und 71 nichtherrschaftliche Mühlen einziehen. Die Müller wurden kärglich entschädigt und die nicht zerstörten Mühlen verpachtet. Auch die beiden Kaplitzer Mühlen, die Taubermühle und die Gangelmühle wurden eingezogen und gegen einen Betrag von 20 Schock Groschen per Mahlgang den Müllern verpachtet. Die Bauern wurden dem Mühlenzwang unterworfen. Sie durften nur mehr in der Mühle mahlen lassen, der sie zugeteilt waren und mussten dort den Mühlrobot leisten, der in der Lieferung von Bau- und Werkholz zur Erhaltung der Mühle bestand. (TG S.14 u.230)

Übersetzung des Kapitels „Wilhelm von Rosenberg erschließt neue Geldquellen“ ins Tschechische: Marie Blessbergerová, Kaplitz

*Vilém z Rožmberka
Wilhelm von Rosenberg*

Petr Vok, poslední Rožmberk

Když se po Vilémově smrti v roce 1592 ujal dědictví jeho mladší třiapadesátiletý bratr Petr Vok, muselo být bohatství Rožmberků již značně omezené. Také on žil na vysoké noze. Roku 1602 musel krumlovské panství prodat císaři a svoje sídlo přemístit do Třeboně.

Roku 1596 kaplickým měšťanům vrátil právo vaření světlého i tmavého piva z pšenice a ječmene s podmínkou, že musí z každého sudu o čtyřech vědrech odvést šest míšeňských grošů. Potvrdil také stará privilegia a povolil jim vždy o dni svatého Prokopa uspořádat jarmark.

Už v mládí se Petr Vok obrátil k reformaci a po sňatku s Kateřinou z Ludanic vstoupil do České jednoty bratrské. Velmi tolerantní byl k náboženským záležitostem. Ve Vyšebrodské knize zemřelých o něm stojí: „Třebaže cizí římské víře, byl ochráncem všech věřících a měl je rád, zejména ty z Vyššího Brodu.“

Pod jeho vládou žilo na rožmberských statcích mimo utrakvistů (věřících podobojí) brzy také hodně protestantů, jejichž učení se rozšířilo z Horních Rakous.

Petr Vok žil ve šťastném, ale bezdětném manželství a uvědomoval si, že je poslední svého rodu. Po smrti manželky uspořádal v podrobné závěti velmi svědomitě svůj odkaz. Kaplickému měšťánskému špitálu odkázal 500 kop míšeňských

Peter Wok, der letzte Rosenberger

Der Wohlstand des Hauses Rosenberg muss schon bedeutend erschüttert gewesen sein, als nach Wilhelms Tod 1592 Peter Wok, sein jüngerer Bruder, mit 53 Jahren das Erbe antrat. Auch er lebte auf großem Fuß. 1602 musste er die Herrschaft Krummau an den Kaiser verkaufen und seine Residenz nach Wittinnau verlegen.

*Petr Vok z Rožmberka
Peter Wok von Rosenberg*

1596 gab er den Kaplitzer Bürgern das Recht, Weiß- und Braunbier aus Weizen und Gerste zu brauen, unter der Bedingung zurück, ihm von jedem 4 Eimerfass 6 Meissner Groschen zu entrichten. Er bestätigte auch die alten Privilegien und bewilligte ihnen, jeweils zu St. Prokopi einen Jahrmarkt abzuhalten.

Schon in jungen Jahren hatte sich Peter Wok der Reformation zugewandt und nach seiner Vermählung mit Katharina von Ludanitz trat er der Unität der Böhmischen Brüder bei. In religiösen Dingen war er sehr tolerant. Im Hohenfurther Totenbuch steht über ihn: „Obgleich dem römischen Glauben fremd, war er ein Begünstiger und Liebhaber aller Religionen, insbesondere jener von Hohenfurth.“

Unter ihm gab es auf den Rosenbergischen Gütern neben den Utraquisten bald auch viele Protestanten, deren Lehre von Oberösterreich her eingebracht war.

Peter Wok lebte in glücklicher, aber kinderloser Ehe und war sich bewusst, der letzte seines Geschlechts zu sein. Nach dem Tod seiner Gemahlin ordnete er in einem ausführlichen Testament gewissenhaft seinen Nachlass. Dem Kaplitzer

grošů. Jako hlavního dědice ustanovil Jana Jiřího ze Švamberka, pána na Orlíku a Zvíkově.

Petr Vok zemřel dne 6. listopadu 1611 v Třeboni. Zde mu připravili Švamberkové koncem ledna 1612 velkolepý smuteční obřad. Následně byl nebožtík slavnostně převezen do Vyššího Brodu. Dvoudenní cesta smutečního průvodu vedla také přes Kaplici. Po jednu noc byl nebožtík vystaven na náměstí a měšťanská garda držela čestnou stráž. Dne 1. února roku 1612 byl poslední z Rožmberků pochován v klášterním kostele ve Vyšším Brodě.

Překlad kapitoly „Petr Vok, poslední Rožmberk“ do češtiny: Luděk Pajer, České Budějovice, Jan Tampír, Kaplice

Kaplice za vlády pánů ze Švamberka (1611 – 1620)

Páni ze Švamberka, kteří měli ve znaku bílou labuť na červeném poli, pocházeli ze starého českého šlechtického rodu. Od 13. století se rod Švamberků účastnil všech významných událostí v Čechách. S rožmberským dědictvím dosáhli vrcholu své moci. Z nesmírného majetku se však mohli radovat jen několik málo let.

Zadlužení majetku bylo tak veliké, že se zdálo nezbytné část statků odprodat.

Roku 1613 prodal Jan Jiří ze Švamberka Kaplickým pozemky ve Žďáře a v „Pohnholzu“ (lesík severně od Kaplice) za 138 kop grošů. (TG, str. 224)

Roku 1615 přenechal svému synovi Jiřímu zodpovědnost za správu všech statků. V roce 1617 Jan Jiří ze Švamberka zemřel.

Bürgerspital vermachte er 500 Schock Meissner Groschen. Zum Haupterben setzte er Johann Georg von Schwanberg, Herrn auf Worlik und Klingenberg (tsch. Orlík und Zvíkov) ein.

Am 6. November 1611 starb Peter Wok in Wittin-gau. Dort bereiteten ihm die Schwanberg Ende Jänner 1612 eine pompöse Trauerfeier. Dann wurde der Leichnam feierlich nach Hohenfurth überführt. Der Weg des Trauerzugs führte in einer Zweitagereise über Kaplitz. Eine Nacht lang wurde der Leichnam auf dem Ringplatz aufgebahrt und das Bürgerkorps hielt die Ehrenwache. Am 1. Februar 1612 wurde der Letzte der Rosenberger in der Klosterkirche von Hohenfurth beigesetzt.

Übersetzung des Kapitels „Peter Wok, der letzte Rosenberger“ ins Tschechische: Luděk Pajer, Budweis, Jan Tampír, Kaplitz

Kaplitz unter den Herren von Schwanberg (1611 – 1620)

Die Herren von Schwanberg, die einen weißen Schwan auf rotem Grund im Wappen führten, waren ein altes böhmisches Adelsgeschlecht. Ab dem 13. Jahrhundert hatte bei allen wichtigen Ereignissen in Böhmen ein Schwanberg seine Hände mit im Spiel. Mit dem Rosenbergschen Erbe standen sie auf dem Gipfel ihrer Macht. Aber nur wenige Jahre sollten sie sich des ungeheueren Besitzes erfreuen.

Der Besitz war so tief verschuldet, dass der Verkauf eines Teils der Güter notwendig erschien.

1613 verkaufte Johann Georg den Kaplitzern Grundstücke in Sohors und im Pohnholz (Wäldchen nördlich Kaplitz) um 138 Schock Groschen. (TG S. 224)

1615 übertrug er seinem Sohn Georg die Verwaltung aller Güter. 1617 starb Johann Georg von Schwanberg.

Švambergové byli přesvědčení protestanti a podporovali Lutherovo učení. V krátkém čase se stávala města i městyse převážně protestantskými. Mnohdy ale záviselo na osobnosti faráře a jeho morální integritě, zda nějaká obec přijala novou víru.

Překlad kapitoly „Kaplice za vlády Pánů ze Švamberka (1611–1620)“ do češtiny: Libuše Doušková, Kaplice

Die Schwanberg waren überzeugte Protestanten und förderten die Lehre Luthers. In kurzer Zeit wurden die Städte und Märkte vorwiegend protestantisch. Ob eine Gemeinde den neuen Glauben annahm, hing aber vielfach von der Person des Pfarrers und seiner moralischen Integrität ab.

Übersetzung des Kapitels „Kaplitz unter den Herren von Schwanberg“ ins Tschechische: Libuše Doušková, Kaplice

*Erb pánů ze Švamberka po nástupu
Rožmberského dědictví.*

*Wappen der Herren von Schwanberg
nach Antritt des Rosenbergischen Erbes*

Protestantský kostel v Kaplici

Diecezní kněží nahradili v Kaplici od roku 1552 premonstrátské kněze. Následující desetiletí byla i tady pro duchovní správu těžká doba. Až do 17. století byla farnost často bez faráře.

I zde vznikla protestantská obec. Zda byly ve farním kostele někdy slaveny evangelické bohoslužby, není známo. Podle památkové knihy děkanátu byl dříve u vchodu kostela následující nápis: „Valentin Henneberger, Pfarrer (farář) und Bürger (měšťan), gestorben (zemřel) 1615.“

Die protestantische Kirche in Kaplitz

In Kaplitz waren nach 1552 auf die Prämonstratenser Weltpriester gefolgt. Die folgenden Jahrzehnte waren auch hier für die Seelsorge eine schwierige Zeit. Bis ins 17. Jahrhundert hinein blieb die Pfarre immer wieder verwaist.

Auch hier hatte sich eine protestantische Gemeinde gebildet. Ob in der Pfarrkirche zeitweise evangelischer Gottesdienst gefeiert wurde, ist nicht bekannt. Nach dem Gedenkbuch des Dekanats gab es früher am Eingang der Kirche die Inschrift: „Valentin Henneberger, Pfarrer und Bürger, gestorben 1615.“

Byl to evangelický pastor? Nikde ale není potvrzeno, že by se kostel nacházel v rukou protestantů – byť jen přechodně.

Poměrně později, teprve v roce 1614 začali protestanti stavět vlastní kostel (jediný na Kaplicku) v Linecké ulici, v blízkosti místa dnešního vchodu na hřbitov. Byli vysláni poslové, aby na stavbu kostela sbírali peníze.

V listopadu začali svoji dalekou pouť první dva poslové a jejich cesta vedla nejdříve do Horních Rakous. Na cestu dostali tzv. VERMERKBÜCHLEIN (knížičku, kam se zapisovaly přijaté dary), ze které se zachovalo 32 listů.

Na prvním listu (ve staré němčině) se píše: (zde v českém překladu)

„Anno 1614

Do této knihy bude zaznamenáno, co zbožný křesťan příslušný k Augspurské konfesi, vysokého, duchovního a nízkého stavu, který takto bude požádán veřejným listem našeho vysokého a urozeného pána Jana Jiřího ze Švamberka atd., (...), ke stavbě nového evangelického kostela ve městyse Gäppliz v Čechách, dobrovolně dává.

Rovněž to, co se při velkých shromážděních před kostelem vybere, má být v přítomnosti pana faráře nebo dvou poctivých mužů z téhož místa spočteno a částka zapsána.

K lepší důvěryhodnosti je spolu s městysem Gäppliz a s vědomím a souhlasem pana starosty a primátora připojena malá pečeť městyse Gäppliz na druhou stranu prvního listu té knihy.“

War er evangelischer Pastor? Es wird aber mit keiner Zeile bestätigt, dass sich die Kirche auch nur vorübergehend in den Händen der Protestanten befunden hätte.

Verhältnismäßig spät, erst 1614, gingen die Protestanten daran, eine eigene Kirche (die einzige im Kaplitzer Gebiet) zu bauen, und zwar an der Linzer Straße nahe dem Eingang zum heutigen Friedhof. Boten wurden ausgesendet, um dafür Geld zu sammeln.

Als die beiden ersten Mitbürger im November ihre weite Wanderung begannen, die sie zuerst nach Oberösterreich führte, bekamen sie ein VERMERKBÜCHLEIN mit auf den Weg, von dem 32 Blätter erhalten blieben.

Auf dem ersten Blatt war zu lesen:

„Anno 1614

In dis buch soll verzeichnet werden was jeder fromer Christ der Augspurgischen confession zuegethan, hohes, geistliches vnnnd nidriges Standes, der da mit des hoch vnd wohlgebornen herrn Johann Georgen vom Schwanbergckh etc. vnnsers gebittenden Herrens öffentlichen patent ersuchet wird, zu erbawung einer newen euang. kirchen im marckht Gäppliz in Böhmen, freywillig geben möchte.

Dessgleichen wass etwan bey grossen Versamblungen vor der khirchen möchte zu sammen gelegt werdenn dasselbe soll auch in bey sein des herrn pfarrers oder zweyer ehrlicher männer desselben orts gezelt vnnnd specifice eingeschrieben werden.

Zu besserer Glaubwürdigkeit ist gemeines marckhts Gäppliz khleiner Insigl auff die ander seiten des ersten blats dieses buchs mit wissen vnnndt bewilligung des herm bürgermeisters vnnndt primatis auffgedruckht worden.“

Na druhém listu (strana 9):

„22. 11. v Mauthausenu
výběrčí mýta 6 kr
rovněž tam Hanns Theixlbocher 15 kr
rovněž tam Thomas Thau, občan 9 kr
rovněž tam občanstvo a obec
(Hanns Ehrenpelz, občan) 32 kr 2d
(denár)

23. 11. v Lufftenbergu
Paul Puchler 15 kr
v Steyregu od měšťanstva 4 fl (zl)
rovněž tam soudce Gerg Käbling 6 kr“

Tak zápisy pokračují.

Po Třech králích 1615 zřejmě byli vyslaní poslové zase doma.

Zároveň s oběma prvními posly se na cestu vydali dva jiní, kamnář Georg Prachticzky a soukeník Jakob Peträsč, kdysi patrně utrakvističtí (husitští) Češi, s obdodným, ale česky psaným záznamníkem. Jejich úkolem bylo, aby ve městech jižních a středních Čech u věřících jejich víry vybírali peněžní dary. Na své cestě došli až do Kolína a Kutné Hory. 5. 12. byli v Netolicích, potom se odtamtud vrátili do Kaplice. Společně vyznání víry ovšem tehdy bylo mnohem silnější než národnostní rozdíly.

O něco později se vydala na cestu k cíli nejvdářejšímu ještě třetí skupina. Vybírali dary v západních a severních Čechách, v Sasku a Slezsku. Vrátili se přes Jihlavu a Jindřichův Hradec zpátky do Kaplice. (1)

Kostel musel být zbudován brzy poté. Několik let sloužil protestantům jako místo pro shromáždění. Když ale po roce 1628 v Kaplici už protestantská obec neexistovala, začal kostel po-

(1) *Wilhelm Hanisch, Zur Geschichte der protestantischen Gemeinde in Kaplitz, Zeitschrift für Geschichte der Sudetenländer, Brünn 1942–43*

Auf dem 2. Blatt (Seite 9):

„22. 11. in Mauthausen
der mautgegenschreiber. 6 kr
ebenda Hanns Theixlbocher 15 kr
ebenda Thomas Thau, bürger 9 kr
ebenda die bürgerschaft u. gemeine
(Hanns Ehrenpelz, bürger) 32 kr 2d
(Denar)

23. 11. in Lufftenberg
Paul Puchler 15 kr
in Steyreg von der bürgerschaft. 4 fl
ebenda der richter Gerg Käbling. 6 kr“

So gehen die Eintragungen weiter.

Nach dem Dreikönigstag 1615 dürften die Sammler wieder daheim gewesen sein.

Gleichzeitig mit den beiden ersten waren zwei andere Boten, der Hafner Georg Prachticzky und der Tuchmacher Jakob Peträsč, offenbar ehemals utraquistische Tschechen, mit einem ähnlichen Vermerkuch in tschechischer Sprache aufgebrochen. Ihre Aufgabe war es, bei den Glaubensgenossen in den Städten Süd- und Mittelböhmens zu sammeln. Auf ihrer Reise kamen sie bis Kolin und Kuttenberg. Am 5. 12. waren sie in Netolitz, um von dort nach Kaplitz zurückzukehren. Das gemeinsame Bekenntnis war damals eben viel stärker als nationale Unterschiede.

Etwas später war eine dritte Gruppe mit dem weitesten Ziel aufgebrochen. Sie sammelte im westlichen und nördlichen Böhmen, in Sachsen und in Schlesien und kehrte über Iglau und Neuhaus nach Kaplitz zurück. (1)

Die Kirche muss bald darauf gebaut worden sein. Einige Jahre diente sie den Protestanten als Versammlungsort. Als es aber nach 1628 in Kaplitz keine protestantische Gemeinde mehr

(1) *Wilhelm Hanisch, Zur Geschichte der protestantischen Gemeinde in Kaplitz, Zeitschrift für Geschichte der Sudetenländer, Brünn 1942–43*

stupně upadat. O sto let později bylo staré zdivo přestavěno na kapli svaté Barbory a na špitál.

Překlad kapitoly „Protestantský kostel v Kaplici“ do češtiny: Hana Lüfternová, Kaplice

Vzhled Kaplice na začátku 17. století

Tehdy bylo toto městečko, které leží na mírném kopci klesajícím směrem na sever k Malši a na jih k Novodomskému potoku, ještě mnohem menší než dnes. Městské hradby nikdy nemělo. Domy byly většinou jenom jednopatrové, měly šindelové střechy, v odlehlejších částech také doškové střechy.

Pravidelné uspořádání městyse bylo pevně dáno od jeho založení. Od pravouhelného náměstí se rozbíhá sedm uliček na všechny čtyři světové strany: na sever Landstraße (dnes Českokobudějovická) a Maltschgasse (dříve „Hundsgaßl“ což znamená Psí ulička, dnes K Malši), na východ Totengasse (ulička Mrtvých, později přejmenována na Gratzner Straße, dnes Novohradská) a Herrengasse (později přejmenována na Kirchengasse, dnes Kostelní), na jih Fleischbank- a Bräuhausgasse (dnes Masná a Pivovarská), na západ Linzer Straße, dnes Linecká, do které ze severu ústí Horská ulice (něm. Berggasse, dříve Geisberg, což znamenalo Kozí hora). Podél celé jižní strany se táhne Dlouhá ulice (Lange Gasse), která ústí do Pohorské ulice (Bucherser Straße). Na cestě směrem na Budějovice tehdy nestály ještě žádné domy. Byly tam jenom jámy po těžbě hlíny a rybníky. Rovněž ještě neexistovaly Nové domky. Linecká ulice sahala jen k protestantskému kostelu. Dále nalevo a napravo od ulice stálo ještě několik stodol. Kolem farního kostela byl hřbitov. Severním směrem byla fara, škola, měšťanský špitál a několik těsně sousedících malých domků, pravděpodobně nejstarší osídlení. Ulice směrem na Hrady zahýbala ko-

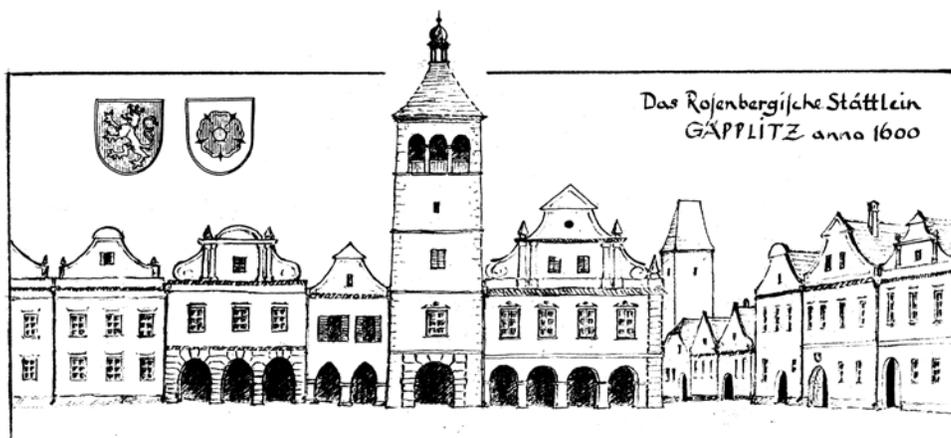
gab, begann die Kirche allmählich zu verfallen. Hundert Jahre später wurde das alte Gemäuer zur Barbarakapelle und zu einem Krankenhaus umgebaut.

Übersetzung des Kapitels „Die protestantische Kirche in Kaplitz“ ins Tschechische: Hana Lüfternová, Kaplice

Erscheinungsbild von Kaplitz zu Anfang des 17. Jhdts.

Damals war das Städtchen, das auf einem flachen Hügel liegt, der nach Norden zur Maltsch, nach Süden zum Häuselbach abfällt, noch viel kleiner als heute. Eine Stadtmauer hat es nie gegeben. Die Häuser waren meist nur ebenerdig, hatten Schindeldächer, in abgelegeneren Teilen auch Strohdächer.

Die regelmäßige Anlage des Marktes stand seit der Gründung fest: Vom rechteckigen Ringplatz laufen sieben Gassen nach den vier Himmelsrichtungen: Nach Norden die Landstraße und die Maltschgasse (sie hieß früher Hundsgaßl), nach Osten die Totengasse und die Herrengasse (später in Gratzner Straße und Kirchengasse umbenannt), nach Süden die Fleischbank- und die Bräuhausgasse, nach Westen die Linzer Straße, in die vom Norden her die Berggasse (früher Geisberg) und vom Süden die Breite Gasse einmünden. Längs der ganzen Südseite verläuft die Lange Gasse, die in die Bucherser Straße einmündet. An der Straße nach Budweis standen damals noch keine Häuser. Dort gab es nur Lehmgruben und Fischteiche, und auch die Neuhäusel gab es noch nicht. Die Linzer Straße reichte nur bis zur protestantischen Kirche. Dann folgten links und rechts der Straße noch einige Scheunen. Rings um die Pfarrkirche lag der Friedhof. Nördlich davon standen der Pfarrhof, die Schule und das Bürgerspital und eng verschachtelt einige kleine Häuser, wahrscheinlich die älteste Ansiedlung. Die Straße nach Gratzen bog um den Friedhof herum nach Südosten zur Bleiche, die auch noch unverbaut war.

Tak nějak podobně mohlo vypadat kaplické náměstí kolem roku 1600. Kresleno dle obrázku na straně 107 (originálního vydání) s ozdobnými štíty a podloubími tak, jak je z té doby ještě k vidění v Krumlově a Třeboni. Oba domy vlevo od věže byly připojeny k radnici v r. 1843, resp. 1851.

So ähnlich könnte der Ringplatz von Kaplitz um 1600 ausgesehen haben. Gezeichnet nach den Bildern auf Seite 107 (in der Originalausgabe) mit Ziergiebeln und Lauben, wie sie aus dieser Zeit in Krummau oder Wittingau noch gut zu sehen sind. Die beiden Häuser links vom Turm wurden 1843 bzw. 1851 dem Rathaus hinzugefügt.

lem hřbitova jihovýchodním směrem k Bělidlu, které také ještě nebylo zastavěno. Až k Malši a Novodomskému potoku se táhly rozsáhlé bažinaté plochy, jen o málo výše položené než řeka. V loužích a bažinách ryla prasata a kvákaly žáby. Na stráni u hřbitova byly jámy (hliniště). Není doloženo, zda byl přes Malši už most či jen brod. Pohled mohl ještě volně klouzat k Panskému mlýnu (Taubermühle) na druhé straně Novodomského potoka a na louky a pole. Přes potok vedla lávka.

Povozy, které chtěly jet k mlýnu nebo na pole v Lackstampf (dnes Mlžina), musely přebrodit. Podél Pohorské ulice stály už domy, cesta ležela hlouběji, tak hluboko jako jsou

Bis zur Maltsch und zum Häuselbach dehnte sich eine weite, versumpfte Fläche, kaum höher als der Fluss. In den Tümpeln wühlten die

Schweine und quakten die Frösche. Am Hang zum Friedhof hinauf waren Lehmgruben. Ob es schon eine Brücke über die Maltsch gab oder nur eine Furt, ist nicht überliefert. Der Blick konnte frei zur herrschaftlichen Taubermühle jenseits des Häuselbachs und über die Wiesen und Felder schweifen. Über den Bach führte ein Steg.

Die Fuhrwerke, die zur Mühle oder zu den Feldern im Lackstampf wollten, mussten sich mit einer Furt begnügen. Links und rechts der Bucherser Straße standen schon

Odkrytá sgrafita na starém domě na náměstí

Freigelegte Sgraffitos an einem Haus am Ringplatz

nyní domy na levé straně ulice. I zde byl pro pozozy jen brod přes potok a pro chodce jen lávka.

Náměstí už působilo reprezentativněji. Byla tady radnice se svým podloubím a věží, panský dům a pivovar. Také měšťanské domy měly podloubí, jak to ukázaly přestavby v devatenáctém století. Byly ozdobené pěknými štíty (frontony), jak je ukazuje ještě obraz z roku 1866. Domy měly pravděpodobně také sgrafita podobná těm, která byla odkryta například na prostředním domě západní strany náměstí.

Uprostřed stála kašna (Wasserchor) a před radnicí pranýř, symbol nižší soudní moci. Ničivými požáry, které opakovaně zpusťořily Kaplici, ztratilo město hodně ze své dřívější krásy.

Překlad kapitoly „Vzhled Kaplice na začátku 17. století“ do čeřtiny: Václav Sládek, Netřebice

TŘICETILETÁ VÁLKA A JEJÍ NÁSLEDKY

Předvečer války

Kolem roku 1600 se k moci dostává mladří, radikálnější generace řířských knížat. Roku 1608 dosáhl kalvinský kurfiřt Friedrich Falcký toho, že se protestantská knížectví a řířská města spojila do svazku Protestantřké unie. V dalřím roce uzavírají katolická knížata, biskupové a opati pod vedením vévody Maxmiliána Bavorského proti nim spolek, Katolickou ligu. Schyluje se k nové náboženské válce.

Císař Rudolf II. nečinně přihlížel. V roce 1608 ho jeho mladří bratr Matyáš donutil, aby mu po-

Häuser, der Fahrweg lag aber tiefer, so tief wie die Häuser links der Straße. Denn auch hier gab es für die Fuhrwerke nur eine Furt durch den Bach und nur für die Fußgeher einen Steg.

Der Ringplatz machte schon einen stattlicheren Eindruck. Hier standen das Rathaus mit seinen Lauben und seinem Turm, das herrschaftliche Absteigequartier und das Bräuhaus. Auch die Bürgerhäuser hatten Lauben, wie Umbauten im vorigen Jahrhundert zeigten. Sie waren mit den schönen Ziergiebeln geschmückt, wie sie das Bild von 1866 noch zeigt, und wohl auch mit Sgraffitos, wie sie auf dem mittleren Haus auf der Westseite des Ringplatzes wieder freigelegt wurden.

In der Mitte stand das Wasserchor und vor dem Rathaus der Pranger, das Zeichen der niederen Gerichtsbarkeit. Durch die Brandkatastrophen, die Kaplitz immer wieder heimsuchten, ist viel von seiner alten Schönheit verloren gegangen.

Übersetzung des Kapitels „Erscheinungsbild von Kaplitz zu Anfang des 17. Jhdts.“ ins Tschechische: Václav Sládek, Netřebice

DER DREISSIGJÄHRIGE KRIEG UND SEINE FOLGEN

Am Vorabend des Krieges

Um 1600 war in den Fürstenhäusern des Reiches eine jüngere, radikalere Generation zur Regierung gelangt. 1608 erreichte Kurfürst Friedrich von der Pfalz, ein Calvinist, dass sich die protestantischen Landesfürsten und Reichsstädte zur protestantischen Union zusammenschlossen. Im folgenden Jahr schlossen die katholischen Fürsten, Bischöfe und Äbte unter Führung von Herzog Maximilian von Bayern ein Gegenbündnis, die katholische Liga. Ein neuer Religionskrieg kündigte sich an.

Kaiser Rudolf II. sah tatenlos zu. 1608 zwang ihn sein jüngerer Bruder Matthias, ihm die

stoupil vládu nad Uhry, Moravou a Rakouskem. A české stavy si u něho v roce 1609 vyvzdorovaly Majestát, který všem konfesím přiznával svobodu náboženského vyznání.

Rudolf II. zemřel v roce 1612 v Praze, zbaven moci. Matyáš, nový římský císař a český král, přenesl své sídlo do Vídně. V Čechách usiloval o omezení stavovských výsad, a proto dosazoval do nejvyšších zemských úřadů jemu oddané příslušníky katolické strany.

V roce 1617 prosadil i přes rostoucí odpor stavů, aby na základě dědičného práva byl jeho synovec, rakouský arcivévoda Ferdinand Štýrský, korunován českým králem. Arcivévoda platil za horlivého zastávce protireformace a odpůrce všech stavovských svobod.

České povstání

V roce 1618 začalo české stavovské povstání proti Habsburkům, a to „pražskou defenestrací“. Císař totiž neuznal jejich výklad Majestátu. Povstanci ustanovili vládu 30 direktorů, po deseti z každého stavu; jedním z direktorů byl Petr ze Švamberka, syn Jana Jiřího ze Švamberka.

Čeští stavové chtěli obnovit staré stavovské výsady a svobodnou volbu krále a odmítli uznat Ferdinanda jako českého krále, zkonfiskovali císařovým stoupencům majetek a jezuiti vyhostili ze země. Nastalo zuřivé pronásledování katolíků. Mnoho šlechticů se ale stále ještě zdráhalo podpořit povstání. Města Plzeň a České Budějovice se dále držela císaře.

Začátkem srpna táhlo císařské vojsko pod vedením Karla hraběte BUQUOYE do Čech, aby povstalce rozprášilo. Plukovník Dampierre se

Herrschaft über Ungarn, Mähren und Österreich abzutreten. Und die böhmischen Stände trotzten ihm 1609 den Majestätsbrief ab, der allen Konfessionen freie Religionsausübung zubilligte.

1612 starb Rudolf II. entmachtet in Prag. Matthias, der als römischer Kaiser und böhmischer König die Nachfolge antrat, verlegte seine Residenz nach Wien. In Böhmen wollte er die ständischen Freiheiten einschränken und besetzte die höchsten Landesämter mit ihm ergebenen Angehörigen der katholischen Partei.

Trotz der wachsenden Opposition der Stände konnte er 1617 durchsetzen, dass sein Neffe Ferdinand, der österreichische Erzherzog und Herzog von Steiermark, auf Grund des Erbrechts zum böhmischen König gekrönt wurde, obwohl er als eifriger Verfechter der Gegenreformation und Feind des ständischen Freiheitsgedankens bekannt war.

Der böhmische Aufstand

1618 begann mit dem „Prager Fenstersturz“ die Rebellion der böhmischen Stände gegen die Habsburger. Der Kaiser hatte ihre Auslegung des Majestätsbriefs nicht anerkannt. Die Aufständischen setzten eine Regierung von 30 Direktoren ein, je 10 aus jedem Stand; einer von ihnen war der Sohn von Georg von Schwanberg, Peter.

Sie wollten die alten ständischen Freiheiten und das Wahlkönigtum wiederherstellen und weigerten sich, Ferdinand als böhmischen König anzuerkennen, konfiszierten die Güter der Kaiserstreuen und wiesen die Jesuiten aus dem Land. Eine wütende Verfolgung der Katholiken setzte ein. Aber viele Adelige zögerten noch, den Aufstand zu unterstützen. Die Städte Pilsen und Budweis hielten weiterhin zum Kaiser.

Anfang August zog die kaiserliche Armee unter Karl Graf BUQUOY nach Böhmen, um die Aufständischen zu zerstreuen. Oberst Dampierre se

chtěl zmocnit Nových Hradů, utrpěl však těžkou porážku. Bojovou náladu v Čechách posílily úspěchy naverbovaného stavovského vojska v bojích u Pelhřimova a Třeboně (Lomnice nad Lužnicí) pod vedením hraběte Thurna. Císařské proviantní konvoje přepadávali povstalečtí sedláci.

Pod vedením hraběte Mansfelda obsadily pomocné oddíly Unie město Plzeň. Hrabě Buquoy utrpěl těžké ztráty a kvůli hroící zimě se musel uchýlit zpět do opevněného města Budějovice. V březnu roku 1619 zemřel císař Matyáš. Na trůn nastoupil v rakouských dědičných zemích následník trůnu Ferdinand.

Převrat na Moravě vtáhl tuto zemi na českou stranu a k povstání se také připojily protestantské stavy z Horních a Dolních Rakous. V květnu přitáhl hrabě Thurn až k Vídni. Z nesnázi zachránilo Ferdinanda vítězství hraběte Buquoye nad hrabětem Mansfeldem u Záblatí nedaleko Netolic. Buquoy, který získal posilu z Vlámska, dostal tak pod svou kontrolu všechna opevněná sídla v jižních Čechách. Po krvavém boji přešlo do jeho rukou 24. června také město a hrad Nové Hrady. Poté postoupil na sever a dobyl město Písek. Thurn se musel urychleně vrátit zpět do Čech, aby ochránil Prahu.

Během těchto bojů se střídavými výsledky byly jižní Čechy silně zpustošeny, a to oběma stranami konfliktu. Žoldnéři bezuzdně páchali nelidská ukřutenství. Také Kaplice byla vydrancována a vypálena.

V srpnu 1619 dosáhl Ferdinand II. toho, že byl zvolen a korunován císařem. Ve stejné době si čeští stavové v Praze vybrali za svého krále kurfiřta Fridricha Falckého. Doufali ve spojení s protestantskými knížaty Německa, s Francií, Anglií, Nizozemskem a Tureckem. Tento záměr však nevyšel.

wollte Gratzen im Handstreich nehmen, erlitt aber eine schwere Niederlage. Erfolge der von den Ständen angeworbenen Truppen unter Graf Thurn bei Pilgram und Wittingau (Lomnitz an der Lainsitz) ließen die kämpferische Stimmung in Böhmen höher steigen. Aufständische Bauern überfielen die kaiserlichen Proviantzüge.

Hilfstruppen der Union unter Graf Mansfeld rückten in Pilsen ein. Nach schweren Verlusten musste sich Buquoy vor dem drohenden Winter in das befestigte Budweis zurückziehen. Im März 1619 starb Kaiser Matthias. Ferdinand trat in den österreichischen Erbländen die Nachfolge an.

Ein Umsturz in Mähren zog das Land auf die Seite Böhmens und auch die protestantischen Stände von Ober- und Niederösterreich schlossen sich der Erhebung an. Im Mai rückte Thurn bis gegen Wien vor. Da rettete ein Sieg des Grafen Buquoy über Mansfeld bei Sablat nahe Netolitz Ferdinand aus seiner bedrängten Lage. Buquoy, der aus Flandern Verstärkung erhalten hatte, konnte alle festen Plätze Südböhmens in seine Gewalt bringen. Am 24. Juni fielen auch Stadt und Burg Gratzen nach blutigem Kampf in seine Hand. Dann rückte er nach Norden vor und eroberte Písek. Thurn musste nach Böhmen zurückeilen, um Prag zu schützen.

Südböhmen wurde in diesen wechselvollen Kämpfen von Freund und Feind arg verwüstet. Die zügellose Soldateska verübte unmenschliche Grausamkeiten. Auch Kaplitz wurde ausgeplündert und ging in Flammen auf.

Im August 1619 konnte Ferdinand II. seine Wahl und seine Krönung zum Kaiser erreichen. Zur selben Zeit wählten in Prag die böhmischen Stände Kurfürst Friedrich von der Pfalz zum König von Böhmen. Sie hofften auf ein Bündnis mit den protestantischen Fürsten Deutschlands, mit Frankreich, England, den Niederlanden und den Türken. Aber die Rechnung ging nicht auf.

Pouze kníže sedmihradský, kalvinista Bethlen Gábor, se s několika uherskými velmoži vzbouřil proti Ferdinandovi a koncem října přitáhl k Vídní. Buquoy se proto musel rozhodnout k ústupu z Čech. Pouze v Budějovicích nechal posádku a – stíhán českým vojskem – spěchal se svojí armádou k Vídní. Mezitím z Polska do Uher vpadli kozáci a donutili Bethlena k ústupu.

Na jaře 1620 pokračovala válka severně od Dunaje a v jižních Čechách nerozhodně. Obě nepřátelené strany řádily v nechráněné zemi nelidským způsobem. U českého vojska často vázla výplata žoldu a docházelo ke vzpourám. Ale Buquoy, opatrný a obezřetný vojevůdce, se nepouštěl do žádné rozhodující bitvy.

Mezitím nalezl císař Ferdinand II. důležité spojence: Španěly, papeže, Polsko, Sasko a vévodu Maxmiliána Bavorského, hlavu Katolické ligy, kterému přislíbil falcké državy i s titulem kurfiřta.

Na podzim roku 1620 začalo rozhodující válečné tažení. Dobře vyzbrojená vojska (katolické) ligy v čele s hrabětem Johannem Tillym sjednala mír v Horních Rakousích a následně se v jižních Čechách spojila s císařským vojskem pod vedením hraběte Buquoye.

Města Krumlov, Rožmberk a Prachatice se podrobila, Písek byl dobyt útokem. Rychlým pochodem táhla vojska do Prahy.

Dne 8. listopadu 1620 došlo před branami Prahy na **Bílé Hoře** k bitvě. Za necelé dvě hodiny bylo česko-falcké vojsko zničeno.

Friedrichovi, „Zimnímu králi“, se podařilo z Prahy utéci na poslední chvíli. Praha a většina českých měst se podrobila. Ještě v prosinci získal Buquoy zpět Moravu.

Nur der Fürst von Siebenbürgen, der Calvinist Bethlen Gabor, erhob sich im Bund mit einigen ungarische Magnaten gegen Ferdinand und rückte Ende Oktober gegen Wien vor. Buquoy musste sich zum Rückzug aus Böhmen entschließen. Nur in Budweis ließ er eine Besatzung zurück und eilte mit seiner Armee, verfolgt vom böhmischen Heer, nach Wien. Inzwischen fielen von Polen her Kosaken in Ungarn ein und zwangen Bethlen zum Rückzug.

Im Frühjahr 1620 ging der Krieg nördlich der Donau und in Südböhmen unentschieden weiter. Unmenschlich wüteten Freund und Feind im offenen Land. Beim böhmischen Heer blieb der Sold oft aus, es kam zu Meutereien. Aber Buquoy, ein vorsichtiger, bedächtiger Feldherr, ließ sich auf keine entscheidende Schlacht ein.

Inzwischen fand Kaiser Ferdinand II. bedeutende Verbündete: Spanien, den Papst, Polen, Sachsen und Herzog Maximilian von Bayern, das Oberhaupt der Liga, dem er die pfälzischen Besitzungen samt der Kurwürde versprach.

Im Herbst 1620 begann der entscheidende Feldzug. Die gut gerüsteten Truppen der (katholischen) Liga unter Graf Johann Tilly befriedeten Oberösterreich und vereinigten sich dann in Südböhmen mit dem kaiserlichen Heer unter Graf Buquoy.

Die Städte Krummau, Rosenberg und Prachatzitz ergaben sich, Písek wurde im Sturm genommen. In Eilmärschen zogen die Heere nach Prag.

Am 8. November 1620 kam es am **Weißem Berg** vor den Toren Prags zur Schlacht. In knapp zwei Stunden wurde das böhmisch-pfälzische Heer zerschlagen.

Der „Winterkönig“ Friedrich konnte gerade noch aus Prag flüchten. Prag und die meisten Städte Böhmens ergaben sich. Noch im Dezember konnte Buquoy Mähren zurückgewinnen.

Stavovská vláda se zhroutila jako domeček z karet. Vzbouření nebylo žádnou národní revolucí. Svá privilegia nechtěla šlechta ohrozit, proto nevyzývala lid k boji. Nyní se lidé jen netečně dívali na útěk zimního krále a příchod vítězů. Prohra jedné jediné bitvy zpečetila zánik českého stavovského státu.

Bethlen Gábor pokračoval dál v boji proti císařskému vojsku. V púťce před pevností Nové Zámky (Neuhäusl) na jižním Slovensku dne 10. června 1621 nalezl hrabě Buquoy smrt. Jeho ostatky byly slavnostně uloženy ve františkánském kostele ve Vídni a v srpnu 1623 převezeny do Rožmberka. Jeho hrobka se nachází v prostoru chóru farního kostela v blízkosti kazatelny.

Čechy se stávají dědičnou zemí rodu Habsburků

Císař Ferdinand II. trval na exemplárním trestu. V roce 1621 před Staroměstskou radnicí v Praze nechal popravit 27 vůdců povstání, mezi nimi bylo i 11 Němců. Ostatní, pokud neuprchli, nechal vsadit do vězení. Jejich majetek císař nechal zkonfiskovat a rozdělil ho zčásti kostelům jako refundaci za jejich ztráty v době husitské, zčásti šlechticům, kterým důvěřoval, část vložil do císařské pokladny.

Petr III. ze Švamberka, jeden z vůdců povstání, údajně unikl do Německa a krátce nato zemřel. Někdejší državy Rožmberků byly rozděleny.

Kníže Johann Ulrich z Eggenbergu obdržel panství Krumlov, Netolice a Volary, jakož i město Prachatice. Hraběti Buquoyovi byla již na jaře roku 1620 přiřknuta panství Nové Hradky a Rožmberk.

Die Herrschaft der Stände war wie ein Kartenhaus zusammengebrochen. Die Erhebung war kein Volksaufstand gewesen. Die Adligen wollten ihre Vorrechte nicht gefährden, darum riefen sie das Volk nicht zum Kampf auf. Nun sah es gleichgültig den Winterkönig fliehen und die Sieger einziehen. Der Verlust einer einzigen Schlacht hatte den Untergang des böhmischen Ständestaates besiegelt.

Bethlen Gabor setzte den Kampf gegen die kaiserliche Armee fort. Bei einem Scharmützel vor der Festung Neuhäusl (Nové Zámky) in der Südslowakei am 10. Juni 1621 fand Graf Buquoy den Tod. Sein Leichnam wurde in der Franziskanerkirche in Wien feierlich beigesetzt und im August 1623 nach Rosenberg überführt. Im Chorraum der Pfarrkirche nahe der Kanzel ist seine Grabstätte.

Böhmen wird Erbland des Hauses Habsburg

Kaiser Ferdinand II. hielt ein blutiges Strafgericht. 1621 ließ er 27 Anführer des Aufstandes, darunter 11 Deutsche, vor dem Altstädter Rathaus in Prag hinrichten und die anderen, soweit sie nicht geflohen waren, einkerkern. Ihre Güter ließ er einziehen und verteilte sie teils an die Kirche zur Refundation für ihre Verluste in der Hussitenzeit, teils an Adelige seines Vertrauens, ein Teil wurde dem kaiserlichen Fiskus einverleibt.

Peter III. von Schwanberg, einer der Anführer des Aufstandes, soll nach Deutschland geflohen und bald darauf gestorben sein. Der ehemals Rosenbergsche Besitz wurde aufgeteilt.

Fürst Johann Ulrich von Eggenberg erhielt die Herrschaften Krummchau, Netolitz und Wallern, sowie die Stadt Prachatitz. Dem Grafen Buquoy waren schon im Frühjahr 1620 die Herrschaften Gratzen und Rosenberg zugesprochen worden.

V Čechách a na Moravě začíná rychlá protireformace. Podle hesla „cuius regio, eius religio“ (čí země, toho víra) z roku 1555 bylo prohlášeno katolické náboženství za jediné povolené vyznání. Všichni nekatoličtí duchovní a mnohé rodiny museli opustit zemi.

V květnu roku 1627 vydal Ferdinand II. „Obnovené zřízení zemské“. V něm zrušil stavovskou a sněmovní formu vlády a vyhlásil království České za dědictví rodu Habsburků.

Stavům nezůstalo, až na právo určovat a vybírat daň, téměř nic z původní moci. Německý jazyk byl v rámci úředních úkonů kladen na roveň s českým jazykem a následně český jazyk stále více vytěšňoval.

Absolutismus, neomezená vláda monarchy, v českých zemích zvítězila.

Válka a její následky pro Německo

V Říši mezitím dál pokračovala válka proti protestantské Unii. Zasáhl do ní i švédský král Gustav Adolf. Bavorsku a Rakousku tím přinesl velké potíže. Nakonec vyhlásila císaři válku také Francie. Z rozepří o víru se stal zápas o nadvládu v Evropě. Rozsáhlé kraje byly zpustošeny, nezřízeným chováním tlup žoldáků nejvíce trpěli sedláci.

Ferdinand III., v roce 1637 korunovaný za císaře, viděl, že válku nemůže vyhrát. Po dlouhém vyjednávání byl konečně v roce 1648 uzavřen mír.

Francie a Švédsko byly výraznými vítězi. Císař zůstal sice hlavou Říše, ale jeho moc byla již jen symbolická. Říše byla nábožensky rozštěpená. Rozpadla se na více než 200 teritorií, říšská knížata obdržela téměř neomezenou suverenitu.

In Böhmen und Mähren setzte die Gegenreformation rasch ein. Nach dem Prinzip „cuius regio, eius religio“ von 1555 wurde die katholische Religion zum einzigen erlaubten Bekenntnis erklärt. Alle nicht-katholischen Geistlichen und viele Familien mussten das Land verlassen.

Im Mai 1627 erließ Ferdinand II. die „Verneuerte Landesordnung“. Sie hob die ständisch-parlamentarische Regierungsform weitgehend auf und erklärte das Königreich Böhmen zum Erbe des Hauses Habsburg.

Den Ständen blieb fast nur das Recht, die Steuern festzulegen und einzuziehen. Die deutsche Sprache wurde der tschechischen bei Amtshandlungen gleichgestellt und verdrängte sie in der Folge immer mehr.

Der Absolutismus, die unumschränkte Herrschaft des Monarchen, hatte in den böhmischen Ländern gesiegt.

Der Krieg und seine Folgen für Deutschland

Im Reich ging inzwischen der Krieg gegen die protestantische Union weiter. Der Schwedenkönig Gustav Adolf griff ein und brachte Bayern und Österreich in arge Bedrängnis. Schließlich erklärte auch Frankreich dem Kaiser den Krieg. Aus dem Glaubensstreit wurde ein Ringen um die Vorherrschaft in Europa. Weite Landstriche wurden verwüstet, am meisten litten die Bauern unter den zügellosen Landsknechtshorden.

Ferdinand III., der 1637 zum Kaiser gekrönt wurde, sah, dass der Krieg nicht zu gewinnen war. Nach langen Verhandlungen wurde 1648 endlich Frieden geschlossen.

Frankreich und Schweden waren die großen Gewinner. Der Kaiser blieb zwar Oberhaupt des Reiches, aber die kaiserliche Macht war nur noch eine Scheinmacht. Das Reich blieb religiös gespalten. Es zerfiel in über 200 Territorien, die

Německé země se teprve po desetiletích zotavily z důsledků války a ztratily tím svoji vedoucí roli v Evropě.

Čechy po Třicetileté válce

Habsburská říše na jihovýchodě byla nadále ohrožována Turky. Pro Čechy a pro Moravu nastávalo pokojné století. Církev a šlechta rozvíjely kulturu baroka, které ještě dnes určuje tvář země.

Čeští historici ale nazývali tuto dobu obdobím „temna“, protože český živel byl stále více utlačován a žil téměř už jen na venkově. Zánik českého stavovského státu znamenal pro Čechy rozhodující předěl. Sankce Ferdinanda II., které měly upevnit katolické náboženství a absolutistickou formu vlády a z části působily dále až do roku 1918, byly zjednodušeně popisovány jako proněmecké a protičeské. Vídeňskému centralismu, katolické církvi a „Němcům“ se připisovala zodpovědnost za veškeré nedostatky následujícího vývoje, přičemž se opomíjelo, že české duchovenstvo samo hnalo rekatolizaci kupředu a německá část obyvatelstva stejně tak jako česká podléhala zcela totožným omezením. Křivda, kterou českému národu působili Habsburkové a „Němci“ po bitvě na Bílé hoře, byla neustále ožívována, aby mohly být ospravedlněny hluboké zásahy do společenské struktury obyvatel v roce 1918 a 1945.

Preklad kapitoly „TŘICETILETÁ VÁLKA A JEJÍ NÁSLEDKY“ včetně podkapitol do češtiny: Michaela Jodlová, Svatý Jan nad Malší

Reichsfürsten erhielten fast uneingeschränkte Souveränität. Deutschland, das sich erst nach Jahrzehnten von den Kriegsfolgen erholte, hatte seine Führungsrolle in Europa verloren.

Böhmen nach dem Dreißigjährigen Krieg

Das Habsburgerreich blieb im Südosten von den Türken bedroht. In Böhmen und in Mähren begann ein friedliches Jahrhundert. Kirche und Adel entfalteten die Kultur des Barock, die das Gesicht des Landes noch heute bestimmt.

Tschechische Historiker aber nannten diese Zeit „Temno“ (Finsternis), da das tschechische Volkstum immer mehr zurückgedrängt wurde und fast nur noch auf dem Lande weiterlebte. Für sie stellte der Untergang des böhmischen Ständestaates eine entscheidende Zäsur dar. Die Strafmaßnahmen Ferdinands II., welche die katholische Religion und die absolutistische Regierungsform festigen sollten und zum Teil bis 1918 nachwirkten, wurden vereinfacht als pro-deutsch und anti-tschechisch beschrieben. Für alle Unzulänglichkeiten der weiteren Entwicklung wurden der Wiener Zentralismus, die katholische Kirche und „die“ Deutschen verantwortlich gemacht, wobei geflissentlich übersehen wurde, dass der tschechische Klerus die Rekatholisierung von sich aus vorantrieb und der deutsche Bevölkerungsanteil den selben Einschränkungen unterworfen war wie der tschechische. Immer wieder wurde das Unrecht beschworen, das seit dem „Weißen Berg“ dem tschechischen Volk durch die Habsburger und „die“ Deutschen zugefügt wurde, um die tiefen Eingriffe von 1918 und 1945 in die gewachsene Bevölkerungsstruktur zu rechtfertigen.

Übersetzung des Großkapitels „DER DREISIGJÄHRIGE KRIEG UND SEINE FOLGEN“ samt Unterkapitel ins Tschechische: Michaela Jodlová, Svatý Jan nad Malší

HRABĚCÍ ROD BUQUOYŮ – NOVÍ PÁNI KAPLICE

Panství Gratzen (Nové Hrady) připadá Buquoyským hrabatům

Jejich původ

Císařský polní maršál Karel Bonaventura de Longueval, hrabě de Buquoy, baron z Vaulxu, pocházel ze starého severofrancouzského šlechtického rodu. Longuevalové bojovali již v jedenáctém století ve Svaté zemi proti Saracénům. Z těchto časů prý také pochází jejich erb: šest šikmých pruhů, střídavě červených a modrých, modré pak zdobené stříbrnými štíty. Jedna větev Longuevalů získala roku 1444 panství Vaulx ve Vlámsko-burgundské oblasti a vstoupila do burgundské, a později habsburské služby.

Ve válce za nezávislost, v níž se Nizozemci postavili proti vládnoucímu Španělsku, stál Maximilián de Longueval, baron z Vaulxu, otec Karla Bonaventury, na katolicko-královské straně. Byl guvernérem Arrasu, když se roku 1579 jižní provincie, které zůstaly katolické, připojily k Unii. Roku 1567 a 1580 získal panství Grand-Bucquoy a Petit-Bucquoy nacházející se u Artois. Roku 1580 povýšil Král Filip II. Španělský panství Bucquoy na hrabství a pány z Bucquoye do hraběcího stavu. (1)

Karel Bonaventura, narozen roku 1571 v Arrasu, odešel po svých studiích na univerzitě v Douai ke dvoru v Madridu a bojoval jako španělský generál v následujících letech proti Nizozemcům. Roku 1606 se oženil s Marií Magdalenou Biglia. Pocházela ze starého šlechtického lombard-

(1) Jako zdroj pro historii buquoyského hraběcího rodu mi sloužila především práce: Margarete Gräfin von Buquoy, *Die Grafen von Buquoy – Aspekte ihrer Herrschaft*, in „Deutsche Kulturlandschaft an Moldau und Maltsh“, München 1986.

DIE GRAFEN BUQUOY – DIE NEUEN HERREN VON KAPLITZ

Die Herrschaft Gratzen fällt an die Grafen Buquoy

Ihre Herkunft

Der kaiserliche Feldmarschall Karl Bonaventura de Longueval, Graf von Buquoy, Baron von Vaulx, entstammte einem alten nordfranzösischen Adelsgeschlecht. Die Longueval kämpften schon im 11. Jahrhundert im Heiligen Land gegen die Sarazenen. Aus dieser Zeit soll auch ihr Wappen stammen: Sechs schräge Balken, abwechselnd rot und blau, die blauen mit silbernen Schildchen geschmückt. Ein Zweig der Longueval erwarb 1444 die Herrschaft Vaulx im flandrisch-burgundischen Gebiet und trat in burgundische und später in habsburgische Dienste.

Maximilien de Longueval, Baron de Vaulx, der Vater Karl Bonaventuras, stand im Unabhängigkeitskrieg der Niederlande gegen Spanien auf der katholisch-königlichen Seite. Er war Gouverneur von Arras als sich 1579 die katholisch gebliebenen südlichen Provinzen zu einer Union zusammenschlossen. 1567 und 1580 erwarb er die Herrschaften Groß- und Klein-Buquoy, beide im Artois gelegen. 1580 erhob König Philipp II. von Spanien die Herrschaft Buquoy zur Grafschaft und die Herren von Buquoy in den Grafenstand. (1)

Karl Bonaventura, 1571 in Arras geboren, ging nach seiner Ausbildung an der Universität von Douai an den Hof von Madrid und kämpfte in den folgenden Jahren als spanischer General gegen die Niederländer. 1606 heiratete er Maria Magdalena Biglia. Sie stammte aus altem lom-

(1) Als Quelle zur Geschichte der Grafen Buquoy diente mir vor allem: Margarete Gräfin von Buquoy, *Die Grafen von Buquoy – Aspekte ihrer Herrschaft*, in „Deutsche Kulturlandschaft an Moldau und Maltsh“, München 1986.

ského rodu a přinesla do manželství ke Karlovi dědictví bohaté věno. Roku 1612 udělil král Filip III. Karlovi Řád zlatého rouna. Roku 1614 požádal císař Matyáš Karla, aby převzal vrchní vedení císařské armády. Karel však žádost vyslyšel až po Pražské defenestraci roku 1618. Náklady na armádu a žold musel z větší části zálohovat ze svých vlastních prostředků a na to si půjčovat velké sumy, neboť jak to i často bývalo, císařská pokladna byla prázdná. Přislíbenou sumu 200 000 zlatých nikdy neobdržel.

bardischen Adel und brachte zu seinem Erbe eine reiche Mitgift in die Ehe. 1612 verlieh ihm König Philipp III. von Spanien den Orden vom Goldenen Vlies. 1614 bat ihn Kaiser Matthias, das Oberkommando der kaiserlichen Armee zu übernehmen. Aber erst nach dem Prager Fenstersturz 1618 kam er der Bitte nach. Die Kosten für die Armee und den Sold musste er größtenteils aus seinem eigenen Vermögen vorstrecken und dafür große Summen aufnehmen, denn wie so oft war die kaiserliche Kasse leer. Die ihm zugesicherte Summe von 200.000 Gulden hat er nie erhalten.

Karel Bonaventura de Longueval hrabě z Buquoye
Karl Bonaventura de Longueval Graf von Buquoy

Dne 6. února 1620, ještě před bitvou na Bílé hoře, daroval císař Ferdinand II. jako kompenzaci a poděkování za služby svému generálovi panství Rožmberk, Nové Hradky a Libějovice (ležící severně od Netolic), jakož i Žumberk, Chvalkov a Cukněstěj.

Am 6. Februar 1620, noch vor der Schlacht am Weißen Berg, schenkte Kaiser Ferdinand II. seinem Feldherm als Entschädigung und als Dank für seine Dienste die Herrschaften Rosenberg, Gratzen und Libiegitz (tsch. Libějovice, nördlich von Netolitz gelegen), sowie die Güter Sonnberg, Chwalkahof und Zuckenstein.

Kaplice, která patřila k panství Nové Hradky, zůstala pod vrchností hrabat z Buquoye až do roku 1849.

Kaplitz, das zur Herrschaft Gratzen gehörte, sollte bis 1849 unter der Obrigkeit der Grafen Buquoy verbleiben.

Marie Magdalena de Buquoy se pokouší zmírnit bídu

Po smrti Karla Bonaventury převzala správu nových českých panství, za jejich nezletilého syna Karla Alberta, vdova Marie Magdalena. Roku 1623 potvrdil všechna darování císař.

Marie Magdalena, dáma, která byla ve velkém světě jako doma, pocházela z jedné z nejstarších milánských rodin. Zámek její matky, starý viskontský hrad Caidate v Lombardii, dvůr v Bruselu, buquoyský městský palác v Arrasu, to vše byla místa spojená s jejím životem.

Nyní přicházela do válkou zchudlé a zdevastované země. Občané Kaplice zpravili hraběnku o tom, že jejich městečko je z větší části zpustlým spáleništěm, a že se kvůli tažením bavorské armády dostali do velkých dluhů. S rozhledem a energicky se nová paní pokoušela válečné škody zmírnit a svá panství hospodářsky pozvednout. Ze svého vlastního majetku zaplatila za své poddané 50 000 zlatých jako válečnou kontribuci (finanční příspěvek) panovníkovi. Roku 1623 potvrdila Novým Hradům, Rožmberku, Benešovu a Kaplici stará privilegia a částečně je ještě rozšířila. Nechala snížit robotu a poplatky a uvolnila rolníky z nevolnictví. To však bylo roku 1653 obnoveno. V Nových Hradech postavila na náměstí novou rezidenci, neboť hrad byl zpustošen. Na Hojně Vodě založila roku 1623 novou sklářskou huť, stará zřejmě skončila během války.

Na jejích panstvích probíhala protireformace trochu mírněji než například v državách Eggenberků, neboť po roce 1620 několik krumlovských protestantů uprchlo do Kaplice, kde se pod vedením pekaře Martina Porta konala jejich shromáždění. Roku 1623 pozvala hraběnka do Kaplice jezuitu z Krumlova.

Maria Magdalena von Buquoy versucht die Not zu lindern

Nach Karl Bonaventuras Tod übernahm seine Witwe die Verwaltung der neuen böhmischen Herrschaften für ihren minderjährigen Sohn Karl Albert. 1623 bestätigte der Kaiser alle Schenkungen.

Maria Magdalena, eine Dame, die in der großen Welt zu Hause war, stammte aus einer der ältesten Mailänder Familien. Das Schloss ihrer Mutter, die alte Viscontiburg Caidate in der Lombardei, der Hof in Brüssel, das Buquoysche Stadtpalais in Arras, waren Stationen in ihrem Leben.

Nun kam sie in ein durch den Krieg verarmtes und verwüstetes Land. Die Bürger von Kaplitz berichteten der Gräfin, dass ihr Markt größtenteils eine öde Brandstätte sei und dass sie sich wegen der Durchzüge des bayrischen Heeres in Schulden gestürzt hätten. Mit Umsicht und Energie versuchte die neue Herrin die Kriegsschäden zu lindern und ihren Herrschaften wirtschaftlich emporzuhelfen. Aus ihrem eigenen Vermögen zahlte sie an Stelle ihrer Untertanen 50.000 Gulden Kriegskontributionen an den Landesherrn. 1623 bestätigte sie den Städten und Märkten Gratzen, Rosenberg, Beneschau und Kaplitz die alten Privilegien und erweiterte sie zum Teil noch. Sie ließ Robot und Zins herabsetzen und befreite Bauern von der Leibeigenschaft, was aber 1653 wieder zurückgenommen wurde. In Gratzen baute sie am Ringplatz eine neue Residenz, da die Burg verwüstet war. Bei Heilbrunn gründete sie 1623 eine neue Glashütte; die alte dürfte in den Kriegswirren eingegangen sein.

Die Gegenreformation verlief in ihren Herrschaften etwas milder als etwa auf den Besitzungen der Eggenberger, denn nach 1620 flohen mehrere Krummauer Protestanten nach Kaplitz, wo sie unter Vorsitz des Bäckers Martin Port ihre Versammlungen abhielten. 1623 ließ die Gräfin Jesuiten aus Krummau nach Kaplitz kommen.

Pomocí kázání a soukromých rozhovorů se jezuitům podařilo obrátit zpět ke katolické víře téměř celé obecní zastupitelstvo a též mnoho měšťanů. V roce 1624 pokračovali ve své činnosti obrácení na „pravou víru“.

Hlavní rekatolizační vlna byla zahájena v roce 1627, kdy Ferdinand II. vyzval katolickou šlechtu, aby přivedla své poddané zpět ke katolické víře. Z toho důvodu nechala hraběnka své protestantské poddané předvolat na radnice, kde museli vysvětlit, zda v období dvou týdnů budou připraveni k přijetí katolické víry, nebo zda chtějí během šesti týdnů prodat svůj majetek a odejít. Počet protestantů již nebyl velký: v 11 farnostech panství Nové Hradky 137 mužů a 182 žen. Většina z nich se stala, samozřejmě po opakovaném prodloužení lhůty, katolíky. Až příliš lpěli na svém gruntu a půdě. Někteří požádali o čas na rozmyšlenou, nebo se nedostavovali na předvolání.

V Kaplici zbylo jen 37 protestantů: 10 mužů a 27 žen, děti nepočítaje. Téměř všichni měli německá jména. 26 z nich se chtělo stát katolíky, 8 se chtělo odstěhovat a 3 ženy požádaly o odklad do příjezdu hraběnky, z toho dvě kvůli svému vysokému věku. Často ani manželé nebyli jednotní.

Například Michael Prunner se chtěl stát katolíkem, jeho žena Elisabeth ale ne.

Zdaleka ne všichni jednali dle svého prohlášení. Nejenom, že se neobjevili všichni, kteří se přihlásili, na vyučování náboženství, ale ani ostatní se do šesti týdnů nevystěhovali. Zjevně toužili získat čas.

Aby hraběnka donutila své poddané přestoupit ke katolictví, odebrala začátkem roku 1628

Mit ihren Predigten und in privaten Gesprächen gelang es ihnen, fast die ganze Gemeindevertretung und viele Bürger zur katholischen Kirche zurückzuführen. 1624 setzten sie ihr Bekehrungswerk fort.

Die Hauptwelle der Rekatholisierung setzte dann 1627 ein, als Ferdinand II. den katholischen Adel aufforderte, seine Untertanen zum katholischen Glauben zurückzuführen. Deshalb ließ auch die Gräfin ihre protestantischen Untertanen auf die Rathäuser zitieren, wo sie erklären mussten, ob sie innerhalb einer Frist von zwei Wochen zur Annahme des katholischen Glaubens bereit seien, oder ob sie ihren Besitz verkaufen und in sechs Wochen auswandern wollten. Groß war die Zahl der Protestanten insgesamt nicht mehr: in den 11 Pfarreien der Herrschaft Gratzen 137 Männer und 182 Frauen. Die meisten wurden – freilich nach manchen Fristverlängerungen – katholisch; sie hafteten zu sehr an ihrem Grund und Boden. Einige erbaten sich Denkzeit oder erschienen nicht zur Befragung.

In Kaplitz gab es nur noch 37 Protestanten, die Kinder nicht mitgezählt, 10 Männer und 27 Frauen. Fast alle hatten deutsche Familiennamen. 26 von ihnen wollten katholisch werden, 8 wollten wegziehen, und 3 Frauen baten um einen Aufschub bis zur Ankunft der Gräfin, davon zwei wegen ihres hohen Alters. Oft waren sich auch Eheleute nicht einig.

So wollte Michael Prunner katholisch werden, seine Frau Elisabeth aber nicht.

Längst haben nicht alle nach ihrer Erklärung gehandelt. Denn weder erschienen alle, die sich gemeldet hatten, zum Glaubensunterricht, noch sind die anderen sechs Wochen später ausgewandert. Sie waren offenbar darauf aus, Zeit zu gewinnen.

Als Druckmittel entzog die Gräfin Anfang 1628 den Städten und Märkten ihrer Herrschaften

městům a městečkům svých panství právo vařit pivo. O tom, kolik lidí se poté skutečně odstěhovalo, nejsou žádné číselné údaje.

Koncem května roku 1628 mohl farář Lukas Wierer z Kaplice nahlásit, že se zde stali všichni katolíky, s výjimkou „české řeznice, která byla předána k potrestání její Excelenci“.

Když po roce 1628 v Kaplici už nebyli žádní protestanté, pozvolna začal jejich kostel chátrat. (1)

V následujících letech se hraběnka snažila znovu obsadit osiřelé farnosti na svém panství, nechala zvětšit kostel v Hojně Vodě a postavit kostel Nejsvětější Trojice v Trhových Svinech a snažila se nahradit špatné kněze dobrými.

Obrátila se třeba na pražského arcibiskupa s prosbou o přeložení kaplického kněze, protože to byl člověk hrubý a nevzdělaný a protože i svými různými poklesky nebyl obci zrovna dobrým příkladem. Arcibiskup vyhověl její žádosti a roku 1629 poslal Eliase Heppa jako faráře do Kaplice.

Třicetiletá válka nebyla ještě u konce a také Kaplice musela dál snášet útrapy.

Roku 1636 byl do Kaplice zřejmě švédskými vojáky zavlčen mor. Jeden z kamenných morových sloupů, jaké byly obvykle stavěny u hrobů morových obětí mimo osídlená místa, se nacházel za Budějovickou ulicí v blízkosti polní cesty na „Weigelus“ (v místě dnešní „staré“ Vyhličky). Na jedné straně sloupu byl vytesán latinský nápis a nad ním lebka a letopočet 1636. (IO, str. 36)

(1) Dr. V. Schmidt, *Geschichte der Gegenreformation in Südböhmen*, MVGDB Bd. 40, str. 407 a další; IO, str. 26

das Braurecht. Darüber, wieviele dann wirklich ausgewandert sind, gibt es keine Zahlenangaben.

Ende Mai 1628 konnte Pfarrer Lukas Wierer aus Kaplitz melden, dass alle katholisch geworden seien, bis auf die „böhmische Fleischhackerin, die in die Strafe ihrer Exzellenz genommen wurde“.

Als es nach 1628 in Kaplitz keine Protestanten mehr gab, begann ihre Kirche allmählich zu verfallen. (1)

In den folgenden Jahren bemühte sich die Gräfin, verwaiste Pfarrstellen in ihrer Herrschaft wieder zu besetzen, ließ in Heilbrunn die Kirche vergrößern und in Schweinitz die Dreifaltigkeitskirche erbauen und bemühte sich, schlechte Pfarrer durch gute zu ersetzen.

So wandte sie sich an den Prager Erzbischof mit dem Ersuchen um eine Strafversetzung des Kaplitzer Pfarrers, der ein grober und ungebildeter Mensch war und wegen verschiedener Fehltritte der Gemeinde nicht gerade ein gutes Beispiel gab. Der Erzbischof kam ihrer Bitte nach und sandte 1629 Elias Hepp als Pfarrer nach Kaplitz.

Noch war der Dreißigjährige Krieg nicht zu Ende, und auch Kaplitz hatte unter den Drangsalen weiter zu leiden.

Um 1636 muss durch schwedische Söldner die Pest eingeschleppt worden sein. Eine steinerne Pestsäule, wie man sie außerhalb der Orte bei den Gräbern der Pesttoten aufstellte, befand sich hinter der Budweiser Straße in der Nähe des Feldwegs zum Weigelus. Auf einer Seite war eine lateinische Inschrift eingemeißelt, darüber ein Totenkopf und die Jahreszahl 1636. (IO S. 36)

(1) Dr. V. Schmidt, *Geschichte der Gegenreformation in Südböhmen*, MVGDB Bd. 40, S. 407 ff; IO S. 26

Roku 1645 byl za přítomnosti starosty (purkmistra) Johanna Richtera, primátora Aloisia Loyba a rychtáře Bartoloměa Petrasche u soudu v měsítku Kaplici projednán jeden případ, přibližující tehdejší válečné časy: soudce ze Soběnova Paul Schwez popíjel u poštmistra Leopolda Höfera v Kaplici, a to asi víc než jen na žízeň. A přitom obviňoval besednické a pana Osovského ze Dvora, že prý zastřelili vojáka.

Když se pan Osovský besednických zastal, obvinil ho Schwez, že možná zastřelil více než jen jednoho vojáka. Na základě rozsudku ho musel Schwez odprosit. A pro případ, že by spor pokračoval, bylo stanoveno penále 50 kop grošů, z čehož by musela každá strana zaplatit polovinu. (IO, str. 151)

Postupně se také do Kaplice znovu vrátily klidnější časy. Roku 1646 byla dřevěná kašna (WASSERCHOR) na náměstí nahrazena kamennou a voda se do ní místo dosavadním zakrytým příkopem přiváděla dřevěnými trubkami. Kamený pranýř umístili jako chrlíč vody doprostřed kašny.

Jako náhrada byl na starém místě postaven dřevěný sloupek. Přebytečná voda tekla mezi domy Novohradské ulice a Kostelní uličky otevřeným příkopem a potom dále přes farní dvůr a zahradu k Malši.

Část vody si našla cestu Novohradskou ulicí. A v zimě se zde tvořila ledovka, ze které sice děti měly radost, dospělí ale už méně. Ještě až do roku 1774 byly kvůli tomuto zlořádu stížnosti.

Roku 1648 nechala vystavět hraběnka nový panský PIVOVAR poblíž Bělidla na druhé straně Novodomského potoka. Starý pivovar byl opuštěn a zůstal po několik let prázdný.

1645 wurde beim Marktgericht in Kaplitz in Gegenwart des Bürgermeisters Johann Richter, des Primators Aloisius Loyb und des Marktrichters Bartolomäus Petrasch ein Fall behandelt, der ein Licht auf die damaligen Kriegszeiten wirft: Der Richter von Ömau, Paul Schwez, hatte beim Postmeister Leopold Höfer in Kaplitz gezechet und dabei wohl eins über den Durst getrunken. Und da bezichtigte er die Besenitzer und den Ossowsky vom Hof, sie hätten einen Soldaten erschossen.

Als sich Ossowsky der Besenitzer annahm, warf ihm Schwez vor, er hätte vielleicht mehr als einen Soldaten erschossen. Dem Rechtsspruch zufolge musste Schwez Abbitte leisten. Und für den Fall, dass der Streit fortgesetzt werde, wurde ein Pönale von 50 Schock Groschen festgesetzt, wovon jeder Teil die Hälfte zu zahlen hätte. (IO S. 151)

Allmählich kehrten auch in Kaplitz wieder friedlichere Zeiten ein. 1646 wurde das hölzerne WASSERCHOR am Ringplatz durch ein steinernes ersetzt, und das Wasser, statt wie bisher in einem abgedeckten Graben, durch hölzerne Rohre zugeleitet. Der steinerne Pranger kam in die Mitte des Wasserchors als Wasserspender.

Als Ersatz wurde an der alten Stelle eine hölzerne Säule aufgestellt. Das überschüssige Wasser floss in einem offen Graben zwischen den Häusern der Gratzner Straße und der Kirchengasse und weiter durch den Pfarrhofgarten zur Maltsch.

Ein Teil davon nahm seinen Weg durch die Gratzner Straße. Und im Winter bildeten sich dort Eisplatten, an denen zwar die Kinder ihre Freude hatten, die Erwachsenen aber weniger. Noch bis 1774 wurde über diesen Übelstand geklagt.

1648 ließ die Gräfin ein neues herrschaftliches BRÄUHAUS nahe der Bleiche jenseits des Häuselbaches bauen. Die alte Braustätte wurde aufgelassen und stand für einige Jahre leer.

Po dlouhých letech války se hospodářská situace v Kaplici začala zase zlepšovat. Roku 1650 vydala hraběnka provazníkům a roku 1651 tkalcům nová privilegia.

Hraběnka zemřela roku 1654, „požehnaná chudými“ – jak je to uvedeno v kronice, a byla pohřbena v kostele v Nových Hradech.

Spory o privilegia s Karlem Albertem de Buquoy

Karel Albert, syn hraběnky, byl formálně sice majitelem českých držav, navštěvoval je ale jen zřídka, protože jako guvernér provincie Hennegavska a zároveň generál ve španělských službách měl povinnosti ve své původní vlasti, kde skončila válka mezi Španělskem a Francií teprve v roce 1659. S manželkou Marií Wilhelminou a svými třinácti dětmi žil na zděděném statku Farcienne v knížecím biskupství Lutych, kde nechal postavit nádherný zámek.

Kaplickým chtěl na počátku svého panování v roce 1653 zpochybnit stará privilegia, která jim potvrdila jeho matka. Vyčítal jim, že se v roce 1618 účastnili českého povstání, a že se mezi nimi nacházeli někteří osnovatelé povstání, a tím svá privilegia pozbyli.

Nato rada i s celou obcí podala stížnost u odvolacího soudu v Praze, který uvedl ve svém rozhodnutí ze dne 26. září 1653, že pan hrabě neměl pravomoc odejmout obci její privilegia, která byla „již dávno a daleko přes lidskou paměť od dřívějších pánů a vrchnosti městečka Gäpplitz ... zpočátku za peníze, později ... kvůli prodělaným požárům ... propůjčena a poté udělena“.

Císař Ferdinand III. potvrdil 9. prosince 1653 „městečku“ sporná privilegia, „aby obec po vytrpěných válečných útrapách a pro škody znovu

Wirtschaftlich ging es auch in Kaplitz nach dem langen Kriegsjahren wieder aufwärts. 1650 erteilte die Gräfin den Seilern und 1651 den Leinenwebern neue Privilegien.

Die Gräfin starb 1654, „gesegnet von den Armen“ – wie es in einer Chronik heißt, und wurde in der Gratzner Kirche beigesetzt.

Streit um die Privilegien mit Karl Albert von Buquoy

Karl Albert, der Sohn der Gräfin, war nominell der Besitzer der böhmischen Güter, suchte sie aber nur selten auf, da er als Gouverneur von Hennegau und General in spanischen Diensten seinen Aufgabenbereich in seiner angestammten Heimat hatte, wo der Krieg zwischen Spanien und Frankreich erst 1659 beendet wurde. Mit seiner Gemahlin Maria Wilhelmina und seinen 13 Kindern lebte er auf seinem ererbten Besitz Farcienne im Fürstbistum Lüttich, wo er ein prachtvolles Schloss erbauen ließ.

Den Kaplitzern wollte er bei seinem Regierungsantritt 1653 die alten Privilegien, die seine Mutter bestätigt hatte, streitig machen. Er warf ihnen vor, sie hätten sich 1618 an der böhmischen Rebellion beteiligt, unter ihnen hätten sich einige Rebellenanführer befunden, und somit hätten sie ihre Privilegien verwirkt.

Daraufhin erhoben der Rat und die ganze Gemeinde Beschwerde beim Appellationsgericht in Prag, welches in seiner Entscheidung vom 26. September 1653 feststellte, dass der Herr Graf nicht befugt sei, der Gemeinde jene Privilegien zu entziehen, welche „schon längsten und weit über Menschengedenken von vorigen Erbherrn und Obrigkeiten des Markhtes Gäpplitz... anfangs kaufweise, nachmalen ... wegen erlittener Feuersbrünste ... verliehen und erteilt“ worden seien.

Kaiser Ferdinand III. bestätigte am 9. Dezember 1653 dem „Stättlein“ die angefochtenen Privilegien, „...damit die Gemain nach ausgestan-

do dřívějšího dobrého rozkvětu a stavu, jak bych si přál, uvedena byla“, a doplnil privilegia o privilegium uspořádání trhu s dobytkem a obilím opakujícího se týdně o sobotách.

Karel Albert poté musel sporná privilegia potvrdit. Ale odňaté právo pivovarnické byl ochoten opět uznat pouze pod podmínkou, že mu z každé várky pšeničného i ječného piva bude zaplacená jedna kopa míšeňských grošů. Smluvně bylo stanoveno, že tento poplatek má platnost pouze po dobu jeho života. (IO, str. 26 a další)

Soukeníci získávají zpět svoje trhy

Nyní se chystali také soukeníci znovu získat své trhy, které ztratili během desítky let trvající války. Roku 1662 se obrátili „nejstarší a přisedící soukeníci z Gáppliz“ ve svém dopise na hejtmana Rakouska nad Enží (Horní Rakousy), Heinricha Wilhelma ze Starhembergu, ve kterém připomínali, že jim v roce 1604 bylo přiděleno privilegium, podle kterého jsou oprávněni „na poutích a jarmarcích na území Mühl-Maehlandviertel, v místech spadajících pod panství Wäxenberg, Wildtberg, Freystadt, Weinberg a Haslach, na lokty plátno řezat a prodávat bez překážek či újmy.“

V dopise z 19. srpna roku 1662, který byl uschován v obecním archivu, potvrdil zemský hejtman znovu předchozí právo, nicméně muselo být také „soukeníkům ze zemí nad Enží příznáno stejné právo v Čechách“. (IO, str. 127)

Překlad kapitoly „HRABĚCÍ ROD BUQUOYŮ – NOVÍ PÁNI KAPLICE“ do češtiny: Pavel Hamberger, Nové Hradý

denen Kriegverderbungen und fürs Schäden wiederumb in vorigen guetten Flor und Aufnehmens gebracht und gesetzt werden möchte“, und ergänzte sie durch das Privileg zur Abhaltung eines Vieh- und Getreidemarktes allwöchentlich an Samstagen.

Karl Albert musste daraufhin den angefochtenen Privilegien seine Zustimmung geben. Das entzogene Braurecht räumte er nur unter der Bedingung wieder ein, dass ihm von jedem Gebräu Weizen- und Gerstenbier 1 Schock Meissner Groschen zugesichert werde. Vertraglich wurde festgelegt, dass diese Abgabe an den Grafen nur für dessen Lebenszeit zu gelten habe. (IO S. 26 ff)

Die Tuchmacher gewinnen ihre Märkte zurück

Nun gingen auch die Tuchmacher daran, ihre Märkte, die ihnen in den Jahrzehnten des Krieges verloren gegangen waren, wiederzugewinnen. 1662 wandten sich die „Eltesten und Geschworenen Tuchmacher zu Gápplitz“ in einem Schreiben an den Landeshauptmann von Österreich ob der Enns, Heinrich Wilhelm von Starhemberg, in dem sie daran erinnerten, dass ihnen 1604 das Privileg erteilt worden war, wonach sie „auf den öffentlichen Kirchtägen und Jahrmärkten im Mühl- Maehlandviertel unter denen Herrschaften Wäxenberg, Wildtberg, Freystadt, Weinberg und Haslach das Tuch nach der Ellen auszuschneiden und zu verkaufen ohne Hindernis oder Eintrag befugt seien.“

In einem Schreiben vom 19. August 1662, das im Gemeinearchiv aufbewahrt war, bestätigte der Landeshauptmann das vorige Recht wieder, jedoch musste auch „denen Tuchmachern vom Lande ob der Enns im Lande Böhheim“ dasselbe Recht eingeräumt werden. (IO S. 127)

Übersetzung des Kapitels „DIE GRAFEN BUQUOY – DIE NEUEN HERREN VON KAPLITZ“ ins Tschechische: Pavel Hamberger, Nové Hradý (Grazten)

Spor o právo várečné

Po smrti Karla Alberta v roce 1663 požadovala jeho vdova od kaplických, aby manželovi na doživotí schválenou finanční dávkou dále platili i jí. Když se obec na základě smlouvy proti tomu bránila, nechala hraběnka pivovar uzavřít a zakázala další provoz, dokud se obec nepodrobí.

Nato se obec se stížností obrátila na královské místodržící v Praze. A tak vznikl právní spor, který se táhl roky a přivedl obec na pokraj hospodářského úpadku. (IO, str. 28 a další)

Obce musely platit vysoké kontribuce, ale také česká šlechta musela císaři odvádět vysoké dávky, neboť války s Turky spolykaly velké sumy peněz a mír musel být neustále vykupován vysokými daněmi. Na právní spor o pivo je třeba nahlédnout právě také z tohoto hlediska.

Místodržitelství si v červenci 1664 vyžádalo od hejtmanů bechyňského kraje, kam buquoyské panství patřilo, podrobnou zprávu.

Tři z hejtmanů, kteří měli jako královští komisaři za úkol případ prošetřit, ve svém posudku ze 7. ledna 1665 dali za pravdu kaplickým.

30. ledna roku 1665 nařídilo místodržitelství hejtmanům, buquoyskému vrchnímu hejtmanovi „se vší vážností“ pivovar otevřít, „a pokud by se takto nestalo, sami zavřený pivovar „ex officio“ otevřít, též jej kaplickým poskytnout a přitom je hájit.“

Vrchní hejtman Elias Mayrhofer, nejvyšší panský úředník, zaslal státnímu místodržitelství

Der Streit um die Braurechte

Nach Karl Alberts Tod im Jahre 1663 verlangte seine Witwe von den Kaplitzern, die ihrem Gemahl auf Lebenszeit zugestandene Brauabgabe auch an sie weiter zu zahlen. Als sich die Gemeinde, dem Vertrag entsprechend, dagegen wehrte, ließ die Gräfin das Bräuhaus sperren und untersagte den weiteren Betrieb, falls man sich nicht fügen wolle.

Daraufhin wandte sich die Gemeinde mit einem Rekurs an die königliche Statthalterei in Prag. Daraus entwickelte sich ein Rechtsstreit, der sich jahrelang dahinziehen sollte und die Gemeinde an den Rand des wirtschaftlichen Ruins brachte. (IO S. 28 ff)

Die Gemeinden mussten hohe Kontributionsgelder zahlen, aber die böhmischen Adligen mussten ebenfalls hohe Abgaben an den Kaiser entrichten, da die Türkenkriege große Summen verschlangen und der Frieden immer wieder mit hohen Tributen erkaufte werden musste. Vor diesem Hintergrund muss man den Rechtsstreit sehen.

Die Statthalterei forderte im Juli 1664 von den Hauptleuten des Bechiner Kreises, zu dem die Buquoysche Herrschaft gehörte, einen genauen Bericht an.

Die drei Hauptleute, die als königliche Kommissäre den Fall zu untersuchen hatten, gaben in ihrem Gutachten vom 7. Jänner 1665 den Kaplitzern Recht.

Am 30. Jänner 1665 befahl die Statthalterei den Hauptleuten, dem Buquoyschen Oberhauptmann „allen ernstes auferlegen“, das Bräuhaus zu öffnen, „und falls solches nit beschehn, das Präuhaus selbst ex officio eröffnen, dasselbe denen Gäpplizern einräumen und sie dabei schützen.“

Der Oberhauptmann Elias Mayrhofer, der höchste herrschaftliche Beamte, richtete eine

oponenturu, kde si stěžuje, že znovuotevřením obecního pivovaru by panský pivovar utrpěl ztrátu. Státní zastupitelství nevzalo tuto námitku v potaz a 14. března 1665 svůj příkaz obnovilo.

Pro všechny případy požádali kapliční v Praze o zanesení všech svých privilegií do Zemských desek Království českého, což se se souhlasem státního místodržitelství 14. září 1665 také stalo.

Namísto splnění příkazu státního zastupitelství, obrátil se hrabě Ferdinand Buquoy, císařská rada a komoří, nejstarší syn Karla Alberta, jménem své matky přímo na císaře Leopolda I. Ten si opět vyžádal od státního místodržitelství podrobnou zprávu, načež byl vydán dopis císaře „pánům královským místodržícím“, v němž bylo jejich dřívější rozhodnutí schváleno a jim uloženo bylo, „kaplické ve všech jejich prodáváných právech vaření piva naším jménem pevně chránit a je nenechat při tom trpět útliskem ze strany vrchnosti... Vydáno v našem městě Vidni, 2. prosince 1665. Leopold I.“

Tímto se zdál být spor vyřešen ve prospěch obce. Hraběnka ale nechala při svém návratu pivovar znovu zavřít. Když si kapliční stěžovali u Královského krajského úřadu, obdrželi v lednu 1666 poněkud nejasnou odpověď, a to, že se s nařízením místodržitelství bude muset paní hraběnka asi smířit. Pivovar ale zůstal uzavřen, a věc dostala opět pro obec nemilý obrat.

Hrabě FERDINAND, který se mezitím ujal panství, sice uznal právo várečné, stanovil však nové požadavky. Kapliční byli připraveni ve věci pivního příplatku pro vrchnost s hrabětem najít smír, nakonec na jím předložené požadavky ale při-

Gegenschrift an die Statthaltereı, worin er Beschwerde führte, dass durch die Wiedereröffnung des Gemeindebräuhauses das herrschaftliche Bräuhaus eine Einbuße erleiden würde. Die Statthaltereı ließ diesen Einwand unberücksichtigt und erneuerte mit 14. März 1665 ihren Befehl.

Vorsorglich hatten die Kaplitzer in Prag um Eintragung aller ihrer Privilegien in die Landtafel des Königreichs Böhmen angesucht, was mit Bewilligung der Statthaltereı am 14. September 1665 auch geschah.

Statt dem Befehl der Statthaltereı nachzukommen, wandte sich nun Graf Ferdinand von Buquoy, kaiserlicher Rat und Kämmerer, der älteste Sohn Karl Alberts, im Namen seiner Mutter direkt an Kaiser Leopold I. Der wiederum forderte von der Statthaltereı einen eingehenden Bericht an, worauf ein Schreiben des Kaisers an die „Khönigl. Herrn Statthaltereı“ erging, in dem ihre Verordnung gut geheißnen und ihnen befohlen wurde, „die Gäpplitzer bey Ihrer wohlhergebrachten gerechtigkeit deß Pierbräuen in Unserem Namen Vestiglich zu schützen und Sie von Ihrer Obrigkeit darwider keineswegs beschweren zu lassen... Gegeben in unserer Statt Wienn, den 2. Dezember 1665. Leopold I.“

Damit schien die Streitsache zugunsten der Gemeinde entschieden zu sein. Die Gräfin ließ jedoch bei ihrer Rückkehr das Bräuhaus abermals sperren. Als sich die Kaplitzer beim königl. Kreisamt beschwerten, erhielten sie im Jänner 1666 nur die recht vage Antwort, dass es die Frau Gräfin bei der Anordnung der Statthaltereı wird beruhen lassen. Das Bräuhaus aber blieb geschlossen, und die Sache nahm neuerdings eine für die Gemeinde unliebsame Wendung.

Graf FERDINAND, der inzwischen die Herrschaft angetreten hatte, anerkannte zwar das Braurecht, stellte aber neue Forderungen. Die Kaplitzer waren bezüglich eines obrigkeitlichen Bieraufschlags zu einem Vergleich mit dem Gra-

stoupit nemohli, neboť tímto viděli své svobody do budoucna okleštěné.

V létě 1669 se spor vyostřil. Občané, které už právnícké kličky unavovaly, si násilím otevřeli zamčený a zapečetěný pivovar. Přitom zjevně došlo k výtržnostem a nepokojům. Načež předvolal hrabě Ferdinand magistrát a některé občany do Nových Hradů, kde je nechal zavírat po dobu čtyř týdnů do staré, páchnoucí stáje na zámku. Pivo mezitím uvařené zkonfiskoval, várnici nechal vytrhnout a pivovar znovu zavírat. Občany zažaloval u krajského úřadu kvůli násilnému otevření pivovaru a kvůli lidovým nepokojům.

Krajský úřad se pokusil o jejich smíření. Obec se ale mezitím obrátila se stížností na místodržitelství s tím, že pan hrabě „... nadále s nezvyklými a velice ostrými postupy pokračuje, aby je zjevně uvrhl do záhuby.“

Místodržitelství požadovalo nově od okresních hejtmanů zprávu a nakonec vydalo 5. října 1669 nařízení, aby byl Kaplickým opět pivovar otevřen a „... panu hraběti... zakázány všechny ostatní nepatřičné postupy a tak i kaplickým všechno nezodpovědné chování.“

V nejnútnejším případě měly být panovačnost a neposlušnost jedné nebo druhé strany potlačeny vojenskou silou. Vždyť ušla také císařské státní pokladně daň z čepovaného piva a libovůle stavovského pána nemohla být strpěna!

Překlad kapitoly „Spor o právo várečné“ do češtiny: Vladimíra Vyhnálková, České Budějovice

fen bereit; auf die ihnen zuletzt vorgelegten Forderungen konnten sie aber nicht eingehen, da sie dadurch ihre Freiheiten präjudiziert sahen.

Im Sommer 1669 eskalierte der Streit. Die Bürger, der Schikanen müde geworden, öffneten gewaltsam ihr versperres und versiegeltes Brauhaus. Dabei muss es zu einem Aufruhr und einem Tumult gekommen sein. Graf Ferdinand zitierte daraufhin den Magistrat und einige Bürger nach Gratzen und ließ sie 4 Wochen lang in einem alten, stinkenden Stall im Schloss einsperren. Das inzwischen gebraute Bier ließ er konfiszieren, die Braupfanne herausreißen und das Brauhaus abermals versperren. Die Bürgerschaft verklagte er beim königl. Kreisamt wegen der gewaltsamen Öffnung des Brauhauses und wegen des Volksaufruhrs.

Das Kreisamt versuchte zu vermitteln. Die Gemeinde hatte sich aber inzwischen mit der Beschwerde an die Statthalterei gewandt, dass der Herr Graf „... weiter mit ungewöhnlichen und schärfsten Proceturen Sie in den Ruin und augenscheinliches Verderben zu stürzen fortfahre.“

Die Statthalterei verlangte von den Kreishauptleuten neuerlich einen Bericht, und schließlich erging am 5. Oktober 1669 an sie der Befehl, den „Gäplizern“ das Bräuhaus wieder zu eröffnen und „... Herrn Grafen... alle andern ungebührliche proceduren, wie auch bei den Gäplizern alle unverantwortlichen Tätigkeiten verbieten.“

Notfalls sollten Eigenmächtigkeit und Widersetzlichkeit der einen oder der anderen Seite mit Militärgewalt unterbunden werden. Schließlich war ja auch dem kaiserlichen Fiskus die „Tranksteuer“ entgangen, und Eigenmächtigkeiten eines Standesherrn konnten nicht geduldet werden!

Übersetzung des Kapitels „Der Streit um die Braurechte“ ins Tschechische: Vladimíra Vyhnálková, Budweis

Nový obecní pivovar

Následovně musel být zase obecní pivovar nařízením královských komisařů uveden do původního stavu, neboť kniha listin se o ničem dalším nezmiňuje. Měšťané mohli opět vařit své pivo.

Kde přesně byl starý pivovar, o tom zdroje mlčí. Obec pravděpodobně zakoupila brzy poté jižní část starého panského pivovaru přilehlého k Dlouhé ulici. Zřejmě tam postavila nový pivovar, neboť v roce 1671 mezi městem a třemi měšťany, Michlem Eggerem, Christophem Schaufferem a Veithem Rienösselem, byla uzavřena smlouva o zavedení vody do nového pivovaru. Za souhlas, že potrubí může být vedeno přes jejich domy a dvory na náměstí a v Široké ulici („in der Breiten Gasse“), obdržel každý půl sudu piva. (IO, str. 22)

Toto druhé vodovodní potrubí z rezervoáru přímo do kašny pivovaru existovalo ještě ve 20. století.

Roku 1673 Johann Sudek z Langendorfu, pán na Dlouhé, daroval farnosti 300 zlatých na stavbu a údržbu varhan.

Roku 1676 koupila obec poslední část lesa Wurkowald poblíž osady Jarmal, která jí ještě chyběla k úplnému vlastnictví.

Překlad podkapitoly „Nový obecní pivovar“ do češtiny: Martin Macháček, Zliv

Smlouva ukončuje spor o várečné právo

Vztah k panstvu byl ale stále ještě hodně napjatý. Nakonec byli kapličníci, které nákladný právní spor dovedl na pokraj sil, ochotni ustoupit.

Ein neues Gemeindebräuhaus

Das Gemeindebräuhaus muss dann durch die königl. Kommissäre wieder instand gesetzt worden sein, da das Urkundenbuch nichts weiteres berichtet. Die Bürger konnten wieder ihr Bier brauen.

Wo das alte Bräuhaus gestanden ist, darüber schweigen die Quellen. Die Gemeinde dürfte bald danach den südlichen, gegen die Lange Gasse zu gelegenen Teil des alten herrschaftlichen Brauhauses angekauft und dort ein neues Bräuhaus gebaut haben. Denn 1671 wurde zwischen dem Magistrat und den drei Bürgern Michl Egger, Christoph Schauffer und Veith Rienössel ein Vertrag abgeschlossen, „wegen des Wassers inß neue Praihauß einzulaitten“. Sie erhielten für die Erlaubnis, durch ihre Höfe und Häuser am Ringplatz und in der Breiten Gasse die Rohre legen zu lassen, je ein halbes Fass Bier. (IO S. 22)

Diese zweite Wasserleitung vom Reservoir direkt zum Wasserchor im Bräuhaus gab es noch bis ins 20. Jahrhundert.

1673 vermachte Johann Sudek von Langendorf, Herr von Dluhe, der Pfarre 300 fl zum Bau und zur Erhaltung einer Orgel.

1676 kaufte die Gemeinde den letzten Teil des Wurkowaldes nahe Ermelei, der zum vollständigen Besitz noch fehlte.

Übersetzung des Unterkapitels „Ein neues Gemeindebräuhaus“ ins Tschechische: Martin Macháček, Zliv

Ein Vertrag beendet den Streit um die Braurechte

Das Verhältnis zur Herrschaft war aber immer noch recht gespannt. Schließlich waren die Kaplitzer, durch den kostspieligen Rechtsstreit

16. října 1676 byla uzavřena mezi obcí a hrabětem Ferdinandem dohoda, která konečně přinesla smír. (IO, str. 36 a další)

Dle dohody poslali „primátor, radní, a celá obec“ v září 1676 hraběti dopis, ve kterém se „pokorně podřizují“, na což hrabě přislíbil, že je „už nebude mít v nemilosti a svým poddaným měšťanům kaplickým i nadále a po všechny časy vrchnostenskou přízní a milostí nápomocen a nakloněn bude.“

Ve 4 bodech smlouvy bylo stanoveno:

1. Dosud platné právo várečné je uznáno. Místo posudného (poplatek ze sudu) bude obec každoročně platit panskému důchodnímu úřadu 300 zlatých proti úřednímu potvrzení ve dvou splátkách, vždy na sv. Jiří a sv. Havla, pokaždé polovinu.

2. Protože veškeré vrchnosti náleží vědět, kolik poddaných má na svém území a pod svou jurisdikcí, mají primátor a radní za povinnost přiloženým formulářem nahlásit všechny nově přijaté měšťany, zda cizince, z království Českého nebo z nevolnictví propuštěné, a požádat o svolení.

3. Obec se zavazuje, že určí jednoho měšťanského syna, který bude podle svých schopností a za přiměřenou odměnu sloužit jako oficír vrchnostenským úřadům nebo dvoru. Jeho pozdějšímu odchodu ovšem nebude bráněno.

4. Aby měšťané a poddaní pocítovali hraběcí milost a přízeň, věnuje hrabě měšťanům dobrovolně a bez donucení svoje „obydlí včetně zařízení jakožto i přilehlých pozemků“. Taktéž předá jemu patřící „staré zdivo, kde předtím stál

an den Rand des Ruins gebracht, zum Einlecken bereit. Am 16. Oktober 1676 wurde ein Vertrag zwischen der Gemeinde und Graf Ferdinand abgeschlossen, der endlich die Aussöhnung brachte. (IO S. 36 ff)

Dem Vertragstext nach schickten „Bürgermeister, Rat und gesambte Gemainde“ im September 1676 ein Schreiben an den Grafen, in dem sie sich „untherthänig erzaiget“, worauf der Graf versprach, dass er „die wider sie gefaßte Ungnad sinkhen“ lassen und den „Bürgerl. unterthanen des Markts Gäpplitz...hinführ und zu allen Zeiten mit mehrere obrichkeitliche Hulden und Gnaden zuegethan und gewogen sein werde“.

In 4 Punkten wurde festgelegt:

1. Das bisher gültige Braurecht wird anerkannt. Anstatt des Fassgeldes zahlt die Gemeinde jährlich an das herrschaftliche Rentamt 300 Gulden in zwei Raten zu Georgi und Galli, jeweils die Hälfte, gegen eine Amtsquittung.

2. Weil jeder Obrigkeit zu wissen gebührt, wieviele Untertanen sie in ihrem Territorium und unter ihrer Jurisdiktion hat, sollen Bürgermeister und Rat alle neu aufzunehmenden Bürger, ob Fremde, ob aus dem Königreich Böhmen oder aus der Leibeigenschaft Entlassene, mit einem beiliegenden Formular anmelden und um Zustimmung ansuchen.

3. Die Gemeinde verpflichtet sich, einen Bürgersohn zu stellen, der sich seiner „Capacität“ nach bei herrschaftlichen Ämtern oder beim Hofstaat als Offizier gegen angemessene Belohnung verwenden läßt. Seinem späteren Austritt soll aber kein Hindernis in den Weg gelegt werden.

4. Damit die Bürger und Untertanen seine gräfl. Gnaden und Gewogenheit verspüren, widmet der Graf, freiwillig und ungezwungen, den Bürgern seine „Behausung samt Zugehör, wie selbe mit Rain und Stein umfängen“. Des-

panský dvorní pivovar“, stejně jako panské stáje, postavené před několika lety, do vlastnictví obce tak, aby jemu, jeho dědicům a potomkům, za to od této doby poddaní měšťané prokazovali úctu a poslušnost jim náležející.

Jakožto zpečetění dohody chtěl hrabě dosáhnout císařského souhlasu. Zanesení do královských zemských desek muselo proběhnout ovšem plně na obecní náklady.

„Na potvrzení tohoto hrabě Ferdinand von Buquoy. Dáno v mé rezidenci v Nových Hradech na sv. Havla roku 1676.“ *(český překlad)*

Tím byl konečně po dlouhých sporech uzavřen mír. Věnováním přešly tedy hraběcí dům (dnešní budova spojitelná), panský pivovar na náměstí a v té době ještě nezastavěný pozemek dosahující až k Dlouhé ulici, který byl ohraničen zdí, do vlastnictví obce. Tak by se asi dalo rozumět dovětku: „včetně zařízení jakožto i přilehlých pozemků“ („mit Rain und Stein umfassen“).

„Staré zdivo“ se asi už nepoužívalo od té doby, co byl roku 1648 postaven nový panský pivovar, který sloužil zároveň jako nové dočasné obydlí pro hraběte.

Obec měla nyní možnost rozšířit svůj pivovar na sever až k náměstí a zřídit východně od vstupní brány byt pro sládku. Západní část sloužila nejspíš jako sklad obilí a sladu. Na obraze z roku 1866 má budova jen malé vikýře a při přestavbě v roce 1900 se zde našly zbytky sladu a ječmene.

Mezi obcí a vrchností nakonec nejspíš zavládl smír.

gleichen übergibt er das ebenfalls ihm gehörige „alte Gemäuer, allwo vorhin das herrschaftliche Hofpreyhaus gestanden“, sowie das vor etlichen Jahren erbaute Schloßstallgebäude ins Eigentum der Gemeinde, daß die bürgerl. Untertanen „hinfüro“ ihm, seinen Erben und Nachkommen den schuldigen Respekt und Gehorsam leisten sollen.

Zur Unterstützung dieses Vertrags wollte der Graf die kaiserliche Confirmation erwirken. Die Eintragung in die königl. Landtafel musste allerdings allein auf Unkosten der Gemeinde geschehen.

„Urkundte dessen ec. Ferdinand Graf von Buquoy. Gegeben in meiner residenz Grätzen am Tage Galli 1676.“

Damit war nach dem langen Streit endlich Frieden geschlossen. Durch die Schenkung gingen also das gräfliche Wohnhaus (das heutige Sparkassengebäude), das herrschaftliche Bräuhaus am Ringplatz und ein noch unverbauter Grund bis zur Langen Gasse, der von einer Mauer umschlossen war, in den Besitz der Gemeinde über. So ist wohl der Zusatz „samt allen Zugehör, wie selbe mit Rain und Stein umfassen“ zu verstehen.

Das „alte Gemäuer“ wird nicht mehr benutzt worden sein, seit mit dem Bau des neuen herrschaftlichen Bräuhauses 1648 auch für ein neues gräfliches Absteigequartier gesorgt war.

Die Gemeinde konnte nun ihr Bräuhaus nach Norden bis zum Ringplatz erweitern und östlich vom Eingangstor eine Wohnung für den Brauer einrichten. Der westliche Teil war wohl Getreide- und Malzlager. Auf dem Bild von 1866 zeigt der Bau hier nur kleine Luken und bei Umbauten um 1900 fand man Reste von Malz und Gerste.

Zwischen Gemeinde und Obrigkeit muss schließlich ein gutes Einvernehmen geherrscht haben.

Roku 1677 vymohl hrabě u císaře Leopolda I. pro Kaplici poukázáním na mnohé útrapy, které městečko muselo během dlouhých válečných let prožít, právo pořádat o masopustní neděli trhy, které byly později přesunuty na masopustní pondělí. A roku 1684 obdrželi punčocháři nové privilegium.

Překlad kapitoly „Smlouva ukončí spor o válečné právo“ do češtiny: Eva Suchanová, České Budějovice

Hraběcí rod Buquoyů se začleňuje mezi českou šlechtu

FERDINAND, hrabě Buquoy, císařský rada a komorník, jako první z rodu Buquoyů spolu se svou rakouskou manželkou, hraběnkou z Abensbergu a Traunu, se nadobro usadil v Nových Hradech, ale často se zdržoval ve Vídni. Oba manželé byli velmi zbožní. Nestavěli žádné zámky jako jejich stavovští souputníci, aby se tím mohli reprezentovat, sami budovali jenom sakrální stavby. Roku 1677 pozvali do Čech řád servitů a v roce 1679 postavili **servitský klášter v Nových Hradech**. Tím splnil hrabě Ferdinand slib, který učinil roku 1664 ve válce proti Turkům, když byl v bitvě u St. Gotthardu nad Rábou těžce zraněn. Obec Kaplice darovala klášteru 20 zlatých.

Tenkrát byl 1 korec pšenice za 1 zlatý a 25 krejcarů a ječmene za 1 zlatý 20 krejcarů, žita za 1 zlatý a 10 krejcarů, libra hovězího nebo vepřového masa za 4 krejcarey, husa za 15 krejcarů a mladé kuře za 2–4 krejcarey.

Děti hraběte Ferdinanda zemřely v mládí. Po jeho smrti roku 1685 přešlo panství na jeho bratra KARLA FILIPA a roku 1690 na jeho syna FILIPA EMANUELA, který jako jeho otec nosil španělsko-nizozemský knížecí titul. Postavil poutní kostel v Lomci jako naplnění slibu, který jeho otec učinil v nebezpečí ztroskotání na moři.

1677 erwirkte der Graf bei Kaiser Leopold I. für Kaplitz, unter Hinweis auf die vielen Drangsale, die das Städtchen in den langen Kriegsjahren erleiden musste, das Recht, am Faschingssonntag einen Markt abzuhalten, der später auf den Faschingsmontag verlegt wurde. Und 1684 erhielten die Strumpfwirker ein neues Privilegium.

Übersetzung des Kapitels „Ein Vertrag beendet den Streit um die Braurechte“ ins Tschechische: Eva Suchanová, Budweis

Die Grafen Buquoy wachsen in den böhmischen Herrenstand

Graf FERDINAND, kaiserlicher Rat und Kämmerer, ließ sich als erster der Grafen Buquoy mit seiner österreichischen Gemahlin, einer Gräfin von Abensberg und Traun, ganz in Grätzen nieder, hielt sich aber auch viel in Wien auf. Das Ehepaar war sehr fromm. Sie bauten keine Schlösser wie ihre Standesgenossen, um zu repräsentieren, sie errichteten nur Sakralbauten. 1677 holten sie Servitenpatres nach Böhmen und bauten 1679 das **Servitenkloster in Grätzen**. Damit erfüllte Graf Ferdinand ein Gelübde, das er 1664 im Türkenkrieg getan hatte, als er in der Schlacht bei St. Gotthard an der Raabschwer verwundet wurde. Die Kaplitzer Gemeinde spendete 20 Gulden.

Damals kostete 1 Strich (ca 100 Liter) Weizen 1 fl 25 kr, Gerste 1 fl 20 kr, Korn 1 fl 10 kr, 1 Pfund (=530 g) Rindfleisch oder Schweinefleisch 4 kr, eine Gans 15 kr, ein junges Huhn 2–4 kr.

Graf Ferdinands Kinder waren jung gestorben. Nach seinem Tod 1685 ging die Herrschaft über an seinen Bruder KARL PHILIPP und 1690 an dessen Sohn PHILIPP EMANUEL, der wie sein Vater den spanisch-niederländischen Fürstentitel führte. Er baute die Wallfahrtskirche in Lometz in Erfüllung eines Gelübdes, das sein Vater in Seenot gemacht hatte.

Rozdělení dědictví: V 17. století během dobovačných válek s Francií za vlády krále Ludvíka XIV. pozbyl rod Longueval-Buquoy mnoho ze svých držav v Nizozemí. Když potom roku 1703 zemřel bezdětný Filip Emanuel, došlo k rozdělení dědictví. Francouzsko-nizozemské državy přešly na jeho sestru Marii Filipu a její potomky. České državy obdržel jeho strýc Albert Karel, nejmladší bratr hraběte Ferdinanda. Ty by nadále měly být jakožto majorát děděny v mužské linii.

Zatímco dříve měl hraběcí rod Buquoyů své starobylé sídlo ještě ve své původní zemi, nyní se stal součástí českého panského stavu, vzal za své zámky české země a pracoval pro ni.

ALBERT KAREL byl prvním svého rodu, který se oženil s představitelkou starého českého stavu hraběnkou Černínovou. Pod jeho patronací byl vybudován poutní kostel Marie Utěšitelky v Dobré Vodě (BRÜNNL) a kostel Nejsvětější Trojice v Trhových Svinech.

Daňový tlak narůstá: bohatství šlechticů tehdy tkvělo v odvodech jejich poddaných, pracovní síle robotou povinných sedláků a v příjmech z vlastních podniků: manufaktur, poplužných dvorů, pivovarů, mlýnů a hamrů. Na panstvích vládli nad pozemky i životy a disponovali trestním soudnictvím, a také výkonem civilní soudní pravomoci.

Po ukončení třicetileté války musely české země po desetiletí obstarat téměř dvě třetiny z celkových daní monarchie. Šlechta a vysoké duchovenstvo byly sice osvobozeny od daní, ale ze svých příjmů musely císaři platit mimořádnou daň, („Extraordinaria“), která byla stanovena podle pozemkového majetku.

V tom byly lesnaté jižní Čechy vzhledem k úrodnému vnitrozemí, ve kterém se mohlo

Erbteilung: Im 17. Jahrhundert verlor das Haus Longueval-Buquoy im Laufe der Eroberungskriege Frankreichs unter König Ludwig XIV. viele seiner Besitzungen in den Niederlanden. Als Philipp Emanuel 1703 kinderlos starb, kam es zu einer Erbteilung. Die französisch-niederländischen Besitzungen gingen an seine Schwester Marie Philippine und deren Nachkommen, die böhmischen Besitzungen an seinen Onkel Albert Karl, den jüngsten Bruder Graf Ferdinands. Als Majorat sollten sie in der männlichen Linie weitervererbt werden.

Waren die Grafen Buquoy vorher noch stark in ihrem Stammland verankert, so wuchsen sie nun in den böhmischen Herrenstand hinein, machten die Landesinteressen zu den ihren und fühlten habsburgisch-kaiserlich.

ALBERT KARL war der erste seiner Familie, der mit einer Vertreterin des alten böhmischen Herrenstandes, einer Gräfin Czernin, vermählt war. Unter seinem Patronat wurden die Wallfahrtskirche Maria Trost in BRÜNNL und die Dreifaltigkeitskirche bei Schweinitz erbaut.

Der Steuerdruck nimmt zu: Der Reichtum der Adelligen bestand damals in den Abgaben ihrer Untertanen, der Arbeitskraft ihrer robotpflichtigen Bauern und den Einnahmen aus ihren Eigenbetrieben: Manufakturen, Meierhöfe, Bräuhäuser, Mühlen und Sensenhämmer. Auf ihren Herrschaften waren sie Grund- und Leibherren und verfügten über die volle Strafrechtsbarkeit und die freie Zivilgerichtsbarkeit.

In den Jahrzehnten nach dem Dreißigjährigen Krieg musste Böhmen fast zwei Drittel der Steuern der gesamten Monarchie aufbringen. Der Adel und die hohe Geistlichkeit waren zwar steuerfrei, mussten aber aus ihren Einkünften Sondersteuern, sogenannte Extraordinaria an den Kaiser zahlen, die nach dem Grundbesitz bemessen wurden.

Da war das walddreiche Südböhmen gegenüber der fruchtbaren Landesmitte, wo aus den Eigen-

dosáhnout z vlastních provozů mnohem vyšších zisků, silně v nevýhodě.

Nejvíce to postihlo sedláky. Museli jako nevolníci svému zemskému pánu odvádět dávky, se svým vlastním tažným dobytkem vykonávat robotu na panských poplužních dvorech a z toho mála, co si na svém gruntu nahospodařili, platit daně zemi.

Rok od roku a po každé nové válce daňová zátěž vzrostla. Nedostatek peněz omezil rozvoj hospodářských podniků. Zemští pánové přenesli zátěž na své nevolnické poddané, požadovali stále vyšší odvody a více roboty. Sedláci němečtí stejně jako čeští žili často ve velké bídě. Takže není překvapivé, že často docházelo k rebeliím, které pak bývaly se vsí tvrdostí potlačeny.

Hraběcí rodina Buquoyů byla sice pátým největším vlastníkem pozemků v Čechách, ale vlastnictví rozsáhlých lesů vynášelo jen malý zisk. S příjmy, které získali z vlastních podniků, zaujímali až 13. místo. Aby mohli dosáhnout zisku také z lesů, vybudovali zde nové sklářské hutě, které ke svému provozu potřebovaly zase hodně dřeva. Od roku 1673 vznikaly sklářské hutě v Nových Hradech, Lužnici a Pohoří, které se potom široce daleko proslavilo podmalbou na skle.

KAREL KAJETÁN Buquoy, syn Alberta Karla, který roku 1714 převzal panství, byl sebevědomým, krásu milujícím barokním kavalírem. Rozšířil a zkrášlil svou rezidenci v Nových Hradech a založil „Buquoyův hraběcí sad a oranžérii“. Aby si finančně polepšil, požadoval také on od svých poddaných vyšší odvody a více dávek z roboty. To vše vedlo v Dlouhé Stropnici a sousedních vesnicích k povstání sedláků, a také i benešovští občané, do jejichž práv hrabě zasáhl, rebelovali proti němu.

betrieben weit höhere Erträge erwirtschaftet werden konnten, stark im Nachteil.

Am stärksten belastet waren die Bauern. Als Leibeigene mussten sie ihrem Grundherrn Abgaben entrichten, auf seinen Meierhöfen mit ihrem eigenen Zugvieh Robot leisten und aus dem wenigen, was sie auf ihrem Grund erwirtschafteten, an das Land Steuern zahlen.

Von Jahr zu Jahr und nach jedem neuen Krieg nahm der Steuerdruck zu. Die Geldknappheit behinderte den Ausbau der Wirtschaftsbetriebe. Die Grundherren wälzten die Lasten auf ihre leibeigenen Untertanen ab, verlangten immer höhere Abgaben und mehr Robot. Die Bauern, die deutschen genau so wie die tschechischen, lebten vielfach in arger Not. So ist es nicht verwunderlich, dass es immer wieder zu Rebellionen kam, die dann mit aller Härte niedergeschlagen wurden.

Die Grafen Buquoy waren zwar die fünfgrößten Grundbesitzer in Böhmen, aber der ausgedehnte Waldbesitz brachte nur wenig ein. Mit den Einkünften aus Eigenbetrieben lagen sie erst an 13. Stelle. Um auch aus dem Wald Einkünfte zu erwirtschaften, errichteten sie neue Glashütten, die zu ihrem Betrieb ja viel Brennholz benötigten. Ab 1673 entstanden die Glashütten in Gratzen, Luschnitz und Buchers, das durch die Hinterglasmalerei weitem bekannt wurde.

KARL CAJETAN von Buquoy, der Sohn von Albert Karl, der 1714 die Herrschaft antrat, war ein selbstbewusster, prachtliebender Barockkavaliere. Er erweiterte und verschönerte seine Residenz in Gratzen und ließ den „gräflich Buquoy'schen Lust- und Orangeriegarten“ anlegen. Um seine Finanzen aufzubessern, verlangte auch er von seinen Untertanen höhere Abgaben und mehr Robotleistungen. Das führte in Langstrobnitz und den benachbarten Dörfern zu einer Rebellion der Bauern, und auch die Beneschauer Bürger, in deren Rechte er eingriff, rebellierten gegen ihn.

Lovení perel ve Vltavě a jejich přítocích poblíž Zátone dosáhlo za jeho vlády svého obzvláštního rozkvětu. Lovec perel obdržel za den 13 krejcarů, tři krajíce chleba a máz piva. Ale kolem roku 1800 se už skoro žádné perly nenašly.

FRANTIŠEK LEOPOLD Buquoy, syn Karla Kajetána, za vlády císařovny Marie Terezie dosáhl jako nejvyšší zemský hofmistr v Království českém druhou nejvyšší pozici. Získal na Malé Straně poblíž Karlova mostu v Praze palác a nechal ho přebudovat na skvostný palác Buquovský.

Nákupem několika statků zvětšil rodinné državy na více než 76.000 ha. Roku 1769 získal zboží Mostky včetně vybavení. O jistém „Siegfriedu von Pernlesdorf“ (Siegfriedu z Mostek) existuje písemná zmínka z roku 1366. Zboží změnilo vícekrát majitele. Roku 1627 Josef Ernst Schreiner z Rosenecku koupil tvrz, vesnici a dvůr v Mostkách. Ve Schreinerově mlýně, který náležel ke zboží, našli už roku 1406 Žižka a jeho druzi u mlynáře přístřeší. Roku 1670 bylo postaveno nové patro. Tvrz byla však kolem roku 1673 už opuštěna. (TG, str. 422)

Překlad kapitoly „Hraběcí rod Buquoyů se začleňuje mezi českou šlechtu“ do češtiny: Radek Janošťák, Kaplice

Kaplice v první polovině 18. století

Spor o příliš vysoké kontribuční poplatky

Dobré vztahy mezi obcí a její vrchností, které panovaly od roku 1676, byly opět narušeny až po roce 1710. Obec podala stížnost k císaři a ke královskému guvernérovi do Prahy, že zaplatila od roku 1683 až do roku 1710 na kontribučních o 17.639 fl (zlatých) navíc. Byla ustavena komise, která měla spor dovést ke smíru. 29. červen-

Die Perlenfischerei in der Moldau und ihren Nebenbächen nahe Ottau erreichte unter ihm ihre besondere Blüte. Ein Perlenfischer erhielt pro Tag 13 Kreuzer, drei Scheiben Brot und eine Maß Bier. Um 1800 fand man fast keine Perlen mehr.

FRANZ LEOPOLD von Buquoy, der Sohn Karl Cajetans, erreichte unter Kaiserin Maria Theresia als Oberstandhofmeister den zweithöchsten Rang im Königreich Böhmen. Er erwarb ein Palais auf der Kleinseite in Prag nahe der Karlsbrücke und ließ es zum prachtvollen Palais Buquoy umgestalten.

Durch den Ankauf mehrerer Güter vergrößerte er den Familienbesitz auf über 76.000 ha. 1769 erwarb er das Gut Pernlesdorf samt Zubehör. Ein Siegfried von Pernlesdorf wird 1366 urkundlich genannt. Das Gut wechselte mehrfach den Besitzer. 1627 kaufte Josef Ernst Schreiner von Roseneck Feste, Dorf und Hof von Pernlesdorf. In der Schreinermühle, die zum Gut gehörte, fanden schon um 1406 Žižka und seine Genossen beim Müller Unterkunft. 1670 wurde der „neue Stock“ gebaut. Die Feste war allerdings um 1673 schon verlassen. (TG S. 422)

Übersetzung des Kapitels „Die Grafen Buquoy wachsen in den böhmischen Herrenstand“ ins Tschechische: Radek Janošťák, Kaplice

Kaplitz in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts

Streit um zu hohe Kontributionsgelder

Das gute Einvernehmen zwischen der Gemeinde und seiner Obrigkeit, das seit 1676 herrschte, wurde erst nach 1710 wieder getrübt. Die Gemeinde beschwerte sich beim Kaiser und beim königl. Gouverneur in Prag, dass sie von 1683 bis 1710 um 17.639 fl (Gulden) zuviel an Kontributionsgeldern gezahlt hätte. Eine Kommission

ce 1713 bylo v Praze uzavřeno vyrovnání: Protože z přeplatku neměl hrabě Karel Albert žádný užitek a jeho předchůdci již nemohli být povoláni ke skládání účtů, a protože z přeplatku byly financovány mimořádné výdaje pro městečko Kaplice, došlo ke shodě, že se kapličtí spokojí s ohledem na povinný respekt vůči své vrchnosti jen s vrácením 2000 zlatých. Tímto smírem měly být všechny případné rozdíly vyrovnány a „der herrschaftlichen Gnaden Thüre den Gäpplitzern in corpore und auch jedem in specie jederzeit offen stehen und verbleiben.“ (slib, že „dveře panské dobročinnosti jsou kaplickým celkově, ale i jednotlivě kdykoliv otevřené a tak zůstanou.“).

wurde eingesetzt, die in der Streitsache vermitteln sollte. Am 29. Juli 1713 wurde in Prag ein Vergleich abgeschlossen: Da Graf Karl Albert aus der Überzahlung keinen Nutzen gezogen hatte, seine Vorgänger nicht mehr zur Rechenschaft gezogen werden konnten und von dem Mehrgeld für den Markt Kaplitz außerordentliche Ausgaben bestritten wurden, einigte man sich, dass sich die Kaplitzler mit Rücksicht auf den der Grundobrigkeit schuldigen Respekt mit einer Rückzahlung von 2000 Gulden begnügten. Durch diesen Vergleich sollten alle etwaigen Differenzen beglichen sein und „der herrschaftlichen Gnaden Thüre den Gäpplitzern in corpore und auch jedem in specie jederzeit offen stehen und verbleiben“.

Panský pivovar (stav 1997)

Das herrschaftliche Bräuhaus (Zustand 1997)

Vyrovnání podepsali vedle komisařů hrabě Albert Karel a jeho syn Karel Kajetán a dále kapličtí občané Ferdinand Leopold Schober, starosta; Peter Paul Mayer, primátor; Matthias Neutezky, zdejší radní; Kaspar Marschik, zdejší radní; Anton Tzerkauer, rychtář; Adam Pul, obecní primátor.

Den Vergleich unterzeichneten neben den Kommissären Graf Albert Karl und sein Sohn Karl Cajetan, sowie die Kaplitzler Ferdinand Leopold Schober, Bürgermeister; Peter Paul Mayer, Primator; Matthias Neutezky, innerer Rat; Kaspar Marschik, innerer Rat; Anton Tzerkauer, Marktrichter; Adam Pul, Gemainprimator.

Po tomto vyrovnání byla znovu nastolena shoda, která nebyla již nikdy vážně narušena. (IO, str. 40 a další)

Hospodářské úspěchy: V následujících desetiletích se hospodářství dále zlepšovalo. Soukeníci, tkalci plátna, barvíři, pletaři ponožek a koželuhové měli spousty práce. Důležitou živností bylo hrnčířství. Výrobky více než třiceti dílen měly odbyt až v Tyrolech. Měly díky znamenité surovině, která zde byla k dispozici, velice dobrou pověst.

Ničivý požár v roce 1718

8. října roku 1718, kolem čtvrté hodiny odpoledne, vypukl velký požár. Během dvou hodin se stalo 116 obytných domů včetně všeho movitého majetku obětí plamenů, stejně tak radnice, pivovar s mnoha korci sladu a obilím, s veškerými nádobami pro vaření piva, panský pivovar a mlýn. V kostele svatého Floriána shořely oltáře a varhany, sám farní kostel zůstal ušetřen. Výzva z 1. listopadu, ve které starosta a rada prosí o příspěvek pro obecní pivovar, ukazuje velikost celého neštěstí. Mnoho měšťanů ztratilo svůj majetek a jmění, a tak kromě života mohli zachránit jen to, co měli na sobě. O nové výstavbě měšťanských domů nejsou žádné informace.

VĚŽ RADNICE, která také vyhořela, byla o něco zvýšena. Tehdy získala svou dnešní podobu, lizény, římsy nad okny, trámová vznášející se nad ciferníky hodin a pěknou vzornou barokní kopuli. Stavebnímu mistru mohly sloužit jako vzor věže Strahovského kláštera v Praze.

Panský pivovar, který nechal hrabě Karel Kajetan po požáru postavit znovu, byl větší a hezčí.

Nach diesem Vergleich war das gute Einvernehmen wiederhergestellt, das nie mehr ernstlich getrübt wurde. (IO S. 40 ff)

Wirtschaftliche Erfolge: In den folgenden Jahrzehnten ging es wirtschaftlich weiter aufwärts. Tuchmacher, Leinenweber, Färber, Sockenstricker, Rot- und Weißgerber hatten reichlich Arbeit. Ein wichtiges Gewerbe war die Töpferei. Die Erzeugnisse von mehr als dreißig Betrieben wurden bis nach Tirol abgesetzt. Sie hatten dank des vorzüglichen Rohmaterials, das hier zur Verfügung stand, einen sehr guten Ruf.

Die Brandkatastrophe von 1718

Am 8. Oktober 1718 brach um vier Uhr nachmittags ein Großbrand aus. Innerhalb von zwei Stunden wurden 116 Wohnhäuser samt allem beweglichen Gut ein Raub der Flammen, ebenso das Rathaus, das Bräuhaus mit etlichen Strich Malz und Getreide und allem Bräugeschirr, das herrschaftliche Brauhaus und die Mühle. In der Florianikirche verbrannten die Altäre und die Orgel, die Pfarrkirche selbst blieb verschont. Aus einem Aufruf vom 1. November, in dem Bürgermeister und Rat um eine Beisteuer für das Gemeindebräuhaus baten, ist das ganze Ausmaß des Unglücks zu ersehen. Viele der Bürger verloren ihre Habe und ihr Vermögen, nur was sie am Leibe trugen, konnten sie unter Lebensgefahr retten. Über den Wiederaufbau der Bürgerhäuser wird nichts berichtet.

Der RATHAUSTURM, der auch ausgebrannt war, wurde etwas erhöht. Damals erhielt er seine heutige Architektur, die Eckkisenen, die Fensterbekrönungen, das über den Zifferblättern der Uhren ausschwingende Gebälk und seine schön geschwungene, barocke Haube. Dem Baumeister könnten die Türme des Klosters Strahov in Prag als Vorbild gedient haben.

Das herrschaftliche Bräuhaus ließ Graf Karl Cajetan nach dem Brand größer und schöner wiederaufbauen.

Císař Karel VI. v Kaplici

Roku 1732 zde byl ubytován císař Karel VI. na zpáteční cestě z lázní v Karlových Varech. Z tohoto důvodu byly horní pokoje zařízeny pro tuto vzácnou návštěvu. Kvůli polední a noční zastávce Jeho Výsosti a jeho velkému doprovodu muselo být dodáno enormně velké množství ryb, masa a dalších potravin. Pouze krátký výčet: přes 200 liber ryb, štik, kaprů, sivenů a dalších, 8 úhořů, 20 želv, 50 kop žab, 20 krocanů, 28 hus, 50 kachen, 360 mladých kuřat, 15 jehňat, 15 selat atd., atd., k tomu velké množství ovoce a zeleniny, 4 vědra ledu, 3 sáhy tvrdého dřeva, 10 puten uhlí. Pro doprovod bylo připraveno veškeré pivovarské zařízení. S nepatrnými výjimkami byly panstvem a poddanými požadavky splněny. (TG, str. 230)

Jak to často bývá, požadovali odpovědní úředníci zřejmě i tehdy více, než bylo skutečně nutné a udělali si z toho pro sebe výhodný obchod.

Farář Benedikt Janouschek

Benedikt Janouschek působil v Kaplici od roku 1705 až do roku 1740 a vykonal mnoho pro faru a městečko:

Po požáru roku 1718 nechal opravit KOSTEL SV. FLORIÁNA. Pěkné barokní oltáře v kostele odpovídají tomuto slohu. Brzy na to byly také přestavěny obě kaple, kaple sv. Linharta v severní části kostela a kaple sv. Anny v jižní části. Z daru punčochářského mistra Andrese Lauba byla postavena po roce 1730 kaple sv. Anny. Oltářní obraz představující Svatou rodinu a obraz svatého Anděla Strážného nad ním pocházejí asi od Johanna Petera Brandla, jednoho z nejznámějších barokních malířů v Čechách.

Roku 1726 získal farní kostel nové VARHANY vytvořené stavitelem varhan Wenzlem Pundačkem z Dačic. Sloužily 160 let a když byly roku

Kaiser Karl VI. in Kaplitz

1732 ist Kaiser Karl VI. auf der Rückreise von einer Kur in Karlsbad dort abgestiegen. Die oberen Räume wurden aus diesem Anlass für den „hohen Besuch“ eingerichtet. Für die Mittags- und Nachtstation Sr. Majestät und sein großes Gefolge mussten enorme Mengen an Fisch, Fleisch und anderen Lebensmitteln angeliefert werden. Um nur einiges zu nennen: Über 200 Pfund Fische, Hechte, Karpfen, Saiblinge und andere, 8 Aale, 20 Schildkröten, 50 Schock Frösche, 20 Truthühner, 28 Gänse, 50 Enten, 360 junge Hühner, 15 Lämmer, 15 Spanferkel, usw. usw., dazu große Mengen Obst und Gemüse, 4 Eimer Eis, 3 Klafter hartes Holz, 10 Butten Kohle. Für das Gefolge waren sämtliche Braulokalitäten hergerichtet. Mit geringen Ausnahmen haben die Herrschaft und die Untertanen das Angeforderte beigestellt. (TG S. 230)

Wie so oft forderten die zuständigen Beamten wohl auch damals mehr, als tatsächlich nötig war, und machten sich ein gutes Geschäft daraus.

Pfarrer Benedikt Janouschek

Benedikt Janouschek, der von 1705 bis 1740 in Kaplitz wirkte, hat viel für die Pfarre und das Städtchen getan:

Nach dem Brand von 1718 ließ er die FLORIANIKIRCHE restaurieren. Die schönen Barockaltäre stammen ihrem Stil nach aus dieser Zeit. Bald danach wurden auch die beiden Kapellen, die Leonhardikapelle im Norden und die Annakapelle im Süden, angebaut. Die Annakapelle stiftete nach 1730 der Strickermeister Andreas Laub. Das Altarbild, die Heilige Familie darstellend, und das Schutzengelbild darüber, stammen vermutlich von Johann Peter Brandl, einem der bedeutendsten Barockmaler Böhmens.

1726 erhielt die Pfarrkirche eine neue ORGEL, hergestellt vom Orgelbauer Wenzel Pundaček aus Dačic in Mähren. 160 Jahre lang tat sie ih-

1887 odstraněny, našel se ve vzdušnici nalepený lístek s latinským záznamem, který v překladu zní:

„I když se moje údy už dávno v prach rozpadly, bude se moje práce ještě dlouho velebit. W. Pundaček, Dačic.“ (IO, str. 62)

Kaple svatě Barbory a nemocnice

Roku 1738 farář Janouschek koupil za 500 zlatých od obce v Linecké ulici staré zdi protestantského kostela a k tomu dva sousední domky, které nechal strhnout. Oltářní prostor přeměnil na kapli sv. Josefa a sv. Barbory, patronky umírajících.

V přilehlé kostelní lodi a v místě, kde stály oba domky, zřídil nemocnici pro projížďající nemocné a pro „opuštěné chudé vandráky, kteří nevědí, kde by měli hlavu složit“, tak, jak se píše v darovacím dopise, který byl uložen v obecním archivu. V přízemí je dlouhá klenutá chodba, tři pokoje a komora, v horním patře potom ještě klenutá kuchyně a čtyři pokoje. Byly určeny k příjmu nemocných a farář je vybavil nutným zařízením. Zajistil také nemocničního ošetřovatele a zřídil vlastní místo kaplana, aby duchovní služby v obci nebyly přetíženy. Úřadující kaplan byl povinnen, podle přání zřizovatele, týdně dvakrát sloužit mši svatou. Celkově se vybralo 4.500 zlatých, a to z nejrůznějších nadací a díky darům od panstva, „Janouschkových přátel“ („příbuzenstva“) a od kaplických měšťanů. Farář tento kapitál ještě navýšil o dalších 1.000 zlatých. Jméno bylo spravováno obcí. K zajištění sloužil Žďárský dvůr včetně luk, polí a lesů, stejně tak jako čtyři obecní rybníky. Z úroku měli být zajištěni kaplan a kaple. Až do 20. století vytrvalo dílo faráře Janouschka, i přesto, že výnosy z kapitálu výrazně klesaly. Ještě ve 30. letech byly v kapli pravidelně slouženy mše svaté, naposledy ješ-

ren Dienst. Als sie 1887 abgetragen wurde, fand man in der Windlade einen angeklebten Zettel mit einem lateinischen Spruch, der übersetzt lautet:

„Wenn meine Gebeine längst in Staub zerfallen sind, wird man mein Werk noch loben. W. Pundaček, Dačic.“ (IO S. 62)

Die Barbarakapelle und das Krankenhaus

1738 kaufte Pfarrer Janouschek um 500 Gulden von der Gemeinde das alte Gemäuer der protestantischen Kirche an der Linzer Straße und dazu zwei anstoßende kleine Häuschen, die er abreißen ließ. Den Altarraum ließ er in eine Kapelle zu Ehren des hl. Josefs und der hl. Barbara, der Patronin der Sterbenden, umgestalten.

Im anstoßenden Kirchenschiff und dort, wo die beiden Häuschen gestanden waren, errichtete er ein Krankenhaus für „allhier durchreisende Kranke und verlassene arme Wandersleute, die nicht wissen, wo sie ihr Haupt unterstecken sollten“, wie es im Stiftungsbrief heißt, der im Gemeindearchiv aufbewahrt wurde. Zu ebener Erde befinden sich ein langer, gewölbter Gang, drei Zimmer und eine Kammer, im oberen Stock nochmals eine gewölbte Küche und vier Zimmer. Sie waren zur Aufnahme der Kranken bestimmt und vom Pfarrer mit den nötigen Einrichtungsstücken versehen worden. Er sorgte auch für einen Krankenwärter und gründete eine eigene Kaplanstelle, um die Ortsseelsorge nicht zu überlasten. Der jeweilige Kaplan war verpflichtet, wöchentlich zwei hl. Messen im Sinne der Stifter zu lesen. Durch verschiedene Stiftungen von der Herrschaft, der „Janouschekischen Freundschaft“ (=Verwandschaft), Bürgern und Bürgerinnen war ein Kapital von 4500 fl zusammengekommen, das der Pfarrer um weitere 1000 fl vermehrte. Das Kapital wurde von der Gemeinde verwaltet. Zu Sicherung diente der Sohorserhof samt Wiesen, Feldern und Waldungen, sowie vier Gemeindeteiche.

*Kaple a nemocnice
před požárem roku
1872*

*Kapelle und Kranken-
haus vor dem Brand
von 1872*

tě páterem Jörgem Ilkem. Mnoho lidí nalezlo v nemocnici pomoc a útěchu.

Von den Zinsen sollten der Kaplan und die Kapelle versorgt werden. Bis ins 20. Jahrhundert hatte das Werk des Pfarrers Janouschek Bestand, auch wenn die Erträge aus dem Kapital stark zurückgingen. Noch in den Dreißiger Jahren wurden in der Kapelle regelmäßig hl. Messen gelesen, zuletzt durch P. Jörg Ilk. Viele Menschen fanden in dem Krankenhaus Hilfe und Trost.

Časem bylo všechno pracovní vybavení velmi poškozeno, a tak v roce 1857 byla vytvořena komise pro obnovu a vybavení nemocnice a díky darům od dobrodinců mohla být vybavena vším potřebným. Během požáru roku 1872 bylo mnoho z toho zničeno, ale díky darům mohly být ztráty opět nahrazeny. Roku 1874 byly v kapli postaveny malé varhany, pozitiv se čtyřmi registry. Dolní prostory později obec přenechala nemajetným starým občanům a občankám, protože městský chudobinec absolutně nepostačoval. (IO, str. 72)

Mit der Zeit waren alle Utensilien sehr schadhaft geworden, so wurde 1857 ein Komitee zur Renovierung und Ausstattung des Krankenhauses gebildet, und durch Spenden von Wohltätern konnte es mit allem Notwendigen versorgt werden. Durch den Brand von 1872 wurde viel davon vernichtet, aber durch Spenden konnten die Verluste wieder ersetzt werden. 1874 wurde in der Kapelle eine kleine Orgel, ein Positiv mit 4 klingenden Registern, aufgestellt. Die unteren Räume überließ die Gemeinde später mittellosen alten Bürgern und Bürgerinnen, da das Armenhaus der Stadt völlig unzureichend war. (IO S. 72)

Věž kostela získává svou dnešní podobu

Roku 1740 byla kostelní věž zvýšena o tři sáhy (cca 5,8 m) a korunována kopulí cibulovitého tvaru. Stará výška věže je na vodorovné římse ještě jasně čitelná. Horní část s velkými obloukovými okny (Schallfenster) slouží od té doby jako „Glockenstube“ (prostor pro zvony a zvoníka). Když byla roku 1838 šindelová střecha nahrazena střechou plechovou, bylo v kouli pod věžním křížem nalezeno psaní s následujícím textem (IO, str. 57):

Překlad:

„Pochválen buď Ježíš Kristus až na věky, amen! Dnes 4. srpna na svátek sv. Dominika roku 1740 byla ve jménu Páně na tuto o tři sáhy zvýšenou a renovovanou věž nasazována kupole věže pod patronací vysoce urozeného pána Karla Kajetána de Longueval, hraběte Buquoye, a důstojného, ušlechtilého a velmi učeného pana Benedicta Francisca Janouschka, emeritního pastoračního vikáře (Vicar foranei) části bechyňského kraje jakožto zde sloužícího (dermal wohlverordneter) faráře, který k tomuto účelu poskytl z vlastních prostředků přes 800 zlatých a tohoto byl sám iniciátorem a podporovatelem. Kaplanem byl v tomto čase ctihodný a vysoce vzdělaný pan Victorinus Janouschek, který se také ve všech záležitostech při obstarávání materiálu přehorlivě snažil a o všechno se staral. Kantorem a varhaníkem, také zároveň měšťanem, byl Laurenz Josef Gulden; kostelníkem Paul Weinberger, měšťan a pláteník; správcem kostela ctihodný pan Andreas Laub, měšťský radní a pletáč ponožek, primátorem byl ušlechtilý a velmi vzdělaný pan Anton Czerkauer; starostou ctihodný pan Johann Georg Schober, císařský poštmistr. Toho času byl korec žita za 2 zlaté, pšenice za 2 zlaté 45 krejcarů a ova za 1 zlatý 20 krejcarů. Kopuli nasadil pan Martin Poar, měšťan a panský tesař (Zimmermeister), a pan kaplan za doprovodu trumpet a tympánů. Trumpetisté byli: Johann Faurer, měšťan a barviř, Anton Eichinger, měš-

Der Kirchturm erhält seine heutige Gestalt

1740 wurde der Kirchturm um 3 Klafter (ca 5,8 m) höher gebaut und mit seiner Zwiebelhaube bekrönt. Die alte Turmhöhe ist an dem waagrechten Gesimse noch deutlich abzulesen. Der obere Teil mit seinen großen Schallfenstern dient seither als Glockenstube. Als 1838 das Schindeldach durch ein Blechdach ersetzt wurde, fand man in der Kugel unter dem Turmkreuz ein Schriftstück mit folgendem Text (IO S. 57):

„Gelobt sei Jesus Christus! In Ewigkeit Amen! Heute am 4. August am Feste des hl. Dominikus 1740 ist im Namen Gottes auf diesen um drei Klafter erhöhten und renovierten Turm jener Knopfaufgesetzt worden unter der Kollatur des Hochgeborenen Herrn Carl Cajetan de Longueval Grafen von Buquoy und des Hochwürdigen Edlen und Hochgelehrten Herrn Benedict Francisci Janouschek, hochemeritierter Vicar foranei eines Teiles des Bechiner Kreises als dermal wohlverordneter Pfarrer, welcher zu diesem aus eigenen Mitteln über 800 Gulden gegeben und dessen Urheber und Anhänger gewesen. Kaplan war derzeit der Ehrwürdige und Hochgelehrte Herr Victorinus Janouschek, welcher sich auch dabei in allen Angelegenheiten in Beyschaffung der Materialien eifrigst befließen und alles angegeben hat. Kantor und Organist auch zugleich Bürger war Laurenz Josef Gulden; Meßner Paul Weinberger, Bürger und Leinenweber; Kirchenverwalter der ehrenfeste Andreas Laub, Ratsbürger und Sockenstricker; Primator der Edle und Hochgelehrte Herr Anton Czerkauer; Bürgermeister der ehrenfeste Herr Johann Georg Schober, k. Postmeister. Das Korn war derzeit der Strich 2 fl., der Waitzen 2 fl. 45 kr., der Haber 1 fl. 20 kr. Aufgesetzt ist dieser Knopf worden durch Herrn Martin Poar, Bürger und herrschaftlicher Zimmermeister und Herrn Kaplan unter Trompeten und Pauken. Trompeter waren: Johann

tan a kolář (Wagnermeister), Josef Kopatsch, sklenářský tovaryš, Johann Sünnerberger, měšťan a pláteník. Diskantisté (sopranisté): Donatus Gulden a Georg Schütz, Georg Grünzweil; zpěvák altu: kalkant (šlapal měchy u varhan) Martin Schramm, měšťan a obuvník. Nakonec byla tato kopule nasazena za slavnostního provolávání: Pochválen buď Ježíš Kristus! Až na věky, Amen!“

Cechy

Už ve středověku se spojovali řemeslníci se stejnou živností. K vzájemné ochraně a pomoci zakládali spolky, tzv. cechy. Měli svůj domovský lokál; šenk nebo krčmu, kde se scházeli po práci. Zde debatovali o platech pro své tovaryše, o cenách a o společném nákupu surovin a o ostatních záležitostech svého cechu. Hranice mezi různými řemesly byly přesně vyhrazeny. Členy se mohli stát pouze vyučení mistři. Aby se zabránilo vzniku nemilé konkurence, byl udržován nízký počet členů. Vrchnost poskytla cechům privilegia a přenechala jim kontrolu nad cenami a kvalitou jejich zboží. Ve sporech musel zakročit místní, tzv. „tržní“ soud (Marktgericht).

Roku 1739 vydal císař Karel VI. cechovní řád pro země Koruny české, který zavedl jednotnou regulaci starých ustanovení.

S učedníky byla po zkušební době uzavřena učednická smlouva. Bydleli – stejně jako tovaryši – u rodiny svého mistra. Po třech učňovských letech museli složit zkoušku a předložit čistě zpracovaný výrobek, tzv. tovaryšský kus. Poté byli zproštěni služby. Jako samostatní tovaryši museli nyní jít na vandr (tovaryšskou cestu), aby se seznámili s řemeslným uměním jiných mistrů a poznali svět. Když dorazili do nějakého města nebo městečka, buď dostali přidělenou

Faurer, Bürger und Schönfärber, Anton Eichinger, Bürger und Wagnermeister, Josef Kopatsch, Glasergesell, Johann Sünnerberger, Bürger und Leinenweber. Diskantisten: Donatus Gulden und Georg Schütz, Georg Grünzweil; Altist: Kalkant Martin Schramm, Bürger und Schuhmacher. Schließlich ist dieser Knopf aufgesetzt worden unter dem glorreichen Grusse: Gelobt sey Jesus Christus! In Ewigkeit Amen!“

Die Zünfte

Schon im Mittelalter hatten sich die Handwerker mit gleichem Gewerbe zusammengefunden und zum gegenseitigen Schutz und Beistand Vereinigungen gebildet, die Zünfte. Sie hatten ihr Stammlokal, eine Schenke oder eine Herberge, wo sie sich an Feierabenden trafen. Hier debattierten sie über die Löhne für ihre Gesellen, über die Preise und den gemeinsamen Einkauf von Rohstoffen und über sonstige Angelegenheiten ihrer Zunft. Die Grenzen zwischen den verschiedenen Handwerken waren genau gezogen. Mitglieder konnten nur ausgebildete Meister werden. Um sich keine unliebsamen Konkurrenten zu schaffen, wurde ihre Zahl klein gehalten. Die Obrigkeit gewährte den Zünften Privilegien und übertrug ihnen die Kontrolle über die Preise und die Qualität ihrer Waren. In Streitfällen musste das Marktgericht einschreiten.

1739 erließ Kaiser Karl VI. eine Zunftordnung für die königl. böhmischen Erblande, die eine einheitliche Regelung der alten Satzungen brachte.

Mit den Lehrlingen wurde nach einer Probezeit ein Lehrvertrag abgeschlossen. Sie wohnten – wie auch die Gesellen – bei der Familie des Meisters. Nach drei Jahren Lehrzeit mussten sie zur Prüfung ein sauber gearbeitetes Gesellenstück vorlegen, dann wurden sie freigesprochen. Als selbständige Gesellen mussten sie nun auf Wanderschaft gehen, um die Handwerkskunst anderer Meister und die Welt kennenzulernen. Kamen sie in eine Stadt oder einen Markt, so er-

práci, nebo – když žádná nebyla – proviant na cestu. Pokud se tovaryš chtěl usadit jako mistr, musel zhotovit za dozoru členů cechu nějaký mistrovský kus.

Protože ale byl přesně stanoven počet mistrů, museli často čekat dlouho na volné mistrovské místo, a tak mnozí zůstali celý život tovaryši.

Každý cech volil svého představeného, takzvaného „staršího cechu“ (Altmeister), který měl srovnávat a uspořádat vnitřní záležitosti. Byla mu svěřena cechovní pokladna, ve které byly uloženy stanovy a různé listiny a peněžní prostředky. Vedle toho existoval ještě cechmistr nebo pokladník (Zahlmeister). Nejmladší mistr neboli „mladý mistr“ (Jungmeister) měl funkci cechovního služebníka (Zunftdieners).

Cechovní inspektoři zastupovali cechavek, museli ale také dohlížet na dodržování předepsaných odvodů, na správné množství a váhu a dodávání kvalitního zboží. Roku 1803 byli v Kaplici zavedeni tři cechovní inspektoři: místní představený nad řeznickým, pekařským, kožešnickým, tesařským a zednickým řemeslem; první soudní rada nad obuvnickým, krejčovským, hrnčířským a tkalcovským řemeslem; druhá soudní rada nad provaznickým, koželužnickým, barvířským, kovářským, kolářským a bednářským řemeslem.

Každý cech měl vlastní výroční den, který byl vždy slavnostní. Začínal bohoslužbou, kterou navštívili všichni členové cechu stejně tak jako tovaryši a učedníci. Pak byly prodiskutovány společné záležitosti, probíhaly volby, učedníci byli uvolněni ze služby a byl vybírán roční příspěvek. U ševcovského cechu obnášel například v Kaplici 52 krejcarů. Další hodnostář cechu, tzv. přísedící (Beisitzer), musel účty, které byly uzavřené o výročním dni, také podepsat.

hielten sie eine Arbeit zugewiesen, oder – wenn es keine gab – eine Wegzeherung.

Wollte sich ein Geselle als Meister niederlassen, so musste er unter den Augen der Zunftgenossen ein Meisterstück anfertigen. Da aber die Zahl der Meister genau festgelegt war, mussten sie oft lange auf eine freie Meisterstelle warten, und so mancher blieb sein Leben lang Geselle.

Jede Zunft wählte zu ihrem Vorsteher den „Altmeister“, der die inneren Angelegenheiten zu ordnen und zu schlichten hatte. Ihm war die Zunftlade anvertraut, in welcher die Satzungen und sonstige Schriftstücke, sowie die Geldmittel verwahrt wurden. Daneben gab es den Zech- oder Zahlmeister. Der jüngste Meister, der „Jungmeister“, hatte die Funktion eines Zunftdieners.

Zunftinspektoren vertraten die Zunft nach außen, hatten aber auch auf die Einhaltung der vorgeschriebenen Taxen, auf volles Maß und Gewicht, auf die Lieferung guter Ware usw. zu sehen. 1803 wurden in Kaplitz drei Zunftinspektoren eingeführt: Der Ortsvorsteher über das Fleischer-, Bäcker-, Kürschner-, Zimmerer- und Maurergewerbe; der 1. Gerichtsrat über das Schuhmacher-, Schneider-, Töpfer- und Webergewerbe; der 2. Gerichtsrat über das Seiler-, Rotgerber-, Färber-, Schmiede-, Wagner- und Bindergewerbe.

Jede Zunft hatte ihren Jahrtag, der immer festlich begangen wurde. Er begann mit einem Gottesdienst, den alle Zunftmitglieder sowie die Gesellen und Lehrlinge besuchten. Dann wurden gemeinsame Angelegenheiten besprochen, die Wahlen und das Freisprechen der Lehrlinge vorgenommen und der Jahresbeitrag einkassiert. Bei der Schusterzunft betrug er z. B. in Kaplitz 52 kr. Ein weiterer Würdenträger der Zunft, der „Beisitzer“, hatte die am Jahrtag abgeschlossenen Rechnungen mit zu unterfertigen.

V tento den byl také slavnostně přijat do cechu nový mistr. Vedle několika formalit musel staré mistry pozvat na hostinu, která obvykle zakončovala výroční den. Každý cech měl vlastní pečeť a znak, který zobrazoval jejich práci. Když byl k dispozici dostatek peněz, byly opatřeny cechovní svíce a vlastní prapor. Při církevních procesích a dalších slavnostních příležitostech se shromáždili členové cechu kolem svého praporu a zúčastnili se s hořícími svíčkami průvodů. V Kaplici vlastnily krejčovský, tesařský a kovářský cech každý svůj prapor. (IO, str. 159 a další)

Přírodovědné školní muzeum v měšťanské škole uchovávalo některé staré cechovní dokumenty, obzvláště privilegium kamnářského cechu, vydané roku 1587 v českém jazyce Vilémem z Rožmberka a jedno z práv řeznického cechu z roku 1607 vydané Petrem Vokem z Rožmberka. Nacházela se tam i 62cm vysoká konvička z cínu s poklicí a uchem, stojící na třech koulích s tímto nápisem:

„EINES EHRSAMBEN HANDTWERCK der
METZKHER in STÄTL CAPLIZ ANNO 1700“

(Za čestné řemeslo řeznické v městečku Kaplici roku 1700).

Pod tím byl vyrytý řezník, který poráží vola, a na obou stranách jména cechovního mistra a přísežných svědků. Na poklici podpírané lvem byl vyrytý řeznický erb a datum 1700. (A. Cechner, str. 278)

Cechy a tržní soud

Cechy nebyly jen profesním společenstvím stejných zájmů. Podporovaly také členy, kteří byli nemocní nebo práce neschopní, dohlížely také na dodržování povinností, morálky, chování,

An diesem Tag wurde auch ein neuer Meister feierlich in die Zunft aufgenommen. Neben einigen Formalitäten musste er den alten Meistern eine Mahlzeit geben, die gewöhnlich den Abschluss des Jahrtages bildete. Jede Zunft hatte ihr eigenes Siegel und ein Wahrzeichen, das auf ihre Arbeit hinwies. War genügend Geld vorhanden, wurden Zunftkerzen und eine eigene Fahne angeschafft. Bei kirchlichen Prozessionen und anderen feierlichen Anlässen versammelten sich die Zunftgenossen um ihre Fahne und nahmen mit brennenden Kerzen an den Umzügen teil. In Kaplitz besaßen die Schneider-, die Zimmermanns- und die Schmiedezunft je eine Fahne. (IO S. 159 ff)

Das naturwissenschaftliche Schulmuseum in der Bürgerschule bewahrte einige alte Zunftdokumente auf, insbesondere ein Privilegium der Hafnerzunft, ausgestellt 1587 in böhmischer Sprache von Wilhelm von Rosenberg, und eines der Fleischerzunft aus dem Jahre 1607 von Peter Wok von Rosenberg. Dort befand sich auch eine 62 cm hohe Zunftkanne aus Zinn mit Deckel und Henkel, auf drei Kugeln stehend, mit der Aufschrift:

EINES EHRSAMBEN HANDTWERCK der
METZKHER in STÄTL CAPLIZ ANNO 1700

Darunter war ein Fleischer eingraviert, der einen Ochsen schlachtet, und zu beiden Seiten die Namen des Zechmeisters und der beeedeten Zeugen. Auf dem von einem Löwen gestützten Deckel war das Metzgerwappen und das Datum 1700 eingraviert. (A. Cechner, S. 278)

Die Zünfte und das Marktgericht

Die Zünfte waren nicht nur eine berufliche Interessensgemeinschaft. Sie unterstützten auch Mitglieder, die krank oder arbeitsunfähig wurden, überwachten aber auch die Einhaltung der

oblečení. Tak musel tržní soud urovnat mnohý spor.

Existuje zpráva z roku 1658, že mezi všemi mladými účastníky masopustu a Georgem Steßlem došlo ke sporu, protože se Bartl Endt nechal využít jako „Habergeiß“ (mystická masopustní figura s kozi hlavou) k „stětí hlavy masopustu“ („Faschingsköpfen“), což mu měl Steßl za zlé, protože tím uškodil pekařskému řemeslu.

Došlo k vyrovnání, ale bylo stanoveno penále 20 grošů v případě, že by došlo ještě jednou ke sporu. Kromě toho jim pohrozili, že v takovém případě budou oba z pekařského cechu vyloučeni.

Roku 1767 řešili dva revizoři oznámení, že už několik dní nebyl v obchodě pekařů téměř žádný chleba, na to byl starší z cechu pekařů (Bäckenaltmeister) povolán a dostal příkázáno městečko chlebem dostatečně zásobit, jinak že budou zatíženi pořádnou peněžní pokutou a v případě opakování budou postiženi „košíkovou pokutou“, a to tak, že každou druhou hodinu budou pokutováni vždy jiní mistři a s nimi i celé řemeslo pekařů. Všichni dostali výstrahu, že budou dvě hodiny stát v prázdném košíku na pranýři.

Roku 1767 vyžadoval cechovní inspektor řezníků, aby telecí maso jinak neporcovali a neprodávali, než za libru (530g) 3 krejčary a hovězí maso toho nejlepšího druhu ne draže než libru za 4 krejčary.

Roku 1776 bylo z daného důvodu „jednohlasně rozhodnuto, že všichni hostinští se upozorní pod nejtěžší pokutou a nařizuje se jim, že po 10. hodině večerní už nebudou trpět žádného člověka v lokálech, ještě méně ale bude tolerováno nalévat žejdlík piva jiným než lidem na cestách.“ (IO, str. 159 a další)

Pflichten, die Moral, das Benehmen und die Kleidung. Das Marktgericht musste so manchen Streitfall schlichten.

So wird aus dem Jahre 1658 berichtet, dass es zwischen den gesamten Faschingsburschen und dem Georg Steßl zu einem Streit gekommen war, weil sich der Bartl Endt zum Faschingsköpfen als Habergeiß gebrauchen ließ, was ihm der Steßl übelgenommen hat, weil dadurch das Bäckerhandwerk geschändet sei.

Es kam zu einem Vergleich, aber ein Pönale von 20 Groschen wurde angesetzt, falls es nochmals zum Streit käme. Außerdem wurde angedroht, in diesem Fall die beiden aus der Bäckerzunft auszuschließen.

1767 machten die zwei Revisoren Anzeige, dass schon durch etliche Tage fast gar kein Brot in der Brotbank anzutreffen sei, worauf die „Bäckenaltmeister“ berufen und ihnen der letztmalige Auftrag erteilt wurde, den Ort hinlänglich mit Brot zu versehen, widrigenfalls sie mit einer ausgiebigen Geldstrafe und im Fall der Widersetzlichkeit mit der Korbstrafe belegt würden, und zwar so, dass alle zwei Stunden andere Meister und damit das ganze Handwerk der Bäcker bestraft würde. Allen wurde damit angedroht, zwei Stunden lang in einem leeren Korb am Pranger zu stehen.

1767 verlangte der Zunftinspektor von den Metzgern, das Kalbfleisch nicht anders als das Pfund (530 g) zu 3 kr (Kreuzer) auszuhaue und zu verkaufen und das Rindfleisch von der allerschönsten Gattung nicht höher als das Pfund zu 4 kr.

1776 wurde aus gegebenem Anlass „*einhellig resolvieret, daß allen Wirten insgesamt unter schwerster Bestrafung verwiesen und anbefohlen sein solle, künftighin nach Glocken 10 Uhr abends keinen Menschen mehr in Wirtshäusern zu gedulden, noch weniger aber, außer denen Reisenden, ein Seidl Bier einzuschenken.*“ (IO S. 159 ff)

Za kriminální případy nebyl městský rychtář (Marktgericht) zodpovědný. 20. dubna roku 1769 obdržel magistrát od „vrchního hraběcího správního úřadu“ na základě *jasných indicíí* příkaz zatknout v noci za největší tichosti hostinského ze Zdíků a dopravit ho do Budějovic k hrdelnímu soudu.

Překlad kapitoly „Kaplice v první polovině 18. století“ do češtiny: Tomáš Chromeček, Kaplice

KAPLICE V DOBĚ OSVÍCENSTVÍ

Myšlenky osvícenství, které vycházely v 17. a 18. století z Anglie a Francie, vyrostly z humanismu. Nové objevy v přírodních vědách vedly k přesvědčení, že se příroda řídí mechanickými zákony, které jsou rozpoznatelné rozumem. Člověk by prý rovněž mohl rozpoznat rozumem pravdu a dobro. Člověk je údajně od přírody dobrý, ale potřebuje vzdělání, a pak s radostí udělá to správné. Rozum platil jako prubířský kámen veškeré pravdy. Tradici udržované názory a autority byly zpochybněny, bylo potíráno duchovní a politické mentorování a na poli náboženském byla požadována tolerance. Z představy deismu, že Bůh stvořil svět jako hodinový mechanismus a sleduje běh toho světového mechanismu z dálky, byl už jen malý krok k ateismu. Na politickém poli bylo požadováno právo ploletých občanů spolurozhodovat, a také dělba státní moci. Před zákonem by si měli být všichni lidé rovni. K tomu přicházelo nové učení o hospodářství a finančnictví.

Několik středoevropských knížat myšlenky osvícenství vzalo za své, zahájilo reformy, a tak ochránilo svůj stát před revolucí, která vypukla na konci století ve Francii. Trvali ale na svojí neomezené moci a vládli podle

Für Kriminalfälle war das Marktgericht nicht zuständig. Am 20. April 1769 erhielt der Magistrat vom „hochgräflichen Oberamt“ den Auftrag, den Stiegesdorfer Wirt wegen „*gravierender Indicien*“ in der Nacht in größter Stille zu verhaften und beim Halsgericht in Budweis einzuliefern.

Übersetzung des Kapitels „Kaplitz in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts“ ins Tschechische: Tomáš Chromeček, Kaplice

KAPLITZ IN DER ZEIT DER AUFKLÄRUNG

Die Ideen der Aufklärung, die im 17. und 18. Jhd. von England und Frankreich ausgingen, erwachsen aus dem Humanismus. Die neuen Entdeckungen in den Naturwissenschaften führten zu der Überzeugung, dass die Natur mechanischen Gesetzen gehorcht, die mit dem Verstand erkennbar sind. Genauso könne der Mensch mit seiner Vernunft das Wahre und das Gute erkennen. Er sei von Natur aus gut, man müsse ihn nur aufklären, und er würde mit Freude das Richtige tun. Die Vernunft galt als Prüfstein aller Wahrheit. Überlieferte Meinungen und Autoritäten wurden bezweifelt, geistige und politische Bevormundung bekämpft, auf religiösem Gebiet Toleranz gefordert. Von der Vorstellung des Deismus, Gott habe die Welt als eine Art Uhrwerk erschaffen und verfolge von ferne den Lauf dieses Weltmechanismus, war es nur ein kleiner Schritt zum Atheismus. Auf politischem Gebiet wurde ein Mitspracherecht der mündigen Bürger und die Teilung der Staatsgewalt gefordert. Vor dem Gesetz sollten alle Menschen gleich sein. Dazu kamen neue Lehren über das Wirtschafts- und Finanzwesen.

Einige mitteleuropäische Fürsten griffen die Gedanken der Aufklärung auf, leiteten Reformen ein und bewahrten so ihren Staat vor einer Revolution, wie sie am Ende des Jahrhunderts in Frankreich ausbrach. Sie hielten aber an ihrer

zásady „Vše pro lid, ale nic prostřednictvím lidu.“

Překlad kapitoly „Myšlenky osvícenství“ do češtiny: Romana Lehmannová, Lužnice

Reformy za vlády císařovny Marie Terezie a císaře Josefa II.

Po druhém tureckém obléhání Vídně v roce 1683 se díky vítězství prince Evžena nad Turky a Francouzi stalo Rakousko v první třetině 18. století evropskou velmocí.

Císař Karel VI. zůstal bez mužského potomka. Myslel si, že prostřednictvím smlouvy, tzv. pragmatickou sankcí, zajistí své dceři Marii Terezii následnictví a jednotu habsburských zemí. Když v roce 1740 zemřel, Bavorsko, Sasko a Prusko se odvolaly na stará dědická práva. Ve spolku s Francií se pokusily rozdělit habsburskou říši a vpadly do Rakouska, Čech a Slezska. Koncem října roku 1741 táhly po deset dnů přes Kaplici tisíce Bavorů a Francouzů, kteří postupovali z Lince směrem na Prahu.

Marii Terezii se v průběhu války o rakouské dědictví (1740–1748) podařilo s pomocí Uhrů a ve spojení s Anglií ubránit nepřítelům a zabránit osudovému rozdělení říše. Jen větší část Slezska zůstala v pruských rukou. Přesto se už v roce 1743 Marie Terezie mohla nechat v Praze korunovat českou královnou a v roce 1745 byl její manžel František Štěpán Lotrinský korunován jako František I. za císaře.

Válka také ukázala Marii Terezii mnoho nedostatků v říši. Feudální struktury brzdily hospodářský rozvoj. Přistoupila tedy k reformování státu. S citem sobě vlastním vybrala své poradce. Začala u vojska a státních financí. (V té době

unbeschränkten Herrschaft fest und regierten nach dem Grundsatz, „Alles für das Volk, aber nichts durch das Volk.“

Übersetzung des Kapitels „Die Ideen der Aufklärung“ ins Tschechische: Romana Lehmannová, Lužnice

Reformen unter Kaiserin Maria Theresia und Kaiser Josef II.

Nach der zweiten Türkenbelagerung Wiens 1683 war Österreich im ersten Drittel des 18. Jhdts. dank der Siege des Prinzen Eugen über Türken und Franzosen zu einer europäischen Großmacht aufgestiegen.

Kaiser Karl VI. blieb ohne männlichen Nachkommen. Er glaubte mit einem Vertragswerk, der Pragmatischen Sanktion, seiner Tochter Maria Theresia die Nachfolge und die Einheit der habsburgischen Länder zu sichern. Als er 1740 starb, beriefen sich Bayern, Sachsen und Preußen auf alte Erbrechte. Im Bund mit Frankreich versuchten sie, das Habsburgerreich aufzuteilen und fielen in Österreich, Böhmen und Schlesien ein. Ende Oktober 1741 zogen Tausende Bayern und Franzosen, die von Linz her gegen Prag vorrückten, zehn Tage lang durch Kaplitz.

Im Österreichischen Erbfolgekrieg (1740–1748) gelang es Maria Theresia mit Hilfe der Ungarn und im Bund mit England sich ihrer Feinde zu erwehren und ihr Reich vor dem Schicksal der Teilung zu bewahren. Nur der Großteil Schlesiens blieb in preußischer Hand. Schon 1743 konnte sich Maria Theresia in Prag zur Königin von Böhmen krönen lassen, und 1745 wurde ihr Gemahl Franz Stephan von Lothringen als Franz I. zum Kaiser gekrönt.

Der Krieg hatte Maria Theresia die vielen Missstände in ihrem Reich gezeigt. Die feudalen Strukturen hemmten die wirtschaftliche Entwicklung. Nun ging sie daran, den Staat zu reformieren. Mit sicherem Spürsinn wählte sie ihre

bylo mimo jiné v celé zemi zavedeno číslování domů). Aby byly spravedlivěji rozděleny náklady, daňová povinnost začala platit také pro aristokracii a duchovenstvo.

Roku 1749 sloučila českou a rakouskou dvorní kancelář. Čechy, Morava a zbytek Slezska byly spravovány centrálně z Vídně společně s ostatními korunními zeměmi. Tím bylo rozděleno po staletí trvající České království. Vzpomínky na něj ale zůstaly v českém národě stále živé.

Zlepšila se silniční síť. V letech 1753–1755 se vybuďovala také obchodní silnice, tzv. Commercialstraße, z Lince do Českých Budějovic, která vedla přes KAPLICI. Nyní zde mohly jezdit i poštovní povozy.

Překlad kapitoly „Reformy za císařovny Marie Terezie a císaře Josefa druhého.“ do češtiny: Jitka Cibulová Vokatá, České Budějovice

Marie Terezie se nechtěla smířit se ztrátou Slezska. Ale s ukončením sedmileté války s Pruskem (1756–1763) se musela s konečnou platností vzdát jeho větší části.

Němci, kteří tvořili především vyšší měšťanskou vrstvu, tímto ztratili v českých zemích většinu. V dalších desetiletích se přikláněli stále víc k ostatním Němcům v monarchii, odvraceli se od Prahy a obraceli se k Vídni a stávali se císaři oddanými Rakušany. Českého zemského patriotismu si vážila už jen šlechta.

Roku 1765 zemřel manžel Marie Terezie císař František I. Císařem byl, jako Josef II., korunován její nejstarší syn. Marie Terezie ho jmenovala spoluvládce v dědičných zemích.

Ratgeber. Beim Heer und bei den Staatsfinanzen machte sie den Anfang. (Damals wurden überall die Hausnummern eingeführt.) Um die Lasten gerechter zu verteilen, wurden auch Adel und Geistlichkeit der Steuerpflicht unterworfen.

1749 legte sie die böhmische und die österreichische Hofkanzlei zusammen. Böhmen, Mähren und der Rest von Schlesien wurden zusammen mit den übrigen Kronländern von Wien aus zentral verwaltet. Damit war das jahrhundertalte Königreich Böhmen zerteilt. Aber die Erinnerung daran blieb im tschechischen Volk lebendig.

Das Straßennetz wurde verbessert. 1753–1755 wurde auch die Commercialstraße von Linz nach Budweis, die durch KAPLITZ führte, ausgebaut. Nun konnten dort auch Postkutschen verkehren.

Übersetzung des Kapitels „Reformen unter Kaiserin Maria Theresia und Kaiser Josef II.“ ins Tschechische: Jitka Cibulová-Vokatá, České Budějovice (Budweis)

Mit dem Verlust von Schlesien wollte sich Maria Theresia nicht abfinden. Aber am Ende des siebenjährigen Krieges gegen Preußen (1756–1763) musste sie endgültig auf den Großteil des Landes verzichten.

Dadurch verloren die Deutschen in den böhmischen Ländern, wo sie vor allem die städtische Oberschicht bildeten, die Mehrheit. Sie schlossen sich in den späteren Jahrzehnten immer mehr den übrigen Deutschen in der Monarchie an, wandten sich von Prag ab und Wien zu und wurden kaisertreue Österreicher. Den böhmischen Landespatriotismus hielt fast nur noch der Adel hoch.

1765 starb Maria Theresias Gemahl Kaiser Franz I. Ihr ältester Sohn wurde als Josef II. zum Kaiser gekrönt. Maria Theresia ernannte ihn zum Mitregenten in den Erbländern.

Reformy císařovny a jejího syna mají své kořeny v ideách osvícenství. Marie Terezie byla silně oddaná katolické víře. Mnohé z osvícenských myšlenek jí byly proto podezřelé. Zatímco ona vycházela spíše z požadavků skutečného života, byl Josef II. ideály osvícenství zcela naplněn. Vztah matky a syna byl proto napjatý.

Početné reformy směřovaly k vytvoření unitárního státu a omezovaly výsady zemí, zemských sněmů a stavů. Správa země a soudnictví byly přísně oddělené a řízené centrálně úřady.

Země spravovaly zemské gubernie s místodržitелеm nebo zemským hejtmanem v čele a přímo byly podřízené dvorní kanceláři. Úředníky vedené krajské úřady měly za úkol prosadit státní nařízení a ochraňovat sedláky před utlačováním od šlechtické vrchnosti. Čechy byly rozděleny do šestnácti krajů. Kaplice nyní příslušela k Budějovickému kraji. Stavovský feudální stát se vyvinul v moderní úřednický stát.

Překlad do češtiny: Hana Pradler, České Budějovice

Císařovna reformovala také celé školství od vysokých škol až po obecné školy (ty se tenkrát nazývaly podle tří předmětů, čtení, psaní a počítání, triviální školy) a zavedla všeobecnou povinnou školní docházku pro děti od šesti do dvanácti let. Díky kaplickému faráři Ferdinandu Kindermannovi získala Kaplice v této oblasti nadregionální význam.

Reforma se dotkla také rakouského peněžnictví a mincovnictví a byla zavedena konvenční měna, která zůstala v platnosti až do roku 1857. Základ pro výpočet byl jeden zlatý (fl)

Die Reformen der Kaiserin und ihres Sohnes haben ihre Wurzeln in den Ideen der Aufklärung. Maria Theresia war fest im katholischen Glauben verwurzelt. So manche der aufklärerischen Ideen waren ihr daher verdächtig. Während sie eher von den Forderungen des wirklichen Lebens ausging, war Josef von den Ideen der Aufklärung ganz durchdrungen. Das Verhältnis von Mutter und Sohn war daher keineswegs frei von Spannungen.

Die zahlreichen Reformen zielten auf die Schaffung eines zentralistischen Einheitsstaates und beschnitten die Sonderrechte der Länder, der Landtage und der Stände.

Verwaltung und Justiz wurden streng getrennt und von Zentralbehörden geleitet. Die Ländern wurden von Gubernien mit einem Statthalter oder einem Landeshauptmann an der Spitze verwaltet, die der Hofkanzlei unterstanden. Von Beamten geleitete Kreisämter sollten die staatlichen Anordnungen durchsetzen und die Bauern vor Übergriffen der adeligen Grundherren schützen. Böhmen wurde in 16 Kreise eingeteilt. Kaplitz gehörte nun zum südböhmischen Kreis Budweis. Der ständische Feudalstaat entwickelte sich zum modernen Beamtenstaat.

Übersetzung ins Tschechische: Hana Pradler, České Budějovice (Budweis)

Die Kaiserin reformierte auch das ganze Schulwesen von den Hochschulen bis herunter zu den Volksschulen (die nach den drei Fächern Lesen, Schreiben und Rechnen damals Trivialschulen hießen) und führte die allgemeine Schulpflicht der Sechs- bis Zwölfjährigen ein. Hier sollte Kaplitz durch seinen Pfarrer Ferdinand Kindermann überregionale Bedeutung erlangen.

Auch das österreichische Geld- und Münzwesen wurde in Ordnung gebracht und die Conventionswährung eingeführt, die bis 1857 in Geltung blieb. Rechnungsgrundlage war der

za 60 krejcarů. Jeden tolar (Taler) platil jako dva zlaté.

Všechny druhy mincí od tolaru po groš (3 kr) byly raženy podle nového jednotného vzoru s pevně daným obsahem stříbra. Od roku 1760 existovaly také měděné grešle. tzv. „Scheidemünzen“. Roku 1762 byly poprvé vydány papírové peníze, takzvané „státovky“. (Bankozettel) (1)

Josef II. při svých dalekých cestách po zemích monarchie získal bezprostřední znalosti poměrů ve městech a na venkově. Přestoupil stavovská omezení a mluvil i s obyčejnými lidmi. Často vystupoval jako neznámý a až při rozloučení dal najevo, že je císař.

Jednomu moravskému sedlákovi vzal pluh z ruky a zoral dvě brázdy. Aby prověřil praktické zacházení s trestanci, nechal se na Špilberku v Brně zavřít na několik hodin do kasemat a našroubovat do úst nástroj na mučení. Na jeho naléhání nechala Marie Terezie zavést humánnější trestní právo s výrazně mírnějšími tresty a roku 1776 zrušila mučení.

Když Josef II. nastoupil po smrti své matky roku 1780 svoji absolutistickou vládu bez ní, pokračoval ještě usilovněji ve svých reformách bez ohledu na zavedené tradice. Rozum a láska k lidem byly jeho hnacími silami. Lidé by se však měli stát šťastnými podle jeho představ. Jeho cílem byl ještě těsnější unitární stát.

Stavovský vliv téměř zcela odstranil. Ve všech zemích zavedl němčinu jako jednotnou úřední

(1) Katalog výstavy „Maria Theresia und ihre Zeit“, Wien 1980, str. 436. Tolary císařovny Marie Terezie (Mariatheresientaler) s její podobiznou na přední straně a s dvouhlavou orlicí na zadní straně mince, byly až do dvacátého století používány na Blízkém východě jako platidlo.

Gulden (fl) zu 60 Kreuzern (kr). Ein Taler galt soviel wie 2 fl.

Alle Münzsorten vom Taler bis zum Groschen (= 3 kr) wurden nach einem neuen Fuß mit einer festgelegten Silbermenge ausgemünzt. Ab 1760 gab es auch kupferne Scheidemünzen. 1762 wurde erstmals Papiergeld, die sogenannten „Bankozettel“, ausgegeben. (1)

Josef II. hatte bei seinen ausgedehnten Reisen durch die Länder der Monarchie eine unmittelbare Kenntnis der Verhältnisse in Stadt und Land gewonnen. Er überstieg die Standesgrenzen und sprach mit den einfachen Leuten. Oft trat er unerkannt auf und gab sich erst beim Abschied als der Kaiser zu erkennen.

Einem mährischen Bauern nahm er den Pflug aus der Hand und zog selbst zwei Ackerfurchen. Um den Strafvollzug zu prüfen, ließ er sich am Spielberg bei Brünn einige Stunden in eine Kasematte einschließen und ein Marterwerkzeug in den Mund schrauben. Unter seinem Einfluss ließ Maria Theresia ein humaneres Strafrecht mit bedeutend milderem Strafen einführen und 1776 die Folter abschaffen.

Als Josef II. nach dem Tod seiner Mutter 1780 die Alleinherrschaft antrat, trieb er sein Reformwerk ohne Rücksicht auf gewachsene Traditionen voran. Vernunft und Menschenliebe waren seine Triebfedern, aber die Menschen sollten nach seinen Vorstellungen selig werden.

Sein Ziel war ein noch strafferer Einheitsstaat. Den Einfluss der Stände beseitigte er fast ganz.

(1) Katalog der Ausstellung „Maria Theresia und ihre Zeit“, Wien 1980, S.436. Die Mariatheresientaler mit dem Brustbild der Kaiserin auf der Vorderseite und dem Doppeladler auf der Rückseite waren bis ins 20. Jahrhundert im Vorderen Orient als Zahlungsmittel in Verwendung.

řeč. Ale v obecné škole se mělo vyučovat v rodné řeči.

Povolil tolerančním patentem z roku 1781 protestantům svobodné praktikování víry a možnost vykonávání veřejných funkcí. Také Židům poskytl úlevy.

Ve stejném roce bylo zrušeno nevolnictví. Sedláci byli nyní svobodnými osobami. Sice zůstali poddanými své vrchnosti, ale ta již nesměla požadovat žádné odvody a robotu nad předepsanou výši. Děti sedláků se mohly vyučit řemeslu nebo studovat. Mnozí nyní hledali své štěstí ve městech a městečkách.

Zakládal nemocnice a sirotčince a staral se o chudé. Jan Nepomuk Buquoy, který na svých panstvích zavedl příkladný systém pomoci chudým, měl v této oblasti převzít hlavní úlohy. Podle zásad osvícenství chtěl Josef II. reformovat „rozumným způsobem“ také církev.

Kláštery, které nebyly činné v duchovní správě, v péči o nemocné nebo ve výuce, rozpustil a jejich majetky nechal prodat. Výnos z toho byl použit ke zřízení nových biskupství (České Budějovice, Brno, Linc, Svatý Hypolyt) a nových farností.

Zakázal staré zakořeněné zvyky, zrušil svátky, procesy a poutě. Dokonce chtěl zjednodušit pohřby a rakve nahradit plátěnými vaky. Hřbitovy měly být přemístěny na kraje obcí, což se v Kaplici také stalo.

Odpor proti jeho často ukvapeně provedeným reformám vzrůstal. Těžce nemocen, musel ještě před svou smrtí v roce 1790, některé svoje výnosy odvolat.

In allen Ländern führte er Deutsch als einheitliche Amtssprache ein. Aber in den Volksschulen sollte in der Muttersprache unterrichtet werden.

Mit dem Toleranzpatent von 1781 gestattete er den Protestanten freie Religionsausübung und Zugang zu den öffentlichen Ämtern. Auch den Juden gewährte er Erleichterungen.

Im selben Jahr erfolgte die Aufhebung der Leibeigenschaft. Die Bauern waren nun persönlich frei. Sie blieben zwar ihrem Grundherren untertan, über die festgesetzten Verpflichtungen hinaus durften aber keine Abgaben und kein Robot gefordert werden. Die Bauerkindern konnten ein Handwerk erlernen oder studieren. Viele suchten nun ihr Glück in den Städten und Märkten.

Er gründete Krankenhäuser und Waisenhäuser und kümmerte sich um die Armen. Johann Nepomuk von Buquoy, der auf seinen Herrschaften ein vorbildliches Hilfswerk eingerichtet hatte, sollte hier wesentliche Aufgaben übernehmen. Im Sinne der Aufklärung wollte Josef II. auch die KIRCHE in „vernünftiger“ Weise erneuern.

Alle Klöster, die nicht in der Seelsorge, in der Krankenpflege oder im Unterricht tätig waren, löste er auf. Ihren Besitz ließ er verkaufen. Der Erlös wurde zur Errichtung neuer Bistümer (Budweis, Brünn, Linz, St. Pölten,...) und neuer Pfarreien verwendet.

Er verbot alteingewurzelte Bräuche, schaffte Feiertage, Prozessionen und Wallfahrten ab. Sogar die Begräbnisse wollte er vereinfachen und die Särge durch Leinensäcke ersetzen. Die Friedhöfe sollten an den Ortsrand verlegt werden, was in Kaplitz auch geschah.

Der Widerstand gegen seine oft überstürzten Reformen nahm zu. Schwer erkrankt, musste er noch vor seinem Tod 1790 so manche seiner Edikte widerrufen.

Ale lidé cítili, že mu na jejich blahu záleželo více než kterémukoli jinému panovníkovi před ním. Pro Němce v českých zemích se nestal žádný jiný z Habsburků tak oblíbený jako on. Mnoho historek, které se o něm vyprávěly, toleranční patent a zrušení nevolnictví, udržovaly vzpomínky na lidového císaře živé. A téměř v každém městě – také v Kaplici – mu byl postaven pomník.

Překlad do češtiny: Jaroslav Bicek, Zubčice

Nové hranice farnosti Kaplice

Zásahy císaře Josefa II. do církevní struktury měly přímé dopady i na Kaplici. Jižní Čechy již nepříslušely pod pražskou arcidiecézi, nýbrž k nově vzniklé diecézi České Budějovice. Také zde se zakládaly nové farnosti a měnily se farní hranice tak, aby žádná obec nadále nebyla vzdálená víc než hodinu chůze od své farnosti.

Z dosud velké kaplické farnosti, o kterou před husitskými válkami pečovali 4 kněží, byla v roce 1786 vydělena nová farnost OMLENICE a patronát byl svěřen opatovi z Vyššího Brodu. K ní byly přiděleny obce a osady Omlenice (Großumlowitz), Omlenička (Kleinumlowitz), Střelcův Dvůr (Unterberg), Vynězda (Winitz), Blažkov (Laschkies), Boly (Wolluben), Bočkov (Wutschko), Vracov (Wratzau), Chudějov (Kuttau) a Hodonice (Hodenitz).

Již v roce 1739 vlastník panství hrabě Nütz postavil v Omleničkách (Klein-Umlowitz) kostel a školu. Bujanov (Angern) byl připojen k farnosti Rožmítal (Rosenthal), Buchtice (Puchtitz) a Střítež (Trzitesch) k farnosti Věžováté Pláně (Turmplandles).

U farnosti KAPLICE zůstaly obce Nažidla (Einsiedel), Jermaly (Ermelei), Skoronice (Gurenitz), Horšov (Horeschau), Hubenov (Hubene), Ješkov

Aber die Menschen fühlten, dass ihm das Wohlergehen des Volkes ein Anliegen war wie keinem Fürsten zuvor. Bei den Deutschen in den böhmischen Ländern ist kein Habsburger so volkstümlich geworden wie er. Die vielen Histörchen, die man sich erzählte, das Toleranzpatent und die Aufhebung der Leibeigenschaft hielten die Erinnerung an den Volkskaiser wach. Und fast in jeder Stadt – auch in Kaplitz – wurde ihm ein Denkmal errichtet.

Übersetzung ins Tschechische: Jaroslav Bicek, Zubčice

Die neuen Grenzen der Pfarre Kaplitz

Die Eingriffe Kaiser Josefs II. in die kirchlichen Strukturen hatten auch in Kaplitz unmittelbare Auswirkungen. Südböhmen gehörte nun nicht mehr zur Erzdiözese Prag, sondern zur neugegründeten Diözese Budweis. Auch hier wurden neue Pfarreien gegründet und die Pfarrgrenzen verändert, da kein Ort weiter als eine Gehstunde von seiner Pfarrkirche entfernt sein sollte.

Aus dem großen Kaplitzer Pfarrsprengel, den vor den Hussitenkriegen 4 Priester betreuten, wurde 1786 die neue PFARRE UMLOWITZ herausgelöst und das Patronat dem Abt von Hohenfurth übertragen. Ihr wurden die Ortschaften Groß- und Kleinumlowitz, Unterberg, Winitz, Laschkies, Wolluben, Wutschko, Wratzau, Kuttau und Hodenitz zugeteilt.

Schon 1739 hatte der Grundherr Graf Nütz in Klein-Umlowitz eine Kirche und eine Schule gebaut. Angern kam nun zur Pfarre Rosenthal, Puchtitz und Trzitesch zu Turmplandles.

Bei der PFARRE KAPLITZ verblieben die Ortschaften Einsiedel, Ernelei, Gurenitz, Horeschau, Hubene, Jeschkesdorf, Milligen, Roiden

(Jeschkesdorf), Milikov (Milligen), Rojov (Roiden – obec přešla v roce 1857 pod farnost Omlenice), Rožnov (Rosenau), Podolí (Podolen), Žďár (Sohorsz), Zdíky (Stiegesdorf) s osadou Rüstern, Velký Strádov (Großstrodau), Malý Strádov (Kleinstrodau), Šimákův dvůr (Schimakenhof) a Moschenhof, a také české obce Rozpoutí (Roßboden), Pořešín, Pořešinec a Výheň. Nově byla připojena obec Chuchelec (Kuchlitz), která až dosud patřila k farnosti Velešín.

Z kostela se stává děkanský kostel

Roku 1788 byl farní kostel povýšen na děkanský kostel a prvním budějovickým biskupem Johannem Prokopem Schafgotschem nově vysvěcen. Farář Paul Spalt a všichni jeho nástupci nesli nyní titul děkan. Této slavnosti, která trvala 3 dny, se zúčastnilo 41 duchovních a patron kostela, Johann hrabě Buquoy. Obec sama věnovala na stravování duchovenstva 50 zlatých.

Veliký kaplický zvon, laděný v g-moll, v roce 1790 dostal trhlínu. O rok později byl nahrazen novým zvonem ze slévárny J. Pernerera z Budějovic. Vážil 1.500,9 kg (15 centů a 2 libry) a nesl nápis: SANCTE PETRE ET PAULE ORATE PRO NOBIS 1791 (Svatý Petře a Pavle, modlete se za nás 1791).

Roku 1796 byly děkanský kostel i s věží nově pokryty šindelem a v roce 1798 obdržel novou střechu také presbytář.

26. říjen roku 1799 byl nešťastným dnem pro děkanský kostel. Oknem v sakristii se v noci do něj vloupali zloději a odcizili předměty v hodnotě 1375 zlatých, mezi jinými pozlacenou monstraci, vykládanou pravými českými drahokamy v hodnotě 800 zlatých, velké pozlacené ciborium, 2 kalichy i s podšálky a nádoby na svěcené oleje.

Policejní ředitelství ve Vídni vydalo zatykač a listinu s popisem odcizených předmětů.

(das 1857 zur Pfarre Umlowitz kam), Rosenau, Podolen, Sohorsz, Stiegesdorf mit Rüstern, Groß- und Kleinstrodau, Schimaken- und Moschenhof, sowie die tschechischen Orte Roßboden, Groß- und Kleinporeschin und Wyhen. Neu hinzu kam Kuchlitz, das bis dahin zur Pfarre Welleschin gehört hatte.

Die Pfarrkirche wird Dekanalkirche

1788 wurde die Pfarrkirche zur Dekanalkirche erhoben und vom ersten Budweiser Bischof Johann Prokop Schafgotsch neu konsekriert. Pfarrer Paul Spalt und alle seine Nachfolger führten nun den Titel Dechant. 41 Geistliche und der Patronatsherr Johann Graf Buquoy nahmen an der großen Festlichkeit teil, die drei Tage dauerte. Die Gemeinde spendete für die Verköstigung der Geistlichkeit 50 fl.

Die große Glocke des Kaplitzer Geläutes, das auf G-moll gestimmt war, erhielt 1790 einen Sprung. Im Jahr darauf wurde sie durch eine neue Glocke aus der Gießerei J. Perner in Budweis ersetzt. Sie wog an die 15 Zentner und 2 Pfund und trug die Inschrift: SANCTE PETRE ET PAULE ORATE PRO NOBIS 1791.

1796 wurden die Dekanalkirche und der Turm mit Schindeln neu eingedeckt, und 1798 erhielt auch das Presbyterium ein neues Dach.

Der 26. Oktober 1799 war ein Unglückstag für die Dekanalkirche. In der Nacht hoben Diebe ein Fensterkreuz der Sakristei aus, drangen in die Kirche ein und entwendeten Kirchengeräte im Wert von 1375 fl, darunter eine vergoldete Monstranz mit guten böhmischen Edelsteinen im Wert von 800 fl., ein großes vergoldetes Ciborium, 2 Kelche samt Patenen und Geschirre für geweihte Öle.

Von der Oberpolizeidirektion in Wien wurde ein Steckbrief mit einer Beschreibung der ge-

Není známo, zda byli pachatelé vypátráni. (IO, str. 63)

Překlad kapitol „Nové hranice farnosti Kaplice“ a „Z kostela se stává děkanský kostel“ do češtiny: Hanna a Vladimír Stiplovi, Benešov nad Černou

Založení nového hřbitova

Podle nařízení císaře Josefa II. přeložit hřbitovy z obcí na jejich okraj, byl v roce 1787 také v Kaplici za kapli svaté Barbory založen nový hřbitov.

Původní hřbitov, který se nacházel kolem kostela, připomíná již jen kamenný kříž v blízkosti schodiště na kůr a sochy apoštolů Petra a Pavla u vchodu do starého hřbitova. Jako poslední v roce 1787 tam byl pohřben sedlák Matthias Praschak z Velkého Strádova. Část starého hřbitova byla rozprodána jako stavební pozemky a výnos z prodeje byl použit na stavbu nového hřbitova.

Kostníci koupil za 350 zlatých kaplický měšťan a soustružník Marko Koch. (Na jejím místě dnes stojí zadní budova rohového domu naproti Kindermannově škole.) Musel se zavázat, že bude ročně platit daň 3 zlaté a že zachová sochy svatého Petra a Pavla. Měšťan a pekař Adalbert Pascher získal za 15 zlatých a roční daň 3 krejcarů část hřbitova, kde byly pohřbeny ještě nevinné děti, které zemřely dříve než mohly být pokřtěny.

Budějovická konzistoř ale již v roce 1788 zakázala další prodej stavebních pozemků ze starého hřbitova a tak prostor kolem kostela zůstal nezastavěný. V následujících letech potom vznikla řada domků od Kindermannova náměstí dolů k Bělidlu.

stohlenen Gerätschaften erlassen. Ob die Täter eruiert wurden, ist nicht überliefert. (IO S. 63)

Übersetzung der Kapitel „Die neuen Grenzen der Pfarre Kaplitz“ und „Die Pfarrkirche wird Dekanalkirche“ ins Tschechische: Hanna und Vladimír Stipl, Benešov nad Černou (Beneschau)

Ein neuer Friedhof wird angelegt

Entsprechend einer Verordnung Kaiser Josefs II., die Friedhöfe aus dem Ortsgebiet an den Ortsrand zu verlegen, wurde auch in Kaplitz 1787 ein neuer Friedhof hinter der Barbarakapelle angelegt.

An den alten Friedhof rund um die Kirche erinnert nur noch ein steinernes Kreuz in der Nähe der Chorstiege und die Statuen der Apostelfürsten Petrus und Paulus am Eingang zum alten Friedhof. Als letzter wurde dort im Juni 1787 der Bauer Matthias Praschak aus Großstrodau bestattet. Teile des alten Friedhofs wurden als Baugrund verkauft und der Erlös zur Anlage des neuen Friedhofs verwendet.

Marko Koch, Bürger und Drechsler, kaufte um 350 fl das Beinhaus. (An der Stelle steht heute das Hintergebäude des Eckhauses gegenüber der Kindermannschule.) Er musste sich verpflichten, jährlich 3 fl Zins zu zahlen und die Statuen der Heiligen Peter und Paul zu erhalten. Adalbert Pascher, Bürger und Bäcker, erwarb um 15 fl und einen jährlichen Zins von 3 kr den Teil des Friedhofs, wo die ungetauft verstorbenen unschuldigen Kinder beerdigt worden waren.

Das Budweiser Konsistorium verbot aber schon 1788 einen weiteren Verkauf von Baugrund, so blieb ein freier Platz rund um die Kirche erhalten. In den nächsten Jahren entstand dann die Häuserzeile vom Kindermannplatz zur Bleiche hinunter.

Do areálu nového hřbitova byla pojmuta polovina Janouškovy zahrady za kaplí sv. Barbory a k tomu pozemek koupený od chirurga Karla Stephana za 70 zlatých. Z úspor nemocnice se přispělo na kamennou obvodovou zeď hřbitova částkou 150 zlatých. Dne 29. června 1787 následovalo svěcení nového hřbitova děkanem Paullem Spaltem a 8. července byla zde jako první pohřbena selka Magdalena Wardynová z Rojova (Roiden). (IO, str. 83 a další)

Překlad kapitoly „Založení nového hřbitova“ do češtiny: Petr Petrlik, Planá u Českých Budějovic

Rozšiřování obce

Osvobození rolníků z nevoľnictví vedlo k tomu, že se nyní mnoho synů zemědělců přistěhovalo také do Kaplice, a tím se obec zvětšovala. Na úpatí návrší Dvorská (Hoflusberg) podél potoka, kde tehdy rostly pouze břízy a křoviny, vznikla dlouhá řada domků, Nové domky „Neuhäusln“. Několik obyvatel podalo v květnu 1789 na magistrát žádost o stavební pozemky. Magistrát byl vše pro, aby se na odlehlém místě usídlili lidé, protože se v osamělém pastýřském domku „Hirtenhäusel“ (1) na břehu potoka po nocích potloukala pochybná individua.

Byly jim přidělovány stavební parcely o délce 6 sáhů a šíři 4 sáhy (asi 11,9 × 7,9 m), čtvereční sáh za jeden zlatý.

Do roku 1791 bylo uděleno 17 stavebních povolení, do roku 1796 jich bylo 25. Dvakrát ročně, na sv. Jiří (23. 4.) a na sv. Havla (16. 10.), se platilo 36 krejcarů jako pozemková daň.

V posledním desetiletí 18. století vznikaly také první nové domy podél Budějovické ulice.

(1) Nacházet se vedle pozdějšího dobytčího trhu „Viehplatzu“; až do roku 1946 žila v tomto starém domě rodina maliřského mistra Schwebesche.

In den neuen Friedhof wurde die Hälfte des Janouschekischen Gartens hinter der Barbarakapelle einbezogen und um 70 fl ein Grundstück von dem Chirurgen Karl Stephan dazu gekauft. Zur steinernen Umfassungsmauer wurde aus den Ersparnissen des Krankenhauses ein Betrag von 150 fl beigesteuert. Am 29. Juni 1787 erfolgte die Weihe des neuen Friedhofs durch Dechant Paul Spalt, und am 8. Juli wurde als erste dort, die Bäuerin Magdalena Wardyn aus Roiden begrabt. (IO S. 83 ff)

Überstzung des Kapitels „Ein neuer Friedhof wird angelegt“ ins Tschechisch: Petr Petrlik, Planá bei Budweis

Ortserweiterungen

Die Befreiung der Bauern aus der Leibeigenschaft führte dazu, dass viele Bauernsöhne nun auch nach Kaplitz zogen und der Ort sich ausdehnte. Am Fuß des Hoflusberges, dem Bach entlang, wo damals nur Birken und Gestrüpp wuchsen, entstand eine langgestreckte Häuserreihe, die Neuhäusln. Im Mai 1789 stellten mehrere Bewohner an den Magistrat das Ansuchen um einen Baugrund. Der Magistrat war sehr dafür, dass sich an dem entlegenen Ort Leute ansiedeln, da sich in dem am Bach alleinstehenden Hirtenhäusel (1) des Nachts allerlei zwielichtiges Gesindel herumtrieb.

Bauparzellen von 6 Klafter Länge und 4 Klafter Breite (ca. 11,9 × 7,9 Meter) wurden zugewiesen, ein Quadratklafter zu einem Gulden.

Bis 1791 wurden 17 Baubewilligungen erteilt, bis 1796 waren es 25. Als Grundzins waren zweimal jährlich zu Georgi (23. 4.) und Galli (16. 10.) 36 Kreuzer zu erlegen.

Im letzten Jahrzehnt des 18. Jahrhunderts entstanden auch die ersten neuen Häuser entlang

(1) Es lag neben dem späteren Viehplatz; bis 1946 wohnte die Familie des Malermeisters Schwebesch in dem alten Haus.

Na úpatí návrší, proti pozdějšímu městskému parku, v roce 1794 dva žadatelé, punčochář Andreas Böhm a hřebíkář „Nagelschmied“ Kaspar Handl, obdrželi pozemek za stejných podmínek, jaké měli Novodomoštití.

Protože však sami neměli žádné další pozemky, nesměli chovat dobytek, aby se zabránilo tzv. „Stritten“, sporům (= spásání na cizím gruntu), a museli se omezit na vykonávání své profese, nesměli provozovat hostinec ani hokynářství.

der Budweiser Straße. Am Fuß des Hügels gegenüber vom späteren Stadtpark erhielten 1794 zwei Baubewerber, der Strickermeister Andreas Böhm und der Nagelschmied Kaspar Handl, einen Grund zu den gleichen Bedingungen wie die Neuhäusler.

Sie durften aber, da sie keinen weiteren Grundbesitz hatten, kein Vieh halten, um das sogenannte Stritten (= Grasens auf fremdem Grund) zu vermeiden, und mussten sich auf die Ausübung ihrer Profession beschränken, kein Schankgewerbe betreiben und kein Krämergeschäft eröffnen.

Měšťané podali námítky proti dalším stavebním aktivitám na tomto svahu, protože se tam dala těžít dobrá hlína.

Teprve až po roce 1819 byla povolena výstavba dalších domů. Za stavební pozemek se muselo zaplatit do obecní pokladny 20 zlatých a jako roční daň 1 zlatý a 12 krejcarů. Přibyly další nové podmínky – domy nebylo možno prodávat sedlákům a nikdo nesměl poskytovat nocleh podezřelým individuům. (IO, str. 49 a další)

Překlad kapitoly „Rozšiřování obce“ do češtiny: Jan Honsa, Dobrá Voda u Českých Budějovic

Ferdinand Kindermann a školní reforma

Když bylo během vlády Marie Terezie reformováno školství a vzdělávání, získal Karl Heinrich Seibt, pocházející ze severních Čech, v Praze velký vliv na široké vrstvy měšťanů a šlechticů. Byl zástupcem umírněného osvícenství a reformního katolicismu. Přednášel na univerzitě estetiku, jazykovědu a dějiny církve, zavedl zde

Die Bürgerschaft erhob aber Einspruch gegen eine weitere Verbauung des Hanges, weil man dort guten Lehm abbauen konnte.

Erst nach 1819 wurde der Bau von weiteren Häusern bewilligt. Für den Baugrund mussten 20 fl und als jährlicher Zins 1 fl 12 kr an die Gemeindegasse entrichtet werden. Als neue Bedingungen kamen hinzu, das Haus keinem Bauern zu verkaufen und kein verdächtiges Gesindel zu beherbergen. (IO S. 49 ff)

Übersetzung des Kapitels „Ortserweiterungen“ ins Tschechisch: Jan Honsa, Dobrá Voda (Gutwasser) bei Budweis

Ferdinand Kindermann und die Schulreform

Als unter Maria Theresia das Schul- und Bildungswesen reformiert wurde, erlangte in Prag der aus Nordböhmen stammende Karl Heinrich Seibt großen Einfluss auf weite Kreise des Adels und der Bürgerschaft. Er war der Vertreter einer gemäßigten Aufklärung und eines Reformkatholizismus. Er hielt Vorlesungen über

pedagogiku jako odborný předmět a zdůrazňoval nutnost vzdělávání pro blaho národa a jeho prospěšnost pro stát.

Na jeho přednáškách se potkávali student teologie Ferdinand Kindermann, syn chalupníka ze vsi Království v severních Čechách, čerstvý doktor práv Johann hrabě Buquoy a Bernhard Josef Spatzierer, syn ředitele buquoyského panství v Nových Hradech.

Kindermann učil v Buquoyském paláci v Praze jako domácí učitel mladší bratry hraběte Johanna, po svém vysvěcení na kněze roku 1765 zde byl domácím kaplanem.

Johann Nepomuk von Buquoy působil několik let jako právník ve státní službě. Po smrti svého otce v roce 1767 převzal jeho dědictví a odešel do Nových Hradů, aby na svých statcích uplatňoval nejen pokrokové hospodářské poznatky, ale také své filantropické myšlenky. Vždyť „povznesení životní úrovně poddaných“ bylo jedním z velkých cílů osvícenství. Bernhard Spatzierer se stal jeho sekretářem a pomocníkem.

Když roku 1771 v Kaplici zemřel farář, dosáhl hrabě Johann Nepomuk von Buquoy jakožto patron toho, že Ferdinand Kindermann získal místo faráře, ačkoliv mu bylo teprve 31 let. Ještě téhož roku získal též titul děkana. Zde v Kaplici chtěl realizovat Seibtovy podněty.

Před příchodem Kindermanna mělo vyučování v Kaplici značné nedostatky, jak tomu tenkrát bylo ve většině škol. Žáci museli platit školné. Učitelé, kteří často měli nedostačující vzdělání, jen těžce vyžili ze své mzdy od obce a z toho, co vydělali jako varhaníci, sborníkáři a kostelníci na faře. Roku 1659 zde byl učitelem Balthasar

die schönen Künste, über Sprachwissenschaften und Kirchengeschichte, führte die Pädagogik als Lehrfach an der Universität ein und betonte die Notwendigkeit der Bildung für den Wohlstand des Volkes und ihre Nützlichkeit für den Staat.

Bei seinen Vorlesungen trafen sich der Theologiestudent Ferdinand Kindermann, der Sohn eines Häuslers aus Königswalde in Nordböhmen, der frischgebackene Dr.jur. Johann Graf von Buquoy und Bernhard Josef Spatzierer, der Sohn des Zentraldirektors der Buquoy'schen Herrschaften in Gratzen.

Kindermann unterrichtete im Palais Buquoy in Prag als Hauslehrer die jüngeren Brüder des Grafen Johann, und nach seiner Priesterweihe 1765 war er dort Hauskaplan.

Johann Nepomuk von Buquoy wirkte einige Jahre als Jurist im Staatsdienst. Nach dem Tod seines Vaters 1767 trat er das Erbe an und ging nach Gratzen, um auf seinen Gütern nicht nur fortschrittliche wirtschaftliche Anschauungen, sondern auch seine philanthropischen Ideen zu verwirklichen. „Hebung des Wohls der Untertanen“ war ja eines der großen Ziele der Aufklärung. Bernhard Spatzierer wurde sein Sekretär und Helfer.

Als 1771 der Pfarrer von Kaplitz starb, erreichte Graf Johann Nepomuk von Buquoy als Patronatsherr, dass Ferdinand Kindermann, obwohl erst 31 Jahre alt, die Pfarrstelle erhielt. Noch im selben Jahr erhielt er auch den Titel eines Dechanten. Hier in Kaplitz wollte er die Anregungen Seibts verwirklichen.

Vor Kindermann ließ der Unterricht in Kaplitz, wie damals in den meisten Schulen, zu wünschen übrig. Die Schüler mussten Schulgeld zahlen. Die Lehrer, die oft nur eine unzureichende Ausbildung hatten, lebten schlecht und recht von einem Salär der Gemeinde und von dem, was sie als Organist, Chorleiter und

Freytag, poté do roku 1689 Melchior Freytag a do roku 1701 Matthias Freytag (dědeček, otec a syn?).

Stará školní budova stála šikmo naproti faře. Východně byl k tomu pod jednou střechou měšťanský špitál. Podle tvaru štítů musely být obě budovy vystavěny pravděpodobně již někdy před rokem 1650.

Školní budova byla před příchodem Kindermana ve špatném stavu. Měla jen jednu učebnu, ve které se musely učit společně všechny děti. Byl zde nedostatek učebních pomůcek a především učebnic. Učitel si ze svého skromného příjmu nemohl dovolit žádného pomocníka. Chyběla tak disciplína, ve třídě děti dělaly to, co se jim zrovna zalíbilo. Mnoho dětí muselo doma pomáhat v hospodářství nebo s řemeslem. Proto rodiče neposílali své děti často vůbec do školy a uspořili tak školné.

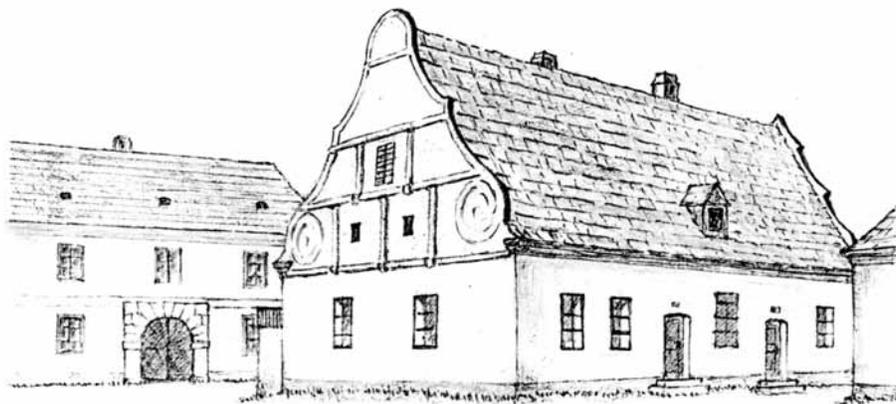
Dříve než Kindermann zaujal místo faráře, odjel do Zaháně v pruském Slezsku, kde Johann Ignaz

Mesner in der Pfarre verdienten. 1659 war Balthasar Freytag hier Schullehrer, dann bis 1689 Melchior Freytag und bis 1701 Matthias Freytag. (Großvater, Vater und Sohn?)

Das alte Schulhaus lag dem Pfarrhof schräg gegenüber. Im Osten war unter einem gemeinsamen Dach das Bürgerspital darangebaut. Die beiden Häuser müssen, der Form ihrer Giebel nach, wohl schon vor 1650 gebaut worden sein.

Das Schulhaus war vor der Ankunft Kindermanns in einem schlechten Zustand. Es hatte nur ein Lehrzimmer, in dem alle Kinder unterrichtet werden mussten. Es mangelte an Lehrmitteln, vor allem an Büchern. Der Lehrer konnte sich von seinem geringen Einkommen keinen Helfer leisten. Daher ließ die Disziplin zu wünschen übrig, die Kinder machten in der Schulstube, was ihnen gerade gefiel. Viele Kinder mussten daheim in der Landwirtschaft oder im Handwerk mitarbeiten. Daher schickten ihre Eltern sie oft gar nicht in die Schule und sparten so das Schulgeld.

Bevor Kindermann die Pfarrerstelle antrat, reiste er noch nach Sagan in Preußisch-Schlesien,

Stará škola, kde Kindermann vyučoval; pod společnou střechou vpravo je k tomu měšťanský špitál sv. Martina, vlevo vzadu je fara.

Die alte Schule, in der Kindemann unterrichtet hat; unter einem gemeinsamen Dach rechts darangebaut, das Bürgerspital St. Martin; links hinten der Pfarrhof.

Felbiger, probošt augustiánského kláštera, založil školu, která se jako vzorová škola a místo vzdělávání učitelů těšila takové pověsti, že se sem zdaleka sjížděli žáci a zájemci. Zde studoval novou tabulkovou metodu, která značně ulehčovala práci s učením nazpaměť.

Když na konci roku 1771 přišel Kindermann do Kaplice, začal hned realizovat své pedagogické myšlenky. Do farní kroniky napsal: „První kroky, které jsem věnoval starosti o duše, byly také prvními, které jsem učinil ve škole.“

Učitel Anton Holl (narozen 1749 ve Volarech) byl, jak on sám říkal, jeho pravá ruka. (1)

Nejdříve svolal Kindermann učitele a pár dětí do svého pokoje a začal pomalu používat novou metodu, nedržel se jí však nijak striktně. Brzy se dostavily úspěchy a ostatní děti začaly být zvědavé. Holl (2) byl brzy zasvěcen do nové metody a mohl podle ní již také vyučovat. Nyní nastal čas získat i rodiče.

Osobními pohovory a svým kázáním se Kindermannovi podařilo odbourat jejich předsudky. Vyučování hudbě, které u hudebně nadaných dětí podporoval, tomu také přispělo. Stále více rodičů posílalo své děti do školy. Na Kindermannův popud byl roku 1772 zaměstnán druhý učitel, zbrojník Ignatius Tjatiiov, snad Nizozemec, neboť v té době pobýval v Kaplici oddíl batávského dělostřeleckého pluku z Nizozemí. Dle nařízení vrchního úřadu mu muselo být

wo Johann Ignaz Felbiger, der Propst des Augustinerchorherrenstiftes, eine Schule gegründet hatte, die als Musterschule und Ausbildungsstätte für Lehrer einen solchen Ruf genoß, dass von weit her Schüler und Interessierte kamen. Dort studierte er die neue Tabelliermethode, welche die Gedächtnisarbeit beträchtlich erleichterte.

Als Kindermann Ende 1771 nach Kaplitz kam, ging er gleich daran, seine pädagogischen Ideen umzusetzen. Ins Pfarrgedenkbuch schrieb er: „Der erste Gang, den ich der Pfarrseelsorge widmete, war auch der erste, den ich auf die Schule verwendete.“

Der Lehrer Anton Holl (geboren 1749 in Waltern) wurde, wie er selbst sagte, seine rechte Hand. (1)

Zunächst rief Kindermann den Lehrer und einige Kinder auf sein Zimmer und fing im kleinen an, die neue Methode anzuwenden, hielt sich aber nicht strikt daran. Bald stellten sich Erfolge ein, und die anderen Kinder wurden neugierig. Holl (2) war bald in die neue Methode eingeweiht und konnte nun selbst danach unterrichten. Nun galt es die Eltern zu gewinnen.

In persönlichen Gesprächen und mit seinen Predigten gelang es Kindermann, ihre Vorurteile abzubauen. Auch der Musikunterricht, mit dem er musikalische Kinder förderte, tat das seine dazu. Immer mehr Eltern schickten ihre Kinder in die Schule. Daher wurde schon 1772 auf Kindermanns Anregung hin ein zweiter Lehrer angestellt, der militärische Büchsenmacher Ignatius Tjatiiov, wohl ein Niederländer, denn um die Zeit lag eine Abteilung des nie-

(1) H. Waltenberger, *Budweiser Zeitung* 1938, č. 45

(2) *Jméno bylo psáno také jako Hall. Jeho syn P. Placidus Hall OSB byl v Kremsmünsteru učitelem Adalberta Stiftera v humanitních oborech.*

(1) H. Waltenberger, *Budweiser Zeitung* 1938, Nr 45

(2) *Der Name wurde auch Hall geschrieben. Sein Sohn P. Placidus Hall OSB war in Kremsmünster der Lehrer von Adalbert Stifter in den Humanitätsfächern.*

z obecního fondu vypláceno 30 zlatých jako roční mzda. Také ve svém kaplanovi Simonu Kudlerovi měl Kindermann velkou oporu.

Nyní již měl tři spolupracovníky. Z počátku museli být přítomni vyučování v různých odděleních, aby získali potřebné znalosti, potom je již nechal samostatně vyučovat. Vyučování mělo být praktické a realistické. Odmítal jakékoliv násilné metody. Děti se látku neměly jen učit z paměti, nýbrž ji opravdu chápat. Učební metody byly proto přizpůsobeny jejich stádiu vývoje.

Do kaplické školy docházely také děti z vesnic. Když se v Malontech uprázdnila pozice učitele, hrabě Buquoy tam vyslal Antona Holla, a Kindermann připravil Johanna Riedla z Benešova na školní službu. Jakmile byl zasvěcen do nové metody, odešel do Malont a Holl se vrátil zpět do Kaplice. Ke svým spolupracovníkům ve starosti o duše a školu získal Kindermann dále P. Christiana Fischera, kterého znal již z Prahy.

Johann von Buquoy nechal opravit školní budovu, vybavil školu potřebným zařízením a knihami a staral se o topivo. Jelikož byla k dispozici jenom jedna třída, muselo se učit ve dvou odděleních rozdělených podle věku. V každém oddělení se vyučovaly čtyři různé předměty čtyři hodiny denně.

Kindermannův učební plán zahrnoval na prvním stupni čtení, psaní, biblické dějiny, katechismus (učení z paměti) a na druhém stupni čtení, mravouku a zdravotvědu, náboženství a nauku o bibli, katechismus pro správné pochopení, krasopis, pravopis a aritmetiku. Každý učitel vyučoval více předmětů.

derländischen Buttaisichen Artillerieregiments in Kaplitz. Auf „oberämtliche Verordnung“ hin mussten ihm aus dem Gemeindefond 30 fl als jährlicher Lohn ausbezahlt werden. Auch an seinem Kaplan Simon Kudler hatte Kindermann eine große Stütze.

Nun hatte er drei Mitarbeiter. Anfangs mussten sie in bestimmten Abteilungen seinem Unterricht beiwohnen, um die nötige Fertigkeit zu erlangen, dann ließ er sie selbst unterrichten. Der Unterricht sollte praktisch und lebensnah sein. Jede Gewaltanwendung lehnte er ab. Die Kinder sollten den Stoff nicht nur auswendig lernen, sondern wirklich verstehen. Daher wurden die Lehrmethoden ihrem Entwicklungsstand angepasst.

Auch Dorfkinder kamen in die Kaplitzer Schule. Als in Meinetschlag die Lehrerstelle vakant wurde, beordnete der Graf Anton Holl dorthin, und Kindermann bereitete Johann Riedl aus Beneschau für den Schuldienst vor. Sobald er in die neue Methode eingeführt war, kam er nach Meinetschlag und Holl kehrte nach Kaplitz zurück. Als weiteren Mitarbeiter in Seelsorge und Schule konnte Kindermann P. Christian Fischer, den er von Prag her kannte, gewinnen.

Johann von Buquoy ließ das Schulgebäude sanieren, stattete die Schule mit der nötigen Einrichtung und mit Büchern aus und sorgte für Heizmaterial. Da es nur ein Klassenzimmer gab, musste in zwei dem Alter nach getrennten Abteilungen unterrichtet werden. In jeder Abteilung gab es täglich vier Stunden Unterricht in vier verschiedenen Fächern.

Der Lehrplan Kindermanns umfasste in der Grundstufe Lesen, Schreiben, biblische Geschichte, Katechismus (zum Auswendiglernen) und in der 2. Stufe Lesen, Ethik und Gesundheitslehre, Religion und Bibelkunde, Katechismus „für den Verstand“, Schönschreiben, Rechtschreiben und Arithmetik. Jeder Lehrer unterrichtete mehrere Fächer.

Aby také i chudým dětem bylo umožněno chodit do školy, začala za ně obec platit školné.

Nad rámec řádné výuky zřídil Kindermann ještě soukromý kurz dalšího vzdělávání pro talentované děti, coby kurz určený pro budoucí gymnazisty, ve kterém bezplatně vyučoval on sám se svými kaplany Kudlerem a Fischerem.

Kaplická venkovská škola se ve velmi krátkém čase proslavila. Měla se stát vzorem pro venkovské školy v Čechách i v Rakousku. „Zprávy z venkovské školy v Kaplici“, které byly vydány roku 1772, si našly tolik příznivců, že roku 1774 mohlo jít do tisku jejich druhé vylepšené vydání. Již brzy přicházeli z celých jižních Čech, Horních Rakous a dokonce i z Haliče duchovní i světští učitelé, aby se seznámili s novými vyučovacími metodami. Kaplická škola, lidově nazývaná „vysoká škola“, se stala centrem vzdělávání učitelů v jižních Čechách.

Ferdinand Kindermann

Po roce 1770 nechala císařovna Marie Terezie vypracovat plány pro všeobecně povinnou školní docházku na základních školách. Probošt Ignaz Felbiger předložil roku 1774 „Všeobecný školní řád“. V únoru roku 1775 byl také Kindermann povolán do Vídně k jednání o školní reformě. V celé monarchii zavedla nyní císařovna povinnou školní docházku pro děti ve věku 6 až 12 let a organizaci školy ve třech stupních: triviální školu na vsích a v menších městech, tzv. Hauptschulen („hlavní školy“) ve větších městech a ve všech hlavních zemských městech „Normalschule“ (standardní školu), kde měli být rovněž vzdělávání budoucí učitelé.

Um auch armen Kindern den Schulbesuch zu ermöglichen, zahlte nun die Gemeinde das Schulgeld für sie.

Außerhalb der regulären Schulzeit richtete Kindermann noch einen privaten Fortbildungskurs für talentierte Kinder ein, eine Art Übergangskurs für künftige Gymnasiasten, in dem er selbst und seine Kapläne Kudler und Fischer unentgeltlich unterrichteten.

Die Kaplitzer Landschule wurde in kurzer Zeit berühmt. Sie sollte zum Vorbild für die Landschulen in Böhmen und Österreich werden. Die „Nachrichten von der Landschule Kaplitz“, die 1772 gedruckt wurden, fanden so großes Interesse, dass 1774 eine zweite, verbesserte Auflage erscheinen konnte. Schon bald kamen aus ganz Südböhmen, Oberösterreich und sogar aus Galizien geistliche und weltliche Lehrer, um mit den neuen Lehrmethoden vertraut zu werden. Die Kaplitzer Schule, im Volksmund die „hohe Schule“ genannt, wurde zum Mittelpunkt der Lehrerausbildung in Südböhmen.

Ab 1770 ließ Kaiserin Maria Theresia Pläne für eine allgemeine Schulpflicht an den Grundschulen ausarbeiten. Propst Ignaz Felbiger legte 1774 eine „Allgemeine Schulordnung“ vor. Im Februar 1775 wurde auch Kindermann zu Beratungen über die Schulreform nach Wien berufen. In der ganzen Monarchie führte die Kaiserin nun die Schulpflicht der Sechs- bis Zwölfjährigen und eine dreistufige Schulorganisation ein: Trivialschulen in den Dörfern und kleinen Städten, Hauptschulen in den größeren Städten und in den Landeshauptstädten je eine Normalschule, an der auch die zukünftigen Lehrer ausgebildet werden sollten.

V listopadu 1775 byl Kindermann ustanoven ředitelem nově založené standardní školy v Praze a nejvyšším školským „dozorcem“ v Čechách. Význam kaplické vzorové školy tkvěl v tom, že si mohl své teorie vyzkoušet v praxi. Zde sbíral zkušenosti, díky kterým se stal úspěšným organizátorem školství v celých Čechách.

Díky jeho aktivitám vznikaly školy nejen ve městech, ale i všude na venkově, kde do té doby byli obyvatelé zanedbáváni.

Ve venkovských školách se také měly vyučovat praktické předměty, které by venkovské obyvatelstvo ochránilo před pádem do chudoby.

Jelikož přikládali Kindermann a jeho spolupracovníci lidové („národní“) řeči velký význam, byly v Praze vydávány také učebnice v češtině, jako významná pomoc pro národní obrození Čechů.

Kolem roku 1780 bylo v rakouských i českých zemích už okolo 4.000 triviálních škol, které navštěvovalo cca 200.000 dětí.

Jelikož byl nyní Kindermann často nepřítomen na svém místě duchovního správce v Kaplici, byl mu jako administrátor (správce farnosti) přidělen P. Ignaz Möder. Poté, co byl roku 1778 ustanoven kanovníkem u Všech svatých v Praze, zřekl se farního místa.

Roku 1777 mu císařovna propůjčila šlechtický titul rytíř „ze Schulsteinu“. V roce 1790 byl jmenován biskupem v Litoměřicích, kde také roku 1801 zemřel.

Kaplická škola v době po Kindermannovi

Roku 1774 byl povolán Anton Holl jako školní učitel do Vyššího Brodu a Johann Georg Riedl

Im November 1775 wurde Kindermann zum Leiter der neugegründeten Normalschule in Prag und zum Oberaufseher des Schulwesens in Böhmen bestellt. Die Bedeutung der Kaplitzer Musterschule lag darin, dass er hier seine Theorien in der Praxis erproben konnte. Hier sammelte er die Erfahrungen, die ihn zum erfolgreichen Organisator des Schulwesen in ganz Böhmen werden ließen.

Seinem Einsatz war es zu danken, dass nicht nur in den Städten, sondern auch überall auf dem Lande, wo die Bevölkerung bisher vernachlässigt worden war, Schulen entstanden.

In den Dorfschulen sollten auch praktische Fächer die Landbevölkerung vor einem Abgleiten in die Armut schützen.

Weil Kindermann und seine Mitarbeiter der Volkssprache großes Gewicht beimaßen, wurden in Prag auch Schulbücher in tschechischer Sprache herausgegeben, eine nicht unwesentliche Weichenstellung für die nationale Widergeburt der Tschechen.

Um 1780 gab es in den österreichischen und böhmischen Ländern schon etwa 4.000 Trivialschulen, die von rund 200.000 Kindern besucht wurden.

Da Kindermann nun häufig von seinem Kaplitzer Seelsorgeposten abwesend war, wurde ihm P. Ignaz Möder als Administrator zur Seite gestellt. Nachdem er 1778 zum Kanoniker bei Allerheiligen in Prag ernannt worden war, verzichtete er auf die Pfarrstelle.

1777 verlieh ihm die Kaiserin der Adelstitel „Ritter von Schulstein“. 1790 wurde er zum Bischof von Leitmeritz bestellt, wo er 1801 starb.

Die Kaplitzer Schule in den Jahren nach Kindermann

1774 wurde Anton Holl als Schullehrer nach Hohenfurth berufen, und Johann Georg Riedl

získal jeho pozici v Kaplici. Jako regenschori zřejmě nebyl zadobře s děkanem Paulem Spaltem, který se roku 1778 stal nástupcem Kindermanna. Spalt si stěžoval na krajském úřadě, že Riedl o vánočním svátku zpíval v kostele, asi při jedné pastýřské hře, dost vulgární, neslušné písně.

V dubnu roku 1780 navštívil školu úředník krajského královského úřadu Ignaz von Papa. Na jedné z porad magistrátu ustanovil, že má obec pořídit za 40 zlatých učebnice, učitelům obstarat lepší obživu a zajistit druhou školní třídu. Magistrát poté vyslal čeledína Ignaze Pilsa pro požadované učebnice do Prahy a při zkouškách v květnu za přítomnosti obou učitelů obdovořoval magistrát žáky těmito učebnicemi. Učitelé ale měli dohlížet na to, aby tyto učebnice mohly být při odchodu žáků předány nově nastupujícím. Druhá učebna nechala na sebe ještě dlouho čekat.

V březnu roku 1792 přišel na inspekci do školy krajský komisař Gotthart Kretzer. Učiteli tenkrát byli stále ještě Riedl a Tjijatjov. Kretzer během následného několikahodinového jednání, na kterém byli také přítomni ekonomický ředitel Adalbert Schmit, děkan Paul Spalt, starosta Ignaz Stiglitz a řada občanů a sedláků, ustanovil, že: všechny děti školou povinné, které nebudou školu navštěvovat, se zanesou do seznamu a budou vyzvány k návštěvě školy.

Žáci budou vyučováni ve 4 odděleních; každý žák má přinést každý týden školné: v 1. oddělení 2 krejcarů, ve 2. a 3. oddělení 1 krejcar a ve 4. oddělení 0 krejcarů. Dále vydal příkaz obstarat nové prostorné učebny.

Ale teprve roku 1809 byla pronajata místnost v Kostelní ulici v domě č. 127 (vedle pozdějšího daňového úřadu) a následně roku 1810 konečně zakoupen na dolním konci Kostelní ulice dům

erhielt seine Stelle in Kaplitz. Als Regenschori dürfte er aber mit Dechant Paul Spalt, der 1778 die Nachfolge Kindermanns antrat, nicht auf gutem Fuß gelebt haben. Spalt beschwerte sich beim Kreisamt, dass Riedl am Weihnachtstag in der Kirche – wohl bei einem Hirtenspiel – recht pöbelhafte, anstößige Lieder gesungen habe.

Im April 1780 visitierte der kgl. Kreisamtsadjunkt Ignaz von Papa die Schule. In einer Magistratssitzung ordnete er an, dass die Gemeinde um 40 fl Schulbücher anschaffen, den Lehrern „bessere Nahrung“ verschaffen und für ein zweites Klassenzimmer sorgen solle. Der Magistrat schickte daraufhin den Knecht Ignaz Pils um die geforderten Schulbücher nach Prag, und bei den Prüfungen im Mai beteiligte der Magistrat im Beisein der beiden Lehrer Schüler mit Gratisschulbüchern. Doch sollten die Lehrer darauf sehen, dass diese Bücher bei Austritt der Schüler an Neueintretende weitergegeben werden könnten. Ein zweites Klassenzimmer ließ noch lange auf sich warten.

Im März 1792 inspizierte der Kreiskommissär Gotthart Kretzer die Schule. Lehrer waren damals immer noch Riedl und Tjijatjov. In der anschließenden, stundenlangen Sitzung, bei der auch der Wirtschaftsdirektor Adalbert Schmit, Dechant Paul Spalt, Bürgermeister Ignaz Stiglitz und zahlreiche Bürger und Bauern anwesend waren, bestimmte er: Alle schulfähigen Kinder, die nicht zur Schule kommen, sind in ein Verzeichnis zu bringen und zum Schulbesuch aufzufordern.

Die Schüler sind in 4 Abteilungen zu unterrichten; jedes Kind hat wöchentlich Schulgeld zu bringen: in der 1. Abteilung 2 kr, in der 2. und 3. jeweils 1 kr, und 0 kr in der 4. Ferner erteilte er den Auftrag, für neue, geräumige Schulzimmer zu sorgen.

Aber erst 1809 wurde in der Kirchengasse im Haus Nr. 127 (neben dem späteren Steueramt) ein Zimmer gemietet, und dann nach 1810 endlich das Haus Nr. 123 am unteren Ende der Kir-

č. 123 a přestavěn na tři školní třídy. Byl zaměstnán třetí učitel. (IO, str. 96 a další)

Překlad kapitol „Ferdinand Kindermann a školní reforma“ a „Kaplická škola v době po Kindermannovi“ do češtiny: Veronika Povišerová, Hluboká nad Vltavou

Péče o chudé v Kaplici a měšťanský špitál sv. Martina

O chudé se starala především církev a církevní řády. Ve městech bývaly chudobince, ale ty nevyhovovaly. Bratrstva a cechy se staraly o své zchudlé členy, jednotlivci pomáhali skrze náboženské nadace. Jednotný systém boje proti chudobě ale neexistoval. Na chudobu se pohlíželo jako na součást božího plánu, který nelze změnit. Obyvatelstvo se v případech nenadálého neštěstí ocitalo bez jakékoli pomoci.

Také v Kaplici byla řada nadací, které z výnosů svých pozemků nebo z úroků svého kapitálu každoročně rozdělávaly chudým almužny.

Nejstarší známá nadace pochází z roku 1504. Šlo tehdy o nadaci, umožňující chudým jednou ročně teplou koupel, tzv. Seelbad neboli „zádušní lázeň“. Kaplická vdova jménem Palečková (Paleczkin) tehdy odkázala měšťanskému špitálu v Kaplici za přítomnosti rychtáře Johanna Hojgara, purkmistra Štěpána Krajčího a měšťana Egedia Schustera (Jiljí Švec) dvě louky v „Koltenprunce“ (Kaltenbrunn), aby, jak se píše v česky psané zakládací listině

„špitálníci za ten užitek každý rok měli zádušní lázeň v advent a k té lázni dva džbery piva a jeden džber žita dali spěci.“

chengasse angekauft und für drei Schulzimmer adaptiert. Ein dritter Lehrer wurde angestellt. (IO S. 96 ff)

Übersetzung der Kapitel „Ferdinand Kindermann und die Schulreform“ und „Die Kaplitzer Schule in den Jahren nach Kindermann“ ins Tschechische: Veronika Povišerová, Hluboká an der Moldau

Armenfürsorge in Kaplitz – Das Bürgerspital Sankt Martin

Um die Armen kümmerten sich vor allem die Kirche und die Orden. In den Städten gab es Armenhäuser, aber sie waren unzureichend. Bruderschaften und die Zünfte unterstützten ihre verarmten Mitglieder, Einzelpersonen halfen durch fromme Stiftungen. Aber es gab kein einheitliches Vorgehen gegen die Armut, die als gottgewollt und unabänderlich angesehen wurde. Die Bevölkerung war bei Unglücksfällen hilflos der schlimmsten Not ausgesetzt.

Auch in Kaplitz gab es eine Reihe von Stiftungen, bei denen jährlich von den Erträgen eines Grundstücks oder den Zinsen eines Kapitals Almosen an Arme verteilt wurden.

Die älteste Stiftung, von der man weiß, ist die aus dem Jahr 1504 stammende „Seelbadstiftung“. Damals vermachte die Bürgerin und Witwe Paleczkin im Beisein von Johann Hojgar, damals Richter, Štěpán Krajčí, Bürgermeister und Egedius Schuster (Jiljí Švec) dem Bürgerspital Sankt Martin 2 Wiesen in Kaltenbrunn, damit für deren Nutzung die Spitäler

„alle Jahr im Advent ein Seelbad und in solchem Bad zwey Züber Bier haben und ein Zuber Korn abbacken lassen“,

wie es in einer alten Übersetzung der tschechischen Stiftungsurkunde heißt.

(Jednalo se o možnost pro chudé, kteří by si jinak teplou koupel nemohli dovolit. Běžně to bylo spojováno s možností pořádně se najíst a napít. Den „zádušní lázně“ byl často den úmrtí zakladatele nebo zakladatelky nadace, po kterém byla nadace také často pojmenovaná, a byl vyhlášen v kostele.)

Celý zápis v knize trhové, šacuňků a verunků 1420–1687, i. č. 69, č. kn. 39, fol. 346:

„Léta Božího tisícího pětistého čtvrtého učinila Palečková kšaft před Janem Hojgarem ty časy rychtářem a Štěpánem Krajčím ty časy purkmistrem a Jílkem Ševcem podle pořádku městečka Kaplice ze dvě lučice (louky), kteréž měla v Koltenprunce (Kaltenbrun) jménem Hachlovské. Ty odkázala k špitálu do našeho v Kaplici, aby špitálníci za ten užitek každý rok měli zádušní lázeň v advent a k té lázni dva džbery piva a jeden džber žita dali spěci a knězi faráři 1 groš, aby na kazatelnici tu lázeň ohlásil. Pakli by lazebník slušně od lázně vzíti nechtěl, tehďáz ty peníze naložily na špitál a nebo na boží dům. A to poručili panu purkmistru, rychtáři a konšelům nynějším i budoucím městečka Kaplice.“

Měšťanský špitál svatého Martina, kde nacházeli útočiště zchudlí měšťané, takzvaní špitálníci, musel tedy existovat již před rokem 1504. Nacházel se v ulici směrem na Nové Hradky vedle staré školy, v níž později vyučoval Ferdinand Kindermann. Byl to přízemní dům s jedinou prostornou místností a vedle s malým dvorkem. Na průčelí byl v oválném rámu obraz svatého Martina.

(Es ging um eine Möglichkeit für Arme, welche sich sonst nicht leisten konnten, ein warmes Bad zu genießen. Üblicherweise war das mit der Möglichkeit verbunden, ordentlich zu essen und zu trinken. Der Tag so eines Seelbades war häufig der Todestag des Gründers oder der Gründerin der Stiftung, die meist auch nach dieser Person benannt war und wurde in der Kirche bekannt gegeben.)

Der gesamte Eintrag im Marktbuch „*kniha trhová, šacuňků a verunků 1420–1687*“, i. č. 69, č. kn. 39, fol. 346 unten in altem Tschechisch (kaum adäquat übersetzbar) präzisiert die Stiftung noch und verbindet am Ende damit einen Auftrag an die Stadtverantwortlichen, sich auch in aller Zukunft für die Armen einzusetzen:

„Léta Božího tisícího pětistého čtvrtého učinila Palečková kšaft před Janem Hojgarem ty časy rychtářem a Štěpánem Krajčím ty časy purkmistrem a Jílkem Ševcem podle pořádku městečka Kaplice ze dvě lučice (louky), kteréž měla v Koltenprunce (Kaltenbrun) jménem Hachlovské. Ty odkázala k špitálu do našeho v Kaplici, aby špitálníci za ten užitek každý rok měli zádušní lázeň v advent a k té lázni dva džbery piva a jeden džber žita dali spěci a knězi faráři 1 groš, aby na kazatelnici tu lázeň ohlásil. Pakli by lazebník slušně od lázně vzíti nechtěl, tehďáz ty peníze naložily na špitál a nebo na boží dům. A to poručili panu purkmistru, rychtáři a konšelům nynějším i budoucím městečka Kaplice.“

Das Bürgerspital Sankt Martin, in das verarmte Bürger und Bürgerinnen – die Spitäler – aufgenommen wurden, muss also schon vor 1504 bestanden haben. Das Haus lag an der Straße nach Gratzen neben der alten Schule, in der später Kindermann unterrichtet hat. Es war ebenerdig, hatte nur ein geräumiges Zimmer und daneben einen kleinen Hof. An der Stirnwand befand sich in einer ovalen Umrahmung ein Bild des hl. Martin.

Protože záměr Palečkové se časem jen obtížně dařilo naplňovat, zavázal se roku 1682 Andreas Barbrokher, „měšťan, lazebník a lékař v Kaplici“ za sebe a své dědice, za využívání oněch dvou luk zajistit špitálníkům a jiným chudým „zádušní lázeň“ a rozdělit mezi ně „chléb, upečený ze džberu žita a celý sud piva.“ Každoročně se tedy podle úmyslu zřizovatelky nadace o adventní středě – kvatemburu (v římskokatolické církvi den postu, modliteb a almužen) pamatovalo na chudé pivem a chlebem. Tuto dobročinnost lze doložit ještě po roce 1830.

Štít starého měšťanského špitálu. Je patrný na obrázku na straně 133 (v původním vydání) a na vyobrazení vedle titulního listu.

Der Giebel des alten Bürgerspitals. Am Bild auf Seite 133 (in der ursprünglichen Ausgabe) und am Bild neben dem Titelblatt ist er noch zu sehen.

V průběhu let shromáždili občané a jiní dobrodinci prostřednictvím „milosrdné nadace“ kapitál ve výši 6.370 zlatých. Z těchto peněz byl zajišťován provoz pro osm špitálníků, opravy budov, pohřby a jiné potřeby.

Roku 1774 musel kaplický magistrát na příkaz z „míst nejvyšších“ sepsat zprávu o nadační činnosti. V ní bylo přesně rozepsáno, jak byl kapitál uložen a jak by mělo být naloženo s ročním úrokem ve výši 254 zlatých: každý z osmi špitálníků dostal 2 zlaté na měsíc, dohromady 192 zlatých, dále dostal farář za „Reisingerovu zádušní mši“ 30 krejcarů. Špitálníkům bylo vyplaceno na maso k Velikonocím, ke svatodušním svátkům a Vánocům 5 zlatých 30 krejcarů, jakož i jeden zlatý za růžencové modlitby u Matky

Da der guten Absicht der Paleczkin mit der Zeit schlecht nachgekommen wurde, verpflichtete sich 1682 Andreas Barbrokher, „Bürger, Bader und Wundarzt allda“, für sich und seine Erben gegen Nutzung der zwei Wiesen, die armen Spitäler und auch andere Arme mit dem „Seelbad“ zu bedienen und „von einem Zuber Korn das abgebackene Brot und einen ganzen Eimer gutes Bier“ den Armen auszuteilen. Alljährlich wurden nun nach den Intentionen der Stifterin am Quatember – Mittwoch des Advents die Spitäler und sonstige Arme mit Bier und Brot bedacht. Bis nach 1830 lässt sich diese Wohltätigkeit nachweisen.

Im Laufe vieler Jahre war durch „Milde Stiftung“ von Bürgern und anderen „Guttätern“ für den Unterhalt von 8 Spitalern, für Reparaturen am Gebäude, für Begräbnisse und andere „Nottürfte“ ein Kapital von 6.370 fl zusammengekommen.

1774 musste der Magistrat auf „Allerhöchste Anordnung“ hin einen Stiftsbrief verfassen. Darin wurde genau aufgelistet, wie das Kapital angelegt war und wie die jährlich anfallenden Zinsen (254 fl) zu verteilen waren: Für jeden der acht Spitäler monatlich 2 fl, zusammen 192 fl; weiters erhielten der Herr Pfarrer auf die Reisingerische Stiftsmesse 30 kr; die Spitäler an Fleischgeld zu Ostern, Pfingsten und Weihnachten 5 fl 30 kr, sowie für Rosenkranzbeten bei der Muttergottes im Spital 1 fl; die Hausarmen am Weih-

Boží ve špitále. Chudí ve svých domovech obdrželi k Vánocům 4 zlaté a 45 krejcarů, kantor za výuku čtyř dětí zchudlých měšťanů 4 zlaté a 5 krejcarů atd.

Tento dokument z 1. května 1774 nese podpisy tehdejšího (p. t. – pleno titulo/plným titulem) starosty Franze Dreyera, primátora Josefa Reischla, dále Josepha Karla Schobera, Andrease Haferla a Andrease Welly jako radních („Ratsfreunde“), jakož i účetního a právníka (syndikus loci) Kaplice Josefa Hickische.

Roku 1793 byl Matthiasi Schiflerovi, který musel během sedmileté války (1756–1763) narukovat za městys Kaplice, k jeho špitálnímu „příjmu“ schválen ještě milodar ve výši jednoho krejcaru na den.

Poté, co se škola přestěhovala do Kostelní ulice, přemístila obec měšťanský špitál do původní školní budovy, protože tam byly o něco lepší hygienické podmínky. Původní budovu špitálu pak obec prodala.

Až do první světové války sloužil měšťanský špitál pro ubytování tří starých, zchudlých a bezúhonných občanů i občanek, kteří kromě bytu, topení a osvětlení obdrželi od nadace i finanční příspěvek. Tutéž pomoc dostávali ještě dva další obročníci, kteří bydleli mimo špitál. Jméni špitálu v hodnotě zhruba 12.500 korun bylo uloženo ve státních obligacích a bezpečných hypotékách. (IO, str. 85 a další)

Dobročinné nadace zámožných občanů existovaly až do 20. století:

Roku 1727 věnovala Susanna Czerkauerová, rozená Schoberová, vedle různých příspěvků na mše svaté, rovněž 100 zlatých jako nadační jmění. Úroky z nich měly být každoročně rozdělovány chudým, kteří žili ve svých domovech.

nachtsabend 4 fl 45 kr; der Schulmeister für Instruierung von vier bürgerlichen armen Kindern 4 fl 5 kr; usw.

Dieses Dokument vom 1. Mai 1774 zeigte die Unterschriften von Franz Dreyer, p.t. (pleno titulo mit vollem Titel) Bürgermeister; Josef Reischl, Primator; Joseph Karl Schober, Andreas Haferl und Andreas Wella als Ratsfreunde; Josef Hickisch, Gemein-Rechnungsführer und Syndikus loci.

1793 wurde dem Matthias Schifler, welcher im Siebenjährigen Krieg (1756–1763) für den Markt Kaplitz „ausgehoben“ worden war, zum „Spitälgergehalt“ noch ein Gnadengeld von täglich einem Kreuzer bewilligt.

Nachdem die Schule in die Kirchengasse übersiedelt war, richtete die Gemeinde das Bürgerspital nebenan im alten Schulhaus ein, weil dort die hygienischen Verhältnisse etwas besser waren, und verkaufte das alte Spitalsgebäude.

Noch bis vor dem 1. Weltkrieg war das Bürgerspital für die Aufnahme von je drei alten, verarmten, unbescholtenen Bürgern und Bürgerinnen bestimmt, die außer Wohnung, Beheizung und Beleuchtung noch Stiftungsgebühren ausbezahlt erhielten. Dieselben Gaben erhielten zwei weitere, nicht im Spital wohnende Pfründer. Das Spitalsvermögen von rund 12.500 Kronen war in Staatsobligationen und sicheren Hypotheken angelegt. (IO S. 85 ff)

Wohltätige Stiftungen reicher Bürger gab es bis in unser Jahrhundert:

1727 widmete Susanna Czerkauerin, geborene Schoberin, nebst verschiedenen Beträgen auf hl. Messen, auch 100 fl, deren Zinsen alljährlich an Hausarme zu verteilen waren.

Roku 1735 věnovali Andreas Laub, stavitel kaple sv. Anny v „českém“ kostele a jeho žena Anna 200 zlatých. Úroky, které z nich plynuly, byly dvakrát ročně používány na almužny pro chudé.

Roku 1749 složil tesařský mistr, měšťan Veith Stützl kapitál ve výši 430 zlatých. Za úroky z něj měli dostávat chudí každoročně chléb v hodnotě 2 zlaté a 3 krejcarů.

Roku 1773 věnoval Johannes Sutko z Langendorfu 200 zlatých na dvě mše svaté ročně, jichž se museli zúčastnit obyvatelé špitálu. Dostali pak za to almužnu 45 krejcarů na jednu mši.

Roku 1807 uložil bývalý kaplický občan Karl Josef Haferl (zemřel 1810 v Linci) 600 zlatých pro své zchudlé příbuzné. Jeho syn a dědic rozšířil nadační kapitál o 400 zlatých.

Roku 1817 věnoval Franz Xaver Treuer, bývalý nejvyšší správní úředník v Horních Rakousích („frei resignierter Pfleger in Oberösterreich“) a majitel svobodného panství Forstberg u Ennsu, na stravování jednoho obročníka úroky ze dvou obligací u vídeňské banky. Jedna obligace zněla na 2000 zlatých, druhá na 800 zlatých.

Roku 1885 věnovali starosta Robert Grabensteiner a městští radní Heinrich Papsch, Johann Haferl a Franz Turek rakouský státní dluhopis ve výši 100 zlatých, z něhož plynoucí úroky byly dvakrát do roka vypláceny dvěma chudým občanům německé národnosti. (I zde jsou již cítit začínající národnostní spory!)

Roku 1892 věnovala Anna Müllerová kapitál ve výši 40 zlatých. Úroky z něj dostávala jedna obyvatelka měšťanského špitálu. Zato se tato žena měla v den smrti své podporovatelky pomodlit růženec.

Roku 1894 investovali Robert Grabensteiner a Franz Turek každý opět 100 zlatých do státní-

1735 widmeten Andreas Laub, der Erbauer der Annakapelle in der böhmischen Kirche, und seine Frau Anna 200 fl, von deren Zinsen zweimal im Jahr die Armen mit Almosen zu beteilen waren.

1749 hinterlegte der bürgerl. Zimmermeister Veith Stützl ein Kapital von 430 fl; von den Zinsen sollte jährlich um 2 fl 3 kr Brot an die Armen verteilt werden.

1773 stiftete Johannes Sutko von Langendorf 200 fl auf 2 heilige Messen jährlich, denen die Spitäler gegen ein Almosen von 45 kr per Messe beizuwohnen hatten.

1807 stiftete der 1810 in Linz verstorbene einstige Kaplitzer Bürger Karl Josef Haferl 600 fl. für verarmte Anverwandte. Sein Sohn und Erbe vermehrte das Stiftungskapital um 400 fl.

1817 widmete Franz Xaver Treuer, frei resignierter Pfleger in Oberösterreich und Inhaber des Freisitzes Forstberg bei Enns, zur Verpflegung eines Pfründlers die Zinsen von einer Wiener Banko Obligation, lautend auf 2000 fl, und einer zweiten lautend auf 800 fl.

1885 widmeten Bürgermeister Robert Grabensteiner und die Stadträte Heinrich Papsch, Johann Haferl und Franz Turek eine österr. Staatsschuldverschreibung in Höhe von 100 fl, deren Zinsen halbjährig an zwei arme Gemeindegehörige deutscher Nationalität zu verteilen waren. (Der aufkommende Nationalitätenstreit spielte sogar hier herein!)

1892 stiftete Anna Müller ein Kapital von 40 fl, dessen Zinsen einer Spitalspfründlerin zufallen sollten, wofür diese am Sterbetag der Stifterin einen Rosenkranz zu beten hatte.

1894 stifteten Robert Grabensteiner und Franz Turek nochmals je 100 fl Staatsschuldverschrei-

ho dluhopisu. Úroky šly ve prospěch dvou chudých občanů německé národnosti. (IO, str. 85 a další)

O náboženský život se staraly spolky a bratrstva. Členové bratrstev slavili jedenkrát za měsíc společně neděli, chodili procesím, scházeli se pravidelně k modlitbám a starali se o své členy v nouzi. Důležitým úkolem bylo postarat se o své zemřelé členy: položit je na máry, opatřit pro ně rakve a zajistit pohřeb. Členové bratrstev je doprovázeli ke hrobu a modlili se za jejich nebohé duše v očistci.

Také v Kaplici byla taková společenstva. Již roku 1529 je v pramenech prvně zaznamenáno Mariánské bratrstvo, resp. Mariánský cech. Roku 1719 věnovala kaplická rodačka, občanka Budějovic Cäcilia Skärinová 200 zlatých „Růžencovému spolku“. Kolem roku 1910 existoval také „Spolek dětství Ježíšova“ („Kindheit Jesu-Verein“) se 45 členy a „Spolek svaté rodiny“ („Verein der hl. Familie“) se 615 členy.

Buquovský chudobinec

Jan Nepomuk hrabě Buquoy se mimořádným způsobem staral o zabezpečení chudých na svých panstvích. Chudinský ústav, který založil, byl první ucelený a dlouhodobý plán péče o chudé ve střední Evropě. Autorem plánu byl Bernhard Spatzierer (někdy Spacierer).

Realizací plánu bylo pověřeno náboženské bratrstvo, jehož název lze přeložit jako „Společenství lásky k bližnímu“ („Vereinigung aus Liebe des Nächsten“). Jeho členové se dobrovolně zavázali podílet se na péči o chudé – podle svých sil, finančně a s osobním nasazením. V čele společenství stál sám pan hrabě. Aby bylo možné všechny chudé podchytit, byla panství Nové Hradky, Rožmberk a Libějovice rozdělena na okrsky podle jednotlivých farností. V každém okrsku byl jeden představený, jeden tzv. otec chudých, jehož úkolem bylo přijímat al-

bung; die Zinsen waren an zwei verarmte deutsche Bürger auszuzahlen. (IO S. 85 ff)

Das religiöse Leben war von Vereinen und Bruderschaften geprägt. Die Mitglieder der Bruderschaften feierten ihren Monatssonntag, hielten Prozessionen ab, kamen regelmäßig zu Gebeten zusammen und kümmerten sich um in Not geratene Mitglieder. Eine wichtige Aufgabe war es, für die Aufbahrung und das Begräbnis verstorbener Mitglieder zu sorgen, sie zum Grab zu begleiten und für die armen Seelen im Fegefeuer zu beten.

Auch in Kaplitz gab es solche Vereinigungen. Schon 1529 wird eine Marien-Bruderschaft (Marienzeche) erwähnt. 1719 spendete die aus Kaplitz gebürtige Budweiser Bürgerin Cäcilia Skärin dem „Rosenkranz-Verein“ 200 fl. Um 1910 hatte der „Kindheit Jesu-Verein“ 45 Mitglieder und zum „Verein der hl. Familie“ zählten 154 Familien mit 615 Mitgliedern.

Das Buquoyische Armeninstitut

Graf Johann Nepomuk von Buquoy kümmerte sich in besonderer Weise um die Versorgung der Armen in seinen Herrschaften. Das von ihm gegründete Armeninstitut war die erste umfassende und dauerhafte Armenversorgung in Mitteleuropa. Den Plan dazu hatte Bernhard Spatzierer (manchmal Spacierer) ausgearbeitet.

Eine religiöse Bruderschaft, die „Vereinigung aus Liebe des Nächsten“, sollte Träger der Aufgabe sein. Ihre freiwilligen Mitglieder verpflichteten sich, die Armenversorgung finanziell und durch persönlichen Einsatz nach Kräften zu unterstützen. Der Graf selbst war der Präses der Vereinigung. Um alle Armen zu erfassen, wurden die Herrschaften Gratzen, Rosenberg und Liebigitz in Bezirke, den Pfarrsprengeln nach, eingeteilt. In jedem Bezirk gab es einen Vorsteher, einen Armenvater, der die Almosen in Empfang nehmen, aufbewahren und aus-

mužny, uchovávat je a rozdělovat, a jeden účetní. Všichni tři pracovali bez nároku na odměnu. Jejich činnost kontroloval farář, který měl novou instituci podporovat kázáním a křesťanským učením.

Jeden den v týdnu chodili dva vážení občané města v doprovodu dvou chudých od domu k domu a přijímali almužny. Kromě peněz to býval chléb, mouka, v sezóně také obilí, fazole, len a vlna. Almužny rozdával chudým každý pátek v 9 hodin „otec chudých“ za přítomnosti faráře. Účetní vše zaznamenával do své knihy. Podporu obdrželi jen opravdu chudí, neboť zahálka neměla být podporována. Kdo nebyl schopen jakékoli práce, dostával 4 krejčary na den, sirotci 2 krejčary. Kdo si byl ještě schopen 3 krejčary vydělat, dostal jen jeden. Za existenční minimum byly považovány 4 krejčary. Pro toho, kdo byl aspoň částečně schopen práce, by tedy ještě mělo být výhodné jít pracovat.

Pro srovnání: nádeník si vydělal 12 krejčarů, z nichž musel často ještě živit rodinu. Denní plat zedníka nebo tesaře činil 25 krejčarů bez stravy, za celý rok to mohlo být až 100 zlatých. Jeden vůl stál 40–60 zlatých, jedna ovce 2–2,5 zlatého. Jedna libra (560 g) hovězího nebo telecího masa přišla na 7 krejčarů a vepřového na 8 krejčarů. Korec (cca 100 l) pšenice stál 3 zlaté, žito 1 zlatý 30 krejčarů. Hostinec se 30 jitry orné půdy měl hodnotu kolem 2 tisíc zlatých, malý domek byl k máni za 20–80 zlatých.

Všechny okrskové pobočky ústavu pro chudé měly svou centrálu v Nových Hradech, aby si mohly navzájem pomáhat. To byla velká novinka, neboť obec se až do té doby o své chudé musela starat sama.

Po obdržení papežského svolení z Říma zahájilo 8. července 1781 bratrstvo slavnostně čin-

teilen sollte, und einen Rechnungsführer. Alle drei versahen ihren Dienst ehrenamtlich. Der Pfarrer wirkte als Aufseher und sollte die neue Einrichtung durch Predigt und Christenlehre tatkräftig unterstützen.

An einem bestimmten Tag der Woche zogen zwei angesehene Einwohner des Ortes in Begleitung von zwei Armen von Haus zu Haus und sammelten die Almosen ein: Geld, Brot und Mehl, zur Erntezeit auch Getreide, Erbsen, Flachs und Wolle. Die Verteilung der Almosen erfolgte immer freitags um 9 Uhr durch den Armenvater in Gegenwart des Pfarrers; der Rechnungsführer musste alles in einem Register vermerken. Zuwendungen erhielten nur die wirklich Armen, denn der Müßiggang sollte nicht gefördert werden. Die ganz Arbeitsunfähigen erhielten 4 kr pro Tag, die Waisenkinder 2 kr; wer noch in der Lage war 3 kr zu verdienen, erhielt nur 1 kr; als Existenzminimum rechnete man 4 kr. Für einigermaßen Arbeitsfähige sollte es immer noch attraktiver sein, arbeiten zu gehen.

Zum Vergleich: Ein Tagelöhner verdiente 12 kr und musste davon oft noch die Familie ernähren. Der Tageslohn eines Maurers oder Zimmermanns betrug ohne Kost 25 kr, im Jahr konnte er es vielleicht auf 100 fl bringen. Ein Ochse kostete 40–60 fl, ein Schaf 2–2,5 fl, ein Pfund (=560 g) Rindfleisch oder Kalbfleisch 7 kr, Schweinefleisch 8 kr, 1 Strich (ca 100 Liter) Weizen 3 fl, Korn 1 fl 30 kr. Ein Wirtshaus mit 30 Joch Ackerbesitz wurde mit rund 2000 fl bewertet, ein Kleinhäusel war für 20–80 fl zu haben.

Alle Bezirke des Armeninstituts hatten in Grätzen ein gemeinsames Zentrum. Die Zusammenfassung hatte den Zweck, dass sich die einzelnen Bezirke gegenseitig aushelfen konnten. Das war völlig neu, denn bis dahin musste jeder Ort für seine Armen allein aufkommen.

Die feierliche Eröffnung der Bruderschaft mit Hochamt, Festpredigt und Gelöbnis der Mit-

nost velkou mší, kázáním a sliby jednotlivých členů ze všech farností.

29. července 1782 bylo „Společenství pravé lásky k bližnímu“ (Vereinigung „Aus Liebe gegen wahre Nächste“) slavnostně uvedeno také v KAPLICI. Přítomný pan hrabě „sám veřejně chudým posloužil. Pan probošt von Stein z Borovan sloužil zpívanou mší svatou. Pan Schulbach kázal německy, pan Pokorný česky, oba z Českého Krumlova. Se svým svěřeným lidem dorazili „et processionaliter“ (v procesí) všichni faráři z buquoyských farností, také z Českého Rychnova (dnes Rychnov nad Malší) a z Omlenic“. Tak in-formovala (v němčině) farní kronika. (IO, str. 164)

Skutečný problém nastával, když chudí onemocněli. Proto byly pro ně na návrh Společenstva vyčleněny v mnohých obcích a tržních osadách samostatné byty nebo obecní budovy. V Kaplici zřídil farář Janouschek už roku 1738 dům pro nemocné.

Ústav pro chudé se na jihu Čech rychle rozšiřoval. Od roku 1782 následovalo jeho příkladu stále víc vrchností z Čech i Rakouska. Vliv buquoyského ústavu sahal až do biskupských knížectví Bamberg a Würzburg.

Ústav došel obdivu i u samotného císaře Josefa II. Oceňoval spolupráci duchovních, to byla podle jeho přesvědčení jejich skutečná role. Povolal Johanna Buquoye do Vídně, aby reformoval péči o chudé a roku 1784 ho jmenoval prezidentem dvorské nadační komise, což by dnes odpovídalo funkci ministra pro sociální otázky. (1)

(1) *Dílo svého předka a okolnosti jeho rozšíření v celé monarchii podrobně vylicila Margareta Buquoyová v knize „Deutsche Kulturlandschaft an Moldau und Maltsch“, str. 91 – 112.*

glieder aus allen Pfarreien fand am 8. Juli 1781 in Gratzten statt, nachdem die päpstliche Bestätigungsbulle aus Rom eingetroffen war.

Am 29. Juni 1782 wurde auch in KAPLITZ die Vereinigung „Aus Liebe gegen wahre Nächste“ feierlich eingeführt. Der Graf war zugegen und „bediente die Armen höchstselber auf öffentlichem Platze. Herr Probst von Stein aus Borovan sang die hl. Messe, Herr Schulbach predigte deutsch, Herr Pokorny böhmisch, beyde aus Böhmischem Krummau. Alle Buquoyischen Pfarrherren und auch aus Böhmischem Reichenau und aus Umlowitz erschienen mit anvertrautem Volke et processionaliter.“ So berichtete die Pfarrchronik. (IO S. 164)

Ein echtes Problem waren Arme, die krank wurden. Daher wurden auf Vorschlag der Vereinigung in vielen Dörfern und Märkten eigene Wohnungen oder Gemeindehäuser für Kranke bereitgestellt. In Kaplitz hatte schon 1738 Pfarrer Janouschek ein Krankenhaus eingerichtet.

Das Armeninstitut breitete sich in Südböhmen rasch aus. 1782 folgten immer mehr Obrigkeiten in Böhmen und in Österreich dem Beispiel. Seine Einflüsse reichten bis in die Fürstbistümer Bamberg und Würzburg.

Es fand auch den Beifall Kaiser Josefs II. Die Mitwirkung der Geistlichen entsprach seiner Anschauung über deren wahre Aufgaben. Er berief Johann von Buquoy zur Reform der Armenpflege nach Wien und ernannte ihn 1784 zum Präsidenten der Stiftungshofkommission, was heute dem Amt eines Sozialministers entsprechen würde. (1)

(1) *Margarete von Buquoy hat in „Deutsche Kulturlandschaft an Moldau und Maltsch“ (S. 92 – 112) das Werk ihres Vorfahren, und wie seine Ideen in der ganzen Monarchie Ausbreitung fanden, ausführlich geschildert.*

V Kaplici se ústav zasloužil o zmírnění nouze zchudlých obyvatel, konkrétně roku 1831 jich podporoval celkem 15.

Před první světovou válkou pobíralo poměrně velkorysou podporu 27 obročníků. Potřebné prostředky pocházely z úroků kmenového kapitálu ústavu, který byl uložen ve státních obligacích a zajištěných hypotékách, dále z každotýdenního vybírání almužen, ale také z poplatků za hudební licence, z různých pokut a kostelních sbírek ke svátku Nejsvětějšího Jména Ježíšova a na Zelený čtvrtek. Každým rokem tak mohlo být shromážděno a vyplaceno téměř 1500 korun. (IO, str. 86)

Když byla roku 1926 stržena stará škola se špitálem, byli chudí přemístěni do bývalé nemocnice vedle kaple sv. Barbory. Nadále o ně pečoval obcí zjednaný „otec chudých“. Poslední z nich před rokem 1938 byl pekařský mistr Karl Grimus.

Hospodářské reformy za Johanna z Buquoyů

Zemědělské reformy měly za cíl pomoci sedlákům na buquoyských panstvích. Ještě před nástupem Josefa II. zrušil Johann Buquoy nevolnictví a zavedl nájemní vztah „**Leiberpachtung**“, něco jako „osobní užívání“. Budovy a pozemky byly doživotně přenechány sedlákovi, jeho manželce a jednomu z dětí, kteří za to museli platit roční úrok v penězích nebo naturálních, odpracovat určitý počet dní, platit daně a udržovat budovy.

Od středověku bylo běžné trojpolní hospodaření. Na poli se jeden rok sely ozimy („zimní obilí“), druhý rok jař („letní obilí“) a třetí rok se nechávalo ladem, aby si „odpočinulo.“ Třetina orné půdy tedy zůstala bez výnosu. Na panských statcích se nyní na polích, která ležela ladem, pěstoval jetel s hlubokými kořeny,

In Kaplitz wurde das Armeninstitut zur Milde rung der Notlage verarmter Bürger und Bürgerinnen 1831 so geregelt, dass 15 Arme Unterstützung fanden.

Vor dem 1. Weltkrieg konnten 27 Pfründler mit namhaften Beträgen unterstützt werden. Zu den Zinsen aus den Stammkapitalien des Instituts, die aus Staatsobligationen und sicheren Hypotheken bestanden, kamen die allwöchentlich gesammelten Almosen, aber auch Musiklizenzgebühren, diverse Strafgebühren und die Kollekten zu Namen Jesu und am Gründonnerstag, sodass jährlich fast 1500 Kronen verteilt werden konnten. (IO S. 86)

Als 1926 die alte Schule und das alte Spital abgerissen wurden, übersiedelten die Stadtarmen ins frühere Krankenhaus neben der Barbarakapelle. Um sie kümmerte sich weiterhin ein von der Gemeinde bestellter „Armenvater“. Der letzte vor 1938 war der Bäckermeister Karl Grimus.

Wirtschaftliche Reformen unter Johann von Buquoy

Reformen in der Landwirtschaft sollten für die Bauern seiner Herrschaften beispielgebend wirken. Noch vor Josef II. hob er die Leibeigenschaft auf und führte die „**Leiberpachtung**“ ein: Die Gebäude und Grundstücke wurden einem Bauern, seiner Frau und einem der Kinder auf Lebenszeit überlassen. Sie mussten dafür jährlich einen Geld- oder Naturalzins zahlen, eine bestimmte Anzahl von Handarbeitstagen leisten, die Steuern zahlen und die Gebäude erhalten.

Seit dem Mittelalter war die Dreifelderwirtschaft üblich: In zwei aufeinanderfolgenden Jahren wurde auf einem Feld zuerst Wintergetreide, dann Sommergetreide angebaut. Im dritten Jahr ließ man den Boden als Brache ausruhen. Ein Drittel des Ackerlandes blieb somit ohne Ertrag. Auf den Herrschaftsgütern wurde

který zlepšoval půdu a sloužil jako krmivo pro dobytek, který i během léta zůstával ve stájích. Tím se získalo také víc hnoje pro výživu polí, což vedlo k vyššímu výnosu. Řepa se pěstovala jako krmení na zimu. Sedláci tyto nové postupy časem napodobovali.

Brambory, které se tehdy začaly prosazovat, se staly důležitou potravinou pro maloročníky a domkáře v horských oblastech, kde se moc nedařilo pěstovat obilí. Brambory, syrovátka a otruby sloužily i jako krmivo pro prasata, takže si lidé mohli dopřát i něco masa a sádla.

Hamernictví: Hrabě Johann podporoval i výstavbu hamrů, aby mohl sedláky zásobovat potřebnými kosami a radlicemi. K tomu účelu nabízel výhodně pozemky a stavební materiál. Tak vznikaly hamry i na Malši – jeden roku 1771 v Kaplici a tři roku 1789 u osady Mostky – Terezín, Johanův a Pfannerův. Ten posledně jmenovaný provozoval až do roku 1945 Johann Kowarsch.

Roku 1792 byla zrušena povinnost nechávat mlít obilí v konkrétním mlýně. Ještě roku 1740 bylo k Tauberovu mlýnu přiděleno 93 a ke Ganglovu mlýnu 41 sedláků. V obou případech šlo o panské mlýny. Napříště už sedláci mohli mlít obilí kdekoli a nemuseli také robotovat v určitém mlýně.

Lesní hospodářství: Aby využil bohatých zásob dřeva v rozlehlých lesích, nechal hrabě Johann během dvaceti let postavit pět nových sklářských hutí. Kromě běžného tabulového a dutého skla se vyrábělo také broušené křišťálové sklo se zvláštním leskem, které se směle vyrovnalo anglické konkurenci.

nun auf den Brachefeldern tiefwurzelnder Klee angebaut, der den Boden verbesserte und Futter für die Rinder lieferte, die man auch den Sommer über im Stall ließ. Dadurch fiel mehr Mist und mehr Dünger für den Boden an und der Ertrag nahm zu. Als Saftfutter für den Winter wurden Rüben angebaut. Die Bauern ahmten diese neue Bewirtschaftung mit der Zeit nach.

Die Kartoffeln, die damals aufkamen, wurden zu einem wichtigen Nahrungsmittel für Kleinbauern und Häusler im getreideärmeren Bergland. Mit Kartoffeln, mit Magermilch und Kleie konnte man auch Schweine füttern und dadurch den bescheidenen Bedarf an Fleisch und Schmalz decken.

Hammerwerke: Graf Johann förderte auch den Bau von Hammerwerken, um die Bauern mit den nötigen Sensen und Pflugscharen zu versorgen, und stellte den Grund und die Baumaterialien günstig zur Verfügung. Auch an der Maltsh wurden Hammerwerke gebaut, 1771 eines in Kaplitz und 1789 drei bei Pernlesdorf, der Theresien-, der Johannes- und der Pfannerhammer. Der Pfannerhammer wurde bis nach 1945 von Johann Kowarsch betrieben.

1792 wurde der Mühlenzwang aufgehoben. Noch 1740 waren den beiden herrschaftlichen Mühlen, der Taubermühle und der Ganglmühle, 93 bzw. 41 Mahlbauern zugewiesen. Nun waren die Bauern nicht mehr verpflichtet, in der Mühle, der sie zugeteilt waren, ihr Getreide mahlen zu lassen, und mussten auch keinen Mählrobot mehr leisten.

Forstwirtschaft: Um den Holzreichtum der ausgedehnten Wälder zu nutzen, ließ Graf Johann innerhalb von zwanzig Jahren fünf neue Glashütten errichten. Neben gewöhnlichen Tafel- und Hohlglas wurden auch geschliffene Kristallgläser von besonderem Glanz erzeugt, die der englischen Konkurrenz durchaus gewachsen waren.

Avšak ani zbytkové dřevo nemělo přijít nazmar. Hrabě proto dal upravit dostupné vodní cesty, Pohořský potok a říčku Černou k ústí do Malše, tak, aby po nich bylo možné plavit polena i vory, sestavené z delších klád. Dále bylo zřízeno pět rybníků, které sloužily jako zásobárna dostatečného množství vody pro plavbu. Krátká polena se po vodě dopravovala k Budějovicím, dlouhé kmeny šly po Vltavě do Prahy nebo dále po Labi až do Hamburku, kde našly využití při stavbě lodí.

Důraz se přitom kladl na to, aby se lesy nerabovaly, ale aby se o ně pečovalo. Za tím účelem založil hrabě vlastní **lesnickou školu** v Jakulích u Nových Hradů a postavil několik lesoven.

Zřídil rovněž **záložnu**, která především pomáhala řemeslníkům a sedlákům, kteří se ocitli zrovna v nouzi.

Překlad kapitol „Péče o chudé v Kaplici a měšťanský špitál sv. Martina“, „Buquoy-ský chudobinec“ a „Hospodářské reformy Johanna Buquoye“ do češtiny: Jakub Šiška, Semily

Pastviny v Kaplici

Až do 19. století hrály pastviny pro drobné měšťanstvo velkou roli. Obec měla vlastní pastviny pro pastvu hovězího dobytka a prasata, a sice pro hovězí dobytek louku o velikosti více než 8 jiter (1 jitra je ca. 0,5 hektaru), ležela naproti lesu „Wurkowald“ a sousedila s pozemky Hubenova. Pastvina pro prasata, nazývaná Sauwinkel, ležela za Novými domky vlevo od ulice Linecká.

K pasení dobytka byl přijat obecní pastýř, který měl v pastýřské chalupě zdarma obydlí (vedle pozdějšího místa pro dobytčí trh) a roční plat 14 zlatých. Kromě toho dostával od chovatelů ještě pastýřský plat, za každý kus hovězího dobytka ročně 4 krejcarey, za jedno prase, kozu

Um auch das übrige Holz zu verwerten, ließ der Graf die vorhandenen Wasserwege, den Bucherserbach und die Schwarza, bis zur Mündung in die Maltzsch für die Trift von Scheitholz und für das Flößen der längeren Prahmen ausbauen und fünf Teiche als Wasserspeicher anlegen, die bei Bedarf die nötige Wassermenge zuliefern konnten. Das Scheitholz wurde bis vor Budweis getriftet, die langen Stämme auf der Moldau bis Prag geflößt oder weiter auf der Elbe bis Hamburg, wo sie beim Schiffsbau Verwendung fanden.

Die Wälder sollten aber nicht ausgeplündert sondern gehegt werden. Daher gründete der Graf eine eigene **Forstschule** in Jakule bei Gratzen und baute eine Reihe von Förstereien.

Er errichtete auch eine **Leihbank**, vor allem als Aushilfskasse für Handwerker und Bauern in momentanen Schwierigkeiten.

Übersetzung der Kapitel „Armenfürsorge in Kaplitz – Das Bürgerspital Sankt Martin“, „Das Buquoyische Armeninstitut“ und „Wirtschaftliche Reformen unter Johann von Buquoy“ ins Tschechische: Jakub Šiška, Semily

Viehweiden in Kaplitz

Bis ins 19. Jhd. hinein spielte für das Kleinbürgertum die Viehzucht eine wichtige Rolle. Für das Hornvieh und für die Schweine gab es eigene, der Gemeinde gehörige Weideplätze, und zwar für das Hornvieh eine Flur im Ausmaß von über 8 Joch, die dem Wurkowald gegenüber lag und an die Gründe von Hubene anstieß. Der Weideplatz für die Schweine, der „Sauwinkel“, lag hinter den Neuhäuseln links von der Linzerstraße.

Zum Hüten der Tiere war ein Gemeindehirt angestellt, der im Hirtenhäusel (neben dem späteren Viehplatz) freie Wohnung hatte und jährlich ein Gehalt von 14 fl erhielt. Daneben stand ihm von den Viehzüchtern noch ein Hirtengeld zu, für ein Hornvieh im Jahr 4 kr, für ein

či tele 2 kr. Na sv. Martina (11. listopadu) každý rok, přišel pastýř k chovatelům a předával jim „Martinský proutek“, hustou metlu z břízy, jako jemné připomenutí, že mají zaplatit pastýřský plat.

Doba pastvy byla stanovena úředně. V roce 1780 bylo krajským úřadem nařízeno, aby se dobytek v létě ve 4 hodiny ráno, na podzim a na jaře v 6 hodin vyhnal na pastvu s tím, že navečer po modlitbě už nesměl být v poli viděn. Za pasení dobytka na cizím pozemku („Stritten“) byly vystaveny úřední pokuty, za jeden pár volů poprvé 15 krejcarů, napodruhé už dvakrát tolik.

Pokud byla při pastvě způsobena škoda, chovatel dobytka musel zaplatit škody dozorcí komisi (Beaugenscheinigungs-Kommission), která si je osobně prohlédla. (IO, str. 125)

Překlad kapitoly „Pastviny v Kaplici“ do češtiny: Monika Ročnová, Kaplice

Kaplice se stává sídlem vojenské posádky

Od poloviny 18. století až po napoleonských válkách byli v Kaplici ubytováni vojáci. Ve vojenském předpise z roku 1748 bylo přesně ustanoveno, jak „ubytovat vojsko ve městech a místech, která se tomu věnují a která mají dost domů s dostatečným prostorem.“

Předtím při ubytování vojska zřejmě panovala příliš velká libovůle. Kvartýry měly být vybaveny dobrými dveřmi, okny a kamny. Hejtman měl nárok na 3 světnice, komoru a kuchyň. V místech, kde žádná kasárna nebyla, se poddůstojníci a všichni ostatní ubytovali kasárensky střídmě v prostorných, od bytu hospodáře vždy oddělených místnostech.

Do menších pokojů mělo být umístěno 8 nebo 10 mužů, do větších 12 nebo více. V každém

Schwein, eine Ziege oder ein Kalb je 2 kr. Jedes Jahr zu Martini, am 11. November, ging er zu den Viehzüchtern und überreichte ihnen eine „Martinsgerte“, eine buschige Birkenrute, als leise Mahnung, das Hirtengeld zu zahlen.

Das Hüten war behördlich geregelt. 1780 wurde von der Kreisbehörde verfügt, dass das Vieh zur Sommerszeit um 4 Uhr früh, im Herbst und im Frühjahr um 6 Uhr auszutreiben ist und abends zum Gebetleuten nicht mehr am Feld erblickt werden darf. Für das „Stritten“ (= Grasens auf fremdem Grund) waren behördliche Strafen ausgesetzt, für ein Paar Ochsen beim erstenmal 15 kr, beim zweitenmal doppelt so viel.

Wurde dabei ein Schaden angerichtet, so musste der Viehzüchter den Schaden der „Beaugenscheinigungs = Kommission“ bezahlen. (IO S. 125)

Übersetzung des Kapitels „Viehweiden in Kaplitz“ ins Tschechische: Monika Ročnová, Kaplice

Kaplitz wird Militär-Standquartier

Ab der Mitte des 18. Jahrhunderts bis nach den napoleonischen Kriegen war in Kaplitz Militär einquartiert. Im „Militär-Regulament“ von 1748 war genau festgelegt, wie „in denen zur Bequartierung gewidmeten Städten und Oertern“, wo es „genugsam Raum habende Häuser“ gab, die „Militz“ unterzubringen sei.

Vorher dürfte hier viel Willkür geherrscht haben. Die Quartiere sollten mit guten Türen, Fenstern und Öfen versorgt sein. Einem Hauptmann standen 3 Stuben, eine Kammer und eine „Küchel“ zu. Dort, wo es keine Kasernen gab, waren Unteroffiziere und Gemeine kasernenmäßig in geräumigen, von der Wohnung des Hauswirts abgesonderten Zimmern unterzubringen.

In die kleineren Zimmer sollten 8 oder 10 Mann, in die größeren 12 oder mehr kameradschafts-

domě by měla být pro ně také kuchyně, nádobí si museli obstarat sami. Vždy dva muži měli mít jedno místo pro spaní a dvě houně na sebe a pod sebe. Ty hlavní válečný komisariát dodával. Slamník a polštář museli každé tři měsíce vyprázdnit a nově naplnit. Dřevo a světlo obdrželi společně.

Ubytovatel měl pokoje zachovat „vždy v obyvatelném stavu“, s výjimkou, že bylo něco úmyslně (vojáky) poškozeno.

V „německých a českých dědických zemích“ měl zajišťovat veškeré stravování stát. Vojáci dostávali chleba. Každému se měl z vojenské pokladny vyplatit bez srážky příslušný obnos: voják 5 zlatých, svobodník 7 zlatých a 30 krejcarů, kaprál 10 zlatých, šikovatel 15 zlatých, důstojníci podle šarže od 24 zlatých (podporučík) do 90 zlatých (nadporučík).

Dále bylo přikázáno, že „z důvodu ubytování vojáků nesmí v žádném případě docházet k úmyslnému zdražování“, nýbrž že chléb, maso, víno, pivo, a další „životní potřeby musí být k mání v dobré kvalitě a za obvyklou cenu“.

Za to měla být zrušena činnost markytánů (Marquetantereyen) a vojsku mělo být zakázáno péct chléb, porážet dobytek, přivážet víno nebo pivo, lovit nebo rybařit, jak bylo dříve běžné. Mohli se též nechat obsloužit od ubytovatele jen za peníze.

Od 1767 do 1771 byl v Kaplici ubytován oddíl nizozemského batavského polního dělostřeleckého regimentu a od roku 1778 transportní rota.

V roce 1780 žádali kapličtí ubytovatelé náhradu 180 zlatých, které vynaložili na zlepšení vojen-

weise verlegt werden. In jedem Haus sollte es für sie auch eine „Küchel“ geben; das Geschirr mussten sie selber besorgen. Je zwei Mann sollten eine Bettstatt und zwei „Kotzen“ zum Zudecken und zum Unterlegen haben, die vom „General-Kriegs-Commissariat fournieret“ wurden. Strohsack und Polster waren alle drei Monate auszuschütten und frisch zu füllen. Holz und Licht erhielten sie gemeinsam.

Der Quartiergeber hatte die Zimmer „allzeit in Wohnungs-Stand“ zu erhalten, außer es wurde etwas „aus Mutwillen ruiniret“.

In „denen Teutschen und Böheimischen Erb-Landen“ sollte den Truppen vom Ärar die völlige Verpflegung verschafft werden. Die Gemeinen erhielten das Brot in natura. Das jedem zustehende Geld sollte von der Militärkasse monatlich ohne Abzug „verabfolget werden“: einem Gemeinen 5 fl, einem Gefreiten 7 fl 30 kr, einem Korporal 10 fl, einem Feldwebel 15 fl, einem Offizier gestaffelt vom Unter-Leutenant bis zum Obrist-Leutenant 24 bis 90 fl.

Weiters wurde angeordnet, dass „wegen der einquartierten Militz keineswegs eine mutwillige Theuerung eingeführt“ werden darf, sondern dass Brot, Fleisch, Wein, Bier und „andere Victualien in guter Qualität und landes-gewöhnlichem Preis zu haben seyen.“

Dafür sollten alle „Marquetantereyen“ abgestellt und dem Militär verboten werden, selber Brot zu backen, Vieh zu schlachten, Wein oder Bier „einzuschleppen“, zu jagen oder zu fischen, wie es vordem üblich war. Auch durften sie sich vom Quartiergeber nur gegen Bezahlung bedienen lassen.

Von 1767 bis 1771 hatte in Kaplitz eine Abteilung des niederländischen Buttaischen Feldartillerieregiments und ab 1778 eine Fuhrwesen-Kompanie ihr Standquartier.

1780 ersuchten die Kaplitzer Quartiergeber um Vergütung von 180 fl, die sie für den Ausbau von

ských ubikací. Roku 1781 oznámil budějovický krajský úřad, že zjednal nápravu ve věci neobyvatelných místností z důvodu vlhkosti a zápa-
chu. Roku 1802 poslala obec deputaci na krajský úřad se žádostí, aby upustil od záměru přeložit dělostřeleckou setninu do Kaplice.

V roce 1810 byla z nájmu pivovaru uvolněna částka 100 zl. ke stavbě vojenských ubikací. Jak dlouhou dobu zůstala Kaplice vojenským sídlem (Standquartier), se mi nepodařilo zjistit.

Překlad kapitoly: „Kaplice se stává sídlem vojenské posádky“ do češtiny: Jan Tampír, Besednice, Josef Šefčík, Kaplice

Vojsko a místní (tržní) soud

Městečku vzešlo z ubytování mnoho zisku, docházelo ovšem opětovně i ke konfliktům se živnostníky, kteří potom přicházeli k projednání před místní (tržní) soud.

Tak například poslal v únoru 1767 major svého adjutanta na radnici, aby nechal zjistit, jestli míry v krčmách jsou opravdu poctivé („ordentlich zementieret“), neboť si vojáci stěžovali na špatnou míru a špatné pivo. Revize neshledala v krčmách žádné vady. Jakobu Schoberovi, sládkovi pivovaru, bylo přesto uloženo zásobovat město lepším pivem než doposud. Slíbil, že v budoucnu jak vojsko, tak veřejnost vždy dob-
rým pivem zaopatří.

V březnu 1769 si stěžoval vážený krejčířský cech, že jim zde ubytovanými artileristy bylo prý různě zasahováno do jejich profese a prosí, aby tato záležitost byla přednesena panu majorovi s cílem zastavit v tajnosti prováděné krejčířské práce.

Militärzimmern aufgewendet hatten. 1781 meldete das Budweiser Kreisamt, es habe bezüglich der wegen Nässe und Gestank unbewohnbaren Zimmer Abhilfe geschaffen. 1802 schickte die Gemeinde eine Deputation zum Kreisamt mit der Bitte, dass von der Verlegung einer Artilleriekompagnie nach Kaplitz Abstand genommen werden möge.

1810 wurden zum Bau von Militärzimmern 100 fl von der Bräuhauspacht bewilligt. Wie lange Kaplitz Standquartier blieb, konnte ich nicht in Erfahrung bringen.

Übersetzung des Kapitels: „Kaplitz wird Militär-Standquartier“ ins Tschechische: Jan Tampír, Besednice, Josef Šefčík, Kaplice

Das Militär und das Marktgericht

Dem Städtchen ist aus den Einquartierungen mancher Nutzen erwachsen, es gab aber auch immer wieder Konflikte mit den Gewerbsleuten, die dann beim Marktgericht zur Verhandlung kamen.

So schickte im Februar 1767 der Major seinen Adjutanten zum Magistrat, um feststellen zu lassen, ob die Maße in den Schenken ordentlich „zementieret“ seien, da das Militär sich über schlechtes Maß und schlechtes Bier beschwert habe. Die Revision fand in den Schankhäusern nichts zu beanstanden. Dem Bräumeister Jakob Schober wurde aber aufgetragen, den Ort mit einem besseren Bier als bisher zu versorgen. Der Bräuer versprach, „in Hinkunft sowohl das Militari als auch das Publiko mit stets gutem Bier zu versehen“.

Im März 1769 beschwerte sich die ehrsame Zunft der Schneidermeister, dass ihnen von den hierorts befindlichen Artilleristen verschiedene Eingriffe in ihre Profession geschehen seien und bitten, die Sache dem Herrn Major vorzutragen, damit die heimliche Schneiderarbeit abgestellt werde.

V únoru 1771 prosili mistři řezničtí ctěný magistrát, aby se vyslala k plukovníkovi dělostřelců z batávského oddílu (Stuck-Hauptmann von Butta) deputace, aby učinil přítrž pašování masa z Blanska. Plukovník si naopak stěžoval u deputace na špatné maso všeho druhu, které bylo dodáno řezníky. Prohlásil ale, že jeho vojsku zakáže pašování masa v naději, že v budoucnu budou řezníci nabízet nejenom dostatek masa, ale i maso požitelné, což deputace také slíbila.

V září roku 1771 si stěžoval hejtman prostřednictvím stělmistra Schäfera, že v obchodech s chlebem prý nelze dostat žádný chléb, „následkem čehož vojsko trpělo nouzí“.

Plukovník požadoval po magistrátu pro případ, že pekaři neupečou chléb ještě tentýž den, potrestání pekařů „košovým trestem“.

O tři týdny později podalo vojsko na pekaře Alberta Paschera udání, protože ten upekł nepoživatelný šestikrejarový chléb. Protože pekař byl při provedeném výsledku stále tvrdšíjny, byl na něho uvalen „košový trest“ po dobu jedné hodiny. (IO, str. 162)

Překlad kapitoly „Vojsko a tržní soud“ do češtiny: Zbyněk Bendl, Velešín

Měšťanská garda a střelecká kumpanie

Měšťanská garda je zmíněna už roku 1551. V roce 1790 ji nově založil obchodník se železem Friedrich Bernhard Krumbholz.

Jakožto uznání jeho zásluh ho chtěl v roce 1805 při příležitosti vysvěcení praporu všechen sbor jmenovat plukovníkem a jeho majitelem, to však odmítl a užíval pouze titul hejtman.

Im Februar 1771 baten die Fleischhackermeister den löbl. Magistrat, eine Deputation zum Stuck-Hauptmann von Butta zu schicken, damit der „Fleischeinschwärzung“ von Pflanzen herab Einhalt geboten werde. Der Hauptmann seinerseits beschwerte sich bei der Deputation über das von den Fleischhackern ausgehackte sehr schlechte Fleisch aller Sorten, erklärte aber, dass er seiner Kompanie die Fleischeinschwärzung verbieten werde in der Hoffnung, dass die Fleischhacker in Zukunft nicht nur genügend, sondern auch genießbares Fleisch anbieten werden, was die Deputation auch versprach.

Im September 1771 beschwerte sich der Hauptmann durch den Feuerwerker Schäfer, dass kein Brot in den Brotläden zu bekommen sei, „folglich das Militari daran Not leiden müsse“.

Er forderte den Magistrat auf, für den Fall, dass die Bäcker nicht noch am selben Tag Brot backen, die Korbstrafe zu verhängen.

Drei Wochen später zeigte das Militär den Bäcker Albert Pascher an, weil er ungenießbares Sechskreuzerbrod gebacken hatte. Weil er beim vorgenommenen Verhör noch halsstarrig war, wurde über ihn auf eine Stunde die Korbstrafe verhängt. (IO S. 162)

Übersetzung des Kapitels „Das Militär und das Marktgericht“ ins Tschechische: Zbyněk Bendl, Velešín

Das Bürgerkorps und die Schützenkompanie

Ein Bürgerkorps wird schon 1551 erwähnt. 1790 wurde es von dem Eisenhändler Friedrich Bernhard Krumbholz neu gegründet.

In Anerkennung seiner Verdienste wollte ihn das gesamte Korps 1805 anlässlich der Fahnenweihe zum Obristen und Inhaber desselben ernennen, was er aber ablehnte und nur den Titel eines Hauptmanns führte.

Další hodnosti byly: nadporučík Johann Eichinger, podporučík Matthias Schaufler, praporčík Konrad Grabensteiner, ten byl ale podle článku 11 (neposlušnost a liknavost) vyloučen, a také šikovatel Philipp Oberparleiter. Kapelník Joseph Eichinger řídil desetičlennou vojenskou kapelu („Hautboistů“). Roku 1806 měla garda 45 aktivních a 70 přispívajících členů. Střelecká jednotka mohla být založena také kolem roku 1790. Svoji střelnici měla na Valše blízko valchovny. Spolky mezi sebou soupeřily.

V roce 1820 už střelecká kumpanie neexistovala a v roce 1830 byla také rozpuštěna měšťanská garda. (IO, strana 165 a TG strana 232)

Překlad kapitoly „Měšťanská garda a střelecká kumpanie“ do češtiny: Jan Tampír, Besednice

Kaplický obecní řád

Roku 1789 císař Josef II. potvrdil hraběcí buquoyské trhové obci Kaplice její již za císařovny Marie Terezie blahé paměti potvrzená privilegia.

Až do konce 18. století byl v platnosti **starý obecní řád**. Od začátku 17. století se rozlišovala „starší“ a „mladší“ rada. Starší („äußere“) rada byla tvořena sedmi radními, rovněž zvanými „s radou spřízněnými“ („Ratsverwandte“ nebo „Ratsfreunde“) nebo senátory. (Těž „obecní starší“, většinou šlo o starší zkušené měšťany, kteří někdy v minulosti zastávali úřad městského radního, tj. konšela). První z nich nesl titul primátor.

Každé čtyři týdny převzal v pořadí další radní úřad purkmistra. Každý týden v úterý a v pátek se konala zasedání rady, ze kterých byl vždy veden zápis. Mladší („innere“) rada byla tvořena protoci podléhajícími rychtáři (Marktrichter) a obecnímu primátorovi (Gemeinprimator) ne-

Weitere Chargen waren: Oberleutnant Johann Eichinger, Unterleutnant Matthias Schaufler, Fähnrich Konrad Grabensteiner, der aber wegen Artikel 11 (Ungehorsam und Saumseligkeit) ausgeschlossen wurde, sowie Feldwebel Philipp Oberparleiter. Der Kapellmeister Joseph Eichinger dirigierte 10 Hautboisten (Musiker). 1806 hatte das Korps 45 aktive und 70 beitragende Mitglieder. Die Schützenkompanie dürfte auch um 1790 gegründet worden sein. Ihren Schießplatz hatte sie in der Walch nahe der Walkmühle. Die beiden Vereine befehdeten einander.

1820 bestand die Schützenkompanie nicht mehr, 1830 wurde auch das Bürgerkorps aufgelöst. (IO S. 165 und TG S. 232)

Übersetzung des Kapitels „Das Bürgerkorps und die Schützenkompanie“ ins Tschechische: Jan Tampír, Besednice

Die Kaplitzer Gemeindeverfassung

1789 bestätigte Kaiser Josef II. dem „Gräflich Buquoyschen Schutzmarkte Kaplitz seine von weiland der Kaiserin Maria Theresia glorwürdigen Andenkens konfirmierten Privilegien“.

Bis gegen Ende des 18. Jahrhunderts war **die alte Gemeindeverfassung** in Kraft. Seit dem Beginn des 17. Jhdts. unterschied man einen alten und einen jungen Rat. Der alte (äußere) Rat bestand aus den sieben Ratsherren, auch Ratsverwandte, Ratsfreunde oder Senatoren genannt (häufig ging es um frühere Ratsmitglieder oder ältere erfahrende Bürger, die so ein Amt schon einmal ausgeübt hatten). Der erste unter ihnen führte den Titel Primator.

Alle vier Wochen übernahm reihum ein anderer Ratsherr als Bürgermeister die Amtsführung. Jede Woche fanden am Dienstag und Freitag Ratssitzungen statt, über die stets ein Protokoll geführt wurde. Der junge (innere) Rat bestand aus den Geschworenen unter dem Marktrichter

boli obecnému staršímu. Magistrátu byli nápo-
mocni městský písař a syndik.

Jaké platy získali obecní funkcionáři, je vidět
z obecního účetnictví z roku 1784:

Purkmistr obdržel za své čtyřtýdenní obdo-
bí 5 zlatých, primátor čtvrtletně 19 zlatých,
městský písař 14 zlatých a 55 krejcarů, radní
sluha 3 zlaté a 10 krejcarů, soudní sluha 2 zla-
té a 37 krejcarů, účetní 7 zlatých a 30 krejcarů,
obecní primátor (Gemeinprimator) celoročně
15 zlatých a 20 krejcarů a osoba, odpovídající
za údržbu vodovodního potrubí, pololetně
5 zlatých.

Volby do úřadů prováděli vybraní volitelé z řad
měšťanstva. Nové volby jim dávaly příležitost
k podávání stížností a žádostí občanů. Ty byly
protokolárně zaznamenány a noví radní o nich
museli rokovat.

U nových voleb byli vždy přítomni panští ko-
misaři. Ceremoniál, který takové volbě před-
cházel, popisuje pamětní list z roku 1790, kte-
rý byl uchován ve farním archivu. V předvečer
přijeli z Nových Hradů tři panští komisaři, z
nichž nejvýše postavený byl sekretář Bernhard
Spatzierer, a ubytovali se v panském (hraběcím)
pivovaře. Druhý den ráno hned po 8. hodině se
odebrali na radnici, aby jménem jeho excelence
hraběte rozpustili starý „magistrát“ a některé
měšťany propustili z jejich úřadu. Poté šli ko-
misaři s měšťany do děkanského kostela na mši
svatou k „oslavě ducha svatého a za farníky“
(„Anrufung des hl. Geistes und Beywohnung
des hl. Meßopfers“), kterou celebroidal děkan
Paul Spalt za asistence tří kaplanů. Potom se
komisaři s měšťany vrátili zpět na radnici. Nyní
přistoupili volitelé k volbě nových členů magis-
trátu.

und dem Gemeinprimator oder Gemeindeältes-
ten. Dem Magistrat standen ein Marktschreiber
und ein Syndikus zur Seite.

Welche Gehälter die Gemeindefunktionäre be-
zogen, ersieht man aus einer Gemeinderech-
nung vom Jahr 1784:

Der Bürgermeister erhielt für seine vierwöchige
Amtszeit 5 fl, der Primator vierteljährlich 19 fl,
der Marktschreiber 14 fl 55 kr, der Ratsdiener
3 fl 10 kr, der Gerichtsdienner 2 fl 37 kr, der Rech-
nungsführer 7 fl 30 kr, der Gemeinprimator
ganzjährig 15 fl 20 kr und der Wasserkehrer, der
für die Instandhaltung der Wasserleitung zu
sorgen hatte, halbjährlich 5 fl.

Die Wahlen zu den Ämtern erfolgten durch
Wahlmänner aus der Bürgerschaft. Die Neu-
wahlen gaben ihnen die Gelegenheit, Beschwer-
den und Anträge der Bürger einzubringen. Sie
wurden protokollarisch festgehalten und die
neuen Ratsherren mussten darüber beraten.

Bei **Neuwahlen** waren stets herrschaftliche
Kommissare anwesend. Mit welchem Zeremo-
niell so eine Wahl vor sich ging, beschreibt ein
Gedenkblatt aus dem Jahre 1790, das im Pfar-
rarchiv aufbewahrt war. Am Vorabend trafen
aus Gratzen drei herrschaftliche Kommissare
ein, unter ihnen als Ranghöchster der Sekretär
Bernhard Spatzierer, und stiegen im herrschaft-
lichen Bräuhaus ab. Am nächsten Morgen gleich
nach 8 Uhr begaben sie sich zum Rathaus, um
im Namen seiner Exzellenz des Grafen, den al-
ten Magistrat aufzuheben und einige Bürger aus
ihren Ämtern zu entlassen. Danach gingen die
Kommissare mit den Bürgern in die Dechantei-
kirche zur „Anrufung des hl. Geistes und Bey-
wohnung des hl. Meßopfers“, welches Dechant
Paul Spalt, assistiert von drei Kaplänen, zele-
brierte. Danach kehrten die Kommissare mit
den Bürgern in das Rathaus zurück. Nun schrit-
ten die Bürger zur Wahl der neuen Mitglieder
des Magistrats.

Primátorem se tehdy stal mistr punčochář Karl Haferl, novými radními kožešnický mistr Anton Lausecker, mistři punčocháři Ignatz Stigliz a Johann Michael Nagerl a hostinský Jakob Fürst. Obecním primátorem (Gemeinprimator) řezník Georg Smutek a rychtářem pekař Adalbert Pascher. Odpoledne sloužil místní děkan ve farním kostele slavnostní tedeum. (IO, str. 149 a další)

Když byla roku 1791 obec z nařízení vrchnosti povinna postavit sýpku, bylo rozhodnuto už žádného primátora nevolit a jeho plat ušetřit. Vrchnost s tím ale nesouhlasila, takže obec rozhodla volit primátora bez nároku na plat.

Nicméně zvolený primátor si nechal bez vědomí ostatních radních svůj plat nadále vyplácet, proti čemuž byla roku 1792 u „vysokého vrchnostenského úřadu“ vznesena stížnost. Primátor tedy musel vrátit peněžní obnos zpět, načež z úřadu odstoupil. Od té doby nebyl úřad primátora obsazen.

V roce 1796 byl vydán **nový obecní řád**. Tím nastala i v kaplickém obecním řádu významná změna. Nyní volili všichni měšťané – a už nejen vybraní volitelé – na 3 roky starostu obce („Ortsvorsteher“), jemu na pomoc dva další radní a osm obecních starších. Městský soud sice ještě zůstal zachován, ale jeho působnost byla značně omezena a rychtář už nebyl ustanoven. Místo něho se měl nyní starat o „udržování veřejného pořádku“ policejní komisař. Soudnictví a administrativní správa byly vykonávány ze sídla panství v Nových Hradech, pozemkové a listinné knihy byly vedeny odborně vzdělaným a přísežným správcem pozemkové knihy.

Listiny nabyly plnou právní moc až poté, co je potvrdil „justiciář“, kterému byl nápomocen

Primator wurde damals der Sockenstrickermeister Karl Haferl, neue Ratsherren der Kirschnermeister Anton Lausecker, die Sockenstrickermeister Ignatz Stiglitz und Joh. Mich. Nagerl und der Gastgeber Jakob Fürst; Gemeinprimator der Fleischer Georg Smutek und Marktrichter der Bäcker Adalbert Pascher. Nachmittags hielt der Ortsdechant in der Pfarrkirche ein feierliches Tedeum ab. (IO S. 149 ff)

Als 1791 die Gemeinde durch eine Anordnung der Obrigkeit verpflichtet wurde, ein Getreidemagazin zu bauen, fasste sie den Beschluss, keinen Primator mehr zu wählen, um dessen Gehalt einzusparen. Die Obrigkeit war aber damit nicht einverstanden, daher beschloss die Gemeinde, einen Primator ohne Gehalt zu wählen.

Der Gewählte ließ sich jedoch ohne Wissen der anderen Ratsherren sein Gehalt weiter auszahlen, wogegen 1792 bei der hochobrigkeitlichen Behörde Beschwerde erhoben wurde. Nun musste er den Geldbetrag zurückzahlen, worauf er sein Amt niederlegte. Seither gab es unter den Ratsherren keinen Primator mehr.

1796 wurde eine **neue Gemeindeordnung** erlassen. Damit trat auch in der Kaplitzer Gemeindeverfassung eine wesentliche Änderung ein. Nun wählte die gesamte Bürgerschaft – und nicht mehr nur die Wahlmänner – auf 3 Jahre einen „Ortsvorsteher“, zwei ihm zur Seite stehende Räte und acht Gemeinderepräsentanten. Das Marktgericht blieb zwar noch bestehen, aber sein Wirkungsbereich wurde bedeutend eingeschränkt. Einen Marktrichter gab es nicht mehr. Statt ihm hatte nun ein „Polizeikommissär“ für die „Aufrechterhaltung der öffentlichen Ordnung“ zu sorgen. Die Gerichtspflege und die administrative Verwaltung wurden von der Domäne Gratzen ausgeübt, die Grund- und Urkundenbücher durch einen geprüften und beeideten Grundbuchführer geführt.

Die Urkunden erhielten erst volle Rechtskraft nach der Bestätigung durch einen Justiziär, dem

soudní písař a soudní sluha. Panstvo určilo, že sídlem justiciára bude poplužní dvůr v Mostkách. (IO, str. 148 a další)

Roku 1798 bylo uděleno krajským úřadem v Budějovicích povolení majiteli domu č.p. 62 v Novohradské ulici (šikmo proti faře), Franzi Schifferlemu, založit **lékárnu**. Jeho nástupce Josef Schützenberger přesídlil lékárnu v roce 1818 na náměstí, kde se nachází dodnes. Nesla název „Zur Fortuna“ (U Štěstěny). (IO, str. 112)

Překlad kapitoly „Kaplický obecní řád“ do češtiny: Jiří Němec, Kaplice

Radniční věž dostává novou střechu

Protože šindelová střecha radniční věže byla už velmi špatná, magistrát představil v roce 1804 městské reprezentaci výhody plechové střechy. Po inspekci věže měšťané s výměnou střechy souhlasili. Plech obstarala obec sama.

S klempířem Antonem Träumerem, z Freistadtu, který dříve působil v Pohoří na Šumavě (Buchers), uzavřeli smlouvu, že „za odměnu ve výši 7 kr. za jednu tabuli plechu i s pocínováním a hřebíky, stravu a ubytováním, věž pokryje“. Následně věž se dvěma tovaryši skutečně pokrýl.

Celkové náklady ve výši 1400 zlatých nebyly uhrazeny jen z obecní pokladny, ale hlavně z poplatků měšťanů, kteří si bez vědomí obce rozšířili své pozemky o vedlejší obecní pozemky a nyní za to museli zaplatit.

To vyplývá z listiny, uchované v makovici radniční věže. Ta tam byla 11. 8. 1804 umístěna tesařem Matthiasem Hietzkerem. V ní je také se-

ein Gerichtsschreiber und ein Gerichtsdienner zur Seite standen. Dem Justiziär wurde von der Herrschaft der Meierhof in Pernlesdorf als Domizil angewiesen. (IO S. 148 ff)

1798 wurde vom Kreisamt in Budweis dem Besitzer des Hauses Nr. 62 in der Gratzner Straße (dem Pfarrhof schräg gegenüber), Franz Schifferle, die Errichtung einer **Apotheke** bewilligt. Sein Nachfolger Josef Schützenberger verlegte 1818 die Apotheke auf den Ringplatz, wo sie sich heute noch befindet. Sie führte die Bezeichnung „Zur Fortuna“. (IO S. 112)

Übersetzung des Kapitels „Die Kaplitzer Gemeindeverfassung“ ins Tschechische: Jiří Němec, Kaplice (Kaplitz)

Der Rathausturm erhält ein neues Dach

Weil das Schindeldach des Rathausturmes schon sehr schlecht war, stellte 1804 der Magistrat den bürgerlichen Repräsentanten die Nützlichkeit eines Blechdachs vor. Nach einer Turmbesichtigung gaben sie ihre Zustimmung. Das Blech beschaffte die Gemeinde selbst.

Mit dem Klampfermeister Anton Träumer aus Freistadt, der vorher in Buchers etabliert war, wurde ein Vertrag abgeschlossen, dass er „nebst Bestreitung der Verzinnung und Nägel dann Kost und Wohnung gegen einen Lohn von 7 kr per Tafel Blech aufdecke.“ Zusammen mit zwei Gesellen hat er den Turm eingedeckt.

Die Kosten von 1400 fl wurden nicht von der Gemeindekasse allein, sondern hauptsächlich von verschiedenen Bürgern bestritten, welche ohne Vorwissen der Gemeinde ihre Grundstücke mit angrenzenden Gemeindegärten erweitert hatten und dafür nun bezahlen mussten.

Das geht aus einer Urkunde hervor, die im „Thurmknopf“ des Rathausturms verwahrt war, der am 11. August 1804 vom Zimmermann Mat-

znam tehdejších představených a zaměstnanců radnice:

starosta (Ortsvorsteher) byl tehdy Joseph Wella, 1. radní Franz Schreiner, 2. radní Anton Reischl, písař Karl Franz Appl, obecní správce a policejní komisař Lorenz Deitsch, obecní účetní Joseph Eichinger, Joseph Lausecker, kontribuční účetní.

Vrchní panští úředníci byli: sekretář a justiciář Franz Spazierer, účetní Ignatz Grießl, inspektor Wenzel Stangel.

Duchovní péči vykonávali: Paul Spalt, arcikněz a vikář, a kaplanové Wenzel Hoffelner a Johann Trzesky.

Listina informuje dále, že dne 26. března 1804 pan děkan Spalt po 51 let kněžství celebroid zde svou „druhou primici“. Během oslav poprvé vystoupila zdejší střelecká kumpanie a vystřelila ze svých ručních vícero salv. Měšťanská garda stála v kostele ve špalíru.

V listině byly uvedeny také ceny potravin, a rovněž které mince byly tehdy v oběhu.

Na konci listiny se píše (v překladu): „dej bože všemohoucí, aby... obec městečka Kaplice vždy ve svornosti a v dobré harmonii zůstala...“.

Mnohá z příjmení, která se v tehdejších zápisech objevují, byla v Kaplici „živá“ až do roku 1946.

Překlad kapitoly „Radniční věž dostává novou střechu“ do češtiny: Petr Kouba, České Budějovice, Luděk Pajer, Srubec

thias Hietzker aufgesetzt wurde. In ihr wird auch das „dermalige Rathspersonale“ aufgelistet:

Ortsvorsteher war damals Joseph Wella, 1. Rat Franz Schreiner, 2. Rat Anton Reischl, Marktschreiber Karl Franz Appl, Gemeindevorsteher und Polizeikommissär Lorenz Deitsch, Gemeindeführungsführer Joseph Eichinger, Kontributionsrechnungsführer Joseph Lausecker.

„Obrigkeitliche Oberbeamte“ waren: Sekretär und Justiziar Franz Spazierer; Buchhalter Ignatz Grießl; Inspektor Wenzel Stangel.

Die Seelsorge übten aus: Paul Spalt, Erzpriester und Vikarius, und die Kapläne Wenzel Hoffelner und Johann Trzesky.

Die Urkunde berichtet weiters, dass am 26. März 1804 Dechant Spalt nach 51 Priesterjahren hier seine sogenannte zweite Primiz hielt. Bei der Feierlichkeit paradierte die hiesige Schützenkompanie zum ersten Mal und gab aus ihren Stutzen mehrere Salven ab. Das Bürgerkorps stand in der Kirche Spalier.

Aufgezählt wurden auch die Preise der Lebensmittel und welche Münzen damals im Umlauf waren.

Am Schluss der Urkunde heißt es: „Gott der Allmächtige gebe, daß...die Gemeinde des Marktes Kaplitz stets in Eintracht und guter Harmonie verbleibe...“.

Viele der Familiennamen, die immer wieder aufscheinen, gab es in Kaplitz bis 1946.

Übersetzung des Kapitels „Der Rathausturm erhält ein neues Dach“ ins Tschechische: Petr Kouba, Budweis Luděk Pajer, Srubec

OD FRANCOUZSKÉ REVOLUCE K VÍDEŇSKÉMU KONGRESU

Od republiky k císařství

Také ve Francii se staly společenské a hospodářské reformy nutností. Prosperující střední třída („buržoazie“) zastávala myšlenky osvícenství a požadovala právo spolurozhodování. Ale král Ludvík XVI. neměl dostatek energie a politických schopností zavést reformy.

Roku 1789 vypukla v Paříži revoluce. Smetla absolutistickou vládu krále a staré stavovské uspořádání. Buržoazie nahradila aristokracii.

Roku 1792 byla vyhlášena republika, brzy poté byl popraven král. Volnost, rovnost a bratrství měly být základy nové společnosti. Brzy se ale rozpoutal mezi politickými frakcemi teror. Tisíce lidí zemřely pod gilotinou. „Revoluce (doslova) sežrala své děti“.

S velkými obavami sledovaly revoluci evropské knížecí domy a byly připraveny, bojovat za stávající pořádek.

Aby odvrátila pozornost od vnitřních problémů, vedla Francie od roku 1792 proti „starým mocnostem“ Rakousku, Prusku, Anglii, Rusku a Španělsku války pod heslem: „Chceme osvobodit také ostatní národy z poroby.“

Napoleon, jako vítězný generál, se stal lidovým hrdinou. Strhl na sebe moc a nechal se roku 1799 jmenovat prvním konzulem a roku 1804 se korunoval císařem Francouzů. Zavedení občanské rovnosti, osvobození od feudálního útlatku, rozvoj národního uvědomění, modernizace práva, správy a hospodářství, hluboce působily v duchu revoluce na evropské národy. Pod Na-

VON DER FRANZÖSISCHEN REVOLUTION BIS ZUM WIENER KONGRESS

Von der Republik zum Kaiserreich

Auch in Frankreich waren gesellschaftliche und wirtschaftliche Reformen notwendig geworden. Das zum Wohlstand gelangte Bürgertum vertrat die Ideen der Aufklärung und forderte politisches Mitspracherecht. Aber König Ludwig XVI. besaß nicht die Energie und die politischen Fähigkeiten, Reformen einzuleiten.

1789 brach in Paris die Revolution aus. Sie fegte die absolutistische Herrschaft des Königs und die alte Ständeordnung hinweg. Das Bürgertum löste den Adel ab.

1792 wurde die Republik ausgerufen, wenig später der König hingerichtet. Freiheit, Gleichheit und Brüderlichkeit sollten die Grundlagen der neuen Gesellschaft sein, aber bald zerfleischten sich die Parteien gegenseitig, Tausende starben unter dem Fallbeil, „die Revolution fraß ihre eigenen Kinder“.

Mit großer Sorge hatten die europäischen Fürsten die Revolution beobachtet und waren bereit, für die bestehende Ordnung zu kämpfen.

Um von den inneren Problemen abzulenken, führte Frankreich ab 1792 Kriege gegen die „alten“ Mächte Österreich, Preußen, England, Russland und Spanien unter der Parole, auch die anderen Völker aus der Knechtschaft befreien zu wollen.

Napoleon, der siegreiche General, wurde zum Volkshelden. Er riss die Macht an sich, ließ sich 1799 zum ersten Konsul ernennen und krönte sich 1804 zum Kaiser der Franzosen. Die Einführung der bürgerlichen Gleichheit, die Befreiung von den Feudallasten, die Entwicklung des Nationalbewusstseins, die Modernisierungen in Recht, Verwaltung und Wirtschaft im Geist der

poleonovým vlivem se během několika málo let mapa Německa úplně změnila:

Roku 1803 zde bylo rozděleno mnoho malých států a všechna církevní knížectví.

Roku 1805 zvítězil Napoleon v „Bitvě tří císařů“ u Slavkova (Austerlitz) nad Rakouskem a Ruskem. Anglie ale byla schopna se udržet a zničila francouzskou flotilu v bitvě u Trafalgaru.

Roku 1806 se státy na jihu a na západě Německa spojily v „Rýnský spolek“ pod ochranou císaře Napoleona. Bavorsko, Württembersko a Sasko se staly díky spojenectvím s Francií královstvím.

Císař František II. se z toho důvodu vzdal německé císařské koruny, poté co v roce 1804 již jako František I. přijal titul „císař rakouský“.

Tím skončila tisíciletá historie Svaté říše římské (německého národa). Na konci roku 1806 utrpělo také Prusko zdrcující porážku.

Roku 1809 vyzývalo Rakousko k boji za osvobození, když se Napoleon zdál být zbrzděný válkou ve Španělsku. Ale státy Rýnského spolku zůstaly na jeho straně. Po počátečních úspěších se muselo Rakousko znovu podřídit.

Nyní Napoleon ovládl téměř celou Evropu. Ale nesouhlas s myšlenkami revoluce a rostoucí národní uvědomění v jednotlivých zemích posílilo vnitřní odpor proti cizí francouzské nadvládě.

Roku 1812 došlo ke zvratu, když byla v zimě Napoleonova „velká armáda“ zničena při ruském tažení.

Revolution wirkten tief auf die europäischen Völker. Unter dem Druck Napoleons wurde innerhalb weniger Jahre die Landkarte Deutschlands völlig verändert:

1803 wurden die geistlichen Fürstentümer und viele Kleinstaaten aufgeteilt.

1805 siegte Napoleon in der Dreikaiserschlacht von Austerlitz über Österreich und Russland. Aber England konnte sich behaupten und vernichtete die französische Flotte bei Trafalgar.

1806 schlossen sich die Staaten im Süden und Westen Deutschlands zum Rheinbund unter Napoleons Protektorat zusammen. Bayern, Württemberg und Sachsen wurden Königreiche im Bund mit Frankreich.

Kaiser Franz II. legte daraufhin die deutsche Kaiserkrone nieder, nachdem er schon 1804 als Franz I. den Titel „Kaiser von Österreich“ angenommen hatte.

Damit ging die tausendjährige Geschichte des Heiligen Römischen Reiches (Deutscher Nation) zu Ende. Ende 1806 erlitt auch Preußen eine vernichtende Niederlage.

1809 rief Österreich zum Befreiungskampf auf, als Napoleon durch einen Krieg in Spanien gehemmt schien. Aber die Rheinbundstaaten blieben auf seiner Seite. Nach Anfangserfolgen musste sich Österreich erneut unterwerfen.

Nun beherrschte Napoleon fast ganz Europa. Aber der Widerspruch zu den Ideen der Revolution und das wachsende Nationalbewusstsein der Völker stärkten den inneren Widerstand gegen die französische Fremdherrschaft.

1812 kam die Wende, als Napoleons „Große Armee“ im russischen Winter vernichtet wurde.

Roku 1813 zuřila tři dny dlouhá „Bitva národů“ u Lipska, ve které spojenecké armády Rakouska, Ruska, Pruska, Švédska a Anglie pod vedením Karla Schwarzenberga zdrcujícím způsobem porazily francouzskou armádu.

Na konci března r. 1814 mohli spojenci vtáhnout do Paříže. Napoleon musel abdikovat a spokojit se s ostrovem Elba.

Kaplice za bědných časů napoleonských válek

Také Kaplice během války těžce trpěla. Na jaře roku 1797 Napoleon táhl proti Vídni a všude vládl ohromný chaos. Denně směřovalo mnoho vozů s uprchlíky do českého vnitrozemí. Procházející vojska způsobila na polích a lesích velké škody.

Roku 1799 se muselo na náklady za stravu pro procházející ruské oddíly sehnat 1236 zlatých. 24. prosince vtáhla ruská pěchota do Kaplice. Děkan Spalt musel přenechat vrchnímu popovi tohoto vojska malý kostel. Sám o tom píše:

„Presbyterium kostela bylo vyzdobeno těmi nejzbožnějšími obrazy, sám vrchní pop měl nejnákladnější oblečení, kalich, pacifikál. 17. ledna 1800 posvětil u mostu s velkou slávou vodu v Malši.“

Pak přišly o něco klidnější roky. Ale už v roce 1805 a 1806 byly jižní Čechy, obzvláště pak Kaplice, znovu sužovány městem táhnoucími vojsky. Válečné události s sebou přinesly velké zdražení.

V roce 1809 trpěla Kaplice opět nutností ubytovat velké množství vojáků. Pro táhnoucí bavorská a francouzská vojska bylo nutné sehnat téměř 5000 zlatých. Malý kostel se používal jako válečný sklad a byl zle zpuštěn.

1813 tobte drei Tage lang die Völkerschlacht bei Leipzig, in der die verbündeten Armeen von Österreich, Russland, Preußen, Schweden und England unter Karl von Schwarzenberg das französische Heer vernichtend schlugen.

Ende März 1814 konnten die Verbündeten in Paris einziehen. Napoleon musste abdanken und sich mit der Insel Elba begnügen.

Kaplitz in der Notzeit der Napoleonischen Kriege

Auch Kaplitz hatte unter den Kriegereignissen schwer zu leiden. Gewaltige Verwirrung herrschte im Frühjahr 1797, als Napoleon gegen Wien vorstieß. Täglich zogen viele Wagen mit Flüchtlingen ins Innere Böhmens. Die durchziehenden Truppen verursachten große Schäden an den Feldern und Wäldern.

1799 mussten für durchziehende russische Truppen 1236 fl an Verpflegungskosten aufgebracht werden. Am 24. Dezember zog russische Infanterie in Kaplitz ein. Dechant Spalt musste dem Oberpopen dieser Truppe die kleine Kirche überlassen. Er schreibt selbst darüber:

„Die Kirche war im Presbyterium mit frömmsten Bildern geziert, der Oberpoppe hatte reichste Kleidung, Kelch, Pazifikale. Am 17. Jänner 1800 weihte er mit großer Pracht das Wasser im Flusse Maltsch bei der Brücke.“

Dann kamen etwas ruhigere Jahre. Aber schon 1805 und 1806 wurde das südliche Böhmen, und insbesondere Kaplitz, neuerlich hart bedrängt, als starke Militärverbände durchmarschierten. Die Kriegereignisse brachten eine große Teuerung mit sich.

1809 hatte Kaplitz wiederum unter Masseneinquartierungen zu leiden. Für durchziehende bayrische und französische Truppen mussten fast 5000 Gulden aufgebracht werden. Die kleine Kirche wurde als Kriegsmagazin verwendet und arg verwüstet.

Stále znovu bylo nutné platit náklady na ubytování a stravu. Zdražování, povinnost ubytování, rabování a loupeže, tím vším si muselo obyvatelstvo projít.

Ale navzdory mnoha obětem byli lidé ke svému císaři stále loajální. Roku 1810 se psalo v listině, uchované dříve ve farním archivu:

„6. června přivítalo městečko Kaplice se vším všudy císaře Františka!“. Všichni přítomní neustále volali: „Ať žije náš císař, milovaný František!“ Císař pojedl „U zlatého kříže“.

Na oslavné střelby z moždíře muselo být spotřebováno hodně střelného prachu, neboť za to pan Walko obdržel 84 zl. a 36 krejcarů.

Během válečných let skončilo v Kaplici mnoho přistěhovalců. V nemocnici bylo ošetřeno více než sto raněných nebo nemocných vojáků, dezertérů či žen vojáků z Čech, Rakouska, ale také z Německa a Francie. Mnozí z nich pak spočinuli na sousedním místním hřbitově.

Po Napoleonově definitivní porážce proto v Kaplici nastala veliká radost.

Velká oslava míru v Kaplici

27. dubna roku 1814 byla u příležitosti dobytí Paříže sloužena slavnostní děkovná bohoslužba s hymnem „Te Deum“. Na oslavné salvy z moždíře bylo spotřebováno 16 liber střelného prachu.

6. září pořádala měšťanská garda pod velením Johanna Eichingera v Kaplici velkou mírovou oslavu. A konkurenční střelecký spolek (Schützenkorps) se k nim aktivně připojil. Oslavování byli především spojenečtí monarchové, rakouský císař František, ruský car Alexandr a pruský král Fridrich, stejně i vítěz v Bitvě národů u Lipska kníže Karel Schwarzenberg.

Immer wieder wurden Verpflegungskosten gefordert. Teuerungen, Einquartierungen, Plünderungen und Raub musste die Bevölkerung über sich ergehen lassen.

Aber trotz der vielen Opfer hielten die Leute treu zu ihrem Kaiser. 1810 heißt es im Pfarrarchiv:

„Den 6. Juni hat der Ort Kaplitz nach allen Kräften den Kaiser Franz bewillkommt. Alle Anwesenden rufen ohne Aufhören: Es lebe unser Kaiser, lieber Franz! Der Kaiser speiste beim goldenen Kreuz.“

Beim Böllerschießen muss viel Pulver verbraucht worden sein, denn Herr Walko erhielt dafür 84 fl 36 kr.

Während der Kriegsjahre landete viel „Strandgut“ in Kaplitz. Über hundert verwundete oder kranke Soldaten, Deserteure und Soldatenweiber aus Böhmen, aus Österreich, aus dem Reich und aus Frankreich wurden im Krankenhaus gepflegt, und so mancher von ihnen fand am Friedhof daneben sein Grab.

Groß war daher auch in Kaplitz die Freude, als Napoleon endlich besiegt war.

Ein großes Friedensfest in Kaplitz

Am 27. April 1814 wurde aus Anlass der Einnahme von Paris ein feierlicher Gottesdienst mit Te Deum zelebriert. 16 Pfund Pulver wurden beim Böllerschießen verbraucht.

Am 6. September veranstaltete das Kaplitzer Bürgerkorps unter seinem Kommandanten Johann Eichinger ein großes Friedensfest. Und der Konkurrenzverein, das Schützenkorps, tat eifrig mit. Gefeiert wurden vor allem die verbündeten Monarchen Kaiser Franz von Österreich, Zar Alexander von Russland und König Friedrich von Preußen, sowie der Sieger in der Völkerschlacht von Leipzig, Fürst Karl von Schwarzenberg.

Dopoledne se ubíral slavnostní průvod doprovázený výstřely z malých děl a hudbou ke kostelu. Šest chlapců v uniformách c.k. osobní strážce neslo nádherně vyzdobený císařův obraz s nápisem:

„Sláva Bohu. Dokonáno. Ať žije osvoboditel Německa!“ (překlad)

Šest dalších chlapců v c.k. uniformách schwarzenberských hulánů neslo obraz knížete Schwarzenberga s nápisem:

„Sláva vítězi, který nám vybojoval mír.“

Následovalo je 24 bíle oděných dívek, se zdobenými „mírovými“ věnci, měšťanská garda a střelecký spolek.

Odpoledne uspořádali dva střelečtí mistři Friedrich Krumbholz a Franz Schüfferle ve střelnici vedle valchy (Walchmühle) bezplatnou střelbu a večer v devět měšťanská garda s hudbou táhla ze střelnice celým městečkem, které bylo slavnostně osvětlené. Nad dveřmi domů a v oknech se nacházely patriotické nápisy:

„Ukončena jsou nyní všechna utrpení, za to dnes se děti radují.

Nechť zvěst až k nebesům stoupá při ohni z večera,

Ruský car ať žije dlouho, žij dlouho Otče Františku!

Ať dlouho na vítězných vařínech kníže Schwarzenberg a otec František, ať žijí!

Až budou se v noučata ptát, kdože dal nám mír? Řekněte jim, že statečné pluky: František, Alexander a Fridrich.

Pozdvihněte svá srdce, vzhůru k tomu, který běh světa měří, ať žijí František a kníže každý, již lidu svému otci jsou.“

Am Vormittag bewegte sich ein Festzug unter Abfeuern von Böllern und mit Musikbegleitung zur Kirche. Sechs Knaben in Uniform der k.k. Leibgarde trugen ein prächtig verziertes Bild des Kaisers mit der Umschrift:

„Lobet Gott. Er hat vollbracht. Es lebe der Befreier Deutschlands!“

Sechs Knaben in Uniform der k.k. schwarzenbergischen Ulanen trugen das Bildnis des Fürsten Schwarzenberg mit der Inschrift:

„Heil dem Sieger, der uns den Frieden erfocht.“

Dann folgten 24 weißgekleidete, mit Friedenskränzen geschmückte Mädchen, das Bürgerkorps und das Schützenkorps.

Nachmittags veranstalteten die beiden Schützenmeister Friedrich Krumbholz und Franz Schüfferle in der Schießstätte neben der Walchmühle ein Freischießen. Und abends um 9 Uhr zog das Bürgerkorps von der Schießstätte mit Musik durch den ganzen Markt, der bereits festlich beleuchtet war. An Haustüren und in den Fenstern fand man patriotische Inschriften:

„Beendet sind nun alle Leiden, drum sind die Kinder heut in Freuden.

Laßt den Ruf zum Himmel schwingen bei des Abends Feuerglanz,

Rußlands Kaiser soll lang leben, lange lebe Vater Franz!

Es lebe lang im Siegeskranz, Fürst Schwarzenberg und Vater Franz!

Fragen die Enkel nach Jahren, wer gab uns des Friedens Besitz? So heißt es, die tapferen Scharen: Franz, Alexander und Fritz.

Laßt das Herz zu dem erheben, der der Welten Dauer mißt, Franz und jeder Fürst soll leben, der dem Volke Vater ist.“

Dlouho do noci hořela světla, bylo slyšet hudbu a radostné výkřiky. „Světelné střely“ (ohňostroj?) zakončily tuto velkolepou oslavu. (IO, str. 166)

Překlad kapitoly „OD FRANCOUZSKÉ REVOLUCE K VÍDEŇSKÉMU KONGRESU“ do češtiny: Ludmila Čadková, České Budějovice

OD VÍDEŇSKÉHO KONGRESU AŽ DO REVOLUCE ROKU 1848

Předbřeznové období (1815 – 1848)

Na podzim roku 1814 začal Vídeňský kongres. Všechny evropské státy vyslaly své zástupce, aby pod předsednictvím rakouského státního kancléře knížete Metternicha vyjednaly mírové uspořádání Evropy.

V březnu 1815 se Napoleon překvapivě vrátil do Francie a znovu se chopil moci. U Waterloo byla jeho armáda Angličany a Prusy drtivě poražena. Nyní musel definitivně abdikovat. Roku 1821 zemřel v exilu na ostrově Svatá Helena.

Vídeňskému kongresu se podařilo vyjednat rovnováhu mezi evropskými státy a zajistit v Evropě dlouhé období míru. Ale byl to „mír knížecí“. „Svatá aliance“ vládců Rakouska, Ruska a Pruska se snažila o návrat starého společenského uspořádání, v němž by si šlechta ponechala své výsady.

Ve válkách za nezávislost bojovalo tisíce nadšených dobrovolníků nejen za osvobození z cizí nadvlády, ale též za znovuoživení Německa a za demokratická práva. Ale tyto naděje se naplnily.

Bis lang in die Nacht brannten die Lichter, hörte man Musik und Freudengeschrei. Ein „Lichtschießen“ (Feuerwerk?) beendete dieses großartige Fest. (IO S.166)

Übersetzung des Kapitels „VON DER FRANZÖSISCHEN REVOLUTION BIS ZUM WIENER KONGRESS“ ins Tschechische: Ludmila Čadková, České Budějovice (Budweis)

VOM WIENER KONGRESS BIS ZUR REVOLUTION VON 1848

Die Zeit des Vormärz (1815 – 1848)

Im Herbst 1814 begann der Wiener Kongress. Alle europäischen Staaten sandten ihre Vertreter, um unter dem Vorsitz des österreichischen Staatskanzlers Fürst Metternich eine Friedensordnung für Europa auszuhandeln.

Im März 1815 kehrte Napoleon überraschend nach Frankreich zurück und riss nochmals die Macht an sich. Bei Waterloo wurde seine Armee von Engländern und Preußen vernichtend geschlagen. Nun musste Napoleon endgültig abdanken. 1821 starb er in der Verbannung auf der Insel St. Helena.

Beim Wiener Kongress gelang es, ein Gleichgewicht zwischen den europäischen Staaten auszuhandeln und einen langen Frieden in Europa zu sichern. Aber es war ein Frieden der Fürsten. Die „Heilige Allianz“ der Herrscher von Österreich, Russland und Preußen versuchte, die alte Gesellschaftsordnung noch einmal wiederherzustellen; der Adel behielt seine Vorrechte.

In den Freiheitskriegen hatten tausende Freiwillige aus nationaler Begeisterung nicht nur für die Befreiung von der Fremdherrschaft, sondern auch für eine Erneuerung Deutschlands, für demokratische Rechte gekämpft. Aber diese Hoffnungen erfüllten sich nicht.

Metternich odmítl německý národní stát, neboť v něm viděl smrtelné nebezpečí pro existenci habsburské monarchie s jejími mnoha národy. Z tohoto důvodu byl vytvořen „Německý spolek“, státní spolek z 35 suverénních knížecství a čtyř svobodných měst. Spolkový sněm ve Frankfurtu byl pouhým shromážděním, který musel respektovat požadavky předsedajícího Rakouska.

Ale ideje francouzské revoluce a sen o velké německé říši zůstávaly u básníků, učenců a studentů živé. „Čest, svoboda, vlast“, tak znělo heslo studentských spolků. Tělovýchovné hnutí založené Friedrichem Ludwigem Jahnem působilo ve stejném smyslu.

Pro vládnoucí knížata byly všechny tyto ideje nebezpečné. Studentské spolky byly zakázány, cvičiště uzavřena, leckdo musel uprchnout, Jahn putoval na roky do vězení.

Metternichovský policejní stát se svými špehy, cenzurou tisku a dohledem nad univerzitami se postaral o to, že se nikdo neodvážil protestovat. Tak to zůstalo až do revoluce v březnu roku 1848.

Mnoho občanů však bylo se svým životem spokojeno. Starali se o svou práci, žili skromně ve svém domovském okrese, věnovali se hudbě; umělecká řemesla dosáhla v době „biedermeieru“ vysoké úrovně.

„Jednoho jen zde na zemi štěstí je, jedno: nitra tichý mír a viny prostá hrud“ básnil Franz Grillparzer.

Kaplice v předbřeznovém období

Také v Kaplici to nebylo jinak. Městečko zůstalo nadále pod ochranou jeho výsosti hraběte Buquoye a pro každé důležité rozhodnutí měšťanstva muselo obdržet souhlas z Nových Hradů.

Metternich lehnte einen deutschen Nationalstaat ab, denn er sah darin eine tödliche Gefahr für den Bestand der Habsburgermonarchie mit ihren vielen Völkern. So wurde der „Deutsche Bund“ geschaffen, ein Staatenbund von 35 souveränen Fürstentümern und 4 freien Städten. Der Bundestag in Frankfurt war nur eine Versammlung von weisungsgebundenen Gesandten unter dem Vorsitz Österreichs.

Aber die Ideen der Französischen Revolution und der Traum vom großen deutschen Reich blieben bei Dichtern, Gelehrten und Studenten lebendig. „Ehre, Freiheit, Vaterland“ hieß die Parole der Burschenschaften. Die von Friedrich Ludwig Jahn gegründete Turnerbewegung wirkte im gleichen Sinne.

Für die Fürsten waren alle diese Ideen gefährlich. Die Burschenschaften wurden verboten, alle Turnplätze gesperrt, so mancher musste fliehen, Jahn wanderte für Jahre ins Gefängnis.

Der Metternichsche Polizeistaat mit seinen Spitzeln, mit Pressezensur und Überwachung der Universitäten sorgte dafür, dass keiner aufzubegehren wagte. So blieb es bis zur Revolution im März 1848.

Viele Bürger waren mit ihrem Leben zufrieden. Sie gingen ihrer Arbeit nach, lebten bescheiden in ihrem häuslichen Kreis, pflegten die Musik; das Kunsthandwerk erreichte in dieser Zeit des „Biedermeier“ eine hohe Blüte.

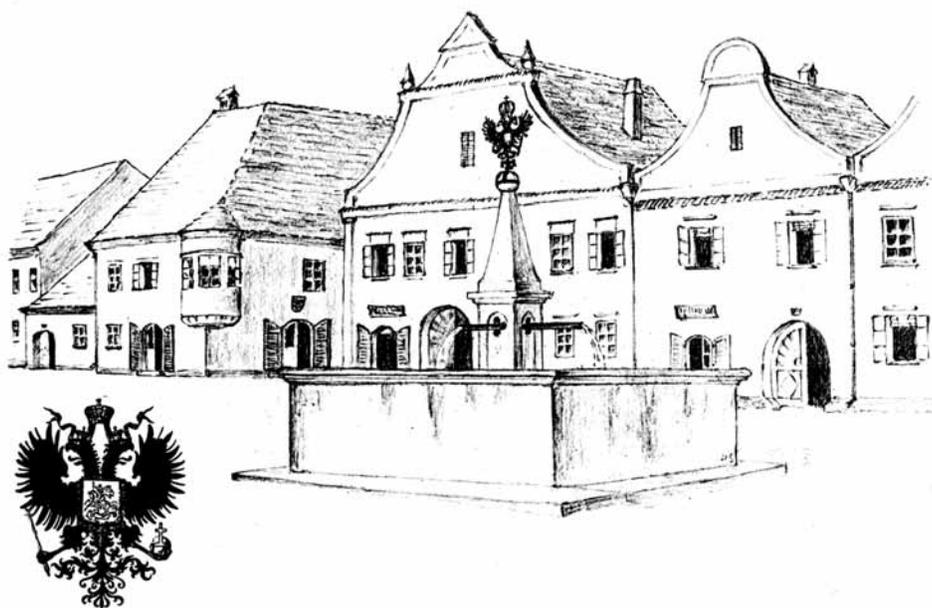
„Eines nur ist Glück hienieden, eins: des Innern stiller Frieden und die schuldbefreite Brust“ dichte Franz Grillparzer.

Kaplitiz im Vormärz

Auch in Kaplitiz war es nicht anders. Das Städtchen stand weiterhin unter der Schutzhoheit der Grafen Buquoy, und jede wichtige Entscheidung der Bürgerschaft musste aus Gratzen ihre Bestätigung erhalten.

V roce 1803 zemřel Johann Nepomuk Buquoy bez mužského potomka, proto převzal dědictví jeho synovec Georg Buquoy. Byl mnohostranně nadaný, psal matematická, fyzikální a ekonomická pojednání a knihy. Jako čilý podnikatel převzal postupně do své režie sklárny, experimentoval, vyvíjel nové druhy skla a stupňoval kvalitu svých výrobků. Buquoyské sklo z této doby se nachází ve všech významných sbírkách ve světě.

1803 war Johann von Buquoy ohne männlichen Nachkommen gestorben, daher übernahm sein Neffe Georg von Buquoy das Erbe. Er war vielseitig begabt, schrieb mathematische, physikalische und wirtschaftswissenschaftliche Aufsätze und Bücher. Als rühriger Unternehmer übernahm er nach und nach die Buquoyschen Glashütten in eigene Regie, experimentierte, entwickelte neue Glassorten und steigerte die Qualität seiner Erzeugnisse. Buquoysche Gläser aus dieser Zeit finden sich in allen bedeutenden Sammlungen der Welt.

Kašna (Wasserchor) na náměstí před velkým požárem v roce 1872. Průčelí domů po rekonstrukci, zakreslena podle obrázků str. 100 a str. 118 (v originále) a dalších; nalevo carská orlice.

Das Wasserchor am Ringplatz vor dem Großbrand von 1872. Die Hausfronten sind rekonstruiert und gezeichnet nach den Bildern Seite 100 und 118 und anderen; links der Zarenadler.

Válečná léta přinesla zdražování a silnou devalvaci měny. Mohl-li člověk kolem roku 1790 získat 1 korec pšenice za 3 zlaté a 1 libru hovězího masa za 6 krejcarů, tak kolem roku 1803 za to musel již zaplatit 15 zlatých resp. 11 krejcarů.

Die Kriegsjahre hatten Teuerungen und eine starke Abwertung des Geldes gebracht. Konnte man um 1790 einen Strich Weizen um 3 fl und 1 Pfund Rindfleisch um 6 kr erhalten, so musste man um 1803 dafür 15 fl bzw. 11 kr zahlen.

Rok 1804 byl poklidným rokem v těžkých dobách. Země se po hospodářské strážce trochu zahojila. Korec pšenice stál 11 zlatých, žito 9 zlatých, oves 4 zlaté, libra hovězího nebo vepřového 10 krejcarů, telecí 9 krejcarů, svíčky 26 krejcarů, tabák na kouření 24 krejcarů a lot šňupacího tabáku 2 krejcar.

Ale již následující rok přinesl opět válku a silné zdražování. Za jeden korec pšenice se muselo zaplatit 32 zlatých (IO, str. 132)

Hodnota papírových peněz (bankocetlí) a měděných mincí byla v roce 1811 snížena na pětinu, což těžce postihlo především chudší vrstvy obyvatelstva. Následovala výměna za nové papírové poukázky, tzv. Einlösungsscheine, platily jako „vídeňská měna“ (WW – Wiener Währung). 250 zlatých vídeňské měny v papírových penězích bylo stejně jako 100 zlatých ve stříbře. C.K. Rakouská národní banka, založená roku 1816, pak mohla udržet vídeňskou měnu víc než 30 let stabilní.

Po roce 1820 stál 1 korec pšenice zhruba 8 zlatých WW, žito 5 zlatých, oves 3 zlaté, 1 libra hovězího 12 krejcarů, máslo 24 krejcarů, sýr 5 krejcarů, 1 vejce 1 krejcar, 1 máz piva 8 krejcarů.

Car Alexander v Kaplici

Ke konci roku 1822 přijela do městečka vzácná návštěva. Ve Španělsku došlo k nepokojům. Ve Veroně se sešli panovníci Svaté aliance a zástupci evropských států, aby se poradili o zákroku Francie. 14. prosince kongres skončil. 29. prosince projížděl pruský král Fridrich Kaplicí a 1. ledna 1823 ho následoval ruský car Alexander. Cestovali každý zvlášť, protože poštmistři podél trasy neměli k dispozici dostatek koní do záprahu pro oba pány a jejich doprovod. S odstupem 3 dní už se to dalo zvládnout snadněji. Pobyt cara Alexandra v Kaplici připomíná ruská dvouhlavá orlice umístěná na kašně na náměstí.

1804 war ein friedliches Jahr in der schweren Zeit. Das Land hatte sich wirtschaftlich etwas erholt. Ein Strich Weizen kostete 11 fl, Korn 9 fl, Hafer 4 fl, ein Pfund Rindfleisch oder Schweinefleisch 10 kr, Kalbfleisch 9 kr, Kerzen 26 kr, Rauchtabak 24 kr, ein Lot Schnupftabak 2 kr.

Aber schon das nächste Jahr brachte wiederum Krieg und eine gewaltige Teuerung. Für einen Strich Weizen musste man dann 32 fl zahlen. (IO S. 132)

Der Wert des Papiergeldes (der Bankozettel) und der Kupfermünzen wurde 1811 auf ein Fünftel herabgesetzt, was vor allem die ärmeren Schichten der Bevölkerung hart traf. Es erfolgte ein Umtausch gegen „Einlösungsscheine“, die als Wiener Währung (WW) galten. 250 fl WW in Papiergeld waren so viel wie 100 fl in Silber. Die 1816 gegründete „K.K. Österr. Nationalbank“ konnte dann mehr als 30 Jahre lang die Wiener Währung stabil halten.

Nach 1820 kostete 1 Strich Weizen rund 8 fl WW, Korn 5 fl, Hafer 3 fl, 1 Pfund Rindfleisch 12 kr, Butter 24 kr, Käse 5 kr, 1 Ei 1 kr, 1 Maß Bier 8 kr.

Zar Alexander in Kaplitz

Ende 1822 kam hoher Besuch in das Städtchen. In Spanien war es zu Unruhen gekommen. In Verona trafen sich die Monarchen der Heiligen Allianz und Vertreter der europäischen Staaten, um über ein Eingreifen Frankreichs zu beraten. Am 14. Dezember war der Kongress zu Ende. Am 29. Dezember fuhr der König von Preußen durch Kaplitz, und am 1. Jänner 1823 folgte ihm Zar Alexander von Russland. Sie reisten getrennt, weil die Posthalter längs der Fahrtroute nicht genügend Pferde zum Vorspann für die beiden Herren und ihr Gefolge zur Verfügung hatten. Im Abstand von drei Tagen ließ sich das leichter bewältigen. An den Aufenthalt von Zar Alexander in Kaplitz erinnerte der russische Doppeladler am Wasserchor auf dem Ringplatz.

Průmyslová revoluce, která se v rakouské monarchii po napoleonských válkách plně rozběhla, přinesla všude výrazné změny. Zboží vyrobené v „továrnách“ stálo méně než to, které bylo zhotoveno řemesla, která předtím v Kaplici vzkvétala, soukeníci, punčocháři, tkalci a barvíři, trpěla konkurencí stále víc. Také hrnčířské řemeslo upadalo.

Kolem roku 1825 se u Rozpoutí znovu zahájilo **dolování** stříbra a olova. Přitom se narazilo také na starou zrušenou štolu. Bylo zde zaměstnáno asi 20 horníků. V době důležitých svátků během mše o půl deváté utvořili v presbytáři děkanského kostela horníci špalír ve slavnostních uniformách a s důlními kahany. Od tohoto podnikání bylo již v roce 1833 opět upuštěno, výnos byl jen nepatrný.

Se stavbou **koněspřežky** z Lince do Českých Budějovic v letech 1825–1828, která míjela Kaplici širokým obloukem, nastalo postupné chudnutí obyvatelstva. Dříve projížděly každý den obcí četné povozy tažené čtyř- nebo šestispřežím. Vozkové měli k dispozici početné zájezdní hostince s velkými prostornými stájemi jako noční stanoviště mezi Freistadtem a Budějovicemi: hostince „U Zeleného stromu“, „U Zlatého kříže“, „U Zlatého jehňátka“, „U Černého orla“, „U Lineckého kováře“, „U Černého koníčka“, „U Výběřčího“, „U Rudého vola“, „U Pendlwirta“, abychom zmínili ty nejdůležitější.

Také ostatní řemeslníci, pekaři, kováři, koláři, sedláři, řemenáři atd. bývali značně zaměstnáni. To teď skončilo. Už v roce 1829 musely být na příkaz úřadů nadbytečné výčepy a zájezdní hostince uzavřeny.

Die **industrielle Revolution**, die nach den Napoleonischen Kriegen in der österreichischen Monarchie voll einsetzte, brachte überall große Umwälzungen. Die in den Fabriken erzeugten Waren kosteten weniger als die von den Handwerkern hergestellten. Manche Gewerbe, die vordem in Kaplitz blühten, Tuchmacher, Sockenstricker, Leinenweber und Färber litten zunehmend unter der Konkurrenz. Auch das Töpfereigewerbe ging stark zurück.

Um 1825 wurde bei Roßboden der **Bergbau** nach Silber und Blei wieder aufgenommen. Dabei stieß man auch auf einen alten, aufgelassenen Stollen. Einige 20 Bergleute waren hier beschäftigt. An den hohen Feiertagen bildeten sie während der halb 9 Uhr Messe im Presbyterium der Dekanalkirche in ihrer Galauniform und mit Grubenlichtern ein Spalier. Das Unternehmen wurde schon 1833 wieder aufgegeben; die Ausbeute war zu gering.

Mit dem **Bau der Pferdeisenbahn** von Linz nach Budweis in den Jahren 1825–1828, die in einem weiten Bogen um Kaplitz herumführte, setzte eine allmähliche Verarmung der Bevölkerung ein. Täglich waren vorher zahlreiche vier und sechsspännige Frachtwagen durch den Ort gezogen. Zahlreiche Einkehrghasthöfe mit großen, geräumigen Stallungen waren den Fuhrleuten als Nachtstandort zwischen Freistadt und Budweis zur Verfügung gestanden: die Gaststätten „Zum Grünen Baum“, „Zum Goldenen Kreuz“, „Zum Goldenen Lamm“, „Zum Schwarzen Adler“, „Zum Linzerschmied“, „Zum Schwarzen Rössel“, „Zum Einnehmer“, „Zum Roten Ochsen“, „Zum Pendlwirt“, um die wichtigsten zu nennen.

Auch andere Gewerbsleute, Bäcker, Schmiede, Wagner, Sattler, Riemer usw. hatten reichlich Beschäftigung gefunden. Das war nun zu Ende. Schon 1829 mussten im Auftrag der Behörde überflüssige Bierschänken und Einkehrwirtschäuser geschlossen werden.

Aby se zabránilo chudnutí obyvatelstva, rozhodl se obecní soud (Marktgericht) v roce 1834 opět využít starého práva, které městečku propůjčil v roce 1653 císař Ferdinand III., totiž každou sobotu uspořádat dobytčí a týdenní trh. Dobytčí trhy se konaly na náměstí a po počátečních překážkách jejich význam rychle stoupal. Brzy se staly hlavním zdrojem příjmu obchodníků. Mimoto existoval ještě prasečí trh v Dlouhé ulici.

Černá kronika

V roce 1816 byla totální neúroda. Byl tak velký hladomor, že se za jeden bochník chleba dal vyměnit malý kousek pozemku. Mnoho lidí se muselo živit koláči, které se pekly z ovesné mouky a vepřové nebo hovězí krve.

V červenci roku 1836 způsobilo krupobití rozsáhlé škody na polních plodinách.

Toho samého roku pověřil vrchnostenský úřad v Nových Hradech obecní úřad zavedením nového požárního řádu. Ale poslední požár, kterému padlo za oběť 6 domů v Novohradské ulici, se stal už 40 let předtím. Takže se mezitím asi nic moc nestalo.

Velký požár roku 1839

22. července 1839 dopoledne se rozpoutala hrozná bouře. Jeden blesk uhořel do domu na rohu ulic K Malší a Novohradská a okamžitě jej zapálil. Při velké průtrži mračen nemohl nejdříve nikdo dům opustit a hasit. Oheň se šířil tak prudce, že za krátkou dobu byla v plamenech nejen řada domů až k faře, ale také celý protější blok domů, od radnice až po Kindermannovo náměstí (dnes Farské). 26 domů tehdy vyhořelo. Velkou pomoc prokázaly stříkačky z Dolního Dvořiště a Rychnova nad Malší.

Um der Verarmung der Bevölkerung entgegenzusteuern, beschloss das Marktgericht 1834, von dem alten Recht, das Kaiser Ferdinand III. dem Städtchen 1653 verliehen hatte, nämlich an jedem Samstag einen Vieh- und Wochenmarkt abzuhalten, wieder Gebrauch zu machen. Die Viehmärkte wurden am Ringplatz abgehalten und nahmen nach anfänglichen Hindernissen rasch an Umfang zu. Sie wurden bald zur Haupteinkaufsquelle der Geschäftsleute. Daneben gab es noch einen Schweinemarkt in der Langen Gasse.

Unglückschronik

Im Jahre 1816 gab es eine vollständige Missernte. Die Hungersnot war so groß, dass man für einen Laib Brot ein kleines Stück Grund eintauschen konnte. Viele Leute mussten sich von Kuchen ernähren, die man aus Hafermehl und Schweine- oder Rinderblut gebacken hatte.

Im Juli 1836 verursachte ein Hagelwetter großen Schaden an den Feldfrüchten.

Im selben Jahr erteilte das obrigkeitliche Amt in Grätzen dem Gemeindeamt den Auftrag, eine neue Feuerlöschordnung einzuführen. Aber der letzte größere Brand, dem 6 Häuser in der Gratzner Straße zum Opfer gefallen waren, lag 40 Jahre zurück. Darum dürfte nicht allzu viel geschehen sein.

Der Großbrand von 1839

Am 22. Juli 1839 zog am Vormittag ein furchtbares Unwetter auf. Ein Blitz schlug in das Eckhaus Maltschgasse-Gratzner Straße ein und setzte es sofort in Brand. Bei dem wolkenbruchartigen Regen konnte anfangs niemand das Haus verlassen, um zu löschen. Das Feuer griff so rasch um sich, dass in kurzer Zeit nicht nur die Häuserreihe bis zum Pfarrhof, sondern auch der ganze Häuserblock gegenüber, vom Rathaus bis zum Kindermannplatz, ein Raub der Flammen wurde. 26 Häuser brannten nieder. Große Hilfe leisteten die Spritzen von Unterhaid und Reichenau.

Při stavební obnově musely být domy v Novohradské ulici opatřeny bezpečnostní protipožární zdí. O dva roky později byla zakoupena velká požární stříkačka za 550 zlatých ve stříbře. Po dalších 30 let byla pak obec většího požáru ušetřena.

Zato v červenci roku 1840 byla obec opět zasažena hrozným krupobitím, které zničilo polní plodiny, strhlo střechy domů a stodol a v lesích vyvrátilo i ty nejsilnější stromy z kořenů. O čtyři roky později opět padaly kroupy velikosti slepičích vajec a zničily úrodu. V roce 1871 způsobila povodeň velké škody na ulicích směrem k Mostkům a k Blansku.

Veřejné práce

Navzdory všem tíživým událostem mohla obec v těchto desetiletích provést některé větší veřejné práce.

Roku 1826 obecní soud podal „ochrannému úřadu“ (Schutzamt) v Nových Hradech zprávu o špatném stavu dlažby na náměstí a prosil o souhlas se zhotovením dlažby nové. V roce 1837 byla nově vybudována silnice na Nové Hradky a v letech 1838 až 1841 byly vydlážděny také ulice Pohorská a Horská.

V roce 1834 získala radniční věž nové hodiny, zhotovené hodinářským mistrem Franzem Salzerm z Kaplice.

Roku 1835 vydalo pražské místodržitelství obcím nařízení, aby obecní kroniku vedly podle stanoveného vzoru, což se také v Kaplici s mírným zpožděním stalo. V roce 1846 se rozhodlo, že místo dřevěné kašny u kostela se pořídí kamenná kašna.

Překlad kapitol „Předbřeznové období (Vormärz) 1815–1848“, „Kaplice v předbřezno-

Beim Wiederaufbau mussten die Häuser in der Gratzner Straße mit sicheren Feuermauern versehen werden. Zwei Jahre später wurde eine große Feuerspritze um 550 fl in Silber angekauft. 30 Jahre lang blieb dann der Ort von größerer Feuersgefahr verschont.

Dafür wurde im Juli 1840 die Gemeinde neuerlich von einem furchtbaren Hagelwetter heimgesucht, das die Feldfrüchte vernichtete, Häuser und Scheunen abdeckte und in den Wäldern die stärksten Bäume entwurzelte. Vier Jahre später fielen wiederum Hühneri-große Schlossen und vernichteten die Feldfrüchte. 1847 richtete ein Hochwasser an der Pernlesdorfer- und der Pflanzner Straße großen Schaden an.

Öffentliche Arbeiten

Trotz aller schweren Belastungen konnte die Gemeinde in diesen Jahrzehnten einige größere öffentliche Arbeiten durchführen.

1826 erstattete das Marktgericht an das Schutzamt in Grätzen einen Bericht über den schlechten Zustand des Pflasters am Ringplatz und bat um die Zustimmung, ein neues Pflaster herzustellen. 1837 wurde die Straße nach Grätzen neu angelegt, und in den Jahren von 1838 bis 1841 wurden auch die Kirchengasse, die Bucherser Straße und die Berggasse gepflastert.

1834 erhielt der Rathausturm eine neue Uhr, verfertigt vom Großuhrenmacher Franz Salzer aus Kaplitz.

1835 erging von der Statthalterei in Prag an die Gemeinden der Auftrag, eine Ortschronik nach einem bestimmten Schema anzulegen, was mit einiger Verspätung in Kaplitz auch geschah. 1846 wurde beschlossen, statt des hölzernen Wasserchors bei der Kirche ein steinernes anzuschaffen.

Übersetzung der Kapitel „Die Zeit des Vormärz 1815–1848“, „Kaplitz im Vormärz“, „Un-

vém období“, „Černá kronika“ a „Veřejné práce“ do češtiny: Eliška Březinová, České Budějovice

Listina v kopuli kostelní věže

Protože kostelní věž byla ještě pokryta červeně natřeným šindelem, v únoru roku 1836 došel z patronátního úřadu z Nových Hradů příkaz, aby pomocí subskripcí (úpisů) byly vybrány příspěvky na plechovou střechu. V roce 1838, pod vedením panského stavebního inženýra F. Pelikána, pokryl Andreas Grabensteiner, měšťan a klempíř z Kaplice, věž plechem. Při nasazení nově pozlaceného kříže byl do kopule opět vložen dokument, který je zde zkráceně reprodukován. (IO S. 57 a další):

„Pochváleno buď jméno Páně!

Za vlády císaře Ferdinanda I. ...skrze veledůstojnou dobrotu a pod veleslavnou patronací P. T. pana hraběte Jiřího Buquoye,... pána panství Nové Hrady a Rožmberk, nejmilostivějšího ochránce a pozemkové vrchnosti, věž děkanátního kostela byla zcela pokryta plechem a 24. července 1838 při slavnostním vysvěcení byl kříž, mající osm pozlacených paprsků a pozlacenou makovici, za zvuku trumpet a tympánů a množství lidu, v přítomnosti duchovního pastýře Christiana Hoffmanna (pocházejícího z Krásna v okrese Loket), místního děkana, c.k. školního okresního dohlázele kaplického okresu,... osmdesátiletého arcikněze budějovického kraje nasazen.

Pod jeho moudrým vedením pracují ve vinici Páně kaplani Wenzl Nebrzensky a Augustin Kreněk, jim ku pomoci jsou Bernard Sabadill, měšťan a punčochářský mistr jako kostelník a Anton Eichinger jako kostelní sluha.

glückschronik“ und „Öffentliche Arbeiten“ ins Tschechische: Eliška Březinová, České Budějovice (Budweis)

Eine Urkunde in der Kugel des Kirchturms

Da der Kirchturm noch mit rotangestrichenen Schindeln gedeckt war, kam im April 1836 vom Patronatsamt in Gratzen an die Kirchengemeinde der Auftrag, im Wege der Subskription Beiträge für ein Blechdach zu sammeln. 1838 wurde dann der Turm unter der Leitung des herrschaftl. Bauingenieurs F. Pelikán von Andreas Grabensteiner, bgl. Klempner aus Kaplitz, mit Blech eingedeckt. Beim Aufsetzen des neuvergoldeten Kreuzes wurde in die Kugel wiederum ein Schriftstück eingeschlossen, das hier auszugsweise wiedergegeben sei (IO S. 57 ff):

„Gelobt sey der Name des Hern!

Unter der Regierung des Kaisers Ferdinand I. ... durch die preiswürdige Güte und der ruhmvollen Ägyde des P.T. Herrn Georgs Grafen von Buquoy,... Herrn der Herrschaften Gratzen und Rosenberg, gnädigsten Patrons und Grundobrigkeit wurde der Kirchturm der Dekanalkirche ganz mit Blech gedeckt und am 24. July 1838 bei... feyerlichen Einweihung des Kreuzes mit 8 vergoldeten Strahlen und vergoldeten Knopfes unter Trompeten und Paukenschalle bey einer wogenden Volksmenge auf gepflanzt, im Beysein des Seelenhirten Christian Hoffmann (gebürtig aus Schönfelden im Ellenbogner Kreise), Herrn Ortsdechants, k.k. Schuldistriktsaufsehers des Kaplitzer Bezirkes,... Erzpriester des Budweiser Kreises in seinem 80. Jahre.

Unter seiner weisen Leitung arbeiten im Weinberge des Herrn die Kapläne Wenzl Nebrzensky und Augustin Kreněk, wobei zu Händen Bernard Sabadill, bürgerl. Strumpfstrickermeister als Meßner und Anton Eichinger als Kirchendiener dient.

Panství Nové Hradý spravují pan Franz Aloys Zelesny, inspektor, a pan Johann Zeller, direktor.

V Kaplici jsou v čele měšťanské obce:

Josef Wiener, měšťan a perníkářský mistr jako starosta, Georg Seichter, měšťan a tiskařský mistr jako první, Martin Peter, měšťan a jirchář, jako druhý radní, soudní rada Fabian Jelinek, pověřený správce pozemkové knihy a Johann Pascher, měšťan a také jirchář, jako strážce veřejné bezpečnosti. Po nich následovali zástupci: Franz Schaller, měšťan a mistr provazník, advokát obce, Heinrich Wella, měšťan a provozovatel hostince; Martin Wagner, měšťan a mydlář; Matthias Grosschopf, měšťan a pekařský mistr.

Učitelé jsou: Ignaz Tiatioven, (první učitel – Musterlehrer); Johann Pfeifer 1. a Franz Liwanetz 2. pomocník a Anton Pable, pomocník. Škola o třech třídách má 300 dětí, pod školním dozorem Franze Krumbholze, měšťana a provozovatele hostince Zlatý kříž. Obyvatelstvo městečka žije v 296 domech a čítá 1723 duší.“

Pak zde byly uvedeny ještě různé ceny: 1 korec pšenice tehdy stával 3 zlaté a 36 krejcarů ve stříbře nebo 9 zlatých vídeňské měny v bankovkách, žita 5 zlatých a 30 krejcarů, korec ovsy 3 zlaté a 15 krejcarů, korec hrachu 9 zlatých a 15 krejcarů, libra hovězího masa 15 krejcarů, máz piva 10 krejcarů vídeňské měny. Hrabě daroval (na opravu) 1250 zlatých vídeňské měny, starosta 75 zlatých a městská pokladna 360 zlatých vídeňské měny. Tento dokument byl spolu s některými pamětními předměty a všemi tehdy používanými bankovkami a mincemi vloženy do dosti velké plechové nádoby. Ve 3 hodiny odpoledne byla plechová nádoba zapuštěna do kříže se zvoláním: „S pomocí Boží ve jménu Páně!“

Při této příležitosti na trumpety zatroubili Johann Strauß, hrnčír a lazebník; Karl Nelz, švec; Lorenz Haferl, měšťan a punčochář; Karl Krum-

Das Ruder der Herrschaft Gratzen leiten Herr Franz Aloys Zelesny, Inspektor, und Herr Johann Zeller, Direktor.

Zu Kaplitz stehen der Bürgergemeinde vor:

Josef Wiesner, Bürger und Lebzeltermeister als Vorsteher, Georg Seichter, bürgerl. Papierdruckermeister als 1., Martin Peter, bgl. Weißgerbermeister als 2. Rat, Gerichtsrat Fabian Jelinek, geprüfter Grundbuchsführer, und Johann Pascher, bgl. Weißgerbermeister als Wächter der öffentlichen Sicherheit. An diese reihen sich an die Repräsentanten: Franz Schaller, bgl. Seilermeister, Gemeindevanwalt; Heinrich Wella, bgl. Gastgeber; Martin Wagner, bgl. Seifensieder; Matthias Großschopf, bgl. Bäckermeister.

Lehrer sind: Ignaz Tiatioven, Musterlehrer, Johann Pfeifer 1., Franz Liwanetz 2. Gehilfe und Anton Pable, Personalgehilfe. Die Schule aus 3 Klassen besteht aus 300 Kindern unter dem Schulaufseher Franz Krumbholz, bgl. Gastgeber beim goldenen Kreuz. Die Bevölkerung vom Orte beträgt in 296 Häusern 1723 Seelen.“

Dann wurden noch verschiedene Preise aufgezählt: 1 Strich Weizen kostete damals 3 fl 36 kr in Silber oder 9 fl WW in Papiergeld, Korn 5 fl 30 kr, Hafer 3 fl 15 kr, 1 Strich Erbsen 9 fl 15 kr, 1 Pfund Rindfleisch 15 kr, 1 Maß Bier 10 kr WW. Der Graf stiftete 1250 fl WW, der Bürgermeister 75 fl und die Gemeindekasse 360 fl WW. Die Schrift wurde zusammen mit einigen Erinnerungsstücken und allen damals kursierenden Banknoten und Münzen in einer ziemlich großen Blechbüchse hinterlegt. Um 3 Uhr nachmittags wurde die Büchse in das Kreuz eingesenkt unter dem Ruf: „Mit Gott auf im Namen des Herrn!“

Trompeter bei dieser Feierlichkeit waren Johann Strauß, Töpfer und Barbier; Karl Nelz, Schuhmacher; Lorenz Haferl, bürgerl. Strumpfstri-

bholz, Anton Schüttengruber, kožedělný mistr a Anton Seichter, hodinář.

1844 byl také taškami pokryt presbytář děkan-
ského kostela namísto dosavadních šindelů.
Kostelní loď dostala „pevnou“ střechu již dříve.

*Překlad kapitoly „Listina v kopuli kostel-
ní věže“ do češtiny: Jakub Novotný, Štěpán
Doušek, Kaplice*

Radnice se přestavuje a rozšiřuje

Ohni v r. 1839 padla za obět i radnice. Nyní bylo
započato s její přestavbou a zvětšením. Protože
stávající prostory již dlouho nebyly dostatečné,
koupila obec na příkaz budějovického krajské-
ho hejtmana, sousední, rovněž požárem zniče-
ný dům na náměstí od jeho majitele N. Pölderla
za 800 zlatých, nechala ho strhnout, aby roz-
šířila radnici přístavbou se stejným průčelím.
Rozšíření obsáhlo dnešní vjezd a po levé straně
přilehlý prostor v šíři jednoho okna. Tímto zís-
kané úzké místnosti byly využity vpředu do ná-
městí jako policejní byt, v prostřední části jako
vězení a zadní prostor sloužil pro ukládání dříví.
V prvním patře vznikl byt pro správce pozem-
kové knihy.

Bohužel bylo tehdy zazděno i staré radniční
podloubí, stavební hřích, častý v minulém sto-
letí.

Ke **slavnostnímu položení základního ka-
mene zvětšené radnice** došlo 19. dubna 1843,
v den narozenin císaře Ferdinanda. V 9 hodin
se shromáždila v děkanském kostele místní ho-
norace, měšťané, školní mládež a mnoho ven-
kovského lidu z okolí. Tam 84letý děkan Mattias
Hoffmann za asistence ostatních místních du-
chovních celebrouval velkou mši. Poté se za krás-
ného počasí, za střelby z mořdžírů, vyzvánění

cker; Karl Krumbholz, Anton Schüttengruber,
Ledermeister und Anton Seichter, Uhrmacher.

1844 wurde auch das Presbyterium der Dekan-
alkirche mit „Taschen“ statt der bisherigen
Schindeln gedeckt. Das Schiff hatte schon frü-
her ein hartes Dach erhalten.

*Übersetzung des Kapitels „Eine Urkunde
in der Kugel des Kirchturms“ ins Tschechi-
sche: Jakub Novotný, Štěpán Doušek, Kapli-
ce (Kaplitz)*

Das Rathaus wird umgebaut und erweitert

Dem Brand von 1839 war auch das Rathaus zum
Opfer gefallen. Nun ging man daran, es umzu-
bauen und zu vergrößern. Da die Räumlichkeiten
schon lange nicht mehr ausreichten, kaufte die
Gemeinde auf Anordnung des Budweiser Kreis-
hauptmanns das ebenfalls abgebrannte Nachbar-
haus am Ringplatz dem Besitzer N. Pölderl um
800 fl ab und ließ es abreißen, um das Rathaus
durch einen Zubau in gleicher Front zu erwei-
tern. Die Erweiterung umfasste die heutige Ein-
fahrt und einen links daran anstoßenden Raum
in der Breite eines Fensters. Der dazugewonnene
schmale Streifen wurde vorne am Platz als Poli-
zeiwohnung, im mittleren Teil als Arrest und hin-
ten als Holzlager verwendet. Im 1. Stock gewann
man eine Wohnung für den Grundbuchführer.

Leider hat man damals auch die alten Rathaus-
lauben vermauert, eine Bausünde wie so viele
im vorigen Jahrhundert.

Die feierliche Grundsteinlegung erfolgte am
19. April 1843, am Geburtstag des Kaisers Fer-
dinand. Um 9 Uhr versammelten sich die Ho-
noratioren, die Bürgerschaft, die Schuljugend
und viel Landvolk aus der Umgebung in der
Dekanalkirche, wo der 84-jährige Ortsdechant
Mattias Hoffmann unter Assistenz der übrigen
Ortsgeistlichkeit ein Hochamt zelebrierte. Da-
nach bewegte sich der Festzug bei schönstem

zvonů, s hudbou a dobrou náladou dal průvod do pohybu směrem k náměstí. V čele průvodu byly neseny farní vlajky, následovala školní mládež, dívky a mládenci, chudí jak z domova, tak i ze špitálu, zástupci cechů s vlajkami, zpěváci, hudba, ministranti, místní duchovní, provázení po obou stranách slavnostní defilé c.k. finanční stráže, potom místní soudci s honorací, následování ostatním početným přichozím lidem. Když průvod dorazil k místu stavby na náměstí, byl náležitě přivítán stavební deputací v čele s c.k. vrchním správcem cest Josefem Hanuschem, který byl pověřen vedením stavby c.k. krajským úřadem v Českých Budějovicích.

Po vysvěcení základního kamene promluvil starosta obce Franz Krumbholz. Poté byl základní kámen, do kterého byla vložena plechová schránka s listinou a mincemi, za hlaholu trumpet a bubnů vložen do připraveného místa, za nadšeného zpěvu „lidové hymny“ na závěr. Nato se průvod ve stejném pořadí vydal zpět ke kostelu. Zde zaznělo slavnostní Te Deum. Tím byla památná slavnost zakončena.

Vysvěcení radnice: O rok později, 14. září 1844, byla nová radnice právě tak okázale a slavnostně vysvěcena. Časně z rána slavnostní hosté, c.k. rada zemského gubernia a budějovický krajský hejtman Josef Reyl, ředitel hraběcího buquoyského úřadu Ernest Schmied, c.k. krajský inženýr Anton Kratky, který stavbu vyprojektoval, stavbyvedoucí a starosta, byli slavnostně přivítáni na náměstí školní mládeží, četnými měšťany, za střelby z hmoždíře, hlaholu bubnů a trumpet. Poté byli vedeni do kostela ke slavnostní mši. Po mši se průvod v čele s duchovenstvem, provázen hudbou a zvony, vrátil na náměstí. U dveří radnice je očekával stavbyvedoucí, c.k. správce cest Josef Hanusch, který po slavnostním proslovu předal krajskému hejt-

Wetter unter Böllerschüssen, Glockengeläute und klingendem Spiele zum Ringplatz, voran die Kirchenfahnen, dann folgten der Reihe nach die Schuljugend, die Jungfrauen und Jünglinge, die Hausarmen und Spitäler, die Zünfte mit ihren Fahnen, die Sänger, das Musikkorps, die Ministranten, die Ortsgeistlichkeit, begleitet von einer zu beiden Seiten paradierenden k.k. Gefallenwache, dann das Ortsgericht und die Honoratioren, gefolgt vom übrigen zahlreich erschienenen Volk. Bei der Baustelle am Ringplatz angekommen, wurde der festliche Zug von der Baudeputation mit dem k.k. Straßenmeister Josef Hanusch an der Spitze, dem die Leitung des Baues vom k.k. Kreisamt in Budweis anvertraut war, geziemend empfangen.

Nach der Weihe des Grundsteins hielt der Marktvorsteher Franz Krumbholz eine Rede. Dann wurde der Grundstein, in dem eine Blechbüchse mit einer Urkunde und mehrere Münzen eingelegt waren, unter Trompeten- und Paukenschall auf seinen vorbereiteten Platz hinabgelassen und zum Schluss die Volkshymne mit Enthusiasmus gesungen. Hierauf bewegte sich der Zug in derselben Ordnung zurück zur Kirche. Dort wurde ein feierliches „Herr und Gott! Dich loben wir“ angestimmt und so die denkwürdige Feier abgeschlossen.

Die Einweihung des Rathauses: Ein Jahr später, am 14. September 1844, wurde das neue Rathaus ebenso festlich und feierlich eingeweiht. Am frühen Vormittag wurden die Festgäste, der k.k. Gubernialrat und Budweiser Kreishauptmann Josef Reyl, der gräflich Buquoyische Amtsdirektor Ernest Schmid, der k.k. Kreisingenieur Anton Kratky, der den Bauplan entworfen hatte, der Bauleiter und der Marktvorsteher am Ringplatz von der Schuljugend und der zahlreich versammelten Bürgerschaft unter Böllerschüssen, Trompeten- und Paukenschall feierlich empfangen und danach zur Dekanalkirche geleitet, wo wiederum ein feierliches Hochamt zelebriert wurde. Danach zog die Festgemeinde mit der Geistlichkeit an der Spitze unter Glo-

manovi klíče od radnice. Průvod pak vstoupil do budovy, do velkého radničního sálu, vymalovaného ve stylu gotiky a vyzdobeného portrétem císaře Ferdinanda.

Po svěcení budovy děkanem Christianem Hoffmannem měl řeč starosta Krumbholz. Ve své řeči vyjádřil poděkování krajskému hejtmanu za „jeho laskavou péči“ ve všech záležitostech obce, vrchnosti, nadřízeným úřadům a patronům za každou podporu stavby, rovněž tak i spoluobyvatelům za jejich obětavost a všechno úsilí.

Pak propuklo všeobecné radostné opakované provolávání slávy. Krajský hejtmán vyzval shromážděné občany ke stálé pospolitosti a věrné lásce k vlasti, k úctě k zákonům a k jejich nadřízeným a předal klíče od radnice starostovi.

Celé shromáždění se pak průvodem opět odebralo ke kostelu, kde bylo na závěr zazpíváno slavnostní Te Deum.

Na závěr obec pořádala na obecní náklady slavnostní hostinu pro pozvané hosty. Při slavnosti nebylo zapomenuto ani na obecní chudinu.

Výdaje za hostinu ve výši 189 zlatých a 30 krejcarů byly zaneseny do obecního rozpočtu. Také kaplická honorace se na nich měla podílet. A to mělo po dvou letech dohru.

Hraběcí úřad v Nových Hradech vznesl námitky proti tomuto obnosu. Starosta Krumbholz nechal tehdejší účastníky z Kaplice předvolat a objasnil jim zmíněné pochybení, načež ti jako

ckengeläute und Musikbegleitung zum Ringplatz. Am Rathausstor erwartete der Bauleiter, der k.k. Straßenmeister Josef Hanusch, den Zug und überreichte nach einer würdigen Ansprache dem Kreishauptmann den Torschlüssel. Hierauf bewegte sich der Zug in das Gebäude zum großen Ratssaal, der im gotischen Stil ausgemalt und mit dem Bildnis des Kaisers Ferdinand geziert war.

Nach der Weihe des Hauses durch Dechant Christian Hoffmann hielt Marktvorsteher Krumbholz eine Rede, in der er dem Kreishauptmann für „Dero gütige Sorgfalt“ in allen Angelegenheiten des Marktes, der Schutzobrigkeit für jede Förderung des Baues, sowie den Mitbürgern für jedes Opfer und für alle Mühe seinen Dank aussprach.

Danach brach die Versammlung in ein freudiges, wiederholtes Vivatrufen aus. Der Kreishauptmann forderte die versammelten Bürger zum standhaften Gemeinsinn, zur treuen Vaterlandsliebe, Achtung der Gesetze und ihrer Vorgesetzten auf und übergab den Rathausschlüssel dem Marktvorsteher.

Dann begab sich die ganze Versammlung in festlichem Zug zur Dekanalkirche, wo zum Abschluss wiederum ein feierliches Tedeum gesungen wurde.

Anschließend gab die Gemeinde für die geladenen Gäste ein festliches Gastmahl auf Gemeindegeldern. Auch die Armen wurden bei der Feierlichkeit nicht vergessen.

Die Kosten für das Gastmahl von 189 fl 30 kr wurden in die Gemeinderechnung gesetzt. Auch Kaplitzer Honoratioren hatten daran teilgenommen. Und das hatte zwei Jahre später ein Nachspiel.

Das gräfliche Schutzamt in Gratzten beanstandete diesen Betrag. Marktvorsteher Krumbholz ließ die seinerzeitigen Teilnehmer aus Kaplitz vorladen und eröffnete ihnen den besagten

řádní poddaní svůj podíl na výdajích ihned zaplatili. (1)

Překlad kapitoly „Radnice se představuje a rozšiřuje“ do češtiny: Blanka Michlová, Benešov nad Černou

Společenské a duchovní změny před rokem 1848

Svět se po roce 1815 nezastavil. Nové a nové technické vynálezy měnily lidem život. Rodily se nejen nové možnosti, ale i závislosti. Parní stroj se stal důležitým zdrojem energie, vzrostla doprava, byly vybudovány první železnice.

Industrializace vedla také ke změnám ve společnosti. Se vznikem velkých podniků v městských spádových oblastech nastalo stěhování obyvatel z venkova do měst. V nich narůstala populace rychle, zatímco na venkově i přes větší porodnost, zůstávala spíše stejná.

Šlechta si udržovala své postavení. Vyšší posty v armádě a ve správě jí zůstaly vyhrazeny.

Sedláci sice byli osobně svobodní, přesto ale ještě stále podléhali své vrchnosti.

Z měšťanů vyrostla podnikatelská třída: továrníci, bankéři a velkoobchodníci, kteří ukazovali často jen málo pochopení pro sociální otázky.

Dále zde byli maloměšťané: řemeslníci a obchodníci, kteří si našli skromné živobytí. Ale stejně tak mnoho živností nestačilo konkurenci továren a zaniklo.

(1) H. Waltenberger v „Waldheimat“ 1933, str. 71 a 130

Anstand, worauf sie als brave Untertanen ihren Kostenanteil sofort bezahlten. (1)

Übersetzung des Kapitels „Das Rathaus wird umgebaut und erweitert“ ins Tschechische: Blanka Michlová, Benešov nad Černou (Deutsch Beneschau)

Gesellschaftliche Veränderungen und geistige Strömungen in der Zeit vor 1848

Die Welt war in den Jahren seit 1815 nicht stehen geblieben. Immer neue technische Erfindungen veränderten das Leben der Menschen, schufen neue Möglichkeiten, aber auch neue Abhängigkeiten. Die Dampfmaschine wurde zu einer wichtigen Energiequelle, der Verkehr nahm zu, die ersten Eisenbahnen wurden gebaut.

Die Industrialisierung führte auch zu einer Umschichtung der Gesellschaft. Mit der Gründung von Großbetrieben im städtischen Einzugsbereich setzte eine Abwanderung vom Land in die Städte ein. Dort wuchs die Bevölkerung rasch an, während sie am Land trotz der höheren Geburtenzahl eher gleich blieb.

Der Adel konnte seine Vormachtstellung behaupten. Die höheren Posten im Heer und in der Verwaltung blieben ihm vorbehalten.

Die Bauern waren zwar persönlich frei, aber immer noch ihren Grundherren untertan.

Aus dem Bürgertum erwuchs eine Unternehmerschicht: Fabrikanten, Bankiers und Großkaufleute, die für soziale Fragen oft wenig Verständnis zeigten.

Daneben gab es das Kleinbürgertum: Handwerker und Kaufleute, die ein bescheidenes Auskommen fanden. Aber so manches Gewerbe war der Konkurrenz der Fabriken nicht gewachsen und ging ein.

(1) H. Waltenberger in „Waldheimat“ 1933, S. 71 und 130

Dělníci v rostoucích průmyslových městech na tom byli nejhůře. Dlouhá pracovní doba bez přestávek je vyčerpávala. Nízké mzdy často donutily ženy a i děti, aby také pracovaly v továrnách. Rodiny se tísnily v příliš malých bytech. Jakákoliv nemoc, každý úraz znamenal finanční katastrofu.

Vzdělaná střední třída: úředníci, učitelé, příslušníci svobodných povolání, jako právníci a lékaři, studenti a vysokoškolští pedagogové, získávala stále větší význam. Mnozí z nich se stali nositeli nacionálních a liberálních myšlenek, které se šířily navzdory cenzuře a špiclování.

V návaznosti na osvícenství požadovali volno-myšlenkáři konec každé závislosti, svobodu osob a majetku, svobodu projevu a svobodu tisku; zákonodárství, soudnictví a správní orgány by měly být odděleny. Požadovali právo spoluúčasti občanů na rozhodování ve státě a volby zástupců do parlamentu. Ekonomika by se měla vymanit z okovů cechů a měl by být umožněn rozvoj svobodné konkurence. Aby se všem otevřely stejné šance, je třeba zdokonalit vzdělávací systém a vysoké školy osvobodit od paternalismu.

Také sociální myslitelé se hlásili o slovo. Požadovali právo na práci, a obraceli se proti vykořisťování dělníků a materiální nerovnosti. V roce 1848 publikoval Karel Marx Komunistický manifest, který měl svou výbušnou sílu plně rozvinout teprve ve 20. století.

Překlad kapitoly „Společenské a duchovní změny před rokem 1848“ do češtiny: Jan Chromý, Mokré u Českých Budějovic

Die Arbeiter in den wachsenden Industriestädten waren am schlechtesten daran. Die langen, pausenlosen Arbeitszeiten verbrauchten frühzeitig ihre Kräfte. Der geringe Lohn zwang oft auch ihre Frauen und Kinder zur Fabriksarbeit. Die Familien waren meist in viel zu kleinen Wohnungen zusammengepfercht. Jede Krankheit, jeder Unfall bedeutete eine finanzielle Katastrophe.

Die gebildete Mittelschicht: Beamte, Lehrer, Angehörige freier Berufe, wie Rechtsanwälte und Ärzte, Studenten und Hochschullehrer, gewann immer mehr an Bedeutung. Viele von ihnen wurden zu den Trägern der nationalen und der liberalen Ideen, die trotz Zensur und Spitzelwesen ihre Verbreitung fanden.

Anknüpfend an die Aufklärung forderten liberale Denker das Ende jeder Hörigkeit, die Freiheit der Person und des Vermögens, Rede- und Pressefreiheit; Gesetzgebung, Justiz und Verwaltung sollten getrennt sein. Sie forderten ein Mitspracherecht der Bürger im Staat und Wahlen von Volksvertretungen. Die Wirtschaft sollte von den Fesseln der Zünfte gelöst werden, freie Konkurrenz sollte sich entfalten können. Um allen gleiche Chancen zu eröffnen, sollte das Schulwesen ausgebaut und die Hochschulen von der Bevormundung befreit werden.

Auch soziale Denker meldeten sich zu Wort. Sie forderten das Recht auf Arbeit und wandten sich gegen die Ausbeutung der Arbeiter und die materielle Ungleichheit. 1848 veröffentlichte Karl Marx das Kommunistische Manifest, das seine volle Sprengkraft erst im 20. Jahrhundert entfalten sollte.

Übersetzung des Kapitels „Gesellschaftliche und geistige Strömungen in der Zeit vor 1848“ ins Tschechische: Jan Chromý, Mokré bei Budweis

Probouzení českého národního uvědomění

Na konci 18. století se českým jazykem mluvilo téměř výhradně jen na venkově. Když byla v roce 1793 na pražské univerzitě zřízena katedra českého jazyka a literatury, nově jmenovaný český profesor Pelcl předpovídal, že v Čechách, podobně jako v Míšni, Slezsku nebo Braniborsku, se bude brzy mluvit výhradně německy. Jako zachránci se ukazují Johann Gottfried Herder a německý romantismus. Herder, který se zabýval otázkou podstaty národa, jazyka a národnosti, vyvolal vlnu zájmu o sběr lidových písní a pohádek. Hájil tezi o mírumilovných slovanských zemědělcích s holubičí povahou, kteří se stávají obětí bojechtivých Němců.

Celá řada spisovatelů a vědců, Čechů i Němců, byla nyní podnícena k zaznamenávání velké minulosti českého národa a k shromažďování jeho památek.

Filozof Bernhard Bolzano, který v Praze vyučoval mezi lety 1800 a 1816, propagoval sloučení českých kmenů do jednoho českého národa se specifickou českou kulturou a životním stylem.

Oba zemské jazyky by měly být rovnoprávné a ovládané všemi občany, aby se tak vyloučila diskriminace podmíněná jejich původem. Česká šlechta působila ve stejném duchu společného zemského patriotismu. Věřila, že musí národně a jazykově ukřivděné Čechy podporovat.

Všechny tyto představy ale ztroskotaly, protože se velmi rychle vytvořilo české národní uvědomění a „bohemismus“ měl stále méně zastánců.

Das tschechische Nationalbewusstsein erwacht

Im ausgehenden 18. Jahrhundert wurde die tschechische Sprache fast nur noch auf dem Land gesprochen. Als 1793 an der Prager Universität ein Lehrstuhl für böhmische Sprache und Literatur eingerichtet wurde, sagte der neu berufene Professor Pelcl, ein Tscheche, in Böhmen werde bald wie in Meißen, Schlesien oder Brandenburg ausschließlich deutsch gesprochen werden. Es waren Johann Gottfried Herder und die deutsche Romantik, die hier als Retter auftraten. Herder, der sich mit der Frage nach Wesen von Volk, Sprache und Volkstum befasste, löste eine Welle des Sammelns von Volksliedern und Volksmärchen aus. Er vertrat die These: Die friedlichen slawischen Ackerbauern – sanft wie die Tauben – seien die Opfer der kriegerischen Deutschen geworden.

Eine Reihe von Schriftstellern und Wissenschaftlern, Tschechen und Deutsche, wurden durch ihn angeregt, die große Vergangenheit des tschechischen Volkes aufzuzeichnen und seine Altertümer zu sammeln.

Der Philosoph Bernhard Bolzano, der von 1800 bis 1816 in Prag lehrte, setzte sich für ein Zusammenwachsen der Stämme Böhmens zu einer böhmischen Nation mit spezifisch böhmischer Kultur und Lebensart ein.

Beide Landessprachen sollten vollkommen gleichberechtigt sein und von jedem Bürger beherrscht werden, um herkunftsbedingte Diskriminierungen auszuschalten. Der böhmische Adel wirkte im gleichen Sinn für einen gemeinsamen böhmischen Patriotismus und glaubte, die national und sprachlich benachteiligten Tschechen unterstützen zu müssen.

Aber alle diese Vorstellungen scheiterten, denn sehr rasch bildete sich ein nationaltschechisches Eigenbewusstsein heraus, und der „Bohemismus“ fand immer weniger Verteidiger.

V roce 1817 se objevily tzv. Rukopisy zelenohorský a královédvorský s otevřeně antiněmeckými rysy, které měly pocházet již z 9., případně 13. století. I za přispění Masaryka bylo později prokázáno, že jde o padělky. Dějepisectví, literatura, romány, poezie i divadelní hry, to vše podporovalo české národní uvědomění a mělo silící protiněmeckou tendenci.

V té době byl z venkovského dialektu vytvořen nový český spisovný jazyk. V roce 1834 zazněla poprvé ve veselohře Fidlovačka píseň „Kde domov můj“, která se stala národním symbolem a po roce 1918 státní hymnou.

Vynikající politik a historik František PALACKÝ se stává významnou postavou českého národa. V roce 1836 začaly, zatím ještě německy, vycházet jeho „Geschichte von Böhmen“ (později česky jako „Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě“), které pomáhaly utvářet historicko-politické povědomí jeho krajanů.

Ovlivněn Herderem, ukázal české dějiny jako stálý boj přátelských, demokratických Slovanů proti výbojným Němcům, kteří zavedli feudální vládu šlechty vedoucí k odcizení českých vůdčích elit vlastnímu národu. Přitom přehlížel nebo nechtěl vidět, že se velmi brzy vytvořila i vlastní česká šlechta.

Oproti tomu německá literatura v českých zemích nebyla až do poloviny 19. století národnostním hlediskem téměř ovlivněna. V příbězích Adalberta Stiftera nenajdeme žádné národnostní nepřátelství a v jeho románu „Witiko“ (čes. „Vítek“), který vyšel v roce 1865, výmluvně vyjadřuje svůj nadnárodně kladný vztah ke své zemi.

1817 tauchten die sog. Grünberger und die Königshofer Handschriften mit ihren offen antideutschen Grundhaltungen auf, die angeblich aus dem 9. respektive 13. Jhd. stammten, aber später u.a. von Masaryk als Fälschungen entlarvt wurden. Geschichtsschreibung und Literatur, Romane, Gedichte und Theaterstücke, förderten die nationale Bewusstseinsbildung der Tschechen und zeigten zunehmend eine antideutsche Tendenz.

Damals wurde aus dem Bauernidiom die neue tschechische Schriftsprache geschaffen. 1834 erklang erstmals im Lustspiel Fidlovačka das Lied „Kde domov můj“ (Wo ist mein Heim...), das zu einem nationalen Symbol und nach 1918 zur Staatshymne wurde.

Zu einer Vaterfigur der Tschechen wurde der überragende Nationalpolitiker und Historiker František PALACKÝ. Seine 1836 noch auf deutsch erschienene „Geschichte von Böhmen“ prägte das historisch-politische Bewusstsein seiner Landsleute.

Er deutete die böhmische Geschichte – von Herder beeinflusst – als einen ständigen Kampf der friedlichen, demokratischen Slawen gegen die erobernd eindringenden Deutschen, die eine feudale Adelherrschaft errichteten, welche zu einer Entfremdung der tschechischen Führungsschicht vom eigenen Volk geführt habe. Er übersah dabei – oder wollte nicht sehen –, dass sich bei den Tschechen selber schon sehr früh eine Adelherrschaft herausgebildet hatte.

Dagegen war das deutsche Schrifttum in den böhmischen Ländern bis in die Mitte des 19. Jhdts. kaum von nationalen Gesichtspunkten beeinflusst. In Adalbert Stifiers Erzählungen findet man keinerlei nationale Animositäten und in seinem 1865 erschienenen Roman „Witiko“ bringt er seine übernational-staatsbejahende Einstellung beredt zum Ausdruck.

Své stoupence nachází v českých kruzích také panslavismus, vycházející z Ruska. Jejich cílem bylo spojení všech Slovanů v jedinou státně-politickou unii pod vládou ruského cara.

Rostoucí nátlak Metternichova policejního státu zarazil další klín mezi Němce a Čechy. Zatímco Němci v odporu proti vrchnosti spatřovali vnitropolitickou konfrontaci, pociťovali mnozí z Čechů celkové umlčování jako národnostní útisk. Úsilí národa po demokratickém sebeurčení vyvrcholilo brzy požadavkem na vytvoření národního státu. Pocit sounáležitosti mezi oběma národy, které byly ve společné vlasti často spojeny rodinnými vazbami, se měl v následujících desetiletích rychle rozplynout.

Překlad kapitoly „Probouzení českého národního uvědomění“ do češtiny: Magda Edwards (Jonášová), Borovany

DOSLOV

Když se v roce 1993 mezi našimi krajany objevila myšlenka vydat knihu o naší domovině („Heimatbuch“) v Kaplici, převzal jsem dějepisnou část, ačkoliv nejsem žádný studovaný historik. Brzy nabral můj koncept takového rozsahu, že jsem byl požádán napsat ke knize o domovině („Heimat Kaplitz“) kratší shrnující kroniku.

Nechtěl jsem ale pominout některé objevené prameny, proto vedle toho vznikl tento rukopis. Na další prameny jsem narazil až poté, co jsem v březnu 1996 odevzdal svůj rukopis. Tím se vysvětlují některé rozpory mezi oběma texty; krácení přináší chyby, které narušují smysl.

In tschechischen Kreisen erlangten auch die Ideen des Panslawismus, die von Russland ausgingen, ihre Anhänger. Eine staatlich-politische Union aller Slawen unter dem russischen Zaren war ihr Ziel.

Der wachsende Druck des Metternichschen Polizeistaates trieb einen weiteren Keil zwischen Deutsche und Tschechen. Während die Deutschen im Widerstand gegen die Obrigkeit eine innenpolitische Auseinandersetzung sahen, empfanden viele Tschechen die allgemeine Knebelung als Unterdrückung ihres Volkstums. Das Streben nach demokratischer Selbstbestimmung mündete bald in das Verlangen nach nationaler Eigenstaatlichkeit. Das Zusammengehörigkeitsgefühl der beiden Nationen, die vielfach durch verwandtschaftliche Beziehungen im gemeinsamen Heimatland untereinander verbunden waren, sollte in den folgenden Jahrzehnten rasch dahinschwinden.

Übersetzung des Kapitels „Das tschechische Nationalbewusstsein erwacht“ ins Tschechische: Magda Edwards (Jonášová), Borovany (Forbes)

NACHWORT

Als 1993 unter unseren Landsleuten in Linz der Gedanke auftauchte, ein Kaplitzer Heimatbuch herauszugeben, übernahm ich den geschichtlichen Teil, obwohl ich kein gelernter Historiker bin. Bald nahm mein Konzept einen solchen Umfang an, dass ich gebeten wurde, für das Heimatbuch eine kürzer gefasste Chronik zu schreiben.

Ich wollte aber so manche Quellen nicht umsonst aufgespürt haben, so entstand daneben diese Schrift. Auf einige Quellen bin ich erst gestoßen, nachdem ich im März 1996 mein Manuskript der Chronik abgeliefert hatte. Daraus erklären sich einige Widersprüche zwischen beiden Texten; Kürzungen ergaben sinnstörende Fehler.

Tímto rukopisem chci vyjádřit svůj dík mé rodné Kaplici, ve které jsem směl prožít radostné a bezstarostné dětství. Chtěl bych poděkovat také všem, kteří mě podporovali v mé práci, především paní Anně Marii Praschl, která mi přeložila řadu českých textů.

Byli jsme vyhnáni z naší dědičné vlasti. Stali jsme se oběťmi ideologií, které nerespektovaly boží zákony a ve stupňujícím se nacionalismu povyšovaly právě vlastní národ k nejvyšší hodnotě a jinému národu upíraly nárok na život. V obou táborech se našli vše bezmyšlenkovitě opakující jedinci a úslužní vykonavatelé.

Jen z odvahy k pravdě a z vůle k odpuštění může opět vyrůstat přátelské sousedství.

Jaro 1997 Dr. Herbert Sailer

Překlad doslovu do češtiny: Jaroslav Brychta, České Budějovice

DODATKY:

K erbů Kaplice

Podle A. Teichla: modrý štít, na něm opevnění s jednou otevřenou branou a cimbuřím mezi dvěma hranatými věžemi, z nichž každá má dveře, okna, cimbuří a červenou sedlovou střechu. Mezi oběma věžemi červená růže. (Sommer, Topogr., IX., 142).

Za pánů z Pořešína zobrazovala kaplická pečeť dva zkřížené šípy. Za Rožmberků používalo městečko jako pečeť a erb hradební zed' s dvěma věžemi, mezi nimiž byla pětিলistá růže.

Mit dieser Schrift möchte ich meinem Geburtsort Kaplitz, in dem ich eine frohe, unbeschwerete Kindheit verbringen durfte, meinen Dank abstatten. Danken möchte ich auch allen, die mich bei meiner Arbeit unterstützt haben, vor allem Frau Anna Maria Praschl, die mir eine Reihe tschechischer Texte übersetzt hat.

Aus unserer angestammten Heimat sind wir vertrieben worden. Wir sind die Opfer von Ideologien geworden, die Gottes Gebote gering achteten und in einem übersteigerten Nationalismus jeweils die eigene Nation zum höchsten Wert erhoben und der anderen Nation das Lebensrecht streitig machten. In beiden Lagern fanden sich Nachbeter und willige Vollstrecker.

Nur aus dem Mut zur Wahrheit und dem Willen zur Vergebung kann wieder eine freundschaftliche Nachbarschaft erwachsen.

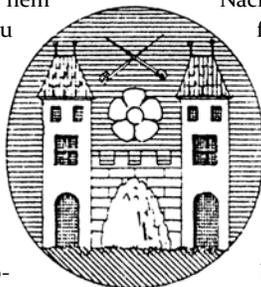
Im Frühjahr 1997 Dr. Herbert Sailer

Übersetzung des Nachwortes ins Tschechische: Jaroslav Brychta, České Budějovice (Budweis)

ANHÄNGE:

Zum Wappen von Kaplitz

Nach A. Teichl: Blauer Schild, darauf Befestigungen mit einem offenen Tor und Zinnen zwischen zwei eckigen Türmen, von denen jeder Türen, Fenster, Zinnen und ein rotes Satteldach hat. Zwischen beiden Türmen die rote Rose. (Sommer, Topogr., IX., 142)

Unter den Poreschinern zeigte das Kaplitzer Siegel zwei gekreuzte Pfeile. Unter den Rosenbergern benutzte das Städtchen als Siegel und als Wappen eine Burgmauer mit zwei Türmen, dazwischen die fünfblättrige Rose.

V průběhu času došlo k proměnám a doplněním. Nad růží přibily dvě zkřížené šavle (které snad pocházely od zkřížených šípů?) a před čtyřkeř (?).

Nakonec byl keř opět nahrazen otevřenou branou a zkřížené šavle zmizely.

Jak se přišlo k zlaté růži na modrém pozadí, je záhadné, neboť Kaplice nikdy nebyla pod vládou pánů z Jindřichova Hradce, kteří tento erb používali.

Z díla Ant. Cechnera: Topographie der historischen Kunst-Denkmäler... Prag, 1929

Faráři v Kaplici

Pod patronací kláštera Milevsko:

... Fr. Philipp († 1359), Fr. Konrad (1360), Fr. Sdeslaus (1360–?), Fr. Sdenko (?–1365), Fr. Johannes (136?–1368), Fr. Swatobor (1368; † 1369), Fr. Zdeslav (1369–1371), Fr. Nikolaus (1371–?), Fr. Zacharias (?–1389), Fr. Wenzel (1389; 1397; 1405; –?), Fr. Oger († 1414), Fr. Johannes Camenniczka (1414–1434; potom opat v Milevsku), Fr. Petrus Czypyn (1434–1459), ... Fr. Wenzel (zmínka v roce 1484), ... Thomas z Krumlova (1492–?), ... probošt z Borovan (1546), ...

Od roku 1552 pod patronací pánů z Rožmberka, pak hrabat z Buquoyů; převážně diecézní kněží; farnost často bez faráře:

... Stefan Carbonarius (1573), ... Lukas Wierer (?–1629), Elias Hepp (1629–?), ... 1647 je Dyonisius Franciscus Swabensky z Rottenbergu farář v Kaplici a Blansku; farnosti zůstanou spojené až do roku 1671; v roce 1655 byly farnosti zase bez faráře; křest udělovali různí faráři; v roce 1657 je P. Johann Klawe OC Administrator, až do roku 1658 Laurenz Turban; 1658–1666 je Albinus Balthazar Petreius farář v Kaplici

Im Laufe der Zeit gab es Veränderungen und Ergänzungen. Es kamen über der Rose zwei gekreuzte Säbel (die vielleicht von den gekreuzten Pfeilen herrühren?) und vor der Mauer ein Strauch (?) hinzu.

Schließlich wurde der Strauch wieder durch ein offenes Tor ersetzt, und die gekreuzten Säbel verschwanden.

Wie es zu einer goldenen Rose auf blauem Grund kam, ist rätselhaft, denn Kaplitz stand nie unter der Herrschaft der Herren von Neuhaus, welche dieses Wappen führten.

Aus Ant. Cechner: Topographie der historischen Kunst-Denkmäler... Prag 1929

Die Pfarrer von Kaplitz

Unter dem Patronat des Klosters Mühlhausen:

... Fr. Philipp († 1359), Fr. Konrad (1360), Fr. Sdeslaus (1360–?), Fr. Sdenko (?–1365), Fr. Johannes (136?–1368), Fr. Swatobor (1368; † 1369), Fr. Zdeslav (1369–1371), Fr. Nikolaus (1371–?), Fr. Zacharias (?–1389), Fr. Wenzel (1389; 1397; 1405; –?), Fr. Oger († 1414), Fr. Johannes Camenniczka (1414–1434; dann Abt von Mühlhausen), Fr. Petrus Czypyn (1434–1459), ... Fr. Wenzel (1484 erwähnt), ... Thomas aus Krummau (1492–?), ... der Probst von Borowany (1546), ...

Ab 1552 unter dem Patronat der Herren von Rosenberg, dann der Grafen Buquoy; vorwiegend Weltpriester; die Pfarre ist oftmals verwaist:

... Stefan Carbonarius (1573), ... Lukas Wierer (?–1629), Elias Hepp (1629–?), ... 1647 ist Dyonisius Franciscus Swabensky von Rottenberg Pfarrer von Kaplitz und Pflanzen; die Pfarren bleiben bis 1671 vereinigt; 1655 waren die Pfarren wiederum verwaist; die Taufen erteilten verschiedene Priester; 1657 ist P. Johann Klawe OC Administrator, bis 1658 Laurenz Turban; 1658–1666 ist Albinus Balthazar Petreius

a Blansku, potom Martin Leopold Handsch († 1668). Následují Josef Hermann Löw, Matthias Ernst Lenz (P–1705), Benedikt Janouschek († 1740), Anton Gaberl († 1748), Ignaz Dreyer († 1756), Ignaz Schattauer († 1760), Franz Kunz († 1771), personální děkan Ferdinand Kindermann (1771–1778); od roku 1778 Johann Paul Spalt, pod kterým byl farní kostel povýšen na děkanský kostel († 1815); Christian Hofmann († 1845); Franz Kamaryt, pod kterým byl v roce 1856 založen Kaplický vikariát († 1876); Philipp Schneedorfer († 1897); J. Reichenauer († 1897); Matthäus Guschlbauer († 1911); Franz Schützner, poslední německy mluvící děkan v Kaplici (nar. 16. 7. 1876, zemřel 26. 5. 1957 v Rožmberku, pohřben na kaplickém hřbitově).

(IO str. 16 a 65 a další zdroje)

P. Václav Peřt (20. 7. 1954 – září 1957)

P. František Panoš, 1. 11. 1957 – cca říjen 1995 (v roce 1977 mu přibyla Omlenice a Rožmitál na Šumavě)

P. Milan Píša (1. 12. 1995 – 30. 6. 2005)

P. Pavel Šimák od 1. 7. 2005

Protestantská obec v Kaplici po roce 1945

Od roku 1946 do roku 1964 se na místě kaplického faráře vystřídali tito bratři: Šimek, Řehák, Strupl, Růžička, Pechar, Dus.

Po pádu totalitního systému: pani Chung Nam You z Koreje (cca 1994–1999). Potom Ruth Kaštánková (od 1. 4. 2000 provdána Brichová do r. 2001). V letech 2004–2006 Martin Tomešek a od r. 2007 Daniel Freitinger.

Primátorové, představení obce a starostové v Kaplici

Primátorové:

1590–? Wenzl Ebler
1605 Georg Svarasky

...

Pfarrer von Kaplitz und Pflanzen, dann Martin Leopold Handsch († 1668). Es folgen Josef Hermann Löw, Matthias Ernst Lenz (P–1705), Benedikt Janouschek († 1740), Anton Gaberl († 1748), Ignaz Dreyer († 1756), Ignaz Schattauer († 1760), Franz Kunz († 1771), Personaldechant Ferdinand Kindermann (1771–1778); ab 1778 Johann Paul Spalt, unter dem 1788 die Pfarrkirche zur Dekanalkirche erhoben wurde († 1815); Christian Hofmann († 1845); Franz Kamaryt, unter dem 1856 das Vikariat Kaplitz begründet wurde († 1876); Philipp Schneedorfer († 1897); J. Reichenauer († 1897); Matthäus Guschlbauer († 1911); Franz Schützner, der letzte deutsche Dechant von Kaplitz (geb. am 16. 7. 1876, gest. am 26. 5. 1957 in Rosenberg, begraben am Kaplitzer Friedhof).

(IO S. 16 u. 65, sowie Ergänzungen)

P. Václav Peřt (20. 7. 1954 – September 1957)

P. František Panoš, 1. 11. 1957 – ca. Oktober 1995 (im Jahre 1977 bekam er Umlowitz und Rosenthal im Böhmerwald hinzu)

P. Milan Píša (1. 12. 1995 – 30. 6. 2005)

P. Pavel Šimák seit 1. 7. 2005

Die evangelische Gemeinde in Kaplitz nach 1945

Von 1946 bis 1964 wechselten einander als Kaplitzer Pastoren folgende Brüder ab: Šimek, Řehák, Strupl, Růžička, Pechar, Dus.

Nach dem Fall des totalitären Systems: Frau Chung Nam You aus Korea (ca. 1994–1999). Dann Ruth Kaštánková (ab 1. 4. 2000 verh. Brichová bis 2001). 2004–2006 Martin Tomešek und seit 2007 Daniel Freitinger.

Primatoren, Ortsvorsteher und Bürgermeister von Kaplitz

Primatoren:

1590–? Wenzl Ebler
1605 Georg Svarasky

...

1615–1637 Simon Khuttler
 1637–1645 Adamus Staindl
 1646–1650 Ambrosius Loyb
 1651–1654 Urban Punz
 1655–1656 Bartl Petrasch
 1657–1658 Georg Schober
 ...
 1676–? Christof Schauf
 ...
 1713–? Peter Paul Mayer
 ...
 1738–1740 Andreas Reichenschläger
 1741–1744 Anton Czerkauer
 1745–1767 Johann Fuchs
 1768–1771 Georg Schmid
 1772–1790 Josef Reischl
 1790; 1772 (abdikoval) Karl Josef Haferl

Představení obce:

1800–1803 Augustin Galfe
 1804–1805 Josef Wella
 1806–1807 Matthias Nußbaum
 1808–1811 Augustin Galfe
 1812–1814 Heinrich Krumbholz
 1814–1817 Franz Schüfferle
 1818–1822 Franz Krumbholz
 1823–1826 Adalbert Janoch
 1827–1830 Josef Schützenberger
 1830–1833 A. Gießwein
 1834–1839 J. Wiesner
 1840–1846 Franz Krumbholz
 1847–1850 Anton Janoch

Starostové:

1850–1861 Ludwig Stanie
 1861–1862 Johann Krumbholz
 1863–1871 Anton Lausecker
 1871–1873 Paul Oberparleiter
 1873–1878 Eduard Vogl
 1879–1882 Johann Bresky von Birkenfels
 1883–1898 Robert Grabensteiner
 1898–1919 Heinrich Papsch
 1919–1923 Franz Pimiskern
 1923–1927 August Lausecker
 1927–1934 Karl Putschögl
 1934–1937 Leopold Guschlbauer

1615–1637 Simon Khuttler
 1637–1645 Adamus Staindl
 1646–1650 Ambrosius Loyb
 1651–1654 Urban Punz
 1655–1656 Bartl Petrasch
 1657–1658 Georg Schober
 ...
 1676–? Christof Schauf
 ...
 1713–? Peter Paul Mayer
 ...
 1738–1740 Andreas Reichenschläger
 1741–1744 Anton Czerkauer
 1745–1767 Johann Fuchs
 1768–1771 Georg Schmid
 1772–1790 Josef Reischl
 1790; 1772 (abgedankt) Karl Josef Haferl

Ortsvorsteher:

1800–1803 Augustin Galfe
 1804–1805 Josef Wella
 1806–1807 Matthias Nußbaum
 1808–1811 Augustin Galfe
 1812–1814 Heinrich Krumbholz
 1814–1817 Franz Schüfferle
 1818–1822 Franz Krumbholz
 1823–1826 Adalbert Janoch
 1827–1830 Josef Schützenberger
 1830–1833 A. Gießwein
 1834–1839 J. Wiesner
 1840–1846 Franz Krumbholz
 1847–1850 Anton Janoch

Bürgermeister:

1850–1861 Ludwig Stanie
 1861–1862 Johann Krumbholz
 1863–1871 Anton Lausecker
 1871–1873 Paul Oberparleiter
 1873–1878 Eduard Vogl
 1879–1882 Johann Bresky von Birkenfels
 1883–1898 Robert Grabensteiner
 1898–1919 Heinrich Papsch
 1919–1923 Franz Pimiskern
 1923–1927 August Lausecker
 1927–1934 Karl Putschögl
 1934–1937 Leopold Guschlbauer

18. 3. 1937–30. 6. 1938 Franz Schützner
30. 6. 1938–3. 11. 1938 Johann Guschlbauer
3. 11. 1938–5. 5. 1945 Hans Anderl
(IO S. 153 a kronika)

Předsedové místní správní komise 1945

Blábolil – Doucha – Mareš – Malý – Vítek

Předsedové MNV

1946–1947 Jiří Vítek
1947–1948 Josef Crkva
1948–1949 Vladimír Diviš
1949–1950 Radomír Drlík
1950–1951 Jan Hlinovský
1951–1952 František John
1952–1954 Otto Kohout
1954–1960 Josef Kubelka
1960–1961 Václav Krejčí
1961–1968 Otto Kohout
1968–1971 Záboj Čampula
1971–1980 Petr Nechvátal
1980–1989 Rudolf Komárek
1989–1990 Jan Dvořák

Starostové

1990–1994 Karel Mrzena
1994–2002 František Doležal
2002–2010 Ferdinand Jiskra
2010 – Pavel Talíř

První zmínka o Kaplici

Josef Emler, Regesta diplomatika, Pragae 1882,
Nr. 147:

Alexander papa IV hortatur universos Christi fideles, „quatenus ad ecclesiam b. Mariae in Capliz Pragensis diocesis imploraturi a domino veniam delictorum in humilitate spiritus accedatis. Nos enim – omnibus vere poenitentibus et confessis, qui cum debita reverentia illuc in assumptione b. Mariae virginis et apostolorum Petri et Pauli festivitatis ac in omnium sanctorum commemoratione accesserint, annuatim

18. 3. 1937–30. 6. 1938 Franz Schützner
30. 6. 1938–3. 11. 1938 Johann Guschlbauer
3. 11. 1938–5. 5. 1945 Hans Anderl
(IO S. 153 u. Chro)

Vorsitzende der lokalen Verwaltungskommission 1945

Blábolil – Doucha – Mareš – Malý – Vítek

Vorsitzende des lokalen Nationalausschusses

1946–1947 Jiří Vítek
1947–1948 Josef Crkva
1948–1949 Vladimír Diviš
1949–1950 Radomír Drlík
1950–1951 Jan Hlinovský
1951–1952 František John
1952–1954 Otto Kohout
1954–1960 Josef Kubelka
1960–1961 Václav Krejčí
1961–1968 Otto Kohout
1968–1971 Záboj Čampula
1971–1980 Petr Nechvátal
1980–1989 Rudolf Komárek
1989–1990 Jan Dvořák

Bürgermeister

1990–1994 Karel Mrzena
1994–2002 František Doležal
2002–2010 Ferdinand Jiskra
2010 – Pavel Talíř

Erste Nennung von Kaplitz

Josef Emler, Regesta diplomatika, Pragae 1882,
Nr. 147:

Alexander papa IV hortatur universos Christi fideles, „quatenus ad ecclesiam b. Mariae in Capliz Pragensis diocesis imploraturi a domino veniam delictorum in humilitate spiritus accedatis. Nos enim – omnibus vere poenitentibus et confessis, qui cum debita reverentia illuc in assumptione b. Mariae virginis et apostolorum Petri et Pauli festivitatis ac in omnium sanctorum commemoratione accesserint, annuatim

quadraginta dies de injunctis sibi poenitentiis relaxamus.“ Dat. Laterani XVII kal. Maii pontif. anno tertio.

Papež Alexandr VI. nabádá všechny věřící křesťany, „pokud putujete ke kostelu sv. Marie v Kaplici v pražské diecézi s tím, že zamýšlíte si od Pána v pokoře mysli vyprosit odpuštění za poklesky. Neboť my dáváme všem kajícím a těm, kteří se doznávají ke svým hříchům a kteří tam putují s dlužnou úctou na svátek přijetí Panny Marie (Nanebevzetí Panny Marie) a na svátek apoštolů Petra a Pavla, stejně jako na památku na všechny svaté (svátek Všech svatých), prominutí ve výši čtyřiceti dnů ročně z jim uloženého potrestání hříchů.“ Dáno v Lateránu, 15. dubna v třetím roce pontifikátu. (1257)

LISTINA z roku 1387 udělující budějovické městské právo (originál ve staroněmčině je vpravo)

„Wir, Marquard von Poreschin mit all unseren Erben, tun zu ewiger Erinnerung kund mit diesem Rechtsbrief allen Leuten, die immer sind und noch kommen werden, dass wir in reiflicher Überlegung und dem Rat und den Willenskundgebungen aller unserer Freunde folgend – denn wir wünschen mit ganzem Eifer zu vergrößern und wollen auch vermehren, unserem Markt Kaplitz zur Begünstigung und zum Nutzen – unseren lieben Bürgern und der ganzen Gemeinschaft, Armen und Reichen, die dortselbst immer ihre Wohnung haben und dort sitzen mit ihrem Erbe und allen ihren Nachkommen, geben und verleihen und verkauft haben um sechseinhalb und dreißig Schock großer Pfennige Prager Münzprägung und Zählung, die wir von ihnen bereits empfangen haben, weswegen wir ihnen, dem oben genannten Markt Kaplitz auch geben und verleihen, allen Bürgern, Armen und Reichen, ihren Erben und allen, die nach ihnen kommen werden, das Stadtrecht und die Rechtsgewohnheiten im Kleinen und Großen, wie es die Stadt

quadraginta dies de injunctis sibi poenitentiis relaxamus.“ Dat. Laterani XVII kal. Maii pontif. anno tertio.

Papst Alexander IV. ermahnt alle Christgläubigen, „insofern ihr zur Kirche der hl. Maria in Capliz, Diözese Prag geht, indem ihr vorhabt, vom Herrn Verzeihung für die Fehlritte in der Demut des Geistes zu erlehen. Denn wir geben allen Büßenden und Bekennenden, die mit der schuldigen Ehrfurcht am Feste der Aufnahme der seligen Jungfrau Maria (Mariae Himmelfahrt) und am Fest der Apostel Petrus und Paulus sowie bei der Erinnerung an alle Heiligen (zu Allerheiligen) dorthin gehen, jährlich den Nachlass von vierzig Tagen von den ihnen auferlegten Sündenstrafen.“ Gegeben im Lateran am 15. April im dritten Jahr des Pontifikats. (1257)

ORIGINAL-URKUNDE über die Verleihung des Budweiser Stadtrechts 1387 in altem Deutsch

„Wir Marchwarth zu Poressyn mit all vnsern erben czu einer ewigen gedechnus tun wir zu wissen mit dem prif allen leuten, die ymer sind vnd werden noch chumphtig, daz wir mit wolpedahten muet vnd rat aller vud willen aller vnser frevnt, wenne wir pegeren mit ganczen fleiz praiten vnd auch meren wellen durch peserung willen vnd durch nucz vnser markts zu Caplicz, vnsern lieben purgen vnd der ganczen gemein, armen und reichen, die doselb je woungunge habent vnd do siczen mit erb vnd allen jren nochchommen, wir jn geben vnd verlihen vnd verchauft haben vmb sibenthalb vnd dreisk schok grosser phenning Prager muncz vnd czal, die wir von jn perait enphangen haben, vmb daz wir jn auch geben vnd verleihen ewichlichen dem vorgebant markt Caplicz, allen purgern, armen vnd reichen, jren erben vnd allen, die nah in werden chumphtig, statrecht vnd gewanheit chlain vnd groz, als die stat Budweis recht vnd gewanheit hat, also beschaidenleich, daz chain anffal nicht macht noch chrafft haben schol noch mag.

Budweis als Recht und Rechtsgewohnheit hat, und zwar ausdrücklich so, dass ein (einen Besitzerwechsel bewirkender) Erbfall weder Macht noch Kraft haben soll oder kann. Und das gönnen wir ihnen sehr. Und wir versprechen fest für uns und unsere Erben und für alle unsere Nachkommen, dies ewig aufrecht zu halten.

Auch wollen wir, dass jeden, der ein Vergehen begehe in dem Markt, das sich gegen den Richter richtete und gegen die Schöffen und gegen das Recht, der ganze Markt aus dem Markt hinauswerfen soll, wie sie das Recht lehrt. Darüber hinaus geben wir unseren lieben Bürgern und der ganzen Gemeinschaft die Macht und die Kraft und das Recht, dass jeder Mensch, Frau oder Mann, sein Hab und Gut, beweglich oder unbeweglich, vermachen und geben kann – gesund oder am Totenbett – wem er will, vor dem Richter und vor den Schöffen, und sie werden (sollen) von uns diesbezüglich nicht behindert werden.

Und auch im Fall, dass ein Mensch aus dem Markt Kaplitz plötzlich stirbt und keinen Freund (Verwandten) hat, sei es Frau oder Mann, und Gut hinterläßt, viel oder wenig, und nicht imstande ist, (es) zu vermachen, worin immer das begründet ist, sollen der Richter und die Schöffen dieses Gut begutachten, und das Gut soll in einem Schupfen ein Jahr und einen Tag liegen, falls irgend ein Freund käme, der ein Recht auf dieses Gut hätte; wenn aber in dieser Zeit kein Freund kommt, dann soll man dieses Gut nach unserem Willen investieren in Wegbau oder Kirchen – zum Nutzen dieser Seele und (der) ihrer Vorfahren.

Und alles das, das in diesem Rechtsbrief geschrieben steht, das versprechen wir und alle unsere Erben und unsere Nachkommen fest, dies ewig und aufrecht zu halten bei unserer Ehre und christlichen Treue. Wer aber diesem Rechtsbrief mit Worten oder Werken zuwiderhandeln wollte oder zuwiderhandelte, der handelte gegen seine Treue und Ehre und gegen seine Wahrhaftigkeit.

Vnd dez gynne wir jn wol. Vnd wir verheissen fuer vns vnd fuer vnser erben vnd fuer all vnser nachommen, daz ewichleich stet ze halden.

Auch welle wir, daz, wer ein vnczucht tribe jn dem markt, daz gegen den richter wer vnd wider die schephen vnd wider daz recht, dem schol der gancz markt vrlaub geben von den markt, als sie daz recht lernt. Mer gebe wir vnsern lieben puergern vnd der ganczen gemein die macht vnd die chraft vnd daz recht, daz ein jegleicher mensch, frav oder man, sein hab vnd sein guet vorend oder vnvorend schaffen vnd geben mag mit gesunten leib oder an dem tottett, wem er wil, vor dem richter vnd vor dem schephen, vnd schollen von vns darvmb chainerung haben.

Vnd auch wenne ein mensch stirb gehling von dem markt ze Kaplicz vnt chainen freunt nicht haet, ez sei frav oder man, vnd guet lies viel oder wenig, vnd nicht geschaffen mecht, durch welcherlai sach daz wer, so schol dazselb guet peschavn der richter vnd die schephen, vnd dazselb guet schol ligen zu einem schophen jar vnd tag, ob jndert ein frevnt chem, der do recht czu demselben guet hoet; ob den chein frevnt jn derselbigen czeit nicht chaem, so schol man den dazselbig guet anlegen mit vnsern willen an weg oder an chyrchen, derselbigen sel ze trost vnd irer vorvordern.

Vnd alles daz, daz an dem priff geschriben stet, daz verhais wir vnd all vnser erben vnd nachommen ewichleichen fest vnd stet ze haben bei vnser er vnd vnsern christenleichen trewn. Wer ower wolt tuen vnd tet wider den prif mit warten oder mit werhen, der tet wider sein trew vnd er vnd wider sein worheit.

Und damit diese Rechtsangelegenheit ewig feststeht und bleibe, stelle ich, der oben genannte Marquard den Rechtsbrief aus, besiegelt mit meinem Siegelanhang und dem Siegelanhang meines lieben Sohnes Ratzek, und zur Bezeugung dieser Sache mit den Siegeln der edlen Herren, die ich gebeten habe, mit dem Siegelanhang des Herren Heinrich von Rosenberg, mit dem Siegelanhang des Herren Přibík von Poreschin, unseres Bruders, des Herren Přyblein von Petrowitz, des Jan Borwecz von Ruben mit Siegelanhang. Der Rechtsbrief wurde erlassen im Jahr 1387 nach Christi Geburt in Poreschin auf dem Schloss am Sankt Wenzelstag.“

LISTINA z roku 1387 udělující budějovické městské právo (český překlad ze současné němčiny)

„My, Markvart z Pořešína, se všemi našimi potomky, dáváme na věčnou paměť tímto právním listem ve známost všem lidem, kteří jsou a kteří ještě přijdou, že po zralém uvážení, podle rady a projevu vůle všech našich přátel – protože si přejeme ve vši horlivosti zvětšit a také množit přízeň a užitek naší trhové obci Kaplici – našim drahým měšťanům a celému společenství, chudým a bohatým, kteří tam mají svůj domov a tam sídlí se svým dědictvím a všim svým potomstvem, dáváme a propůjčujeme a prodali jsme za šestatřicet a půl kopy velkých feniků pražské ražby a počítání, které jsme od nich již přijali, pročez my jim, shora jmenované trhové obci Kaplici, také dáváme a propůjčujeme, všem měšťanům, chudým i bohatým, jejich dědicům a všem, kteří po nich přijdou, městské právo a právní obyčej v malé i velkém, jako má právo a právní obyčej město Budějovice, a sice výslovně tak, že případnutí dědictví (působící změnu vlastnictví) nemá a nemůže mít ani moc ani sílu.

Vnd daz die sach ewiglich fest vnd stet peleib, so gib jch vorgenannter Marqwarth den briff versigelt mit meinem anhangunden jnsigl nd mitmeins lieben suns Raczken anhangunden jnsigl, vnd zu czeugnus diser sach der edlen herren insigl, die jch dar gepeten hab, herren Heinrich von Rosemberg anhangunden jnsigl, herren Przybikins von Poressyn vnsers pruders, herren Przybleins von Petrowycz, Jan Borwecz von Ruben anhangunden jnsigl. Der priff ist geben nach Christi gepurd tawsent jar vnd dre hundred jar vnd jn dem LXXXVII jar zu Poressyn auff dem haws an sant Wenceslai tag.“

URKUNDE über die Verleihung des Budweiser Stadtrechts 1387

„Wir, Marquard von Poreschin mit all unseren Erben, tun zu ewiger Erinnerung kund mit diesem Rechtsbrief allen Leuten, die immer sind und noch kommen werden, dass wir in reiflicher Überlegung und dem Rat und den Willenskundgebungen aller unserer Freunde folgend – denn wir wünschen mit ganzem Eifer zu vergrößern und wollen auch vermehren, unserem Markt Kaplitz zur Begünstigung und zum Nutzen – unseren lieben Bürgern und der ganzen Gemeinschaft, Armen und Reichen, die dortselbst immer ihre Wohnung haben und dort sitzen mit ihrem Erbe und allen ihren Nachkommen, geben und verleihen und verkauft haben um sechseinhalb und dreißig Schock großer Pfennige Prager Münzprägung und Zählung, die wir von ihnen bereits empfangen haben, weswegen wir ihnen, dem oben genannten Markt Kaplitz auch geben und verleihen, allen Bürgern, Armen und Reichen, ihren Erben und allen, die nach ihnen kommen werden, das Stadtrecht und die Rechtsgewohnheiten im Kleinen und Großen, wie es die Stadt Budweis als Recht und Rechtsgewohnheit hat, und zwar ausdrücklich so, dass ein (einen Besitzerwechsel bewirkender) Erbfall weder Macht noch Kraft haben soll oder kann.

A toto jim velice rádi dopřejeme. A pevně za nás, naše dědice a za všechno naše potomstvo slibujeme toto navěky upřímně dodržovat.

A také chceme, aby každý, kdo v trhové obci spáchá přečin, který směřuje proti soudci a proti konšelům a proti právu, byl z obce celou obcí vyobcován, jak ji učí právo. Mimoto dáváme našim drahým měšťanům a celému společenství moc a sílu a právo, aby každý člověk, muž i žena, mohl svůj majetek, movitý i nemovitý, odkázat či dát – zdravý či na smrtelném loži – komu chce, před soudcem a před konšely a oni v tomto ohledu nebudou námi omezováni.

A také v případě, že člověk z trhové obce Kaplice náhle zemře a nemá žádného přítele (příbuzného), ať je to muž či žena, a zanechá majetek, hodně či málo, a není ve stavu jej někomu odkázat, ať už z jakéhokoliv důvodu, měli by soudce a konšelé tento majetek posoudit a majetek by měl zůstat po dobu jednoho roku a jednoho dne uložen ve stodole, zda nepřijde nějaký přítel, který by měl na tento majetek právo; pokud ale v této době žádný přítel nepřijde, pak se má tento majetek dle naší vůle investovat do stavby cest nebo kostelů – k užítku této duše a jejich předků.

A vše to, co stojí psáno v tomto právním listu, pevně slibujeme my a všichni naši dědicové a naše potomstvo, toto věčně a čestně zachovávat při naší cti a křesťanské věrnosti. Kdo by ale chtěl jednat či jednal proti tomuto právnímu listu slovy či skutky, ten by jednal proti své věrnosti a cti a proti své pravdomluvnosti.

A aby tato právní záležitost zůstala navždy jasně daná, vydávám já, svrchu jmenovaný Markvart, právní list, opatřený pečeti mou a pečeti

Und das gönnen wir ihnen sehr. Und wir versprechen fest für uns und unsere Erben und für alle unsere Nachkommen, dies ewig aufrecht zu halten.

Auch wollen wir, dass jeden, der ein Vergehen begehe in dem Markt, das sich gegen den Richter richtete und gegen die Schöffen und gegen das Recht, der ganze Markt aus dem Markt hinauswerfen soll, wie sie das Recht lehrt. Darüber hinaus geben wir unseren lieben Bürgern und der ganzen Gemeinschaft die Macht und die Kraft und das Recht, dass jeder Mensch, Frau oder Mann, sein Hab und Gut, beweglich oder unbeweglich, vermachen und geben kann – gesund oder am Totenbett – wem er will, vor dem Richter und vor den Schöffen, und sie werden (sollen) von uns diesbezüglich nicht behindert werden.

Und auch im Fall, dass ein Mensch aus dem Markt Kaplitz plötzlich stirbt und keinen Freund (Verwandten) hat, sei es Frau oder Mann, und Gut hinterlässt, viel oder wenig, und nicht imstande ist, (es) zu vermachen, worin immer das begründet ist, sollen der Richter und die Schöffen dieses Gut begutachten, und das Gut soll in einem Schupfen ein Jahr und einen Tag liegen, falls irgend ein Freund käme, der ein Recht auf dieses Gut hätte; wenn aber in dieser Zeit kein Freund kommt, dann soll man dieses Gut nach unserem Willen investieren in Wegbau oder Kirchen – zum Nutzen dieser Seele und (der) ihrer Vorfahren.

Und alles das, das in diesem Rechtsbrief geschrieben steht, das versprechen wir und alle unsere Erben und unsere Nachkommen fest, dies ewig und aufrecht zu halten bei unserer Ehre und christlichen Treue. Wer aber diesem Rechtsbrief mit Worten oder Werken zuwiderhandeln wollte oder zuwiderhandelte, der handelte gegen seine Treue und Ehre und gegen seine Wahrhaftigkeit.

Und damit diese Rechtsangelegenheit ewig feststeht und bleibe, stelle ich, der oben genannte Marquard den Rechtsbrief aus, besiegelt mit

mého drahého syna Ratzka a k potvrzení této věci pečeti urozených pánů, které jsem požádal, pečeti pána Jindřicha z Rožmberka, pečeti pána Přibíka z Pořešína, našeho bratra, pána Přeblyeina z Petrowitz, Jana Borwece z Ruben. Tento právní list byl vydán v roce 1387 po narození Krista v Pořešíně na hradě, na den svatého Václava.“

Za překlad do současné spisovné němčiny děkuji panu univerzitnímu profesorovi Peteru K. Steinovi. Vdova po něm, paní magistra Edith Stein, rozená Slabschi, spatřila v Kaplici světlo světa.

Překlad přílohy (K erbu Kaplice) a textů „První zmínka o Kaplici“ a „LISTINA o propůjčení budějovického městského práva 1387“ do češtiny: Jaroslav Klůfa, České Budějovice

Hroch starší z Maršovic uděluje obyvatelům města privilegium

1415, 18. května, Pořešín. – Hroch starší z Maršovic, sedící na Pořešíně, s ohledem na skutečnost, že město Kaplice dvakrát v průběhu čtyř let zcela vyhořelo, uděluje obyvatelům města privilegium, že nemusí odvádět více než 20 kop grošů berně.

Z: „Urkunden und Regesten zur Geschichte des Gutes Poreschin im 14. und 15. Jahrhundert von Dr. Johann Matth. Klimesch“, Nr. 131 (str. 71)

Staročeský originál:

„Ja Hroch z Marssowicz, sedienym na Porzessynie, wyznawam tiemto listem wssem, ktocz gey

meinem Siegelanhang und dem Siegelanhang meines lieben Sohnes Ratzek, und zur Bezeugung dieser Sache mit den Siegeln der edlen Herren, die ich gebeten habe, mit dem Siegelanhang des Herren Heinrich von Rosenberg, mit dem Siegelanhang des Herren Přibík von Poreschin, unseres Bruders, des Herren Přeblein von Petrowitz, des Jan Borwecz von Ruben mit Siegelanhang. Der Rechtsbrief wurde erlassen im Jahr 1387 nach Christi Geburt in Poreschin auf dem Schloss am Sankt Wenzelstag.“

Die Übertragung ins Neuhochdeutsche verdanke ich Herrn Univ. Prof Peter K. Stein +. Seine Witwe, Frau Mag. Edith Stein, geb. Slabschi, hat in Kaplitz das Licht der Welt erblickt.

Übersetzung des Anhangs (Zum Wappen von Kaplitz) und der Texte „Erste Nennung von Kaplitz“ sowie der „Urkunde über die Verleihung des Budweiser Stadtrechts 1387“ ins Tschechische: Jaroslav Klůfa, Budweis

Hroch der Ältere von Marschowitz erteilt der Kaplitzer Bevölkerung ein Privilegium

1415, 18. Mai, Poreschin. – Hroch der Ältere von Marschowitz, gesessen auf Poreschin, sichert mit Rücksicht darauf, dass das Städtchen Kaplitz nicht lange vorher zweimal innerhalb des Zeitraumes von vier Jahren abbrannte, den Bewohnern dieses Städtchens das Vorrecht zu, keinen größeren Beitrag als 20 Schock Groschen zur jedesmaligen allgemeinen Berna liefern zu müssen.

aus: Urkunden und Regesten zur Geschichte des Gutes Poreschin im 14. und 15. Jahrhundert von Dr. Johann Matth. Klimesch, Nr. 131 (S. 71)

Převod ze staročeského originálu / Übertragung aus dem Altschechischen:

„Já, Hroch z Maršovic, seděním na Pořešíně, vyznávám tímto listem všem, ktocz jej čísti nebo

*czisty nebo slyseti budu, ze sem vczinil vmlu-
wu z miestiany z Capliczkemy (sic), z bohatymi
y z chudymi, y ze wsse obczy takuto vmlu-
wu:*

*Kdissby billa kralowa berny zemska, aby nedawa-
li wiecze te berny ness dwaczety kop grossow, a to
aby zebrano bylo rzadem po zbozie, jako w gi-
nych kralowich mestech czynize (sic, czynye).*

*A protoz sem tu vmlu-
wu a milost vczynil pro
lepssye miestске y take nasse; neb kdyz gest
miesto Caplycze zhorzelo wsseckno, zie nicz ne-
ostalo, a potom, ness cztyry leta mynuly, opiet
zhorzelo takess, yaksto y drzewe, tut gsu byli lide
tak ochudli, zie neradil zadny stawity, geliss sem
s nymy vmlu-
wu vczinil swrchupsanu, to gsu se
teprwa potiele (sic, pocziely) stawity.*

*Protoz tu vmlu-
wu slibugj zdrsseti a cztnie za-
chowati wiecznye, pod mu wieru y pod mu czty.
Paklibych czo wicze na nych zadal te giste berny,
tot bych vczinil proti swe czty y proti swe wierze y
proti wssie prawdie y proti rzadu. Teez ma kasdy
zdrsseti budoucy pan, ktoz koliwek bude Caplic-
ze drsseti, ty wssechny vmlu-
wy swrchu psane.
Pakliby gim ktery pan budauczy, ten, gesstoby
Caplicze drssal, chtiel vcziniti nebo vczinil czo
gineho, ness czo ge swrchu psano, ten by take
vcinil proti swe czty y proti swe wierze, neby to
vczinil moczy a besprawnie mymo wssecko pra-
wo, y bylby krziw przed bohem y przed lydmy.*

*Na kteressto wieczy potwrzenye a bezpeczenstwe ja
drzewe psany Hroch z Marssowicz, sedyem na Po-
ressyne, swu vlastni peczet swym dobrym wiedo-
mym k tomuto listu przywiesyl sem, a na swedome
tyem wssem weczom prossil sem vrozeneho mussie
pana Benessie ze Chorowicz, Jana syna sweho star-
ssiho z Marssowicz, Hrocha syna sweho mlayssiho
take z Marssowicz a Jana rzeczeného Ktyle z Wele-
now, sse su swe vlastny peczety s gich z dobru woly
k tomuto listu prziwiesily.*

*Genz gest dan a psan na Poressyne od narozeni
syna bohzeho leta tysycziho cztyrzsteho patna-
czteho, w tu sobotu przed swatym duchem.“*

*slyseti budu, že jsem učinil úmluvu s měšťany
s Kaplickými, s bohatými i s chudými, i se vši
obci takúto úmluvu:*

*Kdyžby byla králova berň zemská, aby nedávali
více té berň než dwaceti kop grošov, a to aby se-
bráno bylo řádem po zboží, jako v jiných králo-
vých městech činice (čině).*

*A protož sem tu úmluvu a milost učinil pro lepší
městské i také naše; neb když jest město Kaplice
shořelo všecko, že nic neostalo, a potom, než čty-
ři léta minuli, opět shořelo takéž, jakšto i dřívě,
tut jsú byli lidé tak ochudli, že neradil žádný sta-
viti, jeliž jsem s nimi úmluvu učinil swrchupsanú,
to jsú se teprve počali staviti.*

*Protož tú úmluvu slibugj držeti a ctně zachova-
ti věčně, pod mú wieru i pod mú ctí. Paklibych
co více na nich žádal té jisté berni, toť jest bych
učinil proti své cti i proti své vieře i proti vši
pravdě i proti řádu. Též má každý zdržeti budoucí
pán, ktož kolivěk bude Kaplice držeti, ty všech-
ny úmluvy swrchu psané. Pakliby jim který pán
budoucí, ten, ježtoby Kaplice držál, chtěl učiniti
nebo učinil co jiného, než co je swrchu psáno, ten
by také učinil proti své cti i proti své vieře, neby
to učinil mocí a bezprávně mimo všecko právo,
i bylby křiv před Bohem i před lidmi.*

*Na kteréžto věci potvrzení a bezpečenství já
dříve psaný Hroch z Maršovic, seděním na Po-
řešíně, svú vlastní pečť svým dobrým vědomím
k tomuto listu přivěsil jsem, a na svědomí těm
všem věcom prosil sem urozeného muže pana
Beneše z Chorovic, Jana syna svého staršího
z Maršovic, Hrocha syna svého mladšího také
z Maršovic a Jana řečeného Ktyle z Velenov, že
sú své vlastní pečeti s jich dobrú vůlí k tomuto
listu přivěsili.*

*Jenž jest dán a psán na Pořešíně od narozeni
syna Božího léta tisícího čtyřstého patnáctého,
v tu sobotu před Svatým Duchem.“*

1415, 18. května, Pořešín. – Hroch starší z Maršovic, sedící na Pořešíně, s ohledem na skutečnost, že město Kaplice dvakrát v průběhu čtyř let zcela vyhořelo, uděluje obyvatelům města privilegium, že nemusí odvádět více než 20 kop grošů berně.

„Já, Hroch z Maršovic, seděním na Pořešíně, vyznávám tímto listem všem, kdož jej čísti nebo slyšeti budou, že jsem učinil úmluvu s měšťany s Kaplickými, s bohatými i s chudými, i se vši obcí takúto úmluvu:

Kdyžby byla králova berně zemská, aby nedávali více té berně než dvaceti kop grošov, a to aby sebráno bylo řádem po zboží, jako v jiných králových městech činice (čině).

A protož sem tu úmluvu a milost učinil pro lepší městské i také naše; neb když jest město Kaplice shořelo všecko, že nic neostalo, a potom, než čtyři léta minuli, opět shořelo takéž, jakšto i dřívě, tut jsou byli lidé tak ochudli, že neradil žádný staviti, jeliž jsem s nimi úmluvu učinil svrchupsanú, to jsou se teprve počali staviti.

Protož tů úmluvu slibuji držeti a ctně zachovati věčně, pod mů vierú i pod mů ctí. Paklibych co více na nich žádal té jisté berni, toť jest bych učinil proti své ctí i proti své vieře i proti vši pravdě i proti řádu. Též má každý zdržeti budoucí pán, ktož kolivěk bude Kaplice držeti, ty všechny úmluvy svrchu psané. Pakliby jim který pán budoucí, ten, jeztoby Kaplice držál, chtěl učiniti nebo učinil co jiného, než co je svrchu psáno, ten

1415, 18. Mai, Poreschin. – Hroch der Ältere von Marschowitz, gesessen auf Poreschin, sichert mit Rücksicht darauf, dass das Städtchen Kaplitz nicht lange vorher zweimal innerhalb des Zeitraumes von vier Jahren abbrannte, den Bewohnern dieses Städtchens das Vorrecht zu, keinen größeren Beitrag als 20 Schock Groschen zur jedesmaligen allgemeinen Berna liefern zu müssen.

„Ich, Hroch von Marschowitz, sitzend in Poreschin, gebe mit dieser Urkunde allen, die sie lesen oder von ihr hören werden, kund, dass ich mit den Bürgern den Kaplitzern, den reichen und auch den armen, eine Vereinbarung getroffen habe, und auch mit der ganzen Gemeinde folgende Abmachung:

Wenn es zu einer königlichen Einhebung der Landessteuer käme, dass sie für diese Steuer einhebung nicht mehr als 20 Schock Groschen würden hergeben müssen – und dann noch, dass die Steuer in Raten und auch als Naturalien eingehoben werden kann, wie das in anderen königlichen Stätten der Fall ist.

Und daher habe ich diese Vereinbarung und Gnade zum Wohle der Stadt und auch des unsren getroffen; denn, als in der Stadt Kaplitz alles niederbrannte und nichts übrigblieb, und dann, bevor vier Jahre vergangen waren, es genauso noch einmal brannte, wie eben schon früher, so waren die Menschen so verarmt, dass niemand sich zu bauen anschickte, sodass ich mit ihnen die oben beschriebene Vereinbarung traf; erst dann begannen sie zu bauen.

Daher verspreche ich, diese Vereinbarung einzuhalten und ehrenhaft aufewig aufrecht zu erhalten, bei meinem Glauben und bei meiner Ehre. Wenn ich von ihnen mehr der besagten Steuer fordern würde, so würde ich gegen meine Ehre und gegen meinen Glauben handeln und gegen alle Wahrheit und Ordnung. So soll es auch jeder künftige Herr halten, welcher auf welche Weise auch immer im Besitze von Kaplitz sein

by také učinil proti své cti i proti své věře, nebby to učinil mocí a bezprávně mimo všecko právo, i bylby křiv před Bohem i před lidmi.

Na kteréžto věci potvrzení a bezpečnosti já dříve psaný Hroch z Maršovic, seděním na Pořešíně, svú vlastní pečeť svým dobrým vědomím k tomuto listu přivěsil jsem, a na svědomí těm všem věcom prosil sem urozeného muže pana Beneše z Chorovic, Jana syna svého staršího z Maršovic, Hrocha syna svého mladšího také z Maršovic a Jana řečeného Ktyle z Velenov, že sú své vlastní pečeti s jich dobrou vůlí k tomuto listu přivěsili.

Jenž jest dán a psán na Pořešíně od narození syna Božího léta tisícího čtyřstého patnáctého, v tu sobotu před Svatým Duchem.“

Podle jednoho opisu v „Privilegienbuche der Stadt Kaplitz“, fol. 7 a 8, kterážto sbírka je uschována v kaplickém městském archivu. Jako předloha pro toto vyhotovení, která pochází z 13. března 1669, sloužila autorovi téhož, rytíři Johannu Georgovi Brandlinskému ze Stěkře, písaři Zemských desek menších, litera B. 21, kvatern 558 Českých zemských desek. V právě zmíněných kvaternech bylo ale znění listiny Hrocha z Marschowitz zapsáno 14. září 1665. Víceré kopie ze 17. století jsou ostatně k dispozici i v Zámeckém archivu v Nových Hradech, originál ovšem již není možno nikde najít.

(Class. phil. -hist. VII. 3.)

Překlad ze staročestiny: Martina Rouhová, Velešín

wird, alle oben beschriebenen Vereinbarungen betreffend. Wenn ihnen aber welcher künftige Herr auch immer, der im Besitze von Kaplitz sei, etwas anderes abverlangen wollte oder abverlangte, so würde auch der gegen seine Ehre und gegen seinen Glauben handeln, denn das würde er mit Gewalt tätigen und zu Unrecht außerhalb jeglichen Rechtes, so würde er sich gegen Gott und die Menschen vergehen.

Als Bestätigung und Sicherheit in dieser Sache habe ich, der oben erwähnte Hroch von Marschowitz, sitzend auf Poreschin, mein eigenes Siegel mit gutem Gewissen dieser Urkunde angefügt und zur Bestärkung dieser aller Dinge habe ich den ehrenhaften Mann Herrn Beneš aus Chorovic, Jan, meinen älteren Sohn aus Marschowitz, Hroch, meinen jüngeren Sohn auch aus Marschowitz und Jan, genannt Ktyle aus Velenov, gebeten, dass sie ihr eigenes Siegel mit ihrem guten Willen dieser Urkunde anschließen möchten.

Gegeben und geschrieben auf Poreschin im Jahre tausend vierhundert und fünfzehn nach Geburt des Herrn, am Samstag vor dem Heiligen Geist.“

Nach einer Abschrift im „Privilegienbuche der Stadt Kaplitz“, fol. 7 u. 8, welches Privilegienbuch im Kaplitzer Stadtarchiv aufbewahrt wird. Zur Vorlage für diese Abschrift, die vom 13. März 1669 stammt, diente dem Urheber derselben, dem Ritter Johann Georg Brandlinsky von Stěkře, Schreiber der kleineren Landtafel in Böhmen, die Litera B. 21 des Quaternes 558 der böhm. Landtafel in Prag. In den eben erwähnten Quatern aber wurde der Wortlaut der Urkunde Hrochs von Marschowitz am 14. September 1665 eingetragen. Mehrere Copien aus dem 17. Jahrhundert sind übrigens auch im Schlossarchiv zu Gratzten vorhanden; das Original jedoch ist nirgends mehr aufzufinden.

(Class. phil. -hist. VII. 3.)

Übersetzung ins Deutsche: Bernhard Riepl

Ignaz Oberparleiter

Ignaz Oberparleiter se narodil 3. dubna 1846 v Kaplici. Jeho otec byl v městečku obuvníkem a je třeba říci, že toto řemeslo zdědil po předcích, kteří sem přišli až z jižního Tyrolska (Gais u Brunecku). Už v kaplické trojtřídce se ševcův synek projevoval jako talent a jeho učitel doporučil rodičům, aby mu umožnili další studia.

Proto dorazil v roce 1860 do zcela českého města Soběslav, a to tehdy běžným způsobem „na výměnu“, aby se tu zdokonalil ve svém druhém zemském jazyce. V Krumlově pak navštěvoval nižší reálku a vyučil se i lesnické profesi. Roku 1864 vstoupil do budějovického „Pädagogia“, aby zde získal učitelské vzdělání. Bydlil tu ve zdejších semináři, který musel kvůli válce roku 1866 opustit. Pak se vrátil do rodného města a učil tam nejprve na obecné škole.

V roce 1874 byla v Kaplici otevřena měšťanská škola (Bürgerschule). Složil odbornou zkoušku pro předměty „1. Fachgruppe“ (německý jazyk, zeměpis a dějepis) a potom vyučoval na nové škole až do svého odchodu do důchodu v roce 1906.

Jeho profesní činnosti se dostalo opakovaně uznání od okresní a zemské školní rady. Okresní svaz učitelů ho jmenoval za svého čestného člena. Vedle služby ve škole byl aktivní také jako varhaník a sbormistr pěveckého sboru (regenschori) děkanského kostela v Kaplici.

Byl také autorem básní, povídek a často hraných divadelních her, uváděných nejen místními ochotníky, ale brzy ceněných i v širším okruhu pro jejich živost a jadrnost námětů i umělecké podání. Vyznačovaly se, stejně jako jeho prozaická tvorba, specifickým humorem.

Ignaz Oberparleiter

Ignaz Oberparleiter wurde am 3. April 1846 in Kaplitz geboren. Sein Vater war in der Stadt Schuhmacher und es muss erwähnt werden, dass er dieses Handwerk von den aus Südtirol (Gais bei Bruneck) zugewanderten Vorfahren geerbt hatte. Schon in der dreiklassigen Grundschule in Kaplitz zeigte der Schustersohn sein Talent und sein Lehrer empfahl den Eltern, ihm ein Weiterstudium zu ermöglichen.

So gelangte er im Jahre 1860 über den damals üblichen Weg des „Handels“ in die tschechischsprachige Stadt Sobeslau, um sich dort in der zweiten Landessprache zu vervollkommen. Die Unterrealschule besuchte er in Krummau und erlernte auch den Forstberuf. 1864 trat er in Budweis sein Pädagogikstudium an, um eine Lehrerausbildung zu absolvieren. Dabei wohnte er im dortigen Seminar, das er aufgrund der Kriegsergebnisse 1866 verlassen musste, worauf er in sein heimatliches Kaplitz zurückkehrte und dort zuerst an der Volksschule unterrichtete.

1874 wurde die Bürgerschule eröffnet. Er hatte die Fachlehrerprüfung für die 1. Fachgruppe (Deutsche Sprache, Geografie und Geschichte) abgelegt und unterrichtete nun an der neuen Schule bis zu seiner Pensionierung 1906.

Seine berufliche Tätigkeit fand mehrfach Anerkennung durch Bezirks- und Landesschulrat; der Bezirkslehrerverband ernannte ihn zu seinem Ehrenmitglied. Neben seinem Dienst an der Schule war er auch als Organist und Regenschori an der Dekanatskirche in Kaplitz tätig.

Er betätigte sich auch als Autor von Gedichten, Erzählungen und gern gespielter Theaterstücken, die nicht nur von den örtlichen Laienschauspielern aufgeführt wurden, sondern bald auch in breiteren Kreisen aufgrund ihrer Lebendigkeit und „Kernigkeit“ in Inhalt und Darbie-

Renovace kostela, která probíhala v letech 1866 až 1887, byla zakončena stavbou nových varhan. Poprvé zde nástroj zazněl před shromážděnými věřícími na svátek Božího těla, hrál Ignaz Oberparleiter.

Jeho velkou láskou bylo ale divadlo. Už před rokem 1850 se v Kaplici pilně hrálo divadlo, většinou v sále hostince „Zum Grünen Baum“ (dnes restaurace Slovanský dům). Bylo štěstím, že okresní hejtman Andreas Fischer byl mimořádným přítelem divadla. Postavil se do vedení divadelní společnosti založené v roce 1874. Výběrem her chtěl pozvednout vkus diváků.

Pojal brzy plán zřídit v pivovareň na náměstí vlastní divadlo. Obec s tím souhlasila a za pomoci četných dárců se divadlo už mohlo pod jeho vedením v roce 1876 otevřít, a to s uvedením hry „Marnotratník“ od Ferdinanda Raimunda.

Postavu Valentina hrál sám Ignaz Oberparleiter.

Do roku 1879 bylo uvedeno 26 představení. V tomto roce opustil okresní hejtman Fischer Kaplici a poté vedl divadelní společnost, ze které se v roce 1892 stal „Der Deutsche Theater-Dilettantenverein“ (Německý divadelní ochotnický spolek) až do roku 1910 Ignaz Oberparleiter.

Pod jeho vedením bylo odehráno 55 her. Většinou se jednalo o veselohry, mezi nimi i jím napsané lidové hry „Die Scheinheiligen“ (Pokrytci), „Der Zankapfel“ (Jablko sváru) a „Der Irrlichthof“ (Dvůr bludného světla), ale také „Lumpazivagabundus“ (Zlý duch Lumpácivagabundus) a „Der Zerrissene“ (Rozervanec) od Nestroye.

V roce 1905 muselo být divadlo na základě úředního příkazu pro nevyhovující stav protipožár-

ung geschätzt wurden. Auch seine Prosawerke zeichneten sich durch einen spezifischen Humor aus. Die Renovierung der Kirche ab 1866 fand 1887 mit dem Bau einer neuen Orgel ihren Abschluss. Am Fronleichnamstag erklang das Werk zum ersten Mal vor den versammelten Gläubigen, gespielt von Ignaz Oberparleiter.

Seine große Liebe aber galt dem Theater. Schon vor 1850 wurde in Kaplitz eifrig Theater gespielt, meist im Saal vom Gasthof „Zum Grünen Baum“. Ein Glücksfall war es, dass der Bezirkshauptmann Andreas Fischer ein besonderer Theaterfreund war. Er stellte sich an die Spitze der 1874 gegründeten Theatergesellschaft. Durch die Auswahl der Stücke wollte er den Geschmack des Publikums heben.

Bald fasste er den Plan, im Bräuhaus am Ringplatz ein eigenes Theater zu errichten. Die Gemeinde stimmte zu und mit Hilfe vieler Spenden konnte 1876 das Theater mit der Aufführung von Ferdinand Raimunds „Der Verschwender“ unter seiner Leitung eröffnet werden.

Den Valentin spielte Ignaz Oberparleiter selbst.

Bis 1879 kamen 26 Stücke zur Aufführung. In diesem Jahr verließ Bezirkshauptmann Fischer Kaplitz und nun leitete Oberparleiter die Theatergesellschaft, aus der 1892 der „Deutsche Theater-Dilettantenverein“ wurde, bis 1910.

55 Stücke wurden unter ihm aufgeführt, meist Lustspiele, darunter die von ihm selbst verfassten Volksstücke „Die Scheinheiligen“, „Der Zankapfel“ und „Der Irrlichthof“, aber auch Nestroys „Lumpazivagabundus“ und „Der Zerrissene“.

1905 musste das Theater über behördliche Verfügung wegen des feuergefährlichen Zustands

ní ochrany přebudováno. Na podzim stejného roku pak mohlo být znovu otevřeno, a to dílem „Irrlichthof“ (Dvůr bludného světla).

Oberparleiter napsal také veselohry: „Der ungewöhnliche Weg“ (Neobyčejná cesta), „Das Medaillon“ (Medailonek), „Nachbars Gretchen“ (Sousedova Markétka) a „Die Bombe“ (Bomba), stejně jako i povídky: „Das Vermächtnis“ (Odkaz), „Oberförster Reinhard“ (Nadlesní Reinhard), „Fritz Einhold“, „Die Waldlene“ (Lesní Helenka), „Hoher Besuch“ (Vysoká návštěva), „Der Dilletant“ (Diletant) a básně. Svaz Němců v Čechách udělil povídce „Das Vermächtnis“ (Odkaz) první cenu. Za mnohostranné aktivity byl Ignaz Oberparleiter jmenován čestným občanem města.

Po odchodu do důchodu měl více času pro svůj vlastivědný výzkum a věnoval se také kronice města, kterou nazval „Gedenkbuch der Stadt Kaplitz“ (Pamětní kniha města Kaplice).

Jeho zdroje byly: archiv města Kaplice, archiv děkanského úřadu Kaplice, c.k. pozemkový úřad, školní kronika a také práce historiků, zejména „Urkunden und Regesten zur Geschichte des Gutes Poreschin im 14. und 15. Jahrhundert“ (Listiny a registry k dějinám statku Pořešín ve 14. a 15. století) od Dr. Matthäuse Klimesche, potom „Geschichte der Stadt Gratzten“ (Dějiny města Nových Hradů) od Antona Teichla, „Ferdinand Kindermann“ od Aignera, a další zdroje. Zpracoval též události z nedávné doby, které sám zažil. S vedením kroniky pokračoval od roku 1911 Wenzel Klement a od roku 1920 do roku 1939 Hans Waltenberger. Dnes se nachází v okresním archivu v Českém Krumlově.

Oberparleiter vydal „Gedenkbuch der Stadt Kaplitz“ v roce 1911 také v knižní formě. Dodatečně sem připojil životopis Ferdinanda Kindermanna, velkého školního reformátora, který rovněž působil v Kaplici. Pamětní knihu uzavřel slovníkem pojmů místní lidové řeči a vymírají-

umgebaut werden. Im Herbst konnte es mit dem „Irrlichthof“ wiedereröffnet werden.

Oberparleiter schrieb auch Lustspiele: „Der ungewöhnliche Weg“, „Das Medaillon“, „Nachbars Gretchen“ und „Die Bombe“, sowie Erzählungen („Das Vermächtnis“, „Oberförster Reinhard“, „Fritz Einhold“, „Die Waldlene“, „Hoher Besuch“, „Der Dilletant“) und Gedichte. Der Bund der Deutschen in Böhmen bedachte die Erzählung „Das Vermächtnis“ mit einem ersten Preis. Für sein vielfältiges Wirken wurde er von seiner Heimatstadt zum Ehrenbürger ernannt.

Nach seinem Übertritt in den Ruhestand fand er mehr Zeit für heimatkundliche Forschungen und arbeitete an einer Chronik von Kaplitz, betitelt „Gedenkbuch der Stadt Kaplitz“.

Seine Quellen waren: das Archiv der Gemeinde Kaplitz, das Archiv des Dekanalamtes Kaplitz, das k.k. Grundbuchsamt, die Schulchronik, sowie Arbeiten von Historikern, vor allem „Urkunden und Regesten zur Geschichte des Gutes Poreschin im 14. und 15. Jahrhundert“ von Dr. Matthäus Klimesch, dann „Geschichte der Stadt Gratzten“ von Anton Teichl, „Ferdinand Kindermann“ von Aigner, und andere. Auch Ereignisse aus der jüngeren Zeit, die er selbst miterlebt hatte, flossen ein. Die Chronik wurde ab 1911 fortgeführt von Wenzel Klement und von 1920 bis 1939 von Hans Waltenberger. Heute befindet sie sich im Kreisarchiv (Státní okresní archiv) in Krummau.

1911 gab Oberparleiter das „Gedenkbuch der Stadt Kaplitz“ auch in Buchform heraus. Im Anhang befinden sich eine Lebensbeschreibung von Ferdinand Kindermann, dem großen Schulreformer, der in Kaplitz wirkte, und ein Wörterbuch: „Die Mundart der Bevölkerung

cích slov. Je to bohatý pramen vědění pro každého, kdo se zajímá o místní dialekt té doby.

Ignaz Oberparleiter byl šťastně ženatý a měl tři dcery. Marie šla ve stopách otce, stala se učitelkou. Nejdříve vyučovala na obecné škole v Blansku a potom v Kaplici a byla také mnohostranně činná jako spisovatelka.

V roce 1916 zemřela jeho manželka. On sám skončil 3. ledna roku 1922. Ještě dnes můžeme navštívit rodinný hrob na kaplickém hřbitově. Dne 22. srpna 1926 byla na jeho rodném domě v Českobudějovické ulici („Landstraße“) odhalena pamětní deska, kterou mu věnovala „Heimatgruppe Kaplitz in Wien“ (skupina kaplických rodáků ve Vídni). Nápis zněl:

„In diesem Hause hat der Heimatdichter Ignaz Oberparleiter seine Werke geschaffen. 1846–1922 Heimatgruppe Kaplitz in Wien.“

(V tomto domě tvořil svá díla básník rodného kraje Ignaz Oberparleiter. 1846–1922 Klub kaplických rodáků ve Vídni.)

Dům byl po roce 1946 zbourán, pamětní deska je ztracena, jako i deska připomínající kaplické působení významného školního reformátora Ferdinanda Kindermanna von Schulstein, která po válce zmizela z bývalé školy v Kostelní ulici.

Ale vzpomínka na velkého syna vlasti by měla žít dál!

Překlad textu „Ignaz Oberparleiter“ do češtiny: Hanka Lüftnerová, Kaplice

und im Aussterben begriffene Wörter derselben.“ Eine Fundgrube für jeden, der am damaligen Heimatdialekt interessiert ist.

Ignaz Oberparleiter war glücklich verheiratet, hatte drei Töchter. Marie trat in die Fußstapfen des Vaters, wurde Lehrerin, unterrichtete zuerst an der Volksschule in Pflanzten und dann in Kaplitz und war ebenfalls vielfach schriftstellerisch tätig.

1916 starb seine Gemahlin, er schloss am 3. Jänner 1922 für immer seine Augen. Das Familiengrab am Kaplitzer Friedhof kann man noch besuchen. Am 22. August 1926 wurde an seinem Wohnhaus in der Landstraße eine Gedenktafel enthüllt, gewidmet von der Heimatgruppe Kaplitz in Wien. Die Inschrift lautete:

In diesem Hause hat der Heimatdichter Ignaz Oberparleiter seine Werke geschaffen. 1846–1922 Heimatgruppe Kaplitz in Wien.

Das Haus wurde nach 1946 abgerissen, die Gedenktafel ist verschollen, wie auch jene, die an das Kaplitzer Wirken des bedeutenden Schulreformers Ferdinand Kindermann erinnert hatte und nach dem Krieg von der ehemaligen Schule in der Kirchengasse verschwand.

Aber die Erinnerung an den großen Sohn der Heimat soll weiterleben!

Übersetzung des Textes über Ignaz Oberparleiter ins Tschechische: Hanka Lüftnerová, Kaplice (Kaplitz)

PŘIPOMENUTÍ

(Úvod k dodnes nejcennějšímu odkazu autora, ke knize „Gedenkbuch der Stadt Kaplitz“ (1911), představuje tato vlastní jeho báseň).

Plyne čas, kvapí k moři dál, co se zove věčnost,

prchavý jako pouhý dech, stěží včera, dnes host;

počet dní v měsíce se kupí, brzy v shluky let,
sotva pomyslit stačíš, brachu, začneš šedivět.

Přešel tak život i činy, cíle: i vesmír sám je jiný,
než býval ten svět, co patřival jen nám;

zanechat stačí však stopu, aby jedenkrát za
pak v budoucnu na tvé promluvě ulpěl byt' je-
den zrak;

v mramoru najít chce slovo staletí zapadlých,
a nechť už má to být k slávě nebo to vzbudí
smích –

buď věrným zrcadlem času, který nám bylo žít,
ať jistě měl i své stíny – kéž jen pravda je mu
štit.

Převzaté z:

www.kohoutikriz.org/data/w_oberp.php

MAHNWORT

(Die Einleitung zum bis heute wertvollsten Vermächtnis des Autors, zum „Gedenkbuch der Stadt Kaplitz“ (1911), stellt dieses von ihm selbst verfasste Gedicht dar).

Es eilt die Zeit im raschen Lauf zum Meer der
Ewigkeit,

Dem Hauche gleich verflüchtigt sie, – kaum
gestern, ist es heut;

Es ballet sich der Tage Zahl zu Monden, Jahren
bald,

Du denkst es kaum, mein lieber Freund, so bist
du auch schon alt.

Vorbei des Lebens Tatendrang, dein Ziel: das
Weltenall,

Ein and'res Volk, ein and'rer Geist beherrscht
den Erdenball;

Doch lässt die Spuren seiner Bahn das Rad der
Zeit zurück,

Auf ihre Sprache heftet sich des Forschers kun-
diger Blick;

In Marmor gräbt er Wort für Wort, was das Jahr-
hundert spricht,

Ob es zum Ruhm der Menschheit sei, zum
Spott, es zaudert nicht –

Ein Spiegel sei die Chronik doch, sie zeig der
Zeiten Bild,

Ob Schatten auch vorüberziehen – nur Wahr-
heit sei ihr Schild.

Übernommen aus:

www.kohoutikriz.org/data/w_oberp.php

P. Placidus Hall

„Učitel Adalberta Stiftera v Kremsmünsteru“,
převzato od J. Matthäuse Klimesche (1881)

Páter Placidus Hall se narodil v Kaplici, 13. ledna 1774, jak to dokládá kniha narození tamějšího děkanství.

Otec, Anton Hall, zastával tehdy v městečku funkci varhaníka (Iudirectoris primarii) a učitele. V tomto postavení pomáhal páteru Ferdinandu Kindermannovi, který mezi roky 1771 a 1775 organizoval tamní venkovskou školu „Landschule“, na níž zavedl novou, do té doby v rakouských dědičných zemích skoro neznámou, učební metodu.

Tím udělal dobré jméno nejen sám sobě, ale také proslavil v celé pedagogické obci Rakouska a Německa vzorové zařízení, které uvedl do života.

Přestože se Kindermann v Kaplici nenarodil – jeho místem narození je obec Království (tehdy Königswalde) na Šluknovsku v severních Čechách – může se toto městečko na Malši chlubit, že je místem, kde započal svůj věhlas.

V roce 1775 se stal vrchním školním dozorcem německého školství v Čechách. V roce 1777 byl povýšen do šlechtického stavu a roku 1790 usedl na biskupský stolec v Litoměřicích.

Zda se, že učitelství bylo v rodině Hallových dědičnou záležitostí, také proto, že otec Antona Halla, Josef, byl nazýván „Iudirektor ex Wollern“ (učitel z Volar).

Matka právě narozeného dítěte se jmenovala Theresia; byla dcerou kaplického poštmistra a od 11. července 1772 choť Antona Halla.

Křest učitelova synka se uskutečnil ještě v den jeho narození. Chlapec dostal jméno Anton

P. Placidus Hall

Lehrer Adalbert Stifiers in Kremsmünster
Von J. Matthäus Klimesch (1881)

P. Placidus Hall wurde in Kaplitz geboren, am 13. Januar 1774, wie die Taufmatrikel der dortigen Dechantei bezeugt.

Vater, Anton Hall, versah damals in dem Städtchen das Amt eines Organisten (Iudirectoris primarii) und Schullehrers. In dieser Eigenschaft stand er dem Pfarrer Ferdinand Kindermann zur Seite, als dieser in den Jahren 1771 bis 1775 die dortige „Landschule“ organisierte, und an derselben eine neue, bis dahin in den österreichischen Erbländen fast ganz unbekanntes Lehrmethode einführte.

So machte er nicht nur seinen Namen, sondern auch die von ihm ins Leben gerufene Musteranstalt in der ganzen pädagogischen Welt Österreichs und Deutschlands berühmt.

Obwohl Kindermann nicht in Kaplitz geboren wurde – sein Geburtsort ist Königswalde bei Schluckenau in Nordböhmen – so kann sich doch das Städtchen an der Maltsch rühmen, der Ort zu sein, wo er seinen Ruhm begründete.

1775 wurde er Oberaufseher des deutschen Schulwesens in Böhmen, 1777 wurde er geadelt und 1790 auf den Bischofsstuhl von Leitmeritz erhoben.

Die Schulmeisterei scheint erblich in der Familie Hall gewesen zu sein, indem auch der Vater Anton Halls, Josef, ein „Iudirektor ex Wollern (Wallern)“ genannt wird.

Die Mutter des neugeborenen Kindes hieß Theresia; sie war die Tochter des Kaplitzer Postmeisters und seit dem 11. Juli 1772 die Gattin Anton Halls.

Die Taufe an dem Schulmeistersöhnlein wurde noch am Tage seiner Geburt vollzogen, wobei

Franz Josef. Dítě křtil kaplan Ignatz Schimon, kmotry byli počestný měšťan Johann Fiedler a jeho manželka Marie Anna.

Anton Franz Josef Hall ve své rodné obci dlouho nezůstal, neboť jeho otec byl už roku 1775 přeložen do Vyššího Brodu. I když s matkou nějaký čas ještě v Kaplici pobývali, nakonec přece jen oba přesídlili za hlavou rodiny.

Ale i ve Vyšším Brodě trval pobyt jen krátce. Sotva si chlapec užil první výuky v otcovském domě, musel cestovat do Prahy, aby docházkou do tamních škol získal vyšší vzdělání, které mu posléze mělo posloužit jako prostředek k dosažení vysokého postavení.

S přesídlením do hlavního města začal pro učitelova syna z jižních Čech nový život: namísto šumění Šumavy, na které byl zvyklý, slyšával jen burácení vozů v uličkách velkoměsta.

Bezstarostné dětské hrátky se změnily ve vážnost úsilí a namísto rodičovské lásky nastoupila přísnost jeho strýce, který zastával funkci hofmistra v domě hraběcí rodiny Lažanských a u něhož měl chlapec stravu a bydlení.

Své nové úlohy byl malý student ale zbaven, když byl postižen těžkou nemocí, jež ho téměř připravila o život.

Když během nemoci dostal tetanus (Starrkrampf), považovali jej dokonce za mrtvého. Už měl být pohřben, když se náhle vrátil mezi příbuzné a přátele, a to právě ve chvíli, kdy se

er den Namen Anton Franz Josef erhielt. Als Spender der Taufe wird uns der Kaplan Ignatz Schimon genannt, als Taufpate der ehrenhafte Bürger Johann Fiedler und dessen Gemahlin Maria Anna.

Anton Franz Josef Hall verblieb nicht lange Zeit an seinem Geburtsort, denn sein Vater wurde schon 1775 nach Hohenfurth versetzt, und obwohl er selbst mit seiner Mutter noch längere Zeit in Kaplitz weilte, so wurden beide doch schließlich von dem Familienoberhaupte von dort abgeholt.

Aber auch in Hohenfurth war der Aufenthalt nur kurz, indem der Knabe, kaum dass er den ersten Unterricht im Vaterhause genossen, nach Prag wandern musste, um sich durch den Besuch der dortigen Schulen eine höhere Bildung anzueignen, die ihm dann als Mittel zur Erlangung einer Anstellung hätte dienen sollen.

Mit der Übersiedlung nach der Landeshauptstadt begann für den Schulmeistersohn aus dem Süden Böhmens ein neues Leben: Statt des Rauschens des Böhmerwaldes, an das er gewöhnt war, bekommt er fortan nur das Getöse der Wagen in den Gassen der Großstadt zu hören.

Die munteren Spiele der Kindheit verwandeln sich in den Ernst des Strebens, und an die Stelle der elterlichen Liebe tritt die Strenge seines Oheims, der im gräflich Lažansky'schen Hause als Hofmeister fungierte und bei dem der Knabe Kost und Wohnung hatte.

Seinem neuen Berufe wurde der kleine Studierende aber entzogen, als er von einer schweren Krankheit befallen wurde, die sogar seinem Leben ein Ende zu machen drohte.

Man zählte ihn sogar schon unter die Toten, als er während seiner Krankheit in einen Starrkrampf verfiel. Schon sollte er beerdigt werden, da tritt er gerade in dem Augenblick unter die

všichni snažili utěšit jeho otce hořekujícího nad ztrátou nadějného syna.

K úplnému uzdravení byl rekonvalenscent převezen do nemocnice Milosrdných bratří (Barmherzige Brüder) do Lince, kde však jeho nemoc znovu propukla. K úplnému uzdravení mu pomohla prozíravost a péče mnichů, kteří se o něj starali. Od té doby zůstal až do své smrti zcela zdrav, ušetřen všech nemocí.

V Linci zřejmě pokračoval ve studiích na gymnáziu a také je zde dokončil. Těžká nemoc, která mladíka na dlouho připoutala na lůžko, znamenala v jeho životě zlom: trápen pochybami, zda ještě někdy získá zpět své zdraví, učinil nemocný přísahu, že pokud by se uzdravil, vzdá se světských radovánek a stane se mnichem.

Tento příslib dodržel, takže 29. září roku 1800 převzal v hornorakouském opatství Kremsmünster roucho svatého Benedikta. Právě zde obdržel klášterní jméno Placidus a po dokončení teologických studií se stal roku 1805 profesorem latiny na tamním klášterním gymnáziu.

Pro nové poslání byl jako zrozený, to o to více, že mu byly svěřeny vždy jen nižší třídy ústavu. Ve školných letech 1806/1807 až 1825/1826 učil střídavě v první až ve čtvrté třídě.

V této funkci prokázal takový přehled, výdrž a zdatnost, že se jeho jméno brzy proslavilo po celých Horních Rakousích; jeho metoda při vyučování latiny byla tak znamenitá, že se žákům díky jejich znalostem tohoto jazyka zpravidla dostávalo čestného jména Placidiani („Placidianer“).

Verwandten und Freunde, als diese bemüht sind, den wehklagenden Vater über den Verlust seines hoffnungsvollen Sohnes zu trösten.

Zur völligen Herstellung wurde der Genesende bald darauf nach Linz ins Spital der Barmherzigen Brüder gebracht, wo seine Krankheit abermals ausbrach. Doch verhalfen ihm die Umsicht und die Sorgfalt der ihn pflegenden Mönche zur völligen Gesundheit wieder. Fortan blieb er bis zu seinem Tode von jeder Krankheit verschont.

In Linz scheint er dann auch seine Gymnasialstudien fortgesetzt und beendet zu haben. Die schwere Krankheit, die den Jüngling so lange an das Bett gefesselt hatte, bildete einen Wendepunkt in seinem Leben: an der Wiedererlangung seiner Gesundheit zweifelnd, tat der Kranke das Gelübde, wenn er genesen sollte, den Freuden der Welt zu entsagen und Mönch zu werden.

Er löste dieses Gelübde ein, indem er am 29. September 1800 in der oberösterreichischen Abtei Kremsmünster das Kleid des heiligen Benedikt nahm. Dasselbst erhielt er den Klosternamen Placidus und wurde nach Beendigung der theologischen Studien (1805) Professor der lateinischen Sprache am dortigen Stiftsgymnasium.

Für das neue Amt ist er wie geschaffen gewesen, und dies umso mehr, als stets nur die niederen Klassen der Anstalt seiner Leitung anvertraut wurden. So lehrte er in den Schuljahren 1806/07 bis incl. 1825/26 abwechselnd in der ersten bis vierten Klasse.

In diesem Amte legte er eine solche Umsicht, Ausdauer und Tüchtigkeit an den Tag, dass sein Name bald in ganz Oberösterreich bekannt wurde; seine Methode im Lateinunterricht war so vortrefflich, dass man seinen Schülern wegen ihrer Kenntnisse in dieser Sprache in der Regel den Ehrennamen „Placidaner“ beizulegen pflegte.

Hall byl vlastně svého času jako pedagog jedním z nejskvělejších a nejoblíbenějších mnichů kláštera.

Jeho klášterní cela se neustále hemžila studenty, kteří si sem chodili pro radu a poučení. Jiní ale přijímali to, co si otcovsky starostlivý pan profesor ušetřil na penězích nebo stravě, aby to mohl rozdělit mezi chudší či zasloužilejší studenty.

O prázdninách Hall podnikával delší cesty, při nichž ho vždy doprovázelo několik z jeho studentů. Takové cesty zahrnovaly nejen země Rakouska, ale prodloužily se i o Švýcarsko, velké části Německa a Itálie.

Mezi kremsmünsterskými chovanci, kteří měli nárok nazývat se „Placidiáni“, se nacházel také **Adalbert Stifter**, ušlechtilý a geniální syn Šumavy.

Vyrůstaje v poměrech, které nelze zcela nazvat příznivými, měl pozdější autor povídek „Studie“ (Studien) a „Barevné kameny“ (Bunte Steine) ve svých třinácti letech nastoupit studijní životní pouť.

Chudá rodina, jejíž otec navíc již nežil, se rozhodla, aby studoval na latinské škole v Kremsmünsteru. (Otec Stiftera zemřel 30. 11. 1817 v Gunkirchenu v Horních Rakousích, když cestou k manufaktuře na sprádkání lnu spadl pod plošinový vůz, na kterém byl len.)

Tak se vydal chlapec v doprovodu svého dědečka Franze Friepeße v létě 1818 na cestu k hornorakouskému klášteru, aby se zde nechal zapsal pro příští školní rok do první třídy, tzv. „Grammatikklasse“.

Dědeček s vnukem byli posláni za páterem Placidem, který měl potom být i třídním učitelem malého studenta.

Überhaupt war Hall seinerzeit als Schulmann einer der hervorragendsten und beliebtesten Mönche des Stiftes.

Seine Zelle wimmelte stets von Studenten, von denen sich die einen Rat und Belehrung holten. Die anderen aber nahmen in Empfang, was sich der väterlich sorgende Herr Professor an Geld oder an Nahrung erspart hatte, um es an die ärmeren und würdigeren seiner Schüler zu verteilen.

In den Ferien pflegte Hall größere Reisen zu unternehmen, wobei ihn immer einige seiner Schüler begleiteten. Solche Reisen erstreckten sich nicht nur auf die Länder Österreichs, sondern wurden auch auf die Schweiz, einen großen Teil Deutschlands und Italiens ausgedehnt.

Unter den Kremsmünsterer Zöglingen, welche auf den Namen „Placidaner“ Anspruch machen durften, befand sich **Adalbert Stifter**, der edle und geniale Sohn des Böhmerwaldes.

In Verhältnissen aufgewachsen, welche durchaus nicht günstig genannt werden können, sollte der spätere Dichter der „Studien“ und der „Bunten Steine“ in seinem dreizehnten Jahre die Studienlaufbahn antreten.

Die ärmliche Familie, die überdies des Familienoberhauptes beraubt war (der Vater starb am 30. November 1817 im oberösterreichischen Gunkirchen, als er, unterwegs zur Flachsspinnerei Stadl-Paura, unter einen umstürzenden Flachswagen geriet, Anm.d.Ü.), entschloss sich für die Lateinschule in Kremsmünster.

So ging der Knabe in Begleitung seines Großvaters Franz Friepeß im Sommer 1818 nach der oberösterreichischen Abtei, um sich daselbst für das kommende Schuljahr in die Grammatikklasse einschreiben zu lassen.

Großvater und Enkel wurden hier an Pater Placidus Hall gewiesen, den der kleine Studio zum Klassenlehrer bekommen würde.

Tenkrát bylo totiž zvykem, že se nově přihlášení žáci představí svému budoucímu profesorovi, aby získal určitou představu o jejich předchozím vzdělání.

Franz Friepeß plaše vstoupil se svým vnukem ke slavnému učiteli. Oznamoval mu, že hoch sice ve předmětech ze základní školy získal plné uznání učitele v domácí obci, ale podle slov pana kaplana, že je prý slabý v latině.

Pater Placidus hoch – zprvu rozpačitého a plachého – vyzkoušel. Zkouška se nakonec stala velkým triumfem.

Pan profesor se zpočátku vyptával, odkud Adalbert Stifter je a jak se jmenují obce v okolí Horní Plané. Odpovědi byly zcela uspokojivé. Tázal se ho potom na stromy a keře a na vodstva a hory v jeho domovině a chlapec je všechny pojmenoval s velkou přesností.

Nenechal se vyvést z míry, ani když byl tázán, zda zná hospodského či řezníka a ještě jiné lidi v obci, zda tam chovají koně a psi a jak je pojmenovali, nýbrž o všem velmi podrobně informoval, a i o mnoha dalších věcech, na něž nebyl tázán.

Pan profesor povstal a řekl: „Inu je to dobré, půjde to. Přiveďte mi chlapce zase na Vše svaté!“

Dědeček váhavě pozvedl svůj klobouk, ale u dveří se ještě zastavil, sebral odvahu, obrátil se a povídá skepticky: „Ale ta latina, pane profesore?“ Ten však odpověděl: „Vždyť jste sám řekl, že nic neví! Inu to půjde, každopádně mi ho přivezte.“ (Aprent, Stifterns Briefe I., úvod str. XVII)

Es war nämlich damals Sitte, dass sich die neu gemeldeten Schüler ihrem künftigen Professor vorstellen, damit dieser einen kleinen Einblick in die Vorbildung gewinne.

Schüchtern trat Franz Friepeß mit seinem Enkel bei dem berühmten Lehrer ein. Er eröffnete ihm, dass sich der Knabe zwar in den Volksschulgegenständen die volle Zufriedenheit des Schulmeisters im Heimatorte erworben habe, dass er aber nach der Aussage des Kaplans im Latein schwach sei.

P. Placidus nahm nun mit dem anfangs äußerst verlegenem und befangenen Jungen ein Examen vor, welches sich aber zuletzt zu einem wahren Triumphe gestaltete.

Der Herr Professor fragte zuerst, woher Adalbert Stifter sei und wie die Ortschaften in der Umgebung von Oberplan heißen. Die Antworten waren vollständig befriedigend.

Er fragte dann um die Bäume und Sträucher, um die Wässer und die Berge der Heimat, und der Knabe nannte sie alle mit großer Genauigkeit. Und selbst als er gefragt wurde, ob er den Wirt, den Fleischer und noch andere Leute im Orte kenne, ob sie Pferde und Hunde hielten und wie diese hießen, stockte er nicht, sondern gab über alles dies und noch manches andere, worüber er nicht gefragt worden war, ausführlich Bescheid.

Da erhob sich der Professor und sagte: „Nun, es ist schon gut, es wird schon gehen; bringt mir nur den Buben zu Allerheiligen wieder!“

Zögernd nahm der Großvater seinen Hut, aber an der Tür fasste er doch noch ein Herz, wandte sich um und bemerkte bedenklich: „Aber das Latein, Herr Professor?“ Dieser aber erwiderte: „Nun, da habt ihr ja selbst gesagt, dass er nichts weiß! Aber es wird schon gehen, bringt ihn mir nur gewiß!“ (Aprent, Stifterns Briefe I., Einleitung S. XVII)

Utěšující slova, která dal Placidus Hall odcházejícímu dědovi Adalberta Stiftera, se skvělým způsobem splnila, neboť hoch na svatodušní svátky skutečně přišel do Kremsmünsteru a veškeré úsilí věnoval svému novému povolání, studiu. Byl pak brzy pro své úspěchy předmětem obdivu svých spolužáků.

Také pan profesor si jej pro jeho bystrost a přičinlivost oblíbil a při každé příležitosti, která se naskytla, posloužil mu radou i činem. Tak se nemajetný student od učitele, jenž mu byl nakloněn, dočkal mnohé pomoci. Například mu byli již ve druhé třídě přiděleni slabší žáci, aby je doučoval.

Co se týká vztahu učitele k žákovi ve škole samotné, tak vždy svým citem pro takt dokázal působit na smysl pro čest žáka. Tím v něm probudil chuť a lásku ke studiu. Jeden příklad, jenž může tato slova potvrdit: v pátek každý týden musel být ve škole vypracovaný úkol z latiny, říkalo se mu „pro calculo“.

Stifterovy úlohy byly většinou zcela bez chyb, jen jednou odevzdal písemnou práci, ve které se dopustil tří chyb.

Protože se každé pondělí podle výsledků klasifikace měnil zasedací pořádek žáků, který se potom zachovával po celý týden, by tentokrát stihl trest i Stiftera; musel by celý týden sedět ve třetí lavici, kdyby ovšem prozíravý učitel nezasáhl. Ten totiž nerozdál opravené práce následující pondělí, ani neprovedl obvyklé přesazování. Učinil tak teprve ve středu odpoledne.

Die tröstenden Worte, welche Placidus Hall dem scheidenden Großvater Adalbert Stifiers mit auf dem Weg gegeben, gingen in glänzender Weise in Erfüllung; denn nachdem der Knabe zu Allerheiligen 1818 wirklich nach Kremsmünster gekommen war und sich hier mit allem Eifer seinem neuen Berufe, dem Studium, hingegeben hatte, wurde er wegen seiner Fortschritte bald der Gegenstand der Bewunderung bei seinen Mitschülern.

Auch der Herr Professor hatte ihn ob seines aufgeweckten und strebsamen Wesens lieb gewonnen und ging ihm bei jeder sich bietenden Gelegenheit mit Rat und Tat an die Hand. So wurde der mittellose Student von Seite seines ihm gewogenen Lehrers mit mancher Unterstützung bedacht. Zum Beispiel wurden ihm schon in der zweiten Klasse schwächere Schüler zugewiesen, um ihnen nachzuhelfen.

Was das Verhältnis des Lehrers zum Schüler in der Schule selbst betraf, so verstand es ersterer, stets mit seinem Takt auf das Ehrgefühl des letzteren einzuwirken und ihm so Lust und Liebe zum Lernen einzuflößen. Ein Beispiel möge das eben Gesagte bekräftigen: Am Freitag einer jeden Woche musste in der Schule eine lateinische Aufgabe, wie es schulmäßig hieß, pro calculo gemacht werden.

Stifiers Aufgaben waren in der Regel fehlerfrei; nur einmal lieferte er eine schriftliche Arbeit, welche mit drei Fehlern behaftet gewesen ist.

Da die Schüler jeden Montag nach dem Ergebnisse der Klassifikation die Plätze wechseln mussten, welche sie dann die ganze Woche hindurch beibehielten, so hätte diesmal auch Stifter die Strafe getroffen, eine ganze Woche in der dritten Bank sitzen zu müssen, wenn der umsichtige Lehrer nicht vermittelt hätte. Dieser hatte nämlich nicht schon am nächsten Montage die ausgebesserten Aufgaben ausgeteilt und die übliche Versetzung vorgenommen, sondern erst am Mittwoch nachmittags.

Stifter se musel přesunout do třetí lavice, zůstal tam však pouze jeden den, protože čtvrtek byl volným dnem a v pátek předané práce, z nichž ta Stifterova byla opět bez chyb, byly rozdány již v sobotu.

Při takovém ryze pedagogickém jednání nemohlo být pochyb, že Placidus Hall dosáhne u svých žáků vynikající výsledky – a že mezi žáky jmenovitě Adalbert Stifter vždy nároky školy výborně plnil. A dokonce i poté, co postoupil náš básník do vyšších tříd školního ústavu, kde vyučovali jiní učitelé, dokonce i tehdy vynikal svými znalostmi mezi spolužáky. Vždyť jeho první třídní učitel mu poskytl zvláště pevné základy.

Slavný novelista Šumavy si proto uchoval tohoto svého prvního učitele a mecenáše z „latinské školy“ po celý život ve svých vzpomínkách. Neboť když se později několikrát ve svých spisech vrací do minulosti (např. v knihách „Z kroniky našeho rodu“ nebo v „Lesním chodci“), když vzpomíná zpola teskně, zpola radostně na místo, kde se mu poprvé otevřel pohled do bohatšího světa, kde pochytil první zárodky vyššího vzdělání, lze právem předpokládat, že mu přitom vždy vytanula na mysli ušlechtilá postava P. Placida, který jistě musí být pokládán za jednoho z hlavních iniciátorů jeho pozdějšího básnického věhlasu.

Placidus Hall byl nejen znamenitý učitel a důstojný kněz, byl také opravdový patriot. Na jaře roku 1809 musel krátce zastávat úřad duchovního v Thalheimu u Welsu. Zde tehdy složil skvělou zkoušku své odvahy a lásky k vlasti: Francouzi, jak známo, pronikli do Rakouska po pětidenním boji u Abensbergu, Landshutu, Eckmühlu a Regensburgu, ve kterém zvítězili nad rakouskými oddíly, a vzali sebou také ra-

Stifter musste in die dritte Bank wandern, blieb hier aber bloß einen Tag, da der Donnerstag schulfrei gewesen ist, und die am Freitag darauf gelieferten Schularbeiten, von denen die Stifter-sche wieder fehlerfrei war, schon am Samstage ausgeteilt wurden.

Bei solchem echt pädagogischen Vorgehen konnte es nicht fehlen, dass Placidus Hall bei seinen Schülern die glänzendsten Erfolge erzielt, und dass unter den Schülern namentlich Adalbert Stifter den Anforderungen der Schule stets vortrefflich entsprochen hatte. Und selbst dann, als unser Dichter in die oberen Klassen der Anstalt gekommen, wo andere Lehrer den Unterricht leiteten, selbst dann ragte er noch immer unter seinen Mitschülern durch seine Kenntnisse hervor; denn sein erster Klassenlehrer hatte bei ihm einen besonders festen Grund gelegt.

Der gefeierte Novellist des Böhmerwaldes hatte deshalb auch diesen seinen ersten Lehrer und Gönner an der Lateinschule zeitlebens im Andenken behalten; denn wenn er später in seinen Schriften mehrmals (z.B. in der „Mappe meines Urgroßvaters“ und im „Waldgänger“) einer halb wehmütigen, halb freudigen Erinnerung an den Ort, wo sich ihm zuerst der Blick in eine reichere Welt öffnete, wo er die ersten Keime einer höheren Bildung in sich aufgenommen, Ausdruck gibt, so ist mit Recht anzunehmen, dass ihm dabei immer die edle Gestalt des P. Placidus vorschwebte, der ja als einer der hauptsächlichen Mitbegründer seines späteren dichterischen Ruhmes angesehen werden muss.

Placidus Hall war nicht nur ein vortrefflicher Lehrer und ein würdiger Priester, er war auch ein warmer Patriot. Es war in Frühling 1809, als er für eine kurze Zeit das Amt eines Seelsorgers in Thalheim bei Wels versehen musste. Hier war es nun, wo er eine glänzende Probe seines Mutes und seiner Vaterlandsliebe ablegte: Die Franzosen drangen bekanntlich nach dem fünftägigen Gefechte bei Abensberg, Landshut,

kouské vojáky jako válečné zajatce. Hall zajatce ve Welsu s nasazením života osvobodil a sám se zachránil jen útekem přes napůl zničený most přes řeku Traun pod silnou palbou nepřátelských zbraní.

Císař František udělil později „knězi bez bázně a hany“ za to, že dal v sázku vlastní život za „věc Rakouska“, zlatou medaili za zásluhy.

O požehnaném působení Halla v kněžské duchovní službě, které se definitivně věnoval po ukončení své osmnáctileté pedagogické činnosti v roce 1826, podává nejvýmluvnější svědectví láska a úcta, kterou mu prokazovali jeho farníci.

Ve farnostech Fischelham, Grünau a Pfarrkirchen získal jako farář stejně tak velkou oblibu a dobrou pověst, jako dříve v Kremsmünsteru coby profesor latinské školy.

Svého vlastního poslání, totiž učitelství, se Hall nedokázal vzdát ani ve svém novém postavení; zůstal mu věrný, tak jak jen mohl až do své smrti, která ho zastihla 2. května 1853 v Pfarrkirchenu.

Obdobně byl ve třech farnostech, v nichž postupně vykonával kněžskou duchovní službu, opravdovým mecenášem pro jemu podřízené kantory, jejichž postavení, jak je známo, nebylo tehdy vůbec záviděnihodné.

Osobně vyučoval žáky v církevním zpěvu a nevynechal jedinou příležitost, aby je dárky apod. nepovzbudil k pílí a k předpisům odpovídajícímu chování ve škole.

Eckmühl und Regensburg, in welchem sie über die österreichischen Truppen gesiegt hatten, in Österreich ein und brachten auch österreichische Soldaten als Gefangene mit sich. Hall befreite letztere in Wels unter Lebensgefahr und rettete sich selbst nur durch die Flucht, die er unter dem feindlichen Kugelhagel über die halb zerstörte Traunbrücke nahm.

Dem „Priester ohne Furcht und Tadel“ wurde später dafür, dass er sein eigenes Leben für die Sache Österreichs aufs Spiel gesetzt, vom Kaiser Franz die goldene Verdienstmedaille verliehen.

Von dem segensreichen Wirken Halls in der Seelsorge, in welche er nach einer achtzehnjährigen lehramtlichen Tätigkeit im Jahre 1826 definitiv übergetreten ist, gibt die Liebe und die Achtung, welche ihm seine Pfarrkinder gezollt haben, das beredteste Zeugnis.

Die Pfarrgemeinden Fischelham, Grünau und Pfarrkirchen waren es, wo er sich als Pfarrer eine ebenso große Beliebtheit und einen ebenso großen Ruf erwarb, wie früher als Professor an der Lateinschule in Kremsmünster.

Seinen eigentlichen Beruf aber, das Lehramt, konnte Hall selbst in seiner neuen Stellung nicht verleugnen; er blieb diesem Berufe, so viel ihm möglich war, bis zu seinem Tode, der ihn zu Pfarrkirchen am 2. Mai 1853 ereilte, treu.

So war er in den drei Pfarrgemeinden, in denen er nacheinander die Seelsorge versah, ein wahrer Mäcenat der ihm untergebenen Schulmeister, deren Stellung damals bekanntlich keine beneidenswerte gewesen ist.

So unterrichtete er persönlich die Schulkinder im Kirchengesange und ließ keine Gelegenheit vorübergehen, ohne sie durch Geschenke u.s.w. zum Fleiße und zum vorschriftsmäßigen Benehmen in der Schule aufgemuntert zu haben.

Také v něm měli chudší školáci, jako kdysi chudší studenti v Kremsmünsteru, svého dobrodince: vítával je na farním dvoře, když běželi po konci vyučování ze školy a rozděloval jim buď ošacení, nebo potraviny, aniž by očekával jinou odměnu než poděkování a dobré chování dětí.

Chceme-li posuzovat jeho život z jakékoli strany, vždy se nám představuje jako skromný, nesobecký muž, ryze německého charakteru, jenž při svých jednáních neměl nikdy před očima jiný cíl než ten, jak co nejvíce přispět k blahu svých spoluobčanů.

Proto jej můžeme zcela přesně popsat slovy básníka:

„Dobrý člověk myslí na sebe až v poslední řadě, věří v Boha a zachraňuje utiskované.“

Zkráceně ze stati Joh. Matth. Klimesche „Die mutmaßliche historische Persönlichkeit des armen Wohltäters in Adalbert Stifter’s Novelle Kalkstein“ (Domnělá historická osobnost chudého dobrodince v novele Adalberta Stiftera „Vápenec“), zveřejněné v „Organ des Steiermärkischen Lehrerbunds“ (Časopis Štýrského učitelského svazu), 1881, číslo 80 a 81.

PS.: K jménu P. Placidus Hall na náhrobní desce v Pfarrkirchenu u Bad Hallu je připojeno „Boh. Caplic.“ tj. Bohemus Caplicensis, tedy **kaplický Čech**.

Zpracování a překlad textu „P. Placidus Hall“ do češtiny: Michal Kudláček, Mirka Lorencová, České Budějovice, Petr Valík, Velešín, Jiří Němec, Radek Janošťák, Milan Smejkal, Bernhard Riepl, Kaplice

Auch besaßen die ärmeren Schulkinder, wie einst die ärmeren Studenten in Kremsmünster, an ihm einen Wohltäter: Im Hofraume der Pfarrei pflegte er dieselben zu erwarten, wenn sie nach beendetem Unterrichte aus der Schule liefen, und teilte unter sie entweder Kleidungsstücke oder Lebensmittel aus, ohne dabei auf einen anderen Lohn, als den Dank und die brave Aufführung der Kleinen zu rechnen.

Mag man das Leben Halls von welcher Seite immer betrachten, so stellt es uns stets einen bescheidenen, uneigennützigem Mann von echt deutschem, biederem Charakter dar, der bei seinen Handlungen nie einen anderen Zweck vor Augen hatte als den, zum Wohle seiner Mitmenschen nach Kräften beizutragen.

Auf ihn können deshalb die Worte des Dichters buchstäblich angewendet werden:

„Der brave Mann denkt an sich selbst zuletzt, vertraut auf Gott und rettet den Bedrängten.“

Gekürzt aus dem Aufsatz von Joh. Matth. Klimesch „Die mutmaßliche historische Persönlichkeit des armen Wohltäters in Adalbert Stifter’s Novelle Kalkstein“, erschienen im „Organ des Steiermärkischen Lehrerbunds“, 1881, Nr. 80 und 81.

PS.: Unter dem Namen P. Placidus Hall ist am Grabstein in Pfarrkirchen bei Bad Hall hinzugefügt „Boh. Caplic.“, was soviel wie „Bohemus Caplicensis“, also „**Böhme aus Kaplitz**“ bedeutet.

Bearbeitung und Übersetzung des Textes „P. Placidus Hall“ ins Tschechische: Michal Kudláček, Mirka Lorencová, Budweis, Petr Valík, Velešín, Jiří Němec, Radek Janošťák, Milan Smejkal, Bernhard Riepl, Kaplice (Kaplitz)

Dr. J. Matthäus Klimesch Historik Šumavy

Dr. Johann Matthäus Klimesch se narodil 26. prosince 1850 v Rozpoutí, farnost Kaplice v jižních Čechách. Rozpoutí, z větší části česká vesnice, leželo těsně u jazykové hranice. Předci jeho otce Jakuba Klimesche zde byli usedlí již v roce 1657 (Blasius Glimschy) a pracovali jako sedláci. Potomci zde žijí dodnes. Jeho matka, Katharina rozená Sebera, byla dcera sedláka z nedaleko ležící německé vesnice Hubenov.

Klimesch navštěvoval nejprve vesnickou školu v Rozpoutí, potom obecnou školu v Kaplici a roku 1865 přešel na střední školu (Hauptschule) a poté na gymnázium v Českých Budějovicích. Do roku 1869 tam byl český jazyk povinným vyučovaným předmětem. Díky tomu Klimesch ovládal oba jazyky v psané i mluvené podobě, což byla důležitá pomoc pro jeho pozdější výzkumy. Roku 1871 přišel na klášterní gymnázium v dolnorakouském Seitenstättenu a maturoval roku 1874 na I. státním gymnáziu ve Štýrském Hradci (Graz).

V rukopisu „Z mého života“ („Aus meinem Leben“), který vznikl mezi lety 1921–1926, popisuje své dětství až do ukončení studia na gymnáziu.

Na podzim roku 1874 Klimesch započal své studium na univerzitě v Grazu; do konce letního semestru v roce 1878 byl zapsán na filozofic-

Dr. J. Matthäus Klimesch Ein Historiker des Böhmerwaldes

Dr. Johann Matthäus Klimesch wurde am 26. August 1850 in Rossboden (Rozpoutí), Pfarre Kaplitz, in Südböhmen geboren. Rossboden, ein mehrheitlich tschechisches Dorf, lag hart an der Sprachgrenze. Die Vorfahren seines Vaters Jakob Klimesch waren schon 1657 (Blasius Glimschy) als Bauern dort ansässig; Nachfahren sind es heute noch. Seine Mutter Katharina geb. Sebera war eine Bauerntochter aus dem nahe gelegenen deutschen Dorf Hubene.

Klimesch besuchte zuerst die Dorfschule in Rossboden, dann die Volksschule in Kaplitz und kam 1865 zunächst an die Hauptschule und dann an das Gymnasium in Budweis. Dort war bis 1869 die böhmische Sprache obligates Lehrfach. Klimesch beherrschte somit beide Landessprachen in Wort und Schrift, eine wichtige Hilfe für seine späteren Forschungen. 1871 kam er an das Stiftsgymnasium im niederösterreichischen Seitenstätten und maturierte 1874 am I. Staatsgymnasium in Graz.

Im Manuskript „Aus meinem Leben“, das zwischen 1921 und 1926 entstanden ist, schildert er seine Kindheit bis zum Ende des Gymnasialstudiums.

*Dr. Klimesch – jako student filozofie v Grazu
v roce 1875*

Dr. Klimesch – als stud. phil. In Graz 1875

Im Herbst 1874 begann Klimesch sein Studium an der Universität in Graz; bis Ende des Sommersemesters 1878 war er an der philosophi-

ké fakultě. Zde v roce 1880 složil magisterské zkoušky pro aprobaci ze zeměpisu, dějepisu a také z německého jazyka pro nižší stupeň škol.

V listopadu roku 1878 se Klimesch oženil s Annou Schmidt (*1857), dcerou truhlářského mistra z Grazu. Dala mu dva syny: Matthäuse, ten se stal lékařem a Edmunda (*1883), který se stal tiskařem knih.

Ve školním roce 1881/82 dostal Klimesch místo suplenta dějepisu a zeměpisu na c.k. I. Staats-Obergymnasium v Grazu; rok po té tam byl zaměstnán jako pomocný učitel.

Už jako student zveřejnil v Budějovických krajských listech (Budweiser Kreisblatt) články „Die Burg Poreschin“ (Hrad Pořešín) (1878) a „Zur Geschichte der Burg Weleschin“ (K dějinám hradu Velešín) (1879). Roku 1881 vydali v novinách „Organ des steiermärkischen Lehrerbundes“ (Noviny asociace štyrských učitelů) jeho práci „Die muthmaßliche historische Persönlichkeit des armen Wohlthäters in Adalbert Stifters Novelle Kalkstein“ (Pravděpodobná historická postava chudého dobrodince v novele Vápenec od Adalberta Stiftera).

Ve školním roce 1883/84 se v soupisu osob činných na rakouských středních školách neobjevuje. V této době pravděpodobně pracoval na své dizertaci „Die Herren von Michelsberg als Besitzer von Weleschin“ (Páni z Michalovic jako majitelé Velešína), která vyšla ve svazku 22 a 23 (1883/84) „Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen“ (Věstník Spolku pro dějiny Němců v Čechách, viz seznam jeho děl).

V září roku 1884 dostal Klimesch místo na c.k. Státní průmyslové škole v Grazu jako suplent němčiny, zeměpisu a živnostenského účetnictví; na této škole pracoval sedm let, tedy až do července roku 1891.

schen Fakultät inskribiert. Dort legte er 1880 die Gymnasial-Lehramtsprüfung für Geographie und Geschichte, sowie Deutsch für die unteren Klassen ab.

Im November 1878 hatte Klimesch die Grazerin Anna Schmidt (*1857), die Tochter eines Tischlermeisters, geheiratet. Sie schenkte ihm zwei Söhne: Matthäus wurde Arzt, Edmund (*1883) Buchdrucker.

Im Schuljahr 1881/82 erhielt er eine Anstellung als Supplent am k.k. I. Staats-Obergymnasium in Graz für Geschichte und Geographie; im Jahr darauf war er dort als Aushilfslehrer beschäftigt.

Schon als Student hatte er im Budweiser Kreisblatt die Artikel „Die Burg Poreschin“ (1878) und „Zur Geschichte der Burg Weleschin“ (1879) veröffentlicht. 1881 erschien im „Organ des steiermärkischen Lehrerbundes“ seine Arbeit „Die muthmaßliche historische Persönlichkeit des armen Wohlthäters in Adalbert Stifters Novelle Kalkstein“.

Im Schuljahr 1883/84 scheint er im Schematismus der österreichischen Mittelschulen nicht auf. In dieser Zeit dürfte er an seiner Dissertation „Die Herren von Michelsberg als Besitzer von Weleschin“ gearbeitet haben, die in Bd. 22 und 23 (1883/84) der „Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen“ erschienen ist (Siehe Verzeichnis seiner Arbeiten).

Im September 1884 erhielt Klimesch eine Anstellung als Supplent an der k.k. Staatsgewerbeschule in Graz für Deutsch, Geographie und Gewerbliche Buchführung; sieben Jahre lang bis Juli 1891 war er dann an dieser Schule tätig.

17. 4. 1885 byl promován v Grazu doktorem filozofie. Jeho žena Anna už ale tento den nezažila. Zemřela 14. 2. 1885.

Dne 11. 8. 1888 si vzal Aemilii Cajetanu Amalii Gadolla (*17. 2. 1868), dceru c.k. Kassa-Offiziála (vyšší civilní úředník u vojska, pozn. překl.) Wilhelma Gadolly a jeho ženy Amalie. (Cajetana Edle z Gadolly baronka z Adelsteinu byla kmotrou Aemilie). Svědek na svatbě byl jeho kamarád z domova, učitel Simon Schinko.

Am 17. 4. 1885 wurde er in Graz zum Dr. phil. promoviert. Seine Frau Anna hat diesen Tag nicht mehr erlebt. Sie war am 14. 2. 1885 gestorben.

Am 11. 8. 1888 heiratete er Aemilia Cajetana Amalia Gadolla (*17. 2. 1868), die Tochter des k.k. Kassa-Offiziáls (höherer Zivilbeamter beim Militär, Anm.d.Ü.) Wilhelm Gadolla und seiner Gemahlin Amalia. (Cajetana Edle von Gadolla, Freiin von Adelstein war die Taufpatin von Aemilia). Trauzeuge war sein Freund aus der Heimat, der Lehrer Simon Schinko.

Jeho manželka Ämilie Klimesch/ová se svými čtyřmi dětmi v Kaplici v roce 1903

Seine Frau Ämilie Klimesch mit ihren vier Kindern in Kaplitz 1903

Od školního roku 1888/89 vyučoval Klimesch také na II. státním gymnáziu v Grazu, 6. 2. 1891 byl jmenován do funkce „prozatímního řídícího učitele“ a dostal místo v Praze.

Na podzim roku 1891 nastoupil na své místo jako profesor na c.k. německém učitelském ústavu

Ab dem Schuljahr 1888/89 unterrichtete Klimesch auch am II. Staatsgymnasium in Graz, am 6. 2. 1891 wurde er zum „provisorischen Hauptlehrer“ ernannt und ihm eine Stelle in Prag verliehen.

Im Herbst 1891 trat er seine Stelle als Professor an der k.k. deutschen Lehrerbildungsanstalt in

v Praze. Na Smíchově přišli na svět jeho synové Siegmund (*1892) a Raimund (*1894); třetí syn zemřel velice mladý (*1890 nebo 1896?).

Ve školním roce 1894/95 byl Klimesch přeložen na c.k. německý vzdělávací ústav pro učitelky v Praze a od roku 1895/96 ho nalézáme jako řádného profesora c.k. Staatobergymnasia v Lublani (Laibach). V průběhu tří let (1901–1903) byl vedoucím redaktorem „Laibacher Schulzeitung“ (Lublaňských školních novin), kde se také mimo jiné vyjádřil kriticky k problémům výuky dějepisu. Jeho příspěvky se nacházejí také ve výročních zprávách gymnázia v Lublani.

Letní prázdniny trávil spolu se svojí rodinou ve své domovině, procestoval Šumavu, znal tam každou vesnici. Tak v srpnu 1895 se svým kolegou a krajanem, který se, stejně tak jako on v létě během prázdnin rád zdržoval v jižních Čechách, putoval z Kaplice po pěšinách, polních a lesních cestách přes farní vesnice Věžovatou Pláni a Přidolí do Českého Krumlova a dále do Křišťanova. Z rukopisu „Dopisy ze Šumavy“ se bohužel dochoval pouze jeden úryvek. Neúnavně šel za svými historickými výzkumy v archivech, což bylo vyjádřeno v jeho četných statích, které téměř rok co rok publikoval.

Prag an. In Smichov kamen seine Söhne Siegmund (*1892) und Raimund (*1894) zur Welt; ein dritter Sohn (*1890 oder 1896?) starb sehr jung.

Im Schuljahr 1894/95 wurde Klimesch an die k.k. deutsche Lehrerinnenbildungsanstalt in Prag versetzt und ab 1895/96 finden wir ihn als wirklichen Professor am k.k. Staatobergymnasium in Laibach. Durch drei Jahre (1901–1903) war er Schriftleiter der „Laibacher Schulzeitung“, wo er sich u.a. auch kritisch zu den Problemen des Geschichtsunterrichts äußerte. Beiträge von ihm finden sich auch in den Jahresberichten des Laibacher Gymnasiums.

Dr. Klimesch – jako c.k. profesor v Praze v roce 1893

Dr. Klimesch – als kk Professor in Prag 1893

Die Sommerferien verbrachte er mit seiner Familie in der Heimat, durchwanderte den Böhmerwald, kannte dort jedes Dorf. So wanderte er im August 1895 mit einem Kollegen und Landsmann, der sich wie er

im Sommer während der Ferien in Südböhmen aufzuhalten pflegte, von Kaplitz auf Fußpfaden, Feld- und Waldwegen über die Pfarrdörfer Thurmplandes und Priethal nach Krummau und dann weiter nach Christianberg. Von dem Manuskript „Briefe aus dem Böhmerwald“ ist leider nur ein Fragment erhalten. Unermüdlich ging er seinen historischen Forschungen in den Archiven nach, die in seinen zahlreichen Abhandlungen, die fast Jahr für Jahr erschienen, ihren Niederschlag fanden.

Roku 1900 se narodila v Lublani (Laibach) jeho dcera Elisabeth. Ale jen o čtyři roky později ho potkala těžká rána: 8. 9. 1904 zemřela v Kaplici jeho žena (asi na chřipku?). Její smrt ho zřejmě musela hluboce zasáhnout. Na náhrobek nechal vytesat: „Hier ruht Emilie Klimesch, Die Seligkeit ihres trostlosen Gatten.“ (Zde odpočívá Emilie Klimesch, světlo jejího sklíčeného manžela. Náhrobek se nachází na kaplickém hřbitově hned nalevo od vchodu.) Zůstal pak se dvěma většími a čtyřmi malými dětmi sám.

V březnu roku 1905 se oženil v městečku Aflenz (leží jižně od Mariazell) s Ameliinou starší sestrou Adolfinou Gadollou (*3. 7. 1867), která byla v nedaleké malé obci „Etmisßl“ učitelkou. Opět byl Simon Schinko za svědka. Třetí manželství zůstalo bezdětné. Adolfina (Ada) však byla pro jeho děti chápající a milou matkou. V březnu roku 1913 zemřela i ona a byla pochována v rodinném hrobě v Kaplici.

Ve školním roce 1913/14 si musel Klimesch v důsledku nemoci vzít dovolenou. Vyznamenán titulem školský rada odešel v roce 1914 na odpočinek a přestěhoval se do Grazu, Kopernikusgasse 27. V roce 1917 se jeho dcera Else provdala za židovského bankovního úředníka, se kterým se odstěhovala do Vídně. Roku 1918 padl jeho syn Raimund u Noventa na řece Piava.

Nejdříve bydlel Klimesch dále v Grazu. V zimě roku 1921 se zdržoval v Rozpoutí. Od roku 1924 bydlel u svého syna Edmunda ve Vídni: do roku 1938 v 16. okrese, Grundsteingasse 7, po té v 21. okrese v ulici Wagramerstraße 28–30, kde vlastnil jeho syn tiskárnu knih.

I v penzi pokračoval Klimesch ve svém bádání a ve své historické práci; také se nadále zdržoval i v Kaplici. Byl v úzkém kontaktu se svými krajany ve Vídni a ještě v lednu roku 1931 měl pro „Heimatgruppe Kaplitz und Umgebung in Wien“ („Sdružení rodáků z Kaplice a jejího okolí ve Vídni“) přednášku na téma: básník Theobald

1900 wurde in Laibach seine Tochter Elisabeth geboren. Aber nur vier Jahre später traf ihn ein schwerer Schlag: Am 8. 9. 1904 starb in Kaplitz seine Frau (an Influenza?). Ihr Tod muss ihn tief erschüttert haben. Auf den Grabstein ließ er meißeln: „Hier ruht Emilie Klimesch, die Seligkeit ihres trostlosen Gatten.“ (Der Grabstein befindet sich am Kaplitzer Friedhof gleich links vom Eingang.) Nun stand er mit zwei halbwüchsigen und vier kleinen Kindern allein da.

Im März 1905 heiratete er in Aflenz (südlich von Mariazell gelegen), Amelias ältere Schwester Adolfine Gadolla (*3. 7. 1867), die im nahen Etmisßl, einem kleinen Nest, als Lehrerin tätig war. Wiederum war Simon Schinko Trauzeuge. Die dritte Ehe blieb kinderlos. Aber Ada war seinen Kindern eine verständnisvolle und liebe Mutter. Im März 1913 starb auch sie und wurde im Familiengrab in Kaplitz beigesetzt.

Im Schuljahr 1913/14 musste sich Klimesch krankheitshalber beurlauben lassen. Mit dem Titel Schulrat ausgezeichnet trat er 1914 in den Ruhestand und übersiedelte nach Graz, Kopernikusgasse 27. 1917 heiratete seine Tochter Else einen jüdischen Bankbeamten, mit dem sie nach Wien zog. 1918 fiel sein Sohn Raimund bei Noventa an der Piave.

Zunächst wohnte Klimesch weiterhin in Graz. Im Winter 1921 hielt er sich in Rossboden auf. Ab 1924 wohnte er bei seinem Sohn Edmund in Wien: bis 1938 im 16. Bezirk, Grundsteingasse 7, dann im 21., Wagramerstraße 28–30, wo sein Sohn eine Buchdruckerei besaß.

Auch im Ruhestand setzte Klimesch seine Forschungen und seine historischen Arbeiten fort; hielt sich auch immer wieder in Kaplitz auf. Mit seinen Landsleuten in Wien stand er in enger Verbindung und noch im Jänner 1931 hielt er in der Heimatgruppe „Kaplitz und Umgebung in Wien“ einen Vortrag über den Dichter Theodor

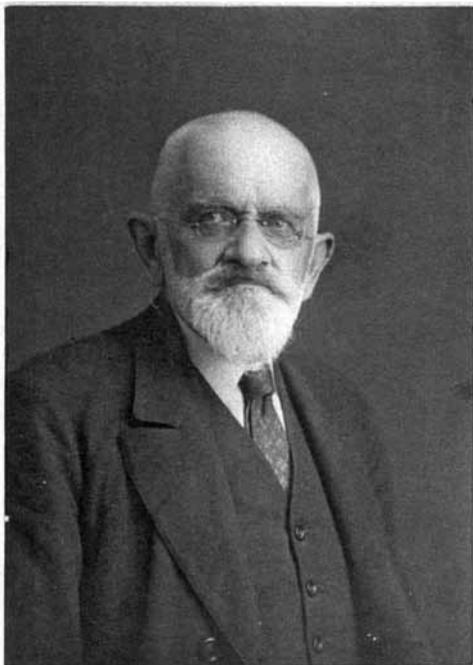
Köck, který v 17. století bydlel na svém statku Sonnberg (Žumberk) u Nových Hradů.

A. Carolo o něm v časopise „Waldheimat“ (1932, č. 6) píše, tady v českém překladu: „Když tento tichý učenec se svými chytrými očky za drátovými obroučkami brýlí sedává ve své oblíbené hospodě nedaleko svého nynějšího bydliště v Neulerchenfeldu a člověk s ním jen tak diskutuje, dozví se od něho tak akorát, že tento dnes dvaosmdesátník právě nyní ukončuje svoje „Velké dějiny okresu Kaplice“, že za tím účelem proslídil mnohé archívy v Dolním Rakousku, navštívil nedávno archív zámku Weinberg u Kefermarktu v Horních Rakousích a ještě několik dalších drobností. Pokud by se mu člověk chtěl zalíbit a dotknou se toho, co vše v životě vykonával, odmítá to zcela rozhodně: „Ach co já vím, co jsem už všechno napsal. Koho to také vůbec zajímá?“ Je prý jen sběrač archivních údajů, zejména těch, jež se týkají rytířských rodů Šumavy, nesbírá ale údaje o sobě samotném.

Jeho velkou pracovitost můžeme pochopit v souboru jeho prací, který máme k dispozici, ale určitě neobsahuje všechna jím napsaná díla. Snad oprávněně je možno říci, že právě on vedle Prof. Matthiase Pangerla a Dr. Valentina Schmidta byl nejvýznamnějším historikem jižní Šumavy.

Köck, der im 17. Jhd. auf seinem Gut Sonnberg bei Gratzen lebte.

A. Carolo schreibt in der Zeitschrift „Waldheimat“ (1932, Nr. 6) über ihn: „Wenn dieser stille Gelehrte mit den klugen Äuglein hinter den

Dr. Klimesch – jako důchodce ve Vídni v roce 1926

Dr. Klimesch – als Pensionist in Wien 1926

drahtgefaßten Brillen so in seinem Stammgasthaus draußen in Neulerchenfeld, unweit seinem jetzigen Wohnhause, plaudernd neben einem sitzt, dann entlockt man ihm zur Not noch, daß er – der heute Zweiundachtzigjährige – eben seine große Geschichte des Bezirkes Kaplitz zu beenden im Begriffe ist, daß er zu diesem Zwecke etliche Archive in Niederösterreich durchstöbert, erst kürzlich das Archiv im Schlosse Weinberg bei Kefermarkt in Oberösterreich besucht hat und noch etliche Kleinigkeiten mehr. Wenn man ihm ob seiner be-

reits getanen Lebensarbeit auf den Zahn fühlen würde, da winkt er ganz energisch ab. „Ach was weiß ich, was ich schon geschrieben habe. Wen interessiert das auch schon.“ Er sei eben nur ein Sammler archivalischer Daten, namentlich solcher über die Rittergeschlechter des Böhmerwaldes, aber kein Sammler seiner eigenen Daten.

Die Fülle seines Fleißes kann man erfassen, wenn man die (sicher unvollständige) Liste seiner Arbeiten betrachtet. Wohl mit Recht kann man sagen, dass er neben Prof. Matthias Pangerl und Dr. Valentin Schmidt der bedeutendste Historiker des südlichen Böhmerwaldes war.

Ne ale všechny jeho rukopisy byly vytištěny. Zmiňované „Dějiny okresu Kaplice“ jsou bohužel neznámé. Pravděpodobně se ztratily, když byl dům jeho syna ve Wagramerstraße ve Vídni v roce 1944 bombardován. Ve vlastnictví jedné z jeho pravnuček se nachází ještě nezveřejněné rukopisy, mezi nimi i jeho životopis, který bohužel končí obdobím jeho školní docházky. Roztřeseným, ale stále ještě srozumitelným písmem, napsal svoji poslední práci: „Der Besitz der Prämonstratenserklöster Strahov, Mühlhausen und Schlägl in Südböhmen“ (Majetek premonstrátských klášterů Strahov, Milevsko a Schlägl v jižních Čechách). Klimesch zemřel 13. 4. 1940 v 90. roku života ve Vídni a na své přání byl 18. 4. uložen do rodinného hrobu v Kaplici. Pohřeb celebroval děkan Franz Schützner.

V té době žili ještě oba jeho synové Edmund a Siegmund a také jeho dcera Else. Ta roku 1938 spolu se svým manželem emigrovala do Anglie; oba se po válce opět vrátili zpět do Vídně. Krajané ve Vídni na Klimesche nezapomněli. Na jeho dům v Grundsteingasse 7 nechali upevnit pamětní desku, která byla dne 19. 10. 1952 slavnostně odhalena. Nese nápis (zde český překlad):

ZDE BYDLEL VELIKÝ ŠUMAVSKÝ UČENEC
A BADATEL REGIONÁLNÍCH DĚJIN
PROF. DR. JOHANN MATTHÄUS KLIMESCH
OD 1924 DO 1938
ZŘÍZENO SPOLKEM
RAKUŠANŮ ZE ŠUMAVY
„HVOZDU“
U PŘÍLEŽITOSTI STÉHO VÝROČÍ
JEHO NAROZENÍ

ŘÍJEN 1952, VÍDEŇ

Opakovaně byl vzpomínán v nekrolozích a také tento spis měl napomoci, aby vzpomínka na tak velice zasloužilého Šumavana a jeho dílo zůstala stále živá.

Nicht mehr alle seine Manuskripte wurden gedruckt. Die erwähnte „Geschichte des Bezirkes Kaplitz“ ist leider verschollen. Wahrscheinlich ging sie verloren, als 1944 das Haus seines Sohnes in der Wagramerstraße zerbombt wurde. Im Besitz einer Urenkelin befinden sich noch unveröffentlichte Manuskripte, darunter seine Lebensgeschichte, die leider mit seiner Schulzeit endet. Mit zittriger, aber immer noch klarer Handschrift schrieb er seine wohl letzte Arbeit: „Der Besitz der Prämonstratenserklöster Strahov, Mühlhausen und Schlägl in Südböhmen.“ Klimesch starb am 13. 4. 1940 im 90. Lebensjahr in Wien und wurde seinem Wunsch gemäß am 18. 4. im Familiengrab in Kaplitz beigesetzt. Die Einsegnung nahm Dechant Franz Schützner vor.

Damals lebten noch seine Söhne Edmund und Siegmund sowie seine Tochter Else. Sie war 1938 mit ihrem Mann nach England emigriert; die beiden kehrten nach dem Krieg wieder nach Wien zurück. Seine Landsleute in Wien hatten Klimesch nicht vergessen. An seinem Wohnhaus in der Grundsteingasse 7 ließen sie eine Gedenktafel anbringen, die am 19. 10. 1952 feierlich enthüllt wurde. Sie trägt die Inschrift:

HIER WOHNTE DES BÖHMERWALDES
GROSSER GELEHRTER UND
HEIMATFORSCHER
PROF. DR. JOHANN MATTHÄUS KLIMESCH
VON 1924 BIS 1938
ERRICHTET VOM VEREIN DER
ÖSTERREICHER
AUS DEM BÖHMERWALD „HOCHWALD“
ANLÄSSLICH DES 100. GEBURTSTAGES

WIEN IM OKTOBER 1952

Immer wieder wurde in Nachrufen seiner gedacht, und auch diese Schrift soll mithelfen, das Andenken an den so verdienstvollen Böhmerwäldler und sein Werk wach zu halten.

Zdroje:

Schematismus der österr. Mittelschulen und Fachschulen gleichen Ranges, Jahrgänge 1880/81 bis 1887/88;

Jahrbücher des höheren Unterrichtswesens in Österreich von 1887 bis 1914;

Jahresberichte des Gymnasiums Laibach; Kopien von Urkunden und Manuskripten, die mir seine Urenkelin, Frau DDr. S.v.Zumbusch-Weyerstahl, zur Verfügung stellte; u.a.

Dr. Herbert Sailer

Překlad textu „Dr. J. Matthäus Klimesch – Historik Šumavy“ do češtiny: Rodina Perausových, Kaplice

Vlastnictví premonstrátských klášterů Strahov, Milevsko a Schlägel v jižních Čechách (Dr. Matthäus Klimesch)

Kanovník Norbert z Xantenu, pozdější arcibiskup magdeburský, založil v roce 1120 premonstrátský řád, který našel zásluhou organizace spočívající ve spojení stanov duchovního řádu řeholních kanovníků a mnišství v krátké době rozšíření v celém křesťanstvu, a byl tak brzy zaveden i v Čechách. Stalo se to někdy kolem roku 1140, když olomoucký biskup Jindřich Zdík (Heinrich Zdik) a pražský biskup Jan I. (Johann I.) přiměli knížete Vladislava II. (Wladislaw II.), aby poblíž svého hradu v Praze zřídil klášter Strahov (Strahow – Mons Sion) a dal ho k dispozici řádu. Nově zřízený klášter dostal své první obyvatele z kláštera Steinfeld am Rhein. O něco později, ale ještě ve stejném století, bylo v zemi zřízeno dalších 7 poboček tohoto řádu. Jednou z nich byl klášter Milevsko, zřízený u stejnojmenného městečka západně od Tábora. Klášter vznikl v roce 1184, za své založení věděl českému šlechtici Jiřímu z Milevska a za první osídlení klášteru Želiv (Selau).

Quellen:

Schematismus der österr. Mittelschulen und Fachschulen gleichen Ranges, Jahrgänge 1880/81 bis 1887/88;

Jahrbücher des höheren Unterrichtswesens in Österreich von 1887 bis 1914;

Jahresberichte des Gymnasiums Laibach; Kopien von Urkunden und Manuskripten, die mir seine Urenkelin, Frau DDr. S.v.Zumbusch-Weyerstahl, zur Verfügung stellte; u.a.

Dr. Herbert Sailer

Übersetzung des Textes „Dr. J. Matthäus Klimesch – Ein Historiker des Böhmerwalds“ ins Tschechische: Familie Peraus, Kaplice (Kaplitz)

Der Besitz der Prämonstratenserklöster Strahov, Mühlhausen und Schlägel in Südböhmen (Von Dr. Matthäus Klimesch)

Der vom Xantner Kanonikus Norbert, nachmaliger Erzbischof von Magdeburg, um das Jahr 1120 gegründete Prämonstratenserorden fand infolge seiner Organisation, die eine Vereinigung der Satzungen der Kollegiatgeistlichkeit mit dem Mönchstum darstellte, in kurzer Zeit eine allgemeine Verbreitung in der Christenheit, und so wurde er auch frühzeitig in Böhmen eingeführt. Es war um das Jahr 1140, als der Olmützer Bischof Heinrich Zdik und der Prager Bischof Johann I. den Herzog Wladislaw II. bewogen, in der Nähe seiner Burg in Prag das Kloster Strahow (Mons Sion) zu errichten und dasselbe dem Orden zur Verfügung zu stellen. Seine ersten Bewohner bekam das neue Kloster aus dem Kloster Steinfeld am Rhein. Etwas später, aber noch in demselben Jahrhundert wurden 7 andere Niederlassungen dieses Ordens im Lande errichtet. Eine davon war das Kloster Mühlhausen bei dem gleichnamigen Städtchen westlich von Tabor. Dieses hatte seine im Jahre 1184 erfolgte Gründung dem böhmischen Edelmann Georg von Mühlhausen und seine erste Besiedlung dem Kloster Selau zu verdanken.

Z Milevska byl v roce 1218 osídlen v severozápadním cípu hornorakouského Mühlviertlu klášter Schlägel (Drkolná), poté co se ho vzdali cisterciáci, pro které ho Kalhoch z Falkenštejna v roce 1206 založil.

Z četných statků, které vlastnil klášter strahovský (Strahow), se pouze jediný nacházel v jižních Čechách.

Byl to zemský statek v kopcovitém území nalevo od Vltavy na cestě mezi Rožmberkem (Rosenberg) a Krumlovem (Krummau), který v roce 1410 zahrnoval kromě farnosti a vesnice Svéraz (Tweras) ještě vesnice Tuš/Suš (Luss), Bučí (Pätschen/Putschen), Tisovka (Tislowitz), Nahořany (Hochdorf), Horní Světlá (Swyetyl Maior/Ober-Zwiedlern), Květušín/Dětošín (Quitosching), Břeží (Wurezhöfen), Záhoří (Sahorsch), Zátoňské Dvory – statek a faru u Zátoně (Ebenau), Velislavice (Weislowitz), Podolí (Unter-Heiming), Hajmín (Ober-Heiming), Lštín (Alsching), Slubice (Schlumwitz), Skubice (Tischlern), Dolní Světlá (Unter-Zwiedlern) a Vadkov (Neudörfel) a nesl jméno Záchlum (Zachlum).

Farnost ve Svérazu byla spravována jedním strahovským mnichem a počítala se k těm bohatším beneficím Doudlebského děkanátu, neboť výše papežského desátku, jenž byl ve 14. století obvyklý a který musel farář půlročně odvádět, činila celých 21 grošů. K vesnici patřilo dva a půl lánů gruntu, jedno dědičné léno, 6 podsedníků (specifická forma poddanství, poz. překl.) s povinností platit daně, dva šenky s povinností platit daně, obecní pastýř, dva mlýny, ze kterých byly také odváděny daně, a les ve velikosti přibližně deseti lánů. Vesnice Tuš měla 10 lánů půdy a 2 „malolány“ (Kleinhuben) ze kterých odváděla daně, 8 podsedníků, pastviny u vsí Velké Strážné a Malé Strážné (Groß- a Klein-Drossen), 2 mlýny, 2 obecní louky, jednoho obecního pastýře a hospodu. Vesnice Bučí (Putschen) měla 3 ¼ lánů půdy, nějaké náradí, 2 podsed-

Von Mühlhausen aus wurde im Jahre 1218 das Kloster Schlägel in der nordwestlichen Ecke des oberösterreichischen Mühlviertels besiedelt, nachdem es von den Zisterziensern, für die es Kalhoch von Falkenstein im Jahre 1206 errichtet hatte, aufgegeben worden war.

Von den zahlreichen Gütern, mit denen Strahow gesegnet war, lag nur eines in Südböhmen.

Es war dies ein Landgut in dem hügeligen Gelände links von der Moldau auf der Strecke zwischen Rosenberg und Krummau, welches im Jahre 1410 die Pfarre und das Dorf Tweras (Sweraz) nebst den Dörfern Tusch (Luss), Pätschen (Putschen/Buczye), Tislowitz (Thyssowka), Hochdorf (Nahorzany), Ober-Zwiedlern (Swyetyl Maior), Quitosching (Dyetskossyn), Wurezhöfen (Brzesyz), Sahorsch (Zahorzye), Ebenau (Villa et curia circa Zathon), Weislowitz (Welysslaweyz), Unter-Heiming (Poddole), Ober-Heiming (Haymyn), Alsching (Lotyenok), Schlumwitz (Slubieze), Tischlern (Skubieze), Unter-Zwiedlern (Swietla Minor) und Neudörfel (Vadkov) umfaßte und den Namen Zachlum führte.

Die Pfarre in Tweras wurde von einem Chorbherrn aus Strahow verwaltet, und man zählte sie zu den reicheren Benefizien des Teindleser Dekanats, denn der im 14. Jahrhundert übliche Papstzehent, den der Pfarrer halbjährig zu entrichten hatte, betrug nicht weniger als 21 Groschen. Zum Dorfe gehörten dritthalb zinspflichtige Lähne Grundes, ein zinspflichtiges Erblehen, 6 zinspflichtige Untersassen (ein spezifisches Untertanenverhältnis, Anm. d. Ü.), ein Wald in der Ausdehnung von beiläufig 10 Lähnen, 2 zinspflichtige Wirtschaftshäuser, ein zinspflichtiger Gemeindevirt und 2 zinspflichtige Mühlen. Das Dorf Tusch hatte 10 zinspflichtige Lähne Grundes, 2 zinspflichtige Kleinhuben, 8 Untersassen, Weidegründe bei Groß- und Klein-Drossen, 2 Mühlen, 2 Gemeindewiesen, einen Gemeindevirt und ein Wirtshaus. Das Dorf Putschen hatte 3 ¼ Lähne Grundes, eine

níky, jednu obecní louku, obecního pastýře a hospodu. Vesnice Tisovka (Tislowitz) měla 4 lány půdy a obecního pastýře.

Ves Nahořany (Hochdorf) měla 8 lánů půdy a dva obecní pastýře. Vesnice Horní Světlá (Ober-Zwiedlern) měla 5 lánů půdy, dále obecní zahradu, obecního pastýře a louku, která patřila klášteru. Vesnice Dětošín (Quitosching) měla 1 ½ lánů půdy.

Vesnice Březí (Wurezhöfen) byla obdařena právem emphiteutickým (nájemce měl právo se svolením vlastníka půdu prodat nebo odkázat, pozn. překl.) a měla 2 lány půdy, 2 mlýny a obecního pastýře.

Vesnice Záhoří (Sahorsch) byla rovněž obdařena emphiteutickým právem a měla 5 lánů půdy a obecního pastýře. K vesnici Zátoňské Dvory (Ebenau) patřilo 1 ½ lánů půdy obdařené emphiteutickým právem, a také poplužný statek kláštera.

Vesnice Velislavice (Weislowitz) měla 7 lánů půdy, poplužní statek obdařený emphiteutickým právem, ke kterému patřilo 1 ½ lánů půdy, a obecního pastýře. Vesnice Podolí (Unter-Heiming) měla 2 ½ lánů půdy a obecního pastýře. Hajmín (Ober-Heiming) měl 2 ½ lánů půdy a obecního pastýře. Vesnice Lštín (Alsching) měla 2 lány půdy, 2 podsedníky a obecního pastýře.

Vesnice Slubice (Schlumwitz) měla 3 lány půdy a obecního pastýře. Vesnice Skubice (Tischlern) měla 3 lány půdy a obecní louku, 1 podsedníka, obecního pastýře a louku pronajatou držiteli poplatného léna obce (Zinsholden).

Vesnice Dolní Světlá (Unter-Zwiedlern) měla 4 lány půdy kromě pole na hranici obce o výměře čtvrtlánu a jednoho obecního pastýře. Vesni-

Anzahl von Geräten, 2 Untersassen, eine Gemeindewiese, einen Gemeindegirten und ein Wirtshaus. Das Dorf Tislowitz hatte 4 Lähne Grundes und einen Gemeindegirten.

Das Dorf Hochdorf hatte 8 Lähne Grundes und zwei Gemeindegirten. Das Dorf Ober-Zwiedlern hatte 5 Lähne Grundes, einen Gemeindegarten, einen Gemeindegirten und eine dem Kloster gehörige Wiese. Das Dorf Quitosching hatte 1 1/2 Lahn Grundes.

Das Dorf Wurezhöfen war mit emphiteutischem Rechte ausgestattet (konnte mit Zustimmung des Besitzers Grund verkaufen oder vererben, Anm. d. Ü.) und hatte zwei Lähne Grundes, 2 Mühlen und einen Gemeindegirten.

Das Dorf Sahorsch war gleichfalls mit emphiteutischem Rechte ausgestattet und hatte 5 Lähne Grundes und einen Gemeindegirten. Zu dem Dorfe Ebenau gehörten anderthalb nach emphiteutischem Rechte ausgesetzte Lähne Grundes nebst einem Meierhofe des Klosters.

Das Dorf Weislowitz hatte 7 Lähne Grundes, einen nach emphiteutischem Rechte ausgesetzten Meierhof, zu dem anderthalb Lähne Grundes gehörten, und einen Gemeindegirten. Das Dorf Unter-Heiming hatte 2 ½ Lähne Grundes und einen Gemeindegirten. Das Dorf Ober-Heiming hatte 2 ½ Lähne Grundes und einen Gemeindegirten. Das Dorf Alsching hatte 2 Lähne Grundes, 2 Untersassen und einen Gemeindegirten.

Das Dorf Schlumwitz hatte 3 Lähne Grundes und einen Gemeindegirten. Das Dorf Tischlern hatte 3 Lähne Grundes, eine Gemeindewiese und eine an einen der Zinsholden des Dorfes verpachtete Wiese, einen Untersassen und einen Gemeindegirten.

Das Dorf Unter-Zwiedlern hatte 4 Lähne Grundes nebst einem Gemeinde-Grenzacker in der Ausdehnung eines Viertellahnes und einen

ce Vadkov (Neudörfel) měla půldruhého lánu půdy a jeden mlýn (Emler, Decem registra cens. Boh., s. 211–228).

Kdy se dostaly tyto statky pod panství kláštera, se již nedá přesně uvést. Ve zprávě o založení a obdarování kláštera, sepsané kolem roku 1143, se tyto statky ještě nevyskytují mezi majetky, kterými byl klášter vybaven. (Erben, Reg. Boh., s. 106 a n.).

Naproti tomu se jméno Záchlum (Czachlum) objevuje poprvé v listině z 15. května roku 1273, jejímž prostřednictvím převzal papež Gregor X. klášter včetně majetku pod svou zvláštní ochranu. (Tomek, Gesch. v. Prag I, s. 485).

Statky musely být tedy klášteru přiděleny teprve někdy mezi roky 1143 a 1273. Okolnosti, za kterých se toto dělo, byly zřejmě stejného rázu jako ty, za kterých většina starších českých klášterů dostala do svého vlastnictví pozemky nacházející se v místech od nich daleko vzdálených. Opaté povolovali jednou tomu, brzy jinému z příslušníků kláštera, aby se izolovali v osamělých lesních krajinách, zpravidla patřících vladaři, a aby zde vedli život poustevníka. Místa těmito poustevníky vybraná dostala zřízením cely a kaple během krátké doby přívětivý vzhled. Místo pak bylo včetně nejbližšího okolí zpětně darováno vlastníkem lesů klášteru, ke kterému dotýčný poustevní mnich patřil.

O tom, že klášter Strahov získal oblast kolem Svěrazu od jednoho z následníků knížete Vladislava II. a nikoliv od některého z příslušníků českého šlechtického rodu, třeba od Vítkovců, se nedá pochybovat, protože jen zemský vládce zcela prokazatelně ovládal až do začátku 13. století celé rozsáhlé lesnaté území při jihozápadní

Gemeindehirten. Das Dorf Neudörfel hatte anderthalb Lähne Grundes und eine Mühle. (Emler, Decem registra cens. Boh., S. 211–228).

Wann dieses Landgut unter die Herrschaft des Klosters gekommen ist, läßt sich nicht genau angeben. In dem um das Jahr 1143 abgefaßten Berichte über die Gründung und Bestiftung des Klosters erscheint es noch nicht unter den Gütern, mit denen letzteres ausgestattet worden ist. (Erben, Reg. Boh., S. 106 ff..)

Dagegen taucht sein Name (Czachlum) zum erstenmale in einer Urkunde vom 15. Mai 1273 auf, mittels welcher Urkunde Papst Gregor X. das Kloster und dessen Besitzstand in seinen besonderen Schutz nahm. (Tomek, Gesch. v. Prag I, S.485).

Es muß also erst innerhalb des Zeitraumes von cc. 1143 bis 1273 zugestiftet worden sein. Die Umstände, unter denen solches geschah, dürften dieselben gewesen sein wie jene, unter denen die meisten älteren Klöster Böhmens in den Besitz von Liegenschaften gekommen sind, die weit entfernt von ihnen lagen. Die Äbte gestatteten nämlich bald dem einen, bald dem anderen von den Angehörigen ihres Klosters, sich in die Einsamkeit einer entlegenen, zumeist dem Landesfürsten gehörigen Waldung zurückzuziehen und dort ein Einsiedlerleben zu führen. Die von solchen exponierten Einsiedlermönchen erwählte neue Wohnstätte bekam in kurzer Zeit ein wirtliches Aussehen durch die Errichtung einer Zelle und einer Kapelle und wurde samt der nächsten Umgebung nachträglich von dem Besitzer des Waldes dem Kloster geschenkt, dem der Einsiedlermönch angehörte.

Daß das Strahower Kloster das Gebiet von Tweras von einem der Nachfolger Herzog Wladislaws II. und keineswegs von einem Adelsgeschlecht des Landes, etwa von den Witigonen, erworben hat, daran ist nicht zu zweifeln, denn über den ganzen breiten Waldboden von der südwestlichen Landesgrenze hatte bis zum Be-

hranici země. Proto patrně také došlo k tomu, že se ještě v roce 1273 majetky kláštera označovaly jako zboží v sousedství knížecího hradu Netolice a nikoli jako majetek v sousedství hradu Rožmberk nebo Krumlov.

Zatímco původní kaple a pozdější farní kostel ve Svěrazu pravděpodobně vznikly už ve 12. století, byly výše zmiňované osady zřízeny na území Svěrazu až na podnět kláštera v průběhu 13. století. Jejich první obyvatelé pocházeli zřejmě většinou z klášterních domén v českém vnitrozemí, a byli proto převážně české národnosti.

Okolnosti, za kterých klášter Strahov tento majetek ztratil, byly následující: Císař Zikmund, který byl stále ve finanční tísní, dal 7. dubna 1421 do zástavy tyto majetky a stejně i majetky sousedního probošství Zátouň, patřícího benediktinskému klášteru Ostrov, bratrům Heinrichovi a Buškovi z Drahoa, jimž dlužil 400 kop grošů, a 24. ledna 1422 připsal část obou zastavených majetků také Maternovi z Ronova. (Regesta imperii XI, 1. Abt., s. 317 a s. 332). Oba zastavené majetky získali páni z Rožmberku tím, že první odkoupil Oldřich II. roku 1431 od bratrů z Drahoa a druhý pak roku 1460 pan Jan II. od Čeňka ze Zvíkova (dědice Materny z Ronova). (Březan, Register majest. Archiv v Třeboni, s. 74 a n.). Protože Rožmberkům zřejmě šlo více o dědičné vlastnictví zástavy než o navrácení zástavou jištěných dlužných peněz, podvrhli Rožmberkové dokument, vydaný údajně na Karlštejně 11. května 1380, následujícího obsahu: Král Václav IV. daruje Janu I. z Rožmberku patroncinium na kostely ve Svěrazu a Zátouň, protože oba kostely byly založeny a dotovány jeho předky, a zavazuje budoucí české krále, aby k nim příslušející osady nikomu nezastavovali. (Originál falza v zámeckém archivu v Krumlově). Nehledě

ginn des 13. Jahrhunderts erweislichermaßen nur der Landesfürst zu gebieten. Daher mag es auch gekommen sein, daß man noch im Jahre 1273 diese Besetzung des Klosters nicht als ein der Burg von Rosenberg oder der Burg von Krummau, sondern als ein der landesfürstlichen Burg von Netolitz benachbartes Gut bezeichnet hat.

Während die anfängliche Kapelle und spätere Pfarrkirche in Tweras schon im 12. Jahrhundert entstanden zu sein scheint, so sind die obgenannten Ortschaften auf dem Tweraser Territorium wohl erst im Laufe des 13. Jahrhunderts auf Veranlassung des Klosters angelegt worden. Ihre ersten Bewohner stammten gewiß zumeist aus den klösterlichen Domänen im Inneren Böhmens und waren daher vorwiegend tschechischer Nationalität.

Die Umstände, unter denen dieser Besitz dem Kloster Strahow abhanden kam, waren folgende: Der allzeit geldbedürftige Kaiser Siegmund versicherte auf demselben und auf der benachbarten, dem Benediktinerkloster Ostrow gehörigen Probstei Ottau am 7. April 1421 den Betrag von 400 Schock Groschen, den er den Brüdern Heinrich und Busko von Drahow schuldig war, und am 24. Jänner 1422 verschrieb er einen Teil der beiden Pfandobjekte auch dem Materna von Ronow. (Regesta imperii XI, 1. Abt., S. 317 u. 332). Beide Pfandschaften brachten die Herren von Rosenberg an sich, indem Herr Ulrich II. im Jahre 1431 die den Brüdern von Drahow gehörige und Herr Johann II. im Jahre 1460 die dem Tschenek von Klingenstein, dem Erben Maternas von Ronow, gehörige erkaufte. (Březan, Register majest. im Arch. zu Wittingau, S. 74 f.). Da es den Rosenbergern offenbar mehr um den erblichen Besitz der Pfandschaft als um das daran haftende Pfandgeld zu tun war, so unterschoben sie eine angeblich auf dem Karlstein am 11. Mai 1380 ausgestellte Urkunde folgenden Inhalts: K. Wenzel IV. schenkt dem Johann I. von Rosenberg das Patronat über die Kirchen zu Tweras und Ottau, weil beide Kirchen von

na to zůstali Oldřich II. a Jan II. z Rožmberku a jejich nejbližší následovníci jen držitelé zástavy na svérázké území, než se konečně jednomu z vnuků Jana II., Joštovi II., podařilo tyto statky nabýt jako dědičný majetek pro svůj rod. Toto se událo roku 1539. V jedné v tomto roce uzavřené smlouvě mezi strahovským opatem a Rožmberkem se opat zřekl všech svých nároků na zmíněná území ve prospěch rožmberského rodu. Rožmberk se naopak zřekl peněz ze zástavy obou území a sebe i následné dědice zavázal k tomu, aby strahovskému klášteru platili ročně rentu 75 kop českých grošů, tak dlouho, než obstarají klášteru hodnotou srovnatelné, od Prahy maximálně 10 mil vzdálené statky. (České zemské desky VI, K 10–11).

Stejným způsobem, jakým nabyl strahovský klášter zboží Záchlum, přišel i **milevský** klášter k vlastnictví farnosti Kaplice a k ní patřících pozemků. Brzy, snad již za prvního opata kláštera, slavného kronikáře Jarlocha (1187–1228), založil významný příslušník kláštera v hraničním lese, který patřil zemskému knížeti, při ústí strádovského potoka do Malše poustevnu s kaplí, kolem níž také záhy vznikla skromná slovan-ská osada, jež dostala jméno Kaplice (= místo u kaple). S přibývajícím obyvateli v jejím okolí byla kaple rozšířena a povýšena na farní kostel, což se pravděpodobně událo nedlouho před rokem 1257, protože 15. dubna tohoto roku papež Alexander IV. udělil čtyřicetidenní odpustky všem těm, kteří kajicně a s patřičnou zbožností navštíví tento svatostánek ve svátek Nanebevzetí Panny Marie anebo o svátku apoštolů Petra a Pavla nebo o památném dnu Všech svatých. (Emler, Reg. Boh. II, s. 57). Původní donace nové farnosti se skládala

desen Vorfahren gegründet und dotiert worden sind, und verpflichtet die künftigen Könige Böhmens, die zugehörigen Ortschaften niemandem zu verpfänden. (Orig. der Fälschung im Schlossarchiv zu Krummau). Ungeachtet dessen blieben Ulrich II. und Johann II. von Rosenberg und ihre nächsten Nachkommen nur Pfandinhaber des Tweraser Territoriums, bis es endlich einem von den Enkeln Johannes II., Jodok II. gelang, dasselbe als erbliches Eigentum für sein Geschlecht zu erwerben. Dies geschah im Jahr 1539. In einem in diesem Jahr geschlossenen Verträge zwischen dem Strahower Abte und dem Rosenberger entsagte der erstere allen seinen Ansprüchen auf das besagte Territorium zu Gunsten des Rosenbergschen Geschlechtes, wogegen der letztere auf die das Territorium belastende Pfandsomme verzichtete und sich und seine Erben verpflichtete, dem Strahower Kloster eine Rente jährlicher 75 Schock böhmischer Groschen solange auszuzahlen, bis sie diesem ein gleichwertiges, von Prag höchstens nur 10 Meilen entferntes Gut verschafft haben werden. (Böhm. Landtafel VI, K 10–11).

Auf die gleiche Weise, wie das Kloster Strahow das Landgut Záchlum erworben hatte, kam auch das Kloster **Mühlhausen** in den Besitz der Pfarre Kaplitz und der zu ihr gehörigen Liegenschaften. Frühzeitig, vielleicht schon unter dem ersten Abte dieses Klosters, dem berühmten Chronisten Gerlach (1187–1228), gründete ein exponierter Angehöriger des Klosters in dem landesfürstlichen Grenzwalde an der Mündung des Stradauer Baches in die Malsch eine Einsiedelei mit einer Kapelle, um welche bald auch eine bescheidene slawische Ortschaft entstand, die den Namen Kaplice (=Ort bei der Kapelle) bekam. Bei zunehmender Bevölkerung in der Umgebung wurde die Kapelle zu einer Pfarrkirche erweitert, was nicht lange vor dem Jahre 1257 geschehen sein mag, weil am 15. April dieses Jahres Papst Alexander IV. allen denen, die am Feste Mariä Himmelfahrt oder an jenem der Apostelfürsten Peter und Paul oder am Gedächtnistage Aller Heiligen bußfertig und mit gebüh-

pouze z úroků a ostatních dávek, které museli odvádět obyvatelé malé osady vedle kostela a dva sedláci ze osady Jermaly (Ermelei), jakož i z výnosu vlastního zemědělství a lesnictví. Takovým způsobem vzniklou farnost i s majetkem k ní patřícím věnoval zemský kníže klášteru, zatímco sám si ponechal ostatní území kolem Kaplice, které se táhlo západně od řeky Malše až k rozvodí mezi touto řekou a Vltavou. Tehdy se stali držiteli tohoto území páni ze Strakoníc. Pravděpodobně to byl Bavor II. ze Strakoníc, který je získal od Přemysla Otakara II. při svém sňatku s Anežkou, nemanželskou dcerou krále. Aby nový majetek pánů ze Strakoníc obdržel vlastní správní sídlo, dal na něm buď Bavor II., nebo jeho syn a následovník Bavor III. u vesnice stejného jména severně od Kaplice zbudovat hrad Pořešín, podle kterého byl potom majetek pojmenován.

Kaplická farnost neměla ještě dlouhého trvání, a už dosáhla významného přírůstku farníků. Páni ze Strakoníc totiž vedle osady ležící u farního kostela založili nové tržní městečko převážně s německým obyvatelstvem, které pojmenovali podle původní osady. To se jistě stalo až po založení nového města Budějovice, tedy po roce 1265, což vyplývá z faktu, že způsob založení nového tržního městečka napodobuje způsob založení budějovického nového města a že páni ze Strakoníc teprve od zmíněného roku, kdy byl také zahájen čilý dopravní ruch na cestě mezi městy Freistadtem a Budějovicemi, pravděpodobně nabyli přesvědčení, že zřízením větší měšťanské obce na této cestě by mohli výrazně zvýšit své příjmy.

render Andacht dieses Gotteshaus besuchen würden, einen vierzigtagigen Ablaß gewährte. (Emler, Reg. Boh. II, S. 57). Die ursprüngliche Dotation der neuen Pfarre bestand nur aus den Zinsen und sonstigen Abgaben, welche die Bewohner der kleinen Ortschaft neben der Kirche und die zwei Bauern der Ortschaft Ermelei zu entrichten hatten, sowie aus einer eigenen Feld- und Forstwirtschaft. Die solcherart entstandene Pfarre samt der zu ihr gehörigen Dotation gab der Landesfürst dem Kloster zu eigen, während er sich den übrigen Teil des Bodens um Kaplitz, der sich westlich von der Maltsch bis zur Wasserscheide zwischen diesem Flusse und der Moldau ausdehnte, vorbehielt. Inhaber dieses Teiles sind damals die Herren von Strakonitz geworden. Wahrscheinlich war es Bawor II. von Strakonitz, der ihn vom Könige Ottokar II. bei seiner Vermählung mit Agnes, einer natürlichen Tochter des Königs, erhielt. Damit die neue Besetzung der Herren von Strakonitz einen eigenen Amtssitz erhalte, deshalb erbaute entweder Bawor II. oder sein Sohn und Nachfolger Bawor III. auf ihr die Burg Poreschin bei dem gleichnamigen Dorfe nördlich von Kaplitz, nach der dann die Besetzung benannt wurde.

Die Kaplitzer Pfarre hatte noch nicht lange bestanden, als sie einen bedeutenden Zuwachs an Pfarrkindern erhielt. Die Herren von Strakonitz legten nämlich neben dem bei der Pfarrkirche befindlichen Dörfchen einen neuen Marktflücken mit vorwiegend deutscher Bevölkerung an, welchem Marktflücken sie den Namen des Dörfchens gaben. Dies geschah sicherlich nach der Gründung der Neustadt Budweis, somit nach dem Jahre 1265, was sich aus dem Umstande ergibt, daß die Anlage des Marktflückens jener der Budweiser Neustadt nachgeahmt ist und daß die Herren von Strakonitz erst seit dem genannten Jahre, in welchem ein lebhafter Verkehr auf der Straße zwischen Freistadt und Budweis seinen Anfang nahm, zur Überzeugung gekommen sein werden, daß sie durch die Errichtung einer größeren bürgerlichen Ortschaft an dieser Straße

V roce 1317 vyměnil Bavor III. s bratry Vernerem, Rackem a Přibíkem, rytíři z Vitějovic, pořešínské panství a s ním i tržní městečko Kaplice za zboží Vitějovice u Prachatic. Ti od té doby stejně jako všichni jejich potomci užívali titul páni „z Pořešína“. Během jejich vlády se kaplická farnost domohla značného zvětšení majetku. Markvart I., jeden ze synů Přibíka, obohatil 22. 7. 1383 farnost roční činží ve výši sedmi kop pražských grošů, kterou platilo všech pět sedláků z Velkého Rožnova (nyní Hubenov), tři sedláci z Malého Rožnova (nyní Rožnov) a ze dvora Rybník v Ježkově, a dále činží jedné kopy pražských grošů z mýtného v Kaplici a z výnosu dominikálního statku v Birkau (nyní Birau). Na oplátku se milevský opat František 20. září 1388 zavázal, že k současným dvěma kaplanům a faráři v kaplické farnosti povolá ještě čtvrtého kněze ze svého kláštera. (Klimesch, Urk.u. Reg. v. Poreschin, s. 39 a n. a s. 49 a n.).

Ze vsi Rožnov dostala farnost zpětně ještě druhou roční rentu. Sedláci obce po roce 1386 od Přibíka III., bratra Markvarta z Pořešína, koupili les za 12 kop grošů a 20 džberů ovsu a částečně ho přeměnili na louky a pastviny. Roční renta, kterou museli oni a jejich potomci za získané území platit, činila jednu kopy grošů a 28. května roku 1474 byla prodána vnukem Přibíka IV., Janem III. z Pořešína, Anně z Popovic (Popowitz). Ta 15. listopadu roku 1484 přičkla tuto rentu farnosti pod podmínkou, že se každoročně za to budou po 16. říjnu konat 2 zpívané a 5 čtených bohoslužeb v kaplickém farním kostele a že faráři každou neděli po kázání pronese modlitbu za její osobu a její předky a v čase Quatemburu nechá mezi chudé rozdělit bílý chléb v hodnotě 7 feniků. (Klimesch, a. a. O., s. 100, 104, 111.).

ihre Einkünfte bedeutend vermehren werden. Im Jahre 1317 vertauschte Bawor III. die Poreschiner Herrschaft, mithin auch den Marktflücken Kaplitz, gegen das Gut Witějitz bei Prachatic an die ritterlichen Brüder Wernher, Ratzek und Přibik von Witějitz, die sich fortan ebenso wie alle ihre Nachkommen des Prädikates „von Poreschin“ bedienten. Unter diesen hat die Kaplitzer Pfarre eine namhafte Vergrößerung ihres Besitzstandes erfahren. Marquard I., einer der Söhne Přibiks, bereicherte sie am 22. Juli 1383 mit einem Jahreszins von 7 Schock Prager Groschen an sämtlichen 5 Bauern in Groß-Rosenau (gegenwärtig Hubene), an den drei Bauern in Klein-Rosenau (gegenwärtig Rosenau) und an dem Rybnikhofe in Jeschkesdorf und mit einem solchen von 1 Schock Prager Groschen an der Maut in Kaplitz sowie mit dem ganzen Dominikalgrund in der Birkau (gegenwärtig Birau). Dagegen verpflichtete sich der Mühlhausener Abt Franz am 20. September 1388, außer dem Pfarrer und den bisherigen 2 Kaplänen noch einen vierten Priester seines Klosters an der Pfarre anzustellen. (Klimesch, Urk.u. Reg. v. Poreschin, S. 39f. u. 49f.).

Zu dem Dorfe Klein-Rosenau erhielt die Pfarre nachträglich noch einen zweiten Jahreszins. Die Bauern des Dorfes hatten nach dem Jahre 1386 von Pribik III., einem Bruder Marquards von Poreschin, um 12 Schock Groschen und 20 Zuber Hafers einen Wald angekauft, den sie zum Teile in Wiesen und Hutweiden verwandelten. Der Jahreszins, den sie und ihre Nachkommen für das erworbene Terrain zu entrichten hatten, betrug 1 Schock Groschen und wurde am 28. Mai 1474 von einem Enkel Přibiks IV., Johann III. von Poreschin, an Anna von Popowitz verkauft. Diese gab ihn am 15. November 1484 der Pfarre unter der Bedingung zueigen, daß dafür jährlich nach dem 16. Oktober 2 gesungene und 5 gelesene Messen in der Kaplitzer Pfarrkirche abgehalten werden und daß der Pfarrer jeden Sonntag nach der Predikt ein Gebet für sie und ihre Voreltern verrichten und in den Quatemberzeiten Weißbrot im Werte von 7 Pfennigen unter die Armen

Když už Kaplice a celé pořešínské panství nepatřilo rytířům z Pořešína, nýbrž pánům z Rožmberka, nabyla kaplická farnost venkovský dvůr s ročním výnosem jedné kopy grošů a dva dvory ve vesnici Boršíkov u Trhových Svinů. 15. června roku 1529 předal Jan III. z Rožmberka farnosti tento venkovský dvorec, který krátce předtím odkoupil od vladky Beneše Alberta z Jívovic z nadačních peněz s farností spojeného mariánského cechu ve výši 37 a půl kopy grošů pražské ražby. (Cod. Rosenbergicus im Arch. des böhm. Museums, fol. CCXXVI).

Také jedno selské hospodářství ve Žďaru, které se v současnosti nazývá po chalupě „U Kotschnerů“, mělo vůči kaplické farnosti povinnost odvádět jí daň a platby.

Kdy a jakým způsobem se to stalo, není známo.

Protože milevský klášter během husitských válek o větší část svého majetku přišel, mohl tak od té doby zachovat jen menší počet příslušníků svého řádu. Mezi nimi ostatně nepanoval jednotný církevní řád, mnoho z nich vyznávalo ultrakvistické a vůbec české národní názory tehdejší doby.

Opaté mohli proto často vysílat do Kaplice jako duchovní správce jen takové muže, kteří nebyli zdatní v jazyce německém, vůbec se s obyvateli tamější farnosti nemohli snést a kvůli tomu byli jimi často nenáviděni.

Všechny tyto skutečnosti pohnuly opata Jana, aby 2. prosince 1552 prodal všechna práva svá a svého kláštera na farnost panu Vilémovi z Rožmberka. Kupní cena obnášela 60 kop míšeňských grošů, mimo to bylo prodávajícímu zajištěno ještě právo volného užití fary a zbyva-

verteilen lasse. (Klimesch, a.a.O., S. 100,104,111.). Als Kaplitz und überhaupt die Poreschiner Herrschaft nicht mehr den Rittern von Poreschin, sondern den Herren von Rosenberg gehörten, erwarb die Pfarre einen Rustikalhof mit einem Jahreszins von 1 Schock Groschen und 2 Höfe im Dorfe Porschiken bei Schweinitz. Am 15. Juni 1529 übergab ihr Johann III. von Rosenberg diesen Rustikalhof, den er kurz vorher dem Wladyken Benesch Albert von Jiwowitz mit den Stiftungsgeldern der mit ihr verbundenen Marienzeche im Betrage von 37 1/2 Schock Groschen Prager Münze abgekauft hatte. (Cod. Rosenbergicus im Arch. des böhm. Museums, fol. CCXXVI).

Auch eine Bauernwirtschaft in Sohorz, die gegenwärtig den Hausnamen „Beim Kotschener“ führt, war der Pfarre zins- und tributspflichtig.

Wann und auf welche Weise sie es geworden, ist nicht bekannt.

Da das Kloster Mühlhausen in den Hussitenkriegen um den größten Teil seiner Güter gekommen war, so konnte es seitdem nur eine geringe Zahl von Ordensmitgliedern erhalten. Unter diesen herrschte übrigens keine rechte Kirchenzucht, weil viele von ihnen den utraquistischen und überhaupt den tschechisch nationalen Anschauungen der damaligen Zeit huldigten.

Die Äbte konnten daher häufig nur solche Männer als Seelsorger nach Kaplitz entsenden, die der deutschen Sprache nicht mächtig waren und sich mit der Bevölkerung der dortigen Pfarre durchaus nicht vertragen konnten, weshalb sie von dieser vielfach angefeindet wurden.

Durch alles das sah sich der Abt Johann bemüßigt, alle seine und seines Klosters Rechte auf die Pfarre am 2. Dezember 1552 an Wilhelm von Rosenberg zu verkaufen. Der Kaufschilling betrug 60 Schock Meißener Groschen, und außerdem wurde dem Verkäufer das freie Ver-

jičího dobytka z farního dvora, stejně jako odpovídající výlohy za stavební práce provedené na faře. (Klimesch, a. a. O. s. 115)

Klášter ve **Schläglu** měl své državy v jižních Čechách převážně díky rodu Vítkovců. V roce 1258 mu věnoval Vítek z krumlovské větve rodu farnost Světlík (Kirchschlag) včetně dotace pro farnost, sestávající ze tří lánů ve Světlíku a vsi Bobovec (Pfaffenschlag), a nechal tento dar dne 16. ledna téhož roku stvrdit pražským biskupem Janem.

Vše to učinil, jak se dozvídáme z potvrzovací listiny jeho synů Jindřicha a Voka ze 6. června 1283, aby jak odčinil klášteru způsobenou škodu, tak i pomohl blahu své duše. (Annal. Praemonst. II. 2, Nr. 374 a 377). Stav majetku farnosti se následně ještě významně navýšil. Dominik z Pasovar jí v roce 1291 upsal třetinu z desátku z Pasovar a 1. července 1300 k tomu ještě dodal, na udržování věčného světla ve farním kostele, roční daň ve výši 110 vídeňských feniků ze svého mlýna u rybníka u lesa (Geilmühle/Gaylův mlýn?). Mikuláš, syn Dominika z Pasovar, daroval farnosti dne 25. ledna 1312 plný desátek ze své vsi Dvořetín (Wuretschlag). Dne 6. října 1382 oznámil šlechtný Řehoř z Cipína před Borešem, arcidiákonem bechyňským, kanovníkem pražským a oficiálem pražského arcibiskupství, že se souhlasem svého bratra Wetzlina přenechá faráři Bartoloměji ze Světlíku ve vsi Klení dvůr s roční daní jedné kopy pražských grošů za slib, že farář a jeho následovníci za to ve Světlíku budou stále zaměstnávat a živit kaplana. 30. května 1387 bylo témuž faráři a jeho následovníkům povoleno, aby od následujících usedlých ze Světlíku vybírali desátek:

fügingsrecht über die Pfarre und den übrigen Viehstand im Pfarrhof sowie eine angemessene Entschädigung für die Auslagen zugesichert, welche durch die beim Pfarrhofe vollführten Bauarbeiten verursacht worden waren. (Klimesch, a.a.O., S. 115)

Das Kloster **Schlägel** hatte seinen Besitz in Südböhmen zumeist dem Geschlechte der Wittigonen zu verdanken. Im Jahre 1258 schenkte ihm Witigo von der Krummauer Linie dieses Geschlechtes die Pfarre Kirchschlag samt der Dotation derselben, bestehend aus 3 Huben in Kirchschlag und aus dem Dorfe Pfaffenschlag, und ließ diese Schenkung am 16. Jänner desselben Jahres durch den Prager Bischof Johann bestätigen.

Dies alles tat er, wie wir aus der am 6. Juni 1283 ausgestellten Bestätigungsurkunde seiner Söhne Heinrich und Wok erfahren, um sowohl einen dem Kloster zugefügten Schaden gutzumachen, als auch sein Seelenheil dadurch zu fördern. (Annal. Praemonst. II. 2, Nr. 374 u. 377). Der Besitzstand der Pfarre wurde in der Folge bedeutend vergrößert. Dominik von Passern (Passawerschlag) verschrieb ihr im Jahre 1291 ein Drittel des Zehents in Passern und fügte am 1. Juli 1300 zum Zwecke der Aufrechterhaltung des ewigen Lichtes in der Pfarrkirche noch einen Jahreszins von 110 Wiener Pfennigen von seiner Mühle beim Weiher am Walde (Geilmühle?) hinzu. Nikolaus, ein Sohn Dominiks von Passern, schenkte ihr am 25. Jänner 1312 den vollen Zehent von seinem Hof in Wuretschlag. Am 6. Oktober 1382 bekannte der Edling Gregor von Ziggendorf (Czipin) vor Boresch, Archidiakon von Bechin, Prager Domherrn und Offizial des Prager Erzbischofes, daß er mit Einwilligung seines Bruders Wetzlin dem Pfarrer Bartholomäus von Kirchschlag einen Hof in Hafnern (Klenye) mit einem Jahreszins von 1 Schock Prager Groschen gegen das Versprechen abgetreten habe, daß der Pfarrer und seine Nachfolger dafür stets einen Kaplan erhalten werden. Am 30. Mai 1387 wurde demselben Pfarrer und dessen Nachfolger das Recht eingeräumt, Zehent von folgenden Insassen in Kirchschlag einzuheben.

1) od Michaela, poplatníka Zdenka ze Světlíku, měřici pšenice a jednu měřici ovsu,

2) od Zenslina Prügela, poplatníka Rapota ze Strážného, po jedné měřici pšenice a ovsu,

3) od Oldřicha Stiftera, poplatníka Tscheroaka z Klení, po měřici pšenice a ovsu,

4) od Henslina Rügela a Mikoláše Riedela, poplatníků výše jmenovaného Zdenka ze Světlíku, dohromady po měřici pšenice a ovsu,

5) od Edlinga Welka ze Světlíka rovněž po měřici pšenice a ovsu (Pröll, Geschichte v. Schlägel, s. 33, 34, 47, 62. Listiny v klášterním archívu ve Schläglu).

Farář Bartoloměj a jeho matka Magdaléna koupili též dvůr ve Světlíku od Wernhera ze Světlíku a tento nechali zapsat k rukám Jindřicha III. z Rožmberka do českých zemských desek. 15. listopadu 1390 posledně jmenovaný vypověděl, že vlastnické právo na tento dvůr nepřínáleží jemu, nýbrž patří oběma kupujícím a po jejich úmrtí potom farnosti ve Světlíku (Listina v klášterním archívu ve Schläglu). 4. 7. 1414 prodali bratři Čeněk, Valkoun a Petr z Trojaně za 6 kop pražských stříbrných grošů faráři Andreasovi louku zvanou Woholgoze, která potom byla připojena k ostatním pozemkům farnosti (Mitteil. d.V.f. in Böhmen XXIV, s. 424).

26. listopadu 1445 bratři Petr a Václav ze Světlíku dali farnosti roční daň ve výši jedné libry feníků z usedlosti Jakla Sladownika při spodní lípě ve Světlíku a zavázali tím tehdejšího faráře Jana a jeho nástupce, aby každoročně o 16. září sloužili zádušní mši za jejich zemřelého

1) von Michael, einem Zinsholden des Sdenko von Kirchs Schlag, einen Metzen Weizen und einen Metzen Hafer;

2) von Zenslin Prügel, einem Zinsholden des Rapoto von Drossen, 1 Metzen Weizen und 1 Metzen Hafer;

3) von Ulrich Stifter, einem Zinsholden des Tscheroako von Hafnern, 1 Metzen Weizen und 1 Metzen Hafer;

4) von Henslin Rügel und Nikolaus Riedel, zwei Zinsholden, des obgenannten Sdenko von Kirchs Schlag, zusammen 1 Metzen Weizen und 1 Metzen Hafer;

5) von dem Edling Welko von Kirchs Schlag gleichfalls 1 Metzen Weizen und 1 Metzen Hafer. (Pröll, Gesch. v. Schlägel, S. 33, 34, 47, 62. Urkunden im Stiftsarchive von Schlägel).

Der Pfarrer Bartholomäus und seine Mutter Magdalena hatten auch einen Hof in Kirchs Schlag von Wernher von Kirchs Schlag gekauft und denselben zu Handen Heinrichs III. von Rosenberg in die böhmische Landtafel einschreiben lassen. Am 15. November 1390 bekundete der letztere, daß nicht ihm, sondern den beiden Käufern und nach deren Tode der Pfarre in Kirchs Schlag das Eigentumsrecht auf diesen Hof zustehe. (Urk. im Arch. zu Schlägel). Am 4. Juli 1414 verkauften die Brüder Tscheniek, Walkun und Peter von Trojas dem Pfarrer Andreas um 6 Schock Prager Silbergrochen eine Wiese des Namens Woholgoze, die dann mit den übrigen Besitzungen der Pfarre vereinigt wurde. (Mitteilungen d. V. f. Gesch. d. D. in Böhmen XXIV, S. 424).

Am 26. November 1445 gaben die Brüder Peter und Wenzel von Kirchs Schlag der Pfarre einen Jahreszins von einem Pfund Pfennigen auf der Wirtschaft des Jakel Sladownik bei der unteren Linde in Kirchs Schlag zueigen und verpflichtete dadurch den damaligen Pfarrer Johann und des-

otce Reinharda a všechny jejich předky (Pröll, a. a. O., s. 92).

I přes veškeré tyto zdroje příjmů farnost patřila jen k těm chudším obročím v doudlebském děkanství. Její roční příjmy činily podle jedné listiny papeže Bonifáce IX. ze 16. září 1403 12 marek stříbra, a půlroční papežský desátek, který byl farností v druhé polovině 14. století placen, obnášel proto jen pouhých 6 grošů (Tomek, Reg. decim. papal., s. 66). Příjemcem nebyl pouze zde působící farář, ale dílem i sám klášter. Když například v roce 1317 byla fara proboštem Oldřichem I. propůjčena světskému faráři Liebhardovi, musel se ten zavázat, že v každém roce na ní stráveném zaplatí klášteru 4 kopy grošů (Listina v klášterním archivu ve Schläglu).

Jiné výnosné zboží v jižních Čechách, farnost ve Frymburku, klášter nabyt od pánů z Rožmberka, rodových příbuzných a dědiců vymřelé rodové větve krumlovských Vítkovců. Frymburský farní kostel nebo spíše kapli řídil až do počátku 14. století benediktinský klášter Ostrov u Prahy. Podle nevýznamnosti dotace se zdá, že ostrovské proboštví tu tehdy nevykonávalo žádnou stálou, nýbrž pouze občasnou duchovní správu. To mohl být hlavní důvod, proč majitel frymburských statků Jindřich I. z Rožmberka 29. 5. 1305 farnost ze své vůle daroval klášteru ve Schläglu. Zároveň rozmnožil Rožmberk dotací o následné nemovitosti a práva:

O dvůr ve Frymburku a všechny pozemky mezi Vltavou, cestou vedoucí z Frymburku do vsi Studené a náhlovským potokem (rivulus Iverzi-

sen Nachfolger, jährlich am 16. September ein Seelenamt für ihren verstorbenen Vater Reinhard und alle ihre Vorfahren abzuhalten. (Pröll, a. a. O., S. 92).

Trotz aller dieser Einnahmequellen wurde die Pfarre nur zu den ärmeren Benefizien des Teindleser Dekanates gerechnet. Ihre jährlichen Einkünfte beliefen sich zufolge einer Urkunde des Papstes Bonifaz IX. vom 16. September 1403 auf 12 Mark Silbers, und der halbjährige Papstzehent, der von ihr in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts entrichtet zu werden pflegte, betrug infolge dessen nur 6 Groschen. (Tomek, Reg. decim. papal., S. 66). Ihr Nutznießer war nicht allein der an ihr wirkende Pfarrer, sondern zum Teile auch das Kloster selbst. Als sie z. B. im Jahre 1317 vom Propste Ulrich I. dem Weltpriester Liebhard verliehen wurde, mußte sich dieser verpflichten, in jedem an ihr zugebrachten Jahre 4 Schock Groschen dem Kloster auszusahlen. (Urk. im Arch. v. Schlägel).

Eine andere einträglichere Besetzung in Südböhmen, die Pfarre in Friedberg, erwarb das Kloster nach dem Untergange der Krummauer Witigonen von deren Stammverwandten und Erben, den Herren von Rosenberg. Über die Friedberger Pfarrkirche oder vielmehr Kapelle hatte bis zum Beginn des 14. Jahrhunderts das Benediktinerkloster Ostrow bei Prag zu gebieten. Wegen der Geringfügigkeit der Dotation scheint damals bei ihr keine permanent, sondern nur eine periodisch von der Ostrower Propstei in Ottau ausgeübte Seelsorge bestanden zu haben. Dies mag der hauptsächlichste Grund gewesen sein, daß sie am 29. Mai 1305 der Besitzer des Friedberger Gutes Heinrich I. von Rosenberg, eigenmächtig dem Kloster Schlägel zu eigen gab. Gleichzeitig vermehrte der Rosenberger die Dotation um folgende Liegenschaften und Rechte:

um eine Hube in Friedberg und sämtliche Grundstücke zwischen der Moldau, dem von Friedberg nach Studene führenden Wege und

segni), o všechn desátek ze vsi Velké Strážné, o právo chytání ryb ve Vltavě pod a nad Frym-
burkem, o desátý díl výnosu z mýta vybraného
ve Frymburku a ještě o 12 lánů lesa na protileh-
lém břehu Vltavy, který se má zúrodnit a využít
jako území pro rodící se obec Frýdava. K tomu
dal pouze tu podmínku, že klášter se má starat
o zajištění stálého faráře v místě a že farnost
musí zůstat v české zemi, pod správou pražské
diecéze a ochranou pánů z Rožmberka. Rok
poté, 13. května 1306, obdaroval farnost ještě
také velkým a malým desátkem ve Frymburku.
Po jeho smrti se ostrovský klášter pokoušel dr-
žení kostela klášterem ze Schläglu zmařit tím,
že proti tomuto stavu zahájil proces. K vedení
procesu ustavil pražský biskup Jan komisi, je-
jímiž členy byli arcidiakon bechyňský Karel,
rožmberský purkrabí Václav a rožmberský úřed-
ník Bohuslav z Malovic. Tato komise sporný
kostel přiřkla definitivně klášteru ve Schläglu
(Drkolné), který byl naproti tomu zavázán, aby
ostrovskému klášteru připsal roční rentu 400
pasovských feniků. Toto usnesení bylo ratifi-
kováno 29. ledna 1317 ostrovským opatem Otou
a 2. března 1317 pražským biskupem Janem.
(Mitteilungen d.V.f. Gesch.d.D.in Böhm. XXIX,
s. 175 a n. Listiny v klášterním archivu v Schlä-
glu).

Klášter ve Schläglu dostal kromě frymburské
farnosti a její dotace od Jindřicha I. z Rožm-
berka ještě rozsáhlé lesní území mezi zemskou
hranicí, potokem Ježovským (rivulus Yezow),
Vltavou a potokem Pestřící (rivulus Pestrzieze).
To se událo 28. června 1308 (Urkunde d. L. ob d.
Enns V, s. 4).

I když prospěch, který z toho klášter měl, mohl
být z počátku snad jen omezený, dovedli ho ře-

dem Nahleser Bache (rivulus Iverzisegni), um
den gesamten Zehent in Groß-Drossen, um
das Fischereirecht in der Moldau oberhalb und
unterhalb des Friedberger Marktes, um den
zehnten Teil des Mautgefälles in Friedberg und
schließlich um 12 Lähne Waldes am jenseitigen
Moldauufer, die urbar gemacht und als Gebiet
des im Entstehen begriffenen Dorfes Friedau
verwendet werden sollten. Dabei machte er nur
die Bedingung, daß das Kloster für die Erhal-
tung eines ständigen Pfarrers im Orte zu sorgen
habe und daß die Pfarrei immer beim Lande
Böhmen, bei der Prager Diözese und unter der
Schutzherrschaft der Rosenberger verbleiben
müsse. Ein Jahr später (13. Mai 1306) beschenke-
te er die Pfarre auch noch mit dem großen und
dem kleinen Zehent in Friedberg. Nach seinem
Tode suchte das Kloster Ostrow die Besitznah-
me der Kirche seitens des Schlägler Klosters zu
vereiteln, indem es einen Prozeß gegen letzte-
res einleitete; in diesem Prozeß sprach jedoch
am 7. Dezember 1313 eine vom Prager Bischof
Johann ernannte Kommission, bestehend aus
dem Bechiner Archidiakon Karl, aus dem Kas-
tellan Wenzel von Rosenberg und dem Rosen-
bergschen Ministerialen Bohuslaw von Ma-
lowitz, die streitige Kirche dem Kloster Schlägel
endgültig zu, wogegen dieses verpflichtet wur-
de, dem Ostrower Kloster eine Rente jährlicher
400 Passauer Pfennige auszusetzen. Diese Ent-
scheidung wurde am 29. Jänner 1317 vom Ostro-
wer Abte Otto und am 2. März 1317 vom Prager
Bischof Johann ratifiziert.

(Mitteilungen d.V.f.Gesch.d.D.in Böhm. XXIX,
S.175 ff. Urkunden im Arch. v. Schlägel).

Nebst der Friedberger Pfarre und deren Do-
tation erhielt das Kloster von Heinrich I. von
Rosenberg ein ausgedehntes Waldgebiet zwi-
schen der Landesgrenze, dem Igelbach (rivulus
Yezow), der Moldau und dem Rotbach (rivulus
Pestrzieze). Dies geschah am 28. Juni 1308. (Ur-
kunde d. L. ob d. Enns V, S. 4).

Wenn auch der Nutzen, den das Kloster davon
hatte, anfänglich nur ein bescheidener gewesen

holníci v následující době významně zvýšit. Namísto primitivní soumarské stezky, která vedla tímto územím a spojovala klášter s územím při Vltavě, vybudovali silnici a založili zde pravděpodobně již ve 14. století větší ves Kyselov a ještě mýtníci a poplužní dvůr. Druhá obec uvnitř hraničního území, vesnice Kozí stráž (Geisleiten), byla založena teprve v 18. století.

Po smrti Jindřicha I. z Rožmberka získala frymberká farnost k majetku získanému v letech 1305 a 1306 ještě následující obohacení:

Jindřichův syn Petr I. z Rožmberka jí daroval v roce 1315 mlýn vedle mostu ve Frymburku a v roce 1317 dal rožmberský kastelán Václav farnosti desátý díl z výnosu vesnice Hruštica. 12. září 1375 rozšířili bratři Petr II. a Jan I. z Rožmberka, synové Petra I., stav majetku farnosti darem vsi Mýtinka (Wangetschlag) a lesního pozemku o rozměru jedné čtvrtiny lánu u Frýdavy, přičemž si však sami vzali z oněch 12 lánů lesa, které byly v roce 1305 farnosti darovány, 7 a 3/4 lánu nazpátek a faráři uložili držet si napříště kaplana (Podle listin v klášterním archivu v Schläglu). Areál mezitím založené farní osady Frýdava byl takto omezen na rozlohu 4 a 1/4 lánu.

Další zvětšení majetku farnosti následovalo v roce 1521, kdy tamější farář Zikmund dokázal koupit mlýn u mlýnské louky pod obcí. (Mitteil.d.V.f.Gesch.d.D.in B.XLV, s. 538 a n.)

Klášter řadí farnosti ve Světlíku a Frymburku, stejně tak i lesní území mezi potoky Ježová

sein mag, so wußten ihn die Klosterbrüder in der Folgezeit doch bedeutend zu erhöhen. Sie stellten anstatt des primitiven Saumweges, der durch das Gebiet führte und ihr Kloster mit Unter-Moldau verband, eine Fahrstraße her und legten an derselben wahrscheinlich schon im 14. Jahrhundert das ansehnliche Dorf Sarau nebst einer Mautstätte und einem Meierhofe an. Eine zweite Ortschaft innerhalb der Grenzen des Gebietes, das Dorf Geisleiten, gründete man erst im 18. Jahrhundert.

Nach dem Tode Heinrichs von Rosenberg erhielt die Pfarre in Friedberg zu der ihr in den Jahren 1305 und 1306 zuteil gewordenen Ausstattung noch folgende Bereicherungen:

Peter I. von Rosenberg, ein Sohn Heinrichs, schenkte ihr im Jahre 1315 eine Mühle neben der Brücke in Friedberg, und im Jahre 1317 eignete ihr der Rosenberger Kastellan Wenzel den zehnten Teil der Einkünfte vom Dorfe Wadestift (Hruštica) zu. Am 12. September 1375 erweiterten die Brüder Peter II. und Johann I. von Rosenberg, Söhne Peters I., den Besitzstand der Pfarre durch die Schenkung des ganzen Dorfes Wangetschlag und einer Waldparzelle in der Ausdehnung von einem Viertellahn bei Friedau, wofür sie jedoch von jenen 12 Lähnen Waldes, die im Jahre 1305 zur Pfarre gestiftet worden waren, 7 3/4 Lähne an sich nahmen und dem Pfarrer die Verpflichtung auferlegten, sich fortan einen Kaplan zu halten. (Nach Urkunden im Arch. v. Schlägel). Das Areal des mittlerweile gegründeten Pfarrdorfes Friedau wurde solcherart auf 4 1/4 Lähne Grundes beschränkt.

Eine Vergrößerung des Pfarrgutes erfolgte auch in dem Jahre 1521 durch den vom damaligen Pfarrer Siegmund bewerkstelligten Kauf einer bei der Mühlwiese gelegenen Mühle unterhalb des Marktes. (Mitteilungen d.V.f.Gesch.d.D.in B.XLV, S. 538f.).

Das Kloster zählt die Pfarren in Kirchschatz und Friedberg sowie das Waldgebiet zwischen

a Rotbach, dodnes ke svým državám. O čtvrtý majetek v jižních Čechách, bohatou farnost v královském městě Vodňany, však klášter předčasně přišel. Tuto farnost mu věnoval král Jan, s čímž byl také – podle listiny z 2. června – srozuměn Vilém z Landsteina jakožto držitel městské farnosti.

K držení darovaného majetku ovšem mohlo dojít teprve po 7. lednu 1341, protože jeho dosavadní držitel, kanovník Petr z Loun, odepřel přenechat držbu a z toho důvodu došlo až k soudnímu procesu. Aby vše bylo uvedeno na pravou míru, pověřil král Jan v uvedený den zemského hejtmána Petra I. z Rožmberku a opata milevského kláštera, aby farnost definitivně připsali klášteru, aby mu ale také uložili povinnost vyplácet odpůrci až do konce jeho života, nebo dokud ten nedosáhne povýšení do výnosnějšího církevního úřadu, přiměřený roční důchod.

Ať už klášter nebyl schopen uhradit tuto jemu uloženou povinnost, nebo se neodvážil ignorovat výnos papeže Klementa VI. z 12. prosince 1342, jímž bylo schváleno povýšení Petra z Loun na kanovníka olomoucké kapituly, ale zároveň stvrzeny všechny jeho dřívější příjmy: dlouho se z tohoto svého nového statku netěšil.

Protože se farnost už roku 1359 nacházela opět pod patronací zemského vládce, klášter na ni určitě už brzy po roce 1342 rezignoval (viz příloha I a. II. – Emler, Regest IV, s. 478. – Libri confirmat. I a, s. 106, I b, s. 77).

Přílohy

I.
1327, 2. června, Hluboká. Vilém z Landštejna odstoupil jakožto držitel farnosti mės-

dem Igelbach und dem Rotbach heute noch zu seinen Besitzungen, um seine vierte Besetzung in Südböhmen, die reiche Pfarre in der königlichen Stadt Wodnian, ist es jedoch frühzeitig gekommen. Diese Pfarre hatte ihm König Johann geschenkt, womit auch Wilhelm von Landstein, als Pfarrinhaber der Stadt zufolge einer Urkunde vom 2. Juni 1327 einverstanden war.

In den Besitz der Schenkung konnte es allerdings erst nach dem 7. Jänner 1341 gelangen, weil sich deren bisheriger Inhaber, der Weltpriester Peter von Laun, weigerte, sie abzutreten, und es deshalb auf einen Prozess ankommen ließ. Um die Sache ins reine zu bringen, beauftragte König Johann an dem genannten Tage den Landeshauptmann Peter I. von Rosenberg und den Abt von Mühlhausen, die Pfarre endgültig dem Kloster zuzuschreiben, diesem aber auch die Pflicht aufzuerlegen, dem Prozessgegner bis zu dessen Lebensende oder bis zu dessen Beförderung zu einem einträglicheren Kirchenamte eine entsprechende Jahresrente auszusetzen.

Sei es, daß das Kloster außerstande war, der ihm auferlegten Verpflichtung nachzukommen oder daß es sich nicht über das Breve des Papstes Klemens VI. vom 12. Dezember 1342, womit die Beförderung Peters von Laun zu einem Domherrn in Olmütz, zugleich aber auch dessen Belassung bei seinen früheren Einkünften sanktioniert wurde, hinwegzusetzen wagte: lange erfreute es sich dieser seiner neuen Besetzung nicht.

Da sich dieselbe bereits im Jahre 1359 wieder unter dem Patronate des Landesfürsten befand, so muß das Kloster bald nach dem Jahre 1342 auf sie verzichtet haben. (s. Beilage I u. II. – Emler, Regest IV, S. 478. – Libri confirmat. I a, S. 106; I b, S. 77)

Beilagen

I.
1327, 2. Juni, Frauenberg. Wilhelm von Landstein tritt als Pfarrinhaber der Stadt Wod-

ta Vodnany všechna svá práva na patronát vodňanské farnosti premonstrátskému klášteru ve Schläglu, poté co mu byla králem Janem věnována.

Nos Wilhelmus de Landesteyn universis terrae praesentium profitebimur, quod nos donationem in iure patronatus ecclesie in Wodna opido factam et litteris patentibus confirmatam per serenissimum principem dominum nostrum Johannem inclitum regem Boemie et Polonie venerabili viro domino Vlrico preposito et conuentui monasterij in Plaga ordinis Premonstratensis approbamus, ratam et gratam habere cupientes cunctis temporibus vite nostre.

Et omne ius nostrum, quod nobis heredibusque nostris et successoribus nomine nostro competit in iure patronatus predictae ecclesie in Wodna opido, idem preposito domino Vlrico et conuentui predicti monasterij in Plaga intuitu diuine remuneracionis damus, concedimus libere et voluntarie resignamus.

Promittimus insuper in sincerita, te nostra pro nobis heredibusque nostris ac successoribus, contra prescripta ullo umquam tempore non venire aliquo malo ingenio de iure nel de facto. Harum serie litterarum, quas nostri sigilli munimine fecimus communiri. Datum et actum in castro Hluboka anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo septimo, quarto nonis Junij.

Jedná se o originál pergamenu z archivu kláštera ve Schläglu. Je k němu přivěšena pečeť jeho vystavitele, ve středním poli pečetě se nachází štít s pětilistou růží a nad ním ještě přilba ozdobená rýžnou růží. „+ S. VILHEMI. DE. LANTSTEIN“

II.

1341, 7. ledna, Pasov. Král Jan Český pověřil Petra I. z Rožmberka a milevského opata, aby urovnali spor mezi klášterem Schlägel a vodňanským farářem Petrem z Loun

nian alle seine Rechte auf das Patronat der Wodnianer Pfarre dem Prämonstratenser-kloster Schlägel ab, nachdem diese Pfarre vom Könige Johann dem Kloster geschenkt worden ist.

Nos Wilhelmus de Landesteyn universis terrae praesentium profitebimur, quod nos donationem in iure patronatus ecclesie in Wodna opido factam et litteris patentibus confirmatam per serenissimum principem dominum nostrum Johannem inclitum regem Boemie et Polonie venerabili viro domino Vlrico preposito et conuentui monasterij in Plaga ordinis Premonstratensis approbamus, ratam et gratam habere cupientes cunctis temporibus vite nostre.

Et omne ius nostrum, quod nobis heredibusque nostris et successoribus nomine nostro competit in iure patronatus predictae ecclesie in Wodna opido, idem preposito domino Vlrico et conuentui predicti monasterij in Plaga intuitu diuine remuneracionis damus, concedimus libere et voluntarie resignamus.

Promittimus insuper in sincerita, te nostra pro nobis heredibusque nostris ac successoribus, contra prescripta ullo umquam tempore non venire aliquo malo ingenio de iure nel de facto. Harum serie litterarum, quas nostri sigilli munimine fecimus communiri. Datum et actum in castro Hluboka anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo septimo, quarto nonis Junij.

Orig. Perg. im Stiftsarchive zu Schlägel. Angehängt ist des Ausstellers Siegel, in dessen Mittelfelde sich ein Schild mit einer fünfblättrigen Rose und darüber ein mit einer gleichen Rose geschmückter Helm befindet. „+ S. VILHEMI. DE. LANTSTEIN.“

II.

1341, 7. Jänner, Passau. König Johann von Böhmen beauftragt Peter I. von Rosenberg und den Abt von Mühlhausen, den Streit zwischen dem Kloster Schlägel und dem

o vodňanskou farnost tak, aby klášter zůstal v držení farnosti i nadále, za to však stanoví faráři vyplacení roční renty, jež odpovídá ročnímu výnosu z farnosti, až do doby jeho úmrtí nebo jeho umístění do nějaké výnosnější církevní prebendy.

Joannes, dei gratia Boemorum rex ac Lucemburgensis comes fidelibus et denotis suis dilectis Petro de Rosenberg, capitaneo regni Boemiae, et abbati milocenoī gratiam suam et omnebonum. Causam, quae inter dilectos nostros et denotos abbatem et conuentum monasterij de Plaga ordinis Praemonstatensis, Pataniensis diocesis ex una et Petrum de Luna, nostrum seu primogeniti nostri notarium, rectorem ecclesiae in Wodna, parte ex altera ueritur, vobis et cuilibet uestrum in solidum auctoritate nostra regia ad sopiendam, decidendam et determinandam ipsam, iunta motum proprij arbitrij et discretiois vestrae industriam duvi.. (nečitelné) committendam, vices nostras in hac parte in vos et in quemlibet vestrum plenarie transferentes. Quapropter vobis in solidum seriose iniungendo praecipimus volentes, quatenus de praedicta causa seu quaestione nos onerantes ipsam iuxta vestrum arbitrium, prout vobis melius expedire uidebitur, amicabili medio et fine interdictas partes diffinire curetis, taliter tamen, quod praedictus abbas et conuentus in dictae ecclesiae Wodna possessiono corporali ac perceptione fructuam cum plena administratione spiritalium et temporalium debeant remanere pacifice et quiete, et quod praefato Petro, notario nostro, singulis annis de certa pensione seu summa pecuniae iuseta facultates dictae ecclesiae per ipsum abbatem et conuentum debeat infallibiliter prouideri temporibus vitae suae, et quod super huiusmodi prouisione seu pensione pecuniae sibi facienda annuatim adeo sufficiens et certa securitas et cautio praebeatur et dicto Petro fiat, quod merito concentetur et nullum impedimentum exinde patiatur. Eo adiecto expresse, si per nos aut marchionem Morauiae, primo-

Wodnianer Pfarrer Peter von Laun um die Pfarre in Wodnian dahin zu schlichten, daß das Kloster im Besitze der strittigen Pfarre verbleibe, dafür aber dem Pfarrer bis zu dessen Ableben, oder dessen Einsetzung in eine ergiebige Kirchenpfründe eine Jahresrente aussetze, die dem jährlichen Ertrag der Pfarre entspricht.

Joannes, dei gratia Boemorum rex ac Lucemburgensis comes fidelibus et denotis suis dilectis Petro de Rosenberg, capitaneo regni Boemiae, et abbati milocenoī gratiam suam et omnebonum. Causam, quae inter dilectos nostros et denotos abbatem et conuentum monasterij de Plaga ordinis Praemonstatensis, Pataniensis diocesis ex una et Petrum de Luna, nostrum seu primogeniti nostri notarium, rectorem ecclesiae in Wodna, parte ex altera ueritur, vobis et cuilibet uestrum in solidum auctoritate nostra regia ad sopiendam, decidendam et determinandam ipsam, iunta motum proprij arbitrij et discretiois vestrae industriam duvi... (unlesbar) committendam, vices nostras in hac parte in vos et in quemlibet vestrum plenarie transferentes. Quapropter vobis in solidum seriose iniungendo praecipimus volentes, quatenus de praedicta causa seu quaestione nos onerantes ipsam iuxta vestrum arbitrium, prout vobis melius expedire uidebitur, amicabili medio et fine interdictas partes diffinire curetis, taliter tamen, quod praedictus abbas et conuentus in dictae ecclesiae Wodna possessiono corporali ac perceptione fructuam cum plena administratione spiritalium et temporalium debeant remanere pacifice et quiete, et quod praefato Petro, notario nostro, singulis annis de certa pensione seu summa pecuniae iuseta facultates dictae ecclesiae per ipsum abbatem et conuentum debeat infallibiliter prouideri temporibus vitae suae, et quod super huiusmodi prouisione seu pensione pecuniae sibi facienda annuatim adeo sufficiens et certa securitas et cautio praebeatur et dicto Petro fiat, quod merito concentetur et nullum impedimentum exinde patiatur. Eo adiecto expresse, si per nos aut marchionem Morauiae, primo-

genitum nostrum, aut alium quemcumque ex parte nostri eidem Petro de pinguiori beneficio pronisum fuerit, quam sit praedicta ecclesia in Wodna et quod ipse acceptandum duxerit, tunc praefatam pensionem annuam, ut praedicitur, per ipsum abbatem et conuentum faciendam expirasse uolumus totaliter et cessare et ipsos abbatem et conuentum de caetero eidem Petro ad huius modi pensionem minime obligari. Facturi in huiusmodi nostri mandati executione adeo prompte et fideliter, sicut nostram gratiam diligitis et indignationem regium uolueritis evitare, et quod vos exinde habere debeamus merito commendatos. Datum Patauiiae dominica proxima post epiphaniam Domini, anno 1341.

Současný opis v archivu kláštera v Schläglu.

Překlad a zpracování: Milan Šmejkal, Eleonora Krásová, Bernhard Riepl, Hadwig Vogl (přepis z originálu psaném v kurentu, který byl dán k dispozici Dr. Sailerem)

Dolnorakousko-české pohraničí a páni z Kuenringu (Dr. Matthäus Klimesch)

V krajích na obou stranách dolnorakousko-české hranice se před 13. stoletím rozkládaly jihovýchodní porosty onoho nezměrného hraničního lesa, který je v německých historických pramenech obvykle označován jménem Severní les (Silva Nortica). Jen nemnohé ploché úseky, které se táhly podél říčních toků stranou tohoto lesa, byly obdělávány.

Zde totiž již velice záhy vznikla slovanská sídliště. Ta ležela dílem na české, dílem na rakouské straně a tvořila v 9. století dva oddělené kraje, jež bylo zvykem jmenovat podle jejich hlavních sídel Doudleby (Urbs Dudlebi) a Vitoraz (Civitas Ducis).

genitum nostrum, aut alium quemcumque ex parte nostri eidem Petro de pinguiori beneficio pronisum fuerit, quam sit praedicta ecclesia in Wodna et quod ipse acceptandum duxerit, tunc praefatam pensionem annuam, ut praedicitur, per ipsum abbatem et conuentum faciendam expirasse uolumus totaliter et cessare et ipsos abbatem et conuentum de caetero eidem Petro ad huius modi pensionem minime obligari. Facturi in huiusmodi nostri mandati executione adeo prompte et fideliter, sicut nostram gratiam diligitis et indignationem regium uolueritis evitare, et quod vos exinde habere debeamus merito commendatos. Datum Patauiiae dominica proxima post epiphaniam Domini, anno 1341.

Gleichzeitige Abschrift im Stiftsarchive zu Schlägel.

Übersetzung und Bearbeitung: Milan Šmejkal, Eleonora Krásová, Bernhard Riepl, Hadwig Vogl (Transkription aus dem in Kurrentschrift verfassten Original, das Herr Dr. Sailer zur Verfügung stellte)

Das niederösterreichisch-böhmische Grenzgebiet und die Herren von Kuenring (Von Dr. Matthäus Klimesch)

Über die Gegenden zu beiden Seiten der niederösterreichisch-böhmischen Grenze breiteten sich vor dem 13. Jahrhundert die südöstlichen Bestände jenes unermesslichen Grenzwaldes aus, der in den Geschichtsquellen Deutschlands gewöhnlich mit dem Namen Nordwald (Silva Nortica) bezeichnet wird. Nur einige wenige, an den Flußläufen sich hinziehende flache Strecken abseits von diesem Walde waren kultiviert.

Hier waren nämlich schon früh slawische Ansiedlungen entstanden. Dieselben lagen teils auf der böhmischen, teils auf der österreichischen Seite und bildeten im 9. Jahrhundert zwei besondere Gaue, die man nach ihren Hauptorten Teindles (Urbs Dudlebi) und Weitra (Civitas Ducis) zu benennen pflegte.

Protože základ názvů uvedených hlavních sídel tvoří německá osobní jména Theotleip a Wistrago, je třeba předpokládat, že oba kraje byly v oněch dávných časech pod nadvládou německé říše. O vztahu kraje Vitorazsko k Německu je možné dokonce uvést celkem spolehlivé údaje.

Fuldský kronikář Rudolf podává zprávu, že v roce 857 bylo proti slovanským kmenům v Čechách vysláno německé vojsko, že cestou dobylo „Wistragovo město“, jemuž velel uzurpátor Slawitag, syn Wistraga (asi zakladatele Vitorazi), které se vzepřelo proti německé nadvládě, a uzurpátora vyhnalo, načež císař Ludvík Němec věnoval kraj jako léno druhému Wistragovi synovi. (1)

Zatímco kraj, jehož centrum tvořily Doudleby, byl v 10. století začleněn do území ovládaného slovanskou dynastií Slavníkovců a později do státu sjednoceného Přemyslovci (2), zůstával kraj Vitorazsko i nadále ještě pod nadvládou Německa. U historiků sice všeobecně panuje názor, že se i druhý kraj dostal pod vládu českých zemských knížat a až do roku 1185 byl součástí českého knížectví, tento názor se ale ukazuje jako neudržitelný, když listinu knížete Bedři-

(1) *Rudolfi Fuldensis annales*, Pertz, *Mon. Germ. hist.* I, s. 370: *Biskup Otgar a hrabě Hruodolt, královský falckrabí, a Ernst, syn vévody Ernsta, byvše posláni se svými lidmi k Čechům, dobyli město vládce Wiztracha, už po mnoho let odbojné, a vyhnali z něho Wistrachova syna Sclauitaga, který v něm vládl jako samovládce. Poté, co tento unikl a odebral se k Rastizenovi (Rastislavovi), přišel ke králi věrně bratr uprchlého, jenž byv předtím svým bratrem vyhnán pobýval v exilu u Zistibora Soraba, a byl namísto bratra ustanoven vládcem.*

(2) *Kosmas Praha k roku 981*, Pertz a. a. O., IX, s. 51

Da den Namen der genannten Hauptorte die deutschen Personennamen Theotleip und Wistrago zu Grunde liegen, so muß angenommen werden, daß beide Gaue in jenen fernen Zeiten unter der Oberherrschaft des deutschen Reiches gestanden sind. Über das Verhältnis des Weitraer Gaus zu Deutschland lassen sich sogar ganz zuverlässige Daten anführen.

Der Fuldaer Annalist Rudolf berichtet, daß im Jahr 857 ein deutsches Heer gegen die slawischen Stämme in Böhmen entsendet wurde, daß dasselbe unterwegs die „Stadt des Wistrago“, welche sich unter dem Befehle des Usurpators Slawitag, eines Sohnes des Wistrago (wohl des Erbauers von Weitra), gegen die deutsche Oberherrschaft aufgelehnt hatte, einnahm und den Usurpator vertrieb, worauf K. Ludwig der Deutsche einen zweiten Sohn des Wistrago mit dem Gau belehnte. (1)

Während der Gau, deren Mittelpunkt Teindles bildete, im 10. Jahrhundert in das von der slawischen Dynastie Slawnik beherrschte Gebiet und später in den Einheitsstaat der Přemysliden einbezogen wurde (2), so verblieb der Gau von Weitra auch fernerhin noch unter Deutschlands Oberherrschaft. Zwar besteht bei den Geschichtsschreibern allgemein die Ansicht, daß auch der letztere in die Gewalt der böhmischen Landesfürsten gekommen und bis zum Jahr 1185 ein Bestandteil des böhmischen Herzogtums gewesen ist, diese Ansicht erweist sich aber

(1) *Rudolfi Fuldensis annales*, Pertz, *Mon. Germ. hist.* I, S. 370: *Otgarius episcopus et Hruodoltus comes palatii et Ernestus filius Ernusti Ducis, cum hominibus suis in „Boemanos missi, civitatem Wiztrachi ducis ab annis multis rebellem occupaverunt, expulso ab ea Sclauitago filio Wiztrachi, qui tyrannidem tunc in ea exercebat. Quo per fugam lapso et ad Rastizen se conferente, frater ejus, qui ab eo patria pulsus apud Zistiborum Sorabum exulabat, ad regem fideliter veniens, loco fratris dux constituitur.*

(2) *Cosma Prag zum J. 981*, Pertz a. a. O., IX, S. 51

cha Českého (1), kterou byl podnícen, uvedeme do souladu s jinými příslušnými prameny a tyto na jejich základě interpretujeme správněji, než tomu bylo dosud. V listině českého knížete se mezi jiným říká: „Část naší země sousedící s Rakouskem, totiž Weitru, s lesem od řeky Lužnice až k jiné řece, která se jmenuje Stropnice, jemu (tj. Hadmaru II. z Kuenringu) právem dobrodiní jsme postoupili a bez odporu dali v léno.“ Podle dosavadního chápání citovaného místa by byla Kuenringovi propůjčena oblast Vitorazska hraničící s Rakouskem spolu s hradem a městem Vitoraz a hraničním lesem mezi řekami Lužnice a Stropnice. Vezmeme-li v potaz i další prameny, ve kterých jsou zmiňovány město a oblast Vitoraz a Vitorazsko, ukazuje se, že území darované Kuenringovi nebyl v žádném případě kraj Vitorazsko, nýbrž s ním sousedící oblast Čech, a že tedy slova „Withra videlicet“ v listině českého vévody nejsou přístavek k „partem terre nostre“ (část naší země), nýbrž přístavek k „Rakouska“ (pak tedy překlad: ...s Rakouskem, totiž Weitrou,...). Prameny, ze kterých lze tuto skutečnost zjistit, jsou následující:

1. Poznámka v „Codex traditionem Pataviensis II.“, v které se říká, že statky pasovského kláštera v marce Riedmark, které ležely mezi řekami Feld- a Waldaist a rozkládaly se směrem na severovýchod přes St. Leonhard „až k hranici území Weitra (Weiztra) v zemi Rakousko“, jimiž byl svého času obdařen coby lénem řezenský správce statků chrámové kapituly Friedrich, případně po jeho smrti znovu klášteru. (2)

(1) Táž byla vydána na hradě Bezděz v roce 1185 a nachází se otištěna v: Rauch. *Script. rer. Austr. II*, s. 207, v: Boezek, *Pd. Mor. I*, s. 316, a v: Erben, *Reg. Boh. I*, s. 174.

(2) *Monumenta Boica XXVIII. b*, s. 188

als unhaltbar, wenn man die Urkunde Herzog Friedreichs von Böhmen (1), durch welche sie veranlaßt wurde, mit anderen diesbezüglichen Quellen in Einklang bringt und dieselben dem entsprechend richtiger interpretiert, als es bis jetzt geschehen ist. In der Urkunde des Böhmenherzogs heißt es unter anderem: „Partem terre nostre Austrie adjacentem, Withra videlicet, cum silva a flumio Lusnitz usque ad alium flumium, qui dicitur Stropniz, sibi (i.e. Hadmaro II. de Chunringen) iure beneficii concessimus et sine contradiccione infeudavimus.“ Nach der bisherigen Auffassung der zitierten Stelle wäre dem Kuenringer das an Österreich angrenzende Weitragebiet samt der Burg und der Stadt Weitra und samt dem Grenzwalde zwischen den Flüssen Lužnitz und Strobnitz verliehen worden. Zieht man auch andere Quellen, in denen der Stadt und des Gebietes von Weitra Erwähnung geschieht, zu Rate, so stellt es sich heraus, daß das dem Kuenringer geschenkte Territorium keineswegs jenes von Weitra, sondern ein dem letzteren benachbarter Landstrich Böhmens war und daß demnach die Worte „Withra videlicet“ in der Urkunde des Böhmenherzogs nicht eine Apposition zu „partem terre nostre“, sondern eine solche zu „Austrie“ bilden. Die Quellen aber, aus welchen diese Tatsache zu ermitteln ist, sind folgende:

1. Eine Notiz im „Codex traditionem Pataviensis II.“, in welcher es heißt, daß die Güter des Passauer Hochstiftes in der Riedmark, welche zwischen der Feld- und der Waldaist lagen und sich gegen Nordosten über St. Leonhard hinaus „bis zur Grenze des Territoriums von Weitra (Weiztra) im Lande Österreich“ erstreckten und mit welchen seinerzeit der Regensburger Domvogt Friedrich belehnt gewesen war, nach dessen Tode wieder an das Hochstift gefallen sind. (2)

(1) Dieselbe wurde zu Bösig im Jahre 1185 ausgestellt und findet sich bei Rauch. *Script. rer. Austr. II*, S. 207, bei Boezek, *Pd. Mor. I*, S. 316, und bei Erben, *Reg. Boh. I*, S. 174, abgedruckt.

(2) *Monumenta Boica XXVIII. b*, S. 188

Z této poznámky je dostatečně zjevné, že zmiňované území už v době smrti Friedricha, který zemřel jako účastník druhé křížácké výpravy v roce 1148, nepatřilo k Čechám, nýbrž k Rakousku.

2. Originální listina z roku 1197, uložená v „K. u. K. Haus-Hof- und Staatsarchiv“ ve Vídni, jejímž prostřednictvím potvrdil biskup Wolfker z Passova urozenému pánu Hadmaru II. z Kuenringu patronační právo nad farním kostelem v obci Weitra (Witrahe), jež tento zdědil po svém otci Alberovi III. (zemřel 15. srpna 1182) (1) Podle toho se musela Weitra už před rokem 1182 nacházet v moci Kuenringů.

3. Listina z 1. června 1179, jejímž prostřednictvím upravil německý císař Friedrich I. hranici mezi Rakouskem a Čechami tím způsobem, v jakém existuje víceméně až dodnes. Hraniční čára poté začínala u „Mons altus“ a probíhala odtud dílem na severovýchod, dílem na sever, na soutoku potoků „Schremelize“ a „Lunsenize“, u „brodu u Segoru“ a kolem pramene řeky „Gestice“, až k „Vrgrobe“. (2) Pokud vycházíme z pořadí, v jakém jsou body značení vypočítávány, musí se Mons altus nacházet na jižním konci hraniční linie, tedy tam, kde Čechy kdysi sousedily nejen s Rakouskem, ale současně s markou Riedmark, tzn. že musí být totožný s nynějším Schanzbergem. Protože Lusenice (Lužnice) je v listině označena jako potůček, smíme místo jejího spojení s potůčkem Schremelize hledat nikoliv u Gmündu, nýbrž mnohem blíže u jejího pramene, totiž u takzvané Joachimsthalské sklářské huti.

(1) Frieß. *Die Herren v. Kuenring*, s. 29 a XV
(2) Rauch, *Script. rer. Austr. II*, s. 205. -*Erben, Reg. Boh. I.*, s. 163

Aus dieser Notiz ist zur Genüge ersichtlich, daß das in Rede stehende Territorium schon beim Tode des Domvogtes Friedrich, der als Teilnehmer am zweiten Kreuzzuge im Jahre 1148 gestorben war, nicht zu Böhmen, sondern zu Österreich gehörte.

2. Eine Originalurkunde vom Jahre 1197 im K.u.K. Haus-Hof- und Staatsarchiv zu Wien, mittels welcher der Bischof Wolfker von Passau dem Edelmanne Hadmar II. von Kuenring das Patronatsrecht über die Pfarrkirche in Weitra (Witrahe), welches derselbe von seinem Vater Albero III. (gest. 15. August 1182) geerbt habe, bestätigte. (1) Demnach muß sich Weitra schon vor dem Jahre 1182 in der Gewalt der Kuenringer befunden haben.

3. Eine Urkunde vom 1. Juli 1179, mittels welcher der deutsche Kaiser Friedrich I. die Grenze zwischen Österreich und Böhmen in der Weise reguliert hat, wie sie im großen ganzen heute noch besteht. Darauf nahm die Grenzlinie beim Mons altus ihren Anfang und ging von dort teils in nordöstlicher, teils in nördlicher Richtung, am Zusammenflusse der Bächlein Schremelize und Lunsenize, an der Furt bei Segor und am Ursprunge des Flusses Gestice vorbei, bis zum Vrgrobe. (2) Nach der Reihenfolge zu urteilen, in welcher die Markierungspunkte aufgezählt sind, muß sich der Mons altus am südlichen Ende der Grenzlinie, also dort, wo Böhmen einst nicht nur mit Österreich, sondern zugleich auch mit der Riedmark zusammenstieß, befinden, d.h.er muß mit dem gegenwärtigen Schanzberg identisch sein. Da die Lusenice (Lainsnitz oder Luznitz) in der Urkunde als ein Bächlein bezeichnet wird, so dürfen wir den Ort ihrer Vereinigung mit dem Bächlein Schremelize nicht bei Gmünd, sondern müssen ihn viel näher bei ihrem Ursprunge, nämlich bei der sogenannten Joachimstaler Glashütte, suchen.

(1) Frieß. *Die Herren v. Kuenring*, S. 29 u. XV
(2) Rauch, *Script. rer. Austr. II*, S 205. -*Erben, Reg. Boh. I.*, S. 163

Tady ústí potůček, který sice v současnosti nemá zvláštní jméno, v roce 1179 byl ale jistě pro terén pokrytý drobnými oblázky, kterým protéká, označován jménem Schremelize (Skřemelice) (= Oblázkový/Křemínkový potok).

Na vodnatější řeku Braunau vyústující u Gmündu se proto jméno Schremelize nedá vztáhnout. Jako brod u Segoru je třeba chápat přechod přes Novohradský potok v bezprostřední blízkosti vesnice Pyhrbruck.

V roce 1179 k němu byl připojen přívlástek „u Segoru“ (dnešní Schaggers), protože tehdy tu ještě nebylo žádné blíže položené lidské sídlo.

Další orientační bod označení hranice, pramen řeky Gestice, který je v jednom popisu hranice Rakouska a Štýrska z druhé poloviny 13. století (1) pojmenován také Gostenicz a Gosteytz (- Lesní řeka) a na kterou je s odvoláním na uvedený popis hranice možné oprávněně pohlížet jako na jeden levý přítok Lužnice, leží ve výšce takzvaného Nového rybníka (Neuteich) východně od obce Jakule.

Obdobně se jméno Gestice nevztahuje na potok Reisbach, protékající obcí Litschau, nýbrž na onen hraniční potok, který pramení nad rybníkem Neuteich a u Suchdola se vlévá do Lužnice.

A konečně Vrgrobe, pro které se ve výše zmíněném popisu hranice Rakouska a Štýrska nachází také jméno v podobě Awergroeb a zkomolený tvar Oberngrub, musela být rozsáhlejší oblast, obývaná převážně pratury. Podle mého domnění jsou to dnešní lesnaté a na zvěř bohaté oblasti u Klikau a Kößlersdorfu u Reisbachu. S odvolá-

(1) *Táž je otištěna v: Rauch, a. a. O.I, s. 240, stejně jako v: Mon. Boic. XXIX. b, s. 312*

Hier mündet ein Bächlein ein, welches gegenwärtig allerdings keinen besonderen Namen besitzt, im Jahre 1179 aber wegen des Kieselterrains, durch welches es fließt, sicherlich mit dem Namen Schremelize (= Kieselbach) bezeichnet wurde.

Auf die wasserreiche bei Gmünd einmündende Braunau kann daher der Name Schremelize nicht bezogen werden. Unter der Furt bei Segor ist ein Übergang über den Gratzener Bach in der unmittelbaren Nähe des Dorfes Pyhrbruck zu verstehen.

Man hat ihr im Jahre 1179 deshalb das Attribut „bei Segor“ (heutzutage Schaggers) beigegeben, weil damals noch keine näher gelegene menschliche Wohnstätte vorhanden war.

Der nächste Markierungspunkt, der Ursprung des Flusses Gestice, der in einer Grenzbeschreibung des Flusses Gestice, eines Flusses, der in einer Grenzbeschreibung Österreichs und Steiermarks aus der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts (1) auch Gostenicz und Gosteytz (- Waldfluss) genannt wird und den man zufolge der besagten Grenzbeschreibung füglich als einen linksufrigen Zufluß der Lužnitz zu betrachten hat, ist in der Höhe des sogenannten Neuteiches östlich von Jakule gelegen.

Der Name Gestice bezieht sich solchergestalt nicht auf den durch Litschau fließenden Reisbach, sondern auf jenen Grenzbach, der oberhalb des Neuteiches entspringt und sich bei Suchental in die Lužnitz ergießt.

Die Vrgrobe schließlich, für welche sich in der obenerwähnten Grenzbeschreibung Österreichs und Steiermarks auch die Namensform Awergroeb und die verderbte Namensform Oberngrub findet, muß ein ausgedehnteres, zumeist von Auerochsen belebtes Gebiet gewesen sein. Nach meinem Dafürhalten sind es die ge-

(1) *Dieselbe ist bei Rauch, a.a.O.I, S. 240, sowie in den Mon.Boic. XXIX.b, S. 312 abgedruckt*

ním na svrchu uvedené výklady je zcela vyloučeno, že by byl Hadmar II. z Kuenringů v roce 1185 obdržel oblast Vitorazsko.

Při určení polohy majetku, jímž byl českým vévodou skutečně obdarován, může přicházet v úvahu jen kraj kolem Stropnice na české straně zemské hranice.

Je listinně doloženo, že v následující době hraběnka Hedwig von Schaunberg obdržela od svého prvního manžela Heinricha III. von Kuenring = Weitra, vnuka Hadmara II., jisté kuenringské statky k zajištění svého věna a že tytéž byly kolem roku 1256, když se hraběnka po smrti svého manžela podruhé provdala, předány jejímu druhému manželovi, totiž českému šlechtici Vokovi I. z Rožmberka. (1)

Tyto statky, jež Rožmberk tímto způsobem získal, nepozůstávaly jistě z ničeho jiného než z území kolem Stropnice, protože totéž území bylo jediné z jeho početných majetků, jež v důsledku jejich polohy u česko-dolnorakouské hranice mohlo být před rokem 1256 vlastnictvím pánů z Kuenringu.

V době, kdy Rožmberk uvedenému území vládl, bylo toto už kolonizováno, naopak se zdá, že v roce 1185 ještě osídlené nebylo, protože v uvedené listině knížete Bedřicha Českého se hovoří doslova pouze o kusu země a lese. Přinej-

(1) Emler, Reg. Boh. II., s. 68. Zde je dotyčná smlouva nesprávně přesunuta do roku 1257, ve skutečnosti musela být ale uzavřena dříve, protože Vok z Rožmberka v ní ještě nepoužívá titul maršálka Království českého, titul, k jehož užívání byl oprávněn už od prosince 1256. Pangerl, Wok v. Rosenberg, Mitteilungen d. V. f. G. d. D. in Böhmen. IX, s. 9.

genwärtigen wald- und wildreichen Reviere bei Klikau und Kößlersdorf am Reibache. Zuzolge der obigen Ausführungen ist es vollständig ausgeschlossen, daß Hadmar II. von Kuenring im Jahre 1185 das Gebiet von Weitra erhalten hätte.

Bei der Bestimmung der Lage des Gutes, mit welchem er vom Böhmenherzog tatsächlich beschenkt worden ist, kann nur der Landstrich um Strobnitz auf der böhmischen Seite der Landesgrenze in Betracht kommen.

Es ist urkundlich erwiesen, daß in der Folgezeit die Gräfin Hedwig von Schaunberg von ihrem ersten Gemahl Heinrich III. von Kuenring=Weitra, einem Enkel Hadmars II., gewisse Kuenringsche Güter zur Sicherstellung ihres Heiratsgutes erhielt und daß dieselben um das Jahr 1256, als die Gräfin nach dem Tode ihres Gemahls eine zweite Heirat einging, ihrem zweiten Gemahl, nämlich dem böhmischen Baron Wok I. von Rosenberg, übergeben wurden. (1)

Diese solchergestalt von dem Rosenberger erworbenen Güter bestanden sicherlich aus nichts anderem als aus dem Strobnitzer Territorium, weil dasselbe die einzige von seinen zahlreichen Besitzungen war, welche zuzolge ihrer Lage an der böhmisch-niederösterreichischen Grenze vor dem Jahre 1256 ein Eigentum der Herren von Kuenring gewesen sein konnte.

Zur Zeit, als der Rosenberger das besagte Territorium in seine Gewalt bekam, war dasselbe bereits kolonisiert, wogegen es im Jahre 1185 noch unbesiedelt gewesen zu sein scheint, da

(1) Emler, Reg. Boh. II., S. 68. Hier ist der betreffende Vertrag unrichtigerweise in das Jahr 1257 verlegt, tatsächlich muß er aber früher abgeschlossen worden sein, weil sich darin Wok von Rosenberg noch nicht des Titels eines Marschalls von Böhmen bedient, eines Titels, zu dessen Führung er schon seit dem Dezember 1256 berechtigt war. Pangerl, Wok v. Rosenberg, Mitteilungen d. V. f. G. d. D. in Böhmen. IX, S. 9.

menším se v něm kolem roku 1256 už nacházely osady Strobnitz (Horní Stropnice), Lang–Strobnitz (Gerleithen/Dlouhá Stropnice), Friedrichschlag (Fidretschlag/Bedřichov), Gutenbrunn (Gutenprunne Superior/Dobrá Voda), Meierhof/Maierhof (Gutenprunne Inferior/Humennice) a Gschwendt/Gschwandt (Zwettlern/Světví) a pravděpodobně už také vesnice Rauchenschlag (Chlupatá Ves), Schlagles (Šlágles/Paseky), Luggau (Luog/Lukov), Scheiben (Šejby), Göllitz (Jedlice), Kropfschlag (Mýtiny) a Piberschlag (Veveří). První jmenované z těchto osad tedy určitě vděčí za svůj vznik pánům z Kuenringu a není pochyb, že jejich první obyvatelé pocházeli z oblasti Waldviertel v Dolním Rakousku.

Zajisté bylo tamní obyvatelstvo, z největší části poddané právě Kuenringům, povoláno jako první, aby se podílelo na kolonizační a germanizační činnosti svých vládců.

Okolnosti, že stropnický majetek v roce 1185 byl ještě neosídlený a neměl proto žádnou zvláštní materiální hodnotu, je asi možno připsat to, že český kníže vůbec nepovažoval za nutné jeho hranice přesně vymezit. Jeho tehdejší rozsah se proto nechá určit jen přibližně tak, že si člověk představí, jaké byly v druhé polovině 13. a v první polovině 14. století majetky Rožmberků na zemské hranici s Dolním Rakouskem.

Prokazatelně pozůstávaly tyto majetky ze shora jmenovaných obcí a z lesů mezi prameny Lužnice a Stropnice.

V průběhu let byl tento majetek rozdroben. Jedna jeho část, pozůstávající z poloviny tržní osady a z církevního patronačního práva ve Stropnici a z celého pásu území mezi zemskou hranicí, horním tokem Stropnického potoka a potoka

in der angegebenen Urkunde Herzog Friedrichs von Böhmen schlechthin nur von einem Stück Landes und von einem Walde gesprochen wird. Zum mindesten befanden sich darin um das Jahr 1256 schon die Ortschaften Strobnitz, Lang – Strobnitz (Gerleithen), Friedrichschlag, Gutenbrunn (Gutenprunne Superior), Meierhof (Gutenprunne Inferior) und Gschwandt (Zwettlern) und wahrscheinlich auch schon die Dörfer Rauchenschlag, Schlagles, Luggau (Luog), Scheiben, Göllitz, Kropfschlag und Piberschlag. Die erstgenannten dieser Ortschaften müssen also von den Herren von Kuenring ins Leben gerufen worden sein und es unterliegt keinem Zweifel, daß ihre ersten Bewohner aus dem Waldviertel von Niederösterreich stammten.

War doch die dortige, zum größten Teile den Kuenringern untertänige Bevölkerung, in erster Linie berufen, an der kolonisations- und germanisatorischen Tätigkeit ihrer Gebiete teilzunehmen.

Dem Umstande, daß das Strobnitzer Gut im Jahre 1185 noch unbesiedelt war und daher keinen sonderlichen materiellen Wert hatte, dürfte es zuzuschreiben sein, daß es der Böhmenherzog gar nicht für nötig hielt, die Grenzen desselben genau zu fixieren. Sein damaliger Umfang läßt sich daher nur auf die Art annähernd bestimmen, daß man sich vor Augen hält, welches in der zweiten Hälfte des 13. und in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts die Besitzungen der Rosenberger an der Landesgrenze gegen Niederösterreich waren.

Nachweisbar bestanden diese Besitzungen aus den obgenannten Ortschaften und aus den Waldungen zwischen dem Ursprung der Leinitz und dem Ursprung der Strobnitz.

Im Laufe der Jahre wurde das Gut zerstückelt. Einen Teil davon, bestehend aus der Hälfte des Marktes und des Kirchenpatronates in Strobnitz und aus dem ganzen Landstrich zwischen der Landesgrenze, dem Oberlaufe des

Novohradského, směnil Vok nějaký čas před koncem svého života s jistým Borešem. Blízký příbuzný (syn?) a současně dědic posledně jmenovaného byl onen Albert, který se obvykle nazýval mezi roky 1261 a 1286 podle farní vsi Baireschau (Boršov) jižně od Budějovic a mezi roky 1279 a 1291 také podle tržní osady Stropnice (Strobnitz). Ten sice zplodil se svou hospodyní Petronellou dva syny, Hagera a Alberta, protože ho tito ale nepřezili a ani nezanechali potomstvo, přešly veškeré jeho majetky do cizích rukou. Už za jeho života získal ves Baireschau (Boršov) a patronační právo nad stropnickou farou klášter Vyšší Brod, naopak klášter Zwettl ves Eschwendt, a po jeho smrti vládl nad jeho ostatním majetkem dílem Smil z Nových Hradů a jeho pokrevní příbuzní po meči z landštejnské linie Vítkovců, dílem vladykové von Kropfschlag (z Mýtin), Fiberschlag (z Bedřichova), von Göllitz (z Jedlice) a von Scheiben (z Šejb). (1)

Co se týče druhého, západního a jižního dílu stropnického území, odkázal Vok I. z Rožmberka ve své závěti ze 4. června 1262 vesnici Meziluží, dva mlýny na Stropnici a čtyři lány v Bedřichově svému vyššímu správnímu úředníkovi Konradu von Turdeling, ostatní majetek ale své manželce Hedwig, pokud by tato jako vdova vedla svou domácnost odděleně od toho či onoho z jejich obou synů, Jindřicha a Vítky, nebo pokud by se ještě jednou provdala.

Že paní Hedwig později jí přiznaného práva zříditi si samostatnou domácnost skutečně využívala, vyvozujeme z toho, že jí byl 12. dubna 1300 jejím starším synem listinně zaručen majetek Fleßberg v Dolním Rakousku, rožmberský podíl na stropnickém majetku bez na něm tkvícím desátku a majetek Eibenstein v Hor-

(1) *Font. rer. Austr.* 2. XXIII, os 12, 13, 19, 26, 28, 37, 38–41, 46, 57, 60, 119. -Emler, *Reg. Boh.* IV, s. 735

Strobnitzer Baches und dem Gratzener Bache, vertauschte Wok einige Zeit vor seinem Lebensende an einen gewissen Boresch. Ein naher Verwandter (Sohn?) und zugleich der Erbe des letzteren war jener Albert, der sich zwischen den Jahren 1261 und 1286 nach dem Pfarrdorfe Baireschau (Borsov) südlich von Budweis und zwischen den Jahren 1279 und 1291 auch nach dem Markt Strobnitz zu benennen pflegte. Dieser zeugte zwar mit seiner Hausfrau Petronella zwei Söhne, Hager und Albert, da ihn dieselben jedoch nicht überlebt und auch keine Nachkommenschaft hinterlassen haben, so gingen sämtliche seiner Besitzungen in fremde Hände über. Schon zu seinen Lebzeiten hatte das Stift Hohenfurt das Dorf Baireschau und das Patronatsrecht über die Strobnitzer Pfarre, das österreichische Stift Zwettel jedoch das Dorf Eschwendt erworben und nach seinem Tode geboten über sein übriges Gut teils Smil von Gratzen und dessen Agnaten aus der Landsteiner Linie der Witikonen, teils die Wladyken von Kropfschlag, Fiberschlag, von Göllitz und von Scheiben. (1)

Was den zweiten, den westlichen und südlichen Teil des Strobnitzer Territoriums betrifft, so vermachte Wok I. von Rosenberg in seinem Testamente vom 4. Juni 1262 das Dorf Gutenbrunn, zwei Mühlen an der Strobnitz und vier Huben in Friedrichschlag seinem Amtmann Konrad von Turdeling, das Übrige aber seiner Gemahlin Hedwig, falls dieselbe als Witwe Ihren Haushalt von demjenigen ihrer beiden Söhne Heinrich und Witiko trennen oder falls sie sich noch einmal vermählen würde.

Daß Frau Hedwig später von dem ihr eingeräumten Rechte der Errichtung eines separaten Haushaltes wirklich Gebrauch machte, ersehen wir daraus, daß ihr am 12. April 1300 von ihrem älteren Sohn das Gut Fleßberg in Niederösterreich, der Rosenbergsche Anteil am Strobnitzer Gute ohne den daran hafteten Zehent und das

(1) *Font. rer. Austr.* 2. XXIII, os 12, 13, 19, 26, 28, 37, 38–41, 46, 57, 60, 119. -Emler, *Reg. Boh.* IV, S. 735

ním Rakousku, nicméně tak, že dva posledně jmenované majetky měly znovu připadnout Rožmberkům nebo jejich potomkům, jakmile by Pán jejich matku „zbavil pozemské bídy.“ (1) Zdá se, že v této době uzavřela své třetí manželství, totiž se štýrským junkerem Friedrichem von Stubenberg. 13. února 1315 zemřela a její podíl na stropnickém majetku připadl jejímu vnukovi Petru I. z Rožmberka a po jeho smrti 14. října 1347 jeho synům Petrovi II., Jodokovi I., Oldřichovi I. a Janovi I. z Rožmberka. Ti jej spojili s panstvím Nové Hradý, které odkoupili 11. srpna 1359 od Vítka z Landštejna, prasnovce výše zmíněného Smila z Nových Hradů. (2) Protože od přelomu 13. století byla ke zmíněnému panství připojena již také polovina tržní osady Stropnice a vesnice Dlouhá Stropnice, objevují se v nejstarším urbáři pánů z Rožmberka z roku 1379 následující osady patřící původně ke stropnickému teritoriu jako jejich „příslušnosti“.

1. Celá tržní obec Stropnice s 26 podle německého práva stanovenými hospodářstvími, s 27 mýtinami, 14 zahradami, 5 poli, která se označovala obecně jménem „Luß“; (3), se 3 mlýny, dvěma lazebnickými domy a jednou sladovnou.

2. Vesnice Bedřichov s 21 mýtinami a 4 lány orné půdy.

3. Vesnice Paseky s 10 mýtinami, 4 lány orné půdy a jedním mlýnem.

4. Vesnice Dlouhá Stropnice.

5. Vesnice Chlupatá Ves.

6. Vesnice Humenice.

(1) Emler, *Reg. Boh. II*, s. 798

(2) Otištění dotyčného obchodního dopisu, s neobyčejně mnoha chybami, se nachází v: Teichl, *Gesch. d. Stadt Gratzen*, s. 320 a n.

(3) Podle: *Lexers Mittelhochdeutsches Handwörterbuch I*, s. 1999, znamená toto slovo díl půdy připadlý losem.

Gut Eibenstein in Oberösterreich urkundlich zugesichert wurde, jedoch so, daß die zwei letztgenannten Güter wieder dem Rosenberger oder dessen Nachkommen zufallen sollten, sobald Gott dessen Mutter aus diesem Elend abgesondert haben würde.“ (1) Um diese Zeit scheint sie ihre dritte Ehe, nämlich eine solche mit dem steiermärkischen Junker Friedrich von Stubenberg, geschlossen zu haben. Am 13. Februar 1315 schied sie aus dem Leben und ihr Anteil am Strobnitzer Gute fiel an ihren Enkel Peter I. von Rosenberg und nach dessen Tode am 14. Oktober 1347 an dessen Söhne Peter II., Jodok I., Ulrich I. und Johann I. von Rosenberg. Diese vereinigten ihn mit der Domäne Gratzen, die sie am 11. August 1359 von Witiko von Landstein, einem Großneffen des oberwähnten Smil von Gratzen, erkaufte hatten. (2) Da seit der Wende des 13. Jahrhunderts der erwähnten Domäne auch schon eine Hälfte des Marktes Strobnitz und das Dorf Lang-Strobnitz einverleibt waren, so erscheinen im ältesten Urbar die Herren von Rosenberg vom Jahre 1379 folgende ursprünglich zum Strobnitzer Territorium gehörige Ortschaften als ihre Zugehörungen“.

1. Der ganze Markt Strobnitz mit 26 nach deutschem Rechte augesetzten Wirtschaften, mit 27 Gereutern, 14 Gärten, 5 Äckern, die man gemeiniglich mit dem Namen Luß bezeichnete, (3), mit 3 Mühlen, 2 Badhäusern und einer Malzstätte.

2. Das Dorf Friedrichschlag mit 21 Gereutern und 4 Huben ackerbaren Grundes.

3. Das Dorf Schlagles mit 10 Gereutern, 4 Huben ackerbaren Grundes und einer Mühle.

4. Das Dorf Lang-Strobnitz.

5. Das Dorf Rauenschlag.

6. Das Dorf Meierhof.

(1) Emler, *Reg. Boh. II*, S. 798

(2) Ein ungemein fehlerhafter Abdruck des betroffenen Kaufbriefes befindet sich bei Teichl, *Gesch. d. Stadt Gratzen*, S. 320 u. ff.

(3) Nach *Lexers Mittelhochdeutschem Handwörterbuch I*, S. 1999, bedeutet dieses Wort einen durch das Los zugefallenen Landteil.

7. Vesnice Lukov. (1).

Později získali majitelé novohradského panství ještě také poslední zbytky půdy a osad v oné hraniční oblasti Čech, kterou kdysi zvali svou vlastní Kuenringové a která tomuto rodu vděčí za počátek své kultury.

Nesrovnatelně významnější než ve Stropnické lesní marce byla kulturní činnost pánů z Kuenringu na rakouské straně Severního lesa. Azzo I., praotec rodu a jeden z prvních ministrálů rakouských markrabat Ernsta a Leopolda II. (2), měl zjevně zpočátku majetky jen v krajině kolem města Krems. Je jisté, že mu patřil Gobelsburg (Gobatspurch) severovýchodně od Krems, protože býval nazýván podle tohoto místa. V roce 1057 dostal od císaře Heinricha IV. v důsledku přimluy císařovy matky a markrabat Wilhelma von Thüringen a Ernsta jako léno tři královské lány (tres regales mansos) v Azzmannswiesen (Hecimannesuisa), obci u Eggenburgu u Manhartsbergu, na kterou bylo později přeneseno jméno hradu Kuenring vybudovaného zde Hadmarem I. (3)

(1) Truhlař, *Registrum bonorum Rosenbergicorum anno MCCCLXXIX compilatum, Abhandlungen der k. böhm. Gesellsch. d. Wissenschaften, VI. Folge, 10. Teil, s. 13*

(2) V Knize fundací kláštera Zwettl (*Font. r. Austr. 2.III, s. 4 a n.*) dochovaná zpráva, že byl blízký příbuzný Babenberků a arcibiskupa Poppo von Trier, že vybojoval skvělé vítězství nad Čechy a obdržel od markraběte Leopolda II. hodnost maršálka a nejvyššího šenka Rakouska, pochází teprve z druhé poloviny 13. století a je zcela nehistorická. Viz G. F. Frieß, *Die Herren von Kuenring, s. 3 a n.*

(3) Link, *Annales Clarovalenses I, s. 49*

7. Das Dorf Luggau. (1).

Später erwarben die Inhaber der Gratzener Domäne auch noch die letzten Reste des Bodens und der Ansiedlungen in jenem Grenzgebiete Böhmens, welches einst die Kuenringer ihr eigen nannten und welches diesem Geschlechte auch den Anfang seiner Kultur verdankt.

Ungleich bedeutender noch als in der Strobntizer Waldmark war die kulturelle Tätigkeit der Herren von Kuenring auf der österreichischen Seite des Nordwaldes. Azzo I., der Stammvater des Geschlechtes und einer der ersten Ministerialien der österreichischen Markgrafen Ernst und Leopold II., (2) scheint anfänglich nur in der Kremser Gegend begütert gewesen zu sein. Sicher ist, daß er Gobelsburg (Gobatspurch) nordöstlich von Krems besaß, da man ihn nach diesem Orte zu benennen pflegte. Im Jahre 1057 bekam er vom Kaiser Heinrich IV. infolge der Fürsprache der Mutter des Kaisers und der Markgrafen Wilhelm von Thüringen und Ernst von der Ostmark drei königliche Huben (tres regales mansos) in Azzmannswiesen (Hecimannesuisa), einer Ortschaft bei Eggenburg am Manhartsberg, auf welche später der Name der dort von Hadmar I. erbauten Burg Kuenring übertragen wurde, zu Lehen. (3)

(1) Truhlař, *Registrum bonorum Rosenbergicorum anno MCCCLXXIX compilatum, Abhandlungen der k. böhm. Gesellsch. d. Wissenschaften, VI. Folge, 10. Teil, S. 13*

(2) Der in dem Stiftungenbuch des Klosters Zwettel (*Font. r. Austr. 2.III, S. 4 u. ff.*) enthaltene Bericht, daß er ein naher Verwandter der Babenberger und des Erzbischofs Poppo von Trier gewesen, daß er einen glänzenden Sieg über die Böhmen erfochten und vom Markgrafen Leopold II. die Würde eines Marschalls und eines obersten Schenken von Österreich erhalten habe, stammt erst aus der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts und ist durchaus unhistorisch. Siehe G.F. Frieß, *Die Herren von Kuenring, S.3 u. ff.*

(3) Link, *Annales Clarovalenses I, S. 49*

To bylo místo, odkud jeho potomci rozšiřovali svůj majetek až k českým a moravským hranicím a odkud se také konaly postupné osídlování a germanizace oblasti Severního lesa mezi Čechami a Dolním Rakouskem. Všechny jeho državy ostatně byla patrně dílem císařská léna, dílem léna Babenberků. O posledně jmenovaných je známo, že měli velké majetky v kraji severně od Dunaje. (1)

Pro skutečnost, že se Azzo I. velice zasloužil o zkulturnění tehdy ještě pustých oblastí, kterým vládl, mluví jméno Azzmanswiesen, jež pochází zajisté pouze od něho, stejně jako místo v rýmované kronice kláštera Zwettl (Světlá), které vypráví, že nechal v této vesnici postavit kostel a zasvětil ho k počtě apoštolů Filipa a Jakuba. (2)

Synové Azza I., Anshalm, Nizzo I. a Albero I., pokračovali horlivě v kulturní činnosti svého otce směrem na severozápad. Za jejich času pronikala německá kolonizace u řeky Kamp vzhůru až do krajiny kolem Světlé a místy pravděpodobně také až do oblasti Vitorazska. První z nich vlastnil prokazatelně majetek Krummau u řeky Kamp (Chrompnawe), ke kterému patřila kromě jiného také celá církevní farnost obce Pölla (Polan). Protože před svou smrtí postoupil tento majetek markraběti Leopoldovi IV. s prosbou, aby ho využil k nějakému zbožnému darování, je nutné právem předpokládat, že se jednalo o léno Babenberků. (3)

Nizzo I. vládl krajině kolem Světlé, alespoň jeho syn Hadmar I. označuje majetek, kterým vybavil zde nově založený klášter, výslovně jako své dědictví po otci (patrimonium). Podle Zwettel-

Dies war die Stätte, von wo aus seine Nachkommen ihren Besitz bis an die böhmischen und mährischen Gemarken hin erweiterten und von wo aus auch die allmähliche Besiedlung und Germanisierung des Nordwaldgebietes zwischen Böhmen und Niederösterreich stattfand. Übrigens dürften alle seine Besitzungen teils kaiserliche Lehen, teils Lehen der Babenberger gewesen sein, von welch letzteren es bekannt ist, daß sie in dem Gelände nördlich der Donau große Güter hatten. (1)

Daß er sich um die Kultivierung der zum großen Teil noch öden Landstrecken, über die er gebot, große Verdienste erworben hat, dafür spricht der Name Azzmanswiesen, der sicherlich nur von ihm herrührt, sowie die Stelle der Reimchronik des Klosters Zwettel, welche erzählt, daß er in diesem Dorfe eine Kirche erbaut und zu Ehren der Apostel Philipp und Jakob habe einweihen lassen. (2)

Die Söhne Azzos I., Anshalm, Nizzo I. und Albero I., setzten das Kulturwerk ihres Vaters nach Nordwesten hin eifrig fort. Zu ihrer Zeit drang die deutsche Kolonialisierung am Kampflusse bis in die Zwettler Gegend hinauf und stellenweise wahrscheinlich auch bis in das Weitragebiet. Der erste von ihnen besaß nachweisbar das Gut Krummau am Kamp (Chrompnawe), zu welchem unter anderem auch der ganze Kirchsprengel von Pölla (Polan) gehörte. Da er dasselbe vor seinem Tode dem Markgrafen Leopold IV. mit der Bitte abtrat, es zu einer frommen Stiftung zu verwenden, so muß mit Recht angenommen werden, daß es ein Lehen der Babenberger war. (3)

Nizzo I. gebot über die Gegend um Zwettel, wenigstens bezeichnet sein Sohn Hadmar I. das Gut, mit dem er das neugegründete Zwettler Kloster ausgestattet hat, ausdrücklich als

(1) Meiller, *Regesten der Babenberger*, s. 3, 6, 7.

(2) *Font. rer. Austr.* 2, III, s. 13

(3) *Font. rer. Austr.* 2., III, s. 51–53

(1) Meiller, *Regesten der Babenberger*, S. 3, 6, 7.

(2) *Font. rer. Austr.* 2, III, S. 13

(3) *Font. rer. Austr.* 2., III, S. 51–53

ských análů, vydaných opatem Linkem, byl už také majitelem Vitorazi. V souvislosti s oběma těmito doménami byl zavázán lenní povinností rakouskému markraběti a německému císaři. Je vysoce pravděpodobné, že většina obcí v okolí Světlé vznikla teprve v jeho době, alespoň u vesnice Neunzehn (Nicen) je prokázáno, že právě jemu vděčí za svou existenci i jméno. (1) Jako náležitosti majetku, kterým jeho syn Hadmar I. v roce 1138 obdaroval klášter Světlá, jsou jmenovány obce Zwettel, Geisruck, Ratschenhof (Racensruta), Pötzles (Zem Bezeleins), Gerotten (Gerates), Gradnitz (Gradenze), Nieder- Strahlbach (Scelebaes) a Moiderams (Moyderates hevmad). (2)

Poté, co Hadmar I. 27. května 1138 zemřel, aniž by zanechal potomky, připadla většina jeho statků jeho synovcům Rapotovi a Alberovi III., synům Albera I. Prvnímu z nich se většinou připsuje vybudování kolosálního skalního zámku Rapotenstein na řece Kleiner Kamp jihozápadně od Světlé. Druhý naopak založil kostely v obcích Schweiggers (Swikers) a Alt-Weitra. Tato skutečnost je plně potvrzena diplomem biskupa Wolfkera z Pasova z roku 1197 s jeho prohlášením, že patronátní a prezentační právo k těmto dvěma uvedeným kostelům přísluší v důsledku dědictví po otci (haereditaria successione) Hadmarovi II. z Kuenringu. (3)

Kromě toho nemálo podporoval kulturu v Severním lese tím, že zvětšil majetek kláštera Světlá obdarováními (4) a jeho vnější vzhled pozvedl zřízením stylové klášterní budovy, odpovídající

(1) *Font. rer. Austr. 2. III, s. 31, 59*

(2) *Font. rer. Austr. 2. III, s. 32*

(3) *Frieß, Die Herren v. Kuenring, s. XV.*

(4) *Font. rer. Austr. 2. III, s. 56–58*

sein väterliches Erbe (patrimonium). Den vom Abte Link herausgegebenen Zwettler Annalen zufolge war er auch schon Besitzer von Weitra. In Betreff dieser beiden Domänen war er dem österreicherischen Markgrafen und dem deutschen Kaiser lehenspflichtig. Es ist höchstwahrscheinlich, daß die meisten Ortschaften in der Umgebung von Zwettel erst zu seiner Zeit ins Leben gerufen worden sind, bei dem Dorfe Neunzehn (Nicen) ist es wenigstens erwiesen, daß es ihm sein Dasein und seinen Namen verdankt. (1) Als Zugehörungen des Gutes, mit dem sein Sohn Hadmar I. im Jahre 1138 das Kloster Zwettel dotiert hat, werden die Ortschaften Zwettel, Geisruck, Ratschenhof (Racensruta), Pötzles (Zem Bezeleins), Gerotten (Gerates), Gradnitz (Gradenze), Nieder- Strahlbach (Scelebaes) und Moiderams (Moyderates hevmad) genannt. (2)

Nachdem Hadmar I. am 27. Mai 1138 ohne Hinterlassung von Nachkommen gestorben war, fielen die meisten seiner Besitzungen seinen Neffen Rapoto und Albero III., den Söhnen Alberos I., zu. Dem ersteren von ihnen wird gewöhnlich die Erbauung des kolossalen Felsenschlosses Rapotenstein am Kleinen Kamp südwestlich von Zwettel zugeschrieben. Der letztere aber gründete die Kirchen zu Schweiggers (Swikers) und zu Alt-Weitra, welche Tatsache durch die Diplome des Bischofs Wolfker von Passau vom Jahre 1197, womit dieser erklärt, daß das Patronats- und Präsentationsrecht über die zwei erwähnten Kirchen Hadmar II. von Kuenring vermöge väterlicher Erbschaft (haereditaria successione) zukomme, ihre volle Bestätigung findet. (3)

Außerdem förderte er nicht wenig die Kultur im Nordwalde dadurch, daß er das Besitztum des Klosters Zwettel durch Schenkungen vergrößerte (4) und das äußere Ansehen desselben durch

(1) *Font. rer. Austr. 2. III, S. 31, 59*

(2) *Font. rer. Austr. 2. III, S. 32*

(3) *Frieß, Die Herren v. Kuenring, S. XV.*

(4) *Font. rer. Austr. 2. III, S. 56–58*

regulím cisterciáckého řádu, a k ní náležejícího kostela.(1)

Albero III. zemřel ve vysokém věku 15. srpna 1182 a zanechal svému synovi Hadmarovi II. celou řadu nemalých statků, jež syn prostřednictvím sňatku a propůjčení v léno ze strany zemských knížat a jiných pánů rozmnožil tak významně, že zwettelský kronikář o něm mohl právem napsat: „Tento Hadmar byl mezi všemi Kuenringy nejmocnější, nejbystřejší a (velmi) přičinlivý.“ (2)

Hadmar II. totiž vlastnil kromě jiného i panství Weitra, Dürrenstein, Aggstein, Zwettel, Axwald s Wachau, Kuenring, Zistersdorf, Grabern, Schweiggers, Gmünd a Harmannstein u Groß-Schönau. Hodinu cesty jihozápadně od sídla Alt-Weitra nechal vystavět pevný hrad Vitoraz, který měl zajišťovat bezpečnou obranu ve vztahu k blízké, otevřené hranici s Čechami a stát se druhým rodovým sídlem Kuenringů. Současně s hradem vzniklo osídlení pod ním (parica civitacula satis bona), dnešní město Vitoraz.

V Zwettelské knize fundací se Hadmarovi II. připisuje také zřízení mnoha farních kostelů v Severním lese. Jejich jména bohužel uvedena nejsou. Jisté pouze je, že založil kostel sv. Petra ve městě Vitoraz a přeložil k němu

(1) Až do té doby byl konvent kláštera Světla umístěn v nouzové dřevěné stavbě v Oberhofu. Vysvěcení nového domova a přesídlení mnichů sem se uskutečnilo v roce 1159. *Chronicon Zwetl. ad an. 1159, Pertz, Mon.Germ.hist. IX, s. 679. Pan Albero z Kuenringu přivedl do kláštera pana biskupa pasovského, aby ho tento vysvětil.*

(2) *Font. rer. Austr. 2. III, s. 67*

die Errichtung eines stilgerechten und den Satzungen des Zisterzienserordens entsprechende Klostergebäude und einer dazu gehörigen Kirche hob. (1)

Albero III. starb in hohem Alter am 15. August 1182 und hinterließ seinem Sohn Hadmar II. eine ganze Reihe stattlicher Besitzungen, die dieser durch Heirat und Belehnung von Seite der Landesfürsten und anderer Herren so bedeutend vermehrte, daß der Zwettler Chronist mit Recht von ihm schreiben konnte: „Iste Hadmarus inter omnes Chouningarios potentissimus, sagacissimus et industrius fuit.“ (2)

Hadmar II. besaß nämlich unter anderen die Domänen Weitra, Dürrenstein, Aggstein, Zwettel, Axwald mit der Wachau, Kuenring, Zistersdorf, Grabern, Schweiggers, Gmünd und Harmannstein bei Groß-Schönau. Eine Wegestunde südwestlich von Alt-Weitra ließ er die feste Burg Weitra erbauen, welche eine Schutzwehr für die nahe, offene Grenze gegen Böhmen bilden und das zweite Stammhaus der Kuenringer werden sollte. Unterhalb der Burg entstand gleichzeitig ein Burgflecken (parica civitacula satis bona), die jetzige Stadt Weitra.

Im Zwettler Stiftungenbuch wird ihm auch die Errichtung vieler Pfarrkirchen im Nordwalde zugeschrieben. Die Namen derselben werden leider nicht genannt. Sicher ist nur, daß er die Kirche des Hl. Petrus in der Stadt Wei-

(1) *Bis dahin war der Zwettler Konvent in einem hölzernen Notbau in Oberhof untergebracht. Die Einweihung der neuen Heimstätte und die Übersiedlung der Mönche in dieselbe erfolgte im Jahre 1159. Chronicon Zwetl. ad an. 1159, Pertz, Mon.Germ.hist. IX, S.679. Dominus Albero de Chuenring dominum Episcopum Pataviensem duxit ad monasterium consecrandum.*

(2) *Font. rer. Austr. 2. III, S. 67*

dosavadní faru z obce Alt-Weitra. (1) Zda kostely v obcích Windigsteig, Rapotenstein, Groß-Göttfritz, Etzen (Oezzen), Riegers (Rukkers), Groß-Ottentzen), Groß-Schönau (Schonaw), Waldenstein, Gmünd, St. Martin u Ober-Lainsitz (Lorsnich), Höhenberg (Hagenperg), Harmannschlag (Hadmarsleg) a kostel Panny Marie naproti vsi Alt-Weitra (Ad sanctam Martham (sic!) in Alten Weytra), jež se všechny nacházejí uvnitř bývalého teritoria Kuenringů, vděčí za svou existenci jemu, nebo jeho potomkům, nelze rozhodnout. Kostel uvedený jako první byl v roce 1300 Alberem VII. z Kuenringu a Vitorazi darován klášteru Světlá (2), následující jsou označovány v jednom seznamu farností pasovské diecéze ze 14. století (3) jako ty, k nimž měli patronátní právo faráři z Zwettlu, Schweiggersu a Weitry, kteří tudíž původně byli podřízeni téže hlavní vrchnosti jako zmínění faráři, totiž Kuenringům.

Dědici Hadmara II., který zemřel 21. července 1217 jako průvodce svého lenního pána, vévody Leopolda VI., na jeho křížových výpravách do Egypta, byli jeho synové Albero IV., Hadmar III. a Heinrich I. Dva posledně jmenovaní rod Kuenringů rozmnožili, neboť každý z nich

tra gegründet und zu derselben die bisherige Pfarre von Alt-Weitra verlegt hat. (1) Ob die Kirchen in Windigsteig, Rapotenstein, Groß-Göttfritz, Etzen (Oezzen), Riegers (Rukkers), Groß-Ottentzen), Groß-Schönau (Schonaw), Waldenstein, Gmünd, St. Martin bei Ober-Lainsitz (Lorsnich), Höhenberg (Hagenperg), Harmannschlag (Hadmarsleg) und zur Lieben Frau gegenüber dem Dorfe Alt-Weitra (Ad sanctam Martham (sic!) in Alten Weytra), welche sich sämtlich innerhalb des ehemaligen Territoriums der Kuenringer befinden, ihm selbst oder seinen Nachkommen ihr Dasein zu verdanken haben, muß dahingestellt bleiben. Die erstgenannte wurde im Jahre 1300 von Albero VII. von Kuenring und Weitra dem Kloster Zwettel geschenkt, (2) die folgenden werden in einem Verzeichnis der Pfarren der Passauer Diözese aus dem 14. Jahrhundert (3) als diejenigen bezeichnet, über welche die Pfarrer von Zwettel, Schweiggers und von Weitra das Patronatsrecht ausübten, welche somit ursprünglich derselben Grundobrigkeit wie die erwähnten Pfarrer nämlich den Kuenringern untergeordnet waren.

Die Erben Hadmar II., der als Begleiter seines Lehensherrn, des Herzogs Leopold VI., auf dessen Kreuzzüge nach Ägypten am 21. Juli 1217 gestorben war, waren seine Söhne Albero IV., Hadmar III. und Heinrich I. Die zwei letzteren pflanzten das Geschlecht der Kuenringer

(1) V Knize fundací kláštera Zwettl (Font. rer. austr. 2. III, s. 67) se ostatně říká, že pan Hadmar nechal ve vsi Alt-Weitra vystavět kostel (Ecclesiam etiam beati Petri apostoli in Antiqua Witra fabricavit – Postavil také ve vsi Alt-Weitra kostel svatého apoštola Petra). S tímto podáním stojí však v rozporu skutečnost, že kostel v obci Alt-Weitra existoval již mnohem dříve a že od konce 12. století se jako farní kostel jeví kostel sv. Petra v městě Weitra. Kronikář zřejmě zaměnil město Weitra s vesnicí Alt-Weitra.

(2) Font. rer. Austr. 2. III s. 251

(3) Monumenta Boica XXVIII. b. s. 497 a 498

(1) Im Zwettler Stiftungenbuch (Font. rer. austr. 2. III, S. 67) heißt es allerdings, Herr Hadmar habe in Alt-Weitra eine Kirche erbauen lassen (Ecclesiam etiam beati Petri apostoli in Antiqua Witra fabricavit). Mit dieser Überlieferung steht aber die Tatsache, daß die Alt-Weitraer Kirche schon viel früher bestanden hat und daß seit dem Ende des 12. Jahrhunderts nur mehr die Kirche des Hl. Petrus in der Stadt Weitra als Pfarrkirche erscheint, im Widerspruch. Offenbar hat der Chronist die Stadt Weitra mit dem Dorfe Alt-Weitra verwechselt.

(2) Font. rer. Austr. 2. III s. 251

(3) Monumenta Boica XXVIII. b. S. 497 u. 498

měl dva syny. Hadmar III. sídlil v Dürrensteinu na Dunaji, Heinrich I. ve Vitorazi. Ze zemských dějin Rakouska je dostatečně známo, jak druhý z nich během pobytu vévody Leopolda VI. v Itálii (1229 a 1230) působil jako zemský regent (Rector totius Austriae – vládce celého Rakouska) a uloupil vévodský poklad, jak on a jeho bratr Hadmar, poté, co proměnili město Světlá v jakousi pevnost a rozdělili mnohé ze statků kláštera Světlá rakouským šlechticům, aby si zajistili podporu, vyvolali vzpouru proti mladému vévodovi Friedrichovi II., při čemž je aktivně podporovali také maďarský i český král, a jak konečně oba bratři se svými přívrženci zpusťovali z Vitorazi a ze Světlé celou oblast severně od Dunaje a vypálili tamní vévodovy hrady, vesnice a města (od poloviny prosince 1230 do poloviny roku 1231).

Poté, co se vévoda zmocnil hradů Kuenringů ležících na Dunaji a pasovský biskup dal oba rebely do církevní klatby, a také poté, co Hadmar III. v jednom z prvních čtyř měsíců roku 1231 zemřel, odhodlal se Heinrich I. chtě nechtě k smíru, aniž by byl jeho rod utrpěl škodu na vážnosti a moci, jež by stála za zmínku.

Po jeho smrti (kolem roku 1233) se objevují jako majitelé panství Vitoraz a sousedících majetků Strobnitz, Gmünd, Harmannstein und Rapotenstein jeho synové Hadmar IV. a Heinrich III., jako majitelé panství Dürrenstein však jeho synovci Albero V. a Heinrich II. Heinrich III. sjednotil dědictví po otci tím, že zastavil statek Strobnitz své manželce Hedwig von Schaunberg jako její věno, a ta ho po Heinrichově časně smrti odstoupila svému druhému manželovi, českému šlechtici Vokovi I. z Rožmberka.

fort, denn es hatte jeder von ihnen zwei Söhne. Hadmar III. hauste in Dürrenstein an der Donau, Heinrich I. in Weitra. Aus der Landesgeschichte Österreichs ist zu Genüge bekannt, wie der letztere während der Abwesenheit Herzog Leopolds VI. in Italien (1229 und 1230) als Landesregent (Rector totius Austriae) wirkte und den herzoglichen Schatz raubte, wie er und sein Bruder Hadmar, nachdem sie die Stadt Zwettel in eine Art Festung umgewandelt und viele von den Gütern des Klosters Zwettel an österreichische Edle verteilt hatten, um sich einen Anhang zu sichern, einen Aufruhr gegen den jungen Herzog Friedrich II. erregten, wobei ihnen auch der ungarische und böhmische König tätig zur Seite standen, und wie endlich beide Brüder mit ihrem Anhang von Weitra und von Zwettel aus das ganze Gebiet nördlich der Donau verwüsteten und die dortigen Burgen, Dörfer und Städte des Herzogs niederbrannten (Mitte Dezember 1230 bis Mitte 1231).

Nachdem sich der Herzog der an der Donau gelegenen Burgen der Kuenringer bemächtigt und der Bischof von Passau beide Rebellen mit dem Kirchenbann belegt hatte, nachdem auch Hadmar III. in einem der ersten vier Monate des Jahres 1231 gestorben war, mußte sich Heinrich I. zum Frieden bequemen, ohne daß sein Haus einen nennenswerten Verlust an Ansehen und Macht erlitten hätte.

Nach seinem Tode (um das Jahr 1233) erscheinen seine Söhne Hadmar IV. und Heinrich III. als Inhaber der Domäne Weitra und der benachbarten Güter Strobnitz, Gmünd, Harmannstein und Rapotenstein, seine Neffen Albero V. und Heinrich II. aber als Inhaber der Domäne Dürrenstein. Heinrich III. vereinigte das väterliche Erbe dadurch, daß er das Gut Strobnitz seiner Gemahlin Hedwig von Schaunberg für deren Mitgift verpfändete, welche es nach seinem frühzeitigen Hinscheiden ihrem zweiten Gemahl, dem böhmischen Baron Wok I. von Rosenberg, abtrat.

S Hadmarem IV. Hrbatým (Gibbosus) vymřela kolem roku 1250 starší vitorazská linie Kuenringů po meči. Panství Vitoraz připadlo jeho bratranci Heinrichovi II. z dürrensteinské linie. To bylo v době rakouského interregna. V roce 1251 vtáhl do Rakouska český korunní princ Otakar II. a dosáhl zde ve velmi krátké době uznání jako vládce, přičemž ho svým mocným vlivem podporovali především Kuenringové Albero V. a Heinrich II. (1) Oba bratři za to byli Otakarem II. bohatě odměněni projevem přízně. Prvnímu byl potvrzen úřad vrchního šenka Rakouska a jeho majetek byl nikoli nevýznamně zvětšen. Druhý obdržel v roce 1252 titul zemského knížecího purkrabího nebo župana Vitorazi, tzn. byl povýšen na nejvyššího politického šéfa okresu Vitoraz. To zdá se naznačuje, že nový vévoda měl v úmyslu organizovat státoprávní poměry ve zmíněném okrese podle českého vzoru, aby ho odlišil od Rakouska a připojil k sousedním Čechám. O něco později následovalo i povýšení Kuenringa na nejvyššího maršálka Rakouska. Od té doby zřejmě nebylo v zemi jiného šlechtice, který by byl Přemyslovci sloužil věrněji a horlivěji než oba Kuenringové. Heinrich II. a jeho nejstarší syn Heinrich V. si uchovali tuto stranickou horlivost svého rodu ještě i po smrti Albera V. 8. ledna 1260, zatímco se synové druhého, Leutold I., Albero VI. a Heinrich IV., pozvolna přikláněli na stranu nespokojené šlechty Rakouska a Štýrska. Když se po volbě Rudolfa I. německým králem začal rýsovat výhled na nový boj o babenberské dědictví, musel Otakar II. být pamětliv toho, aby do čela rakouské zemské

(1) *Contin. Garst. ad ann. 1251, Pertz, Mon. Germ. hist. IX, s. 599: presertim cum Premizlaus dictus Otakarus, filius regis Boemie, terram Austrie occupasset et per consilium et auxilium Alberonis de Chunringe in inferioribus et superioribus eiusdem terre partibus eam regnaret. (zvláště když Přemysl zvaný Otakar, syn českého krále, obsadil území Rakouska, díky radě i pomoci Albera z Kuenringu vládl v dolních i horních částech této země.)*

Mit Hadmar IV dem Buckligen (Gibbosus) erlosch um das Jahr 1250 die ältere Weitraer Linie der Kuenringer im Mannesstamme. Die Domäne Weitra fiel seinem Vetter Heinrich II. aus der Dürrensteiner Linie zu. Es war in der Zeit des österreichischen Interregnums. Im Jahre 1251 rückte der böhmische Kronprinz Ottokar II. in Österreich ein und erlangte hier in sehr kurzer Zeit die Anerkennung als Herrscher, wobei ihm vornehmlich die Kuenringer Albero V. und Heinrich II. mit ihrem mächtigen Einflusse treu zur Seite standen. (1) Dafür wurden beide Brüder reichlich mit Gunstbezeugungen von Seite Ottokars II. bedacht. Dem ersteren wurde das oberste Schenkenamt von Österreich bestätigt und sein Besitztum nicht unbedeutend vergrößert. Der letztere erhielt im Jahre 1252 den Titel eines landesfürstlichen Burggrafen oder Župans von Weitra, d.h. er wurde zum obersten politischen Chef des Weitraer Bezirkes erhoben. Dies scheint anzudeuten, daß der neue Herzog die Absicht hatte, die staatsrechtlichen Verhältnisse in dem erwähnten Bezirke nach böhmischem Muster einzurichten, um denselben dem Lande Österreich zu entfremden und ihn an das benachbarte Böhmen anzugliedern. Etwas später erfolgte auch die Beförderung des Kuenringers zum obersten Marschall von Österreich. Seitdem gab es wohl keinen Adligen im Lande, der dem Přemysliden treuer und eifriger gedient hätte als die beiden Kuenringer. Heinrich II. und dessen ältester Sohn Heinrich V. behielten diesen Parteieifer ihres Hauses auch noch nach dem am 8. Jänner 1260 erfolg-

(1) *Contin. Garst. ad ann. 1251, Pertz, Mon. Germ. hist. IX, S. 599: presertim cum Premizlaus dictus Otakarus, filius regis Boemie, terram Austrie occupasset et per consilium et auxilium Alberonis de Chunringe in inferioribus et superioribus eiusdem terre partibus eam regnaret.*

správy postavil muže, který by mu byl zcela oddán a byl v důsledku své vážnosti a své energie schopen držet nespokojenou zemskou šlechtu na uzdě.

Povýšil proto v roce 1274 Heinricha V. z Kuenringu a Vitorazi na zemského hejtmana, a aby jej ještě více připoutal ke svým zájmům, oženil jej o rok později se svou nemanželskou dcerou Alžbětou. (1)

Všechna tato preventivní opatření se však ukázala jako neúspěšná, neboť celá zem se postupně vyjádřila pro císaře Rudolfa a ten přinutil Přemyslovce, aby mu ji odstoupil (22. listopadu 1276). Také oba Kuenringové z Vitorazi, otec i syn, se museli podrobit německému vládci, byli ale, poté co mu přísahali věrnost, ponecháni v držení svých statků i hodnosti maršálka. Teprve v roce 1278 Rudolf prohlásil, že tuto hodnost ztratili, totiž když se znovu připojili

(1) Neplach de Opat. ad ann. 1275, Dobeier, Monum. hist. Boh. IV, s. 115: *Rex Primysl cum magna sollemnitate tradit filiam suam cuidem nobili de Weitra. (Král Přemysl s velkou slávou dal svou dceru kterémusi šlechtici z Weitry.)*

Tato nemanželská dcera Otakara II. je v Knize fundací kláštera Zwettl (Font. r. Austr. 2. III, s. 248) a v genealogických dílech pozdější doby chybně uváděna jako Anežka, její pravé jméno se dovídáme z jedné listiny kláštera Klosterneuburg 25. března 1276 (Font. r. Austr. 2.X, s. 22) a z jedné listiny kláštera Göttweig z 29. ledna 1278 (Frieß, Die Herren v. Kuenring, s. XXXIX).

ten Ableben Alberos V. bei, während sich die Söhne des letzteren, Leutold I., Albero VI. und Heinrich IV., nach und nach auf die Seite des mißvergnügten Adels von Österreich und Steiermark schlugen. Als nach der Wahl Rudolfs I. zum deutschen Könige ein neuer Kampf um das Erbe der Babenberger in Aussicht stand, da mußte Ottokar II. darauf bedacht sein, an die Spitze der österreichischen Landesverwaltung einen ihm ganz ergebenen Mann zu stellen, der infolge seines Ansehens und seiner Energie befähigt wäre, den mißvergnügten Adel des Landes im Zaume zu halten.

Er erhob deshalb im Jahre 1274 Heinrich V. von Kuenring und Weitra zum Landeshauptmann, und um denselben noch mehr an seine Interessen zu ketten, so vermählte er ihn ein Jahr später mit seiner natürlichen Tochter Elisabeth. (1)

Alle diese Vorkehrungen erwiesen sich jedoch als erfolglos, denn das ganze Land erklärte sich nach und nach für K. Rudolf und dieser nötigte den Přemysliden zur Abtretung desselben (22. November 1276). Auch die beiden Kuenringer von Weitra, Vater und Sohn, mußten sich dem deutschen Herrscher unterwerfen, wurden aber, nachdem sie den Eid der Treue geleistet, im Besitze ihrer Güter und im Besitze der Marschallswürde belassen. Dieser letz-

(1) Neplach de Opat. ad ann. 1275, Dobeier, Monum. hist. Boh. IV, S. 115: *Rex Primysl cum magna sollemnitate tradit filiam suam cuidem nobili de Weitra.*

Diese natürliche Tochter Ottokars II. wird im Zwettler Stiftungsbuch (Font. r. Austr. 2. III, S. 248) und in genealogischen Werken der späteren Zeit fälschlich Agnes genannt, ihren wahren Namen erfahren wir aus einer Urkunde des Stiftes Klosterneuburg am 25. März 1276 (Font. r. Austr. 2. X, S. 22) und aus einer Urkunde des Stiftes Göttweig vom 29. Jänner 1278 (Frieß, Die Herren v. Kuenring, S. XXXIX).

k Otakarovi II. a vyvolali v Rakousku nebezpečné povstání proti habsburskému panstvu. Mezitím se na bitevním poli u řeky Moravy (26. srpna 1278) naplnil také osud jejich příznavice, českého krále. Nehledě na to ale svou věc úplně nevzdali. Stáhli se se svým doprovodem na svůj pevný hrad ve Vitorazi a kladli vojenským oddílům, které proti nim byly poslány pod velením nového zemského maršálka Stephana von Maißau, tvrdošijný odpor. Teprve v roce 1280 kapitulovali a odebrali se poté se svými rodinami do exilu ke svému příbuznému, jímž byl vévoda Mikuláš Opavský. Tam Heinrich V. v červenci 1281 zemřel. Jeho otec Heinrich II. dostal později od vévody Albrechta I. milost, panství Vitoraz, které propadlo vévodovi, však už zpět neobdržel, a to možná byl také důvod, proč už se do Rakouska nevrátil. Zemřel 12. května 1293 ve Znojmě. Vévoda Albrecht I. byl mimochodem celkem nakloněn tomu, že by poníženou vitorazskou linii Kuenringů znovu pozvedl, protože 23. února dal Vitoraz Leutoldu I. Kuenringovi = z Dürrensteinu jako léno s tou podmínkou, že Leutold postoupí po čtyřech letech toto panství svému strýci Heinrichu II., nebo, pokud by tento už nežil, jeho synovi Alberovi VII. a jeho vnukovi Heinrichu VI. Pulkoví. Protože se však Leutold I. v letech 1295 a 1296 významně podílel na povstání rakouské šlechty proti vévodovi, byl 25. června 1296 přinucen, aby se řečeného panství zřekl, načež toto dostalo vévodského správce nebo purkrabího v osobě Friedricha I. von Wallsee. (1)

teren wurden sie erst im Jahre 1278 für verlustig erklärt, als sie sich nämlich neuerdings an Ottokar II. anschlossen und in Österreich einen gefährlichen Aufstand gegen die habsburgische Herrschaft hervorriefen. Mittlerweile erfüllte sich auch das Geschick des Böhmenkönigs, ihres Gönners, auf dem Schlachtfelde an der March (26. August 1278). Dessen ungeachtet gaben sie ihre Sache nicht ganz verloren. Sie zogen sich mit ihrem Anhang auf ihre feste Burg in Weitra zurück und leisteten daselbst den gegen sie entsandten, unter dem Befehle des neuen Landesmarschalls Stephan von Maißau stehenden Truppen hartnäckigen Widerstand. Erst im Jahre 1280 kapitulierten sie und begaben sich sodann mit ihren Familien ins Exil zu ihrem Anverwandten, dem Herzog Nikolaus von Troppau. Dort starb Heinrich V. im Juli 1281. Sein Vater Heinrich II. wurde später vom Herzoge Albrecht I. begnadigt, die Domäne Weitra, welche dem Herzog verfallen war, erhielt er jedoch nicht mehr wieder und dies mag auch der Grund gewesen sein, daß er gar nicht mehr nach Österreich zurückkehrte. Er starb in Znaim am 12. Mai 1293. Herzog Albrecht I. war übrigens nicht abgeneigt, die gedemütigte Weitraer Linie der Kuenringer wieder emporzubringen, indem er am 23. Februar 1292 Leutold I. Kuenring = Dürrenstein unter der Bedingung mit Weitra belehnte, daß derselbe diese Domäne nach vier Jahren an seinen Oheim Heinrich II. oder, falls dieser nicht mehr am Leben wäre, an dessen Sohn Albero VII. und dessen Enkel Hadmar VII. und Heinrich VI. Pulko abtrete. Da sich aber Leutold I. in den Jahren 1295 und 1296 an einem Aufstande des österreichischen Adels gegen den Herzog in hervorragender Weise beteiligt hatte, so wurde er am 25. Juni 1296 zur Verzichtleistung auf die besagte Domäne genötigt, worauf dieselbe einen herzoglichen Verweser oder Burggrafen in der Person Friedrich I. von Wallsee bekam. (1)

(1) Frieß, *Die Herren v. Kuenring*, s. LIII, LIX a. n.

(1) Frieß, *Die Herren v. Kuenring*, S. LIII, LIX u. ff.

Tak bylo panství Vitoraz pro pány z Kuenringu navždy ztraceno. Zůstalo pak, nehledě na několik málo přerušení, až do roku 1581 ve vlastnictví rakouských zemských knížat. 31. prosince uvedeného roku je císař Rudolf II. daroval svému nemanželskému synovi Wolfu Rumpfovi svobodnému pánu von Wiltroß, jehož manželka Maria, rozená hraběnka Arco, je odkázala hrabatům a pozdějším knížatům z Fürstenberku, kteří je vlastní dodnes. Ve stejné době, kdy musel Leutold I. z Kuenringu postoupit Vitoraz, vzdal se i svého druhého území na dolnorakouské = české hranici, totiž hrabství Litschau. Lenními pány tohoto hrabství byla hrabata von Tollenstein a Hirschberg a od nich je kolem poloviny 13. století obdržel jako léno stolník (truksas) Albero von Feldsberg. Po jeho smrti (kolem roku 1296) se panství zmocnil jeho zeť, nahoře zmíněný Kuenring, a podržel si je až do svého povstání v letech 1295 a 1296. Podle jedné poznámky v Knize fundací kláštera Zwettl je tehdy musel vedle dalších statků prodat, aby si udržel pozici proti svým soupeřům, stoupencům a rádcům vévody. (1)

Páni z Kuenringu sice dávno vymřeli, ale vzpomínka na ně nezmenšena žije dál. Dějiny mohou vyprávět mnohé o jejich vážnosti, jejich moci, jejich prospěšné, ale také zhoubné činnosti v oblasti politiky a války. Co je však třeba ocenit ještě mnohem výše než toto všechno, to je existence četných od nich pocházejících obcí, nejvýmluvnějších svědků jejich velkých zásluh

(1) Prökl, *Das böhm. Weitragebiet, Mitteilungen d. Vereins f. Gesch. d. Deutschen in Böh. XIV*, s. 93.-Font. rer. Austr. 2. III, s. 111, 112, 240, 337, 340. – *Že pan Leutold vládl v hrabství Litschau ještě v roce 1294, je patrné z jedné listiny otištěné v: Emler, Reg. Boh. II, s. 717, Nr. 1672.*

So ging die Weitraer Domäne für die Herren von Kuenring auf immer verloren. Sie verblieb dann, von einigen wenigen Unterbrechungen abgesehen, bis zum Jahre 1581 im Besitze der österreichischen Landesfürsten. Am 31. Dezember des genannten Jahres schenkte sie Kaiser Rudolf II. seinem natürlichen Sohne Wolf Rumpf Freiherrn von Wiltroß, dessen Gemahlin Maria, geborene Gräfin Arco, sie den Grafen und späteren Fürsten von Fürstenberg vererbte, welche sie heute noch zu ihrem Besitz zählen. Um dieselbe Zeit, als Leutold I. von Kuenring Weitra abtreten mußte, entäußerte er sich auch eines zweiten Territoriums an der niederösterreichisch=böhmischen Grenze, nämlich der Grafschaft Litschau. Lehensherren dieser Grafschaft waren die Grafen von Tollenstein und Hirschberg und von diesen erhielt sie um die Mitte des 13. Jahrhunderts der Truchseß Albero von Feldsberg zu Lehen. Nach dem Tode des Feldsbergers (um das Jahr 1296) brachte sie dessen Schwiegersohn, der obenerwähnte Kuenringer, an sich und behielt sie bis zu seinem Aufstande in den Jahren 1295 und 1296. Zuzufolge einer Notiz im Zwettler Stiftungenbuch mußte er sie damals nebst anderen Besitzungen verkaufen, um sich gegen seine Widersacher, die Anfänger und Ratgeber des Herzogs, behaupten zu können. (1)

Zwar sind die Herren von Kuenring schon längst ausgestorben, doch die Erinnerung an sie lebt ungeschmälert fort. Die Geschichte weiß viel von ihrem Ansehen, ihrer Macht, ihrer ersprißlichen, aber auch ihrer verderblichen Tätigkeit auf dem Gebiete der Politik und des Krieges zu erzählen. Was aber noch viel höher als dies alles anzuschlagen ist, das ist das Vor-

(1) Prökl, *Das böhm. Weitragebiet, Mitteilungen d. Vereins f. Gesch. d. Deutschen in Böh. XIV*, S. 93.-Font. rer. Austr. 2. III, S. 111, 112, 240, 337, 340. – *Daß Herr Leutold noch im Jahre 1294 über die Litschauer Grafschaft zu gebieten hatte, ersieht man aus einer bei Emler, Reg. Boh. II, S. 717, Nr. 1672, abgedruckten Urkunde.*

o rozšíření německé kultury a německé civilizace v dolnorakouských oblastech severně od Dunaje vůbec a v drsné krajině Šumavy na dolnorakousko-české hranici zvláště.

Přepis z rukopisu, který byl napsán kuren-tem a poskytnut dr. Herbertem Sailerem: Mag. Hadwig Vogl, České Budějovice, překlad do češtiny: Eleonora Krásová, Strakonice

Horra, „v Horách“, nejstarší sídla rodu Harrachů (Dr. Matthäus Klimesch)

Je osobitým příznakem genealogických děl staršího data, že kladou počátek urozených rodů, o nichž pojednávají, do minulosti co možno nejvzdálenější. I původní sídla takových rodů jsou však v nich nejednou položena do země a končin, kde by je badatelé naší současnosti hledali nejméně. Nepřekvapí tedy, že se s podobným jevem setkáváme i v mnoha starších pracích, ve kterých je řeč o původu hraběcího rodu Harrachů. Známý hornorakouský genealog Hohe-neck (Johann Georg Adam svobodný pán von Hoheneck žil v letech 1669–1754 – pozn. překl.) nás v prvním svazku svého díla „Genealog- und historische Beschreibung“ (celý titul v původní pravopisné podobě vyhlíží takto: „Die Löbliche Herren Herren-Stände Deß Ertz-Hertzogthumb Oesterreich ob der Enns: Als: Prälaten, Herren, Ritter Und Städte Oder Genealog- Und Historische Beschreibung Von dero selben Ankunfft, Stifft, Erbau- und Fort-Pflanzung, Wapen, Schild und Helmen, Ihren Clöstern, Herrschafften, Schlössern und Städten durch Johann Georg Adam Freyherrn von Hoheneck“ a vyšel ve třech svazcích roku 1727, 1732 a 1747 u Mangolda v Pasově – pozn. překl.) na s. 313 seznamuje s tituly těchto prací a s údaji o počátcích rodu Harrachů, které jsou v nich obsaženy.

handensein zahlreicher, von ihnen herrührender Ortschaften, der beredtesten Zeugen ihrer großen Verdienste um die Verbreitung deutscher Kultur und deutscher Zivilisation in den niederösterreichischen Gegenden nördlich der Donau überhaupt und im rauhen Böhmerwaldgebiet an der niederösterreichisch = böhmischen Grenze insbesondere.

Transkription aus dem in Kurrent geschriebenen und von Dr. Herbert Sailer zur Verfügung gestellten Manuskript: Mag. Hadwig Vogl, Budweis, Übersetzung ins Tschechische, Eleonora Krásová, Strakonice

Zur Geschichte der Burg Waldenfels (bei Reichenthal in Oberösterreich)

Von Dr. J. Matthäus Klimesch (veröffentlicht am 6. 12. 1925 in der Bilder-Woche der „Linzer Tages-Post“ S. 27–30)

Auf meiner jüngsten Wanderung durch Oberösterreich gelangte ich am 27. Juli d. J. auch nach dem Pfarrdorf Reichenthal und der benachbarten Burg Waldenfels. Zwar waren mir die Gegenden knapp an der Eisenbahn, die Linz mit Budweis verbindet, nicht unbekannt, ich hatte sie auf den wiederholten Fahrten, die ich schon in meinen Studentenjahren anlässlich des Besuches des Seitenstettner Gymnasiums sowie des Besuches der Grazer Universität zu machen genötigt war, und auch späterhin noch genügsam kennen und bewundern gelernt; aber in die entfernteren Gegenden des Mühlviertels war ich niemals gekommen.

Erst heuer entschloß ich mich, zwecks archivalischer Forschungen mich nicht bloß durch die mir seit Jahren bekannte Bahn befördern zu lassen, sondern auch einige abseits derselben gelegene Ortschaften aufzusuchen. Am oberwähnten Tage verließ ich daher in der Station Summerau die Bahn und lenkte von da meine Schritte gegen Westen. Bald senkte sich

Na prvním místě jmenuje tak řečený „Thurnier-Buch“, v němž se dává jednomu z Harrachů jménem Thomas už roku 1165 (!) podílet se svou účastí na turnaji, pořádaném tehdy v Curychu (Zürich) vévodou Welfem von Baiern. Dále Hoheneck uvádí tyto autory a jejich díla – Bucelin: „Stemmatographia“, 2. díl, Spener: „Historia Insignium Illustrim“, fol. 145, Lazius: „De migrationibus gentium“, kniha 6., fol. 206 a 221 a konečně „ein altes bey den Grafen von Harrach vorhandenes Meß-Buch“ (tj. „jednu starou mešní knihu uchovávanou u hrabat z Harrachu“ – pozn. překl.), v níž mají být obsaženy četné poznámky o předcích tohoto hraběcího domu. Ze všech zmiňovaných knih jsou mi známy jen ta Bucelinova a Laziova (či Lazova?). První vyšla roku 1655 a pak v letech následujících v Ulmu a nese vlastně titul „Germania topo-chronostemmatographica sacra et prophana“, druhá byla vytištěna v Basileji roku 1572. Zatímco nás Bucelin, Spener a mešní kniha Harrachových takto zpravují o tom, že praotec rodu Harrachů, jménem Přibyslav (Przibislaus), kolem roku 1289 opustil Čechy, svou původní vlast, aby se spolu se svou rodinou vydal do Rakous, kde se on a jeho potomci vkrátku domohli velkého bohatství a vážnosti, dává Lazius týmž Harrachům přijít do Rakous, kde sehrávali zejména od 16. století důležitou roli, ze Štýrska (Steiermark).

Skutečnost, že všechny tyto údaje jsou buďto zcela či alespoň z větší části nehistorické, má být stvrzena následujícími mými řádky. Nespolehliví jsou ve svých vývodech o počátcích Harrachů mnohdy i český historik Balbín a také Hoheneck sám, když oba, první ze jmenovaných ve svém díle „Miscellanea historia regni Bohemiae“, dec. II., lib. II., p. 3., druhý v už zmíněném „Genealogicko-historickém popisu“, 1. díl, s. 312 nn. z větší části na autory předchozí navazují. Veskrze věrohodné, i když toliko zlozkově informace o předcích dosud tak kvetoucího hraběcího rodu a jejich sídlech přináší teprve vyšebrodský konventuál profesor Maximilian Millauer ve svém článku „Einige Ahnen der Grafen von Harrach“ (tj. „Někteří předkové

der ziemlich holprige Weg zu einem schmalen, von einem klaren Bache durchschlängelten Tale, bald stieg er zu einer Kuppe empor, von der ich ausnehmend schöne Bilder überblicken konnte. Dieselben stellten sich mir zwar nicht in der Großartigkeit der Alpenwelt, dafür aber in der Pracht bunter Farben dar. Die Wiesen und stellenweise auch einzelne mit Kartoffeln, Kohl oder Rüben bebaute Felder prangten in ihrem üppigen Grün, während es auf anderen Feldern in der goldgelben Farbe des reifen Getreides, in der roten Farbe des blühenden Klees und in der himmelblauen Farbe des blühenden Flachses wogte. Unübersehbare, bläulich dämmernde Bergwälder bildeten in weiter Ferne den Rahmen des Gemäldes.

Nach einer Wanderung von ungefähr zwei Stunden erreichte ich Reichenthal und von da in einer Viertelstunde Waldenfels. Die Liberalität der gräflichen Besitzer dieser Burg gewährte mir bereitwilligst die Benützung des dortigen Archivs. Ich fand daselbst wohl eine reichhaltige Sammlung von Urkunden und anderen historischen Quellen vor, aber keine davon reichte über das 16. Jahrhundert zurück. Das älteste Urbar z.B. stammt aus dem Jahre 1599 und zählt folgende drei Ämter als Bestandteile der Domäne auf:

1. Das Amt Schwandt, zu welchem zinspflichtige Bauernwirtschaften in der Neumarkter Pfarre, Waldburg, Oberschwandt in der Pfarre St. Peter, Unterschwandt und einige Zinshölden im Burgfried von Freistadt gehörten;
2. Das Amt Niederreichenthal nebst einigen Wirtschaften in Reichenthal, Schöndorf, Allhut, Böhmndorf, Lahrendorf und einer Anzahl von Gehöften in der Schenkenfelder, in der Hirschbacher und in der Waldburger Pfarre;
3. Das Amt Prendt bei Windhaag. Einer der älteren Originalurkunden auf Pergament entnahm ich, daß Kaiser Ferdinand II. am 20. Juni 1636 seinem Getreuen Konstantin Grunde-

hrabat z Harrachu“ – pozn. překl.), otištěném v Hormayrově časopise „Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst“, ročník 1820, č. 39 a 40. Tyto informace lze pomocí nejnověji publikovaných souborů historických listin z jižních Čech a Horního Rakouska (rozuměj Panzerlovy knihy „Urkundenbuch des Stiftes Hohenfurt“ v edici Fontes rerum Austriacarum, řada 2., sv. XXIII /1865/ a „Urkundenbuch des Stiftes Goldenkron“ v téže edici a řadě sv. XXX-VII /1872/, dále Klimeschova studie „Urkunden und Regesten zur Geschichte des Gutes Poreschin“ v edici Abhandlungen der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, řada VII., sv. 3 /1889/, konečně pak „Urkundenbuch des Landes ob der Enns“, sv. 4.–8. v listině edici vydávané počínaje roku 1852 sdružením Oberösterreichischer Musealverein) podstatně rozhojnit. Poněvadž mám k dispozici i dosud neotištěné listiny, týkající se starší historie Harrachů, nezdá se mi zbytečným, když seznámím čtenáře v následujících řádcích s nejstaršími vůbec sídly zmíněného rodu a při této příležitosti shromáždím i všechna mně známá historická data o jeho nejdávnějších příslušnících. Pokud bereme při výčtu těch sídel ohled nikoli na jejich význam, nýbrž pouze na časovou posloupnost dat, kdy byla poprvé zmíněna, vystane nám následující řada jmen: Hora (Horra), Rovné (Ruben), Slavkov (Lagau), Freistadt, Michnice (Michnitz), Hřeben, Mezipotočí (Nespoding), Wels, Seifenburg, Štěkře (Stiks), Pührnstein, Čakov (Čekau), Partenstein, Komařice (Komařitz), Drochesdorf, Keblany (Keban), Todně, Petrovice (Petrowitz), Zvíkov (Zwиков), Omlenice (Umlowitz), Gneusenau, Piberstein, Kvasov (Quassow), Ober-Reut, Skoronice (Gurenitz), Klein-Otten a Markvartice (Maquartitz).

1. Hora (Horra, Hory)

Ta nepatrná víska se zvedá asi hodinu cesty na sever od Rožmberka nad Vltavou (Rosenberg) vysoko nad pravým vltavským břehem, náleží pak k soudnímu okresu Kaplice (Kaplitz) a k farnosti Zátoň (Ottau). Mezi všemi sídly a majetky Harrachů se objevuje v listinách

mann von Falkenberg auf Streitwiesen und Egeregg, der erst kürzlich die Domäne von Ehrenreich Stängel erkaufte hatte, auch die Vogtei über die Pfarre in Waldburg und deren Filiale in Reichenthal übergab.

Über die in den früheren Zeiten bestehenden Verhältnisse auf der Burg und dem zu derselben gehörigen Territorium gab mir das Archiv leider gar keine Auskunft. Daher entschloß ich mich, nach Wien zurückgekehrt, mich nach anderweitigen Quellen umzusehen, um aus denselben auch von solchen älteren Verhältnissen wenigstens teilweise eine Kenntnis zu erhalten. Das Ergebnis meiner Bemühungen ist folgendes:

Das Gebiet um Freistadt war noch im 12. Jahrhundert ein größtenteils unbesiedeltes Waldland. Der Verkehr zwischen der Linzer Gegend und Böhmen fand damals noch ausschließlich auf dem Saumwege durch den Haselgraben, über Hellmonsödt, Zwettl, Leonfelden und Hohenfurt statt.

Die Straße über Gallneukirchen, Neumarkt und Freistadt wurde erst nach der Gründung der Stadt Budweis (1265) angelegt. Der Distrikt zwischen den Flüssen Jaunitz (Jowernitz), Aist (Agast) und der böhmischen Grenze (terminus Sclavorum), den König Konrad III. im Jahre 1142 dem Kloster Garsten schenkte, war der Schenkungsurkunde zufolge nur ein unbewohnter Waldkomplex (silva Riedmarch), und ebenso mochte es sich mit dem Landstriche westlich von der Jaunitz verhalten haben.

In der Zeit zwischen den Jahren 1172 und 1190 jedoch sind in den letzteren schon die Ortschaften Waldburg, Hirschbach und Ottenschlag anzutreffen und es wird überdies von anderen benachbarten Neugründungen des Namens Uleanswant (wohl Unterschwandt) und von anderen benachbarten Neugründungen gesprochen, die noch keinen besonderen Namen führten. Da damals die Bischöfe von

nejdříve, a to v roce 1272 (viz Pangerl, Urkundenbuch des Stiftes Hohenfurt, s. 26). Jakkoli nepatrné to místo je a i v dřívějších časech bylo, přece dalo jméno jednomu z nejváženějších hraběcích rodů celého Rakouska; neboť jméno Harrach, místo něhož byly ostatně nijak vzácně užívány v listinách ze 13. a 14. století i jmenně tvary Horach, Hora a Hor, není ničím jiným než lokálem, tj. 6. skloňovacím pádem podstatného jména „hora“, a to v jeho množném čísle, tj. 1. pád „hory“, 6. pád „v horách“.

Jsou sice ještě jiná místa, jejichž jména ať už skutečně nebo jen zdánlivě souvisejí s rodovým jménem Harrach a z nichž by se snadno mohlo to či ono považovat za původní sídlo Harrachů; jenže s těmito místy nemá zmíněný rod buď prokazatelně nic společného, anebo v době jeho vstupu na historickou scénu ještě vůbec neexistovala a byla povolána k životu v dobách daleko pozdějších. Takovým místem je například štýrský zámek Harrachcheck v krajinné oblasti Sausal, který má Lazius bezpochyby na mysli, když dává Harrachům vzejít právě ze Štýrska. Ti však majiteli tohoto zámku nikdy nebyli, poněvadž po celý středověk se vším všudy náležel arcibiskupství salcburskému (Hochstift Salzburg) a teprve v novější době připadl nejprve náboženskému pozemkovému fondu, poté hrabatům von Fries a jiným vlastníkům (k tomu viz Janisch, Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark, I., s. 527). Jiným takovým místem by mohla být osada Harrachsthal ve farnosti Weitersfelden v hornorakouském Mühlviertelu. Toto místo, které je i středem stejnojmenného panství, bylo však založeno hrabaty z Harrachu teprve v 18. století a po nich nabylo i svého jména, když získali (1700) Freistadt. Také ani od jedné ze dvou vsí jménem Harrau, té první z nich ve farnosti Pfarrkirchen a té druhé ve farnosti Rohrbach, v obou případech na území horního Mühlviertelu, nemohli Harrachové přijmout svůj přídomek prostě proto, že se žádná nikdy v majetku toho rodu nenacházela (viz Pillwein, Geschichte, Geographie und Statistik des Erzherzogthums Oesterreich ob

Passau über diesen Landstrich geboten, so liegt es auf der Hand, daß sie mit der Kolonisierung desselben den Anfang machten. Nachdem derselbe im Jahre 1235 an die österreichischen Herzoge übergegangen war, wurde seine Kolonisierung eifrigst fortgesetzt.

Große Verdienste in dieser Hinsicht erwarb sich insbesondere der Böhmenkönig Ottokar II., der seit dem Jahre 1251 Österreich in seiner Gewalt hatte. Von ihm wurde Freistadt gegründet und mit bedeutenden Privilegien ausgestattet.

Während seiner Regierung (1251–1276) scheinen auch erst die Dörfer Reinbach (sic!), Sonnberg, Labach, Abfaltern, Summerau, Vierzehn, Dreisgen und Zulissen entstanden zu sein; denn ihre Existenz wird in diesem Zeitraum zum erstenmal beurkundet. Als zins- und zehentpflichtige Objekte seiner Kammer werden übrigens auch die Dörfer Ottenschlag, Tischberg, Liebenschlag, Thierberg und Auerbach bezeichnet.

Jenen Teil dieses westlich von der Jaunitz liegenden Landstriches, der sich längs des Wehrbaches hinzieht, muß der König dem Landmarschall von Böhmen und Landeshauptmann von Steiermark Wok I. von Rosenberg abgetreten haben, weil sowohl dieser als auch dessen Erben seit dem Jahre 1258 als Grundherren desselben erscheinen.

Die Rosenberger waren es, welche ihn durch ihre Ministerialen kolonisieren ließen; sie wußten auch die schon früher von dem Passauer Vasallen Meinhart von Rotenstein gegründeten Dörfer Ober- und Unterschwandt und Freudenthal in ihre Gewalt zu bringen.

Daher konnte schon Wok in seinem in der steiermärkischen Landeshauptstadt am 4. Juni 1262 verfertigten Testamente seiner Gemahlin Hedwig von Schaunberg für den Fall ihrer Wiederverheiratung unter anderem einen

der Enns, I., 194, 201, 358. – Strnadt, Versuch einer Geschichte der passausischen Herrschaft im oberen Mühlviertel. In: 20. Bericht des Museum Francisco-Carolinum, s. 170, 180, 192 aj.).

Poněvadž se všichni první Harrachové objevují jen v listinách jihočeské proveniencie, lze z toho také jen jižní Čechy považovat za jejich domov. Téhož názoru ostatně byli i oba už zmiňovaní historici Balbín a Hoheneck. Původním sídlem rodu nebyl však žádný z mnoha hradů a tvrzí jižních Čech, nýbrž prostý selský dvorec. A ten nebudeme zas hledat třeba ve statku Hřeben či jinde, ale jen ve vsi Hora, poněvadž jinak by se nejstarší příslušníci rodu nenazvali právě po ní. Jak vyplývá z nejstaršího urbáře rožmberského (rozuměj Truhlař, „Registrum bonum Rosenbergorum“ v edici Abhandlungen der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, VI. 10, č. 3, s. 29), nevládli jí Harrachové kolem roku 1379 jako svým rodovým sídlem neomezeně, ale měli ji od Rožmberků propůjčenu jako léno, a to jistě už v čase, kdy se jejich jméno objevuje v písemných pramenech poprvé, tj. v roce 1272. Jak dlouho pak jako rodové sídlo ve vlastnictví Harrachů Hora zůstala, nedá se už zjistit. Je pravděpodobné, že jím byla ještě roku 1541, poněvadž v seznamu rožmberských statků, který dal ve zmíněném roce sestavit Petr V. z Rožmberka, zvaný Kulhavý (v originále „Peter V., der Hinkende“ – pozn. překl.), není obsažen (viz k tomu Josef Jireček, Statky pánův z Rožmberka. In: Památky archeologické a místopisné, X., s. 343nn.).

Jak už řečeno, je to rok 1272, v němž se Harrachové a jejich rodové sídlo v pramenech objevují poprvé. Jmenovitě dne 19. března toho roku darují bratři Jindřich I. (Heinrich I.) a Vítek (Witek) z Rožmberka cisterciáckému klášteru ve Vyšším Brodě patronátní právo nad kostelem v dolnorakouské osadě Raabs (podle zčeštěné podoby jména pohraničního hradu Ratgoz, což je pozdější Raabs, vzniklo i české označení Rakouska vůbec – pozn. překl.) a mezi jinými svědky na listině o tom vystavené figurují

Hof oberhalb Schwandt, einen Hof sowie urbare Gründe gegenüber Summerau und alle innerhalb der Wälder bestehenden Rodungen gegenüber Eibenstein bis an die Grenze Böhmens vermachen. Dem Albero von Rotenstein aber vermachte er die Dörfer Ober- und Unterschwandt mit der Bestimmung, daß sie als Lehen von seinen Söhnen abhängig sein sollen.

Nach dem Tod Hedwigs von Schaunberg (13. Februar 1315) fiel ihr dortiges Besitztum an ihren Enkel Peter I. von Rosenberg zurück und dieser gab einen Teil davon, die Dörfer Eibenstein, Freudenthal, Stiftung, Schwarzenbach und Vierhöf, von denen die drei letzteren wohl erst innerhalb der Jahre 1260 und 1318 entstanden waren, zwecks Förderung des Seelenheils seiner verstorbenen Gemahlin Viola von Teschen dem Stifte Hohenfurt zu Lehen (26. September 1318).

Da sich das Stift damals in einer Geldverlegenheit befand, so versetzte es alle fünf Dörfer dem Busto von Harrach und Ruben für ein Darlehen von 200 Pfund Pfennigen alter Wiener Münze und verkaufte dieselben vollends den Herren von Wallsee, um aus dem Erlös das Darlehen zurückzahlen zu können. Doch auch die letzteren behielten den neuen Zuwachs ihrer Besitzungen nicht lange.

Am 1. Februar 1330 verkaufte ihn nebst zwei Huben „unter dem Holz bei Eibenstein“ Eberhart II. von Wallsee-Linz, Landrichter ob der Enns, und dessen Hausfrau Anna von Losenstein um 820 Pfund alter Wiener Pfenninge an die Harracher Dietrich-Benesch und Bohunko, Brüder des oberwähnten Busto von Harrach und Ruben, behielten sich aber und ihren Erben die Lehensherrlichkeit darüber vor. Überdies gaben sie den Käufern die Erlaubnis, auf den zu den verkauften Dörfern gehörigen Gründen eine Feste zu erbauen.

Die Harracher hatten sich im Dienste der Herren von Rosenberg an der Kolonisierung des

i „Herr Benesch von Horach und seine Brüder Johann und Johann Bohuslaw“ (viz Pangerl, „Urkundenbuch des Stiftes Hohenfurt“, s. 26). Členové zmíněného rodu z raných dob jeho existence se nedají dovodit z té příčiny, že se příslušníci nižší šlechty v Čechách (a k nim je třeba počítat všechny starší Harrachy) až do poloviny 13. století neužívali ještě nijaký predikát, tj. přídomek, ale spokojili se psaním pouhého svého křestního jména (takže to, co je psáno v Hoheneckem uváděném titulu „Thurnier-Buch“, foliant 76, o jakémsi Tomášovi z Harrachu /Thomas von Harrach/ k roku 1156, je veskrze vymyšleno /durchgehens aus der Luft gegriffen/). Není vůbec nepravděpodobné, že onen Beneš, který v letech 1259–1261 zastával úřad purkrabího na hradě Rožmberku, je s výše zmíněným Benešem z Harrachu totožný (viz Pangerl, cit. d., s. 6, 7, 8, 12, 13). Jisté je však, že týž byl ještě roku 1291 naživu, zatímco jména jeho bratří Jana a Jana Bohuslava nacházíme v písemných pramenech toliko do roku 1274 (viz Pangerl, cit. d., s. 28 a 46).

Ve stejné listině, v níž se setkáváme s Benešem z Harrachu naposledy, se poprvé objevují dva jiní Harrachové, bratři Alběř (Albero) a Budislav (Budilaus), kteří později vystupují častěji také pod jmény důvěrně zdrobnělými, tj. Elblin a Buzek. Listina pochází z roku 1291 a Smil z Nových Hradů (Smil von Gratzen) postupuje jejím prostřednictvím klášteru vyšebrodského kostel v Rychnově (v originále „in Deutsch-Reichenau“, rozuměj v Rychnově u Nových Hradů – pozn. překl.). Alběř a Budislav měli ostatně ještě jednoho bratra, který nosil jméno Jakob či Jaklin. Není známo, či synové tito tři Harrachové byli. Pro tu okolnost však, že druhý z nich se jmenoval Budislav či Buzek a ve středověku bylo něčím obvyklým, aby druhozený dostal své jméno po otci, mám sklon předpokládat, že byli syny výše zmíněného už Jana Bohuslava či Buzka. Jsou to zakladatelé oné hlavní rodové větve Harrachů, která vlastnila statky většinou v jižních Čechách, zatímco tři jiní bratři jejich rodu, totiž Dětrich Beneš (Theodorich, také Dietrich

Wehrbachgebietes in hervorragender Weise beteiligt und dies war offenbar die Ursache, dass sie auch in der Freistädter Gegend ansässig wurden. Die von ihnen gegründeten Kolonien wurden ihnen von den Rosenbergern teilweise als Lehen überlassen und so kam es, daß sie in kurzer Zeit über eine ansehnliche Barschaft verfügten und sich sogar in der behäbigen Freistadt einigen Besitz ankaufen konnten. Überdies erhielten zwei von ihnen, Dietrich Benesch und Busto, von den Herren von Wallsee, welchen Freistadt samt dem dortigen, über die ganze Riedmark sich erstreckenden Landgericht von den österreichischen Herzogen verpfändet war, um das Jahr 1320 das Richteramt in der genannten Mark zu Lehen.

Da kein Grund vorhanden ist, es in Zweifel zu ziehen, daß Dietrich Benesch und Bohunko von der ihnen gegebenen Erlaubnis, auf den Gründen der ihnen im Jahre 1330 verkauften Dörfer eine Feste zu bauen, wirklich Gebrauch machten, und da sich auf diesen Gründen außer Waldenfels sonst kein anderer befestigter Ort findet, so kann wohl auch kein Zweifel bestehen, daß sie die Gründer dieser Feste oder Burg waren.

Diese meine Ansicht wird auch noch durch die Tatsache unterstützt, daß ihnen beiden und nach ihnen ihren Nachkommen bis ins 15. Jahrhundert hinein der größte Teil des Bodens um Waldenfels teils als Lehen, von den Rosenbergnern und den Wallseern herrührend, teils als freieigenes Besitztum gehörte.

Dietrich Benesch pflegte sich abwechselnd die Prädikate „von Harrach“ und „von Freistadt“ beizulegen. Seiner geschicht zwischen den Jahren 1309 und 1341 wiederholt Erwähnung. Er war zweimal verheiratet. Nach dem Tode seiner ersten Gemahlin Kunigunde von Lasberg ließ er mittelst einer zu Freistadt am 24. August 1328 ausgestellten Urkunde dem Stifte Hohenfurt, woselbst die Verblichene ihre letzte Ruhestätte gefunden hatte, eine

Benesch), Buzek a Bohuněk založili rakouskou hlavní větev Harrachů. Bratři posledně jmenovaní se zdají být s ohledem na jméno Dětrich Beneš, které nesl nejstarší z nich, syny onoho Beneše, o kterém nacházíme zmínky v listinách z let 1272–1291 (viz Pangerl, cit. d., s. 45 a 46). V prvních deseti letech 14. století získali mnohá z rožmberských lén kolem Freistadtu a jejich potomci se osvědčili jako zdatní hospodáři znali zisku a dokázali tak nabýt v Horních Rakousích i jiných jmění. Náhle přesídlení jistého Přibyslava či Přibíka z Harrachu z Čech do Rakouska, k němuž mělo dojít podle tvrzení Bucelinova, Spenerova, Balbinova i Hoheneckova kolem roku 1289, je rozhodně nehistorické (Nějaký Harrach jménem Přibík se kolem roku 1289 a ještě dlouho potom nevyskytuje. Jak mohlo být do staré harrachovské mešní knihy se zřejmou rozpustilou drzostí připsáno, že někdo takový v roce 1289 zemřel a „in der Closter zu Wittingau in Böhheim bey seiner Stüftung begraben ley“ /tj. „leží pochován při své nadaci v třeboňském klášteře v Čechách“/, je mi dokonale záhadou. Jak známo, byla totiž kanonie v Třeboni založena přece až v roce 1367 bratřími Petrem, Joštem, Oldřichem a Janem z Rožmberka /v originále, Peter, Jodok, Ulrich und Johann von Rosenberg – pozn. překl./ Viz Borový, *Libri erectionum I.*, s. 62).

Ze tří výše zmíněných bratří Alběře, Budslava a Jakuba byl ten první, jehož chci nazývat Alběřem I., osobou v jižních Čechách všeobecně známou a váženou. Dokazuje to relativně velké množství listin, v nichž se jeho jméno objevuje. Jako ministeriál Smila z Nových Hradů byl se svým bratrem Budslavem (Budyloius) a jinými urozenými muži přítomen dne 12. července 1293 v Soběslavi (v originále „Soběslau“! – pozn. překl.) smírnému řešení sporu, který spolu vedli vyšebrodský klášter a synové Jindřicha z Kosovy Hory (viz Pangerl, cit. d. s. 55 a 56 a Emler, *Regesta II.*, č. 1623). Od roku 1300 se s ním i s jeho bratry setkáváme ve službách Rožmberků. Jindřich I. z Rožmberka zdědil v té době hrad a zboží krumlovské po posledních z ratolestí

jährliche Rente von zwei Pfund alter Wiener Pfennige auf seiner Badstube in Freistadt versichern, wogegen der Konvent des Stiftes die Verpflichtung übernahm, auch ihm dereinst in den Stiftsräumlichkeiten ein Grab zu gewähren und jährlich zwei Gedächtnistage, einen zu seinem, den anderen zum Seelenheile seiner Gemahlin, zu begehen.

Seine zweite Gemahlin hieß Elisabeth. Dieselbe erwählte nach seinem Tode das Chorherrenstift St. Florian zu ihrer zukünftigen Begräbnisstätte, wo auch die Erinnerung an sie durch Jahrtage aufrechterhalten werden sollte, und verschrieb dafür den dortigen Chorherren mittelst einer am 17. Juni 1342 ausgestellten Urkunde ein Haus in der Stadt Enns, welches sie eigens zu diesem Zwecke um 44 Pfund Pfennige angekauft hatte.

Soviel bekannt ist, hatte Dietrich Benesch fünf Kinder, und zwar vier Söhne: Benesch, Dietrich Benesch, Kraft und Busto, und eine Tochter des Namens Elisabeth. Benesch, der in den Jahren 1333 bis 1336 öfters genannt wird, scheint am 24. Juni 1341 bereits tot gewesen zu sein, weil an diesem Tage mit seines Vaters und seiner Brüder Kraft und Busto, jedoch nicht auch mit seiner Zustimmung von seinem Bruder Dietrich Benesch dessen Gemahlin Elisabeth von Humbrechtsried 200 Pfund Wiener Pfennige als Heiratsgut und 60 Pfund Wiener Pfennige als Morgengabe auf die zwei sämtlichen Familienmitgliedern gehörigen Höfe, den Hof in Waldburg und den „Enghof“, überwiesen worden sind.

Des zweiten Sohnes Dietrich Beneschs geschieht in dieser Überweisung zum erstenmale, am 30. November 1348 jedoch zum letztenmale Erwähnung. Kraft, der dritte Sohn Dietrich Beneschs, der noch im Jahre 1379 am Leben war, verfügte über einen bedeutenden, teils freieigenen, teils lehenbaren Besitz. Da er keine Leibeserben gehabt zu haben scheint, so entäußerte er sich nach und nach desselben.

krumlovské větve rodu Vítkovců (Witigonen) a prodal ves Světlík (Kirchschlag), která byla součástí krumlovského zboží, Oldřichovi z Vyšného (Ulrich von Weichseln). Aby si tím snad nový majitel neosoboval i patronátní právo nad tamním kostelem, který patřil už od roku 1258 klášteru ve Schläglu, jakož i vlastnické právo na velkou přílehlou faru, cítil se Rožmberk pohnut k tomu, aby vystavil 9. května 1300 listinu, v níž vyznává, že mu nijaké právo na řečený kostel ani na žádnou jeho dotaci nenáleží. Mezi mnoha svědky té listiny jsou jmenováni i tři bratři „Elblinus, Busco und Jaclinus von Horrach“ (tj. „Alberík, Buzek a Jakoubek z Horrachu“ – pozn. překl.). Viz Urkundenbuch d. L. ob der Enns, IV. 344 a Emler, Regesta II., č. 1623. Z listiny vyplývá, že poslední z krumlovských Vítkovců, totiž Vok II., byl už v roce 1300 mrtev a že se jeho dědictví už toho roku nachází v rukou Jindřicha I. z Rožmberka. V tom smyslu je třeba opravit, co praví o roce úmrtí Voka II. a o době převzetí dědictví po něm Rožmberky Pangerl ve svém pojednání „Die Witigonen“ (Archiv f. Österr. Geschichte, LI., s. 551 a 552). Čtyři dny nato, jmenovitě dne 13. května 1300, se všichni tři bratři nacházejí v Krumlově, kde svědčí vedle jiných příslušníků šlechty tomu, že Jindřich I. z Rožmberka daruje klášteru ve Schläglu patronátní právo nad kostelem frymburským a zajišťuje témuž klášteru tam ve Frymburku i velký a malý desátek, 1. července téhož roku 1300 pak asistují coby svědkové při vypravení listiny, kterou Dominik z Pasovar (von Passern) upisuje kostelu ve Světlíku a klášteru Schlägl třetí část vsi Pasovary, zvané německy Passern či Passauerschlag, nadto pak 110 vídeňských feníků ročního nájmu ze svého „am Walde beim Teiche gelegenen Mühle“ (tj. „v lese při rybníce ležícího mlýna“ – pozn. překl.). K tomu viz i rukopis „Wenzel Zypffer's Copialbuch vom Jahre 1593“, foliant 8, jak je chován v archívu kláštera Schlägl a Pröllova kniha „Geschichte von Schlägl“, s. 34. Tři Harrachové jsou tu psáni „Elblinus, Budilaus, Taclinus fratres de Horach“. Jak vůbec může být v té listině jmenován mezi svědky i nějaký „dominus Woko de Khrumaw“,

Am 25. September 1364 versetzte er dem Pfarer von Neumarkt für 24 Pfund alter Wiener Pfennige sein Gut „Im Reut“ in der Neumarkter Pfarre. Ebenso versetzte er am 18. Jänner 1370 dem Freistädter Bürger Heinrich Jäger für 72 Pfund alter Wiener Pfennige von seinen freieigenen Gütern zwei Gereute zu „Laubendorf“ (wohl das heutige Larendorf) und in der „Grub“ in der Waldburger und eine Hube in der „Au“ in der Neumarkter Pfarre. Am 8. Jänner 1375 erklärte er seinen Vetter Hans von Harrach zum dereinstigen Erben seiner Güter in der Reichenthaler Pfarre, die er von den Rosenberger zu Lehen hatte.

Diese Güter bestanden aus dem Gusenhofe, aus den zinspflichtigen Bauernwirtschaften und zwei Drittteilen des Zehents in Niederreichenthal, aus der Hälfte des Waldes und den Wiesen neben dem Niederreichenthaler Bache, aus zinspflichtigen Bauernwirtschaften in der „Dorfstatt“ und in Schöndorf und aus neun Lußäckern und zwei Drittteilen des Zehents auf dem Berge „Elberig“.

Der vierte Sohn Dietrich Beneschs, Busto, erscheint nur zweimal in den Quellen, das erste mal am 24. Juni 1341, als es sich um die Überweisung des Heiratsgutes und der Morgengabe seiner Schwägerin Elisabeth von Humbrechtsried auf den Hof in Waldburg und den „Enghof“ handelte, das zweitemal in einer von ihm selbst am 30. November 1348 ausgestellten Urkunde, in welcher er mit Einwilligung seiner Gemahlin Agnes dem Stifte Hohenfurt zu seinem und seiner Vorfahren Seelenheil eine zinspflichtige Wirtschaft in Königsschlag in der Schenkenfelder Pfarre verschrieb.

Der Tochter Dietrich Beneschs geschieht nur einmal, nämlich im Jahre 1336 Erwähnung; sie war mit Konrad von Götzendorf, Landrichter ob der Enns, vermählt.

Bohunko, der Bruder Dietrich Beneschs des Älteren, wird wiederholt in Urkunden aus den

je mi nevysvětlitelným; pravděpodobně jde o omyl v dataci.

I v následujícím čase se setkáváme s Alběrem I. z Harrachu většinou jen v takových prame-
nech, které se týkají kláštera Schlägl či jeho far
ve Frymburku a Světlíku. Dne 1. září 1306 svědčí
spolu se dvěma svými syny, Verněrem a Janem
(v originále „Wernher und Johann“ – pozn.
překl.), jakož i s několika příslušníky horono-
rakouské šlechty tomu, že Gertruda z Ludwigs-
dorfu (Gertrude von Ludwigsdorf) připisuje
zmíněnému klášteru přednostní vlastnictví
léna v Loh (v originále „Oberlehne zu Loh“ –
pozn. překl.). K tomu viz Urkundenbuch des
Landes ob der Enns, IV., 509. Dne 7. prosince
1313 nachází se Alběr I. coby maršálek rožm-
berský („als Marschall von Rosenberg“) spolu
se svým bratrem Buzkem ze Slavkova (Buzek
von Lagau) a Jakubem (Jakob) ve Frymbur-
ku (Friedberg), kde byl urovnán spor, vzniklý
v souvislosti s vlastnickými právy na tamější
kostel mezi kláštery schläglským a ostrovským
(Ostrow). I když ten kostel či kaple, již je téměř
výhradně nazýván v listinách oněch dávných
dnů, od roku 1300 nominálně v majetku kláš-
tera ve Schläglu, měl na něho právo i benedi-
ktinský klášter v Ostrově (jeho zbytky dodnes
nacházíme na ostrově v řečišti Vltavy u dnešní
Davle – pozn. překl.); je totiž pravděpodobné,
že byl založen mnichy z proboštvství v Zátoni
(Ottau), náležejícímu rovněž pod svrchovanost
ostrovského kláštera. Pražský biskup Jan IV.
z Dražic (v originále „Johann von Prag“ – pozn.
překl.), jemuž náleželo rozhodnutí ve věci zmí-
něného sporu na prvním místě, vyslal do Frym-
burka k jejímu prozkoumání zvláštní komisi,
sestávající z arciděkana provincie bechyňské
(Bechiner Provinz) Karla, dále z rožmberské-
ho purkrabího Václava z Vyšného (v originále
„Wenzel von Rosenberg“ – pozn. překl.) a z Bo-
huslava z Malovic (Bohuslaw von Malowitz),
k nimž se pak mezi jinými přidružili i naši tři
Harrachové. Ve Frymburku se komise vyslovila
ve prospěch právních nároků kláštera ve Schlä-
glu, přičinila však zároveň i ustanovení, že os-

Jahren 1309 bis 1339 genannt. Da er im Jahre
1330 die Dörfer Stiftung, Eibenstein, Vierhöf,
Freudenthal und Schwarzenbach nebst zwei
Huben „unter dem Holz“ gemeinschaftlich mit
seinem Bruder erkauft und ebenso wie dieser
die Erlaubnis erhalten hat, auf den zu diesen
Dörfern gehörigen Gründen eine Feste zu bau-
en, so muss er als Mitbesitzer dieser Dörfer
und, wenn beide Brüder von der ihnen erteil-
ten Erlaubnis wirklich Gebrauch gemacht ha-
ben, auch als Mitgründer der Burg Waldenfels
angesehen werden.

Am 15. Februar 1339 schied er aus dem Leben
und wurde im Stifte Hohenfurt beigesetzt,
woselbst auch seine beiden Gemahlinnen,
die beide schon vor ihm gestorben waren, be-
graben sind. Gleich den nächsten Tag nach
seinem Tode (16. Februar 1339) verpflichteten
sich seine Söhne Paul, Benesch, Bernhard und
Bohunko, dem Konvente des Stiftes jährlich
drei Pfund Pfennige in barem Gelde solange
zu verabreichen, solange sie demselben nicht
ein Kapital von 30 Pfund Pfennigen ausbezahlt
hätten, wofür der Konvent drei Jahrstage für ih-
ren Vater und dessen zwei Gemahlinnen – den
ersten am Montage in der ersten Fastenwoche,
den zweiten am St. Dominikus- und den drit-
ten am St. Nikolaustage – abhalten sollte. Mit
diesem Verträge scheint man es aber in der
Folgezeit nicht genau genommen zu haben;
denn am 11. November 1347 mußten sich Paul
und seine Gemahlin Sdenka herbeilassen, ein
neues Übereinkommen mit dem Konvente zu
treffen, demzufolge dem letzteren ein Leben
im Dorf Angern bei Rosenthal in Böhmen zur
Abhaltung eines Jahrestages bloß für Bertha,
Bohunkos erste Gemahlin und Pauls Mutter,
abgetreten wurde. Während man seitdem
nichts mehr von Paul von Harrach erfährt, so
erscheinen dessen Brüder Benesch und Bern-
hard noch im Jahre 1357 unter den Lebenden.

Der erstere von ihnen legt sich im Jahre 1349
das Attribut „von Rosenberg“ bei.

trovský klášter musí být odškodněn ze strany schläglského probošta a konventu roční rentou ve výši 400 pasovských denárů. – Dne 6. února 1317 se Alběř zaručuje spolu se svým bratrem Budislavem z Horachu (Budilaus von Horach) a s Mikulášem (Nikolaus) a Buzkem z Vyšného (von Weichseln) za Liebharda, faráře ve Světlíku, že ten z příjmů, jež ze své fary má, odvede ročně 4 kopy grošů do Schläglu (viz k tomu už citovaný rkp. „Wenzel Zypfer's Copialbuch vom Jahre 1593, fol. 22 b) a 5. srpna téhož roku je opět coby maršálek rožmberský uveden vedle svého bratra Buzka ze Slavkova, svých synů Oldřicha (Ulrich), Vernéře, Jana a Beneše a mnoha ještě jiných jako svědek na jedné listině, jíž zmíněný také už purkrabí Václav z Vyšného obdarovává kostel ve Frymburku.

Naposledy je Alběř I. z Harrachu jmenován v jedné listině z 21. prosince 1325, na základě které Petr I. z Rožmberka zastavuje Bohuňkovi z Harrachu vsi Cetviny (Zettwing, na listině „Zetbunne“) a Mikoly (Migolz, na listině „Nicols“) za 83 marek čistého stříbra (viz Pangerl, Urkundenbuch des Stiftes Hohenfurt, s. 71). Zdá se, že ten rok nijak dlouho nepřežil. Měl čtyři syny, jak už také byli také zmíněni: totiž Oldřicha, Vernéře, Jana a Beneše. První jmenovaný byl roku 1317 šafářem v Rožmberku nad Vltavou a já ho mám za totožného s oním Oldřichem, který v následujících letech užíval predikátu „z Drochova“ (von Drochau); poslední tři z jmenovaných považují pak za stejnojmenné osoby, označované v pozdějších listinách jihočeských přídomky „ze Štětkře“, „z Čakova“ a „z Komařic“.

O Alběřově bratru Budislavovi či Buzkovi, toho jména Druhém (II.), dá se ještě kromě už svrchu o něm řečeného dodat, že kolem roku 1305 zarezil své sídlo na dvorci v Louce (Laukka. Lükov, dnešní Slavkov) a podle toho místa od té doby uváděl i svůj přídomek. Dal zde vystavět kapli, vysvěcenou se svolením schläglského probošta Ulricha dne 10. září 1313 biskupem Přibyslavem ze Zátoru, zplnomocněnému k tomu pražským biskupem Janem z Dražic. Tato kaple zůstala až

In dieser Stadt dürfte er nämlich ein Haus nebst einer Ökonomie besessen haben. In einer Urkunde vom 21. April 1378, in welcher ihm das Attribut „von Quassow“ (das ist Puritschen bei Rosenberg) beigelegt wird, heißt es unter anderem, daß er vormals auch im Besitze dreier von den Rosenbergern lehenbaren Bauernwirtschaften in Liebenthal gewesen war und dieselben dem Stifte Hohenfurt verkauft hatte.

Als diese Urkunde ausgestellt wurde, war er gewiß nicht mehr am Leben. Sein Bruder Bernhard war, soviel bekannt ist, nur bei Freistadt begütert. Mittels einer Urkunde vom 6. Jänner 1357 verkaufte er mit Zustimmung seiner Gemahlin Elisabeth dem Stifte Hohenfurt um zwanzig Pfund weniger sechzig Pfennige Passauer Münze sein freieigenes Besitztum in Reichtenthal, bestehend aus zwei zinspflichtigen Wirtschaften. Von der einen Wirtschaft, einer ganzen Hube, hatte der Insasse Friedrich Pyernheypel jährlich ein Pfund weniger zehn Pfennige Passauer Münze als Grundzins, den ganzen Zehent und anstatt des kleinen Dienstes (Eier, Hühner, Schnittpfennig und Robot) einundvierzig Pfennige zu entrichten; die andere Wirtschaft, eine halbe Hube, welche Nikolaus der Weber innehatte, war zur Abgabe eines jährlichen Grundzinses von drei Schillingen und vierzehn Passauer Pfennigen, des ganzen Zehents und jährlich zweiundzwanzig Passauer Pfennige für den kleinen Dienst verpflichtet.

Was Bohunko, den Bruder der drei vorbenannten Harracher, betrifft, so stand derselbe zur Zeit der ersten Erwähnung seines Namens in den Urkunden (1339) wohl noch im Jünglingsalter und es ist nicht ausgeschlossen, daß er noch in den Jahren 1395 und 1996 lebte, weil er meiner Ansicht nach nicht verschieden ist von jenem Bohunko von Harrach, der damals zwei Urkunden des Freistädter Bürgers Ulrich des Schneckenreiters für Hans Zinnespan gesiegelt hat.

do roku 1362 filiálkou farního kostela ve Světlíku a nesměla plnit kromě denního officia nijaké církevní (kostelní) funkce (viz k tomu Urkundenbuch ob der Land ob der Enns, V. 109, Emler, Regesta III., s. 65, Pröll, Geschichte des Stiftes Schlägl, s. 48 a Mardetschläger, Geschichte des Rittergutes und der Pfarre Lagau, MVGDDB XX., s. 325 a 326. Co autor pojednání posledně jmenovaného píše o někdejších majitelích Slavkova a zejména pak o Buzkovi II., postrádá navzdory „dlouholetým bádáním“ /„langjähri-gen Forschungen“/, o něž se jeho vývody údajně opírají, z větší své části historického podkladu. V rozhodném rozporu s historickou pravdou například stojí, že by Buzek ze Slavkova a jeho potomci byli snad přičítáni k panskému stavu /tj. nikoli k nižšímu rytířskému – pozn. překl.) a vešli „in verwandschaftliche Beziehungen mit dem Dynastengeschlechte der Witkonen“ (tj. „v příbuzenské svazky s dynastií Vítkovců“ – pozn. překl.). I pro kolonizaci, resp. germanizaci jižních Čech má Buzek II. svůj význam. Cisterciáckí mniši ze Zlaté Koruny (Goldenkron) založili jako první průkopníci vzdělanosti kolem roku 1311 jednu z obou vsí Smědeč (Groß-Zmietsch) a Smědeček (Klein-Zmietsch), pravděpodobně tu druhou právě jmenovanou (novam foundationem dictam in Smýdz), dne 13. března roku 1311 pak ji světili právě jemu v ochranu a starost o její další rozvoj, začož mu zajistili polovinu úroku z pozemků nově založené vsi plynoucího (Grundzins) a také desátek v ní (viz Pangerl, Urkundenbuch des ehemaligen Stiftes Goldenkron, s. 51 a 52). Nadto vlastnil ve vsi Záhorkov (Ahorn), náležející rovněž zlatokorunskému klášteru, hospodářský dvůr, který před 8. lednem 1326 prodal svému bratru Jakubovi (viz Pangerl, cit. dílo, s. 74 – objevuje se tu omylem jmenován jako Vnsco!). Dále o něm víme ještě jen toliko, že fungoval jako svědek při vyhotovení listin z let 1305, 1312, 1325 a 1331 (viz přílohy II. a III. tohoto pojednání a dále Pangerl, Urkundenbuch des Stiftes Hohenfurt, s. 71 a Pröll, Geschichte des Stiftes Schlägl, s. 46, pozn. 2), že v roce posledně jmenovaném byl tudíž dosud naživu a že po sobě zanechal čtyři syny: Viléma

Viele von den Latifundien in der Umgebung von Waldenfels waren noch in den letzten Jahren des 14., einige auch noch in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts in den Händen der Enkel, beziehungsweise Urenkel Dietrich Beneschs des Älteren und Bohunkos des Älteren.

Für einen Enkel Dietrich Beneschs kann man immerhin den in den Jahren 1364 und 1965 öfters genannten Stephan von Harrach ansehen, wenn man sich vor Augen hält, daß alle privatrechtlichen Verträge, die seinen Besitzstand betreffen, nur mit besonderer Erlaubnis Krafts von Harrach und Johannes von Lasberg geschlossen worden sind. Erst dann, nachdem diese beiden es erlaubt hatten, konnte er zum Beispiel einige von seinen Besitzungen in Prechtleyschlag und in Böhmndorf in der Reichenthaler Pfarre und in Königschlag in der Schenkenfelder Pfarre an Heinrich den Schreiber, Schaffer zu Freistadt, versetzen. Hoheneck (Genealog- und historische Beschreibung von Oberösterreich I., Seite 315) läßt ihn einen Sohn Buskos von Ruben sein, was entschieden unrichtig ist. Wenn ein Busko sein Vater gewesen sein soll, so kann es nur Busko, der jüngste von den Söhnen Dietrich Beneschs des Älteren, gewesen sein.

Die Brüder Hans von Harrach, Bernhard von Rosenberg und Busko von Rosenberg hingegen, welche im Jahre 1379 gemeinschaftlich 39 Gereute in Oberschwandt, 9 Lehen in Unterschwandt, 7 Lußäcker in „Abnberg“ und 6 Gereute nebst einer Wiese und Waldungen in Unterreichenthal als Lehen der Herren von Rosenberg besaßen, waren Söhne Beneschs von Quasow (sic!) und Rosenberg, mithin Enkel Bohunkos des Älteren von Harrach. Hans gebot überdies selbständig über jene von den Rosenbergen lehenbaren Güter in der Reichenthaler Pfarre, die ihm sein Vetter Kraft von Harrach am 8. Jänner 1375 verschrieben hatte. Nebenbei kann noch erwähnt werden, daß er im Jahre 1371 das Amt eines Landrichters in der Riedmark bekleidet hatte und daß er im

(Wilhelm), Buzka, Příbika (zdrobněle také Příblein!) a Nedamíra.

Pokud jde o Jakuba z Harrachu, byla o něm řeč už v listinách výše uvedených, které ho zmiňují. Dalo by se snad ještě dodat, že to on byl jedním z mnoha Harrachů, kteří dne 21. prosince 1325 svědčili listině, kterou Petr I. z Rožmberka dává Bohuňkovi z Harrachu do zástavy vsi Cetviny a Mikoly (viz Pangerl, Urkundenbuch des Stiftes Hohenfurt, s. 71), a že 8. ledna 1326 ještě žil, poněvadž toho dne prodal, jak už také výše zmíněno, klášteru ve Zlaté Koruně hospodářský dvůr v Záhorkově (viz Pangerl, Urkundenbuch des ehemaligen Stiftes Goldenkron, s. 74). Jeho žena a paní domu se jmenovala Markéta (Margareta). Z okolností, že v roce 1369 jsou jeho duše, jakož duše jeho paní „poručeny“ („anempfohlen“) krumlovským minoritům, vyplývá, že byli v tom roce už oba mrtvi (k tomu viz Emler, Dvě nekrologia Krumlovská. In: Sitzungsberichte der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften 1887, s. 220). Zdali po sobě zanechali nějaké potomstvo, není známo.

Nedá se ani s jistotou udát, kdo bezprostředně po třech výše jmenovaných Harraších či Harrachéřích spravoval šlechtický dvůr a ves „v Horách“. Domnívám se, že to byl Oldřich, nejstarší ze synů Alběře I.; týž totiž vlastnil, pokud jej alespoň ztotožňujeme s Oldřichem Drochovským (v originále „mit Ulrich dem Drochauer“ – pozn. překl.), nemovitosti v bezprostřední blízkosti řečené vsi. Predikát „z Drochova“ („von Drochaw“) či „Drochovský“ „Drochovec“ („Drochawecz“) uvádí Oldřich prokazatelně teprve od roku 1349 (viz Pangerl, Urkundenbuch des Stiftes Hohenfurt, s. 98). Místo, odkud si jej propůjčil, je ves Drochov (Drochesdorf) na jih od Kaplice. Nadto mu musela náležet přinejmenším část sousední vsi Květoňov (Steinbach, ve starých listinách Kwietonow či i Quietkow!), poněvadž se střídavě psal i po ní (viz Pangerl, cit. dílo, s. 123, 124, 136, 137, 138, 143, 144 a Klimesch, Urkunden und Regesten zur Geschichte des Gutes Poreschin, s. 10, 12 a 20). Ze svých

Jahre 1395 nicht mehr lebte; denn im letzterwähnten Jahre war seine Gemahlin Anna von Au schon mit einem anderen Manne, Erasmus von Watzmannsdorf, vermählt. Sein Sohn Georg mochte damals erst großjährig geworden sein, worauf mir der Umstand hinzudeuten scheint, daß ihm die Freistädter Bürger das Siegel seines Vaters, welches ihnen einst von seinem Vetter Albrecht von Harrach anvertraut worden war, erst damals eingewortet haben. Nach dem frühzeitigen Tode Georgs fiel dessen väterliches Erbe, bestehend aus Gütern in Ober- und Unterschwandt und bei Reichenthal, dem zweiten Sohne Beneschs von Quassow, nämlich Bernhard von Rosenberg, zu und dieser besaß es noch im Jahre 1410.

Aus allem bisher Gesagten geht hervor, daß die bei Waldenfels begütert gewesenen Harracher nicht bloß Vasallen der Herren von Rosenberg, sondern auch Vasallen der Besitzer der Freistädter Herrschaft – bis zum Jahre 1358 der Herren von Wallsee und von da an der Herzoge von Österreich – gewesen sind. Sowohl ihre Lehen als auch ihre Eigengüter gingen nach und nach in fremde Hände über. Über das Dorf Liebenthal mit Ausnahme jener drei Zinsholden, welche schon vor dem Jahre 1378 von Benesch von Quassow dem Stifte Hohenfurt verkauft worden waren, über den größten Teil des Dorfes Stiftung in der Pfarre Rainbach und über einige Liegenschaften bei Rainbach und Niederreichenthal verfügte im letzten Dezzennium des 14. Jahrhunderts bereits der Freistädter Bürger Ulrich Schneckenreuter.

Dieser verkaufte im Jahre 1393 drei Güter in Liebenthal, im Jahre 1395 zwei Güter ebendasselbst und drei Güter in der Stiftung bei Rainbach und im Jahre 1396 ein Gut in Liebenthal an Hans den Zinnespan, welcher letzterem Heinrich III. von Rosenberg und sein Sohn Peter zwei von den Lehen in Liebenthal, zwei von den Lehen in der Stiftung und ein ödes Reut in der Pfarre Rainbach, eine Wiese in Niederreichenthal bei der Swenczelmühle und zwei

usedlostí daroval farnímu kostelu v Rožmberku nad Vltavou jednu, hned při řece mezi vesnicemi Koryta (Nirschlern) a Hora ležící louku (1361) a klášteru vyšebrodskému pak listinou ze dne 24. dubna 1368 (viz Pangerl, cit. dílo s. 123 a 143) připisal k věčné spáse duše dvě poplatná léna (Zinsholden) ve vsi Zdíky (Siegesdorf). Naproti tomu koupil dne 25. července 1364 od Jana z Voděrad (Johann Woděrad) ves Omleničku (Klein-Umlowitz), kde si později jeho potomci zbudovali tvrz (viz Klimesch, cit. dílo s. 13 a 14). Pokud vím, je to první Harrach, který neuzíval obecně vžitý erbovní symbol svých potomků v mužské linii (v oroginálu „Agnaten“ – pozn. překl.), tj. tři paprskovitě ze zlaté koule vybíhající paví péra (v originále „Pfaufenfedern“ – někdy nesprávně uváděno, že jde o péra pštrosí – pozn. překl.), nýbrž helmici s rohy (gehörnte Helm).

Rok 1368, jak se zdá, Oldřich z Drochova dlouho nepřežil. Byl tehdy už pokročilého věku a spravoval svá zboží spolu s vlastními syny. O jeho rodinných poměrech je nám známo, že se jeho žena a paní domu jmenovala Gewta (Guta, česky Jitka – pozn. překl.) a že měl čtyři syny: Oldřicha (Ulrich), Albéře (Albero), Jana (Johann) a Fridricha (Friedrich), jakož i jednu dceru jménem Markéta (Margareta). Není však nepravděpodobné ani to, že jeho syny byli také Racek z Harrachu (Ratzek von Harrach) a Verněř Drochovský ze Skoronic (Wernher der Drochauer von Gurenitz), z nichž ten první je zmiňován v listinách z let 1372 a 1373, druhý pak v jedné z roku 1378, a sice z toho důvodu, poněvadž první měl podobný erb, posledně jmenovaný ale týž predikát jako on sám (popis Rackovy pečeti viz má práce „Urkunden und Regesten zur Geschichte des Gutes Poreschin“, s. 26).

Musí tu být výslovně podotknuto, že to, co bylo právě řečeno o původu Oldřicha Drochovského a o jeho rodinných poměrech, je z větších částí dohad (v originále „Conjectur“ – pozn. překl.), který se opírá o jedno místo v nejstarším rožmberském urbáři z roku 1379, kde jsou jistý

Hölzer, die an des seligen Harrachers Holz stießen, für geleistete Dienste im Jahre 1402 als freieigenes Besitztum überließen.

Auch jener Güter, die nicht von den Rosenbergen, sondern von der Herrschaft Freistadt lehenbar waren, entäußerten sich die Harracher. Die beiden Brüder Marquard und Racko sandten am 18. Oktober 1397 der Herzogin Beatrix, Witwe Herzog Albrechts III., welche damals die Stadt und die Herrschaft Freistadt als Leibgedinge innehatte, sieben kleine Güter in der Böhmischen Stiftung (Pehaymischen Styftung) im Freistädter Landgericht und in der Pfarre Rainbach mit der Bitte auf, Hans den Zinnespan, dem sie diese Güter verkauft hatten, mit denselben zu belehnen. Wann die Dörfer Stiftung in der Reichenthaler Pfarre, Eibenstein, Vierhöf, Freudenthal und Schwarzenbach und die mit ihnen in innigem Zusammenhange stehende Burg Waldenfels in fremden Besitz gekommen sind, ist unbekannt. Jedenfalls musste dies eine geraume Zeit vor dem 16. August 1390 geschehen sein; denn in einer an diesem Tage ausgestellten Urkunde heißt es, daß der damals schon verstorbene Peter Hager es gewesen ist, der diese Domäne einstmals durch Kauf erworben hatte.

Da die erwähnte Urkunde von besonderer Bedeutung für die Geschichte von Waldenfels ist, so möge sie hier gekürzt und in der modernen Schreibweise wiedergegeben werden. „Ich Hans der Geiselberger und ich Agnes, seine eheliche Wirtin, bekennen und tun kund, daß wir mit wohlbedachtem Mut und mit gesamter zu der Zeit, da wir das mit Fug und Recht zu tun vermochten, und mit aller der Ordnung und Kraft, die überhaupt dazu gehört, dem durchlauchtigen Fürsten, unserem gnädigen, lieben Herrn Herzog Albrecht, Herzog in Österreich usw., zu kaufen gegeben und aus unserer Gewähr in seine Gewalt und Gewähr überantwortet haben, geben und überantworten auch wissentlich mit dem gegenwärtigen Brief unsere Feste Waldenfels, gelegen in der Wald-

Oldřich z Drochova, jistý Alběť a jistý „Genisius“ (Johann) z Mezipotočí (Johann von Nes-poding) označeni jako majitelé vsi Hora (viz Truhlář, Registrum boborum Rosenbergorum a. 1379 compil., p. 29). Jako nesporná skuteč-nost se dá převzít z citovaného místa pouze to, že Drochovští náleželi k rodu Harrachů a že jeden z nich, jménem Oldřich, byl bratrem Alběře i Jana z Mezipotočí. Mohlo by se proto ovšem i připustit, že onen Oldřich z Drochova, o němž byla řeč výše, je totožný s Oldřichem Drochovským z roku 1379. V tom případě by byl samozřejmě osobou odlišnou od Oldřicha, syna Alběře I. z Harrachu, snad by byl synem téhož (rozuměj Oldřicha – pozn. překl.) a také Alběť a Jan z Mezipotočí, snad i Racek z Harrachu, by pak nebyli jeho syny, nýbrž jeho bratřími.

Vzhledem k tomu, že v citovaném rožmber-ském urbáři se sice objevují jako majitelé harra-chovského rodového sídla Oldřich Drochovský, Alběť i Jan z Mezipotočí, nikoli však jejich nej-bližší příbuzní Racek z Harrachu a Verněf Dro-chovský ze Skoronice, dá se předpokládat, že ti dva naposledy jmenovaní v roce 1379 už nebyli více naživu (o synovi Oldřicha Drochovského Fridrichovi nemůže být v uvedeném prameni nijaká zmínka prostě proto, že byl konventuá-lem kláštera vyšebrodského). Avšak i Jan z Me-zipotočí byl už tehdy mrtev přesto, že se o něm v prameni hovoří jako o žijící osobě. Musel podle jedné vyšebrodské listiny zemřít už před datem 25. května 1375 (viz Pangerl, Urkunden-buch des Stiftes Hohenfurt, s. 164. – Nepřesnost údaje v rožmberském urbáři lze vysvětlit tím, že byl sepsán s použitím úředních záznamů z dří-vější doby, aniž by písař vždy věděl, zda takový záznam odpovídá také skutečnosti roku 1379.)

Drochovští, kteří se v 15. století rozdělili do dvou linií, omlenické (Umlowitzter) a pláňské (Pland-leser), mohli zůstat až do svého vymření maji-teli harrachovského rodového sídla. Poslední rodová ratolest Drochovských, o níž vím, je Petr Drochovský z Pláně (Peter Drochauer von Plandles), který žil kolem poloviny 15. století

burger Pfarre, die von demselben unserem gnädigen Herrn, dem Herzoge unser Lehen gewesen ist, mit allen den Leuten und Gütern, Burgrechten, Bergrechten, Zinsen, Zehenten, Gerichten, Vogteien, Hölzern, Fischweiden, und allen anderen Ehren und Rechten, Gül-ten und Nutzungen, die dazu gehören, es sei Eigen oder Lehen, bestiftet oder unbestiftet, besucht oder unbesucht, alles inbegriffen, wo dieselben gelegen oder wie sie genannt sind, gleichwie weiland Herr Peter Hager selig, mein der obgenannten Agnes früherer Wirt, die-selben mit der genannten Feste oder hernach dazu gekauft und hinterlassen hat, und auch was wir selbst seitdem zugekauft und mit der Feste innegehabt und genossen haben, also ha-ben wir das alles unserem obgenannten Herrn zu kaufen gegeben um tausend Pfund Wiener Pfennige, deren wir gar und gänzlich von dem obgenannten unseren Herrn, dem Herzoge, ausgerichtet und gewährt sind“ ... Besiegelt haben die Urkunde die beiden Aussteller und deren gute Freunde und Zeugen des Kaufver-trags: Wolfhart der Synnczendorffer, Pfleger zu Viechtenstein, und Hartneid Herleinsperger, Pfleger zu Marsbach.

Herzog Albrechts III. Sohn und Erbe Albrecht IV. mußte sich die Mitregentschaft seines Veters Wilhelm als des Ältesten des Hauses Habsburg gefallen lassen und so hatte Öster-reich seit dem Jahre 1395 zwei Herrscher und Waldenfels zwei Besitzer. Beide Herzoge verpfändeten diese Burg samt allen dazugehöri-gen Liegenschaften und Rechten am 25. August 1396 für 1000 gute Gulden und 995 Pfund Wie-ner Pfennige den Brüdern Kaspar und Gund-acker VII. von Starhenberg. In der genannten Summe waren 1000 Gulden und 895 Pfund Wiener Pfennige, die ihnen „zu ihren und ihres Landes Notdurften“ von den Starhenbergern bar vorgestreckt worden waren, und 100 Pfund Wiener Pfennige enthalten, welche die letzte-ren auf der Feste „redlich und ehrbarlich“ ver-bauen sollten. Am 29. Mai 1397 wurde ein wei-teres Guthaben Gundackers VII. beim Herzoge

(přídomek „z Pláně“, německy „von Plandles“ se odvozuje od místního jména Věžovatá Pláně /Turm-Plandles/ – pozn. překl.). Nejspíše ve druhé polovině téhož století přešla pak ves Hora na Rožmberky, kteří ji připojili ke svému zboží v Rožmberku nad Vltavou, s nímž také zůstala spojena až do zrušení poddanských poměrů rolnického obyvatelstva v roce 1848.

P.S. Když jsem v květnu 2007 navštívil i místa, kde stávala ves Hora, i právě v rekonstrukci se nacházející zbytky hradu Pořešín, kde na informační tabuli umístilo sdružení Hrady na Malši český překlad dlouhého Klimeschova textu o někdejším pořešinském panství, uzrálo ve mně rozhodnutí nějaký delší úryvek se starosvětsky (a venkovsky) důkladnou autorovou dikcí na stránky Kohoutího kříže zařadit. Tedy alespoň tato úvodní pasáž nedokončeného (na všechna slíbená sídla Klimeschovi zřejmě nezbyl čas) pojednání z Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen (MVGDB sv. 29, 30, 31 z roků 1891–1893), za touto prvou kapitolou o Hoře obsahujícího i tabulku s rozrodem prvých „Harrachěřů“.

Jan Mareš, www.kohoutikriz.org

Město Kaplice

V jednom zastaralém pojednání učeného cisterciáka Maximiliana Millauera nazvaném Die Ritter von Poresching im Süden Böhmens (Rytíři z Pořešina na jihu Čech) čteme, že Kaplice se měla údajně kdysi nazývat Volanka či Wollanken. Toto tvrzení, k němuž byl Millauer přiveden porušeným textem listiny vyšebrodského kláštera, vystavené 26. prosince 1396, je rozhodně mylné, neboť ze všech dosud přístupných pramenů vysvitá, že se místo nejmenovalo nikdy jinak než dnes.

Albrecht IV. im Betrage von 200 Pfund Wiener Pfennigen auf der Burg und deren Zugehörigen versichert. Es war dies ein Betrag, den der Herzog ursprünglich der Gemahlin des Starhenbergers, Elisabeth von Hohenberg, einem ehemaligen Hoffräulein der Herzogin Beatrix, schuldig gewesen war, den die Hohenbergerin aber als Heiratsgut ihrem Gemahl zugebracht hatte. Wie lange die Herren von Starhenberg Inhaber der erworbenen Pfandschaft geblieben sind, ist unbekannt. Das ist jedoch sicher, daß sie es in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts nicht mehr waren. Durch Ablösung, sei es seitens der österreichischen Herzoge selbst oder seitens einer Mittelsperson, wurde ihnen dieselbe entfremdet. Soviel mir bekannt ist, befand sich die Domäne nach der Mitte des 15. Jahrhunderts in den Händen Hansens von Plankenstein und später in denen Reinprechts von Pollheim, im Jahre 1579 in den Händen Joachims Stängl, unmittelbar vor dem Jahre 1636 in denen Ehrenreichs Stängl und seitdem in denen Konstantins Grundemann von Falkenberg auf Streitwiesen und Egeregg, dessen Nachkommen sie gegenwärtig noch gehört.

Die Stadt Kaplitz

In der veralteten Abhandlung des gelehrten Zisterziensers Maximilian Millauer „Die Ritter von Poresching im Süden Böhmens“ lesen wird, dass Kaplitz angeblich einst Volanka oder Wollanken geheißten habe. Diese Behauptung, zu der Millauer durch den verderbten Text einer am 26. Dezember 1396 ausgestellten Urkunde des Stiftes Hohenfurth verleitet wurde, ist entschieden falsch, denn aus allen bisher bekannten Quellen geht hervor, daß der Ort nie anders als gegenwärtig geheißten habe, allerdings in verschiedener Schreibweise, je nach der Zeit und nach der Sprache, in der die bisher vorgefundenen Urkunden verfaßt sind. So finden wir: Kapliez, Gabliez, Käpliez, Gäppliz, Kappliez, Gaplyez, Gablitz, Gablyeze, Gaplieze, Gappliez und Kaplitz.

Místní jméno Kaplice (Kaplitz) odkazuje na způsob, jak osada vznikla. Tady nebyla „kaple“ (Kapelle) teprve průvodním zjevem lidského osídlení, nýbrž stala se naopak důvodem, proč v její bezprostřední blízkosti postupně vznikala lidská obydlí, z nichž se už ve 13. a 14. století vyvinulo kvetoucí tržní městečko a za našich dnů pak i město. K rozkvětu obce přispěla ovšem skrze ni vedoucí prastará dopravní cesta z Rakouska více než ona kaple, která jí dala vzniknout.

Jméno Kaplice nám však také umožňuje přibližně určit dobu, kdy jmenované místo počalo svou existenci. Vznik sousedních osad Hodonice (Hodenitz), Dobečov (Dobichau), Květoňov (Steinbach), Jaroměř (Jarmirn), Skoronice (Gurenitz), Zdíky (Stiegesdorf), Horšov (Horeschau), Stradov (Strodau), Milíkov (Miligen), Boly (Wolluben), Netřebice (Netrowitz), Pořešín (Poreschin), Soběnov (Ömau) a Smrhov (Smrhau), jejichž česká označení odkazují k osobním jménům užívaným všeobecně pohanskými Slovy, můžeme tak klást právě do časů, kdy slovanské pohanství tu na jihu Čech ještě převládalo.

Původ Kaplice pak musí být kladen do dob pozdějších, kdy v naší užší vlasti pohanský živel už ustupoval křesťanství, kterýžto proces probíhal přibližně kolem roku 1000. Na druhé straně je stáří Kaplice vyšší než německých vsí Ottenschlag (Dluhoště), Uhretschlag (Meziříčí), Meinettschlag (Malonty), Oppolz (Tichá), Neustift (Lhota), Hablesreut (Havlov) a Zibetschlag (Přibyslav), které jedna po druhé vznikaly prokazatelně teprve kolem poloviny 13. století. Spadá-li tak vznik Kaplice do let mezi rokem 1000 a 1250, můžeme jej vymezit ještě úžeji, budeme-li pátrat po subjektu zakladatele oné „kaple“, po níž nese jméno. Mezi beneficiemi, které byly uděleny premonstrátskému klášte-

Der Name deutet auf die Art und Weise hin, wie der Ort entstanden ist. Hier war eine bereits vorhandene Kapelle die Ursache, daß in ihrer Nähe allmählich menschliche Behausungen entstanden sind, aus denen sich ein Marktflecken entwickelte, der sich endlich bis zur heutigen Größe emporhob. Die Vorbedingungen zu einem verhältnismäßig raschen Emporblühen des Ortes mögen aber weniger in dem erwähnten Bethause gelegen gewesen sein als vielmehr in dem Umstande, daß seit altersher durch Kaplitz die Hauptverkehrsader zwischen Böhmen und dem darangrenzenden Oberösterreich, die k.k. Ärarialstraße führte.

Der Name Kaplitz ermöglicht uns aber auch, die ungefähre Zeit zu bestimmen, wann der Ort entstanden sein mag. Die Nachbarorte Hode-nitz (Hodonice), Dobichau (Dobečov), Stain-bach (Květoňov), Jarmirn (Jaroměř), Gurenitz (Skoronice), Stiegesdorf (Zdíky), Horeschau (Horšov), Strodau (Stradov), Miligen (Milíkov), Wolluben (Boly), Netrowitz (Netřebice), Poreschin (Pořešín), Ömau (Soběnov) und Smrhau (Smrhov) mögen, da ihre Namen von Personennamen abgeleitet sind, die bei den heidnischen Slawen Böhmens allgemein im Gebrauche waren, größtenteils zu einer Zeit entstanden sein, als noch das slawische Heidentum in Südböhmen vorherrschend war.

Der Ursprung von Kaplitz hingegen, muß in jene Zeit verlegt werden, in der in Böhmen das Heidentum dem Christentum bereits Platz gemacht hat, was sich etwa um das Jahr 1000 vollzog. Hingegen ist das Alter von Kaplitz höher als das der deutschen Dörfer Ottenschlag (Dluhoště), Uhretschlag (Meziříčí), Meinettschlag (Malonty), Oppolz (Tichá), Neustift (Lhota), Hablesreut (Havlov) und Zibetschlag (Přibislav), die nachweislich erst um die Mitte des 13. Jahrhunderts angelegt wurden. Wenn somit die Entstehung von Kaplitz in den Bereich zwischen den Jahren 1000 und 1250 fällt, können wir diesen Moment noch enger abgrenzen, wenn wir uns nach dem Subjekt der Grün-

ru v Milevsku (Mühlhausen) při jeho založení roku 1184, nenalézáme patronátní právo nad Kaplicí, zatímco víme, že se v jeho vlastnictví nalézala pak od 13. až do 16. století. Ta „kaple“ děkuje za svou existenci právě milevským mni- chům.

der dieser „Kapelle“ umsehen, von der der Ort seinen Namen hat. Zu den Benefizien, welche dem Prämonstratenserklöster Milevsko (Mühl- hausen) bei dessen Grünung im Jahre 1184 ge- geben wurden, finden wir das Patronatsrecht über Kaplitz nicht. Dafür wissen wir aber, dass der Ort vom 13. bis zum 16. Jahrhundert zu den Besitzungen dieses Klosters gehörte. Die „Ka- pelle“ verdankt ihre Existenz tatsächlich den Mönchen von Milevsko (Mühlhausen).

Převz.: www.kohoutikriz.org a J. Märten, Heimatskunde des Bezirkes Kaplitz (1894), s. 147 n.

Aus: www.kohoutikriz.org bzw. Ignaz Ober- parleiter (Gedenkbuch der Stadt Kaplitz), 1911, S. 1, 2 sowie J.Märten, Heimatkundes des Bezirkes Kaplitz (1894), S.147/148

Spisy Dr. J. M. Klimesche k dějinám / Arbeiten zur Geschichte von Dr. J. Matthäus Klimesch

- Die Burg Poreschin (*Hrad Pořešín*), Bdw. Krbl. 27. Jg. (1878)
- Zur Geschichte der Burg Weleschin (*K dějinám hradu Velešín*), Bdw. Krbl. 28. Jg. (1879)
- Die muthmaßliche historische Persönlichkeit des „armen Wohlthäters“ in Adalbert Stifters Novelle „Kalkstein“ (*Pravděpodobná historická postava chudého dobrodince ve knize Kalkstein (Vapenec) od Adalbertera Stiftera*), Organ des steiermärkischen Lehrerbundes, 1881
- Die Herren von Michelsberg als Besitzer von Weleschin (*Pani z Michalov ic jako majitelé Velešína*), MVGDB Bd. 22 u. 23 (1884 u. 1885); Dissertation an der Universität Graz 1885
- Über die älteste tschechische Urkunde im Stift Schlägl (*O nejstarší české listině v klásteru Schlägl*), MVGDB Bd. 24 (1886)
- Zur älteren Geschichte von Kaplitz (*K starším dějinám Kaplice*), Bdw. Krbl. 37. Jg. (1888) Nr. 34 u. 35
- Urkunden und Regesten zur Geschichte des Gutes Poreschin im 14. u. 15. Jhd. (*Listiny a registry k dějinám zboží Pořešín*), Prag 1889, Verlag der königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften
- Uneinigkeiten zwischen der Gemeinde Beneschau und deren Grundobrigkeit in den Jahren von 1715–1733 (*Neshody mezi obci Benešovem a jeho vrchností v letech 1715–1733*), MVGDB Bd. 27 (1889)
- Zur Geschichte der deutschen Sprachinsel von Neuhaus und Neubistritz (*K dějinám německého jazykového ostrova Jindřichův Hradec a Nové Bystřice*), MVGDB Bd. 28 (1890);
- Die ältesten Sitze der Harracher (*Nejstarší sídla rodu Harrachů*) (Hora), MVGDB Bd. 29, 30, 31 (1891–1893)
- Die Geschichtsschreiber des ehem. Cistercienserstiftes Goldenkron (*Dějepisíci bývalého cisterciáckého klášteera Zlatá koruna*), MVGDB Bd. 32 (1894)

- Drei Briefe über den böhmischen Bauernaufstand im Jahre 1775 (*Tři dopisy o českém selském povstání v roce 1775*), MVGDB Bd. 33 (1895)
- Zur Geschichte des Laibacher Gymnasiums (*K dějinám Ljublanského gymnázia*), Jahresbericht des Gymn. Laibach 1896.
- Rosenbergische Chronik von Propst Norbert Heermann, 1694 (*Rožmberská kronika probošta Norberta Heermanna, 1694*). Herausgegeben nach der originalen Handschrift im Schloßarchiv Gratzen, Prag 1897.
- Ein literarischer Streit aus dem Ende des 17. Jhdts., die Geschichte der Wittingauer Canonie betreffend (*Literární konflikt z konce 17. století, týkající se dějin Třeboňské kanonie*), MVGDB Bd. 36 (1898) (bezieht sich auf die Rosenbergische Chronik; Heermann war Propst der Canonie)
- Die Herren von Rosenberg und die Geschichtsschreibung (*Páni z Rožmberka a dějepisectví*), MVGDB Bd. 36 (1898)
- Valentin August von Schönbeck, Abt des ehem. Cistercienserstiftes Goldenkron (*Opat bývalého cisterciáckého kláštera Zlatá koruna*), Der Böhmerwald Bd. 2 (1900)
- Urkunden und Regesten des ehem. Klarissinenklosters in Krummau (*Listiny a registry bývalého kláštera klarisek v Krumlově*), VGDB Bd. 20 (1904)
- Reihenfolge der Abtissinen des ehem. Klarissinenklosters in Krummau (*chronologické působení abatyšek bývalého kláštera klarisek v Krumlově*), Der Böhmerwald Bd. 7 (1905)
- Die Ortsnamen im südl. und südwestl. Böhmen (*Místní názvy v jižních a jihozápadních Čechách*), BH Kaplitz, BH Krummau, MVGDB Bd. 47 (1909), BH Budweis, Bd. 48 (1910); BH Prachatitz, Bd. 49 (1911); 1912 auch als Sonderdrucke erschienen
- Bb.: Dr. Valentin Schmidt und Alois Pircha: Urkundenbuch der Stadt Krummau (*Kniha listin města Krumlov*), MVGDB Bd. 47 (1909), Lit. B.
- Bb.: Dr. Max Döblinger, Die Herren von Wallsee, Ein Beitrag zur österr. Adelsgeschichte (*Páni z Wallsee, příspěvek k dějinám rakouské šlechty*), MVGDB Bd. 47 (1909), Lit. B.
- Bb.: Dr. Wilhelm Ohnesorg, Die Deutung des Namens Lübeck, Lübeck 1910 (*Význam jména města Lübeck*), MVGDB Bd. 48 (1910), Lit. B. (Der Autor meint, der Name käme vom slawischen Appellativum ljub (lieb, angenehm), sei also slawisch; Klimesch widerspricht und begründet dies ausführlich. – *Autor si myslí, že jméno pochází od slovanského apelativu „ljub“ a je tudíž slovanské; Klimesch oponuje a podrobně to odůvodňuje.*)
- Eine Reise zum Generalkapitel 1771 nach Citeaux (*Cesta ke generální kapitule do Citeaux v roce 1771*), Cisterciensechronik Bd. 22 (1910), Mehrerau
- Heinrichs I. von Rosenberg Verwandtschaft mit dem Habsburger Albrecht I. (*Jinřich I. z Rožmberka a jeho příbuzenský vztah s Habsburkem Albrechtem I.*), Jahresbericht des Gymnasiums Laibach 1911/12
- Bb.: Oberparleiter Ignaz, Gedenkbuch der Stadt Kaplitz (*Pamětní kniha města Kaplice*), MVGDB Bd. 51 (1913), Lit. B. (mit Ergänzungen zur Geschichte von Kaplitz)
- Ein Urbar der Herrschaft Netolitz aus dem 15. Jhd. (*Urbář panství Netolice*), MVGDB Bd. 54 (1916)

- Das Rittergeschlecht Sudek von Langendorf und seine Besitzungen (*Rýtiřský rod Sudka z Dlouhé*), Südb. VZtg. 22. Jg. (1922)
- Die deutschen Ortschaften der Kaplitzer Bezirkshauptmannschaft nach ihrer Anlage und der Aufteilung ihrer Fluren (*Německá místní jména v okrese Kaplice podle způsobu vzniku*), Südb. VZtg. 23. Jg. (1923), Nr. 15.
- Ein in den Jahren 1378–1395 geführter Rechtsstreit zwischen dem Zisterzienserstifte Goldenkron und dem Kollegiatstifte auf dem Wyssehrad (*Právní konflikt mezi cisterciáckém klášterem Zlatá koruna a kolegiální kapitulou na Vyšehradu v letech 1378–1395*), MDBB, Bd. 47, (1924), Budweis
- Ein deutscher Dichter aus dem Anfange des 17. Jahrhunderts als Besitzer des Gutes Sonnberg bei Gratzen (*Německý básník z počátku 17. století jako majitel zboží Žumberk*), Waldheimat 1932 / Nr. 10 u. 11
- Zwei Denkmäler von Hedwig von Rosenberg und ihrem Gemahl Gregor von Starhemberg (*Dva pomníky Hedwiky z Rožmberka a jejího manžela Gregora von Starhemberg*), Waldheimat 1933 / S. 161
- Zur Geschichte der Burg Waldenfels (*K dějinám hradu Waldenfels*), In: Bilderwoche der Linzer Tagespost, 6. 12. 1925, S. 27, Jg. 2, Nr. 49
- Die Herrschaft Haslach im Jahre 1379 (*Panství Haslach v roce 1379*). In: Bilderwoche der Linzer Tages-Post. 1930.

Teilweise noch unveröffentlichte Manuskripte im Besitz von (*Částečně ještě nezveřejnené rukopisy ve vlastnictví pani*) Frau DDr. S. v. Zumbusch-Weyerstahl, D-82335 Berg, Schatzlgasse 20:

- Briefe aus dem Böhmerwalde (*Dopisy ze Šumavy*), 1895; (Fragment)
- Aus meinem Leben (Kindheit bis Ende des Gymnasialstudiums; 1921–26) (*Z mého života: Od dětství až do konce gymnasiálních studií*);
- Die Besitzungen der Grafen von Cilli in Krain (*Državy hrabat z Cejle v Kráňsku*);
- Das niederösterreichisch-böhmische Grenzgebiet und die Herren von Kuenring (*Dolnorakousko-české pohraniční a páni z Kuenringu*);
- Der Besitz der Prämonstratenserklöster Strahov, Mühlhausen und Schlägl in Südböhmen (*Vlastnictví premonstrátských klášterů Strahov, Milevsko a Schlägl v jižních Čechách*).

Abkürzungen/zkratky:

MVGDB = Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen (*Věstník spolku pro dějiny Němců v Čechách*)

Bb. = Buchbesprechung (*knížni recenze*)

LiLB. = Literaturbeilage (*literární přílohy*)

VGDB = Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen (*Spolek pro dějiny Němců v Čechách*)

MDBB = Mitteilungen des Deutschen Böhmerwaldbundes (*Věstník německého šumavského spolku*)

Bdw. KrbL. = Budweiser Kreisblatt Südb. („*Budějovické krajské listy*“)

VZtg. = Südböhmische Volkszeitung („*Jihočeské lidové noviny*“)

BH = Bezirkshauptmannschaft (*Okresní hejtmanství*)

Diese Arbeit ist ähnlich erschienen in der Festschrift **„25 Jahre Patenschaft der Stadt Ellwangen für die Heimatvertriebenen aus dem Kreis Kaplitz 1980–2005“**, herausgegeben vom Heimatkundlichen Verein für Südböhmen e. V. (München), versehen mit fünf Bildern auf den Seiten 362–369.

*(Podobně byl tento text publikován ve slavnostním sborníku **„25 Jahre Patenschaft der Stadt Ellwangen für die Heimatvertriebenen aus dem Kreis Kaplitz 1980–2005“**, vydáno spolkem „Heimatkundlicher Verein für Südböhmen e. V. (München)“, s pěti obrázky na stránkách 362–369.)*

Stammtafel der Ritter von Poreschin.

Bruno von Witějowitz

Werner I. von Witějowitz, seit 1317 von Poreschin, 1315—1352, † vor 1361	Ratzek I. von Witějowitz, seit 1317 von Poreschin, 1315—1317	Přibík I. von Witějowitz, seit 1317 von Poreschin, Burggraf zu Krummau, 1315 bis 1348, † vor 1364
Přibík II. von Osow, 1361	Wernher II. von Plandles, 1366, † vor 12. März 1368	
Jaroslav I. v. Štěkeň, 1375	Marquard I., Burggraf zu Rosenberg, später Hofmeister der böhm. Königin Johanna, 1358-1406, v. Přibka, 1363	Přibík III. v. Brettern, Johann I., 1358 bis 1359, v. Jutha, 1375, v. Protzek von Rakow
Přibík IV. Jaroslav	Peter, (?) Tochter, 1387	Johann II. der Weiss-Siegmund, der Weiss-Margaretha, 1455 bis 1466
Decan d. II., Doctor	Wernher Marga- 1416 v. Domcap. d. Rechte, bis 1400, 1392, v. IV., 1384	kopf, gessen in kopf, gessen in Plawnitz, 1431—1455 Brettern, 1431—1463, † vor 25. Feb. 1465
zu Prag, Domherr, 1377 bis etc., 1394	† vor Elisa- 16. oder Tirna 17. Sept. 1399	
† bis 13. Juli 1386	Sranka 1384	
18. Aug. 1403	1399	
Jahr (?)		
Marquard II., 1418, † vor 1423	Jeremias, gessen in Anna, 1473 v. Maschek von Podstopnitz 1473	Johann III., der Weisskopf, gess. in Brettern, 1465 bis 1498
1445, v. Kamaret von Serowitz		

Nach Dr. M. Kitzmesch und Dr. Valentin Schmidt

Zdroje autora / Quellenverzeichnis

Zur Geschichte Böhmens:

- Karl Bosl (Hg.), Handbuch der Geschichte der böhmischen Länder, 4 Bände, Stuttgart 1974
Friedrich Prinz, Böhmen im mittelalterlichen Europa, München 1984
Jörg K. Hoensch, Geschichte Böhmens, München 1987
Jörg K. Hoensch, Geschichte der Tschechoslowakei, Stuttgart 1992
Emil Franzel, Sudetendeutsche Geschichte, 2. Aufl., Augsburg 1958
Wenzel Jaksch, Europas Weg nach Potsdam, 2. Aufl., Stuttgart 1959
August Franzen, Kleine Kirchengeschichte, Freiburg 1965
Hugo Hantsch, Die Geschichte Österreichs, 2 Bände, 5. Aufl., Graz 1994

Zur Geschichte von Kaplitz:

- Chronik von Kaplitz: „Gedenkbuch der Stadt Kaplitz“, 1. Band begonnen 1907 von Ignaz Oberparleiter, fortgesetzt ab 1911 von Wenzel Klement, ab 1920 von Hans Waltenberger, der einen 2. Band anlegte; letzte Eintragung am 9. 11. 1939; liegt im Kreisarchiv (Státní okresní archiv) Krummau auf, zitiert unter Chro.
- Ignaz Oberparleiter, Gedenkbuch der Stadt Kaplitz, Kaplitz 1911 (stimmt mit obigem weitgehend überein)
Johann Märten, Heimatskunde des Bezirkes Kaplitz, 1894
Anton Teichl, Geschichte der Herrschaft Gratzen, 1899
Alois Harasko (Hg.) Der südböhmische Heimatkreis Kaplitz-Hohenfurth-Gratzen, Bd. 1, Deutsche Kulturlandschaft an Moldau und Malsch, München 1986
Dr. Joh. Matthäus Klimesch, Zur älteren Geschichte von Kaplitz, Budweiser Kreisblatt, 37. Jahrgang (1888), Nr. 34 und 35.
Urkunden und Regesten zur Geschichte des Gutes Poreschin, Prag 1889.
(Oberparleiter u. Märten haben Klimeschs Texte z.T. wörtlich übernommen)
Dr. Joh. Matthäus Klimesch, Die Herren von Michelsberg als Besitzer von Weleschin, MVGDB XXII u. XXIII (1883/84 u. 1884/85)
Dr. Joh. Matthäus Klimesch, Die Ortsnamen im südlichen und südwestlichen Böhmen, MVGDB XLVII (1908)
Dr. Valentin Schmidt (Zisterzienser von Hohenfurth), Versuch einer Siedlungsgeschichte des Böhmerwaldes, Oberplan 1922
Dr. Valentin Schmidt, Braubetrieb und Braustätten in Südböhmen, Prag 1900
Dr. Valentin Schmidt, Handelswege und Handelscentren in Südböhmen, Jahresbericht der Realschule Budweis, 1901
Dr. Valentin Schmidt, Geschichte der Gegenreformation in Südböhmen MVGDB XL (1902)
Dr. Valentin Schmidt, Kulturelle Beziehungen zwischen Südböhmen und Passau, MVGDB XLV (1907)
Anton Cechner: Topographie der historischen und Kunst-Denkmäler. Der politische Bezirk Kaplitz, Prag 1929 (Anton Cechner: Soupis památek v politickém okresu kaplickém, Praha 1921)
Margarete Gräfin von Buquoy, Die Grafen von Buquoy - Aspekte ihrer Herrschaft, in: Deutsche Kulturlandschaft an Moldau und Malsch, München 1986
Wilhelm Hanisch, Zur Geschichte der protestantischen Gemeinde in Kaplitz, Zeitschrift für die Geschichte der Sudetenländer, Brünn 1942-43
Hans Waltenberger: Versch. Artikel in der Budweiser Zeitung und in der Zeitschrift „Waldheimat“

ABKÜRZUNGEN

MVGDB = Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen, Prag

NPA = Neues politisches Archiv im Österr. Staatsarchiv, Wien

Chro = Chronik von Kaplitz

KR = Dr. Joh. Matth. Klimesch, Urkunden und Regesten zur Geschichte des Gutes Poreschin, Prag 1889

IO = I. Oberparleiter, Gedenkbuch der Stadt Kaplitz

TG = A. Teichl, Geschichte der Herrschaft Gratzen

O autorovi

Dr. Herbert Sailer se narodil 17. 12. 1929 jako jeden ze čtyř bratrů v Kaplici, kde také vyrostl. Jeho rodiče pocházeli z Rožmberka, otec byl učitelem a později ředitelem měšťanské školy v Kaplici. Dva jeho bratři padli v roce 1943 v Rusku, bratr Friedrich vstoupil do salesiánského řádu Dona Bosca a působil jako kněz v Rakousku. Matka Maria, rozená Purtaufová, zemřela krátce před nuceným vystěhováním v březnu 1946 v Rožmberku.

V době, kdy byl žákem kaplické základné školy, dostal osmiletý Herbert za úkol pronést u příležitosti návštěvy prezidenta Edvarda Beneše v Kaplici krátkou zdravici. To bylo 7. května 1937. Střední školu pak navštěvoval (ještě za války) v hornorakouském Freistadtu, po jejím skončení pak v Mnichově. Po maturitě v roce 1949 studoval na univerzitě ve Vídni matematiku a fyziku. Dva roky pracoval jako fyzik v Mnichově, od roku 1956 učil na gymnáziu v Salzburgu. V roce 1963 se oženil s Traudi Seymannovou, se kterou má tři děti. Jako penzista pak sepsal tuto – nyní dvojjazyčně vycházející – knihu o kaplické historii, primárně jako vzpomínku na město pro ty, kteří ho museli v roce 1945 opustit. O kaplickém regionu píše také do křesťanského časopisu Glaube und Heimat (Věra a vlast).

Informationen über den Autor

Dr. Herbert Sailer wurde am 17. 12. 1929 als der jüngste von 4 Brüdern in Kaplitz geboren und ist dort aufgewachsen. Seine Eltern stammten aus Rosenberg, sein Vater Johann Sailer wurde Lehrer und dann Direktor der Bürgerschule in Kaplitz. Zwei Brüder fielen 1943 in Russland, sein Bruder Friedrich trat in den Salesianerorden Don Boscos ein und wirkte als Priester in Österreich. Seine Mutter Maria, geborene Purtauf, starb kurz vor der Zwangsaussiedlung im März 1946 in Rosenberg.

Mit 8 Jahren kam dem kleinen Herbert am 7. 5. 1937 die Aufgabe zu, Staatspräsident Edvard Beneš anlässlich seines Besuchs in Kaplitz mit einem kurzen Text zu begrüßen. Die Oberschule besuchte er zunächst (während des Krieges) in Freistadt, dann in München. 1949 nach dem Abitur studierte er an der Universität in Wien Mathematik und Physik, war 2 Jahre als Physiker in München tätig und unterrichtete dann ab 1956 an Gymnasien in Salzburg. Er heiratete 1963 Traudi Seymann, drei Kinder wurden ihnen geboren. In seiner Pension verfasste er dieses nun zweisprachig erscheinende Buch über die Kaplitzer Geschichte – primär als Andenken an die Stadt für jene, die sie nach 1945 verlassen mussten. Er ist auch Ortsberichterstatter der christlich orientierten Zeitschrift „Glaube und Heimat“ für die Region Kaplitz.

Bernhard Riepl, Koordinator der Übersetzung dieses Buches/koordinátor překlada této knihy, Traudi a/und Dr. Herbert Sailer (Autor) unter der Gedenktafel zu Ehren von J. M. Klimesch pod pamětní deskou na počest J. M. Klimesche

Poznámky

Vážená čtenářko, vážený čtenáři, pokud narazíte v textu na fakta, která byste rádi okomentovali nebo doplnili, zde můžete napsat k jednotlivým kapitolám Vaše poznámky.

Možná máte doplňující informace nebo návrh, jak s touto knihou pracovat dál. Napadlo mě například, že by bylo užitečné spojit vědecký život pana J. M. Klimesche s osudem kaplického gymnázia, a tak zajistit oběma patřičný a zasloužený význam i do budoucna. Zajisté by to potěšilo pana Sailera, vždyť jeho otec byl kdysi ředitelem právě této školy, v té době školy měšťanské. Z tohoto historického propojení by mohlo také profitovat město Kaplice a využít jej pro záchranu gymnázia pro budoucí generace. Případně se prosím obraťte na Bernharda Riepla, b.riep@eduhi.at. Některé z Vašich podnětů by se případně mohly stát součástí knižního vydání druhého svazku tohoto díla. Děkuji mnohokrát!

Bernhard Riepl

PS.: Děkuji ještě jednou všem, kteří pomohli, aby toto dílo mohlo vzniknout, včetně města Kaplice a Svazu měst a obcí regionu Pomalší a obzvláště autorovi Dr. Herbertu Sailerovi.

Anmerkungen

Hier, sehr geehrte Leserin, sehr geehrter Leser, können Sie zu den einzelnen Kapiteln selbst Anmerkungen verfassen, wenn Sie im Text auf Sachverhalte stoßen, die Sie gern kommentieren möchten.

Vielleicht verfügen Sie über ergänzende Informationen oder haben einen Vorschlag, wie mit diesem Buch weitergearbeitet werden könnte. Es fiel mir zum Beispiel ein, dass es Sinn machen könnte, das wissenschaftliche Leben von J. M. Klimesch mit dem Schicksal des Kaplitzer Gymnasiums zu verknüpfen und so beiden die entsprechende und verdiente Bedeutung auch für die Zukunft zu sichern. Das wäre nicht nur etwas, was Herrn Sailer am Herzen liegt, immerhin war sein Vater einst Direktor dieser Schule, damals noch nicht als Gymnasium freilich. Es könnte auch etwas sein, wovon die Stadt Kaplitz als solche profitieren könnte. Gegebenenfalls wenden Sie sich bitte an: b.riep@eduhi.at. Etwas von Ihren geschätzten Impulsen könnte auch zu einem Bestandteil der Buchausgabe des zweiten Bandes dieses Werkes werden. Vielen Dank!

Bernhard Riepl

PS.: Und ich danke noch einmal allen, die dazu beigetragen haben, dass dieses Werk entstehen konnte, inklusive der Stadt Kaplice und dem „Gemeinde- und Städteverband der Region entlang des Flusses Malsch“ und besonders Dr. Herbert Sailer.

KARTE

des Gutes

PORESCHIN

im 14. Jahrhunderte

von

Dr. M. KLIMESCH.

